

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SİVAS AĞITLARININ HALKBİLİMİ
YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

Cansever KAYAPUNAR KESGÜL
2502150337

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İSTANBUL-2022

ÖZ

SİVAS AĞITLARININ HALKBİLİMİ YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

Cansever KAYAPUNAR KESGÜL

İnsanlar, hayatı boyunca etrafında yaşadığı kayıplardan, felaketlerden, gurbetliklerden, göçlerden, savaşılarından etkilenir. Yaşanılan bu acılı olaylar insanın duygu dünyasında açığa çıkma ihtiyacı hissetmiştir. Kalpten sözcüklere dökülen bu duygular “ağıt” olarak isimlendirilmiştir. Ağıt, genellikle ölüm sonrası, insanların ölenin arkasından söylediği şiirler olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte ağıt denilen bu duygu yüklü şiirler ayrılık, doğal afet, gurbet gibi derin duygular uyandıran başka konularda da insanların dili olmuş, çağlar boyu akmıştır.

Ağıtlar, millî kültürümüzün en önemli unsurlarından biridir. Ağıtlar aracılığı ile başta ağıtcı dediğimiz ağıdı yazan ve ağıdı yakılan kişiler olmak üzere, derlenen ağıdın derlendiği yöre, yörenin kültürel düzeyi, dinî inançları, sosyal yaşantısı, inanışlar, gelenek ve görenekleri gibi pek çok konuda bilgi edinilebilmektedir. Bu bağlamda ağıtlar millî kültürümüzün taşıyıcısı rolünü üstlenen önemli bir kaynak konumundadır.

“Sivas Ağıtlarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi” başlığını taşıyan bu çalışmada sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynaktan derlenmiş toplam 90 ağıt bulunmaktadır. Çalışmada ağıtların söyleyicileri, ağıtların yakılış sebebi ve yakıldığı kişiler, ağıtların sosyo-kültürel işlevleri gibi konuların yanı sıra ağıdın biçim ve içerik yönünden incelemesi yapılmıştır. Ağıtların hikâyeleriyle birlikte derlenmiş şekilleri çalışma içerisinde yerini almıştır.

Beş bölümden oluşan tezin birinci bölümü; Türkü ve Ağıt Türünün Yapı, İçerik ve Gelenek Açısından İncelenmesi, ikinci bölümü; İcra Bağlamında Sivas’ta Ağıt Söyleme Geleneği, üçüncü bölümü; Sivas’ta Derlenen Ağıtların Biçim ve İçerik Açısından İncelenmesi, dördüncü bölüm; Sivas Ağıtlarının Bireysel ve Toplumsal İşlevleri, beşinci bölümü; Ağıt Metinleri başlığını taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Ağıt, millî kültür, Sivas ağıtları, gelenek, ölüm.

ABSTRACT

A STUDY OF THE SİVAS ELEGİES WITH FOLKLORE

Cansever KAYAPUNAR KESGÜL

Humans have been affected by the formation of life. Sometimes they survived, suffering deaths. It can be passed through painful experiences. These feelings pouring into games from the heart are called "lament". The lament, the death event, will be sung as those who speak of the past. These emotional words that come together have been from the language of other people who arouse deep feelings such as natural disasters and homesickness, and have flowed through the ages.

Laments are one of the most important elements of our national culture. Through the laments, information can be obtained on many subjects such as the region where the lament was compiled, the cultural level of the region, religious beliefs, social life, beliefs, traditions and customs, especially the people who wrote the lament and lamented. In this context, laments are an important source that plays the role of the carrier of our national culture.

In this study, which we continue under the title of "Examination of Sivas Laments with Folklore Methods", there are a total of 90 laments compiled from two sources, oral and written. In our study, besides the subjects such as the speakers of the laments, the reason for the lamentation and the people to whom the laments are sung, the socio-cultural function of the laments, the form and content of the lament were examined. The compiled forms of the laments along with their stories have taken their place in the study.

The first part of the thesis, which consists of five chapters, is A Study of the Folk Song and Lament in terms of Structure, Content and Tradition; the second part, the Tradition of Lamentation in Sivas in the Context of Execution; the third part, A Study of the Laments Compiled in Sivas in Terms of Form and Content; the fourth part, The Individual and Social Functions of Sivas Laments; the last part is titled The Lament Texts.

Key words:

Lament, national culture, laments of Sivas, tradition, death.

ÖN SÖZ

Milletlerin tarihî gelişim sürecinde sözlü kültürün önemi tartışılmazdır. Dünya tarihine bakıldığında bugün “modern” diye tabir edilen devletlerin temelinde halkın coğrafyasıyla, inancıyla, tarihiyle şekillenen kültürel değerlerin doğal bir gelişim ortamında beslediği sözlü ürünlerden alınan ilham vardır. Denilebilir ki “gelişmiş” diye tanımladığımız devletler gelişimlerini halkın doğal yaşam koşullarında teşekkül eden ve korunan sözlü kültür zenginliğine borçludur.

Dünya halklarının bütünü için geçerli olan “sosyal yaşam öyküsü” Türkler için de aynı değerdedir. Türk tarihine bakıldığında birçok devlet kurulmuş ve birçoğu tarihin derinliğinde kalmıştır. Bugünden düne gidildiğinde milletin tarihini derinleştiren ancak derinliğe gömülmeden geçmişten geleceğe taşınan en önemli zenginlik sözlü kültürdür. Sözlü kültürün önemli unsurlarından biri de milletlerin yaşadıkları olaylar karşısında hissettikleri duyguların dışavurumu olarak değerlendirebileceğimiz türkülerdir. Kimi zaman bireyin iç dünyasının kimi zaman da geneli etkileyen bir olay karşısında toplumsal bilinçaltının geçmişte kalmış hikâyesini türküler aracılığıyla gözlemleyip millî dokuya ulaşmamız mümkündür. Yazılı metinlerin ulaşamadığı, kronolojik tarihin ötesinde kalan mitolojik dönemlerin izleri, türkülerin icra edildiği tören alanlarında, icracıların sosyal kimliklerinde, bentlerin içinde günümüze taşınan arkaik sözcüklerin coğrafi ve kültürel yolculuğu nda takip edilebilir.

Milletlerin destan devrini kapattığı bilim çağında sosyal belleğin kayıt altına aldığı en yaygın sözlü kültür ürünü türkülerdir. Söz konusu türkülerin içinde acının dışavurumu olarak değerlendirebileceğimiz ağıtların özel bir yeri vardır. Türk sözlü kültürünün en eski verilerinden biri ağıtlardır. Çalışmamızın konusunu Anadolu sahası açısından bakıldığında zengin bir sözlü kültür dokusuna ve türkü repertuvarına sahip olan Sivas’ta, halk arasında yaşatılmaya devam eden ağıtlar teşkil etmektedir. Bu çerçevede tezimizin konu başlığı da “Sivas Ağıtlarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi” olarak belirlenmiştir.

Sözlü kültür ürünleri içinde türkü, adından da anlaşıldığı gibi Türk milletinin duygu dünyasını, hayata bakış açısını, evrensel dünya haritası içindeki yerel rengini

en çok yansıtan türdür. İcra şekli, tarihten bugüne kadar değişmeyen biçim ve içerik özellikleri, millî bünyenin kendine özgü ilhamıyla notaya dökülen ezgisiyle türküler, küreselleşmeye karşı bugün bile yerli kültürün başkaldırısıdır. Ağıt ise türkünün içinde özel bir anlama sahip olan, kendine has icra ortamlarında, genellikle bir acıyı dile getirmek üzere söylenen özel ezgili türdür. Ölüm başta olmak üzere bireylerin veya toplumların başından geçen acılı olaylar ağıtlar vasıtasıyla sözlü kültüre yansır.

Sivas, Türk kültürünün birçok rengini bünyesine sığdıran bir Anadolu şehridir. Sosyo-kültürel anlamda farklı iklimlerin yoğurduğu birçok boyun yol edindiği bir şehir olması sebebiyle zengin bir kültür dağarcığına sahiptir. Pir Sultan Abdal'dan Âşık Veysel'e pek çok ustaya çıraklarıyla birlikte ev sahipliği yapan Sivas'ın kültürel zenginliğini ortaya çıkarmak, bu zenginliği sözlü icra ortamlarından yazılı ortamlara taşıyarak bilimsel işlerliğine katkıda bulunmak çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Amacımız, Sivas'ın ilçe ve köylerinde genellikle kadınlar tarafından yakılan ağıtların "sözde" kalmasını ve dolayısıyla hızla değişen sosyal çevrede kaybolmasını önlemek ve bu kültür zenginliğini kayıt altına almaktır.

Halk edebiyatının diğer ürünlerinde olduğu gibi ağıtların da kaynağı halktır. Bunlar bağlam merkezli olarak doğal icra ortamı olan sözlü kültür ortamında doğar ve yayılır. Çalışmamızda ağıtların doğal yaşam alanlarına girilerek sözlü ortamda yayılmaları, çeşitlenmeleri, olay örgüsündeki değişimleri incelenmiş, söz konusu türlerin yazılı ortama aktarılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın konusu olan Sivas ağıtları için de araştırma alanı Sivas ili, ilçeleri ve köyleri seçilmiştir. Temeli, alan araştırmasına dayalı olan çalışmada sözlü kültürde varlığını sürdüren ağıtlara öncelik verilmiştir. Bununla birlikte Sivas Valiliği, Sivas Belediyesi başta olmak üzere ilçe belediyeleri tarafından basılan kitaplar ve süreli yayınlar da taranmıştır. Ayrıca İstanbul başta olmak üzere Türkiye'de yer alan derleme kütüphanelerinin kataloglarından, konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Çalışmamızda sözlü kültür ürünlerinde kullanılan alan araştırması ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemi kullanılmıştır. Derlenmiş metinlerin halkbilimi yöntemlerine uyarlanması karşımıza çıkacak problemlerin giderilmesi, türkü

metinlerinin icra ortamlarının incelenmesi, metinlerin işlevsel olarak yöre halkı üzerindeki etkisinin irdelenmesi için alanda gözlem, görüşme ve anket çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca ağıt metinlerinde kalıplaşma, uyarlama veya farklı metinlerden etkilene olup olmadığının değerlendirilmesi için karşılaştırma yöntemine başvurulmuştur.

Beş bölümden oluşan tezin ilk bölümünde türkü türü ele alınmıştır. Bu bölümün devamında ağıt kavramına girilmiş; ağıdın tanımı, biçim ve içerik özellikleri, konularına göre tasnifi, icra ortamları ve icra edildiği olaylar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Sivas ilinde “ağıt” geleneği ve bu geleneği doğuran koşullar irdelenmiştir. Üçüncü bölümde Sivas’ta derlenen ağıtlar biçim ve içerik yönüyle incelenmiştir. Derlenen ağıt metinlerinden yola çıkılarak ağıtların biçim ve içerik özellikleri, icracıları, icra ortamlarıyla ilgili incelemeler yapılmıştır. Ağıtlarda yer alan söz varlıkları, söz sanatları, yerel sözcükler ve bu sözcüklerin kullanıldığı yerler incelenmiştir. Dördüncü bölümde Sivas ağıtlarının bireysel ve toplumsal işlevi ele alınmış; derlenen ağıtlardan örneklerle konu somutlanmıştır. Ağıtların sosyo-kültürel ve psikolojik işlevleri irdelenmiştir. Beşinci bölümde ise Sivas ilinde derlenen sözlü ağıt metinlerine ve yazılı kaynaklarda Sivas’a ait ağıtlara yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında Sivas merkez başta olmak üzere ilçe ve köylerde derlemeler yapılmış, yöre halkı ile yüz yüze iletişim kurulmuştur. Ağıtların derlenmesi için birinci derece kaynak kişilere ulaşılmış, bunun için bölgede özellikle köy muhtarları başta olmak üzere yöre insanını iyi bilen ikinci derece kaynaklardan yardım alınmıştır.

Derleme çalışması esnasında ve sonrasında desteklerini esirgemeyen, bu anlamda şahsî kayıtlarını da tarafıma açan kıymetli Büyüğüm Bekir GÜZELDAĞ’a, çalışmalarım sırasında fikirleriyle bana yardımcı olan değerli Hocam Dr. Doğan KAYA’ya, kürsüde gördüğüm ilk andan itibaren enerjisini yüreğime işleyen, akademik anlamda yolumu pekiştirmemi sağlayan, benim halkbilimi sevdamı kuvvetlendiren değerli Hocam Prof. Dr. Şeyma Güngör’e, akademik hayatım boyunca bana inancını hiç kaybetmeyen, desteğiyle bana güç veren kıymetli Hocam

Dr. Öğretim Üyesi Erol ÜLGEN'e teşekkür ederim. Tez sürecimde beni yönlendiren, ihtiyaç duyduğum her an değerli vakitlerini bana ayıran, benden desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Aça'ya ve Prof. Dr. Abid Nazar Mahdum'a teşekkürlerimi sunarım. Doktora ders döneminde kendilerinden ders aldığım, doktora yeterlilik sınavıma da jüri üyesi olarak katılan Doç. Dr. Cemal Aksu'ya ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında beni yalnız bırakmayan kıymetli annem Nafiye Kayapunar'a, yoluma yoldaş olan ve desteğini daima hissettiğim, sevgili eşim İlker KESGÜL'e, çalışmamın önemli bir kısmında hayatıma dâhil olan evlatlarım İlbilge ve Alparslan Türker'e, değerli aileme teşekkür ederim.

Lisans yıllarımdan itibaren desteğini daima hissettiğim, bilgisiyle yoluma ışık tutan, Türk kültürüne yaptığı ve yapacağı hizmetlerle kendisini daima örnek aldığım kıymetli danışman Hocam, Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cansever KAYAPUNAR KESGÜL
İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ VE AĞIT TÜRÜNÜN YAPI, İÇERİK VE GELENEK AÇISINDAN İNCELENMESİ

1.1. TÜRKÜ KAVRAMI VE GELENEĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
1.1.1. “Türkü” nün Sözcük Anlamı, Anadolu’da ve Türk Dünyasında Türkü Kavramı	3
1.1.2. Türkülerin Doğuş ve Yayılışları	10
1.1.3. Türküler ve Sosyal Tarih	24
1.1.4. Türküler ve Sosyal Psikoloji.....	28
1.1.5. Türkülerin Tasnifi	34
1.1.5.1. Yapılarına Göre Türküler	35
1.1.5.2. Ezgilerine Göre Türküler	45
1.1.5.3. Konularına Göre Türküler.....	48
1.1.5.4. Söyleyicilerine Göre Türküler.....	55
1.1.5.5. Vezinleri Bakımından Türküler	57
1.1.6. Türkülerin İcra Ortamları ve İcracıları	59
1.1.7. Türkünün Diğer Türlerle İlişkisi.....	63
1.1.7.1. Türkü-Ninni İlişkisi.....	63
1.1.7.2. Türkü-Mâni İlişkisi	64
1.1.7.3. Türkü-Tekerleme İlişkisi.....	66
1.1.7.4. Türkü-Halk Hikâyesi İlişkisi.....	67
1.1.7.5. Türkü-Ağıt İlişkisi.....	69

1.1.8. Değerlendirme	70
1.2. AĞIT KAVRAMI VE GELENEĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	72
1.2.1. “Ağıt”ın Sözcük Anlamı, Anadolu’da ve Türk Dünyasında Ağıt Kavramı	72
1.2.2. Anadolu ve Türk Dünyasında Ölüm Törenlerinin Tarihî Gelişimi	80
1.2.2.1. Ölüm Törenlerinin Doğuşu	81
1.2.2.2. Ölüm Habercisi İnanışlar ve Ölüm Haberinin Ulaştırılması.....	83
1.2.2.3. Ölü Gömme ve Cenaze Törenleri ile İlgili Ritüeller.....	91
1.2.2.4. Ölünün Ardından Geride Kalanların Uyguladıkları Ritüeller.....	102
1.2.3. Tarihî Süreçte Türklerde Ağıt Yakma Geleneği.....	111
1.2.3.1. İslâmiyet’ten Önce Türklerde Ağıt Yakma Geleneği	112
1.2.3.2. İslâmiyet’ten Sonra Türklerde Ağıt Yakma Geleneği	115
1.2.4. Ağıtların İcra Ortamları ve İcracıları	125
1.2.4.1. Ağıtların İcra Ortamları.....	125
1.2.4.2. Ağıtların İcracıları.....	126
1.2.5. Ağıtların Biçim ve İçerik Özellikleri	131
1.2.5.1. Vezin ve Ölçü.....	132
1.2.5.2. Kafiye/Uyak	134
1.2.5.3. İçerik	135
1.2.5. Değerlendirme	138

İKİNCİ BÖLÜM

İCRA BAĞLAMINDA SİVAS’TA AĞIT SÖYLEME GELENEĞİ

2.1. SİVAS’IN ÖLÜM VE YAS ÂDETLERİ	141
2.1.1. Sivas’ta Ölüm Habercisi İnanışlar	142
2.1.1.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	143
2.1.1.2. Ev Eşyalarıyla İlgili İnanışlar.....	148
2.1.1.3. Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar	149
2.1.1.4. Rüyaıyla İlgili İnanışlar.....	150
2.1.1.5. Ölen Kişiyle İlgili İnanışlar.....	153
2.1.2. Ölüm Olayının Duyurulması	156
2.1.3. Ölümün Hemen Ardından Ölü Üzerinde Yapılan İşlemler	157
2.1.4. Ölüyü Yıkama ve Kefenleme İşlemi	162

2.1.5. Ölü Gömme ve Cenaze Töreni	166
2.1.6. Ölüm Sonrası Ritüeller (Önemli Günler ve Yas Süreci)	168
2.1.7. Ölenin Ardından Söylenen Bazı Söylenceler	175
2.1.8. Değerlendirme	180
2.2. SİVAS AĞITLARININ SÖYLENDİĞİ VE KULLANILDIĞI DURUMLAR	182
2.2.1. Ölüm Ağıtları	183
2.2.2. Gurbet Ağıtları	186
2.2.3. Asker Ağıtları	187
2.2.4. Doğal Afetler Üzerine Söylenmiş Ağıtlar	189
2.2.5. Değerlendirme	191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS'TA DERLENEN AĞITLARIN BİÇİM VE İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. AĞITLARIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ	193
3.1.1. Ölçü	193
3.1.1.1. Ağıt Metinlerinde Hece Uyumundan Kaynaklı Ses Düşmeleri..	210
3.1.2. Durak	211
3.1.3. Kafiye Şeması/ Kafiye-Redif	215
3.1.4. Bent Sayısı	235
3.1.5. Dil ve Üslup	238
3.1.5.1. Söz Varlığı	238
3.1.5.1.1. Kişi Adları	238
3.1.5.1.2. Hayvan İsimleri	240
3.1.5.1.3. Yiyecek ve Bitki İsimleri	241
3.1.5.1.4. Araç ve Gereç İsimleri	241
3.1.5.1.5. Meslekler ve Unvanlar/ Lakaplar	242
3.1.5.1.6. Yer İsimleri	243
3.1.5.2. Anlatım Kalıpları	244
3.1.5.2.1. Tekrarlar	244
3.1.5.2.2. İkilemeler	245
3.1.5.2.3. Atasözü ve Deyimler	248

3.1.5.2.4. Alkışlar	255
3.1.5.2.5. Kargışlar	257
3.1.6. Dil-Ağız Özellikleri	259
3.1.6.1. Yerel Sözcükler ve Kullanıldığı Yerler.....	261
3.1.7. Değerlendirme	266
3.2. AĞITLARIN İÇERİK ÖZELLİKLERİ	267
3.2.1. Konu.....	267
3.2.2. Tema	269
3.2.3. Zaman	276
3.2.4. Mekân	280
3.2.5. Kişi.....	281
3.2.6. Edebî Sanatlar	289
3.2.7. Değerlendirme	310

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS AĞITLARININ BİREYSEL VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

4.1. AĞITLARIN BİREYSEL İŞLEVLERİ	315
4.1.1. Acı ve Üzüntüyü Dile Getirme ve Rahatlama İşlevi	317
4.1.2. Ölen Kişiyi Geride Kalanlarla Konuşturma ve Vedalaştırma İşlevi.....	324
4.1.3. Ölümü ya da Kaçınılmaz Sonu Düşündürme ve Kabullenme İşlevi	327
4.2. AĞITLARIN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ	332
4.2.1. Ağıtçı Kadınlara Saygınlık Kazandırma ve Onların Sorunlarını Dile Getirme İşlevi	333
4.2.2. Haksızlık, Adaletsizlik ve Zulümleri Dillendirme- Protesto İşlevi	340
4.2.3. Kültürü ve Değerleri Aktarma İşlevi	344
4.2.4. Vatan Sevgisi ve Mensubiyet Şuurunu Pekiştirme İşlevi	354
4.2.5. Toplumu Eğitme ve Rol-Model Oluşturma İşlevi	361
4.2.6. Değerlendirme	365

BEŞİNCİ BÖLÜM

AĞIT METİNLERİ

5.1. SÖZLÜ ORTAMDA DERLENMİŞ AĞITLARIN KÜNYELERİ VE AĞIT METİNLERİ	367

5.2. YAZILI KAYNAKLARDAN DERLENMİŞ AĞITLARIN KÜNYELERİ VE AĞIT METİNLERİ	514
SONUÇ	552
KAYNAKÇA	557

KISALTMALAR LİSTESİ

A	: Alkış
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AKDTYK	: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AÜ TAED	: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
E.Ü.	: Eskişehir Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
K	: Kargış
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SA	: Sivas Ağıtları
TDV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TEDEV	: Türk Edebiyatı Dergisi Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSA	: Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan, doğası gereği diğer insanlarla yaşadığı ilişki ve oluşturduğu bağlam çerçevesinde kimliksel bir tanıma kavuşur. Sosyal bir varlık olmanın gereği olan bu koşul insan yaşamının birçok alanını etkiler. Gelenek, âdet, töre, ahlak, kültür gibi kavramların birçoğu bu ilişki neticesinde şekillenir ve karşılığını bulur.

İnsanlığın var olduğu günden itibaren insan hayatında önemli bir yere sahip olan müzik, acıyı, sevinci, isyanı, başkaldırıyı dile getirmek ya da ötekiyle paylaşmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bireyin duygularından yola çıkarak oluşan müzik, paylaşıldığı andan itibaren topluma mal olmuş ve toplum tarafından kabullenildiği ölçüde yaşama imkânı bulmuştur. Bu noktada bireyin duyguları toplumsal bir niteliğe bürünür ve topluma mal olur.

Duyguların kelimelere döküldüğü, kelimelerin de belirli ezgilerle yoğrularak ritme ve ritüele dönüştüğü müzik, içinde taşıdığı birçok özellikle kültürün ve onun sahibi olduğu milletin millî belliklerini üzerinde taşır. Türk milleti özelinde ise türküler, çağlar öncesinden gelen sesle kopuz ve bağlama eşliğinde millî ruhun çağa bıraktığı sözlerdir. Genellikle meydana gelen bir olay üzerine ortaya çıkan türküler, millet hafızasında yüzyıllarca yaşar, başka coğrafyalara taşınır, değişir, çeşitlenir. Sözlü ortamın gereği olarak gelişen bu özelliklerle kaynağından uzaklaşan türkü metni, zamanla ilk kaynağı unutulurken anonim hale gelir. Milletlerin hayata bakışı, ahlakî ve dinî değerleri, savaş ve kahramanlıkları türkülerle kuşaktan kuşağa aktarılır.

Toplumun yaşadığı acılı bir olayın, sel, yangın deprem gibi felaketlerin veya ölümlerin dışı vurumunda da müzik etkin bir araçtır. Kendine has ezgi ve üslupla söylenen bu türküler “ağıt” olarak adlandırılır. Ağıtlar yaşanan bu sosyal sürecin sözlü şahitleridir. Yakılma sebebi olan olayın hafızalarda yaşatılmasının yanında çeşitli ritüelleri, değerleri içinde barındıran ağıtlar, acının ortak sesi olarak önemli bir yere sahiptir.

Bireyi toplumdaki yerine göre tanımlayan ve toplumsal aidiyete önem veren Türkler, kahramanlarını ardından yaktıkları ağıtlarla ebediyete uğurlamışlardır. Bunu

dinlerinin bir gereği olarak yaparken bir yandan da topluma örnek olmasını istedikleri davranışları yine o örnek şahsiyetler üzerinden nesillerine aktarmışlardır. Ağıtlarını ve destanlarını eğitici bir rolle icra etmişlerdir.

Ölüm, insanlığın ortak sorunudur. İnsanlık tarihinin ilk savaşı yaşama devam etme, yaşamı sürdürme çabasıyla ilgilidir. Yaşama olan bu temayül ölüm konusunu tarih boyunca gündemde tutmuştur. Öldükten sonraki hayatın gizemi, bilinmeyenden korku, kutsal kitapların öğretileri toplumsal hayatta ölümden sonraki süreci de sıradanlığın ötesinde törensel bir zemine oturtmuştur. Ağıtlar, bu törensel zeminin neticesinde bireysel ihtiyaçla yakılan metinlerdir. Olaya bağılı olarak ortaya çıkan ve doğuş zemini icra edildiğı ortam olan ağıt, ilk söylendiğı andan itibaren sözlü kültürün malıdır. Bütün sözlü ürünlerde olduğı gibi ağıtlar da toplumun bünyesinde yeniden şekillenir ve aktarılır. Bu nedenle de bireyden topluma doğru genişleyen bir kitlenin ürünüdür.

Sivas ili özelinde yaptığımız araştırmalardan yola çıkarak ağıt geleneğinin ve ölüm etrafında gelişen kültürel unsurların varlığını sürdürdüğünü söylememiz mümkündür. Toplumun kabullenmekte zorlandığı genç ve ani ölümler, doğal afetler, terörle mücadele sonucunda yaşanan kayıplar ağıtlarla yaşatılır. Alandan derlediğimiz ağıtlarda toplumun aile anlayışı, sosyal dayanışma, yas süreci, ağıtların icracıları ve icra edildiğı ortamlar, sosyal ve ekonomik hayat, kültürel unsurlar derlenen ağıtlardan yola çıkılarak irdelenmiştir. Ağıtlarda yer alan söz varlıkları, söz sanatları, ağıtların bireysel ve toplumsal işlevleri ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ VE AĞIT TÜRÜNÜN YAPI, İÇERİK VE GELENEK AÇISINDAN İNCELENMESİ

1.1. TÜRKÜ KAVRAMI VE GELENEĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1.1. “Türkü”nün Sözcük Anlamı, Anadolu’da ve Türk Dünyasında Türkü Kavramı

Türkü, halk edebiyatı verimleri içinde en yaygın olan türlerden biridir. Halkın acısını, sevincini, umudunu, isyanını dile getiren türküler, tarihe de tanıklık eden önemli kültür kaynaklarıdır. Müziğin insan ve insanlık tarihi açısından önemi düşünüldüğünde türküler, Türk milletinin hayata bakış açısını milletin diliyle ve duygu geçişleriyle dile getiren, bu yönüyle millî kimliğin şekillendirdiği ve taşıdığı ürünlerdir denilebilir.

Türküler, ezgilerine, konularına, yaradılış amaçlarına, kavuştaklarına, ölçülerine göre çeşitli tanımlar alır. Bu tanımlara Türklerin yayıldığı geniş coğrafyadaki etkileşim ve farklılıklar da dâhil olunca türkülerin hem adlandırılış hem de tanımları çeşitlilik gösterir.

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük’te ifade edilen tanımına göre türkü, “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.” dir.¹ Yalın bir tanımla bakıldığında türkülerin en belirgin özelliği halk yaratıları olması ve yine halkın kullandığı ölçü olan hece vezniyle söylenmeleridir.

Türkü, âşık şiirleri gibi düzenleyicisi bilinenler yanında çoğunlukla düzenleyicileri bilinmeyen, sözlü gelenekte oluşup gelişen, çağdan çağa ve yöreden yöreye değişip zenginleşen, bazen bozulmalara uğrayan ve her zaman ezgi eşliğinde söylenen şiirlerdir. Türk halk şiirinin de en eski nazım biçimlerinden biridir. Bu adı taşıyan ilk manzumeye XV. yüzyıl başlarında Horasan’da rastlandığı kaydedilmekte, Anadolu’da ise ilk örnekleri XVI. yüzyılda görülmektedir.²

¹ **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK, 2011, 11. Bs., s. 2402.

² Nurettin Albayrak, “Türkü”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 05/10/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/turku#1>.

İlk olarak XV. yüzyılda “Türkü” kelimesinden yazılı olarak bahseden kişi Ali Şir Nevâyî’dir. Ali Şir Nevâyî, Mizânu’l-Evzân (Vezinlerin Terazisi) adlı eserinde “Türkî” terimine yer vermektedir: “*Ve yine bir şarkı türüdür ki ona Türkî denmektedir ve bu söz ona alem olmuştur. O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren, zevk u safâya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür; şöyle ki bu türü güzel söyleyen kimseleri sultanlar himaye eder, “Turkî-gûy” lakabı ile meşhurdurlar. Bu da Remel-i müsemmen-i mahzûf vezninde tertip edilir.*” şeklindeki ifadeleri türkü hakkındaki ilk yazılı görüşleri göstermektedir.³

Köken bakımından Türk kelimesinin nisbet eki olarak “Türkî” şeklinde oluştuğu, daha sonra Türkçe söyleyişe uydurulduğu kanaati yaygındır. Türküye “şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt” da denilmekte, Anadolu’da türkü karşılığında yer yer “yır” adı da kullanılmakta, Tatar Türklerinin türküye “beyit” dedikleri de bilinmektedir. Türkü, Azerbaycan Türkçesi’nde “mahnu”, Başkurt Türkçesinde “halk yırı”, Kazak Türkçesinde “türki, türük, halık anı”, Kırgız Türkçesinde “eldıkır, türkü”, Özbek Türkçesinde “türki, halk kaşığı”, Tatar Türkçesinde “halk cırı”, Türkmen Türkçesinde “halk aydımı”, Uygur Türkçesinde “nahşa, koça nahşisi” gibi farklı şekillerde adlandırılmıştır.⁴ Bu farklı adlandırmalar konusunda Metin Ekici’nin ifadesi şu yöndedir: “Türkü etrafındaki gelenek, bütün Türk dünyasında ortak olmasına rağmen gerek coğrafi gerek siyasî gerek tarihî nedenlerden dolayı ‘türkü’ adı altında toplanabilecek nitelikteki ürünler, Türk boyları arasında aynı anlama gelen çeşitli adlarla adlandırılmıştır. Bu çeşitli adlandırmaları bir farklılık ve ayrılık olarak değil, Türk dünyasının kültürel zenginliği olarak kabul etmek gerekir.”⁵ Bu adlandırmalarda siyasî ve kültürel etkileşimlerin önemli yeri vardır. Ancak genel olarak kullanılan çalgı, biçim ve ezgi, konu, duygu yoğunluğu gibi birçok husus Türk dünyası müziklerini birbirine yaklaştırmakta yer yer de aynılaştırmaktadır.

³ Ali Yakıcı, **Halk Şiirinde Türkü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001, s. 38.

⁴ Nurettin Albayrak, “Türkü”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 05/10/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/turku#1>.

⁵ Metin Ekici, “Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 44.

Daha önce de ifade edildiği üzere Azerbaycan’da türkü karşılığı olarak “*mahnı*” kullanılmaktadır. Mahnı, Anadolu’daki kırık havaların karşılığıdır. Uzun havaların yerine de “*mugam*” sözü kullanılmaktadır. Mugamların aralarında söylenilen kırık hava tarzındaki eserlere de “*tesnif*” denilmekle birlikte karşılıklı türkölere ise “*deyişme*” denilmektedir.⁶

Iraklı Türkmenler ise türkülerini yüze yakın makamla icra ederler. Bunların içinde en çok Türkmen Bayat aşiretinin icadı olan *Bayat*, güçlü makam okuyucusu Şaltağ’ın icat ettiği *Tiflis* makamlarıyla *Kazaz*, *Nari*, *Miskin*, *Reşidî*, *Tahir*, *Ümergele* makamları başta gelmektedir. Her ne kadar 11 heceli mısralardan oluşan bentlerle söylenmiş örnekler bulunsa da Kıbrıs türkülerinin çoğu manilerle vücuda getirilmiştir. Lirik türkölere nazaran hareketli türkölür daha fazladır. Kumuklar, türköl yerine *yır* sözünü kullanırlar. Döğünlerde kız ve erkekler karşılıklı olarak *sarın* denilen türkölür okurlar. Sarınlar daha ziyade manilerden oluşan dörtlük şeklindeki türkölürdür. Özbeklerde gelin kızın baba evinden alınıp damadın evine götüürölmesi sırasında, kadınların koro halinde tefler eşliğinde söyledikleri türkölere de *yar yar* veya *car car* denir.⁷

Başkurtlarda türköl karşılığı olarak *yır* sözcüğü kullanılmaktadır. Yır, halkın gönlünde asırlar boyunca korunup gelen müzikal-poetik bir hazinedir. Yırlar, tarihî açıdan önemli büyük olayların poetik yılyazması (vakayinamesi) olduğı gibi, halkın hayatını, âdetlerini çok yönlü yansıtan, estetik ve felsefî bakışlarının gövde bulduğı bir türdür.⁸

Kırgızlarda ise türköl karşılığı *ır* sözcüğü kullanılmaktadır. Kırgız halkının sözlü edebiyatında önemli bir yer tutan ırlar hemen her konuda söylenmiştir. Kazaklarda ırlar konularına göre farklı adlar alırlar. Bunlar; *arman ırları* (insanın iç duygularını, buhranlı yanlarını, pişmanlık içindeki endişelerini yansıtan türkölür), *süyüü lirikası* (aşk türkölür), *oyun ırları* (oyun türkölür), *emgek ırları* (iş türkölür), *balдар ırları* (çocuk türkölür), *koşok* (ağıt) olarak sıralanabilir.⁹

⁶ Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 231.

⁷ A.g.e., s. 238-247.

⁸ Pakize Aytaç, *Türkölür, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c.3, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2003, s. 395-396.

⁹ A.g.e., s. 400-420.

Kazaklarda türkü karşılığında özel bir ad kullanılmamakta, manzum anonim halk edebiyatı ürünlerinin hepsine birden şiir denilmektedir. Kazak halk  iirleri; *salt  lender* (gelenek göreneklerle ilgili şiirler), *lirikalık  lender* (lirik şiirler), *tarihi  lender* (tarihî şiirler) olarak üç gruba ayrılmıştır. Bunların her biri kendi içinde de türlere bölünmektedir. Şiire büyük bir önem veren, onu yüreğine yakın gören halk, kendi ya ayı  biçimiyle ilgili pek çok olayı türkülerde tasvir etmiştir. Böylece halk, kendi ya ayı  biçimi, geçim kaynağını sağlayan meslekleri, gelenek ve görenekleriyle, inanış ve kabulleriyle ilgili durumları sanatsal dereceye yükseltip  iirle ve ezgiyle dile getirmiştir.¹⁰

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde ele alınan tanıma göre, “Türkü, daha çok söyleyeni belli olmayan ve çeşitli ezgilerle, değişik makamlarla icra edilen halk şiiri türü.”d r. Hece ölüsünün yaygın olan kalıplarıyla (7, 8, 11’li) söylenir. Toplum hayatında karşılığı olan her şey, t rk lere konu olabilir. Ahmet Hamdi Tanpınar, “Türk insanının yazılmayan romanı türkülerde saklıdır.” der. Türküleri dinleyen her insanın “sıcak ekmek gibi insan ıstırabıyla, azmiyle, hasretle, ölümlü” ba  ba a kaldığını vurgular. Sevilen ve yaygın olan türkünün diğer halk şiiri türlerinden farkı, ezgisidir. Bir ko ma ya da mâni ezgiyle söylenirse türkü olur.”¹¹

Türkü, kendine özgü ve belirli bir ezgi ile söylenen, hece  l s yle yazılan ve zamanla anonimle en bir nazım biçimidir. Türküler ana dörtlüklerle, onu izleyen nakaratlardan oluşur. Türkülerdeki d rtl klere (  l k veya ikilik de olabilir) “bent” adı verilir. Nakaratlar ise halk dilinde “bağlama” ve “kavu tak” olarak adlandırılır. Kavuştaklar her ezgiden sonra tekrar edilen ikilik (ya da daha çok) dizelerdir.

Pertev Naili Boratav ise halk şiiri nazım türleri içerisinde ayrı olarak ele alınan ninni ve ağıt türünü de türkü olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Boratav türküyü bölge ve konularına göre ya da ezgi ve sözlerin  e itlenmesine göre “ arkı”, “deyi ”, “deme”, “hava”, “ninni”, “ağıt” gibi çeşitli ifadelerle de ele almıştır.¹² Boratav, türküyü  u şekilde tanımlanmıştır: “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü

¹⁰ A.g.e., s. 421.

¹¹ Turan Karataş, **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Perşembe Kitapları, 2001, s. 440.

¹² Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1969, s. 162-163.

geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir.”¹³

Ignacz Kunos’a göre: “Türkü, en çok sekizli ve on birli ölçüler ile söylenen saz şiiridir. Çoğu anonim halk edebiyatında yer alan bu türkülerde aşk, güzellik, tabiat, gençlik ve acıklı konular işlenir. Ağızlarda dolaşa dolaşa şekil değişikliğine de uğrarlar.”¹⁴

Türkü, anonim halk şiiri nazım biçimleri arasında yer almaktadır. Türküler, Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünlerdir. Anonim halk şiiri nazım biçimleri arasında yer almasıyla birlikte ezgileri bakımından da bütün halk müziği ezgilerinin ortak adı olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde sözlü halk ezgilerinin tümüne “türkü” adı verilmektedir. Gerçekten de “türkü”yü ezgiden bağımsız bir şekilde düşünmek ve ele almak mümkün değildir. Fakat halk şiiri alanında çalışanlarca türkülerin ezgi boyutu genellikle ihmal edilmiş, araştırmacıların içinden türkülerini ezgileriyle birlikte ele alan olmamıştır. Bu nedenle de türküler, genellikle, şekil ve konu özellikleriyle söylendikleri ortamlara yani işlevlerine göre incelenip sınıflandırılmıştır.¹⁵

Türkünün kelime kökeni bakımından Türk kelimesinden ortaya çıktığı düşüncesi hakîmdir. Bu konu şu ibarelerle desteklenmektedir: “Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen “türkü”nün *Türki* sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüş olup Türk kelimesine Arapça *î* ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. “Türk’e has” anlamına gelen bu söz, halk ağzında *türkü* şekline dönüşmüştür.”¹⁶

Özkul Çobanoğlu’nun kelimenin etimolojisiyle ilgili farklı ve önemli bir görüşü bulunmaktadır. Çobanoğlu, bugün *türkü* olarak bildiğimiz kelimenin eski cönk ve mecmualarda *türkiy* şeklinde dar ünlü ile söylendiğini ve bu kelimenin de daha önceki formunun *Türk ezgileri* veya *Türk havaları* anlamında *türk küy* olduğunu

¹³ Yakıcı, a.g.e., s. 42.

¹⁴ Ignacz Kunos, **Türk Halk Edebiyatı**, Haz. Tuncer Gülensoy, İstanbul, Tercüman Yayınları 1001., 1978, s. 158.

¹⁵ Ed. M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2016, s. 247.

¹⁶ Ebru Şenocak, “Eleştirici/Dönüştürücü Bir Güç Olarak Aşk/Sevda Türküleri”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C. 8, S. 18, 2019, s. 46.

belirtir. Sözcüğün arka arkaya gelen *k-k* seslerinin *y'nin* daraltıcı etkisiyle önce *türkiy* daha sonra da *türki*'ye dönüştüğünü ifade etmektedir.¹⁷

Doğan Kaya ise türküyü şu şekilde tanımlamaktadır: “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere “türkü” denir.” demiştir.¹⁸

Şükrü Elçin'e göre, sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve mâniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen *yır* veya *cır* adını vermişlerdir. Batı Türkleri Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen “türkü”yü kullanmaktadır. Bu kelimedden icâd etmek manasına gelen “*türkü yakmak*” deyiimi türemiştir.¹⁹ Aynı şekilde İbrahim Kafesoğlu da “Eski Türkler söyledikleri besteye *ır* veya *yır*, sazlarla çalınan melodilere *küg* (*küğ-küy*) diyorlardı.”²⁰ şeklindeki ifadesi ile sözlü ezgilere *yır*, sözsüz ezgilere ise *küy* dendiğini söyler.

Mehmet Aça, türkü için: “Anonim halk şiirleri arasında yer alan ‘türkü’yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi ‘dış’ unsurlar bakımından belirli bir şekille karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’ beraberliği yoktur. Bu bakımdan ‘türkü’nün de ‘türkmani’, ‘varsığı’, ‘bayatı’, ‘şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bize göre “türkü” “Türklere mahsus ezgiler” olup bir nazım şekli veya türünün adı değildir.” şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Mehmet Aça, her ne kadar “türkü”yü bir tür, şekil olarak görmese de onu halk şiirlerinin içerisinde bir tür olarak göstermiştir.²¹

¹⁷ Özkul Çobanoğlu, “Türkü Olgusu Bağlamında “Türkü” ve “Şarkı” Terimlerinin Etimolojisini Yeniden Tanımlama Denemesi”, *Türk Yurdu*, S. 269, s. 47.

¹⁸ Kaya, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 195.

²⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015, s. 328.

²¹ Oğuz, *a.g.e.*, s. 246.

Mehmet Özbek: “Hece ölçüsüyle yazılmış, çok defa kavuştaklı olan; bir halk şiiri biçimi, bu biçimdeki şiirle, özel ezgisinin oluşturduğu bir bütün.”²² şeklindeki tanımıyla halk şiirinin ezgi ile bütünlüğünü ifade etmiştir.

Türkü, büyük tarihî hadiseler karşısında halk kitlesinin sevinçlerini veya ümitsizliklerini, büyük şahsiyetler hakkındaki saygılarını veya nefretlerini, gençler arasında geçen hazin aşk hikâyelerini, millî hece veznini ölçü alarak ve kalpleri fetheden mısralarla, derin bir muhteva içinde dile getiren edebî; aynı zamanda musiki bakımından ehemmiyete haiz olan, kendine öz bestelerle söylenen; dar manasıyla ise tarihî bir vesika mahiyeti gösteren Türk halk şiirinin en eski türlerinden biridir.²³

Ali Yakıcı’nın: “Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mâl edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendisine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere “türkü” denir.”²⁴ şeklindeki tanımı aslında türkü terimini tam anlamıyla ifade eden bir tanım olmuştur.

İlk söyleyeni, söylendiği andan başlayarak unutilan ve bu unutulma ile birlikte içeriğinde ve şeklinde bozulmalara, eklemelere, zenginleşmelere uğrayan, ezgili olarak söylenen şiirlerin geneline Anadolu’da “türkü” adı verilmektedir. Belli bir şekli yoktur. Koşma, mâni, semai, destan vb. bir şekilde olabildiği gibi değişik kümelenmeler şeklinde de bulunabilir. Hem anonim hem de ferdî bir ürün olan türkünün en önemli özelliği daha önce de ele alındığı gibi ezgisidir. Türkü, halk hayatını, doğumdan ölüme kadar içine alan bir konu genişliğine sahiptir. Halkın içinde yaşadığı doğal, toplumsal ve çevresel olaylar; sevgi, aşk, ayrılık, ölüm, kahramanlık gibi değişik insanî durumlar; felaketler, yıkımlar, kısacası halkın ilgisini çeken her şey türkülerin konularını oluşturur.²⁵

²² Mehmet Özbek, **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü**, Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998, s. 79.

²³ Herbert Jansky, “Türk Halk Şiiri”, Çev. Abdurrahman Güzel, **Dünya Edebiyatından Seçmeler**, C. 1, S. 4, 1977, s. 57-58.

²⁴ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 44.

²⁵ Mustafa Sever, **Türk Halk Şiiri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 93.

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak türkü, Türk halkının ortaklaşa yarattığı, acılarını, sevinçlerini, yaşanmışlıklarını konu edinen, toplumda iz bırakmış olayların aksi olarak gün yüzüne çıkan bazen aşk, sevdâ bazen yiğitlik, kahramanlık, savaş, bazen ölüm temalı ele alınan halk edebiyatı nazım türüdür. Bu bakımdan denilebilir ki gerek Anadolu insanının gerekse de Türk dünyasının yaşam mücadelesi, tarihi ve sosyal yönü türkülerle yansıtılmıştır. Türküler yöreden yöreye ve çağdan çağa farklılıklar gösterdiği için içerik ve şekil bakımından değişiklikler gözlemlenebilir. Ancak hece vezniyle söylenmesi, ezgilerinin genel tinisi, duyguları dile getiriş biçimi gibi Orta Asya'dan Balkanlara değişmeyen gönül diliyle geniş bir coğrafyanın ortak edebiyatının en güzel parçasıdır. Bu geniş coğrafyanın yaşadığı savaşlara, istilalara, uzun esaretlere rağmen türkülerin hür coğrafyası özgürlüğünü yitirmemiş; coşkun akan sular misali ait olduğu yatakta gidip gelmiştir. Bu durum dil, kültür, tarih, ülkü gibi milleti millet yapan değerlerin de yok edilmesine mani olmuştur.

1.1.2. Türkülerin Doğuş ve Yayılışları

Türküler, halkın duygu ve düşüncelerinin ezgili bir biçimde aktarıldığı halk edebiyatı verimleridir. Bu nedenle türkülerin ortaya çıkışı çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. İlk insanların korkularını, acılarını, yakarışlarını aktarmak; Tanrı'ya veya hükümdara olan bağlılıklarını dile getirmek için kullandığı türküler o çağlar için, günümüzdeki eğlence fonksiyonunun çok daha ötesinde bir öneme sahiptir.

İlkelerde sanatın en önemli belirtisi dandır. Dans, genel itibarıyla dinsel ve büyüsel bir karakterdedir. Bu dansa müzik ve şarkı eşlik eder. Bunlar bir ibadet olarak ele alınır ve düzenli olarak özellikle transa geçme zamanlarında uygulanır. Bu nedenle müzikçilere ve şarkıcılara dinsel ve büyüsel yetenekleri olan kimse gözüyle bakılır.²⁶

Belli zamanlarda, özellikle erginleme törenlerinde, kabile atasını ve efsane kahramanlarını anma, bunların başlarından geçen akıl almaz olayları canlandırma, dramatik temsillerin esasını oluşturur. Bu oyunlarda oyuncular canlandıkları kişileri sembolleyen maskeler takarlar. Şarkının ve dansın eşlik ettiği bu olağanüstü olayların yeniden canlandırılması söz konusu toplum için büyük bir önem taşır ve

²⁶ Sedat Veyis Örneş, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Ankara, Bilge Su Yayınları, 2014, s. 174.

ancak belli zamanlarda olur.²⁷ Bu törenlerde *bahşi ve ozanlar* kendilerinden geçerek bir çeşit dans eder gibi hareketlerle sıçrarken özel bir beste ile büyüleyici etkisi olan birtakım şiirler koşar (söyler) ve onları ellerindeki çalgıları ile çalarlardı. Bu törenleri çoğu zaman iki bahşi birlikte yapardı. Biri kopuz çalarak, diğeri ise asa ile sıçrayarak dans ederdi.²⁸

İlkelerin şiirleri daha çok şarkı ve türkü şeklinde söylenir. Bazı kısımları tekrarlanır. Lirik türde, ölüm konulu şiirlere ve çocuk şiirlerine sıkça rastlanır. İlkeler içerisinde Eskimolar, şiirlerini türkü şeklinde söylerler. Bunlar genellikle yergi ve taşlama şeklindedir. Eskimo şiir örneği:

BABANIN TÜRKÜSÜ

*Koca çığ,
Yaklaşma buz evime.
Karımla dört yavrum
Seni zengin mi edecek sanki?*

*Güçlü çığ,
Cılız evimden geç git.
Varım yoğum uyuyor orda,
Uyandırma.*

*Uğursuz çığ,
Yeni kurdum yuvamı, rüzgârdan uzak,
Yanlış yerdeyse suç benim mi?
Duy sesimi, koca çığ, dağ başında.*

*Aç gözlü çığ,
Ezip boğacak başka şey mi kalmadı?
Buzlar üstüne çök,*

²⁷ A.g.e., s. 176.

²⁸ Hatice Selen Tekin, “Popüler Kültür ve Türkülerimiz”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, Balkan Özel Sayısı-1, 2012, s. 156.

Taşları, sarp kayaları göm.

Dünyada başka şeyim yok, çığ:

Çökme buz evime, son verme avıma,

Biz korksak ve ölsek ne geçer eline?

Aman çığ, yaman çığ.

Bir tanecik çığ,

Karımla dört çocuğum, dünyada varım yoğum;

Ben hepsini yitirsem sen ne kazanırsın?

Esirge yuvamı, çığ, doruğunda kal.²⁹

Türküler, tarihin en eski çağlarında toplumların mitolojik dönemlere dönüşünü simgeleyen törenler esnasında Tanrı'yı anmak, ona övgüler düzmek, ondan çeşitli dileklerde bulunmak için icra edilen ritüel seanslarında, ezgi eşliğinde söylenen, bugünkü manadaki ilahileri andıran ilkel şiirlerle ortaya çıkmıştır. Bu ilk ezgili eserler, zaman içinde değişimlere uğrayıp gelişmiştir. İlk türküler diye nitelendirilebilecek olan bu eserler, aynı zamanda şamanların çeşitli törenler esnasında bir çalgı aleti eşliğinde okudukları ezgili şiirler, diğer şiirlerle birlikte konu bakımından zenginleşmiştir. Daha geç dönemde ise şamanların (kamların) büyü, kehanet, şifa, başka bir boyuta ulaşma ve inanç faaliyetlerini yerine getirme durumlarında terennüm ettikleri, bugünkü manadaki ilahi türü halk ezgileri özelliğine kavuşmuştur. Bu eserler, zaman içinde daha fazla konu yenileşmesine, ezgi ve şiir çeşitliliğine ulaşmış; ayrıca kutsallıktan da arınmıştır.³⁰ Bu bilgilerden yola çıkarak denilebilir ki, türkü kavramına her ne kadar ilkelerde karşılaşılsa da ezgileri bakımından aynı türü ifade eden söyleşilere rastlanılmaktadır. Bu bağlamda “türküler” ilk çağlardan itibaren var olan ve bir gereksinim (kendini ifade etme biçimi) olarak kullanılan halk şiirlerden ibarettir. Ayrıca ilkel dönemlerde şamanların tören esnasında söylemiş oldukları şiirlerden yola çıkarak şamanlar, ilk “halk

²⁹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folkloründe Ölüm**, Ankara, Bilge Su Yayınları, s. 177-178.

³⁰ Merdan Güven, *Türküler Dile Geldi*, İstanbul, Ötüken, 2009, s. 23.

ozanları” dır denilebilir. Türkülerin doğuşu da işte bu ilk halk ozanlarıyla (şamanlarla) başlar.

Bu ilk şamanın Korkut Ata olduğu görüşü hâkimdir. Korkut Ata’nın kopuzun ve ezgilerin mucidi olduğuna inanılır. O, aynı zamanda Kazak ve Kırgız şamanlarına kopuz çalmayı ve şarkı söylemeyi de öğretmiştir. Korkut Ata’nın kopuzu nasıl keşfettiği ve ezgileri nasıl ürettiği ile ilgili pek çok efsane bulunmaktadır. Bunlar arasında Başkurt-Karakalpklara ait efsaneye göre kumız veya kopuz kendisi mübarek bir kişi olan Korkut Ata tarafından icad edilir. Korkut Ata, başlangıçta kopuzun yapımı için cin ve perilerle büyük mücadele verir. Efsaneye göre cin ve periler bu mübarek kişinin canının istediği küyü çalmasının kendilerinin rahatını bozacağını düşündükleri için onu bu fikrinden alıkoymaya çalışır. Onların elinden kurtulan Korkut Ata ise yine onlardan duyduğu yöntemle kopuz yapmayı öğrenir. Kopuzu yapıp çalmaya başlayınca bütün tabiat sessizliğe bürünüp onu dinler. Korkut Ata yaşlanıp güçten düşünce Azrail canını almaya gelir ancak kopuzun sesini duyar ve büyülenir. Kırk yıl boyunca Korkut Ata’nın canını almaz.³¹ Kopuzun uhrevî yolculuğunun anlatıldığı bu efsaneye göre söz konusu çalgı sadece İslam öncesi için değil İslamiyet sonrasında da kutsal görülür.

Dede Korkut Hikâyelerinde de görüldüğü gibi Dede Korkut ve Oğuz Beyleri ellerine kopuz alıp deyişler söylemektedir. Özellikle hikâyelerin sonlarında Dede Korkut eline kopuzu alır ve kahramana duaya başlar. Salur Kazan’ın Esir Olup Oğlu Uruz’un Çıkardığı Destan’da bu durum şöyledir:

Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi:

Hani övdüğümüz bey erenler

Dünya benim diyenler

Ecel aldı yer gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

Sonucu ölümlü dünya

Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın.

Kadir seni namerde muhtaç etmesin.

³¹ Mehmet Aça, “Kültür-Medeniyet Kahramanları ve Türk Müzik Aletlerinin Ortaya Çıkışı Hakkında Teşekkül Etmiş Bazı Efsaneler”, **Milli Folklor**, Yıl:12, S. 45, 2000, s. 47-48.

Beş kelime dua kıldık, kabul olsun.

Âmin âmin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün.

Günahımızı

*Adı güzel Muhammed Mustafa hürmetine bağışlasın hanım hey!*³²

Hikâyelerde tasvir edilen sosyal hayatın bütün önemli olaylarında musikî vardır. Bütün kahramanlar önemli anlarda duygularını ve düşüncelerini “kolca kopuz” çalarak ifade ederler. Savaşlarda, özellikle teke tek dövüşlerde kolca kopuz çalıp kahramanlık şiirleri söyleyerek kavgaya girerler. Her hikâyede kahramanının yanında sayısı kırk olan dostları, yoldaşları vardır. Savaşlarda olduğu gibi aşk ve ayrılık hallerinde de duygu ve düşünceler kolca kopuz denilen bu aletle dile getirilir. Kolca kopuz denilen bu alet millî bir sazdır ve bütün Oğuz Türkleri arasında kutsal bir yeri vardır. Her Türk bu sazı mükemmel bir şekilde çalabilmektedir. Ayrıca hiçbir Oğuz yiğidi elinde kopuz bulunan birine kılıç çekmez.³³ Korkut Ata'nın, inanişâ göre, ilk ozan olması münasebetiyle ezgili söyleyişlerin başlangıcını da ona dayandıran görüşler bulunmaktadır.

Türkünün ortaya çıkışı, İslâmiyet öncesinde ozanların kopuz eşliğinde çalıp söyledikleri törenlere dayanmaktadır. İslâmiyet öncesinde ozanların, ellerinde kopuzlarıyla tören esnasında çalıp, çığrımları bir bakıma türkülerin temelini atmıştır. Şölenlerdeki kasideler, sığır törenlerindeki destanlar, yuğ'lardaki sagular başlangıçta dinî bir mahiyet taşıyıp ulu mabutlara mahsus ilahî özelliği taşıırken zamanla sihrî-dinî bir hal almış ve nihayet dindışı kimliğe bürünmüştür.³⁴ Bugün genel olarak eğlence işleviyle karşımıza çıkan türkülerin doğuş serüveni eski zamanlardaki bu dinî ayinlere uzanmaktadır.

Türk şiir sanatının ilk örneklerini, din ve eğlence eksenli toplantılarda; şölenlerde, yuğ ve sığır törenlerinde kam, şaman, bahşı, ozan, akın ya da aşuk ismi verilen din adamı, büyücü, şair vasıflarına sahip çok yönlü kişiler icra etmiştir. Bunlar umumî içtimalarda veya hususî toplantılarda ellerinde kopuzla dolaşıp şiirler terennüm ederek atalarının ruhunu yâd etmişlerdir.³⁵ İslam dini ve özellikle yerleşik hayatın getirdiği kurallarla şaman, kam, baksı dediğimiz ve hekimliği, din

³² Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, Ankara, Boğaziçi Yayınları, 2003, s. 227-228.

³³ Osman Nuri Ekiz, **Dede Korkut**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1986, s. 24.

³⁴ M. Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Alfa Tarih Yayınları, 2014, s.107.

³⁵ M. Fuad Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları I**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 115-116.

adamlığını, ozanlığı, kâhinliği aynı anda icra eden kişiler farklı meslek dallarına bölünmüştür. Ölüm ve düğün törenlerinde söylenen türküler ise kadınlar tarafından sahiplenilmiştir. Bu, bozkır hayatındaki iş bölümüne bağlı doğal bir seyirle gerçekleşmiştir.

Özkul Çobanoğlu, türkünün doğuşu ile ilgili şunları ifade etmiştir: “Yaygın bilimsel kabullere göre ezgiler veya eski Türkçedeki söylenişleriyle “küyer” milletlerin mitolojik döneminde sözlerden önce oluşturulmaya başlanmış kültürel yaratmalarıdır. Çeşitli duyguları dışa vurmaya yönelik bir kültürel araç ve gereç olarak ezgiler zamanla çeşitlenmiş, ayinler ya da törenlerde bir örnek üzere kalıplaşarak geleneksel havaları, bunların icra bağlamlarını ve anlatım tutumlarını oluşturmuşlardır. Böylece, bir yönüyle en evrensel dil olan müzik aynı zamanda bir ulusun kendi varlığını ve gerçekliğini sözlü edebiyattan da önce idrak ettiği ve kendi varlığını seyrettiği bir ayna olmuştur.”³⁶

Reşit Rahmeti Arat ise, *Eski Türk Şiiri* isimli eserinde türkülerin doğuşunu Uygur dönemine dayandırmış ve bu dönemde ele alınmış koşug, kojan, koşma, takşut, takmak, ır/yır, küg, şlok, padak, kavi, baş/başık gibi türlerin türkü şeklinde olduklarını ifade etmiştir.³⁷ Turfan kazılarında Uygurlardan kalan koşma ve türküyü hatırlatan şiirler ortaya çıktığı ve bu şiirlerin hem konu hem de şekil bakımından türkü özellikleri taşıdığı, bu nedenle de türkünün ilk örneklerinin bunlar olduğu, dolayısıyla türkünün Uygur dönemine kadar uzandığı belirtilmektedir.³⁸ Ancak yine de türkülerin doğuşunu ifade edebilecek dönemin daha erken zamanlara uzandığı görüşü daha doğru görünmektedir.

Kaynaklarda yer alan bilgilerde Hunların birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittiklerinden söz edilir. Dinî ayinleri idare edenler ile (Bunların kam, baksı, oyun, ozan gibi adlarla anıldığı bilinmektedir.) mevsim merasimlerini yönetenlerin cezbeğe girdikleri sırada terennüm ettikleri şiir veya ilahi tarzındaki türküler, şüphesiz, Türk sözlü geleneği ve şiir sanatının bir cephesinin gelişmesine hizmet etmiştir. Daha Hun çağında yapılan eğlencelerde, mevsim merasimlerinde yer alan ilahi, türkü ve oyun türkülerini sözlü şiir sanatında köklü bir

³⁶ Çobanoğlu, **a.g.m.**, s. 46.

³⁷ Reşit Rahmeti Arat, **Eski Türk Şiiri**, Ankara, TTK Basımevi, 3. Bs., 1991, s. XI-XX.

³⁸ Burhan Özbakır, **Amasya Türküleri**, Amasya, Amasya Belediyesi, 1988, s. 10.

geleneğin teşekkül ettiğine işaret eder ki, buna dayanarak Türklerde, milat öncesi senelerden itibaren, bu sanatın çok gelişmiş bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.³⁹

Türkülerin ortaya çıkışları ve yayılımları incelendiğinde toplumu ilgilendiren konuların işlenmesi, ezginin dokunaklı oluşu, sanat yapısının yüksek oluşu gibi etkenlerin türkülerin ömürlerini uzattığını ortaya çıkmıştır. Türküler, hiçbir zaman ilk çıkışlarındaki gibi varlıklarını koruyamazlar. Bu durum sadece sözlerde değil, ezgilerde de görülür. Türküler zaman aşımı nedeniyle ve kişiden kişiye geçiş esnasında yeni duygulanmalarla beslenerek kendini yeniler.⁴⁰ Sözlü ortamda yayılma ve dolayısıyla yayıldığı alandaki sınırsızlık türkülerdeki bu çeşitlenmenin temel sebebidir. Bazen türkülerin olay örgüsünün, türkülerdeki mekân unsurunun ve içindeki kültürel yansımaların taşındığı mekâna uyarlanarak söylendiği de görülmektedir. Bu durum da sözlü anlatı türlerinin genelinde görülür.

Türküler başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olaylar bütün bir milleti ilgilendirecek kadar büyük nitelikler taşıyabileceği gibi, dar çevrelerde meydana gelen cinsten de olabilirler. Aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, tabii afetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla sevda, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olayı yaşayan veya bu duyguyu taşıyan sanatçı kişinin, bunları halk şiiiriyle ifade etmesi türkülerini meydana getirir. Böylece türkü yakılmış olur.⁴¹

Türkülerin Anadolu'daki "türkü" adıyla ilk örneği daha önce de belirtildiği üzere, XVI. yüzyılda görülmüştür. Yazılı kayıtlara göre Horasan'daki ilk örnek ise XV. yüzyıl başına kadar gitmektedir.⁴² Bununla birlikte türkü kavramının hem terim hem de icra olarak yaşam alanı sözlü kültürde daha kadim zamanlara uzanmaktadır. Anadolu sahasında kaydedilen ve hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla ve bentleri üçlük,

³⁹ Armağan Coşkun Elçi, "Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları", **Milli Folklor**, Yıl:20, S. 78, 2008, s. 38.

⁴⁰ Erman Artun, "Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler", **4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu**, Muğla, 2013, s. 1.

⁴¹ Tekin, **a.g.m.**, s. 160.

⁴² Nurettin Albayrak, **Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, L&M Yayınları, 2004,s.506.

kavuştakları (bağlantıları) iki dizeli olan bu ilk türkü metni XVI. yüzyıl halk şairlerinden Öksüz Dede'ye ait olduğu belirtilmektedir.⁴³

TÜRKÜ

Gül budanmış dal dal olmuş

Menekşesi yol yol olmuş

Siyah zülfün tel tel olmuş

Biz şu yerlerden gideli

Gurbet illere düşeli

Gül menekşeye karışmış

Küskün olanlar barışmış

Taze fidanlar yetişmiş

Biz şu yerlerden gideli

Gurbet illere düşeli

Öksüz Âşık der bu sözü

Hakk'a çevirmiştir yüzü

Öldü zannettiler bizi

Biz şu yerlerden gideli

Gurbet illere düşeli⁴⁴

Bayram Bilge Tokel, “Halk müziği dediğimiz müzik, halkımızın durup dururken, laf olsun diye ya da can sıkıntısından filan çalıp söylediği bir müzik değildir. Nerede bir türkü varsa orda mutlaka ya insanî bir dram ya toplumsal bir yara ya da millî bir duygu şahlanması veya ilahi olanın karşısında duyulan haşyet yahut teslimiyet vardır. Biz genel bir isimlendirmeye türkü der, geçeriz ama ağıtlar var, ninniler var, kına havaları, iş türküleri, halaylar, eşkıya türküleri, ilâhiler, nefesler, kahramanlık türküleri vs.”⁴⁵ diyerek türkülerin rastlantı şeklinde doğmadığını, aslında bir netice sonucunda gün yüzüne çıktığını ifade eder.

⁴³ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 39.

⁴⁴ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 39.

⁴⁵ Bayram Bilge Tokel, **Bağımıza Gazel Düştü Müziğe Dair**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s. 292.

Türkülerin oluşumuyla ilgili Nevzat Gözaydın ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkülerin ortaya çıkışları iki yolla olmuştur ve bugün de olmaktadır. Ya çok kısa bir zaman içinde anonimlik özelliğini kazanmışlar ya da bir saz şairinin söylediği parça sonradan türkü olarak tanınmıştır ve türküyü yakanın adını da vermektedir. Her iki halde de özel bir ezgi ile söylenmektedir. Türküler iki şekilde bulunur. Biri *mahallî*, diğeri ise *umumî* türkülerdir. Bunlardan umumî olanları herhangi bir yerde çıkıp da ağızdan ağıza yayılan türkülerdir ki, az çok farkla her yerde aynı şekilde söylenir. Mahallî türkülere gelince bunlarda ikiye ayrılır; birincisi herhangi bir hadise üzerine umumî türkülerden birinin bestesine, hazır mânileri zemine ve zamana uydurarak yapılan türkülerdir. İkincisi ise, yine bir hadise üzerine bestesi ve güftesi yeniden yapılan türkülerdir ki buna *türkü yakma* denir.”⁴⁶

Başlangıçta belirli kişilerin dilinden ortaya çıkan türküler anonimlik sürecini tamamladıktan sonra toplumun malı olurlar. Bu durumda, kişinin malı iken duygu ve düşünce yönünden halkı etkiler ve halk tarafından benimsenirse o zaman ağızdan ağıza dolaşmaya başlar.⁴⁷ Türküler sözlü gelenek içerisinde kuşaktan kuşağa aktarıldığı için bunların menşelerine ilişkin tam ve isabetli tespitlerde bulunmak her zaman mümkün olmamaktadır. Durum böyle olmakla birlikte bir kısım türkülerin doğuşuna zemin hazırlayan olayların bir milletin tümünü derinden etkileyecek (savaşlar-doğal afetler gibi) özellikte olması, söz konusu türkülerin ne zaman ve nerede yakıldığı konusunda bize sağlıklı bilgiler sunabilmektedir.⁴⁸ Az olmakla birlikte kimi türkülerin çıkış yerleri bilinir. Bu da ancak tarih olayları ile ilgili olanlarla, değiştirilmesi elden gelmeyen olaylara dayanan türkülerdir. Tarihsel türküler daha çok, zamanı bulma bakımından ipuçları verirler. Olaylı türkülerin kimilerinin yerini ve zamanını saptamak araştırmacılarca mümkün olabilir. Olay o denli konuya yapışıktır ki değişme yapmak elden gelmez, o türkü öylece kalır.⁴⁹

Anadolu’umuzda ötedenberi türküler mühim hadiseler üzerine yakılır. Mesela genç bir adam vurulur veya genç bir gelin ölür. Yahut da genç bir kız kaçırlır. Buna benzer birçok hadiseler, halkın ruhunda müşterek bir acı, bir heyecan uyandırırsa

⁴⁶ Nevzat Gözaydın, “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, **Türk Dili Aylık Dil Dergisi**, S. 445-450, 1989, s. 25.

⁴⁷ Ahmet Çakır, Mehmet Öcal, Tanju Ozanoğlu, **Türk Halk Ezgileri III**, Ankara, 2000, önsöz.

⁴⁸ Salahaddin Bekki, “Saraybosna ve Anadolu’daki Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine”, **Osmanlı’dan Günümüze Bosna-Hersek Uluslararası Sempozyumu**, 2010, s. 82.

⁴⁹ Çakır, Öcal, Ozanoğlu, **a.g.e.**, önsöz.

ondan istifadeye kalkan hassas ruhlu insanlar hemen bir türkü yakarlar. Ve bu türkülerde, o türküyü ilham eden hadise ne ise anlatılır. Herkes o hadise ile meşgul bulunduklarından ona ait her haber gibi bu türkü de derhal duyulur. Törenlerde, toplu ortamlarda söylenmeye başlar.⁵⁰ Türkü, genellikle elinde bağlama ile dolaşan bir saz şairi tarafından icra edilir. Bu bakımdan türkülerin oluşmalarında ve yayılmalarında âşıkların rolü büyüktür. Âşıkların temel özelliklerinden biri olan gurbete çıkma kavramı, bu şiirlerin yayılımlarını kolaylaştırır. Türkülerde musiki saz eşliğinde söylenir. Türkü yakıcıları ezgi ve sözü aynı anda türetirler. Asıl noktası insan olan türküler canlı varlıklar gibi doğar, yaşar ve unutulur.⁵¹ Saz şairi (âşık) gördüğünü, yaşadığını, duyduğunu sanat kabiliyeti ölçüsünde sazı eşliğinde dile getirerek topluma duyurur. Toplumdaki “türkücü-şair” bir bakıma eski Oğuzlardaki ozanların devamı olarak türkülerin ortaya çıkmasını, yayılmasını ve yaşamasını sağlar. Eskiden ticaret kervanları ile dolaşan amatör ses sanatçıları ve askerler de saz şairleri gibi türkülerini yaymada önemli rol oynamıştır. Türkülerin yayılmasının diğer bir sebebi de fetihler dolayısıyla meydana gelen göçlerdir. Günümüzde iletişim araçları türkülerin yayılmasını kolaylaştırmakta, böylece beğenilen bir türkü kısa zamanda yurdun her köşesine ulaşmaktadır. Ancak bu durum yeni türkülerin yakılmasını önlemektedir.⁵² Hızla değişen dünyada insanın bir duyguda uzun süre kalması da o duygunun toplumun tamamı tarafından aynı ölçüde benimsenmesi de güçtür. Türküler ortak duyguların terennümüdür. Gelenek ise türkünün vazgeçilmezidir. Türkü dediğimiz tür, toprağa bağlı yetişen bir bitki gibi bağlı bulunduğu toplumun bağrında biter, yeşerir, dal budak verir. Geleneğin zayıfladığı ve toplumsal bağların zayıfladığı bu yüzyılda yeni türkülerin doğuşu da zorlaşmıştır. Toplumun öz kültüre bakışındaki değişim de bunu etkilemektedir. “Moda” dediğimiz toplumsal öykünme biçimi bağlama kültürünü, dil bilincini, toplu yapılan merasimleri etkisi altına almış; özellikle genç nesil kültürel manada etki altına girmiştir. Sosyal medyanın da desteğiyle hızla yayılan bu hastalık, toplumun müzik kalitesini zayıflatmıştır. Popüler dediğimiz anlaşılması kolay ya da anlaşılmaya ihtiyaç duyurmayan, sadece kulağa hitap eden bir ritmin yeterli görüldüğü şarkılar bu neslin müzik ihtiyacını

⁵⁰ Gözaydın, **a.g.m.**, s. 25.

⁵¹ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, s. 132.

⁵² Nurettin Albayrak, “Türkü”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 06/10/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/turku>.

gidermektedir. Bağlamadan başlayarak her yönüyle bir bağ gerektiren türkü dinleme terbiyesini ise bu nesle vermek çeşitli eğitim faaliyetlerini de içine alan organize bir çalışma gerektirmektedir.

Türkülerin hem doğuşu hem de yayılışında ele alınması gereken bir başka nokta da önceden ifade edildiği gibi türkünün yaratıcısıdır. Eğer bir türkü anonim ise yani zamanla söyleyeni unutulmuş ve halka mâl olmuş ise bu türkünün kaynağına ulaşmak mümkün değildir. Bu anonimleşen türküler geçmişte âşıkların köy köy dolaşmalarıyla yayılırken günümüzde teknolojisinin gelişmesiyle birlikte daha kolay yollardan söylenmeye ve duyulmaya devam etmektedir. Bir diğer konu da bazı türkülerin ferdî oluşudur. Ferdî türkülerin yaratıcısı bellidir. Bunlarda tıpkı anonim türküler gibi yayılış göstermektedirler. Türkülerin doğuşu konusunda anonim ve ferdî türküler şeklinde bir sınıflama yapılabilir. Ancak bugün anonim dediğimiz türkülerin de geçmişte bir yaratıcısının olduğunu unutmamak gerekir.

İslâmiyet'ten önceki av, sığır, şölen gibi toplantılarda ozan, kam, baksı vb. nin söyledikleri ritimli ezgilerde ozanlık geleneği ve türkünün paralel olarak başlangıcını ve ilişkisini bulmak mümkündür. Başka bir deyişle sözlü gelenek içinde türkünün taşıyıcıları dünün ozanları bugünün âşıkları olmuştur. Bu noktada bilgi veren kaynaklar arasında Köprülü ve Gazimihâl'in açıklamaları şu doğrultudadır: "Yüzyıllardan beri kopuzları ellerinde halkın bedii ihtiyaçlarını gideren ozanlar bütün Anadolu sahasında eski Türk ananelerini kuvvet ve samimiyetle yaşatıyorlardı. XV. yüzyıldan sonra da ozanların yerini âşıklar tutuyordu. Türklerin İslâmiyet'ten önceki edebiyatları sazla söylenen halk şiirinden ibaretti. Romalı seyyahın naklettiği gibi tören ve toplantılarda, savaş hazırlıklarında, yiğit askerlerin ölümlerinin ardından kahraman menkıbeleri terennüm ederler, millî destanlar söylerler, yeni hadiseler hakkında yeni türküler bağlarlardı." O asırlarda Türkçe sözlerle perdesazlık etmek geleneğini yaşatmış olan işte bu ozanlar, asıl Oğuz halk musikisinin mümessilleriydiler; şimdiki âşıklar işte o asırlık halk sesinin yolunda yürüyor, uğrunda çalışıyorlar." Bu doğrultuda âşık tarzı ürün ile türkü türü arasındaki bağı Çobanoğlu şu şekilde yorumlamaktadır: Âşıklık mesleği, türkü yakmak, çeşitli manzumeleri türküleştirmek için fırsatlar yaratıyordu. Türkü türü ile âşık tarzı

ürünler arasında bahsettiğimiz dönemlerde çok önemli bir bağ olmalıdır. Âşıklığın gelişmesi türküyü de etkilemiş, zamanla âşık tarzı birçok şiir türü türküleştirmiştir.”⁵³

Ozanların yaratıcılığında, tek veya iki telli kopuzun eşliğinde vücut bulan, yayılan, gelişen, zenginleşen Türk sözlü gelenek şiir sanatı, yüzyıllar boyu temalarını, formlarını, türlerini tekrarlayarak, yeni unsurlar bünyesine katarak, yeni teknikler ve melodik yapılar oluşturarak, kendi içinde mektepler kurarak, temsilciler yetiştirerek, varyantlar ve versiyonlar yaratarak günümüze kadar ulaşmış ve hâlâ da hayatini sürdürmektedir.⁵⁴

Yayılma sırasında türkülerin sözlerinde ve ezgilerinde bazı değişiklikler olur. Türkülerin bu derece çeşitlenmesinin asıl nedeni kişilerin yetenekleridir. Kaynak kişiler, ezgilerde önemli ölçüde değişiklik yapabildiği gibi, bu değişikliği türkülerin sözlerinde de yapabilir.⁵⁵ Dolayısıyla bir türkü ne kadar çok yaygınlık gösterirse o derece çeşitlenme göstermiş olur.

Bir türkünün hayatında üç safhanın görüldüğü belirtilmektedir. Bunlar; *menşe (doğuş/kaynak)*, *seyir (dolaşım)*, *istihale (değişim)*. Türküler sözlü gelenekte ağızdan ağıza geçip değiştiği için bunların menşelerine dair müspet bir delil bulmak zordur. Pek azının çıktığı yer sağlam olarak gösterilebilir. Çünkü bir türkü sözünün, nağmenin benimsenmesine ve söylenmesine göre daima gezici bir halde bulunduğu aşıkârdır. Eski zamanlarda şimendifer, otomobil gibi seri nakil vasıtalarının bulunmadığı devirlerde türkülerini bir yerden bir yere askerler, arabacılar, âşıklar, kervancılar getirip götürürlerdi. Anadolu ve Rumeli’nin yiğitleri; köylerinden, kasabalarından çok uzak seyahatlerde memleketlerinin hasret ve hatıralarını bununla terennüm ederler, Anadolu’yu yer yer gezen âşıklar, köyler ve kasabalar arasında işleyen arabacılar uzun ve tükenmez yolları hep bu türkülerin eşliği ile kat ederlerdi. Böylelikle türküler yer yer dağılırdı. Bir memleketten diğer bir memlekete, bir diyardan başka bir diyara giden kervanlar, okka ve arşın malı olmayan bu türkülerini de taşırlardı. Bu nedenle, türkülerin doğuş yeri olarak bir bölge, il ya da köyün belirlenmesi zordur. Televizyon, radyo, internet, gazete, dergi, vb. iletişim araçlarının çok fazla olduğu günümüzde, türkünün doğuş yerine ve kaynağına daha

⁵³ Elçi, **a.g.m.**, s. 39-40.

⁵⁴ Birol Azar, “Sözlü Kültür Geleneği Açısından Türk Saz Şiiri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 17, S. 2, Elâzığ, 2007, s. 120.

⁵⁵ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Adana, Karahan Kitabevi, s.131.

kolay ulaşılabileceği genel kabuller arasındadır.”⁵⁶ Ancak yazma kültürünün zayıfladığı, daha kısa cümlelerle iletişim kurmanın yaygınlaştığı, kendine özgü bir işaret dili alışkanlığının olduğu sanal kaynaklarda bir veriyi yazmak ne kadar kolaysa silmek ve değiştirmek de o kadar kolaydır. Bu kolaylık bilgi kirliliğini artırmakta, keyfiliğe zemin tanımaktadır. Edinilen bilginin veya kaynağın doğruluğu da su götürür durumdadır. Gerçek bazen görünenden ibaret değildir. Bu da bilimsel metodun önemini ortaya çıkarmaktadır. Uçsuz bucaksız bir mecrada bir şeyin kökenine ulaşmaya çalışmak ve bulmak da zorlaşmaktadır.

Türküler, kültürel yayılma yoluyla üretildiği, yaratıldığı veya yoğun olarak icra edilerek yaşatıldığı bir yerden başka bir yere/yerlere de taşınabilirler. Bu konuda Araştırmacı Mehmet Özbek’in “Bazı türküler sevildikleri oranda yaygınlık kazanarak yöresellikten bölgeselliğe geçerler.”⁵⁷ şeklindeki ifadesi dikkat çeker. Her durumda denilebilir ki halk edebiyatı verimleri içinde yayılma oranı ve alanı en çok olan tür, türkülerdir. Bunda saz eşliğinde terennüm edilmelerinin büyük etkisi vardır. Aynı zamanda türküler, da ortak duygu ve düşüncelerin en güzel dilidir. Öyle ki savaş, istila, göç gibi büyük sosyolojik yıkımlar bile türkülerin alanını sınırlayamamıştır. Bu nedenledir ki savaşların daha çok “soğu” dediğimiz kültürel ve siyasî kulvarda sürdüğü bu yüzyılda şair ve ozanlar emperyal devletlerin hedefi olmuştur. Tarih şunu göstermiştir ki milletin gönül telini sızlatan her şey türküde gizlidir. Bir şekilde o tele dokunulduğu zaman millî şuurun çağlamaması zordur. Kültürel soykırımın en önemli düşmanlarından biri bu yüzden mekânı ve zamanı millî renge boyayan ve zamana şahitlik yapan türkülerdir. Öyle ki milletler siyasî olarak söz konusu topraklardan çekilse bile türküler sayesinde gönüller çekilmemiştir. Anadolu coğrafyasında bugün “Vardar Ovası, Kerkük, Yemen, Selanik” bu türküler sayesinde yaşamaktadır. Bunlardan özellikle “Kerkük” misak-ı millî hududu gibi canlı ve bizimledir.

Türküler yayıldıkça çeşitlenir. Bu çeşitlenme aktarım sırasında yaşanır. Bu konuya coğrafya açısından bakıldığında belli bir yöreye ait olduğu düşünülen bir türkü hem ezgisi hem de sözleri bakımından başka bir yörede de duyulabilir. Bu

⁵⁶ Yakıcı, a.g.e., s. 51-52.

⁵⁷ Furkan Balategin Eroğlu, “Türk Halk Müziğinde Yöre, Üslup ve Tavrı Kavramları Üzerine”, **Dil Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, S. 3, 2014 s. 235.

türkülerin içerisinde o yörenin ismine ve sözlerdeki şive durumuna bakıldığında o coğrafyaya ait denilebilir. Fakat aynı türküye başka bir yörede de rastlanması muhtemeldir. Dolayısıyla türkülerde değişme hem sözde hem de ezgide olabilir. Sözler değişik ezgilerle söylendiği gibi, ezgiye de değişik sözler monte edilebilir. Bundan dolayı aynı türkünün çeşitlenmelerini farklı yörelerde görmek mümkündür. Başlangıçtaki bir yiğitlik türküsü hatta ağıt olan türkülerin ezgisi oyun havasına yatkınsa sonradan oyun havası olduğu da görülür.⁵⁸

Türkülerin göç etmesini (yayılmasını), buna bağlı olarak da çeşitlenmesini sağlayan sebepleri, ana hatlarıyla şöyle sıralamak mümkündür:

Askerlik: Uzun süren askerlik sürecinde arkadaştan öğrenilen ezgiler değişerek yayılır.

İş Gücü Dolaşımı: Para kazanmak için gurbete gitme sonucunda orada öğrenilen ezgilerin sılaya getirilmesi ve sıladan gurbete ezgi taşınması türkülerin değişiminde mühim bir yer tutar.

Eğlence Dünyası: Eğlence merkezlerinin musikiyi meslek olarak seçen kişileri kendine çekmesi; musiki dağarcığı zenginleşen bu kişilerin gittikleri diğer yerlere yeni eserleri götürmeleri; ayrıca buralarda icra edilen türkülerin eğlence havasına uydurulması da ayrı bir değişimdir.

Tarihî Etkenler: İşgaller, göçler, sürgünler vb. tarihî zorlamalar, ezgilerin uzak diyarlara taşınmasına sebep olur.

Doğal Etkenler ve Coğrafi Yapı: Yörelerin benzer doğal şartları sebebiyle ezgilerin benzer coğrafyalarda kolayca gezmesi değişimi hızlandırır.

İdarî Etkenler: Yönetim olarak birbirine bağlı yerlerin türkülerinin çeşitli idari sebeplerle gezmesi değişimi kolaylaştırır.

Etnik Etkenler: Farklı etnik unsurların (Arap, Kürt, Çerkez, Laz vb.) sahip oldukları türküleri, düğün, eğlence, göç vs. sebeplerle diğer unsurlara aktarırken türküler değişime uğrar.

Kervanlar: Kervanların her konakladığı yerden aldıkları ezgileri taşıması farklılaşmada etkindir.

⁵⁸ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, s. 131.

Gezici Âşıklar: Âşıkların her gittiği yerden yeni ezgiler alıp onları farklılaştırarak yeni diyarlara taşımaları önem arz etmektedir.

Eğitim: Öğretmenler ve öğrencilerin ezgi getirip götürmeleri, türkülerin göçünde büyük rol oynar.

Memuriyet: Görevleri gereği ülkenin çok farklı yörelerinde çalışan, doğal olarak âdeta göçmenler gibi üçer, beşer yıl farklı coğrafyalarda ikamet eden memurlar da türkülerin yayılmasına, göç etmesine ve değişime uğramasına sebep olabilmektedirler.

Göçerler: Tarihin çok eski devirlerinden beri göçer hayatının çok yaygın olduğu Türk toplumunda göçerlik azalmış olsa da hâlâ yaşamaya devam etmektedir. Göçerler de çok etkin türkü taşıyıcılarıdır.

İcracı Yorumu: Türkü icra edenlerin kendilerinin yorum yaparak türkülerde farklılık meydana getirmeleri, türkü farklılaşmalarının önemli bir sebebini oluşturmaktadır.

Dinleyici Algısı: Türkü dinleyenlerin duyduklarını, eksik ya da farklı öğrenmesi ve sonra da bu öğrenileni o farklılaştırılmış hâliyle icra etmeleri, çeşitlenmelerin temel sebeplerinin başında gelmektedir.

Evlilikler: Farklı köy ve kasabalardan gelin alma esnasında düğünlerden alınan türküler ve farklı mekâna giden gelinin türkü taşınması, bugün etkisini kısmen kaybetmiş olsa da eskiden çok daha önemli bir değişim sebebi idi.⁵⁹

Türkülerin ortaya çıkışının tarih öncesi devirlere kadar uzandığı görülmektedir. İlkelerin kendilerini ifade etme biçimi olarak törenlerde söyledikleri ezgili şiirlerdir. Bununla birlikte çeşitli görüşler her ne kadar Uygurlar döneminde türkülerin doğduğunu ifade etse de türküler Uygurlar döneminin de öncesinde vardır. Ağızdan ağıza ve kuşaktan kuşağa aktarımı sayesinde yaygınlık göstermiş ve bu yayılış neticesinde de çeşitlenmeler olmuştur.

1.1.3. Türküler ve Sosyal Tarih

Türkülerin en önemli özelliği hayatın kendisi olmalarıdır. Bir ayna vazifesi gören türküler, hayat kadar tatlı ve bir o kadar da kısadır. İnsan hayatı da tekrar tekrar dinlemek istediğimiz bir türküyeye benzer. Bu türküler, dinledikçe zevk

⁵⁹ Merdan Güven, “Türkülerin Varyantlaşması”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Erzurum, S. 50, 2013, s. 152-153.

aldığımız ve her nağmesine hayatımızın bir parçasını sakladığımız ürünlerdir. Ancak, tıpkı hayatımız gibi onu başa alma ve tekrar dinleme şansımız artık kalmamıştır. Ne kadar da arzu etsek hayatı geriye alıp baştan yaşayamayız. Acı ve tatlı hatıralarla geçmişte bıraktıklarımız, türkülerin bir köşesine takılıp bizi ölünceye kadar takip eder.⁶⁰ Tarih kuru ve işlenmiş bilgidir. Bu yüzden yaşananların arka planı gösterilmez. Ancak türküler vasıtasıyla geçmişte yaşananlar gün yüzüne çıkar. Tarihi bilinmeyen veya unutulmuş bir olayı türkülerde yaşatmak mümkündür. Aynı durum türkülerde konu olan mekân ve kişiler için de geçerlidir.

Türküler tarih belgeseli niteliği taşır. Tarihi konu edinen türkülerde toplumun düşünce ve duyguları, acıları, sevinçleri yer alır. Osmanlı tarih yazma geleneğinde eleştiri yoktur. Fakat bozgunların verdiği acıları, zaferlerin sevinçlerini, ekonomik sıkıntıları türkülerde bulmak mümkündür. Örneğin; Gazi Osman Paşa türküsünde Osman Paşa'yı günümüze getiren tarih kitaplarından çok türkülerdir.⁶¹

Belli bir dönem için söz konusu olan halk şarkıları büyük bir çoğunlukla yaşanmış bir hadiseyi bünyelerinde taşımaktadır. Üstelik iz bırakan, yakan bir yaşanmışlığı içermektedir.⁶² Türküler Anadolu insanı ile yoğrulmuş bütünleşen, özgürlüğün, barışın, hoşgörünün ve sevginin en önemli temel taşlarından birisidir. Türküler, ayakları bu topraklara basan, bu topraklarla yoğrulmuş insanların canlı tarihidir.⁶³

Müzik eserleri, başka kaynaklarda söylenmemiş duygu ve olayları dillendirir, deneyimleri anlatır. Türküler de kimi zaman tarih kitaplarının söz etmediği detayları aktarır. Tarih kitapları, kocasını Sarıkamış'ta, Allahuekber Dağları'nda donarak ölmeye gönderen gelinlerin, baş başa verip sabahlara kadar ağladığından, çifti kızın ve gelinin sürmek zorunda kaldığından söz etmez. Bu dokunaklı durum, türkülerde dile gelir: “*Kaman'da kalmadı uşak/ Asker oldu sürüyünen/ Sabahaca yatılmıyor/ Gelinlerin zarıyınan*”, “*Adam(ı) olan hergediyor/ On yedili harbediyor/ Her nereye vardığıysam/ Kız gelin çifte gidiyor.*” Bir Doğu Anadolu türküsü, Osmanlı ile birlikte Kafkaslardan sökülen, Kırımlar içinde kaçta saklana, ana vatana kendisini zor atan

⁶⁰ <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1833> (08/10/2020)

⁶¹ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, s. 132.

⁶² Nesrin Feyzioğlu, “İdeoloji, Mantalite, Tarih ve Anlatı Kavramları Çerçevesinde Türkü (Halk Şarkısı) Biçimi”, **İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi**, S. 3, 2017, s. 58.

⁶³ Feyzan Göher Vural, “Türk Kültürünün Aynası: Türküler”, **e-Journal of New World Sciences Academy**, S. 3, 2011, s. 399.

ama beyini, sevdiğini arkada bırakanların çilesini dile getirir: “İrean’da beyim kaldı/ Nahcivan’da gülüm kaldı.”⁶⁴ Türküler tarihi konuları ele almaları açısından da bilgi, belge ve iletişim araçlarıdır. Buna örnek: “Tuna nehri akmam diyor/ Etrafımı yıkmam diyor/ Şanı büyük Osman Paşa/ Plevne’den çıkmam diyor.”⁶⁵

Türk milleti zaferden zafere koşarken yahut imkânsızlıkları yüzünden yaşanan mağlubiyetler sırasında duygularını, heyecanlarını, coşkularını türkülerle dile getirir. Ünlü “Yemen Türküsü” de döneminde yaşanan tarihsel olayı toplumsal hafızada saklar. Nitekim türküler, her zaman bize uyanık kalmayı ve ataların geçmişte yaşadıklarını anlatır. Bir göndergeler bütünü olarak “Yemen Türküsü” de savaşa gidenlerle ve geride kalanların acılarını, sürekli tarihsel belleğimizde canlı tutar.⁶⁶ “Havada bulut yok bu ne dumandır/ Mahlede ölüm yok bu ne şivandır/ Şu yemen elleri ne de yamandır/ Ah o yemendir gülü çemendir/ Giden gelmiyor acep nedendir.” Seferberlik ve savaş gibi büyük halk olaylarını anlatmada ve aktarmada yine türkülerin kendine has bir üslubu ve dili vardır. Çoğu zaman tarih kitaplarından okunduktan sonra unutilan bu gibi konular türküler aracılığı ile her zaman hatırlanırlar.⁶⁷ Türküler, sadece tarihi olayın kendisini değil, onun yaşanmasına vesile olan sosyal ruhu da içinde barındırır. Çoğu zaman da milletin gönlünde bir mit gibi tekrar yaşatır. Yemen Türküsü, savaşımlardan yorulmuş ve yaraları hâlâ kanayan bir milletin kendi ölüm ve acılarını unutarak başka bir milletin yardımına koştuğunun da vesikasıdır. Bu vesika her dile gelişinde Türk halkı ve askeri, yeniden bu simgesel yolculuğa çıkar. Türkü bu yönüyle tarihsel göndermelerde bulunarak Türk milletinin bilinçaltında yatan sembolleri açığa vurur.⁶⁸

Ekonomik sıkıntılar sebebiyle yaşanan büyük göçler ve savaşlar, sosyal hayatı derinden etkileyen, derin izler bırakan hadiselerdir. Bu hadiselerin pek çoğu tarihsel süreçte ele alınmış olsa da geride kalanların duygularını, ne sıkıntılar yaşadığını tarih sayfalarında bulmak çok güçtür. Bunları günümüze kadar ulaştıran ve kültür aktarımı vasıtası olarak karşımıza çıkan türküler, “toplumun hafızası”

⁶⁴ a.g.m., s. 400-401.

⁶⁵ Mehmet Kınık, “Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler”, **Erciyes İletişim Dergisi**, S. 2, 2011, s. 143.

⁶⁶ Veysel Şahin, “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri**, Sivas, , Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 107.

⁶⁷ Kınık, a.g.m., s. 146.

⁶⁸ Şahin, a.g.m., s. 107

görevini üstlenmiştir. Bu bakımdan türküler, müzikal değerlerinin yanı sıra, toplumsal değişimlerin, tarihsel olayların, arı Türkçenin ve derin Türk kültürünün aynası olmuştur. Bu anlamda eşsizdirler, yol göstericidirler ve son derece kıymetlidirler.⁶⁹ Tarih katı ve nesnel bir üslupla sadece olanı verir. Türküler ise çok yönlü olarak olanı vermenin yanında olanın birey ve toplum üzerindeki te'sirini de yansıtır. Sosyal hafızaya kaydolurken ezgi eşliğinde kulaktan gönüle akar. Ezgi ve şiirsellik onu uzun süre kaydolduğu yerde tutar. Bu yüzden de etkisi tarih metinlerinden çok daha fazladır. Sınırlar değiştiğinde tarih metinleri toplumdan topluma farklılık gösterirken, türkünün tesiri aynı kalır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Türküler Dolusu" isimli şiirinde türkülerin gerçek yaşamın izleri olduğunu ve onda anlatılanın hiçbir kaynaktan elde edilemeyeceğini ifade eder. Şiir:

Ah bu türküler

Türkülerimiz

Ana sütü gibi candan

Ana sütü gibi temiz

Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla

Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.

Ah bu türküler, köy türküleri

Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor

Kitaplarda değil, türkülerde ara

Yemen'i öleni, keteni, gidip gelmeyi...

Ben türkülerden aldım haberi.

Ah bu türküler, köy türküleri

Mis gibi insan kokar mis gibi toprak.⁷⁰

Kendi sesini türkülerin sade ve içten anlatımında bulan şair, yaşamın kutsal ve geleneksel aktarımlarını dilin büyüğü dünyasında yeniden keşfeder. Zira türküler,

⁶⁹ Vural, **a.g.m.**, s. 410.

⁷⁰ Şahin, **a.g.m.**, s. 105.

ana sütü gibi temiz, sıcak ve besleyici, buram buram tarih ve memleket kokar. Eyüboğlu da aklın yüce ve büyüğü yaratımı olan türküler, taşıyıcı bir içtenlik mekânı ele alarak memleketin tarihsel bir vesikası olarak değerlendirir.⁷¹

Türkülerimizin tarihi, mevcut sınıfsal yapıdan bağımsız şekillenmemiş, yönetilenlerin yani halkın içinden çıkmıştır. Türküler yönetenlere karşı bir tepki olarak da görülür. Tarihimizin şekillenmesine paralel türkülerimiz şekillenmişlerdir. Dolayısıyla türküler yaşanan tarihsel süreçten bağımsız ele alınamazlar. Yaşanılanların ürünüdürler. Gelenekçi çizgimiz, mevcut tarihsel süreçteki sosyolojik durumla türkülerimizi birlikte kavramaya götürmelidir.⁷²

Tarih, bugün ve gelecek için millî kültürün önemli bir parçası kabul edilen türküler, bu özellikleri dolayısıyla arşivsel birer belge özelliği de göstermektedir. Bu konuda Sabri Uysal, türkülerin toplum yaşamına damgasını vurmuş olayları tüm gerçekliğiyle anlattıkları gerekçesiyle “tarihsel belge” özelliği taşıdığını belirtir.⁷³

Türküler, çağın ruhunu geçmişin bilgelikleriyle birleştiren, zengin bir anlatıma sahiptir. Geçmişin bilgelikle dolu sırlarını ataların sembolik söylemi ile günümüze taşıyan türküler, bize kendimiz olma ve kendilik değerlerimize sahip çıkmayı öğütler. Toplumsal anlamda bizi yitip gitmek ve ötekileştirmekten koruyan türküler, yaşanan toplumsal çöküşleri de belleğinde barındırır.⁷⁴

Türkülerin arşivsel, belgesel niteliğini dile getiren Cemal Kurnaz ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Ezgi ve sözün birlikte hayat verdiği türküler, milletimizin tarih içindeki duygularını yüklediği bir arşiv niteliğindedir. Milletimizin nabzı türkülerde atar. Aşkı, acıyı, ayrılığı, gurbeti, sılayı nasıl algılamamız gerektiğini bize türküler öğretir. Yemen’in feryadı, Çanakkale’nin çılgılığı onlarda saklıdır.”⁷⁵

1.1.4. Türküler ve Sosyal Psikoloji

Türküler, kişisel veya toplumsal bir olayla ilgilidir. Deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi nedenler, türkünün çıkışını etkiler. Toplumun olaylar

⁷¹ a.g.m., s. 105.

⁷² Tekin, a.g.m., s.154.

⁷³ Sabri Uysal, “Türkülerimiz Üzerine”, **Türk Folkloru**, S. 18, 1981, s. 16.

⁷⁴ Şahin, a.g.m., s. 107.

⁷⁵ Cemal Kurnaz, “Fuzuli’yi Bilir Misiniz?” **Türk Yurdu**, S. 269, 2010, s. 27.

karşısındaki tepkisi türkölere yansır. Türkölere toplumsal yan ağır basar. Halkın sevgisi, nefreti, acısı, tutkusu ve her şeyi türkölere yankısını bulur.⁷⁶

Benlik, kimlik ve kültür birbirleriyle bağlantılı konulardır. Kültür ile toplumdaki sosyal etkileşimden doğan benlik kişinin kendini nasıl anladığı ve içinde bulunduğu toplumda nasıl konumlandığıyla ilgilidir.⁷⁷ Benliğin dışardan görünümü ise kimliktir. Kimlik kültürle şekillenir. Kimlikler, kimliğe sahip olanın toplum içindeki aidiyet özelliğini ortaya koyar.⁷⁸ Türköl kültürün bir parçası olarak gelecek kuşaklara ait oldukları değerleri aktarırken diğer yandan da müziğin kuşatıcılığıyla söz konusu aidiyeti besleme ve şekillendirme özelliğine sahiptir.

Türkölün konuları arasına aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Folklor ürünleri olarak işlenen türköl, insanımızın yaşama biçimini yansıtır. Halk edebiyatı ile halk musikisi en çok türkölde bir araya gelir. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasesini, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkölle dile getirmiştir. Türköl insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri ve tarihî olayları konu alan bir kültür hazinesidir.⁷⁹

Anadolu insanını anlamak için, türkölünü anlamak gereklidir. Anadolu'ya ait her şey türkölere yansımıştır. Bazen Orta Anadolu'nun sert ikliminde çayır çimene, güle bülbüle, mor sümbüllü bağı hasret görülür türkölde; bazen Toroslara yerleşmiş Türkmenlerin, Yörüklerin ezgileri yankılanır Akdeniz'de. Kimi zaman Doğu Anadolu'nun yüksek irtifalı coğrafi yapısının ve çetin mücadelelerle geçen tarihinin etkilerini taşıyan sert, keskin ve vurgulu ritmik yapıları; kimi zaman zeybeklerin mağrur duruşları, kimi zamansa Karadeniz'in hırçın dalgaları, değişken iklimi yansır türkölere.⁸⁰ İnsan ve toplum, nasıl yaşarsa ve hayatında nelerle karşılaşarsa onu mutlaka türkölünde yansıtır. Örneğin Karadeniz'in hırçın dalgaları,

⁷⁶ Hamdi Güleç, **Halk Edebiyatı**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2002, s. 326.

⁷⁷ Hamit Coşkun (Editör), **Sosyal Psikoloji**, Elma Basım, İstanbul, 2015, s. 340.

⁷⁸ **A.g.e.**, s.341.

⁷⁹ Artun, **a.g.m.**, s. 3.

⁸⁰ Vural, **a.g.m.**, s. 399.

sert poyrazı, yöre insanının hayatına da yansımış; bu nedenle kimi zaman türküleri hareketli ve sevinç dolu, kimi zamanda kızgın ve sitemlidir.

Bir diğer hususta toplumun yaşamış olduğu sıkıntılardır. Kapanması zor derin izler bırakan göçler ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle yurdundan uzaklaşan pek çok insan vardır. Gurbetteki kişi, sorunlarını çözemediğinde olaylara kaderci yaklaşır. Çektiği olumsuzlukları alın yazısı olarak niteler. Gurbetlerin en büyük nedeni geçim sıkıntısıdır. Ekonomik nedenlerle gurbete çıkan erkek, feleği suçlar, felekten yardım bekler. Gurbette bulunan kişi, geri döndüğünde bu davranışının çevre tarafından hoş karşılanmayacağını düşünerek gurbete katlanır.⁸¹ Türküde gurbetten söz edilince ilk akla gelen Eğin türküleridir. Erzincan'a bağlı bir yerleşim yeri olan Eğin (Kemaliye) dışarıya çok göç vermiştir. Bu durum, geride kalanların yaktıkları hasret dolu türkülerde yansımıştır. Eğin türküsünde geride kalan kadının çilesi konuşur. Kadının üzerindeki sosyal baskının çekilmezliği, sevgili veya kocayı beklemenin dayanılmaz acısı, sevgiliyi yaban ellerde bir başkasına kaptırmanın korkusu, geçim sıkıntısı, vefasızlık bu türkülerde işlenen konulardır. Örneğin; *"Tez gel ağam ömrüm geçiyor/ Ecel şerbetini yarin içiyor/ Tez gel ağam eğlenmeyesin/ İlde güzel çoktur evlenmeyesin/ Tez gel ağam olma yalancı/ Benim ahım eder seni dilenci"*⁸²

Türkü, mutluluğun ve acının, ağlamanın ve gülmenin, ayrılığın ve kavuşmanın, gurbetin ve sılanın, doğumun ve ölümün, kısacası yaşamın her halinin; bireyin iç dünyasında meydana getirdiği duyguları ve düşünceleri dışa vurup toplumla paylaştığı sosyo-psikolojik bir ifade biçimidir. Bu bakımdan türkü kültürü; toplumun geçmişi, bugünü ve geleceğine dair kodlanmış anlamlar içerir. Söz konusu anlamların kodlanmış olması sayesinde türkü, hem sosyo-kültürel bir değer hem de bir sanattır. Çünkü türküler değerlerin estetik ve edebî bir zevle aktarıldığı sanat metinleridir.

Türküler her zaman bir olay üzerine yakılırlar. Amaç her ne kadar öğreticilik olmasa da içerisinde barındırdığı pek çok mesaj ve öğütlerle bu özelliğini vurgular. Örneğin; *"Gafil gezme şaşkın bir gün ölürsün/ Dünya kadar malın olsa ne fayda/ Söyleyen dillerin söylemez olur/ Bülbül gibi dilin olsa ne fayda"*⁸³ Bu türküde

⁸¹ Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, s. 133.

⁸² Vural, **a.g.m.**, s. 403-404.

⁸³ Kınık, **a.g.m.**, s.147.

zamanın kıymeti, paranın, malın mülkün öldükten sonra hiçbir işe yaramayacağını ve bu tür şeylerin mutluluk getirmeyeceği ifade edilmiştir. Bu sözleri ortaya çıkaran kişi, mutlaka bunların önemini anlamış ve kavramış bir kişidir. Onun hayatında iz bırakmış bir hadise sonucunda dilinden dökülen kelimelerdir. İşte kişinin bilinçaltı da burada devreye girmektedir. Türküler yaşanan bir hadise sonucunda ortaya çıkan duygu birikiminin ürünleridir. Onda bazen bir ölümün, ayrılığın gözyaşı; bazen bir sevincin kahkahası vardır. Bu sebepten türküler, Anadolu halkının ruhunu anlatan köklü bir üründür.

Türküler aynı zamanda içerisinde barındırdığı duygusal ifadelerle toplumun bireylerinde benzer ve ortak duyguları uyandırması sebebi ile toplumsal aidiyet duygusunun gelişmesinde de önemli rol oynarlar.⁸⁴

Türkülerin sosyal ve psikolojik etkisi “asker türküleri” üzerinden de ifade edilebilir. Nitekim asker türkülerinde sevdiğinden ayrı düşmüş bir sevgilinin özlemi, annenin yavrusu için içinde tuttuğu korkuyla karışık ince bir keder bununla birlikte gurur duyma ve akan bir gözyaşı vardır. Asker türkülerinin oluşumu asker yakınlarının yaktığı türküyle, askerin kendisinin yakmış olduğu türkü veya icrayı gerçekleştirenlerin askerler için yakmış oldukları türküler şeklinde ele alınabilmektedir. Süleyman Fidan’ın makalesinde ele alınan ifadelerle göre, Sivas yöresine ait olan;

KARLI DAĞLAR KARANLIĞIN BASTI MI

Karlı dağlar karanlığın bastı mı oy oy,

Kahpe felek ayrılığın vakti mi?

Karlı dağlar ne olur ne olur ne olur ne olur...

Asker ağam gelse yarelerim ey olur ey olur ey olur.

Bir bulut kaynıyor Sivas elinden oy oy,

Ucu telli mektup geldi yârimden,

Karlı dağlar ne olur ne olur ne olur ne olur,

Asker ağam gelse yarelerim ey olur ey olur ey olur.

Allah şu askere ömürler vere oy oy,

⁸⁴ a.g.m., s.147.

Tezkeresini alıp geriye döne...

Karlı dağlar ne olur ne olur ne olur ne olur.

Asker ağam gelse yarelerim ey olur ey olur ey olur.

Sivas yöresinden Zaralı Halil Söyler'den alınan bu türküde sevgilinin askere özlem, ayrılığın verdiği sıkıntı hâli, feleğe kızma gibi bireysel duygular işlenmiştir. Farklı varyantlarla dile getirilen bu türkünün psikolojik boyutunu oluşturan icracının/oluşturucunun içinde bulunduğu durum, icra edilen türkü vasıtasıyla dışa vurulmaktadır. Türkü böylece, icra sürecinin sosyolojik yönünü temsil eden dinleyiciyle buluşmaktadır. Bunun neticesinde, bir taraftan icra edilen türkü aracılığıyla bir sosyalleşme süreci başlarken diğer taraftan dinleyiciyle buluşan türkü anonimleşme sürecine girerek kültürel bellekteki yerini almaktadır. İcracı/oluşturucu açısından birinci grupta değerlendirilecek bir diğer türkü örneği ise aşağıdaki gibidir:

AĞAM SEN GİDELİ

Ağam sen gideli dışa çıkmadım,

Al mintanlı yiğitlere bakmadım,

Topladım zülfümü fese sakladım.

Konma bülbül konma dalım boş değil,

Eşimden ayrıldım gönül hoş değil.

Cefa dağlarında dokandım taş,

Kardaş ekmeğini kakarlar başa,

Bütün emeklerim gitti boşa.

Eğil dağlar eğil bir gül alayım,

Asker karısıyım nerde kalayım.

İcracısı/oluşturucusu kadın olan bu türkünün ilk bölümünde asker yolu bekleyen eşin, kocasına vaziyeti aktarmakta ve namusunu koruduğu iletilmektedir. Bağlantı bölümünde ise bireysel açıdan ayrılığın verdiği üzüntü dile getirilmiştir. Ayrıca “Asker karısıyım nerde kalayım” ve “Kardaş ekmeğini kakarlar başa” dizelerinden hareketle toplum hayatımızda görülen geniş aile yapısının kimi durumlardaki olumsuz yansıması ve kadının ekonomik gücünü kazanamamasının

ortaya çıkardığı durumlar sosyal yönden değerlendirilebilir. Sosyal psikoloji açısından bu durum *psikolojik saha* kavramıyla yorumlanabilir. Dış faktörlerden etkilenen bireyin psikolojik sahasında zaman zaman gerginlikler meydana gelir. Bu gerginlikler sahada, rahatlamaya dönük, gerginliği giderici değişimlere neden olur. Olumsuz durum, istikrarsızlığının ortadan kalkmasına kadar devam eder. Hedefin değişmesine neden olan gerginlik giderilmediği takdirde olumsuzluklar artar. İcracı/oluşturucu tip açısından ikinci grupta yer alan, askerin dilinden yakılan aşağıdaki türküde de gurbet ve ayrılık acısı, gidip de gelememe sosyal bir boyutta verilirken bağlantı bölümünde aile bireylerinden uzak kalınması, haber alınamaması psikolojik boyuttaki yansımalarıdır. Asker; asker olduğunu, rütbesini, işini dile getirip, kuşlarla memlekete haber göndermesi ve cevap beklemesi, sıra özlemi açıkça görülmektedir. Kuşlara dert yanmanın ve onlar vasıtasıyla iletişim sağlamanın nedeni *içsel duyguların tatmini* olarak görülebilir: *Asker ettiler beni kıdemli başçavuş/ Gurbet ellerinde oldum bir baykuş/ Hiç başıma gelmedi böyle bir iş/ Uçun kuşlar uçun İzmir’e doğru/ Anadan, babadan, yârdan bir haber yok mu?*⁸⁵

Türk milletinin karakteristiğini yansıtan askerlik kültürü etrafında oluşan sözlü kültür ürünlerinden olan asker türküleri, halkın yoğun bir şekilde duygu yüklediği, bir o kadar da sade bir dille seslendirdiği metinlerdir. Türkü repertuarımız içerisinde bazen tarihî bir olayın anlatımı, bazen gurbetin, özlemin, şehitliğin verdiği acının ifadesi, bazen de sosyal statünün simgesi olan bu türküler, icracı tip açısından da çok boyutluluk göstermektedir. Bireysel duyguların toplumsal bazda dışavurumunun asker, asker anası, nişanlı, sevgili, eş veya bir sanatçı kişinin dilinden yakıldığı görülmektedir. Asker türkülerine yüklenen anlam da icracının askerle olan yakınlık derecesine göre değişmektedir. İcracının askerle ilgili hisleri, kendi psikolojik dünyasını şekillendirirken icra ettiği türküye de yansır.⁸⁶

Nevzat Gözaydın, *Anonim Halk Şiiri Üzerine* isimli yazısında türkülerin insan hayatındaki yerini şu şekilde ele almıştır: *“Halk türküleri bizim tatlı belamız. Dilimizin tadı, gerçeğimizin acısı onlarda. Gülen ayvamız, ağlayan narımız onlarda. Halkımız onlara komuş umudunu da umutsuzluğunu da. Çoğunluğumuzun derdi de*

⁸⁵ Süleyman Fidan, “Asker Türkülerinin Sosyal Psikolojik Zemini ve İşlevleri”, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Müzik, Oyun ve Eğlence)**, s. 101-104.

⁸⁶ a.g.m., s. 114.

onlarda saklı, devası da. Dünümüzün alacakaranlığı, bugünümüzün sabah serinliği, yarınlarımızın ipuçları onlarda. Çıkageldiğimiz Doğu'ya bağlılık da var onlarda, gidedurduğumuz Batı'ya uyarlık da. Türkülerde kadere boyun eğmiş, türkülerde kadere başkaldırmışız."⁸⁷

Ferdi ürün olması bakımından her türkü gerçek dünyanın içinde olsa da türküyü oluşturanın ve daha sonra da onu tekrar ifa edenin dünyaya bakış açısını, duygularını, duyumsamalarını, olayları önemseme ve fazla dikkat vermesi nedeniyle insanın iç dünyasını yansıtır. Dolayısıyla her türkü sembolik ve metaforiktir. O bakımdan türkülere bakılarak halkın hayat tarzını, düşünlerini, yasını, mücadelelerini belirlemek mümkündür.⁸⁸ Türk milletinin de yaşam felsefesi, ciğer yanıklığı, değer verdiği olaylar, aile yapısı, gelenek görenekleri türkülerin içine gizlenmiştir.

Gelinen çağa yenik düşmeyen önemli kültürel değerlerimizden biri olan türküler, milletin hayatında olan her türlü somut ve soyut kavramı günümüze taşır; günümüzden de geleceğe götürür. Millî vicdanın yönelişleri, arzuları, değerleri, inançları; kullandığı eşyalar, giydiği kıyafetler, yediği yemekler türkülerde yer alır. Duası, bedduası, Tanrı'yı konumlandırış biçimi, hayattan bekledikleri, umutları ve umutsuzlukları türkülerin konusu olur. Kendisini tamamen sözlü kültüre teslim etmiş destan devri Türk toplumunun o günkü destanlarla aynı sosyal işlevi gören en önemli sözlü anlatı türü, türkülerdir. Bu yüzden sosyal psikoloji ile de yakından ilgilidir. Zira destanlar toplumun bilinçaltını dışa yansıtır. Türküler de saklı kalan duyguların, temayüllerin, isyanların dışa vurumudur.

1.1.5. Türkülerin Tasnifi

Türküler, icraya dayalı türler oldukları için tasnif yapan araştırmacılar türkülerin bu yönüne önem vermiştir. Boratav, âşık şiirlerini, manileir ve tekerlemeleri dışarıda tutarak "türkü" kavramı içerisine ninni ve ağıtları da dahil etmiştir. Yine Boratav tarafından türküler, konuları ve kullanıldıkları yerler,

⁸⁷ Gözaydın, **a.g.m.**, s. 26.

⁸⁸ Fuzuli Bayat, "Türkülerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonu", **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 58.

gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesileler göz önünde tutularak iki grupta toplanmıştır.⁸⁹

Araştırmacıların daha sonra yaptığı tasniflerde Boratav'ın bu tasnifi temel alınmıştır. Erman Artun, Anonim Halk Edebiyatı Nazmı adlı eserinde türküleri yapılarına, ezgilerine, konularına ve söyleyicilerine göre dört başlıkta tasnif etmiştir.⁹⁰ Türkü türünün icrasında ezginin önemi göz önünde bulundurulmuş, türkülerin yapılarındaki farklılıklara da dikkat çekilmiştir. Bu kapsam genişliği nedeniyle de bu tasnif ele alınmıştır:

- 1-Yapılarına Göre Türküler
- 2-Ezgilerine Göre Türküler
- 3-Konularına Göre Türküler
- 4-Söyleyicilerine Göre Türküler

1.1.5.1. Yapılarına Göre Türküler

Yapılarına göre türkülerin belirli bir sınıflandırması vardır demek doğru olmaz. Her araştırmacı derlediği türküler üzerinden yeni bir sınıflandırma yapabilir ya da önceki sınıflandırmalar üzerine eklemeler yapabilir. Bu kısımda ele alınan sınıflandırmalar her ne kadar farklı araştırmacılara ait olsa da tasnifleri arasında benzerlikler ve ortaklıklar bulunmaktadır. Türküler, yapısına göre var olan sınıflamalara dâhil olabilirken, yeni bir sınıflama şekli oluşturulup ona da dâhil edilebilir. Bu bağlamda türküler derlendikçe yeni sınıflama başlıkları da ortaya çıkabilir.

Erman Artun'un sınıflandırmasına göre yapılarına göre türküler; bentlerinin ve kavuştaklarının (nakaratlarının) kümelenişi bakımından çok değişik yapılarda görünür. Bunlardan en yaygın olanları sınıflamaya alınmıştır:

1-Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulan Türküler

⁸⁹ Mehmet Aça, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, s. 270.

⁹⁰ Erman Artun, **Anonim Halk Edebiyatı Nazmı**, Karahan Kitabevi, Adana, 2015, s. 44.

a-Mâni Dörtlükleriyle Kurulan Kavuşaksız Türküler: Birbiriyle az ya da çok ilgili konularda söylenmiş manilerin arka arkaya sıralanmasından meydana gelir. Bu türkülerde konu birliğini sağlayan bir sözcük ya da söz öbeği, bentlerin ilk dizelerinde tekrarlanır. Bu tekrarlanan söz, bir yer adı, hayvan adı, çiçek adı olabilir. Kafiye şeması şöyledir: aaxa bbbx ccxc ddx...

b-Kavuşakları Mani Biçiminde Olan Türküler: Mâni dörtlükleriyle kurulan türkülerin bentlerine yine mâni biçiminde kavuşakların eklenmesiyle oluşur.

c-Kavuşakları Tek Dize Olan Türküler

d-Kavuşakları İki Dize Olan Türküler

e-Kavuşakları Üç Dize Olan Türküler

f-Kavuşakları Dört Dize Olan Türküler

2-Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler

a-Dörtlüklerle Kurulan Dörtlükler: Dörtlüklerden oluşan bu türkülerin kavuşakları yoktur. Hece ölçüsünün çeşitli kalıplarıyla yazılır; ancak genelde on birli kalıp kullanılır. Kafiye şeması şöyledir: xaxa bbba ccca ddda eeea

b-Bentlerinin Dördüncü Dizesi Kavuşak Olan Türküler: Bu türkülerde bentlerin ilk üç dizesi kendi arasında kafiyelidir. Dördüncü dize her bendin sonunda kavuşak olarak tekrarlanır. Kafiye şeması şöyledir: (Kavuşakları “k” harfleriyle gösterilmektedir.) aaak bbbk ccck dddk... İlk bendin kafiye şeması xkxk veya akak şeklinde de olabilir. Hece ölçüsünün değişik kalıplarıyla ifade edilir.

3-Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler

a-Üçlüklerle Kurulan Kavuşaksız Türküler: Üçlüklerle kurulan türküler, hece ölçüsünün değişik kalıplarıyla yazılır. Bu türkülerin kafiye şeması şöyledir: aaa bbb ccc ddd eee fff...

b-Kavuşakları Tek Dize olan Türküler: Kavuşakları tek dize olan türküler, bentlerinin dördüncü dizesi kavuşak olan türkülerle karıştırılmamalıdır. Bentleri dörtlüklerle kurulan türkülerde, kavuşak olan dördüncü dize, öteki dizelerle aynı ölçüdedir. Bentleri üçlüklerle kurulan tek dizeli türkülerde ise kavuşak olan dize, bentle aynı ölçüye sahip değildir.

c-Kavuşakları İki Dize Olan Türküler

- d-Kavuştakları Üç Dize Olan Türküler
- e-Kavuştakları Dört Dize Olan Türküler

4-Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler

a-Beyitle Kurulan Kavuşaksız Türküler: Bu türkülerin kafiye şeması şöyledir: aa bb dd...

- b-Kavuştakları Tek Dize Olan Türküler
- c-Kavuştakları İki Dize Olan Türküler
- d-Kavuştakları Üç Dize Olan Türküler
- e-Kavuştakları Dört Dize Olan Türküler

5-Karşılıklı Türküler/Atma Türküler: İki ya da daha çok kişinin karşılıklı söyledikleri türkülerdir. Halk hikayelerinde kahramanlar karşılıklı türkü atarlar. Karşılıklı türkülerin bir çeşidi de atma türkü ya da atışma türküleridir. Karadeniz Bölgesi'nde bir kişinin karşısındaki kişi ve kişilere türkü söylemesine türkü atma, bunu söyleyene türkücü, karşılıklı türkü söylemeye atışma denir. Hitap ya da telmih şeklinde olup karşılık beklenmeyen türkülere takma türkü denir.⁹¹

Ali Yakıcı'nın *Halk Şiirinde Türkü* isimli eserindeki sınıflandırmaya göre türküler; yapıları bakımından iki bölümden oluşur. *Bent* adı verilen birinci bölüm türkünün asıl sözlerini, *kavuştak / bağlantı* adı verilen ikinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan sözlerini oluşturur. Tasnifi şu şekildedir:

1-Bentleri Bir Mısradan Oluşan Türküler

a-Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler:

Anamur yolları (yâr yâr yâr yâr aman) kayrakda çakıllı

A canım sürmelim amman ben yandım amman sevmişim amman

b-Bentleri bir, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler:

Çarşılardan üç mum aldım yakmaya

Edalı suna boynum yakmaya

⁹¹ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, s. 135-137.

Sevdalı suna boylum yakmaya

c-Bentleri bir, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler:

d-Bentleri bir, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

e-Bentleri bir, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

f-Bentleri bir, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

2-Bentleri İki Mısradan Oluşan Türküler

a-Bentleri iki mısradan oluşan bağıntısız türküler:

Mezarımı kızlar kazsın dar olsun

Etrafında lale sümbül bağ olsun

Alın benim çekmecemden fesimi

Ben ölürken duymasınlar sesimi

b-Bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler:

Gabardıcın salınması dalınan (da aman)

Goç yiğidin eğlenmesi yârinen (aman aman)

Başları sürmeli gözleri sürmeli güzel

c-Bentleri iki, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

d-Bentleri iki, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

e-Bentleri iki, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

f-Bentleri iki, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

g-Bentleri iki, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

h-Bentleri iki, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

3-Bentleri Üç Mısradan Oluşan Türküler

a-Bentleri üç, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler:

Horozumu kaçırdılar

Damdan dama aşırıdılar

Suyuna da pilav pişirdiler

Bili geh geh geh güzel horozum

b-Bentleri üç, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler:

Dere kenarında taş ben olaydım

Ela göz üstüne kaş ben olaydım

Senin gibi güzele eş ben olaydım

Ninni de nenni de nenni de neni

Al kolun üstüne ürgele beni

c-Bentleri üç, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

d-Bentleri üç, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

e-Bentleri üç, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

f-Bentleri üç, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

g-Bentleri üç, bağlantıları yedi mısradan oluşan türküler

h-Bentleri üç, bağlantıları dokuz mısradan oluşan türküler

ı-Bentleri üç, bağlantıları on mısradan oluşan türküler

4-Bentleri Dört Mısradan Oluşan Türküler

a-Mâni dörtlüklerinden kurulu türküler:

Tabakta bal olaydım

Eriyip yağ olaydım

Yârin ince beline

İpekli bağ olaydım

b-Bentleri dört, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler:

Tabaklı'nın deresi (de)

Boyabat yolu neresi

Doktor gelmiş sarıyor (da)

Sade kurşun yâresi

Ninani ninina ninay nininay nininay nininay ninay nay

c-Bentleri dört, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

d-Bentleri dört, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

e-Bentleri dört, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

f-Bentleri dört, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

g-Bentleri dört, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

h-Bentleri dört, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

5-Bentleri Beş Mısradan Oluşan Türküler

a-Bentleri beş mısradan oluşan bağlantısız türküler:

Ak enteri geyme dedim geymişsin
Yakasını oyma dedim oymuşsun
El sözüne uyma dedim uymuşsun
El sözüne uyan gönül şaşırır
Elin oğlu dağdan da aşırır

Evleri var bir kayanın düzündü
Böyle göz gaş mı olur gonşu gızında
Gavur annen duramadı sözünde
Çok yalvardım sözlerime gelmedi
Küçük gızım senin olsun demedi

b-Bentleri beş, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler:

Hey hey
Damda bacaları belalım
Adam sanırdım gel aman aman
Seni sevmelere gız gelin
Ben utandırdım

Hele hele odaları sel aldı

Hele hele Ayşe gelini el aldı

6-Bentleri Altı Mısradan Oluşan Türküler

a-Bentleri altı mısradan oluşan bağlantısız türküler

b-Bentleri altı, bağlantısı üç mısradan oluşan türküler:

Ferahidir gızın adı Ferahi de
Yandım aman esmer yârim de
Aman da Ferahi
Türkmen de gızı gatarlarmış mayayı öf
Yar yandım aman esmer yârim de
Aman da mayayı

Ninni ninna ninni ninnana

Ninni nih nna na y nam

Aman da aman Ferahi

c-Bentleri altı, bağlantısı dört mısradan oluşan türküler

7-Bentleri Yedi Mısradan Oluşan Türküler

8-Bentleri Sekiz Mısradan Oluşan Türküler⁹² şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır.

Pertev Naili Boratav ise türkülerini ikiye ayırarak bir sınıflandırma yapmıştır. *Konularına göre ve kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelere göre* türküler şeklindeki bir sınıflamadır. Ona göre biçimi ne olursa olsun bir türküyü belirleyen, her şeyden önce, onun ezgisidir. Müzik cümlesi türkünün metninde çeşitli değişikliğe neden olduğu için türkünün yapısında da birtakım değişiklikler oluşur. Bu değişiklikler:

a-Sözlü cümlelerin genişlemesi,

b-Dört dizelik bent parçalanması, son dizesini yitirmesi ve bu dizinin yerini önceki dizelerin nazım düzenine uymayan bağlama (nakarat) öğelerinin alması,

c-Dört dizelik bendin iki dizesini yitirmesi üzerine türkü ya bağlamasız söylenir ya da bağlama tam bir dize meydana getirmek için gerekli olan hece sayısını bulamamış söz öğelerinden oluşmasına neden olacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda türkülerini *düzenli* ve *düzensiz biçimler* olarak sınıflandıran Boratav, en sık rastlanan *düzenli biçimleri* şu şekilde sıralamıştır:

a-Dört dizelik bentli türküler,

b-Üç dizelik bentlerden meydana gelmiş türküler,

c-İki dizelik bentlerden meydana gelmiş türküler,

d-Beş dizelik bentlerden meydana gelmiş türküler,

e-Mânî düzenindeki bentlerin sıralanması ile meydana gelmiş türküler.

Boratav *düzensiz biçimler* konusunda ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Düzensiz biçimlerden bazıları yukarıda ifade edilen *dört dizelik bentli türküler* içerisine dâhil edilebilir. Bunlarda ya 11 heceli mânî düzeninde bentlerle, 11’li koşma düzeninde bentler bir araya getirilmiştir ya da dördüncü dizeleri aralarında

⁹² Yakıcı, **a.g.e.**, s. 176-210.

uyaksız, koşma düzeninde bentler birbirine eklenmiştir. Diğer düzensiz biçimler ise şu şekilde sıralanmıştır:

a-Sayışlı türküler

b-Söyleşme biçiminde türküler (efsane konulu türküler)

c-Oyun havaları

d-Ne ölçüsüyle ne de uyak düzeniyle hiçbir kararlı, kurallı biçime ve diğer düzensiz biçimlerden de hiçbirine uymayan bazı metinler.⁹³

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğünde ise *yapılarına göre türküler* şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1-Mâni bendlerinden kurulu türküler,

2-Dörtlüklerle kurulu türküler (kavuştaklı, kavuştaksız)

3-Üçlüklerden kurulu türküler,

4-İkiliklerden kurulu türküler.⁹⁴

Nevzat Gözaydın, türkülerini yapılarına göre şu şekilde tasnif etmektedir:

a-İki dizeli türküler (iki dizeli türküler, bağlantıları bir dizeli türküler; iki dizeden kurulmuş bağlantısı da iki dize olan türküler: iki dizeden oluşan, bağlantısı üç dize olan türküler; iki dize ile kurulan, bağlantısı dört dize olan türküler; iki dizeden kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler; iki dizeden kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler),

b-Üçlüklerden kurulmuş türküler (üçlüklerle kurulmuş ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı üç dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki+dört dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı dört dize olan türküler; üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler)

c-Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler (dört dizeli türküler, mani dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir dize olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir (aynı) dize olan türküler;

⁹³ Boratav, **a.g.e.**, s. 170-184.

⁹⁴ Karataş, **a.g.e.**, s. 442.

dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı üç dize olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı dört dize olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler; dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler)...⁹⁵

Necdet Tozlu ise türkülerini yapı ve şekil bakımından ele almış ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkü mâni nazım şekliyle, dörtlük birimlerinden oluşmuş, (4+4=8) sekizli hece ölçüsü ile söylenmiştir. Üçüncü mısralar serbest, 1, 2 ve 4. Mısralar birbirleriyle kafiyelidir. Türküdeki iki mısralı bağlantı, dörtlükler arasında aynen tekrar edilmiştir.”⁹⁶

Hikmet Dizdaroğlu’nun Türk halk türkülerini tasnifi şöyledir:

- a- Mâni kıtalarından kurulu türküler,
- b- Dörtlüklerle kurulu, dördüncü dizeleri kavuşak olan türküler,
- c- Dörtlüklerle kurulu türküler,
- d- Bentleri dörtlük kavuşağı tek dize olan türküler,
- e- Bentleri dörtlük kavuşağı iki dize olan türküler,
- f- Bentleri dörtlük kavuşağı üç dize olan türküler,
- g- Bentleri dörtlük kavuşağı dört dize olan türküler,
- h- Üçlüklerden kurulu türküler,
- İ- Bentleri üçlük kavuşağı tek dizeli türküler,
- i- Bentleri üçlük kavuşağı iki dizeli türküler,
- j- Bentleri üçlük kavuşağı üç dizeli türküler,
- k- Bentleri üçlük kavuşağı dört dizeli türküler,
- l- İki dizeli türküler,
- m- Bentleri iki kavuşakları bir dizeli olan türküler,
- n- Bentleri iki kavuşakları iki dizeli olan türküler,
- o- Bentleri iki kavuşakları altı dizeli olan türküler.”⁹⁷

⁹⁵ Oğuz, **a.g.e.**, s.250.

⁹⁶ Necdet Tozlu, “Refahiye Türküleri Üzerine Bir İnceleme”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S. 20, 2020, s. 168.

⁹⁷ Merdan Güven, “*Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum, 2005, s. 95.

Fuat Özdemir ise türkölere yapıları açısından bakmış ve sınıflandırmasını da sadece yapı üzerine kurmuştur. Özdemir'in sınıflama denemesi şöyledir:

A-Yapılarında kararlılık gösteren türköl:

- 1- Bentleri dört dizeli olan türköl.
- 2- Bentleri üç dizeli olan türköl.
- 3- Bentleri iki dizeli olan türköl.
- 4- Mâni dörtlüklerinden oluşan türköl.

B- Yapılarında kararlılık bulunmayan türköl.⁹⁸

Mustafa Sever ise Türk Halk Şiiri isimli eserinde türkölü yapıları bakımından şu şekilde tasnif etmiştir:

A-Bentleri tek dize, kavuştakları mâni, dörtlük veya yedi dize olan türköl.

B-Bentleri iki dize olan türköl:

- 1-Yalnızca iki dizeden oluşan türköl: Uyakları aa bb cc veya aa ba ca...
- 2-Kavuştakları bir ile sekiz dize veya daha fazla dize olan türköl:
 - a-Kavuştakları bir dize olan türköl
 - b-Kavuştakları iki dize olan türköl
 - c-Kavuştakları üç dize olan türköl
 - d-Kavuştakları dört dize olan türköl
 - e-Kavuştakları beş dize olan türköl
 - f-Kavuştakları altı dize olan türköl
 - g-Kavuştakları yedi dize olan türköl
 - h-Kavuştakları sekiz ve daha fazla olan türköl
- 3-Kavuştakları dize sonlarında veya dize aralarında olan türköl

C-Bentleri üç dize olan türköl:

- 1-Yalnızca üç dizeden oluşan türköl
- 2-Kavuştakları bir ile altı veya daha fazla dize olan türköl:
 - a-Kavuştakları bir dize olan türköl
 - b-Kavuştakları iki dize olan türköl

⁹⁸ a.g.t., s. 95.

- c-Kavuştakları üç dize olan türküler
- d-Kavuştakları dört dize olan türküler
- e-Kavuştakları beş dize olan türküler
- f-Kavuştakları altı dize olan türküler
- g-Kavuştakları altıdan fazla dize olan türküler
- 3-Kavuştakları dize aralarında olan türküler
- 4-İki kavuştaklı olan türküler

D-Bentleri dört dize olan türküler:

1-Bentleri yalnızca dört dizeden oluşan ve dördüncü dizeleri kavuştak olan türküler veya dize başlarına veya dize sonlarına aman, yar yar, oy anam, diloy yar, vb. eklenen sözlerden meydana gelen kavuştakları olan türküler

2-Kavuştakları bir ile sekiz veya daha çok dizeden oluşan türküler:

- a-Kavuştakları bir dize olan türküler
 - b-Kavuştakları iki dize olan türküler
 - c-Kavuştakları üç dize olan türküler
 - d-Kavuştakları dört dize olan türküler
 - e-Kavuştakları beş dize olan türküler
 - f-Kavuştakları altı dize olan türküler
 - g-Kavuştakları yedi dize olan türküler
 - h-Kavuştakları sekiz dize olan türküler
- 3-Bentleri dörtlük olan iki kavuştaklı türküler

E-Bentleri altı dize, kavuştakları dört dizeden oluşan türküler

F-Karşlıklı söylenen türküler, atma türküler⁹⁹

1.1.5.2.Ezgilerine Göre Türküler

Türküler ezgiden bağımsız düşünülemez. Bu yüzden yapılan tasniflerin hepsinde “ezgilerine göre türküler” başlığı mutlaka vardır.

J. Blaskoviç, çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü olduğu için türkülerini belli bir kalıba sokmanın, ancak o tipe girenleri türkü saymanın, yanıltıcı sonuçlara götüreceğini, bir ezgiyle söylenen her türlü manzum parçaların halk tarafından türkü kabul edildiğini, hatta eski mecmualarda divan şiirinin murabba ve

⁹⁹ Sever, a.g.e., s. 94-110.

gazellerinin bile türkü başlığı ile kaydedilebildiğini belirtmektedir. Köprülü ise diğer halk şiiri türleri gibi türkünün de en büyük ayrımının ezgisinde olduğunu, mâni ve koşma tipindeki şiirlerin ezgilerin değişmesiyle türküleştiğini vurgulamaktadır.¹⁰⁰

Yapılan incelemelerde en önemli nokta türkülerin ezgi ile söylenmesidir. Ezginin önemini Prof. Dr. Hamdi Hasan şu şekilde ifade etmektedir; *“Sözlü edebiyat verimlerinde ezgiyle söylenen her türden halk şiirinin türkü terimiyle karşılandığını söylemek mümkündür. Bu halk arasında o kadar yaygındır ki bazı murabbalar, hatta gazeller bile bazı eski yazmalarda türkü adıyla geçmektedirler. Bütün bunlar, bir yandan türkünün sınırlanması ve belirli bir tipe bağlanmasının oldukça güç bir sorun olduğunu gösterirken, diğer yandan onun en önemli özelliği yine de ezgide belirlendiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Buna göre türküler şekle göre değil, ezgilerine göre sınıflandırılmalıdırlar.”*¹⁰¹

Nevzat Gözaydın, bu konuda şunları yazmaktadır:

1-Usullü Türküler: Genelde oyun havalarıdır. Bunlara Urfa’da “kırık hava”, Konya’da “oturak” adı verilir. Usullü türküler, bölgelere göre değişik adlar alır: Karadeniz’de “horon” ya da “yalı havası”, Harput yöresinde “şıkıltım”, Ege’de “zeybek”, Ordu, Giresun, Marmara ve Trakya’da “karşılama” Erzurum yöresinde “Sümmanî”, Isparta ve Eğridir yöresinde “dattiri” adını alır. Bunlar belli bir süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan ölçülü türküler de denir. Yukarıdaki oyun havalarından başka güzelleme, koşma, ninni, taşlama ve yiğitleme de bu bölüm içinde yer almaktadır.

Usullü türküler bölümünde halkımızın en yaygın bir biçimde yaşattığı bir tür olan “ninni”, genç annenin veya büyükannenin bebeği uyutabilmek amacıyla beşiğini veya salıncağını yahut yerde otururken uzattığı ayakları üzerinde yatırdığı bebeğini sağa-sola belirli bir ritimle sallarken söylediği türküdür. Daha önceden ezberlenen metinler tekrar edilebildiği o anda doğmaca olarak da söylenebilmektedir.

2-Usulsüz Türküler: Bunların hepsi uzun havadır. Uzun havalar ezgilerine göre değişik adlar alırlar: “bozlak”, “divan”, “hoirat”, “koşma”, “kayabaş”, “maya”,

¹⁰⁰ Yakıcı, a.g.e., s. 240.

¹⁰¹ Hamdi Hasan, **Makedonya Türklerince Söylenen Türküler**, Ankara, AKDTYK Yayınları, 2008, s. 9.

“Çukurova”, “garip”, “kerem“, “kesik kerem”, “müstezat”, “aydos”, “eğin”, “türkmani” adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan “divan” kendine has ezgisi, ritmi ve ayak denilen sazlı bir bölümü içinde bulundurur. Divan ezgisiyle usta okuyucular gazel okurlarsa da halk daha çok on beş heceli halk şiirlerini tercih etmektedir. Uzun hava olarak kabul edilen ve usulsüz türküler içinde yer alan “ağıt”, genellikle bir kişinin zamansız sayılan ölümünden sonra yakınları veya bir ağıtçı tarafından söylenen türkü türüdür. Ölen kişinin kişisel özellikleri, ona karşı duyulan sevgi, yaşayışı, yaptıkları ve geride kalanların duyguları özel bir ezgi ile yas günlerinin hemen başında dile getirilir.¹⁰² Nevzat Gözaydın türkü sınıflandırması için anonim olsun olmasın, halk şiiri içinde yer alan bütün türlerde ezginin en çok türkülerde belirleyici bir rol oynayarak ön plana çıktığını belirterek *“ezgisine ve ritmine bakmadan türküleri özellikle yapıları bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırma çalışmaları yapmak, eksik bir çalışma olarak kalmak zorundadır.”*¹⁰³

Şükrü Elçin ise ezgilerine göre sınıflandırmayı yine aynı şekilde ayırmakta fakat ifade ediş tarzında Nevzat Gözaydın’a göre farklılık bulunmaktadır. Ona göre türküler; konularına, şekillerine ve ezgilerine göre üç şekilde tasnif edilmektedir. Bu tasnifler içerisinde beste esasına göre yapılanı daha dayanıklı görünmektedir. Buna göre türkülerimizin “uzun hava” ve “kırık hava” olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde belli bir melodisi olmadan konuşma biçimiyle söylenen ezgiler “uzun hava” adını almaktadır. Bozlak, Maya, Divan, Egin, Hoyrat, Çukurova, Türkmanî vb. ezgiler bu gruptadır. Ölçüsü ve ritmi belli ezgiler ise “kırık hava” içinde düşünülmektedir. Karadeniz “horonları”, Kuzey Doğu “barları” ve Batı Anadolu “zeybekleri” gibi oyunlarda kırık havanın sürekliliği göze çarpmaktadır.¹⁰⁴

Doğan Kaya’da tıpkı Şükrü Elçin gibi, ezgileri bakımından türküler, *uzun havalar ve kırık havalar* olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Bu değerlendirmeye göre, uzun havalar usulsüz ezgiler ve bunlar yörelere göre adlandırılır. Diğer de kırık havalarıdır.¹⁰⁵

¹⁰² Gözaydın, **a.g.m.**, s. 27-30.

¹⁰³ Gözaydın, **a.g.m.**, s. 25.

¹⁰⁴ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş.**, s. 196.

¹⁰⁵ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 242.

Ali Yakıcı ise ezgilerine göre türküler sınıflandırmasında önceki görüşlerle örtüşebilecek ifadelerde bulunmuştur. Usullüler ve usulsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Usullüler, belli bir usul ile çalınan, ezgisi ve ritmi belli olan, belli bir düzen ve ölçüdeki türkülerdir. Oyun havaları olarak da bilinen bu türküler “kırık hava” biçiminde de adlandırılır ki şehir ve bölgelere göre “Bar, Dattiri, Horon, Karşılama, Kırık, Oturak, Şıkutım/Şıkıltım, Zeybek” vb. adlar almaktadır. Uzun havalar olarak da bilinen usulsüz türkülerin nota değerleri bakımından belli bir düzeni ve usulü yoktur. Belirli bir usul ile değil her sanatçının isteğine bağlı olarak çalınabilen, belirli bir şekil ve kararlılık göstermeyen bu türkülere icra edildikleri bölge ve şehirlere göre “Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Hoyrat, Kayabaşı, Kerem, Kesik Kerem, Koşma, Maya, Müstezat, Türkmani” vb. adlar verilmektedir.¹⁰⁶

Nurettin Albayrak da aynı şekilde bir sınıflandırma yapmaktadır. Ezgilerine göre, usulsüz olanlar (uzun havalar) ve usullü olanlar (oyun havaları, kırık havalar, oturak havaları) olmak üzere iki grupta ele alınır.¹⁰⁷ Bütün bu görüşlerden yola çıkarak ezgilerine göre türküler, tüm araştırmacılar tarafından ortak bir görüş benimsenerek açıklanmıştır. “Usullü Türküler” ve “Usulsüz Türküler” olarak iki bölümde değerlendirilmektedir.

1.1.5.3. Konularına Göre Türküler

Türküler bazen bir acıyı, bazen bir sevinci, bazen de bir coşkuyu ortaya koyar. Bu duyguların nedeni bazen aşk, bazen bir savaş, bazen de ayrılık olabilir. Bu bakımdan türküler, çeşitli araştırmacılar tarafından içerdiği konular bakımından sınıflandırılmıştır.

Ali Rıza Yalman, türkülerini konularına göre altı gruba ayırır:

1. Öğüt
2. Övüt (Bir olay ve kahramanı konu eden, öven türküler)
3. Ağıt
4. Yiğit
5. Yavuk (sevgili)

¹⁰⁶ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 242.

¹⁰⁷ Nurettin Albayrak, “Türkü”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 06/10/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/turku>.

6. Yağıt (karaçor/düşman) üstüne söylenen türküler.¹⁰⁸

Erman Artun'un sınıflandırmasına göre *konuları bakımından türküler*:

1-Lirik Türküler: Bu türkülerde insanî duygular, çok etkili ve coşkun bir şekilde anlatılır. Bunlar aşağıda görüldüğü gibi sınıflandırılabilir:

- a-Aşk-sevda türküleri
- b-Gurbet türküleri (ayrılık, asker, hapisane türküleri)
- c-Ağıtlar (ölüm, tabii afetler üzerine)
- d-Ninniler

2-Taşlamalı-Takılmalı Türküler: Kişiyi ya da toplumu ayıplayan, yeren türkülerdir.

- a-Güldürücü (mizahî) türküler
- b-Taşlamalar, ilenmeler

3-Olay Türküleri: Belli bir olaya dayanan türkülerdir.

- a-Tarihî türküler (destanlar, kahramanlık ve serhat türküleri, kaleler, şehirler).
- b-Eşkıya türküleri (derebeyi, cinayet türküleri)

4-Tören ve Mevsim Türküleri: Belirli zamanlarda söylenen türkülerdir. Türkü oyununun içindedir.

a-Kına, düğün, esvap giydirme töreni türküleri, baş övme, duvak, gelin alma, uğurlama.

b-İtikad ve mezhep türküleri (Ayin-i cem, oturak, ramazan davulcusu, ekin türküleri).

- c-Seyirlik oyun türküleri

5-İş ve Meslek Türküleri: Çeşitli meslek kuruluşları için yakılmış türkülerdir.

- a-Esnaf türküleri (satıcı, meslek, iş türküleri)

6-Doğayı Konu Alan Türküler: Bu gruba giren türküler, çoban ve kır hayatını anlatır, doğa güzelliklerini konu edinir.

- a-Doğa türküleri (bitki, çiçek, hayvan, dağlar, yayla).
- b-Çoban türküleri

¹⁰⁸ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, s. 134.

7-Öğütlemeli Türküler: Genellikle âşıkların söyledikleri türkülerdir. Dinleyene ders veren, bir şeyler öğreten türkülerdir.

8-Oyun Türküleri:

a-Halk oyunları türküleri

b-Seyirlik oyun türküleri¹⁰⁹

Pertev Naili Boratav ise türküleri, konuları ve kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelere göre ikiye ayırmıştır:

A-Konularına göre türküler:

1-Lirik türküler

a-Ninniler

b-Aşk türküleri

c-Gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapisane türküleri

ç-Ağıtlar

d-Çeşitli başkaca duygulu konular üzerine türküler

2-Taşlama, yergi ve güldürü türküleri

3-Anlatı türküleri

a-Efsane konulu türküler

b-Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler

c-Tarihlik konuları olan türküler

B-Kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelere göre türküler

4-İş türküleri

5-Tören türküleri

a-Bayram türküleri

b-Düğün türküleri

c-Dinlik ve mezheplik törenlere değin türküler

ç-Ağıt töreninde söylenen türküler

6-Oyun ve dans türküleri

a-Çocuk oyunlarında söylenenler

¹⁰⁹ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, s. 134-137.

b-Büyüklerin oyunlarında söylenen türküler.¹¹⁰

Nurettin Albayrak'ın sınıflandırmasına göre, konuları arasında kesin çizgiler olmadığından türküleri belli gruplara ayırmak değişik şekillerde yapılmıştır. Derli toplu bir sınıflama için türküleri doğuş sebeplerine göre iki ana kola ayırmak mümkündür:

Olaya dayalı türküler: Toplumu ya da kişiyi yakından ilgilendiren olayları konu alan türkülerdir. Savaş, bozgun, ayaklanma, deprem, sel, kahramanlık, büyük sevda olayları üzerine söylenen türküler bu gruba girer. Bunlar genellikle uzun ömürlü olurlar.

Duygu yönü ağır basan türküler: Bu türde asıl öge duygu olup aşk, acı, özlem, sevinç, ölüm, ayrılık, hastalık, gurbet gibi konular ağırlıktadır. Dile getirdikleri duyguların çok çeşitli olmasından ötürü, türkülerimizin çoğunluğunu oluştururlar.

Olay ve duygu türküleri de lirik türküler; taşlama, yergi ve güldürü türküleri, bir olayı hikâye eden türküler, tören ve mevsim türküleri, iş ve meslek türküleri, pastoral türküler, didaktik türküler, oyun türküleri gibi alt konulara ayrılabilir.¹¹¹

Hikmet Dizdaroğlu'nun sınıflandırmasına göre ise,

a-Ninniler ve çocuk türküleri

b-Doğa üzerine söylenen türküler

c-Aşk türküleri

d-Kahramanlık türküleri

e-Askerlik türküleri

f-Tören türküleri

g-İş türküleri

h-Eşkıya türküleri

ı-Acıklı olayla ilgili türküler

j-Güldürücü türküler

k-Karşılıklı türküler

l-Oyun türküleri

¹¹⁰ Boratav, a.g.e., s. 163-164.

¹¹¹ Nurettin Albayrak, **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010, s. 540.

m-Ölüm türküleri¹¹²

Doğan Kaya'nın sınıflandırmasına göre, konuları bakımından türküler şu şekildedir:

a-Tabiat türküleri

b-Aşk türküleri

c-Yiğitlik türküleri ve tarihi olayları konu edinen türküler

d-Tören türküleri

-Kına türküleri

-Baş öğme/duvak türküleri

-Gelin alma türküleri

-Gelin karşılama türküleri

-Güvey türküleri

-Halk oyunlarında türküler (halay, bar, horon, zeybek...)

-Ayin-i cem türküleri

-Sayacı türküleri

-Oturak türküleri

-Askerlik türküleri

e-Yiyecekler üzerine söylenmiş türküler

f-Hayvanlar üzerine söylenmiş türküler

g-Olay türküleri

h-Bitki ve çiçeklerle ilgili türküler

ı-Satıcı türküleri

j-Ekin türküleri

k-Ramazan davulcusu türküleri

l-Kişiler üzerine söylenmiş türküler

m-Keder, dert ve hastalık türküleri

n-Gurbet ve hasret türküleri

o-Meslek ve iş türküleri

p-Eşkıya türküleri

r-Ölüm türküleri (ağıtlar)

¹¹² Hikmet Dizdaroğlu, **Halk Şürinde Türler**, Ankara, TDK Yayınları, 1969, s. 107.

s-Ninniler ve çocuk türküleri
t-Hapishane türküleri
u-Mizahi türküler
v-Yergi türküleri
y-Öğretici ve öğüt verici türküler¹¹³

Feyzan Göher Vural ise konularına göre türküleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

Türkü bir dörtlüğünde aşktan söz ederken, bir başka dörtlüğünde tamamen başka bir konuya geçiş yapabilir. Bu gibi zorluklardan ötürü, türkülerin konuları itibariyle, kesin bir şekilde sınıflandırılması mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de fikir vermesi açısından genel bir grupta yapılabilir. Aşağıda yer alan sınıflandırmada kimi zaman birbirini kapsayan alanlar yer almaktadır. (Örneğin lirik türküler kısmında yer alan asker türkülerinin ve eşkıya türkülerinin, anlatı türkülerinde yer alan tarihî olayları anlatan türkülerle iç içe olması gibi).

Lirik Türküler: Bu türkülerin içinde ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, eşkıya türküleri, doğa ve çoban türküleri, ağıtlar ve diğer duygu ve olayları anlatan türküler yer alır.

Anlatı Türküleri: Bu gurubun içine efsane konulu türküler, bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, hikâyeli türküler ve tarihsel konulu türküler girer.

Tören Türküleri: Bayram türküleri, düğün türküleri, din ve mezhep törenlerine ilişkin türküler, ağıt törenlerinde söylenen türküler tören türküleri kapsamında değerlendirilir.

Oyun ve Dans Türküleri: Çocuk oyunlarında söylenen türküler, büyük oyunlarında söylenen türküler bu gruba dâhildir.

Bunların dışında taşlama, yergi ve güldürü türküleri ve iş türküleri vardır. Ancak yine belirtmekte yarar vardır ki türkü dağarındaki tüm türküler bir sınıfa sokmak imkânsızdır. Bir türkünün birden çok sınıfa girdiği sıkça görülür.¹¹⁴

Ali Yakıcı'nın tasnifine göre *konuları bakımından türküler*;

¹¹³ Kaya, **a.g.e.**, s. 139.

¹¹⁴ Göher Vural, **a.g.m.**, s. 402-403.

1-Aşk/Sevda Konulu Türküler

2-Gurbet/Ayrılık/Hasret Konulu Türküler

3-Beşik/Bebek/Çocuk Türküleri/Ninniler

4-Ölüm Türküleri/Ağıtlar

5-Tören Türküler

a-Düğün Türküleri

-Kına Türküleri

-Gelin Alma/Karşılama/Kutlama Türküleri

-Güvey Türküleri

b-Bayram Türküleri

6-Asker/Askerlik Türküleri

7-Hapishane Türküleri

8-Olay Türküleri

a-Tarihi Olayları Anlatan Türküler

-Savaş Türküleri

-Yiğitlik/Kahramanlık Türküleri

-Eşkîya Türküleri

b-Sosyal Olayları Anlatan Türküler

-Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Türküler

-Göç Türküleri

-Hastalık Türküleri

9-Doğal Çevre ile İlgili Türküler

a-Doğayı Konu Alan Türküler

b-Bitki ve Çiçekleri Konu Alan Türküler

c-Hayvanları Konu Alan Türküler

10-Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler

11-İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler

12-Övgü Türküleri

13-Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri

14-Şikâyet Türküleri

15-Eğitici/Öğretici Türküler

16-Arzu/İstek Türküleri

17-Dini/Tasavvufi Türküler

18-Oyun Türküleri

a-Çocuk Oyunlarındaki Türküler

b-Kadın Oyunlarındaki Türküler

c-Erkek Oyunlarındaki Türküler şeklinde kapsamlı denilebilecek bir sınıflandırma yapmıştır.¹¹⁵

Konularına göre türkülerin tasnifi yapılırken içerdiği temalar ön plana alınmıştır. Sınıflandırmalar çeşitli olsa da yine de birbirleriyle örtüşmektedir. Bir türkü gurbet konusunu barındırabilir ancak içerisinde aşk, özlem gibi konularda hâkim olabilir. Bu yüzden konularına göre türkülerini kesin çizgilerle ayırmak çok güçtür. Araştırmacılar tasniflerinde bunu dile getirmektedir.

1.1.5.4. Söyleyicilerine Göre Türküler

Türkülerin mutlaka bir söyleyicisi vardır. Bu söyleyicilerin kimi kuşaktan kuşağa ve ağızdan ağıza aktarımı sırasında unutulmuş ve türküler anonimleşmiştir. Kimi türkülerin ise yakıcısı bellidir. Bazı türkülerde mahlaslar aracılığıyla türkünün kime ait olduğu anlaşılabilir. Mahlas bulunmayan türkülerde zaman içerisinde topluma mâl olarak anonimleşebilmektedir. Bu nedenle türküler araştırmacılar tarafından “Anonim Türküler” (asıl türküler) ve “Ferdî Türküler” olarak iki kısma ayrılabilir.

Erman Artun’a göre *söyleyicilerine göre türküler* şu şekilde tasnif edilmiştir:

1-Asıl Türküler (Yakıcısı Belli Olmayan Türküler)

Asıl türküler, yakıcıları belli olmayanlardır. Bunlar başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olay milleti ilgilendirecek kadar büyük olabileceği gibi dar çevrede görülen türden de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal afetler, aşiret kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının düşmanlarca alınması gibi sosyal olaylar; sevdâ, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuşunu hazırlayan nedenlerdendir. Bu olaylardan birini yaşayan veya bu duygulardan birini taşıyan sanatçı kişinin bunu halk şiiiriyle ve

¹¹⁵ Yakıcı, a.g.e., s. 211-239.

ezgi eşliğinde ifade etmesi türküyü meydana getirir. Bu yeni türkü eski türkülerle kolektif izler taşıyabilir. Zamanla türkünün sözleri değişir. Belli bir kişinin malı olan türkü, bir süre sonra halkın ortak malı, ondan sonra halk edebiyatı ürünü olur.

Türkünün yaşama gücü bazı özelliklerine bağlıdır: Konusunun toplumu derinden ilgilendirmesi, ezgisinin dokunaklı ve sanat gücünün yüksek olması türkülerin yaşamasının önemli nedenleridir. Türküler anonimleştikleri için ilk çıkış yurtlarını ve zamanını, ilk yakıcılarını bulmak zordur. Türkülerin tür mü, şekil mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Biz ne zaman tür ne zaman şekil denileceği konusunda hangi kriterlerin kullanılacağına dair tespitlerimizi şöyle sıraladık;

1- Türkü, üç dizeli bent ve iki dizeli kavuştaklı şekilde söyleniyorsa nazım şekli “türkü” ezgiyle söyleniyorsa türü “türkü”dür. Bu örneklerde türkü hem “nazım şekli” hem “tür”dür.

2- Türkü, “dörtlük, üçlük, beyit veya gelişi güzel bir dizilişle kavuştaklı şekilde söyleniyorsa türkülerin nazım şekli “kural dışı türkü” ezgiyle söyleniyorsa türü “türkü”dür.

Bu tür türkülerin kural dışı diyebileceğimiz gelişi güzel dizilişli olmalarını birkaç nedene bağlayabiliriz:

a- Anonimleşme sürecinde harf ve hece düşmeleriyle belleklerde eksik kalan, bir bölümü unutilan türküler

b- Nazım şekli bilgisinden uzak, duygularını vezin gözetmeden bazen yakınma bazen çöşkün ruh haliyle ezgi eşliğinde türkü olarak söyleme.

c- Bu tür uygulamalara ağıtçı olmayan ancak ağıt ezgisiyle olay karşısında duygularını belirten ağıtlarda görüyoruz. Bunlara gelenekte diz döverek acıların ezgiyle söylenmesine ağıt değil “dızdızlama” olarak adlandırılır.

d- Türküler yazıya geçtiğinde de bazı düzensizlikler ve yanlışlıklar görülür. Bu eksiklikler sözlü gelenek içinde doğup gelişen ve sonradan yazıya geçirilen halk edebiyatı ürünlerinin tamamı için geçerlidir.

2-Âşıkların ve Türkü Yakıcılarının Yaktığı Türküler (Ferdî Türküler):

a-Halk Edebiyatı Nazım Şekliyle Yakılan Türküler: Türkülerin oluşmasında ve yayılmasında ikinci önemli kaynak ise âşıklardır. Çukurova’da Karacaoğlan

şiiirlerini türkü olarak söylemeye “Karacaoğlan türküsü  ı ırmak” adını verirler. Sosyal bir varlık olarak yaşıayan  şık toplumda gördüğünü, i ittiğ ni, yaşıadığını sanat yeteneğ i ölçüsünde sazı e liğ nde dile getirir, topluma duyurur. Zamanla  şık türküleri de anonimleşir.

1- Türkü, “ko ma” nazım şekliyle ezgiyle söyleniyorsa nazım şekli “ko ma” türü “türkü”d r.

2- Türkü, “mâni” nazım şekliyle ezgiyle söyleniyorsa nazım şekli “mâni” türü “türkü”d r.

b-Divan Edebiyatı Nazım Şekliyle Yakılan Türküler: Türkü, aruzla meydana getirilmiş örneklere de az sayıda da olsa Divan edebiyatı nazım şekillerinde “divan, selis, sema , kalender , satranç, vd.” nazım şekilleriyle ezgi e liğ nde söyleniyorsa nazım şekli “divan, selis, sema , kalender , satranç, vd.” türü “türkü”d r.¹¹⁶

1.1.5.5. Vezinleri Bakımından Türküler

Ali Yakıcı ayrı bir b şlık a arak türküleri vezinleri bakımından da incelemiştir. Kimi araştırmacılar vezinleri bakımından incelenen türküleri yapılarında kararlılık bulunmayan türküler b şlığına dahil etmiştir. Ali Yakıcı’nın eserinde yer verdiğ  tasnif Şu şekildedir;

1-Hece Vezinli Türküler

a-üç Heceli Türküler

b-Dört Heceli Türküler

c-Be  Heceli Türküler

d-Altı Heceli Türküler

e-Yedi Heceli Türküler

f-Sekiz Heceli Türküler

g-Dokuz Heceli Türküler

h-On Heceli Türküler

ı-On Bir Heceli Türküler

i-On  ki Heceli Türküler

j-On    Heceli Türküler

¹¹⁶ Erman Artun, “Türkü Söyleme Geleneğ i ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif  zerine Düşünceler” s. 4-5.

k-On Dört Heceli Türküler

l-On Beş Heceli Türküler

m-On Altı Heceli Türküler

2-Aruz Vezinli Türküler: Türkülerin oluşumunda aruzlu türlerin de etkili olduğu bilinmektedir. Divan, selis, semai gibi âşık fasılları içinde yer alan türkülerden başka Fuzûlî, Nesîmî ve Nedim gibi kullandığı dil ve mazmunlar bakımından halkın kendisine yakın hissettiği kimi divan şairlerinin gazelleri de türkülerde yerini almaktadır. Özellikle Harput, Urfa, Kerkük, Diyarbakır vb. türkülerinde Fuzûlî ve Nedim’le birlikte Rıfat, Hayrî vd. aruz veznini kullanan şairlerin de tesiri görülmektedir.¹¹⁷

Şükrü Elçin’de bu konuya farklı yaklaşarak şu bilgileri vermiştir: *“Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri vardır. Bazı ilim adamlarının hece vezni olarak da düşündükleri aruz vezni ve Divan edebiyatı nazım şekilleri ile ortaya konulan bu türküleri: “Divan, Selîs, Semai, Kalenderi, Satranç ve Vezniâhır adları verilmektedir. Hece vezni ile yaygın türküler ise mâni ve koşma tiplerine bağlı, muhtelif şekil hususiyetleri gösteren nakaratlı, nakaratsız lirik manzumeler olarak başlangıçta ferdî birer yaratma eseridir; zamana ve muhite bağlı olarak anonimleşir. 17’nci asır saz şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa’nın Genç Osman Destanı bunun tipik bir misâlidir. Örneklerde de görüleceği üzere ferdin damgasını taşıyan türküler de vardır; hususiyle muhafazakâr tarikat edebiyatı mahsulleri arasında birçok örnekler gösterilebilir. Türkülerin özünü musiki teşkil eder. Musikîsiz güfte düşünülemez. Bununla beraber hece ve aruz vezinleriyle söylenmiş veya yazılmış “türkü” başlıklı beslenmemiş şiirlere de cönklerle mecmualarda rastlanmaktadır.”* şeklindeki ifadelerinden türkülerin aruz vezni ile de oluşturulduğu ifade edilmektedir.

Türkü yakanların hemen hemen hepsi halk şiiri ve müziği ile dolu, yüzlerce türküler bilen, sesi güzel olan kişilerdir. Yakmaya sebep olan olay veya duyguyu, yaşamış veya en ince noktasına kadar gönlünde duyan bu sanatçı (ruhu sanatçı olan

¹¹⁷ Yakıcı, a.g.e., s. 167-175.

kişi, âşık, halktan biri anlamında) hafızasındaki şiir ve ezgiler yardımıyla yeni bir türkü yaratır. Bu yeni yakılan türkü hem eski türkülerden kollektif izler taşıdığı, hem de zamanla türkü yakan sanatçının adı, topluma ters düşen söz ve ezgi bölümleri gibi kişisel izlerin silineceği ve değeri nispetinde yayılıp halka mal olacağı için zamanla anonim halk edebiyatı ürünü karakterine sahip olur.¹¹⁸

1.1.6. Türkülerin İcra Ortamları ve İcracıları

Türk insanının yaşadığı her ortam ve mekânın türkü icra yeri olabileceğini belirtmek gerekir. Çünkü bizde türkülerin mutlaka belirli mekân ve ortamlarda ve belirli zamanlarda söyleneceğine dair bir yaptırım söz konusu değildir. Evinde halı dokuyan ya da nakış işleyen bir genç kız işini yaparken, mutfakta bulaşık yıkayan ev kadın ya da ev erkeği bulaşığını yıkarken, dağda sürülerini otlatan çoban koyunlarını güderken, fabrikada çalışan işçi tezgâhının başında işini yaparken, tarlada çalışan çiftçi tarlasını sürerken, harmanını savururken türkü söyler. O nedenle Türk insanının bulunduğu her yer gerekirse bir türkü icra ortamıdır denilebilir.¹¹⁹

Ali Yakıcı, türkülerin icra ortamını ifade ederken şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır:

1-Düğünler

a-Nişan

b-Çetnevîr (Nişanlanan erkeğin arkadaşlarıyla birlikte toplanıp türkü eşliğinde vakit geçirdiği törenlerdir. Günümüzde “veda partisi” olarak isimlendirilmektedir.)

c-Nikâh

d-Kına

e-Zamak (Erkek kınası)

f-Düğün

g-Gelin Getirme

2-Sosyal Dayanışma Amaçlı Toplantılar

a-Yârân/Yâren (Genellikle uzun havaların okunduğu sohbetli türkülü meclislerdir.)

¹¹⁸ Mehmet Özbek, **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1994, s. 64.

¹¹⁹ Yakıcı, **a.g.e.**, s. 243.

b-Sıra Geceleri

c-Ferfene (Yemek merkezli toplantılardır. Hasat zamanı bitince köyün gençleri bir araya gelir ve belli aralıklarla kuzu, koyun vb. hayvanlar keserek toplanıp yerler. Bu toplantılarda türküler odak noktadır.)

d-Barana (Köyün gençleri anlaşabildiği arkadaşlarıyla gruplar oluşturur ve gruplar arası atışmalar ve mücadeleler olur. Toplantılar akşam başlar ve sabaha kadar devam eder. Gruplar içerisinde bir kişi mutlaka türkü icra eder ya da dışarıdan usta türkü sanatçıları gelir.)

3-Ekonomik/Kültürel/Tanıtım Amaçlı Toplantılar

a-Panayırlar

b-Festivaller/Şenlikler

c-Anma Toplantıları/Kutlamalar

4-Eğlence Amaçlı Toplantılar/Mekânlar

a-Gezmeler/Gezekler

-Kadınların Gezmeleri

-Erkeklerin Gezmeleri

b-Elfene (Kadınların yılda bir defa eğlenmek amacıyla toplandıkları gecelerdir. Oyunlar oynanır, türküler söylenir.)

c-Kürsübaşı Sohbetleri

d-Kahvehaneler (Türkü aktarımının gerçekleştiği en önemli mekânlar arasındadır. Özellikle uzun kış gecelerinde köy halkının toplanıp türkü söyledikleri mekânlardır.)

e-Hamamlar

5-Günümüz Türkü İcra Ortamları

-Türkü Evi/Hane/Bar/Kafe¹²⁰

Türkülerin icra ortamları aslında yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Her yörenin kendine has gelenekleri ve görenekleri vardır. Dolayısıyla toplantılar ve törenler de özellikle işlev bakımından yöreden yöreye değişmektedir. Türkülerin aktarımı ve icra edilmesi sırasında en önde gelen mekânlardan biri kahvehanelerdir.

¹²⁰ Yakıcı, a.g.e., s. 243-260.

Kahvehanelerin yanı sıra düğünler ve kınalar da bu husustaki gözde törenler arasında yer almaktadır. Son zamanlarda özellikle turistik ve ekonomik amaçla düzenlenen festival ve panayırılar icra edildiği yörenin somut varlıklarını tanıtmayı hedeflerken aynı zamanda yöreye ait ezgilerin de söylendiği törenler durumundadır. Özellikle büyük şehirlerde yapılan “tanıtım günleri” bu amaca hizmet etmekte, bu günlerde yörenin halk oyunları, yemekleri, müziği, kıyafetleri yaşadığı yerlerden uzağa taşınmaktadır.

Orta Asya’dan beri toplumumuzda saygın bir yeri bulunan ozanlar Türk boylarından; Altaylarda “Kam” Azerilerde, “Âşig” Başkurlarda, “Gaşig”, “Bulıvsı” Kazaklarda “Aşık, Gaşık, Akın, Çırav” Kırgızlarda, “Âşık, Bahşi, Akın” Oğuzlarda, “Ozan” Özbeklerde, “Âşık, Huştar” Tatarlarda, “Gaşıyk, Buluçı” Tonguzlarda, “Şaman” Türkmenlerde, “Bağşı, Âşık” Uygurlarda, “Aşık “Yakutlarda – Oyun gibi adlarla anılmışlardır.¹²¹

Günümüzde; “Özbek, Uygur ve Türkmenlerde “baksı”, Kazaklarda “yırcı/dırcı, akın, cırav”, Kalmuklarda “cangarcı” Yakutlarda “olonghosut”, Altay Türklerinde “kaycı”, Kırgızlarda “Manasçı” ile Tuva, Başkurt, Karakalpak ve diğer Türk boylarındaki aynı görevi ifa eden sanatkârlar, Türkiye Türkçesi’ndeki karşılığı ile “hikâyeci-aşık” kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Anlatıcı olarak isimlendirilen ve usta-çırak geleneği dairesinde yetişen bu sanatkârlar, hem kendilerine ait şiir/türküleri hem de usta malı şiir/türküleri icra ederler.¹²²

Türk halk şairlerine baksıdan sonra verilen diğer bir isim ise “Ozan”dır. “Oğuzca’da halk şairi/musikişinas manasında kullanılan bir sözdür. Ozanlar hakkında Dede Korkut hikâyelerinde şu malumat verilmektedir: Bunlar hususi bir zümre teşkil ederler. Elllerinde kopuzları ilden ile, obadan obaya gezerler, kopuz eşliğinde Oğuz destanları söylerler.”¹²³

Moğolca’dan geldiği anlaşılan ozan kelimesinin asıl anlamı “çok konuşan kimse” olup “saz şairi” mânasını sonradan kazanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kelime bu iki anlamda geçmektedir. Günümüz Türkçesinde “şair” yerine kullanılmaktaysa da yaygınlık kazanmamıştır. *Dîvânü Lûgâti’t-Türk*’te “atını

¹²¹ Azar, **a.g.m.**, s. 122.

¹²² Azar, **a.g.m.**, s. 122.

¹²³ Azar, **a.g.m.**, s. 123.

devamlı öne geçiren adam” anlamında ozıtgan kelimesi ve “çok ileri giden, başkalarını geçen” mânasında ozgan at tamlaması yer almaktadır. Buradan hareketle ozıtgan> ozgan> ozan şeklinde bir etimoloji de yapılmıştır. M. Fuad Köprülü, ozan kelimesinin İbn Mühennâ Lugatında yer alan ozmak (önce gelmek, ileri geçmek) fiili, ozgan (koşuda birinci gelen köpek) ve ozuş (kurtuluş) kelimeleriyle ilgili olduğunu, Oğuz Türkçesi’nde “g” sesleri düştüğünden ozan kelimesinin oz+gan> oz+an şeklinde oluştuğunu ileri sürmüştür.¹²⁴

İrticâlen şiir söyleme kabiliyetine sahip, güzel sesli, halk geleneklerini iyi bilen ozanların toplum arasındaki yeri halkın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte önemini kaybetmeye başlamış ve XV. yüzyıldan itibaren bunların yerini meddah ve âşıklar almıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu’da çoğalan, varlıklarını bugün de kısmen sürdüren âşıklar ozanlık geleneğinin devamı sayılabilir. Ozan kelimesinin yerini Anadolu’nun bazı yerlerinde ve Âzerî Türkleri arasında “âşık”, Türkmenler arasında ise “baksı/bahşı” almaya başladıktan sonra kelimenin “halk şairi” anlamı unutulmuş ve “geveze” anlamında alay yollu kullanılır olmuştur.¹²⁵

Saim Sakaoğlu da aynı şekilde, ozan sözcüğü hakkında, “16.yüzyıla kadar kullanılan bu kelime yerini bu yüzyıldan sonra âşığa bırakmış ve sonraları ‘geveze, herze söz söyleyen’ manalarına gelmiştir.” demiştir.¹²⁶

Zaman, halk verimlerinin icra amacını, icra yerini, icracılara bakış açısını anlam bakımından değişime uğratmıştır. Bu anlam değişiminin temel sebebi toplumun ihtiyaçlarındaki değişimlerdir. Bütün kutsal dinlerin Tanrı’ya yakarışı şiirseldir. Ezgi de bu kutsal şiirlerin olmazsa olmazıdır. Bugün de şiir söyleme eyleminin “ilham” kavramıyla anlatılması boşuna değildir. İlham ilahi bir kaynaktan beklenmektedir. Türklerin uzun yıllar Tanrı’dan aldığı ilhamla güzel sözler söyleyen, kolca kopuz çalan özel yetenekli bu insanları kutsal görmelerinin en önemli sebebi budur. Bozkır coğrafyasında yaşamak için birliğe ihtiyaç duyan toplum kendisine lazım olan kahraman modelini, hayat düzenini destan, koşuk, sagu dediğimiz bu türler aracılığıyla nesillere aktarmıştır. Tanrı katında kıymetli olduğunu bildikleri

¹²⁴ Nurettin Albayrak, “Ozan”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 07/12/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ozan>.

¹²⁵ Nurettin Albayrak, “Ozan”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 07/12/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ozan>

¹²⁶ Azar, **a.g.m.**, s. 124.

kahramanlarını ve atalarını öven şiirleri de bu yüzden kutsalın ifadesi olarak görmüşlerdir. Onu icra edenler toplumda saygı görmüştür. Yerleşik kültür ise toplumda ihyiyaç anlayışını büyük bir değişime uğratmıştır. Bu değişim özellikle kutsal üzerinde etkili olmuş; destan icracılarının kutsallığı şehir düzeninin getirdiği sınıflaşmaya yenik düşmüştür. Anadolu coğrafyasında XVI. yüzyıla kadar halk nezdinde Hakka'a yakın olan ve Hak âşığı olarak nılan ozanlar, artık bu aşamadan sonra din dışı şiirler söyleyen, söylediği şiir karşılığında bahşiş alan, himaye edilen sıradan insanlar hüviyetine bürünmüş; sözlerinin kutsallığı çağa yenik düşmüştür. Bugün gelinen noktada ise türkü icracıları tamamen belli bir sektörde para karşılığı çalışan "türkücü, sanatçı" gibi adlarla anılan bir meslek erbabı durumundadır.

1.1.7. Türkünün Diğer Türlerle İlişkisi

Salahaddin Bekki türkünün tanımını yaparken diğer türlerden ayıran yönünü vurgulayarak bir tanım ele almıştır. *"Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, millî nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılarındaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir."*¹²⁷ Bu bakımdan türkülerde en belirgin özellik ve diğer türlerle ayrımın yapılmasını sağlayan başlıca nitelik "ezgi"dir.

1.1.7.1. Türkü-Ninni İlişkisi

Konuları bakımında ele alınan türküler içerisinde ninniler, genellikle beşik türküleri, çocuk türküleri, bebek türküleri adı ile anılmaktadır.

Ninniler, türküleri kapsayan sınıflandırmalar içerisinde gösterilen ve çoğunlukla "ninni yavrum ninni" ifadesiyle başlayan ninniler, annelerin çocuklarını sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumelerdir. Ninnilerdeki ezgi; sakinleştirici, gevşetici ve uyku getirici bir ezgidir. Ninni söyleyen kadın ya hazır şiir örneklerinden istifade eder ya da doğaçlama yoluna başvurur.¹²⁸

¹²⁷ Salahaddin Bekki, **Baş Yastıkta Göz Yolda / Sivas Türküleri**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004, s. 26-27.

¹²⁸ Oğuz, a.g.e., s. 251.

Beşik türküleri dediğimiz bazı lirik türküler, her yönüyle ninnilere benzemektedir. Bu türküler çocuğunu uyutmak ya da avutmak için herhangi bir musiki aletine ihtiyaç duyulmadan beşiğin başında kadının kendi kendine mırıldandığı türkülerdir. Bu türküler, annenin yavrusuyla bir nevi söyleştiği, dertlerini ya da dileklerini ahenkli bir söyleyişle dile getirdiği ezgilerdir. Bu türkülerin kimileri doğrudan doğruya ninni hüviyetinde olmakla beraber kimilerinin sadece nakaratları ninni konumunda olmaktadır.¹²⁹

Türkülerin ninni ile ilişkisini ifade eden bir başka görüşe göre, Nenni/Ninni’li söz kalıplarının türkü metinlerinde yer almasının kökeni, kadınların Antik dönemlerde Venüs yıldızı ile özdeşleşen Tanrıça İnanna’ya (Nenni/Ninni/İnin/Nana/Nene) olan inançları ve bu inançlar bağlamında kalıplaşmış dualarıdır. Tanrıça İnanna, antik dönemlerde Sümer’de kadın-evlenme-doğum-bebek-çocuk-uyku gibi konularla ilişkili durumlarda sıkıntıya uğrayan kadının her an sığındığı ve koruma altına alınıp yardım gördüğü bir kutsal gücü temsil etmektedir. Halk türküleri gerek söz gerekse ezgi olarak eski kalıplar üzerine daima yeni olay, kişi, yer ismi vb. kelime ve kelime gruplarıyla güncellenmektedirler. Türkülerin; Anadolu’da binlerce yıl sürmüş geleneklerle etkileşerek tanrıça İnanna’ya övgü dolu sözlerin de bulunduğu eski dua ve şiir metinlerinden ve ezgilerden izler taşıması türkü ve ninni ilişkisini ifade etmektedir.¹³⁰

1.1.7.2. Türkü-Mâni İlişkisi

Mâni bilinen yaygın biçimiyle yedi heceli dört dizeden oluşan, “aaxa” biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü olmak zorundadır. Maniler düğünlerde, bayramlarda, Hıdırellez gibi şenliklerde, Ramazan gecelerinde, semai kahvelerinde, imecelerde, genç kızlarla genç erkekler arasındaki söyleşmelerde ve genellikle ezgili olarak söylenmişlerdir.¹³¹ Zamanla bu ezgisel ifade değişerek daha düz şekilde okunmaya başlanmıştır.

¹²⁹ Esma Şimşek, “Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S. 8, s. 41.

¹³⁰ Hüseyin Yaltırık, “Türkülerde Ninni ve Sümer İzleri”, **EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi**, S. 2, 2012, s. 58-59.

¹³¹ Oğuz, **a.g.e.**, s. 244-245.

Mehmet Aça, manilerin “dügünlerde, bayramlarda, hıdrellez gibi şenliklerde, ramazan gecelerinde semai kahvelerinde, genç kızlarla genç erkekler arasındaki söyleşmelerde vs. genellikle ezgili olarak aktarılan bir tür olduğunu ancak günümüzde manilerin yazılı bir biçimde ezgisiz de aktarılabileceklerine dikkat çeker. Gündelik hayatta ezgili ancak bir enstrüman olmaksızın söylenen maniler türkülerin içinde yer alarak enstrüman eşliğinde söylenirler. TRT repertuarına kayıtlı ayrı yörelerden derlenmiş olan manilerin sözlerinde birtakım değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu türkülerin farklı yörelerden derlenmesinden kaynaklı olarak o yörelerin usul ve tavırlarına ve ritmik yapılarına uydukları görülmektedir.¹³²

Mânilerin türkülere kaynaklık ettiği ve türkülerin bir bölümünün mâni dörtlüklerinden kurulduğu bilinmektedir. Bu türküler mâni biçiminde yedi ya da sekiz heceli dörtlüklerin peş peşe gelmesiyle oluşmuş türkülerdir. Bu türkülerdeki maniler belirli bir türkü için yaratılmış maniler olabileceği gibi eskiden bilinen mâni dörtlüklerinden de oluşabilmektedir.¹³³

Türkü formunun oluşturulmasında en çok tercih edilen yollardan biri aynı ya da yakın konularda söylenmiş mânilerin ilk kelimeleri aynı olan mânilerin art arda getirilmesiyle türküyü tamamen mânilerden kurmak, bent veya nakarat olarak mâni dörtlüğünü kullanmaktır:

...

Asmadan üzüm aldım

Sapını uzun aldım

Verin benim yârimi

Annemden izin aldım

Kaldım duman içi dağlarda

Sevgili yârim nerelerde.

Yukarıdaki türkü iki dize nakarat ile mâni dörtlüklerinden kurulmuştur.¹³⁴

¹³² Armağan Coşkun Elçi, “Sözel ve Müzikal Varyantlaşma: Manilerin Türkü İçindeki Dönüşümü”, **Milli Folklor**, S. 91, 2011, s. 133-134.

¹³³ Mehmet Yardımcı, **Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri**, Ankara, Ürün Yayınları, 2002, s. 56.

¹³⁴ Abdulkadir Emeksiz, “İstanbul Mânileri”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2003, s.78.

Mânilerle türküler, Türk halk şiirinde birbirine en yakın türlerdir. Bu nedenle kimi zaman mânilerle türkülerini birbirinden ayırmak oldukça zordur. Bazen mâniler asıl türkülerin beyit, dörtlük ya da bendlerinin arasında nakarat olarak da söylenmektedir. Bazı türkü dörtlükleri halk arasında bağımsız okunarak zamanla türkü formundan çıkmış, mâni şekline dönüşmüştür. Manilerle türkülerin bu kadar iç içe olmasında, her ikisinin de aynı konuları işlemesi, manzum olmaları, yaşanmış olaylara bağlı olarak ortaya çıkmaları gibi özellikler etkili olmuştur.¹³⁵ Nitekim türkülerin yapıları bakımından sınıflandırılmasında “kavuştakları mâni olan türküler” şeklinde bir inceleme mevcuttur.

Türk halk şiirinde anlamın dörtlükte tamamlanması esastır. Bu bakımdan koşma ve türkülerde de anlamların dörtlüklerde tamamlanmasına azami derecede uyulur. Diğer taraftan maniler müstakil ve anlamlı nazım şekilleri olduğundan, zaman zaman türkü olarak okunduğu olur. Bunun için de halk, aynı konuda olan manileri ardı ardına sıralayarak yahut katar manilerden birkaçını ardı ardına sıralayarak türküler meydana getirir. Bunu yaparken de ilave mısra veya *aman, hey, bre, dost* vs. gibi ilave kelimeler getirerek türkülerin tabii olduğu esaslara uyar. Bu tarz türküler, türkü repertuarımız içinde hiç de azımsanamayacak sayıda bir yekûn tutar.¹³⁶ Mâni tipindeki türküler birçok manilerden meydana gelmiş gibidir. Dörtlük sayısı belli değildir. Vezin yedili, on birli olabilir.¹³⁷

Hikmet Dizdaroğlu, türkü ve mâni arasındaki en büyük ayrımın türkünün ezgisinde olduğunu belirtmektedir. Mâni ve koşma tipindeki şiirlerin ezgilerinin değişerek türküyeye dönüştüklerini eserinde dile getirmiştir.¹³⁸

1.1.7.3. Türkü-Tekerleme İlişkisi

Tekerlemeler belirli bir ana konudan yoksundurlar. Duygu, düşünce ve hayaller zıtlık, abartı, şaşırtma, tuhaflık ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıpları içinde art arda sıralanır ve yuvarlanır. Bu özelliklerinin yanı sıra masal, halk hikâyesi

¹³⁵ Mehmet Ali Yolcu, “Balıkesir’den Derlenen Maniler Üzerinde Bir Araştırma”, Doktora Tezi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Balıkesir, 2011, s. 99.

¹³⁶ Kaya, **a.g.e.**, s. 106.

¹³⁷ Nurettin Albayrak, “Türk Halk Şiirinde Biçim ve Tür Sorunu”, **Halkbilimi Dergisi**, s. 145.

¹³⁸ Dizdaroğlu, **a.g.e.**, s. 103.

gibi anlatı türlerinde dinleyiciyi anlatıya hazırlamak amacıyla da dile getirilir.¹³⁹ Çok rastlanmasa da tekerlemelerin tıpkı mâni dörtlükleri gibi türküyeye dönüştükleri görülmektedir. Bu dönüşüm sırasında esas değışiklik ezgilerde yaşanmaktadır. Bununla birlikte tekerlemeler de türkölere kaynaklık edebilen türlerden bir diğeriştir.

Ezgi, tekerlemelerin önemli bir cephesini oluşturur. Aşağı yukarı birbirine yakın ezgilerle terennüm edilen tekerlemelerdeki ezgilerde melodi zenginliğı yoktur. Nadir de olsa bir kısım tekerlemeler müstakil türköl olarak kendilerine yer bulmuşlardır.¹⁴⁰ Tekerlemelerin bazıları ezgilidir. Kendilerini, ihtiva ettiğı sözlerle belli ederler. Bir kısmı mensur olmakla birlikte, mantıklı-mantıksız, ilgili-ilgisiz fakat aliterasyon zenginliğini sağlayacak benzer sesleri taşıyan birtakım sözlerin bir araya getirilmesiyle söylenen manzum parçalardır. Tekerlemelerin şekillerini ise, aynı hece sayısında olmayan mısralar belirler ki, bunların sayısı da 2-20 arasında değışir. Bu bakımlardan gerek türköl gerekse tekerlemeye tür açısından bakamayız. Onlara şekil/ biçim adı verirsek meseleye sanırız daha objektif yaklaşmış oluruz.¹⁴¹

Şükrü Elçin, tekerlemelerin kökeni, oluşumunu aklın dışındaki hayalî, uydurma söz ve olaylarla gerçek maceralara ve bazı şaman dualarına bağlamaktadır. Bu şaman dualarının kutsi değeriğini ve sihir güçlerini kaybetmesi ile tekerlemelerin ortaya çıktığını düşünmektedir. Boratav ise, âşıkların ve tekke şairlerinin ortaya koyduğu bazı şiirlerin de tekerlemelere kaynaklık ettiğini ifade etmiştir.¹⁴² Bu bakımdan tekerlemelerin bazıının ezgili olması sebebiyle türköllele bir bağlantısı kurulabilir. Ayrıca tekerlemelerin bir türköl içerisinden de ortaya çıktığı görüşü bulunmaktadır.

1.1.7.4. Türköl-Halk Hikâyesi İlişkisi

Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışık bir dile sahiptir. Sözlü bir gelenek anlatısı olan halk hikâyelerinde olayların anlatıldığı kısım nesir olarak verilmekte, hislerin ifade edilmesi gereken yerlerde ise manzum bir dil kullanılmaktadır. Bazen tek bir kahramanın konuşması, bazen de kahramanların karşılıklı konuşmaları

¹³⁹ Oğuz, a.g.e., s. 253-254.

¹⁴⁰ Kaya, a.g.e., s. 227.

¹⁴¹ Kaya, “Halk Şiirinde Biçim ve Tür”, s. 7.

¹⁴² M. Öcal Oğuz, a.g.e., s. 253.

manzum bir dille verilmektedir. Boratav'ın deyiimiyle kahramanlar, duygularını “telle söylemeyi dille söylemeye” tercih etmişlerdir.¹⁴³

Halk hikâyelerinde türküler, anlatıcı tarafından hikâyenin icra edilmesi sırasında devreye girmektedir. Anlatıcı, hikâyede yer alan türkülerini hikâyeye kahramanlarının dilinden söylenmektedir.¹⁴⁴ Bir başka deyişle anlatıcı, hikâyeye kahramanını konuşturmak istediğinde saza başvurmaktadır. Bu durum bazen kahramanların karşılıklı konuşmasına dönmektedir. Kahraman-sevgili, kahraman-rakip, kahraman-düşmanın şiir diliyle konuşmaları, atışmaları bir yandan hikâyedeki dinamizmi sağlarken bir yandan da kahramanın âşıklık yeteneğinin yeniden ispatlanmadı, hatırlatılması amacını taşır.¹⁴⁵ Halk hikâyesini diğer türlerden ayıran bu yapı özelliği aynı zamanda dinleyici kitlesini de uyanık tutma işlevi görmektedir. Bu anlamda türkülerin hikâyeye türü içinde önemli bir yeri vardır. Bazı hikâyeye kahramanlarının bizzat âşığın kendisi olması veya âşıkların hayatlarının bazı halk hikâyelerine konu olması da bunun göstergesidir.

Türkölü hikâyelerde asıl olay ve serüvenler nesirle, karşılıklı söyleşmeler nazımla anlatılır. *Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şahsenem, Tahir ile Zühre, Emrah ile Selvihan, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Âşık Efgan ile Belendihüma* vd. hikâyeler bu grupta yer alır. Bunların yanında kaside ya da serküşte (sergüzeşt) adıyla anılan ve bir efsane, masal ya da yaşanmış bir olaydan kaynaklanan, bir ya da birkaç türkölünden oluşmuş basit yapıllı hikâyeler de türkölü hikâyelerdendir. Türkölü hikâyelerin bir başka türü de genellikle Çukurova'da aşk, ayrılık, kan davası, ölüm, eşkıyalık, aşiretler arası geçimsizlikler gibi konularda olan ve türkölü, ağıt anlamına gelen bozlaklardır.¹⁴⁶

Mirzaoglu, hikâyeler içindeki türkölünün, nesir anlatımından daha önemli ve çarpıcı özellikte olduğunu ifade ederek türkölünün bu özelliklerini ve işlevlerini şöyle sıralar:

1. Hikâyede nesir kısmın uzun, türkölünün ise daha kısa olması,
2. Anlatıda yoğun duygusal sahnelerin insan ruhunu etkileyici lirik türkölülerle ifade edilmesi,

¹⁴³ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**, İstanbul, Tarih Vakfı, 2014, s. 35.

¹⁴⁴ Ali Berat Alptekin, **Halk Hikayelerinin Motif Yapısı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, s. 23.

¹⁴⁵ İsmet, Çetin, **Türk Halk Hikayeciliği Türkiye Sahası**, Ankara, Nobel Yayınları, 2011, s. 135.

¹⁴⁶ Oğuz, a.g.e., s. 186.

3. Hikâyelerin gerçekliğine genellikle inanılması ve gerçeklik duygusunun türkülerin terennümüyle birlikte etkisini artırması,
4. Hikâye kahramanı olan âşıkların birbirleriyle türkü yoluyla iletişim kurmaları,
5. Karşılıklı konuşmaların genellikle müzikal söyleşme biçiminde olması,
6. Hikâyede düğümün veya önemli bir sorunun çoğu zaman türkü yoluyla çözülmesi,
7. Türkünün bir âşığın adına bağlı olması,
8. Türkü yoluyla âşığın veya saz şairinin adını kitlelere duyurması ve toplumsal iletişimi türküler yoluyla kurması,
9. Türkülerin belirli âşıkların ya da icracıların üslûplarıyla tanınmış olması,
10. Türkülerin yerellik özelliği,
11. Müziğin akılda kalıcılığı ve insan ruhuna etkisi,
12. Hikâyelerdeki türkülerin sanatsal yaratıcılık ve yeni yaratımlara imkân vermesi,
13. Türküde anlatılan olaylarda ve duygularda, yüzyıllar boyu dinleyicilerin kendi hayatlarından kesitler bulmaları. Bu özellikler, türkülerin hikâyelerden daha etkileyici ve kalıcı olmasını sağlamaktadır.¹⁴⁷

Bu bağlamda, türkülerin çoğu zaman hikâyelerden daha çok hafızada kalması, hikâyenin unutulmaması olarak bu hikâyenin parçası olan türkülerin söylenmeye devam etmesi sosyolojik sürecin sonucudur. Bu nedenle, günümüzde çoğu halk hikâyesinin içinde geçen türküler, hikâye anlatılmadan direkt söylenmektedir. Bu sebeple akıllarda bu halk hikâyeleri değil, bu hikâyelerle ilişkisi olan türküler kalmıştır.

1.1.7.5. Türkü-Ağıt İlişkisi

Ağıt, ölen bir insanın ölümünden duyulan acıyı, üzüntüyü dile getiren şiirlerdir. Bunun yanında toplumu derinden etkilemiş olaylar, felaketler üstüne de ağıtlar vardır. Türk halk şiirinde, ölümü toplumda derin izler bırakan kişiler için söylenmiş ve söyleyeni belli, yani bilinen bir âşık tarafından söylenmiş ağıtlar

¹⁴⁷Gülay Mirzaoglu, “Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler”, **Mustafa Öztürk’e Armağan**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015, s. 2-3.

olabildiği gibi, bir ilk söyleyeni olan, ancak daha sonra anonimleşen ağıtlar da vardır.¹⁴⁸

Türküler konuları bakımından oldukça çeşitlilik gösteren edebi ürünlerdir. Halkın türkülerle coşkusunu, sevincini, mutluluğunu yansıtmaması ne kadar tabii ise, acısını, üzüntüsünü ve ıstırabını yansıtmaması da o kadar tabiidir. Dolayısıyla ağıt olarak karşımıza çıkan lirizm yüklü bu hüznü dolu parçalar, aynı zamanda türkü niteliğinde olan eserlerdir. Ağıtların en önemli vasıflarından birisi, ezgi ile söylenmesidir. Bu ezgiler genellikle yalşı, içli ve kederli parçalar olup, *neva*, *uşşak* ve *hicaz* makamlarında icra edilirler. Ağlama işini meslek edinmiş olan ağıtçı kadınlar, bu makamlar için müzik eğitimi almış değillerdir. Hafızalarında var olan makamlar, çevredekiler tarafından da öğrenilir ve böylelikle aynı ezgilerin yaşatılması sağlanır.¹⁴⁹

Ağıt ezgileri, söyleyicilerin müzikal hafızalarında eskiden kalan ve yerel karakter taşıyan melodi kalıplarının üzerine bina edilir. Ağıtçılar, bu ezgi kalıpları ile söz unsurunu birleştirerek, özel ağıt icrasını gerçekleştirirler. Ağıtlarda ilgili bölgeye, yöreye ait ritim, melodi kalıpları ile yerel ağız özellikleri, yöresel tavır ve üslup ile ağıtçının bireysel üslubu, tavrı bir aradadır. Çoğunlukta olan serbest üsluplu ağıtlar, Türk halk müziğinin uzun hava formu içinde değerlendirilebilir.¹⁵⁰

Konuları bakımından sınıflandırılan türküler içerisinde “ölüm türkülerı” olarak ele alınan ağıtlar, türkülerle dâhil edilmektedir. Nitekim Boratav, “türkü” kavramı içerisinde ninni ve ağıtları da ele almaktadır. Ağıtları ve türkülerı birbirinden ayıran en keskin özellik onların konuları ve ezgileridir. Ağıtlarda, gözyaşı ve yas vardır. Ezgileri ise türkülerden ayıracak kadar farklıdır. Ağıt konusu ayrıca ele alınıp aşağıda incelenecektir.

1.1.8. Değerlendirme

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Türk insanının yazılmayan romanı türkülerde saklıdır.” der. Toplumı etkileyen her türlü sosyal durum türkünün doğuşu için zemin hazırlayabilir. İnsanlar, acılarını, mutluluklarını, paylaşımlarını, yarım kalan

¹⁴⁸ Sever, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁴⁹ Kaya, **a.g.e.**, s. 321.

¹⁵⁰ Nesrin Feyzioğlu, “Gelin Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 43, 2010, s. 76.

duygularını, hayallerini türküler aracılığı ile harmanlayıp sunabilir. Toplumsal bir sorun, ekonomik durum, bireysel sıkıntı, depresyon, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi nedenler türkünün çıkışını etkiler. Toplumun yaşam öyküsü bireylerin kültüre kazandırıp geri çekildikleri türkülerde gizlenir. Tarihte yer alan birçok hadise türküler aracılığıyla bir sonraki nesle ve hatta çağa taşınır.

Toplum kendi yazdığı tarihe meyillidir. Destan, halk hikâyesi, efsane, menkıbe gibi türler toplumların bizzat yaşarken yazdıkları tarihtir. Türküler ise o sosyolojik sürecin sanatla ifadesidir. Bu nedendir ki bugün tarih sahnesinde bizim olmaktan çıkmış birçok yer türküler aracılığıyla Türk milletinin gönlünden silinememiştir. Türküler, tarih ve yazı ötesi zamanın, zeminin şahididir.

Türküler doğuş ve yayılış itibari ile de önem arz etmektedir. Tarihin en eski çağlarında Şamanların mitolojik dönemlere dönüşünü simgeleyen törenler esnasında Tanrı'yı anmak, ona övgüler düzmek, ondan çeşitli dileklerde bulunmak için icra edilen ritüel seanslarındaki ezgi eşliğinde söyledikleri bugünkü manadaki ilahileri andıran ilkel şiirlerle ortaya çıkmıştır. Bu ezgili söyleyişler zaman içerisinde değişip türküyeye dönüşmüştür. Türküler oluşturulduğu toplumdan bir başka topluma geçerken farklılığa uğrayabilir. Bu durum da çeşitlenmeyi beraberinde getirebilir. Sözlü ürünlerdeki bu çeşitlenme kültürel etkileşim, dönemin dili, toplumun medenî seyri gibi birçok alanda da ipuçlarını içinde barındırır. Yüzyıllar ötesinden günümüze gelen bir türküy bugün unutilan bir yer adının, günlük hayatta kullanılmayan bir sözcüğün an'a taşınmasına vesile olabilir. Bu anlamda türkülerin toplum için önemli işlevleri vardır.

İncelenen bu bölümde türkünün tanımını, doğuş ve yayılışını nasıl gösterdiği, insanların üzerinde sosyal ve psikolojik açıdan nasıl iz bıraktığı gibi konulara değinilmiştir. Çeşitli araştırmacıların yaptığı tasnifler üzerinde durulmuştur. Yapılan bu tasnifler ışığında türküler, yapılarına, ezgilerine, konularına ve söyleyicilerine göre değerlendirilmektedir.

Türkülerin en önemli icracısı hayatı kalbinde yaşayan insandır. Türkülerin icra edildiği durumları da belirlemeye çalıştığımız bu bölümde türküy icrasının bir mekâna bağlı kalmayıp her yerin türküy söylemeye müsait bir yer olduğu anlayışının hâkim olduğu görülmüştür. Çünkü bizde türkülerin mutlaka belirli mekân ve ortamda ve belirli zamanda söyleneceğine dair bir kural yoktur. İnsanlar bulundukları her

ortamda ya da o an hangi işi yapıyorsa orada türkü söyleyebilir. Ancak türkülerin söylenmesine vesile olan durumlardan söz edilebilir. Bunlar kına, asker uğurlama, gurbete gitme, aşk acısı, ölüm gibi çeşitli konulardır ki bunlar türkülerin ortaya çıkış sebebidir.

Türkünün mâni, ninni, ağıt, tekerleme, halk hikâyesi gibi türlerden hangi yönlerle ayrıldığı, türkü ve diğer türler arasındaki ilişki irdelenmiştir. Özellikle ele aldığımız ağıt türünün, genel tanımlar değerlendirildiğinde ölüm konulu türküler olarak ele alındığı görülmüştür.

1.2. AĞIT KAVRAMI VE GELENEĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.2.1. “Ağıt”ın Sözcük Anlamı, Anadolu’da ve Türk Dünyasında Ağıt Kavramı

Türkçenin çeşitli sözlüklerinde ağıt sözcüğünün anlamının genel olarak iki çerçevede toplandığı görülmektedir. Bunlardan biri Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan alan, “Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını; büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sagu, mersiye.”¹⁵¹ şeklindeki tanımdır.

Köken Bilgisi Sözlüğü’nde yer alan ağıt maddesi ise “ağıt; ağlama” tanımıyla verilmiştir. Aynı madde içerisinde Derleme Sözlüğü’ne de şu örneklerle atıfta bulunulmuştur: Ağıt koparmak, ağıt etmek, ağıt tutmak; ağıt yakmak, ağıt yitirmek “acıklı bir işi ve olayı ağlaya ağlaya anmak.” Derleme Sözlüğü’nde ağıt sözcüğü için ağıt, ağat, avut gibi fonetik farklılık gösteren örnekler de eklenmiştir.¹⁵²

Genel kabul gören bu iki tanımdan yola çıkarak ortak bir tanımın yapıldığı görülmektedir: “Ağıdın sözcük anlamı ağlamadır; bu manasından dolayı yas törenine katılanları ağlatmak amacıyla ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözlere ve bu sözleri söyleme fiiline ağıt denilmiştir.”¹⁵³

Ağıt sözcüğü Türkçenin bilinen en eski sözlüğü Divanu Lügati’t- Türk’te *ag-* “yükselmek, çıkarmak”, *agıt-* “yükseltmek, çıkartmak” ve *agıtgan* “çıkartan,

¹⁵¹ sozluk.gov.tr (11.06.2020)

¹⁵² Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, A- N, TDK, Ankara, 2011, 2. Bs., s. 55.

¹⁵³ İslam Ansiklopedisi, C. 1, 1998, s. 470.

yükselten” anlamlarıyla verilmekle beraber günümüzde kullanılan anlamı henüz o dönemde görülmemektedir. Türkçenin bilinen ilk yazılı kaynakları, ağıt kavramını içermemekle birlikte bu sözcük yerine *sıgıt* “ağıt, feryat” kullanıldığı tespit edilmiş; Anadolu sahasında önceleri bu sözcük yerine *sagu* sözcüğünün, daha sonra ise mersiye sözcüğünün tercih edildiği görülmüştür.

Tarama Sözlüğü’nde ele alınan tanıma göre ağıt, “Türkçede, ölen bir kimsenin ardı sıra söylenen ezgili, manzum, lirik eserler, olarak tanımlanmıştır. Mevcut kaynaklara göre Türk tarihinde ölenin ardı sıra ağlayarak söylenen şiire melodi koşmak suretiyle saç yolup yüz yırtarak icra edilen bu tür eserlere, eskiden “sagu” denildiği bilinmektedir. Sözlük anlamı olarak “sagu” ölenin iyiliklerini, yiğitliğini, güzelliğini vs. anlatan ağıttır. Sagucu ise hem ağlayıp hem de bu saguyu söyleyen kişidir.”¹⁵⁴

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü’ndeki tanıma göre ise ağıt, “Halk şiiri nazım biçimi olan koşmanın bir türüdür. Daha ziyade genç yaşta ölen sevilen bir kimsenin arkasından söylenen ve o kişinin üstünlüklerini, meziyetlerini anlatan, öleni yücelten halk şiiri örneklerine verilen addır.”¹⁵⁵

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü’nde ağıt kelimesinin kökeni ağmak, göğe yükselmek, fiiliyle ilişkilendirilir. Böyle olunca söz konusu kavramda Türklerin ölenlerin ruhunun göğe yükselme inancının izleri vardır. Türklerde ölüm merasimi karşılığında kullanılan “yuğ/yıg/ıg” kelimesinin de ağmak fiiliyle ilişkisi düşünülebilir.¹⁵⁶

Fuad Köprülü de Türk Edebiyat Tarihi isimli eserinde ağıtlardan *mersiye* diye söz etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Önceleri yuğlarda, umumi toplantılarda kopuzların eşliğinde terennüm olunan “mersiye”ler (ağıtlar) eski Türk şiirinin belki en mühim kısmıdır. Belli vezinlerle, belli bir şekilde tertip edilen bu mersiyeler umumiyetle uzun olur. Ölünün faziletleri, cenklerinin muhtelif safhaları, düşmanlara nasıl saldırdığı, cenklerin nerede olduğu, kahramanların nasıl öldüğü ve ölen için bütün kavmin, hatta bütün tabiatın ne kadar çok müteessir olduğu birer birer tasvir

¹⁵⁴ Merdan Güven, “Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği”, **Folklor/Edebiyat**, S. 75, C. 19, Yıl: 3, 2013, s. 118.

¹⁵⁵ Karataş, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁵⁶ **Türk Dünyası Edebiyat Terimleri ve Kavramları Sözlüğü**, C. I, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2011, s. 43.

edilir. Bunlarda “Sagucu” mersiyei ya kendi ağzından söyler yahut ölünün ağzından nakleder. Bu millî mersiyeler umumiyetle coşkun ve heyecanlı olur; şair coşarak ölenin cömertliğinden ve iyi kalpliliğinden, nihayet feleğin okuna nasıl hedef olduğundan söz ederken, kendi de tabiatla beraber ağlar; dağları, taşları, bulutları, güneşi, ayı, yıldızları acısına iştirak ettirir.”¹⁵⁷

Boratav’a göre ağıt, ölümlerin ardından bir gelenek çerçevesinde düzenlenen törenlerde yakılmış ve söylenmiş bunun yanı sıra törende yakıldığı halde daha sonra da hafızalara yer edinen türkü olarak iki anlama gelmektedir.¹⁵⁸

Ölenin kimliği ne olursa olsun onun arkasından önce mensur daha sonra manzum olarak ifade edilen hisler ağıtların ilk örneklerini teşkil eder. Ağıtlar şekilleri ve ilham ettikleri heyecanlar büyük ölçüde değişse de bütün topluluklarda bulunur.¹⁵⁹

Halk bilimi çalışmalarında öne çıkan araştırmacılardan Elçin’e göre ağıt tanımı şöyledir: “İnsanoğlunun ölüm karşısındaki veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme korkusu, telaşı ve heyecan anlarındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli veya düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir.”¹⁶⁰

Ali Berat Alptekin’e göre ağıt, “Vakitli veya vakitsiz bir ölüm karşılığında insanların duyduğu üzüntüyü dile getiren manzumelerdir. Anonim Halk Edebiyatında bizim ağıt dediğimiz manzumelere Divan Edebiyatında *mersiye* adı verilir. Anonim Halk Edebiyatı mahsulü olan ağıtlar irticalen ve genellikle hecenin 8’li ve 11’li ölçülerine göre söylenir. Ancak bazen bu ölçü değişebilmektedir.” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁶¹

Doğan Kaya’ya göre ise ağıt, “Genellikle sekiz heceli mısralardan oluşan dörtlülüklerle söylenir ve farklı kafiye sistemlerine sahiptirler. Yanık ezgilerle terennüm edilirler. Şekli ne olursa olsun, acı ile vücuda getirilmeleri, onların kimliğini aksettiren en önemli husustur.”¹⁶² Bir diğer ifadesine göre, “Ağıtların

¹⁵⁷ M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 111-112.

¹⁵⁸ P.N. Boratav, **Folklor ve Edebiyat**, C. 2, İstanbul, Adam Yayınları, 1982, s. 471.

¹⁵⁹ Muhan Bali, **Ağıtlar**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1969, s.1.

¹⁶⁰ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 290.

¹⁶¹ Ali Berat Alptekin, “Silifke’de Derlenen Ağıtlar”, **Türk Folkloru/ Aylık Folklor Dergisi**, S. 36, 1982, s. 13.

¹⁶² Doğan Kaya, “Halk Şiirinde Biçim ve Tür”, s. 6.

ortaya çıkışının temel sebebi ayrılıktır. Bu bakımdan biz de ağıtları, başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünler olarak düşünmekteyiz. Ağıtlar, tıpkı dua, beddua, dilek ve öğütler gibi insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk devirlerden itibaren var olan sözlü ürünlerdir ve insanlığın ortak özelliklerinden biridir. Çünkü insanlar, hangi inanç, hangi ırk ve hangi dilden olursa olsunlar ilk çağlardan beri ağıt söylemiş, böylelikle ıstırabını teskin etmek yoluna gitmiştir. Bazen de şahsi duyguların dile getirilmesinin yanında fanilik, toplumun dertleri, birtakım istenmeyen olaylar, düşmanlıklar ve bunların gereksizliği gibi konulara da yer verildiği olmuştur.”¹⁶³

Günümüzde ise Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde ağıt için farklı sözcükler kullanılmaktadır. Ağıt sözcüğü için kullanılan terim adları çeşitlilik göstermektedir. Bu terimler anlam açısından küçük farklılıklara sahip olsa da genelde aynı kavramı karşılamaktadır. Bunlar ağıt, ağıtmak, ağıtlama, ağat, ağut, avut, deme, deşek, deyiş, diyeşek, mersiye, sagu, sağı, sağunç, savu, sayma, şivan, türkü ve yakım gibi kelimelerle ifade edilirken ağıt etmek, ağıt düzmek, ağıt havası, ağıt koparmak, ağıt söylemek, ağıt tutmak, ağıt yakmak, ağıt yapmak, ağıt yitirmek, bayatı söylemek, sağı kılmak, sağı sağına, sağı sağmak, şivan etmek, yakım yakmak, yas çağırmak, yas etmek, yas kaldırmak ve yası tutturmak gibi deyimler de kullanılmaktadır.¹⁶⁴

Kullanıldıkları yerler bakımından ağıtlar şu isimleri almaktadır: “Anadolu’da “ağıt” sözcüğü ölüm ve ayrılık yoluyla kaybedilen varlıklar için her yöre veya topluluk tarafından kullanılmamaktadır. Bunun yerine farklı terimler ve deyimler kullanılır. Kars’ta “bayatı”; Kastamonu’da “beyit”, “destan”; Sivas’ta “deme”, “dil”; Adana’da “deşet”; Malatya’da “deyiş”; Samsun, Malatya ve Mersin’de “deyişet”; Çorum, Afyon ve Sivas’ta “diyeşat”; Muş’ta “sabu”; Doğu Anadolu’nun birçok köyünde “sızılama”; Elazığ’da “şin”; Artvin, Erzincan, Elazığ, Sivas ve Adana’da “şivan”; Afyon, Kars ve Ankara’da “yakım”; Isparta, Ankara, Denizli, İzmir, Balıkesir, Tokat, Eskişehir, Kars, Kahramanmaraş, Artvin, Sivas ve Konya’da “yakma”; Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman ve Muğla’da “yas”; Çankırı ve Sinop’ta “savu”; Sivas, Kayseri ve Ankara’da “zılgıt”; Çukurova’da “dızdızlama”; Fırat havzasında “nennilemek ve lorikli”; Kıbrıs’ta “biğidaris” gibi terimler “ağıt”ın

¹⁶³ Mehmet Temiz, **Andırın Kahramanmaraş’tan Derlenen Ağıtlar**, s. 2.

¹⁶⁴ **İslam Ansiklopedisi**, C. 1, 1998, s. 472.

yerine kullanılmaktadır. Anadolu’da bu terimlerin dışında “agıt”, “ağıtmak”, “ağıtlama”, “ağat”, “ağut”, “avut”, “deşek”, “sağı”, “sağunç”, “sayma” ve “türkü” gibi terimler de “ağıt”ın yerine kullanılmaktadır.¹⁶⁵

Türk dünyasında ise ağıt kavramına karşılık farklı sözcükler kullanılmaktadır. Azerbaycan’da “şiven ve ağı”, Türkmenler’de “ağı, tavs ve tavsı”, Kazak Türkleri’nde “köris”, Müslüman Kerkük Türklerinde “sazlamağ” ve Hristiyan Kerkük Türkmenlerinde “madrıs” gibi kelimeler, konu ve biçim bakımından ağıt yerine kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Günümüz Uygur Türklerinde ‘jığa (haza)’, Özbek ve Tatar Türklerinde “marsiya”; Kırgız Türklerinde eskiden “coktagan cır”, günümüzde “çokta, koşok” (ölü veya gelinler için, şiirle ağlama); Kazak Türklerinde “joktav”; Başkurt Türklerinde “marsiya (aytiv)” konu ve biçim bakımından ağıt yerine kullanılmış ve halen kullanılmaktadır.¹⁶⁷ Türk dünyasında ortak bir tür olan ağıt kavramı için çeşitli adlandırmalar yapıldığı görülmektedir.

Türk dünyasında başka ifadelerle ele alınan ağıt, her bölgede farklı şekillerde icra edilmektedir. Doğan Kaya’nın ifadelerine göre, Afganistan’da yaşayan Özbek Türklerinde cenaze evine gelen kadınlar sıra ile iki dakika kadar ölüye ağıt söyler. Kazak Türklerinde de İslâmiyet’in kabulünden önceki dönemdeki yas törenleri eski yağ törenleriyle benzerlik göstermektedir. Önceleri beyaz bayrak asılan ölü evine, daha sonra yas alâmeti olarak siyah bayrak asılmaya başlanmıştır. Ölü evine de “cüzi caralı, üyi garalı” (yüzü yaralı, evi karalı) denilir. Ölenin eşi, kızı, anası ve bacıları cektav adı verilen ağıtlar okurlar; ölümden kırk gün sonra ölü aşısı verilir ve yas alâmetleri indirilir.¹⁶⁸

Kırgız Türklerinde biri öldüğünde imam çağırılır. Gelen imam ölünün başucuna oturur ve dua okur. “ıyman aytuu” denilen bu duayı duymadan ölen kişinin kâfir olarak öldüğüne inanılır. Dua okunduktan sonra ölünün yüzü kıbleye çevrilir, gözleri kapatılır ve çenesi bağlanır. Evde yaşlı biri varsa ölünün ağzına yağ veya su damlatılır.¹⁶⁹ Kırgızlar ölünün bulunduğu çadıra siyah bir flama asar. Ölüye güzel

¹⁶⁵ Nihan Tahtaışleyen, “Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2013, s.7-8.

¹⁶⁶ **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 1, 1998, s. 472.

¹⁶⁷ Şaban Sözbilici, “Ağıt Kelimesinin Kökeni”, **Türk Dili**, S. 604, s. 326.

¹⁶⁸ **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, s. 49.

¹⁶⁹ Mayramgül, Dıykanbayeva, “Kırgız Türklerinde Ölüm”, **Milli Folklor Dergisi**, S. 82, 2009, s. 90.

elbiseler giydirilir, cenaze çadırın önüne çıkartılır ve ölünün yanına özel eşyaları konulur. Kadınlar kızlar öne arkaya doğru hareketlerle “cır” yani ağıt söylerler. Erkekler de çömelip bunlara katılırlar. Yedi gün boyunca ziyafet verilir. Defin işi ölümden sonraki sekizinci gün gerçekleştirilir. Mezara ölenin atı da konulur. Geri döndüğünde kadınlar ölenin eşyalarına bakarak tekrar ağlarlar. Büyük Kırgız destanı Manas’ta da ağıt geleneğine yer verilmiştir. Destana göre Manas ölünce karısı Han kızı Kanıkey, saçını başını yolmuş ve ağıt yakmıştır.¹⁷⁰

Türkmenlerde ölüm ruhla değil bedenle ilgilidir. Ölüm sonrası cenaze evinde bulunan büyükler, ölünün gözlerini bağlar. Elleri göğsünün üstüne konur, başı aşağı gelecek şekilde yatırılır. “Ölü başı aşağı, diri başı yukarı yatırmalı.” şeklindeki atasözünün kaynağı bu inançtır. Çenesi düşmesin diye bağlanır ve üstü örtülür.¹⁷¹ Ölü gömme işlemine caylama adını veren Türkmenlerde yas oldukça önemlidir ve kırk gün devam eder. Cenaze evden çıkırtktan sonra kadınlar ve yakın akrabalar seslerini yükselterek çok uzak yerlerden duyulacak şekilde ağlar. Ocağın tek oğlunun kaybedildiği bir cenaze töreninde yakılan ağıt şöyledir:

Oğulsuz kalanın yurdu

Kuru akan çaya benzer

Akranlarının içinde

*Sovulan(biten) toya benzer.*¹⁷²

Azerbaycan’da ölünün eşyaları bir odaya konulur. Kadınlardan biri elbise, kemer, tüfek, hançer gibi eşyalara bakarak ağıtlar söyler. Bunlar genel olarak “bayatı” denilen manilerdir. Burada bulunan kadınların da ağıt söyleyen kadına katılmasıyla odayı bir inleme alır. Kadınlar bu arada saçlarını yolar, tırnaklarıyla yüzlerini yırtar. Ağıt töreni yedi gün sürer. Azeriler ölünün ardından mutlaka ağıt okunması gerektiğini de “Ölünün yaraşığı ağıdır.” sözleriyle ifade ederler.

Kerkük Türkleri ölenin mezarı başında ve daha sonra üç gün sabahtan öğleye kadar ağıt söyler. Ağıt söylemeye “sazlamağ”, ağıt söyleyene de “sazlayan” denilir. Ağıtçı kadın küçük bir sandalye üzerine çıkıp peş peşe ölünün özelliklerini ve faniliğini anlatan hoyratlar sıralar. Orada bulunan kadınlar “sazlayan” kadına bir

¹⁷⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 531.

¹⁷¹ Ramazan, Çakır, *Türkmen Cenaze Törenlerindeki Ritüeller ve Söylenen Alkışlar: Türkmenistan Örneği*, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 70, 2014, s. 208.

¹⁷² Çakır, *a.g.m.*, s. 214.

miktar para verirler. Kerkük'te yaşayan Hristiyan Türkmenlerde de aynı ağıt geleneği vardır.¹⁷³

Nogay Türklerinde de ölüm töreni çeşitli geleneklerin yerine getirildiği önemli bir törendir. Nogay sosyal şuuruna göre “Ölüsüne saygı gösterenin dirisi aç kalmaz.” Biri öldüğü zaman bütün köy onun cenaze törenine gelir. Herkes ölen için yas tutmak ve ona saygı göstermek zorundadır. Ölümün olduğu evde ağıt yakılır. Bağırarak, dövünerek ağlayanlar, susarak bu ağıdı dinler. Ağlayıcılara “ bozlayıcı” adı verilir.¹⁷⁴

İsmail Görkem'in ise bu konudaki görüşleri şu şekildedir: “İslâmiyet'in kabulü yıllarından günümüze kadar Uygurlarda yas törenleri, dinî ve millî özelliklerle iç içe devam etmiştir. Uygurlar, ağıt türü şiirlere “mersiye koşukları” adını verirler. Bunları yas törenleri sırasında ölünün yakınları veya mahalle cemaati okumaktadır. Bu tür şiirlerde “merhumu özlemek, vefatına acımak, ona saygı göstermek duyguları ile sağ iken yaptığı işler, faziletleri” dile getirilir. Kırım Türkleri ise ağıt karşılığı olarak “taqmaq” kavramını kullanmaktadırlar. Ağıtları, ölenin yakın akrabaları olan kadınlar söylemektedir. Bazı köylerde ise mesleği ağlayıcılık olan kadınlar bu işi yapmaktadır. Ölenin yaşına ve cinsiyetine göre ağlama formüllerinde farklılıklar olabilir. Kırım'da bu geleneğin halen yaşayıp yaşamadığı konusunda bir bilgi yoktur. Balkan yarımadasının güneyindeki Makedonya'da yaşayan Türklerin bir bölümü nüfus değişiminden sonra Türkiye'ye gelmişlerdir. Bunların ağıt törenlerine ait bilgi bulunamamıştır. Bu Türklere ait ağıtlar, ölen şahısların adı ile ve şarkı adı verilerek nitelendirilmiştir. Ağıt metinleri lirik karakterli ve destan türüne yakındır. Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde köylüler, ölünün eşyalarıyla elbiselerini ortaya koyarlar ve bu biçimde ağlayarak ağıt söylerler. Kıbrıs Türklerinin ağıtları incelendiğinde ise bu ağıtların Batı Anadolu zeybek türküleri ile yakınlığı olan eşkıya türküleri karakterinde olduğu görülür. Kıbrıs Türklerinin ağıt geleneğine dair bilgi bulunamamıştır. Türkmenler ise ağıt karşılığı olarak “ağı, tavş, tavşa” sözcüklerini kullanırlar. Türkmenlerde bu şiirlerin tamamı “aydımlar” başlığı altında

¹⁷³ Çetin Berker, “Mersin'de Ağıt Söyleme Geleneği ve Mersin Ağıt Örnekleri”, (Yüksek Lisans Tezi), **Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi**, Mersin, 2018, s.10-11.

¹⁷⁴ Dilek, Ergönerç Akbaba, “ Nogay Türklerinde Ölüm İle İlgili İnançlar ve Ağıtlar”, **Milli Folklor Dergisi**, S. 80, Yıl:2008, s. 79.

ele alınmaktadır. “Aydımlar”, genellikle kendilerine özgü bir makamla söylenirler. Türkmen ağıtlarını kadınlar, ölen şahsın arkasından doğaçlama söylerler.¹⁷⁵

Ağıtlar, her ne kadar Türk topluluklarında farklı şekillerde ifade edilse de anlam olarak birbirleriyle örtüşmektedir ve bu farklı ifade edilişler bir ayrılık değil aksine zenginliğin göstergesidir. Türk düşüncesi ölüme önem vermiş, yüzyıllardır ölüm hadisesini kutsal bir tören edasında icra etmiştir. Ölüm üzerine yazılan şiirlerin ötesinde Türklerin yaşadığı her yerde bir “ölüm kültürü” oluşmuştur. İslâmiyet öncesinde dinin önemli bir gereği olarak yaşanan “atalar kültü” inancının da bunda etkisi büyüktür. Türklerin anlayışına göre ruhun bedenden ayrıldıktan sonra dünyadaki varlığı son bulmaz. Çeşitli şekillerde yaşayan akrabaları üzerinde etkisi devam eder. Bu yüzden ataları öldükten sonra da memnun etmek gerekir. İslâmiyet’ten önce bunu yılın belli dönemlerinde ata ruhuna kurban keserek gerçekleştiren Türkler, İslâmiyet sonrasında da geleneği çeşitli biçimlerde icraya devam etmiştir. Esasında bu anlayış dinîinancı ne olursa olsun bütün Türkler tarafından benimsenmiştir. V. Rubbuk, Kıpçak Türklerinden gözlemlediği bir defin töreninde mezarın üzerine höyük yapıldığını söylemekte ve ölü şerefine yapılan ve yüzü doğuya bakan heykelden bahsetmektedir. Mezar çevresinin dört yanına sırtıklar konulmuş ve bunların her birine dörder tane olmak üzere on altı tane at derisi asılmıştır. Ayrıca ölen kişinin Hristiyan sayılmasına rağmen yanına kımız ve et konulduğunu söylemiştir.¹⁷⁶ Benzer bir uygulamaya Kazak-Kırgız Türklerinde de rastlanmaktadır. Kazak ve Kırgız Türklerinde ölüm hadisesinden hemen sonra bir kurban kesilmekte, kesilen bu kurbanın ölünün öteki dünyadaki yolculuğunda kullanacağı binit olduğuna inanılmaktadır. Kurban kesilen hayvanın kafası, derisi ve kemikleri ölen kişinin mezarının üstüne asılmaktadır. Bu inanç İslâm öncesinde ölünün mezarına konulan giyecek, yiyecek, silahları, karısı ve hizmetkârlarıyla birlikte atını koyma inanç ve geleneğin yumuşatılmış biçimidir.¹⁷⁷

İslam öncesi Türklerde, yılın belli dönemlerinde gerçekleşen kurban kesiminin yanında defin merasimlerinde yemek sunma âdeti de bulunmaktaydı. Mezarın içine konulan yemeklerle başlayan sunu, ölünün ardından yemek verme ile

¹⁷⁵ Berker, **a.g.t.**, s. 10-11.

¹⁷⁶ Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998, s.364.

¹⁷⁷ Mehmet Aça, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Milli Folklor**, 2011, S. 43, s. 25.

devam etmiştir.¹⁷⁸ Bazı farklılıklarla bu inanç, Anadolu ve Türk dünyasının her yerinde yaşar. Örneğin Iğdır halkı bu inanışla ölüm sonrası “ölünün ruhu” için çeşitli ikramlarda bulunur. Evinde ölüsü olup üzerinden bayram geçmemiş olan ev varsa o ev önce ziyaret edilir, acıları paylaşılır. Ölülerle ilgili, ilk yılda pek çok ritüel yerine getirilir. Ölünün üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü ve senesinde genelde ölünün ruhunun huzura erdiğine inanılır ve bu günlerde yapılan dua, yemek verme, helva dağıtma, anma, mezarlık ziyareti gibi ritüeller terk edilir.¹⁷⁹ Türk dünyasının ağıt anlayışı da böyledir. İslam sonrası bazı bölgelerde aykırı olduğu düşüncesiyle bastırılmaya çalışılsa da genel itibarıyla yaşamaya devam etmektedir. Yas esnasında icra edilen ancak bütünüyle icradan sonra halk hafızasından alınarak kayda geçen ağıtların yaratıcısı genellikle kadınlardır. Derin üzüntü neticesinde ve olaya dâhil yaratılar oldukları için de katıksız doğaçlama örneğidir.¹⁸⁰

1.2.2. Anadolu ve Türk Dünyasında Ölüm Törenlerinin Tarihî Gelişimi

Ölüm, kelime anlamı bakımından, canlının tüm yaşamsal faaliyetlerini bedenlen yitirmesi ve ruhun bedenden çıkması hadisesidir. Ölüm, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren hep vardır. İnsan; fanidir, mutlaka bir gün ölecektir. Ancak ölüm, geride kalanlara her zaman acı vermiştir. Bu sebeple insanlar duygularını ifade etmek amacıyla yas tutmuşlar, gözyaşı dökmüşler, ağıt yakmışlardır. Zamanla bunlar ritüel haline dönüşmüş ve yörelerde âdet, gelenek-görenek olarak yerini almıştır. Ölümün gerçekleşmesinden itibaren tüm insanlık gerek ölüye saygı bakımından gerekse de diğer dünyaya olan inançları bakımından çeşitli törenler düzenlemişlerdir.

Ölüm etrafında hatırı sayılır dinsel uygulamalar vardır ve bu uygulamalar, toplumların dinî anlayışına göre farklılık arz edebilir. Ancak uygulamadaki birtakım farklılıklara rağmen, tüm toplumlarda değişmeyen ortak durum şudur: Uygulamalar esnasında yapılan ritüeller etrafında ortak bir kamusal alanı paylaşmak, grup üyeleri arasında duygu birlikteliği yaratacağı için kimliği ve toplumsal ruhu canlandırıcı bir rol üstlenir.¹⁸¹ Bütün törenlerde olduğu gibi yas törenleri ve ritüelleri de toplumsal

¹⁷⁸ Kübra Yıldız Altın, **Türk Kültüründe Atalar Kültü**, Gazi Kitabevi Yayınları, 2021, s. 344.

¹⁷⁹ Adem Sağır, Ölüm, “Kültür ve Kimlik: Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği”, **Millî Folklor**, S. 98, Yıl 25, 2013, s.131.

¹⁸⁰ İlhan Başgöz, **Türkü**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008, s. 80

¹⁸¹ Filiz Güven, “Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C. 12, S. 27, 2019, s. 541.

bağı kuvvetlendirir, bir arada yaşama duygusunu besler. Acıyı yaşayanın bunu paylaşma ihtiyacı, ölüm karşısında duyulan korku ve acının etkisi, inançların ölüm hadisesine verdiği önem bu toplumsal bağı ve birlikteliği besler. Bu nedenle de dünyanın her yerinde ölüm ve sonrası inanışlar tören havasında icra edilir.

1.2.2.1. Ölüm Törenlerinin Doğuşu

Ölüm törenleri, insanlığın yaradılışından itibaren vardır. İlk insan Hz. Adem'in oğulları Habil ile Kabil arasında yaşanan husumet nedeniyle ilk ölüm insanlık tarihinde gerçekleşmiştir. Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürmesiyle birlikte mevtanın gömülmesi ile ilgili bilgiler Allah tarafından gönderilen bir karga vasıtasıyla olmuştur. Karga, Kabil'e Habil'i nasıl gömeceğini göstermek amacıyla yeri eşelemiştir. Bunun üzerine Kabil, Habil'i toprağın altına gömmüştür. Karganın ona yol göstermesinden ders çıkarmış olan Kabil, Habil'i öldürmesinden dolayı büyük pişmanlık ve üzüntü yaşamıştır.¹⁸² Bu kısımda görüldüğü üzere Kabil'in yaşadığı üzüntü "ölüm" kaynaklı bir üzüntüdür. Ölen kişi bir daha tekrar dünyaya gelmez, o bedenen dünyadan ayrılmıştır. Varoluştan bu yana ölüm karşısında üzüntü ve yas tutma hep vardır. Sebebi de bu ebedi yok oluş duygusu ve kaybetme düşüncesidir. Türklerin "Olanla ölene çare yoktur." atasözü bu hayat tecrübesinin neticesinde söylenmiştir. Gerek bireyin gerekse toplumun ölüm karşısında çare arayışı ve çaresizliği bütün insanlık tarihinde bu hadiseyi önemli kılmıştır.

Tarihten bugüne yazılı kaynaklarda görüldüğü kadarıyla ölüm törenlerinin varlığı ve önemli bir toplumsal değeri olduğu kabul edilmektedir. Bir geçiş töreni olarak ölümün çevresinde meydana getirilen âdet ve inanışlardan bazılarını, özellikle ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırma, onun geride bıraktıklarının gözünde ve öte dünyada aygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yöneliktir.¹⁸³ Jean Paul Roux, Türklerin İslâmiyet'i kabulünden önceki yas töreni temellerini Şamanizm'e dayandırır.¹⁸⁴ İncanın adlandırılışında ittifak sağlanmasa da İslam öncesi Türk dininin ölüm törenlerine kaynaklık ettiği muhakkaktır. Özellikle Türklerle komşu

¹⁸²Ömer Faruk Harman, "Hâbil ve Kâbil", TDV İslam Ansiklopedisi, 20/10/2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/habil-ve-kabil>

¹⁸³ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Bazı İnanışlar ve Memoratlar*, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2015, s.213.

¹⁸⁴ Jean Paul Roux, *Ölüm Törenlerinin Tarihi Gelişimi*, s. 24.

olan ülkelerin tarih kayıtlarında kaydedildiği üzere yas törenleri zaman olarak eskiye gitmektedir. Söz konusu kaynaklarda Hun imparatoru Atilla için yuğ töreni düzenlendiğinden bahseder. Gözlemcinin ifadesine göre Atilla'nın cenazesi kampın ortasında bir tepenin üstüne konur. Halkın arasından iyi at biniciler seçilir, seçilen bu kişiler Han için ağıtlar okuyarak tepenin etrafında dönerler.¹⁸⁵ Atilla'nın cenaze merasiminde söylenen ağıtlardan biri şöyledir:

“Dünyanın en büyük hükümdarı Attila
Moncuğ'un oğlu bahadır kavimlerin imparatoru
Kendinden evvel misli görülmemiş bir iktidarla
Skitlere ve Cermenlere hâkim oldu
Birçok şehirler zappederek
Roma imparatorluklarını dehşet içinde bıraktı.”¹⁸⁶

Yuğ, yuğcı, sugıt, sıgıtçı, sığra-, yuğla-, yuğlat- gibi sözcüklerin yer aldığı Orhun Yazıtları'nda yas merasimiyle ilgili birçok yerde bilgi vardır. Abidelerden anlaşıldığı üzere ölen atanın ruhu için büyük bir toy verilmekte, yuğ aşı dağıtılmaktadır. Ayrıca ölüm haberi de civar devletlere ve halklarına duyurulmakta, yas törenine katılmaları beklenmektedir.¹⁸⁷

Uygur Türkleri de ölüm karşısında Göktürklerle benzer âdetlere sahiptir. 1322 yılında resim vasıtasıyla anlatılan “matem kaidelerine” göre Uygurlar da ölüm sonrasında dinî şarkılar söyler, kurban keserler. Dillerinde de bu hususta birçok atasözü ve vecize vardır. Bu matem kaideleri yazılı olmadığı halde geçmişten günümüze kadar nesilden nesile aktararak gelmişlerdir.¹⁸⁸

Altay Türkleri arasından yapılan çalışmalara göre insan, vücut ve candan meydana gelir. Vücudun canlılık, nefes alma, büyüme gibi yaşama yeteneğine “tın” adı verilir. Can sadece insanlar ve hayvanlarda bulunan “süne” terimi ile ifade edilir. Ölüm sonrasında süne vücuttan şeffaf buhar haline gelerek ayrılır. Süne “başka yer” denilen yere gider ve onu aldaçı denilen ölüm ruhu karşılar. Süne ve aldaçı belli bir süre ölen kişinin evinin etrafından ayrılmaz. Çocuğun sünesinin yedi gün, yetişkininkinin ise kırk gün evin civarından ayrılmadığına inanılır. Ölünün yedisi ve

¹⁸⁵ **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C. III, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, 2003, s.459.

¹⁸⁶ Bali, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁸⁷ Muharrem Ergin, **Orhun Yazıtları**, s.123.

¹⁸⁸ **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C. III, s.463.

kırkında düzenlenen törenin amacı bu ayrılışı kolaylaştırmaktır.¹⁸⁹ Müslüman Türklerin inancında aldaçı ve süne ile ilgili bu inanışın temeli unutulmuş olsa da ölünün yedisi, kırkı gibi günler aslına uygun olarak yaşamaktadır. Söz konusu günlerde evde helva pişirmek, dua okutmak ve yemek vermek yaygın gelenekler arasındadır.

Sedat Veyis Örnek ölüm sonrasında ölenin ruhunun öte dünya yolculuğunda çeşitli engellerle karşılaştığını, bu engelleri aşmak için de mutlaka bir şamanın ona yardım etmesi gerektiğini belirtir. Bu durum ruhun öteki dünyaya yolculuğunu hızlandırır. Eve çağrılan şaman özel bir törenlerkarşılanır. Şaman da giydiği özel kostümlerle yöneteni kendisi olan töreni icra eder.¹⁹⁰ Görüldüğü üzere şaman, ölen kişinin ardından yapılan çeşitli ritüeller eşliğinde ölüm törenlerini gerçekleştirmiş olur. Yapılan bu törenlerde hem şamanın hem de ölü yakınlarının çeşitli görevleri bulunmaktadır. Bu törenlerin gerçekleştirilmesi ölüye saygının en önemli ifadesi olmaktadır.

İslâmiyet öncesinde din adamı, şair, müzisyen, kâhin, tabip gibi birçok mesleği elinde bulunduran şaman, kam, bahşi dediğimiz bu kişilerin görevleri, İslam devrinde yerleşik kültürün de etkisiyle dağılmıştır. Anlaşılan odur ki ölünün ruhuna eşlik etme ya da onu göğe ağdırma görevi ağıtçılara kalmıştır. İslam öncesinde de Orhun Yazıtları'nda gördüğümüz kadarıyla ölüm sonrasında ağıtçı ya da sığıtçı olarak anılan kişiler vardır.¹⁹¹ Bunların başka bir dinî vazifesinin olup olmadığı belirtilmemiştir. Ancak İslâm dininin “kaderi kınama”, “ilahî takdire karşı gelme”, “isyan” gibi gerekçelerle yasaklamasına rağmen Türk coğrafyasında son yüzyıla kadar ağıt ve ağıtçı kavramlarının varlığını sürdürmesi bunların kutsal bir mitle ilişkili olduğunu göstermektedir.

1.2.2.2. Ölüm Habercisi İnanışlar ve Ölüm Haberinin Ulaştırılması

İnsanlar hayatlarının her safhasında bir şeylere inanma ihtiyacı duyarlar. Bu hususlardan biri de “ölüm” ile ilgili inanışlardır. Ölüm, insanlar için her zaman ürkütücüdür. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi bilinmezlik karşısında duyulan

¹⁸⁹ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı yayınları, İstanbul, 2011, s. 148.

¹⁹⁰ Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, s. 63-65.

¹⁹¹ Muharrem Ergin, *Orhun Yazıtları*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 12. Bs., 1988., s. 35.

çaresizlik ve korkudur. Ölüm bilinmezdir. Zamanı, ne zaman nerede gerçekleşeceği ve öldükten sonra ne olacağı gibi sorular insanoğlunun zihnini meşgul etmiş ve etmiştir. Semavî dinlerin bu sorulara verdiği cevaplara rağmen bu merak ve sorgulama devam etmektedir. Toplumlar bu meraklarını gidermek ve bilinmezi bilmek, belki de ona hâkim olmak için yüzyıllar boyunca çeşitli semboller, imler, çeşitli haberleşme yöntemleri geliştirmişlerdir. Ölüm bilinmeyen kaynaktan geldiği için bulunan ölümün habercisi olarak bulunan işaretlerin de kaynağı ilahidir. Bunun bazen bir kuşun ötmesi, görülen bir rüyayla ölümün ayan olması, eve sinen bir koku veya ölen kişinin yüzüne sirayet eden bir renk gibi hayatın içinden çeşitli olayların olağanın dışında seyretmesiyle anlaşıldığı düşünülmekte ve buna inanılmaktadır.

Anadolu'da çeşitli yörelerde bu konuyla ilgili pek çok inanış vardır. Örneğin; baykuş ve karganın gece ötmesi halinde birinin öleceği düşünülür. Rüyada kadının erkek mahrem yerini görmesi üzerine yakınlarından bir kadının ölüm haberini alacağına ya da erkeğin kadın mahrem yerini görmesi yakınlarından bir erkeğin ölüm haberini alacağına inanılır. Ölen kişi rüya sahibinin evinden bir şey alıp götürürse o evden bir ölüm haberi duyulacağına inanılır. Ölüyü yıkayan kişi mevtanın henüz soğumadığını ve donmadığını bedeninin hala sıcak olduğunu söylerse aynı evden başkasının da öleceği düşünülür. Bir başka inanışa göre ise bilindiği üzere ölünün ardından çok fazla ağlamak, üzülme, hayata küsmek, isyan etmek iyi değildir. Anadolu insanı böyle yapmanın kimseye bir faydası olmadığına inanmış, bununla birlikte çok ağlayıp yakınmanın acı getireceğine, tekrar birinin öleceğine inanmıştır. Çünkü inanışa göre “Acıyı acı unutturur”. Yeni doğan bir bebeğin aile içinde veya yakınlarından birine çok benzemesi iyi değildir. Böyle bir durum karşısında ya bebeğin ya da benzetilen kişinin öleceğine inanılır. Ayrıca çocuklarla ilgili bir başka inanışta şu şekildedir: 0-6 yaş arasındaki çocukların sürekli olarak ağlaması hayırlı değildir. Bu ağlamanın birinin ölümünden haber getireceğine inanılır. Bir diğer inanışta tavukların yumurtlaması ile ilgilidir. Eğer tavuk, bıldırcın yumurtası boyutunda yumurtlarsa bunun iyi olmadığına, sahibinin ya hasta olacağına ya da öleceğine inanılır. Çiftçilikle uğraşanlar ise toprağın çok verimli olduğu senelerde bunun iyi olmadığını düşünür ve ölüm getireceğine inanırlar.

Ölümün bilinçaltındaki korkusu, bilinmeyen nitelikleri, insanı belli inanışlara, bilinmezleri doğaüstü yöntemlerle çözümlemeye yöneltir. Türkmen yörelerde evin

köpeğinin acı acı uluması, evin bacasında baykuşun çığlıkla ötmesi, konutun kapı, pencere veya ana hatıllarının gıcırdaması, ilginç düşler, hastanın fazla sararıp morarması veya sevdiği insanları sayıklaması ölümün birer habercisi olarak yorumlanır.¹⁹² Ayrıca Türkmenlerin bir diğer inanışına göre ölü gömerken kullanılan kürek yere dik konulmaz, bu tür konuş ölüm haberi getireceğine inanılır. Definden getirilen küreğin ağzı dışa bakmalı ve dikili haldeki kürek yere yatırılmalıdır. Aksi halde yeni ölümlerin olacağına inanılır. Ayrıca Türk kültür coğrafyasının bu kesiminde ölü yıkanırken vücudu yumuşak ise yakında onun ardı sıra bir kimsenin daha öleceğine inanılır.¹⁹³

Rüyanın Türk mitolojisinde çok önemli bir yeri vardır. Türk mitlerine göre gelecek ile ilgili bilgiler rüyalar vasıtasıyla edinilir. Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türük'ün rüyası Oğuz Kağan'ın büyük bir devlet kuracağını habercisi olmuştur.¹⁹⁴ Osman Gazi'nin rüyasıyla bir devletin kuruluşu müjdelenmiş, millet bu ilahî işareti bir iman derecesinde sahiplenmiştir.¹⁹⁵ Hayatın birçok alanında Tanrı kaynaklı bir ilham olarak görülen rüyalar ölüm konusunda da bir haber vasıtası olarak görülmüştür. Örneğin, rüya gören kişi, rüyasında ölmüş bir kimse tarafından çağrılırsa rüya gören kimsenin yakın bir sürede öleceği şeklinde yorumlanır. Rüyada at, kurt, köpek, çakal, tavuk, karga-kartal, yılan gibi hayvanları görürse kendisi ya da aileden birisinin öleceğine inanılır. Rüyada ölü bir kimsenin eşya ya da eşyalarını rüyayı gören kişinin yakında öleceğine inanılır. Kişi rüyasında bir ağacın kırılmasını veya yetiştiği mevsim haricinde meyve-sebze görürse, kendisinin ya da aileden birisinin öleceğine inanılır. Rüyada ağrıyan dişin çektirilmesi, azı dişin kırılması yakın bir akrabanın öleceğine işaret olarak görülür. Bu şekillerde gelecek olan muhtemel ölümü uzaklaştırmak veya bundan sakınmak için ülkemizde yaygın olarak, ailecek veya topluca en yakın evliya kabrine gidilir ve orada Kuran'dan ayetler ve dualar okunur; para, yiyecek-içecek veya giyecek türünden sadaka dağıtılır. Bunlar

¹⁹² Attila Erden, "Batı Anadolu Türkmenlerinde Ölüm Kültürü Üzerine Derlemeler", s. 113.

¹⁹³ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, Berikan Yayınları, 2010, s. 367.

¹⁹⁴ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi I.**, s.126.

¹⁹⁵ Âşıkpaşaoğlu, **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2014, s. 20.

yapılırsa rüyadan dolayı gelecek olan muhtemel ölüm uzaklaştırılmış olur.¹⁹⁶ Bir başka inanışa göre de rüyada yaşananları bozan, gerçekleşmesini önleyen, unsurlardan biri de söz konusu rüyanın herhangi bir yerinde kan görmektir. Dolayısıyla ölüm gibi karamsar anlam içeren rüyalarda kan görülürse “Kan rüyayı bozar” denir.¹⁹⁷

Rüyalar dışında ölüm habercisi olduğuna inanılan daha birçok inanış vardır. Bunların hepsini incelemek ve burada ele almak çok güçtür. Çünkü bu inanışlar yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Yine de Yaşar Kalafat’ın incelemelerinden yola çıkarak ölüm habercisi inanışlardan bazıları da şu şekildedir; halk inanışlarımızda ölümü haber verdiğiğine inanılan tespitler arasında, bıçağın ters dönüp kın kısmının yukarıya gelmesi de vardır. Yaşayan bir kimse ölen kimse için “beni çok severdi.” diyecek olsa uyarılır ve “Toprağını sevsin” denir. İnanç içerikli ölüm belirtilerinden birisi uzun uzun ve dalgın dalgın bir noktaya bakmaktır. Bu durum halk arasında toprağa bakmakla izah edilir. Böyle haller için “Burnuna toprak kokusu geliyor” denir. Anadolu ve Güney Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında köpeğin kurt gibi uluması ölüm haberi olarak algılanır. Tavuğun horoz gibi ötmesi de böyledir. Kıbrıs Türk kültür coğrafyasında “Uluyan bir köpeğin yedi mahalleye şerri dokunur.” şeklinde bir söz vardır. Ayrıca Kıbrıs inancında ceset evde uzun süre kalırsa, ölü için su ısıtılan kazan devrilirse, define gidilirken tabut veya tabuttaki ceset yerinden oynarsa, ters dönerse veya gıcırdarsa, kazma ve kürek mezarın yanında üst üste konulursa, mezarda kullanılan kürek elden ele verilir ise ve mezar açık bırakılırsa yeni kimselerinde ölebileceğine inanılır.¹⁹⁸ Bu gibi inanışların yanı sıra bir de psikolojik ve fiziksel anlamda oluşan belirtiler vardır. Kişinin sürekli ölümden bahsetmesi, sevdiği kişileri anması ve onları görmek istemesi ya da bedenen sararıp solması, ayağa kalkacak derman bulamaması, ayaklarının şişmesi gibi belirtilerde ölüm habercisi olabilmektedir.

Ölüm, tüm dünya için kötücül bir durumdur. Bu sebeple sadece Türklerde değil, tüm dünyada ölüm habercisi birtakım inanışlar vardır. Sigmund Freud’un ifadesine göre; dünyanın pek çok yerinde ölü ile teması bulunan pek çok kişi

¹⁹⁶ Ruhi Ersoy, “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”, **Milli Folklor**, Yıl:14, S. 54, s. 89-90.

¹⁹⁷ Kalafat, **a.g.e.**, s.362.

¹⁹⁸ Kalafat, **a.g.e.**, s. 360-367.

kısıtlanır ve bunlarla temas halinde uğursuzluğa uğranılacağı düşünülür. Freud'un "Dinin Kökenleri" isimli eserinde, "Maoriler arasında bir cesede dokunmuş ya da gömülmesinde rol almış olan biri en üst düzeyde murdardı ve arkadaşlarıyla ilişkisi kesilir ya da deyim yerindeyse, boykot edilirdi. Onlara bulaştırmadan bir eve giremez ya da herhangi bir insan ve şeyle temas edemezdi. Murdarlıkları nedeniyle oldukça yararsız hale gelmiş olan elleriyle yemeğe bile dokunamazdı. "Yemek önüne, yere konur ve sonra elleri özenle arkasında bağlı durumda oturur ya da diz üstü çökerek elinden geldiğince kemirirdi. Bazı durumlarda tabu kılınan insan, ona dokunmadan kolunu uzatarak bunu yapmanın yolunu bulan biri tarafından beslenirdi. Ama besleyen kişinin kendisi de diğerine dayatılanlardan biraz daha az eziyetli olan çok sayıda ağır kısıtlamalara tâbi idi. Neredeyse her kalabalık köyde kirlenmiş olan kişiyi bu şekilde besleyerek çok düşük bir ücret kazanan gözden düşmüş bir sefil, bir alçakların en alçağı yaşardı. Yalnızca onun ölüye son görevlerini yerine getirmiş olan kişiye bir kol boyu yaklaşmasına izin verilirdi. Ve kasvetli inziva dönemi bitmek, yas tutan bir kez daha yakınlarının arasına karışmak üzereyken inzivası sırasında kullandığı tüm çanaklar özenle parçalanır ve giydiği tüm giysiler atılırdı."¹⁹⁹ Tabu emirlerini çiğneyen birinin hastalanıp öleceğine sıkı sıkıya inanılırdı; aslında buna öylesine inanılırdı ki bir gözlemciye göre "Hiçbir yerli aksini kanıtlamak için bir denemede bulunmamıştı."²⁰⁰

Ölü ile mecazî yakınlığı bulunan, yaşlı yakınlar, dul kadın ve erkekler için de birtakım inanışlar mevcuttur. Kuzey Amerika kabilesinde bildirilen âdette, kocasının ölümünden sonra "Bir dul, kocasının hayaletinin kendisiyle ilişki kurmasını önlemek için günlerce kuru otlardan yapılmış bir giysi giyer." Bu durum mecazî anlamda temasın önünde sonunda bedensel temas olarak anlaşıldığını düşündürür; çünkü ölü adamın hayaleti akrabalarını terk etmez ve yas süresince onların etrafında dolaşp durmaya son vermez. Filipin Adalarından biri olan Palawan'da yaşayan Agutainoslarda bir dul ölümünden sonraki yedi ya da sekiz gün boyunca kulübesinden ayrılamaz ve bundan sonrada yalnızca kimseye rastlayamayacağı bir saatte dışarı çıkabilir; çünkü ona bakan biri aniden ölür. Dul, bu ölümcül felaketi önlemek için yürürken bir tahta parçasıyla ağaçlara vurarak insanları tehlikeli yakınlığı konusunda

¹⁹⁹ Sigmund Freud, **Dinin Kökenleri**, Çev. Aycan Özüpek, Ankara, Dorlion Yayınları, 2020, s. 72.

²⁰⁰ **A.g.e.**, s. 73.

uyarır ve vurduğu her ağaç kısa sürede kurur. İngiliz Yeni Gine'sinin Mekeo bölgesinde erkek bir dul tüm sivil haklarını kaybeder, toplum dışına itilmiş biri, herkesin uzak durduğu korku ve dehşet nesnesi haline gelir. Bir bahçeyi işleyemez, kendisini halka gösteremez, yollarda dolaşamaz. Vahşi bir hayvan gibi uzun otlar ve çalılar arasında gizlenmelidir ve eğer birinin, özellikle de bir kadının geldiğini işitir ya da görürse bir ağacın ya da çalılığın arkasına saklanmalıdır. Aksi halde görülen kişinin öleceğine inanılır.²⁰¹

Bu gibi inanışlarla birlikte bir de ölünün adı ile ilgili bir inanış vardır. Ölü bir insanın adından kaçınma genellikle aşırı katı biçimde uygulanır. Bu nedenle bazı Güney Amerika kabilelerinde kendi yanlarında ölü akrabalarının adının anılması yaşayanlar için ölümcül bir aşağısıma olarak kabul edilir ve bunun cezası cinayetinkinden daha az değildir. Doğu Afrika'daki Masailer ölümünden hemen sonra ölen kişinin adını değiştirme yoluna başvurur; tüm kısıtlamalar eskisi üzerinde kalırken yeni adıyla ondan rahatça söz edilebilir. Bu uygulama ölü adamın hayaletinin yeni adını bilmediğini ve öğrenmeyeceğini öngörür.²⁰² Bu inanışın benzeri Anadolu'da da benimsenmektedir. Hayatı acıyla, kederle, hastalıklarla geçmiş bir kimsenin adı kendisinden sonrakilere verilmez, bunun nedeni ise adı konulanda da aynı şeylerin yaşanacağına olan inançtan dolayıdır. Bunun aksine kahraman, iyi özelliklere sahip bir kimsenin adı kendisinden sonrakilere verilebilir, kendinden sonra tüm bu iyi özelliklerin yaşatılması içindir.

Ölüm habercisi inanışların yanı sıra ölüm haberinin duyurulması ile ilgili birtakım hususlar da bulunmaktadır. Örneğin, Türkmen örfünde hayatın belli bir zaman dilimini oluşturan ölümle ilgili âdetler, “hatıra edebi” olarak adlandırılır. Hatıra edebinde yapılması gereken görevlerden biri de ölüm haberini ulaştırmaktır. Ölüm haberi için beklenmez, hemen ulaştırılır. Türkmen âdetinde ölüm haberi “falan öldü” şeklinde kaba bir şekilde verilmez. Hemen hemen bütün Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de “güzel adlandırma” tercih edilir ve ölüm yerine “yurdunu yeniledi”, “emanetini verdi”, “sahibine kavuştu”, “Hakk'ın rahmetine kavuştu” şeklindeki tabirler kullanılır.²⁰³

²⁰¹ A.g.e., s. 73-74.

²⁰² A.g.e., s. 75.

²⁰³ Çakır, a.g.m., s. 209.

Kırgızlarda ise ölüm haberi herkese duyurulmaktadır. Buna Kırgızlar “kabar aytuu” derler. Kırgızlarda “kabar aytuu” (ölümün duyurulması), ölünün mezarına toprak atmak için çağırılma, insanların birbirlerine verdiği değeri ve ölen kişinin itibarını göstermesi bakımından önemlidir. Günümüzde yaşamını canlı bir şekilde sürdüren “kabar aytuu” geleneği köklü bir gelenektir. Manas destanında da “kabar aytuu” ile ilgili şu satırlar yer almaktadır:

Kırgız Türkçesiyle:

Uçkan kuş menen çarışıp

Añırday oozu açılıp

Ak köpüğü saçılıp

Okuroo tüygön ak tizgin

Koş kolunda karışıp

Acıbay ketti kabarga²⁰⁴

Türkiye Türkçesiyle:

Uçan kuş ile yarışıp

Anırıp ağzı açılıp

Ak köpüğü saçılıp

Sıkı örülmüş ak dizgini

İki elinde tutulup

Acıbay gitti haber.

Kırgızlar, ölüm haberinin duyurulmasına ve cenazenin defnedileceği gün toprak atmak için çağırma âdetine çok önem vermektedirler. Bu âdeti gerek ölen kişinin yakınları gerekse çağrılanlar, usulüne uygun olarak yerine getirmemezse toplum tarafından kınanırlar. Kara haberi alıp gelmeyenler için ölen kişinin yakınları; “Bir avuç toprağını esirgedi, gelmedi.” derken, çağırılmayan taraf da “Bizi saymadı, çağırmadı.” diyerek küser. Bundan dolayı Kırgızlar kara haberi duyurma işinde çok hassas davranırlar.²⁰⁵

²⁰⁴ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 90.

²⁰⁵ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s.91.

Ölüm olayı Türk kültür coğrafyasında çeşitli şekillerde duyurulur. Ölen kişinin pabuçları, uçları dışarıya gelecek şekilde kapının eşiğinin önüne konur. Bu o evde bir ölünün olduğunun ifadesidir. Bu ayakkabıları ihtiyaçlı kimseler ölünün hayrına alıp götürürler. Türkmenlerde caminin hemen yanındaki taziye mekânlarına siyah bez pano üzerine beyaz boya ile ölüm duyurulur. Kimin ne zaman öldüğünü ne zaman ve nereden cenazenin kaldırılacağını halk buradan öğrenir. Anadolu Türk kültür coğrafyasında daha ziyade “ölüm salası” verilerek duyurulur. Azerbaycan’ın Ağdam bölgesinde düğün evi kapısına kırmızı, ölü evi kapısına kara bez asılır. Balkan Türk kültür coğrafyasında mesela Bulgaristan’da ölünün evi ve yakın çevresi duvarlarına resimli ufak afişler asılarak duyurulur. Güney Azerbaycan’da Türk kültürlü halkın ölüm duyurusu taziye çadırlarından hoparlörlerle Kur’an-ı Kerim de okunarak duyurulur.²⁰⁶ Bir şehit haberi de genellikle evin dışına asılan bayrak ile belli olur. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçları vasıtasıyla ölüm haberi duyurulmaktadır. Hatta yörelerin hizmeti için kurulan ve çalışan dernek lokalleri aracılığıyla da ölüm haberinin duyurulması için köy halkına veya ölünün başka yerlerde yaşayan tanıdıklarına telefonlar aracılığıyla ileti göndererek ölüm duyurulur.

Tüm dünyada aslında ölüm olayının duyurulmasının en doğal şekli ölenin geride bıraktıklarının ağlamasıyla, ölümün karşısında duyulan acının dışa vurumuyla gerçekleşir. Anadolu’da önceki dönemlerde ölüm haberinin komşulara “tellal” gönderilerek yapıldığı da bilinmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu tür haberleşmenin azaldığını görmek mümkündür. Bu duruma kimi yörelerde “haber okutmak” adı da verilmektedir. Tellallar özellikle ölünün evine biraz daha uzak olan evlere ölüm haberini duyurmakla görevlidirler. Ölüm haberinin kısa sürede ulaştırılmasının ardından bütün komşular ölü evine toplanır, ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları sakinleştirmeye ve ilk hazırlıkların yapılmasına yardım etmeye çalışırlar. Bütün bunlardan yola çıkarak geçmişten bugüne ölüm haberinin ulaştırılması konusunda görülür derecede farklılıklar yaşanmıştır. Geçmişte ölü sahipleri tarafından, özel olarak tutulan tellallar ve komşular tarafından ölüm haberi duyurulurken günümüzde ağırlıklı olarak salalar

²⁰⁶ Kalafat, **a.g.e.**, s. 374.

aracılığıyla, belediye ya da muhtarlık hoparlöründen yapılan anonslarla, telefon, internet ve sosyal medya aracılığıyla ölüm haberi duyurulmaktadır. Geleneksel algıya göre düşünüldüğünde yas sürecinde televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarının açılması yasaktır. Ancak günümüz teknoloji toplumunda facebook, instagram, twitter gibi “sosyal medya” dediğimiz kaynaklar ölüm haberinin duyurulmasında, yayılmasında; ölü sahiplerinin acılarını paylaşmasında araç olarak kullanılmaktadır. Hatta ölenlerin acılarını paylaşmak için ezgili paylaşımlar yaptığı da görülmektedir. Toplumsal algı da artık bunu yadsımamaktadır.

1.2.2.3. Ölü Gömme ve Cenaze Törenleri ile İlgili Ritüeller

Ölüm, bütün insanlık için karşı konulmaz bir gerçektir. Bu gerçeğin kabul edilişi ve karşılanışı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Türkler çok eski dönemlerden itibaren ölümü kabul etmişlerdir. Türk düşüncesine göre “Zamanı Tanrı yaşar. Kişioğlu hep ölmek için türemiştir.”²⁰⁷ Türklerin bireysel ve toplumsal anlayışları bu inanç üzerine kurulmuştur. Denilebilir ki ölüm kavramını Türkler kadar “güzel adlandıran” ve kabullenen millet yoktur. Bunda ölümün bir son olarak görülmemesinin de etkisi büyüktür. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki Türkler, öldükten sonra da dünyadakine benzer nir hayat yaşayacaklarına inanmışlardır. Proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk topluluklarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar bu hususu destekler mahiyettedir.²⁰⁸

Eski Türkler, can ve ruh mefhumunu, genel olarak tın (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Çağdaş Şamanist Türk boylarından Yakutlar, ruh ve can mefhumunu tın, kut ve sür kelimeleriyle ifade ederler. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamlarına da gelir. “Kut” bazı izahlara göre toprak, rüzgâr ve “ana-kut” denilen üç unsurdan mürekkeptir. “Tın” vücuttan ayrılırsa ölüm vukua gelir, fakat “kut” ayrılırsa ölüm olmaz. Sür -insanî enerji- irade ve umumiyetle ruhî halleri meydana getiren unsurdur. Eski Türkler ölümü, ruhun bedeni terk etmesi şeklinde ele almakta, bedenden ayrılan ruhun, dünya hayatında sergilediği tutum ve davranışlar doğrultusunda ya Tanrı katına ya da yer altı dünyasına doğru yöneldiğine

²⁰⁷ Muharrem Ergin, **Orhun Yazıtları**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 12. Bs., 1988., s.27.

²⁰⁸ Çoruhlu, **a.g.e.**, s. 145.

inanmaktadırlar.²⁰⁹ Bedenin ve ruhun bu yolculuğu Türk kültüründe defin törenlerinin ve ölümle ilgili diğer ritüellerin kaynağıdır.

Türklerde ölünün gömülme zamanı için belirli inançlar çerçevesinde gelişen uygulamalar bulunmaktadır. Bir kişi ilkbaharda veya yazın ölürse onu gömmek için yaprakların sararıp ağaçlardan düşmesi beklenir. Sonbaharda veya kışın ölürse yaprakların tekrar çıkması ve bitkilerin çiçeklenmesi beklenir. O zaman bir çukur kazıp kişi gömülür. Cenaze törenleri ve ölümler için yapılan anma törenleri ve bunlarla ilgili ritüeller, Türk gelenekleri içerisinde en önemli inanışlar arasında yer almaktadır. Cenaze törenlerinin tek bir biçimde icra edilmez. Törenler, zamanla çeşitli kaynaklarda değiştiğine dair işaretler bulunmaktadır. Çin kaynaklarında bu konu “Önceleri âdet ölüleri yakmaktı, şimdiyse gömüyorlar.” şeklinde aktarılmaktadır. Bununla birlikte ölüleri yakma, gömme ya da bir ağaçta sergileme törenleri aynı dönemde de var olmuş olabilir; çünkü bunlar her zaman için aynı amaca yönelik farklı yöntemler olarak görülmüşlerdir. Amaç ölü bedeninin büyük bölümünün, yani kemiklerinin yılın cenaze töreni yapılmasına olanak veren iki dönemine, yaprakların düşme ya da yeniden çıkma zamanına dek muhafaza edilmesiydi.²¹⁰ Bu davranış, kutsal zaman ve ebedî yenilenme düşüncesinden kaynaklanmıştır. Ebedî yenilenme düşüncesinde, bireysel ve toplumsal bir yenilenme ve kozmosun yeniden oluşumu düşüncesi vardır. İlkbahar ve sonbaharda tabiattaki değişme kozmik âlemin kapılarının dönemsel olarak açılmış olmasıyla ilgilidir ve büyük zamandaki bir açıklık, sonsuzluğa çıkıştır.²¹¹

Sekizinci yüzyıla ait Bilge Kağan Yazıtı’nın güney yüzünde aktarılan bilgiye göre yukarıda bahsi geçen gelenek çerçevesinde ölüm töreninin kişi öldükten hemen sonra yapılmadığı ve buna ek olarak ölüm törenine o dönemin önemli kişilerinin katıldığı kanıtlanmaktadır: “*Bu kadar kazanıp babam kağan köpek yılının, onuncu ayı, yirmi altıda uçup gitti. Domuz yılı, beşinci ay, yirmi yedide yas töreni yaptım. Bukağ vali... babası Lisün Tay generalin başkanlığında beş yüz yiğit geldi. Kokuluk... altın, gümüş fazla fazla getirdi. Yas töreni kokusunu getirip dikiverdi.*

²⁰⁹ Y. Ziya Sümbüllü, “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, s. 62-63.

²¹⁰ Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 149.

²¹¹ Âdem Aydemir, “Manevi Kültürümüze Ait İki Kelime Ağıt ve Sığıt Üzerine: Semantik Bir Yaklaşım”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 2013, s. 795-796.

Sandal ağacı getirip öz... Bunca millet saçını, kulağını... kesti. İyi binek atını, kara samurunu, mavi sincabını sayısız getirip hep bıraktı."²¹² Kültegin'in ölüm törenini ise Kültegin Yazıtı'nda Yollug Tegin şöyle aktarmaktadır: "*Yasçı, ağlayıcı olarak Kitay, Tatabü milletinden başta Udar geldi. Çin Kağanından İsiyi Likeng geldi. On binlik hazine gümüş fazla fazla getirdi. Tibet kağanından vezir geldi. Batıda gün batısındaki Soğd, İranlı, Buhara ülkesi halkından Enik General, Oğul Tarkan geldi...*"²¹³ Yazıtların tanıkladığı gibi cenaze törenlerinde büyük büyük kalabalıklar toplanırdı, ölmüş kişinin bir hükümdar olması durumunda ise vasallar ve müttelikler törene temsilci gönderirlerdi.²¹⁴

Nogay Türklerinde ise birisi öldüğü zaman bütün köy onun cenaze törenine gelmekte ve ölüyü son yolculuğuna uğurlamaktadır. Herkes, ölen için yas tutmak ve ona saygı göstermek zorundadır. Köyde ölen kişiyle bir iki kere selamlaşmış olanların bile cenaze törenine geldiği görülmektedir. Bütün cemaat toplanmakta; hatta başka köylerden de cenaze törenine katılanlar olmaktadır. Gelen halkı bir iki gün aynı yerde ağırlamak gereklidir. Bu sebeple Nogaylar ölümlerini hemen gömmemektedirler.²¹⁵

Önceleri ölüm törenlerinde ölümlerin yakıldığı görülmektedir. Cesedin yakılması, öncelikle kaçınılmaz bir son olan ölüm ve ölüme sebep olduğuna inanılan kötü ruhlar karşısında duyulan korkunun bir göstergesi olması açısından ilgi çekicidir. İnanca göre ölüm sadece ölen kişiyi değil, bu kişinin yakınlarından tutun da kullandığı eşyalara kadar tüm çevreyi etkisi altına almaktadır. Ölenin ve ölümün etrafta bıraktığı bu kötü etkinin ortadan kaldırılabilmesi, genel anlamda bir arınma ile olabilmektedir ki bu işin vasıtası da ateştir. Ölümle ilgili her şey bertaraf edilmesi gereken büyük bir tehlike arz eder. Ölünün akrabaları ve onun evinde yaşayan herkesin kendilerini ateşle arındırması lâzımdır.²¹⁶ Gerdizi'ye göre Kırgızlar, ateşin eşyanın en temiz olduğunu inanır. Ona düşen her şey temizlenir. Ateş ölüyü de pislik ve günahlardan temizler.²¹⁷

²¹² Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 12. Bs., 1988., s. 46.

²¹³ **A.g.e.**, s. 30.

²¹⁴ Roux, **a.g.e.**, s. 149.

²¹⁵ Ergönerç Akbaba, **a.g.m.**, s. 78.

²¹⁶ Sümbüllü, **a.g.m.**, s. 69.

²¹⁷ Çoruhlu, **a.g.e.**, s.149.

Cesedin yakılması uygulamalarında bir diğer önemli faktör, ölümün geldiğine inanılan kaynakla ilgilidir. İnanca göre, ölüme yeraltında bulunan kötü ruhlar sebep olmaktadır. Yeraltını temsil eden bu ruhlar karşısında, göğü yani kutsalı temsil ettiğine inanılan ateşin mücadelesi şekline dönüştürülen bu merasimler esnasında, ateşin gök menşei itibariyle kötüyü kovabilecek bir güce sahip olduğuna inanılmaktadır. Özellikle Şamanizm ve Gök Tanrı inanç dairelerini yaşayan toplumlar açısından, gök ve göğe ait olduğuna inanılan her şeye kutsallık atfedilmiş olması, ateşi bu toplumlar nazarında önemli kılmış, kendisine bir takım inanç değerlerinin yüklenmesine sebep olmuştur.²¹⁸

Bir diğer konu ise ölünün gömülmeye hazır hale getirilmesidir. Türkmenlerde; cenaze evinde bulunan Türkmen büyükleri orada bulunan halka, dünyanın geçici olduğunu gerçek dünyanın ahiretle olacağı hakkında konuşmalar yaparlar. Daha sonra mevtanın gözleri yumulur. Elleri göğsünün üstüne, ayakları ise başparmaklarından bağlanır ve başı aşağı gelecek şekilde yatırılır. Bunun sebebi “Türkmen Halk İrımları” kitabında şöyle açıklanır: “Merhum yatırılанда başını aşağı doğru yatırmalı sebebi ise “Ölü başı aşağı, diri başı yukarı yatırmalı!” şeklindeki hikmetli sözden dolayıdır. Daha sonra da çenesi düşmesin diye bir bezle bağlanır ve üstüne bir örtü örtülür.”²¹⁹

Müslüman Gürcülerde ise ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, yüzü kıbleye doğru çevrilir, üstüne çarşaf örtülür, üzerine bıçak ya da makas konulur. Bu, demirin kötü ruhları kovma özelliği olduğu düşüncesinden dolayı yapılan bir uygulama olabilir. Bunların dışında ölü battaniyeye sarılır ve yerde bekletilir, dualar okunur, ölü evinde ölünün yattığı odada ışık yakılır, odaya su, ekmek konulur. Defnedilme sırasında yakın akrabalar dışında mezara kadınların gitmesi hoş karşılanmaz. Yine mezarda ağlamak özellikle de gözyaşının mezarın içerisine düşmesinden kaçınılır, çünkü ölünün diğer dünyada su içerisinde kalacağı düşünülür.²²⁰

Kıbrıs Türklerinde ise ölüm gece yarısı ile kuşluk vakti arasında olmuşsa aynı günün içinde ölen kişi törenle toprağa verilir. Eğer öğleden sonra ölmüşse evde bir

²¹⁸ Sömbüllü, **a.g.m.**, s. 69.

²¹⁹ Çakır, **a.g.m.**, s. 208.

²²⁰ Güven, **a.g.m.**, s. 545.

gece bekletilir. Akrabaları başında nöbet tutar. Gözleri açık kalmışsa yumulur. Ayakları yan yana getirilir, kolları da göğse kavuşturulur. Hoca gelince beyaz bezden kefen biçilir ve hoca Arap harfleriyle ayetler yazar. Kufez (Kıbrıs'ta Mesarya Bölgesinde suyunun kutsal olduğuna inanılan bir yer adı) suyu döker, ölü yıkayıcı yıkar. En az bir kazan ve oldukça sıcak bir suyla yıkanır. Hocanın okuduğu su, ölünün yıkandığı yere bırakılır. Oraya bir lamba yakılır. Bu, o akşam ölünün ruhu geldiğinde yıkandığı yeri bulabilmesi inancındandır. Ertesi günden itibaren bir ay boyunca her sabah ölünün yakınları bir testi su ile buhuru götürüp mezara döker, orayı buhurlar. Su döküldüğü zaman ölünün ruhunun gelenleri gördüğü inancı vardır.²²¹ Ölünün gözünün kapanması ile ilgili olarak Anadolu'da da çeşitli inançlar vardır. Bir ölünün gözlerinin açık olması birine duyduğu hasreti ifade ettiğinden “gözü yolda öldü” gibi tabirler kullanılır. Yakınları tarafından hasret duyduğu kişi biliniyor ise o kişi çağırılır. Bunun üzerine mevta her ne kadar ölü olsa da o kişinin yanına geldiğini anlayınca gözlerini kapar. Göz açık olma durumunda kapanması gerektiği ile ilgili kimi yörelerde “gözüne toprak kaçmasın”, “arkasından birini götürmesin”, “bu dünyada gözü kalmasın” gibi birtakım söylenceler vardır. Bunların yanı sıra fiziksel görünüşte ölünün gözlerinin açık olması korkutucu bir durum olduğundan çirkin ve korkunç gözükmesin diye de kapatılır. Bu ifadelere Sivas ve çevresinde günümüzde hala rastlanılmaktadır.

Anadolu'da ölen kişinin yıkanması ve kefenlenmesi, ölüm töreni ritüelinin başlangıcı olarak görülmektedir. Ölen kişi mümkün olduğunca çabuk bir şekilde gömülmeye hazırlanmaktadır. Kişi sabahleyin ölmüşse vakit olarak öğle namazına, öğle vakti ve sonrası ölmüşse ikindi namazına yetiştirilmektedir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek, sabahleyin gömülmektedirler. Uzaktan gelecek yakınların cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölen kişinin özel olarak bekletildiği durumlar da görülmektedir.²²²

Batı Anadolu'daki köylerde biri öldüğünde neredeyse hiç kimse o gün işe gitmemektedir. Cenaze yıkandıktan sonra cenazenin bir an önce gömülmesi önemlidir. Köydeki yaşlı genç, kadın erkek herkes görev almaya çalışmaktadır. Kişi

²²¹ Esra Karabacak, “Kıbrıs Ağzında Ölümle İlgili Anlatımlar”, **Milli Folklor**, Yıl 24, S. 94, 2012, s. 205.

²²² Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 48.

gece ölmüş ise sabaha kadar başında beklenmekte ve dualar okunmaktadır. Kişinin üzerine bıçak, makas, kılıç gibi objeler konur. Ölen kişi asla yalnız bırakılmamaktadır.²²³

Türkmenlerde yakın akrabaların cenazeye yetişebilmesi için cenaze bekletilir. Buna Türkmen âdetinde “merhumu misafir etme” denir. Çünkü ruhunu teslim eden bir insan artık bu fâni dünyaya ait değildir, onu geçici süreyle misafir etmek gerekir. Bu bekletme ölünün en sevdiği odasında gerçekleşir, bu esnada merhum tek bırakılmaz, gece olunca mum veya lamba yakılır. Sebebi ise cin ve şeytan gibi kötü ruhların ışık ve ateşten kaçması ve merhumun cesedine zarar vermemeleri içindir.²²⁴ Anadolu’da da yukarıda ifade edildiği gibi bu gelenek hala devam etmektedir. Ölünün odasının ışığı kırk gün boyunca açık bırakılır, sebep olarak ölü ruhunun kırk gün boyunca evinde bulunması sırasında kötü ruhlardan korkmaması içindir.

Diğer bir gelenek olarak ise Türklerde cenaze töreni uygulaması esnasında ölen kişinin bir çadıra koyulduğu görülür ve bu çadırın etrafında dönme ritüelinin gerçekleştirildiğine tanık olunmaktadır. Bu dönme geleneğinin yedi defa gerçekleştirilmesinin gezegenlerle ilgili olduğu düşünülmeyle beraber kutsal olarak kabul edilen yedi rakamı ile yedi gezegen arasında bağlantı kurulmaktadır.²²⁵

Ölünün etrafında dönme ile ilgili bir başka ritüeller de bulunmaktadır. Türklerin ölümlerini defni sırasında yaptıkları merasimlere, “yuğ töreni” adı verilirdi. Bu törenlere, yuğcı, sıgıtçı adı verilen hususi kişiler katılırdı. Bunların ilki, ölenin maceralarını hikâye edip anlatır, ikincisi ağlayıcılık görevini yerine getirirdi. Kırgız Türkleri, biri ölünce, ölünün etrafında üç kere dolaşıp tavaf ederler, ağlar ve sonra ölüyü yakarlardı. Kalan kemiklerini biraraya getirip toplar ve bir yıl geçtikten sonra, bu kemikleri mezara gömerlerdi. Ölü ardından ağlama, gerçek anlamda bu sırada gerçekleşirdi.²²⁶

O dönem yuğ törenleri şöyle gerçekleşirdi: “Bir adam ölünce cesedini çadırına koyarlar. Oğulları, yeğenleri, ana-baba cihetinden akrabası hepsi birer koyun yahut birer at yahut çok sayıda sığırlar ve atlar öldürerek ona kurban ettiklerini göstermek üzere çadırın önüne uzatırlar. Sonra onun etrafında acıklı feryatlar

²²³ Erden, **a.g.m.**, s. 113.

²²⁴ Çakır, **a.g.m.**, s. 210.

²²⁵ Roux, **a.g.e.**, s. 149.

²²⁶ Kalafat, **a.g.e.**, s. 437.

kopararak altı yedi defa dönerler ve çadırın kapısına gelince bir bıçakla yüzlerini çizerekler. O çiziklerden çıkan kanın gözyaşıyla karışarak aktığı görülür. Bu yedi defa dönmek bitince artık dururlar ve uğurlu bir gün intihap ederek ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı yakarlar. Bunların külleri toplanır ve ölü muayyen zamanlarda gömülürdü.”²²⁷

Cenaze törenlerindeki inanç ve uygulamanın Oğuz sahasında da devam etmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nden Beyrek Hikâyesi’nde Bamsı’nın ölüm haberinin duyulmasıyla ilgili şöyle bir bölüm yer alır: “*Beyrek’in babası Kaba Sarığı kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı, oğul oğul deyerek böğürdü. Feryat ve figan etti. Ak pürçekli anası boncuk boncuk ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzünü, aldı çaldı, al yanağını yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlayarak sızlayarak evine geldi. Bay Püre Beg’in penceresi altın otağına feryat figan girdi. Kızı gelini kahkah gülmez oldu, Kızıl kına ak eline yakmaz oldu. Yedi kız kardeşi ak çıkardılar kara elbiseler giydiler.*”²²⁸ Ölenin yakınlarının üzüntüden dolayı saç kesmeleri âdeti bilindiği gibi çok eski bir Türk geleneğidir. Bu gelenek son dönemlere kadar yaşatılmıştır. Hatta bu gelenek Oğuzların Bayındır ve Beydili boylarının Anadolu’da devam ettirdiği Barak türkülerinde açıkça görülmektedir.²²⁹

Uygur Türkleri, ölen kişiyi silahları ile teçhiz ettikten sonra, mezarın ortasına yerleştirirlerdi. Bu ölenin öbür dünyada da onlara ihtiyacı olacağı, gerektiğinde yapacakları savaşlara onların bir koruyucu olarak katılacağı inancından kaynaklanıyordu.²³⁰

Türkmenler de atalara beslenen saygınlık ifadesi olarak ölenlerin saygın kişilerinin yatak ve yorganlarıyla, çeşitli giysileriyle gömüldükleri görülmektedir.²³¹ Eğer bir kişi ölmüşse mezara konduktan sonra silahı, atı, elbisesi getirilir. Ağaçtan bir şekil yapılır ve elbiseler bu ağaca takılır. Silahı atın eğerine asılır. Bu at, elbise ve

²²⁷ Mehmet Nuri Parmaksız, “Âşık Edebiyatında Ağıt Konulu Destanlar”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2006, s. 5-6.

²²⁸ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, s.71.

²²⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları”, **Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı**, s. 396.

²³⁰ Kalafat, **a.g.e.**, s. 424.

²³¹ Erden, **a.g.m.**, s. 113.

silahlarla mezarın başına gidip ağıtlar söylenir, etrafında gezilir. Bu temsili hareket günlerce devam eder. Ancak eceliyle ölenler için bu gelenek uygulanmaz.²³²

Nogaylarda, cenaze töreninde “Ependi” (Efendi, hoca, imam) şu sözleri söyler: “Ey cemaat! Bugün çok ulu biri aramızdan ayrıldı. O artık hiçbir şey yapamaz, birine yerine getiremediği bir söz verdiyse veya birinden aldığı bir şeyi veremediyse bundan vazgeçiniz.” Halk bu sözleri başlarını öne eğerek sessizce dinler. Sonra hepsi bir ağızdan: “Geçtik!” derler. “Yattığı yer pamuk gibi yumuşak olsun.”²³³ Anadolu’da bu uygulama imamlar tarafından yapılmakta olup “Hakkınızı helal ediyor musunuz?”, “Ediyoruz” diye üç defa tekrarlanarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Anadolu’da cenaze gömülüp cemaat gidip hoca yalnız kalınca hoca ölünün isminden bahisle ilgili ayetler okur. Bazı yörelerde hocanın, bu uygulamayla ölüye, sorgu meleklerine hesap vermesinde yardımcı olduğuyla ilgili bazı inançlar vardır. Bu esnada hocanın ayağının altında toprağın sarsılması ölünün hesabını verdiği şeklinde açıklanır.²³⁴

Kırgızlarda birisi cuma günü defnedilirse o kişinin cennete gideceği inancı vardır. Mezarlığa, cenaze ile sadece erkekler gider. Cenazeyi alıp mezarlığa gelenler önce ata babalarına ve yakınlarının ruhuna Kuran-ı Kerim’den sureler okurlar, dua ederler. Sonra kazılmış mezarın başına otururlar. Ölünün yakınlarından biri borcu olup olmadığını sorar, kalabalığa dönerek “Alacağı olan benden alsın.” der. Sıra imama gelir: “Bu kişi nasıl biriydi?”, diye sorar. Kalabalık hep bir ağızdan çok iyi birisi olduğunu söyler. Kırgızlar, gelenek gereği ölenin arkasından kötü söz söylemez. Ölüye hürmet etmek yaşayanların en önemli vazifelerindendir. Bunun için ölü helalleşerek öbür dünyaya gönderilmektedir.²³⁵ Evde yaşça büyük biri varsa ölünün ağzına yağ veya su damlatır. Bu işleminden maksat ölünün cennete gitmesini sağlamaktır. Ayrıca ölünün öbür dünyaya aç gitmemesi düşüncesini de taşımaktadır.²³⁶

Geçmişte Kırgızların ölüsünü nasıl gömdüğü ve bu konudaki inanışlar Manas Destanı’nda bulunmaktadır. Manas Destanı’ndan Han Köketay’ın ölüm merasimi

²³² Orhan Şaik Gökyay, **Dedem Korkudun Kitabı**, Kabalcı Yayınevi, 2006, İstanbul, s. 1100.

²³³ Ergönerç Akbaba, **a.g.m.**, s. 78-79.

²³⁴ Kalafat, **a.g.e.**, s. 416.

²³⁵ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 93.

²³⁶ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 90.

töreni yine Köketay'ın kendi sözlerinden şu şekilde gerçekleşmiştir: *“Ey benim ulusum, gözlerim yumulduğu zaman, vücudumu kımızla yıkayınız, sonra etimi kılıçla kemiklerimden sıyrınız. Kemiklerime zırhımı giydiriniz, deri ile sarınız. Ak kefenimi başımın altına bırakınız, başımı doğuya yöneltiniz. Kızıl çuhayı kızıl deveye, kara kadifeyi kara deveye yükleyiniz. Kırk deve yüklü kervan ile benim mezarıma geliniz. Defin törenine gelen kadınlara çuhayı parçalayıp dağıtınız. Kervanbaşı kara sert keçi yağları karıştırıp, türbenin tuğlalarını hazırlasın. Dört yolun ağzındaki türbem mavi göğe benzer mavi kubbeli, aya benzer bir yapı olsun.”* şeklindeki ifadeler dönemin ölü gömme inancını ifade eden sözlerdir. Ayrıca bu kısımda defin şeklinin vasiyet yoluyla da belirlendiği görülmektedir.²³⁷

Diğer Türk boylarından Oğuz ve Kıpçakların defin törenlerinde görülen, kurban olarak kesilen atların derilerini sııklara asma âdeti, bugünkü Altayların ve Yakutların at kurban ederek yaptıkları törenlerde de ayinin en önemli unsurlarını teşkil eder. At, Altay toplumları tarafından ve özellikle göğe yapılan kurbanlar sırasında en fazla değer verilen hayvandır.²³⁸ Altay Türklerinin destanlarında da ölümden sonra at kurban etme ve ölen kişiyi eşyalarıyla gömme geleneğine rastlanır. Almış Kağan Destanı'nda kağan ölünce saksığan uçmaz bir dağa götürülür ve at kurban edilir. Kağanın eşi Ay Sulutay'ın ölmez bedeni de öldürülür, kayın ağacının tozuyla kundaklanır ve köknar ağacından tabuta konur. Altın, gümüş gibi değerli eşyaları ve yıllar boyunca muhafaza ettiği kap kacak da mezara konur.²³⁹

Türk kavimlerindeki ayin ve törenler kurbandsız gerçekleştirilmezdi. Her tören için kanlı veya kansız kurban bulunması gerekirdi. Kanlı kurbanların en önemlisi at idi. Attan sonra koyun gelirken, sığır tercihlerinin sonlarında bulunuyordu. Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlanarak başıboş salıverilen hayvanlardı. Bundan başka saç da kansız kurbanların önde gelenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Saçı her topluluğun kendi emeği ile kazandığı, en kıymetli ve kutsal saydığı değerlerden biri olurdu. Saçı olarak bazen süt, kımız, yağ, buğday, darı veya para kullanılırdı. Saçının türü, kavmin yaşam şartlarına ve geçim kaynaklarına göre değişirdi. Altaylar ve Sibiry'a'da yaşayan Türklerin dinî inançları, etnografyaları ve

²³⁷ Sumbüllü, **a.g.m.**, s. 65.

²³⁸ Kalafat, **a.g.e.**, s. 398.

²³⁹ Mustafa, Aça, “Altay Türklerinin Destanlarındaki Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler”, **Bilig Dergisi**, S. 59, 2011, s. 14.

folkloru vs. hakkında ilk araştırmaları yapanlardan biri olan Anohin, Türklerdeki kansız kurbanları, taze şarap, inek, kısarak ve keçilerden ilkbaharda sağılan ilk temiz süt, bir avuç taze çay, ekmekten yapılan saba adı verilen içecek, potko adı verilen bulamaç (su, arpa unu ve süttten yapılyordu), bir demet arpa ve buğday, yeyek (üzerine sayıları 18 veya 27 tane olan beyaz ve kırmızı kumaş şeritler asılmış kendir sicimdir) ve toluu (kara hariç, rengârenk, iri iri şeritlerden, tilki ve su samur kürkünden ibarettir) olarak yedi başlığa ayırmıştır. Anohin kanlı kurbanları da kısarak, yabani ya da evcil keçi ve koyun olarak sıralayıp, kurbanların kesilmek yerine boğulduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰

Ölünün arkasından kesilen kurban ile aslında ruha yeni bir ayak gönderilmiş olur. Diğer yandan Türklerde cenaze merasimlerinde kurban edilen hayvanların ölüm ötesi bir varlıkta, tekrar canlanıp, adanmış oldukları şahsa yararlı olacakları da sanılıyordu. Oğuzlarda ölünün ruhunun uçmağa seyahatinde karşılaştığı meşakkati ve şamanın görevi şu şekilde anlatılmaktadır: *“Oğuzlar ölüleri için kurban kesmeyi bazen bir-iki gün geciktirirler. Bunun üzerine, aralarındaki büyüklerden bir ihtiyar (Şaman) onları, kurbanları çabuk göndermeye teşvik eder. “Ölüyü rüyamda gördüm. Bana “görüyorsun, arkadaşlarım beni geçtiler. Onları takip etmekten ayaklarımın altı yara oldu. Onlara yetişemiyorum. İşte, tek başıma kaldım.” dedi der. Bunun üzerine ölünün hayvanlarına varıp bir miktarını öldürürler ve kabrinin yanına asarlar. Bir veya iki gün geçtikten sonra ihtiyar tekrar gelir, “falan ölüyü rüyamda gördüm. Bana ‘aileme ve arkadaşlarıma haber ver. Beni geçenlere yetiştim. Yorgunluğum geçti’ dedi.” der.*²⁴¹

Dîvânu Lugatî’t-Türk’te ise “defîn töreni”ne ait şöyle bir olaya rastlanılmaktadır: “Yenkend’in bir adı da Dizrûyîn’dir, sarılığı dolayısıyla, Bakır Kale de denilmektedir. Burası Buhara’ya yakındır. Afrasyâb’ın kızı olan Kaz’ın kocası Siyavuş burada öldürölmüştür. Ateşe tapanlar her sene bir gün buraya gelirler, Siyavuş’un öldüğü yerin yöresinde ağlarlar, kurban keserler, kurban kanını mezarın üzerine dökerler. Görenepleri budur. Bu görüşün tanığı bütün Maverâünnehr’den,

²⁴⁰ Savaş Eğilmez, “Yenisay Bölgesinde Türklerde Kurban ve Ölü Gömmeye Âdetleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 67, 2019, s. 300.

²⁴¹ Aydemir, **a.g.m.**, s. 793.

Yenkend'den doğuya kadar Türk ülkesidir.”²⁴² İslam öncesi Türklerde ölüm sonrası verilen ölü aşı bizzat ölünün kendisi için verilmektedir. Onu rahatlatma ve ondan gelecek tehlikeleri bertaraf etme amaçlanmaktadır. Mezara konulan yiyeceklerde de amaç budur. Bu durum insanların gelişmesiyle yerini defin sırasında ve anma günlerinde geride kalanlara hayvan kesip ziyafet verme ve yedirmeye bırakmıştır. Bu değişimde ölen kişinin ardından başkalarına yedirilen yiyeceklerin ölünün canına degeceği inancı etkili olsa gerektir.²⁴³

Cenaze törenine ait bir diğer önemli ritüel de ölen kişinin tabuta yerleştirilmesi ve tabutun örtülmesidir. Tabutun üzerine serilen örtü, varsa ölü evinden ya da komşulardan temin edilir yoksa camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler de bulunmaktadır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerlerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü denmektedir. Ayrıca tabutun üzerine, ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerini belirtmek amacıyla çeşitli eşyalar konulmaktadır.²⁴⁴

Kıbrıs yöresinde ölü toprağa gömüldükten sonra toprağı tamamlanmış mezarın üzerinde tutamlar halinde taze mersin dalları dikilir. Ölünün cinsiyetine göre de tahtalar konur. Bunlar ileride değiştirilip ya normal taştan yontulmuş başlıklar yahut da beyaz mermerden başlıklar oyulup yerleştirilir. Ölen eğer kadınsa batı yönüne başlık konur. Bütün bunlar tamamlanınca hoca bir dua daha okur. İnanişâ göre bu dua meleklerin sorgu saatine rastlar. Hoca dua sırasında ölünün annesinin ismini söyler. Kelime-i şahadet getirir. Eğer bu anda başlık tarafındaki mersin dalları sallanırsa ölünün meleklerle Müslüman olduğunu anlatabildiğine inanılır. Eğer mersin dalları sallanmamışsa kelime-i şahadet birkaç kere tekrarlanır. Ana ismi tekrar söylenir. Mersin dalları sallanınca ailesine baş sağlığı dilenip mezardan ayrılır.²⁴⁵

Günümüzde Anadolu'da ölü, yıkama işini yapanlar tarafından yıkanır. Ardından kefenlenip dualarla birlikte gömülür. Genellikle camilerde bu iş için görevli kişiler vardır. Bununla birlikte ölünün akrabası veya çevresinden sevdiği biri

²⁴² Temiz, **a.g.t.**, s. 20.

²⁴³ Mehmet Aça, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, s. 27.

²⁴⁴ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 55.

²⁴⁵ Karabacak, **a.g.m.**, s. 205.

de gönüllü olarak yıkama işlemine katılabilir. Bu bazen bir vasiyet yoluyla da olur. Ölünün vasiyetine de son derece dikkatle itaat edilir. Ölünün birinci dereceden yakınları arzu etmeleri halinde, bu son yolculuk öncesi ölüyü görebilir. Bu ölü kefenlenmeden önce, sıkandıktan sonra gerçekleşir. Son işlem olarak ölü kefenlenir ve tabuta konur.

1.2.2.4. Ölünün Ardından Geride Kalanların Uyguladıkları Ritüeller

Dünya toplumlarının olduğu gibi Türklerin de hayatlarında, sanatlarında, edebiyatlarında ölüm önemli bir yer tutmuş ve tutmaya devam etmektedir. Kültürel bağların kuvvetlenmesinde, acının paylaşılmasında, yas ağırlığının birlikte kaldırılmasında önemli bir yeri olan ölüm törenleri bugün de kaybolan bazı geleneklere rağmen varlığını sürdürmektedir. Şunu bilmek gerekir ki ölüm Türkler için tarihin her devrinde eylemin kendisine teslim olunmayan, yaşama bağlılığı yok etmeyen bir olgu olmuştur. Kişi öldükten sonra hayatın devam ettiği anlayışı toplumu ayakta tutan bir algı olarak devam etmiştir. “Ölenle ölünmez.” deyiminden yola çıkarak hayatı bırakmayan Türkler, ölülerinin de gittiği yerde rahat etmesi için geride kalanlar olarak gereğini yapmıştır.

Ölüm hadisesinin hemen ardından başlayan bu ritüeller Türk coğrafyasının her noktasında varlığını sürdürmektedir. Bunların bazıları din farkına rağmen farklı boylarda benzer şekillerde yaşatılmaktadır. Bu ritüellerin en önemlilerinden biri de geride kalanların yani ölü yakınlarının acısını paylaşmaktır. Konu-komşu, eş-dost ölü yakınına teselli verir ve sabırlı olması için sürekli onu telkin eder. “Başsağılığına gitme” olarak adlandırılan bu ziyaretler ölüm vuku bulduktan sonra kırk gün boyunca devam etmekle birlikte ilk yedi gün yoğun geçer. Anadolu’da bu süre içerisinde yakınların yemek pişirip eve getirdiği de görülmektedir. Çünkü özellikle ölünün yedisi çıkarılana kadar, yani ilk yedi günde, ölü evinde yemek pişirilmemektedir. Yedinci gün ölü evinde helva pişirilmektedir. Helva kokutmanın gerekli olduğu yönünde bir inanış vardır. Ölünün defninden sonra eve gelindiğinde ev ahalisi, yakınlar ve komşular Kur’an-ı Kerim okurlar. Sivas Yıldızeli ilçesinde ölünün ardından üç gün boyunca okunan Yasinler bir suya okunur ve üçüncü gün ölünün toprağına dökülür. Bu ritüelle ölünün susuzluğunun gideceğine inanılır.

Kırgızlarda ölü yakınlarına genellikle şu sözler söylenir: “Köp ıylabagıla, artı kayırluu bolsun” (çok ağlamayın, arkası hayırlı olsun), “Kuday Taala kalgan ömürün sizge bersin”(Allah kalan ömrünü sizlere versin), “Catkan ceri cayluu, topuragı torko bolsun” (mekânı cennet, toprağı yumuşak olsun), “Baarıbızdın bara turgan ceribiz oşol cer” (hepimizin gideceğı yer orası), “Ölüm uluk aga karşı bolbogula” (Ölüm uludur, isyan etmeyin), “Bul Kudaydın buyrugı” (Bu Allah’ın emridir.), “Bergen dağı Kuday, algan dağı Kuday”(veren de Allah, alan da Allah), “Caşoo bar cerde ölüm bar” (Ömür var yerde, ölüm var). Aynı zamanda taziyeciler, bu dünyanın geçici olduğunu, öbür dünyanın gerçek olduğunu söyleyerek ölü yakınlarını rahatlatmaya çalışırlar.²⁴⁶

Yas süresi, ölüm anı ile başlar. Bu süre, kişilerin toplumsal statüsüne göre değişiklik arz eder. Kırsal kesimlerde yas süresi bir yıl veya daha fazla tutulurken, şehirlerde yaşayan ve devlet memuru statüsündeki ya da özellikle işlerde çalışanlar, bu süreyi daha kısa tutmaktadırlar. Yas süresince, yakın veya bildik kimseler yaşlı kişileri ziyaret ederek teselli edici ve avutucu birtakım sözler söyleyerek yaşlı insanların acılarını paylaşırlar, onların günlük hayata en kısa zamanda bağlanmalarını arzu ederler. Yas süresi Anadolu’da çoğunlukla bir yıldır, ancak anma günlerinden birinde de kişi, yastan çıkabilmektedir ama en fazla yastan çıkılan gün “ölünün kırkınıcı günü” dür.²⁴⁷

Kırgızlarda yas süresi zaman dilimiyle sınırlanmaktadır. Bu süreç, ölünün gömülmesinden başlayıp, bazı bölgelerde kırkına, bazı bölgelerde bir yıla yani “ölü aşına” kadar devam etmektedir. Yas süresinin belirlenmesi ölenin yakınlığına, uzaklığına; genç, yaşlı, erkek ve kadın oluşuna bağlıdır.²⁴⁸

Kazak ve Kırgız Türklerine göre ölüm hadisesinden sonra kırk gün ölünün cesedi mezarda bozulmadan durur. Kırkınıcı günden itibaren ceset çürümeye başlar. Ölenin kırkıbnı geçirme sebebi bundandır. Bu günde bazen kırk aşısı olarak adlandırılan bir yemek verilir.²⁴⁹

²⁴⁶ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 93.

²⁴⁷ Ersoy, **a.g.m.**, s. 98.

²⁴⁸ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 95.

²⁴⁹ Mehmer Aça, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, s. 26.

Genel olarak Kırgız Türklerinin yas anlayışlarıyla benzerlik gösteren Kazak Türklerinde de cenaze evden çıkarken evin kadınları yüksek sesle ağlar. Bunların yüzlerini tırmalayıp yüzlerinden kan akıttığı da görülür. Ondan sonra şeriat hükümlerine göre ölünün cenaze namazı kılınır. Ölen kişinin hanımı, ölüm hadisesinden sonra siyah eşarp takar. Merhumun hanımı, kızı, annesi, kız kardeşleri cektav denilen şiirler okur. Ölen kişinin eyer takımları, giyimleri, silahları, kullandığı diğer eşyalar evin bir köşesinde duvara asılı olarak durur. Bu eşyaların arasına ölen kişi genç olursa kırmızı, orta yaşlı olursa kara, ihtiyar olursa beyaz mendil bağlanır. Bu eşyaların hepsi bir yıl boyunca asılı kalır. Kırk gün geçtikten sonra kırkı, bir yıl sonra da aşı verilir. Aş töreninde etli pilav pişirilir. Çeşitli yarışmalar düzenlenir. Tören sonunda Kur'an okunur. Ölünün evinde asılı olan eşyalar indirilir. Hanımının başındaki siyah örtü de çıkartılır.²⁵⁰ Kırgız- Kazakların bazı boylarında kadınlar ağıt söyleyip ağlarken ters oturur, yüzlerini duvara döner ve elbiselerini ters giyerler.²⁵¹

Güney ve Kuzey Azerbaycan Türkleri de yas törenine ehemmiyet verir. Meclis halinde yapılan bu merasime "ağı" adı verilir. Bu merasimde ölünün eşyaları kadınların toplandığı odanın ortasına konur. Kadınlardan biri, genellikle de ölenin yaşlı bir akrabası hazin bir sesle şiir söyler, yahut bayatı söyleyerek ölüye ağlamaya başlar. Bu törende yakın akrabalar çoğunlukla saçlarını dağıtır, yüzünü yırtar.²⁵²

Kerkük Türklerinde de bir kişi öldükten sonra arkasından üst üste üç gün ve daha sonra Perşembe günleri kırk gün devam eden taziye merasimleri yapılır. Bunlarda hoyrat ve mani dörtlüklerinin "sazmalag" adı verilen çeşitleri özel nağmelerle söylenir. Özellikle genç ve orta yaşlı biri öldüğünde ilk üç gün devam eden ve şivan adı verilen bu törende ağıtçı kadın, bir sandelye üzerine çıkarak yüksek bir sesle ölen kişinin meziyetlerini sayar. Etrafında bulunan ve siyaha bürünmüş kadınlar da sırasıyla ikişer olarak karşı karşıya gelerek ortaya girerler. Halaya benzeyen bir çeşit hareket tarzı icra ederek elleriyle göğüslerini dövüp ağlarlar. Yasa katılan kadınlar sazlıyan adı verilen ağıtçı kadına bir miktar para verir.²⁵³

Ölünün gömülmesinden sonra uygulanan ritüeller arasında; ölümün üçüncü günü, yedisi, dokuzu, kırkı, elli ikisi, yıldönümü gibi günlerde yapılan belli törenler

²⁵⁰ **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, s. 473.

²⁵¹ Bali, **a.g.e.**, s.57.

²⁵² **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, s. 476.

²⁵³ **a.g.e.** s. 477.

vardır. Bu günlerde yemekler yedirilmekte; mezarlık ziyaret edilmektedir. Hayır dağıtılarak ölenin ruhunun memnun edilmesine çalışılmaktadır.²⁵⁴

On ikinci yüzyıla ait Divanu Lügati't- Türk adlı eserinde Kaşgarlı, ölüm töreninin ölümü takip eden üçüncü ve yedinci günü yapıldığını belirtmektedir. Ölüm töreni anlamına gelen yogla- maddesi için “ol ölüğe yogladı (O ölü için yoğ yaptı, bu Türklerin âdetidir)” şeklinde açıklama yapmaktadır. Bu törenden sonra “ölü aş” adı verilen yemeğin yalnız dirilere değil, bilhassa ölümlere ikram edildiğine inanılırdı. Bunun için yaşçılar (ağıtıcı) tutulur, ağıt yakılır idi.²⁵⁵ Türk inançlarında “ıduk” aynı zamanda ölenin ardından dökülen aş, onun adına dağıtılan yiyecekleri ifade eder. Yani ölenin ruhu için adanmış, onun ruhunu memnun etmek için verilen yiyeceklerdir.²⁵⁶

Ölüyü anma günlerinden biri olan “ölü aş” geleneği Kırgızlar arasında asırlardır dillere destan bir şekilde devam etmektedir. En eski “aş töreni” Manas destanında tasvir edilmiştir. Destanda Han Kökötay’ın aşına muhtelif uluslar çağırılır. Semerkantlılar, Kırımhlılar, Oğuz Han ili, mağaralarda ve ormanlarda yaşayan avcı klanlar, hatta Ruslar, Çinliler, Kalmuklar gibi kâfir kavimler bile davet edilir. Çin, Rus, Kalmuk pehlivanları arasında güreşler yapılır. Günümüzde de Kırgızlar ölünün aşını vermeden rahat edemez. Ölü ruhunun memnun olması için “ölü aşının” mutlaka verilmesi gerektiğini düşünür ve herkes kendi maddi durumuna göre üstüne düşen görevi yapar.²⁵⁷

Daha evvelde ele alındığı üzere eski Türkler, ölümlerine “aş verme”yi en önemli vazife saymışlardır. İlk çağlarda aş doğrudan doğruya ölüye verilir, yani mezarına konulur veya dökülürdü. Manevî kültür geliştikten sonra bu tören sevabını ölünün ruhuna bağışlamak üzere fakirlere yemek, helva vermek şeklini almıştır. Bu âdet doğulu Müslüman Türklerde “atau” ve “tögüm/döküm” terimleriyle ifade edilmiştir.²⁵⁸ Bugün de Anadolu’da özellikle Sivas’ta ölü için verilen yemeğin “dökmek” fiiliyle ifade edildiği görülür. Müslüman Türkler için yemek ölünün değil geride kalan fakir fukaranın yemesi için dökülür. Ancak ölünün ruhunun bundan

²⁵⁴ Erden, **a.g.m.**, s. 113.

²⁵⁵ Roux, **a.g.e.**, s. 24.

²⁵⁶ Kalafat, **a.g.e.**, s. 449.

²⁵⁷ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 95.

²⁵⁸ Abdurrahim Tufantoz, “Orta Asya’dan Balkanlar’a Türklerde Pişi ve Helva Pişirme Geleneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Velî**, S. 45, 2008, s. 78.

sevap kazanacağına inanılır. Ayrıca bu yemeğin ve edilen duaların ölünün kabir azabını hafifleteceğine ve yolculuğunda rahat etmesini sağlayacağına inanılır.

Türklerin tasavvurunda ruhların koku aldıkları inancı da vardır. Bunun içindir ki kandillerde simit, arefe ve cuma günlerinde lokma ve helva yapılır. Bunlardan ev halkının yanı sıra konu-komşu ve herkese ikram edilir. Böylece ölülerin ruhunun şad olduğuna inanılır. Ayrıca meleklerin güzel kokudan zevk aldıkları ve çirkin kokudan rahatsız oldukları inancı da vardır. Buradan hareketle iyi olduğuna inanılan yağ ve un kokusu mübarek olduğu kabul edilen gecelerde kokutularak melekler vasıtasıyla ölümlere şefaet dilenilmiş olması da düşünülebilir.²⁵⁹

Kırgızlarda ölüyü anmanın birçok yolu vardır. Genelde definden sonra üçüncü, yedinci, kırkinci günleri yapılmaktadır. Bunlar “üçülük”, “cetilik”, “kırkılık” olarak adlandırılır. Son olarak tam bir yıl sonra ölünün yemeği verilir. Buna Kırgızlar “cıldık” (yıllık) veya “aş” derler. Ölü yemeği günleri dışında ölen kişi; mezar taşının konulduğu gün, öldüğü gün, doğum gününde, Ramazan, Kurban bayramlarında ve cuma günleri anılır. Ölü ruhuna bağışlayarak kurban kesilir, yemekler verilir. Aslında kişinin ölümünden bir yıl sonraki ölü aşına kadar geçen süre, ölü evi için çok masraflı olur. Her zaman sofrası kurulu kalır, kurban kesilir. Kurban için büyük baş hayvanlar tercih edilir. Özellikle at kesilirse ölenin şanını artırır. Kısacası yemek ziyafetleri hiç bitmez. Bundan dolayı Kırgızlar: “Ölüm bardın malın çaçat, Ölüm zenginin malını saçar, Coktun abiyirin açat. Yoksulun ayıbını açar.” derler. Ölenin ailesi varlıklı ise ölümle ilgili bütün dinî işlemler, örf âdetler rahatlıkla yerine getirilir. Eğer yoksul ise çok zorlanırlar. Ölüyü defnettikten sonra kırkına kadar her cuma, bazı bölgelerde perşembe günleri “cıt çıgaruu” (koku çıkarmak) denilen işlem yapılır. Mayalanmış hamur küçük parçalara bölünerek, kızdırılmış yağda pişirilir. Buna “boorsok” adı verilir. Ölünün bu yağdan çıkmış ekmek kokusunu alacağına ve karnının doyacağına inanılır. Bu işlemin perşembe ya da cuma günleri yapılmasının nedeni, kutsal sayılan bu günlerde, ölü ruhlarının kendi evlerini ziyaret edeceği inancıdır. Bu günlerde itinayla sofralar kurulur. Konu komşu, eş dost çağrılmadan gelir. Ölünün ruhu için Kur’an okur, dua eder, yemek yer ve Allah’tan mekânının

²⁵⁹ Kalafat, **a.g.e.**, s. 418-419.

cennet olmasını dilerler. Bundan olsa gerek Kazaklar, Kırgızlar “Karnı acıkan karalı eve koşar.” derler.²⁶⁰

Kırım Türklerinde ölenin ruhunun yıkandığı yerde kırk, evinde ocağında ise yedi güne kadar dolaştığına inanılır. İnanişə göre kandil günleri, ölünün ruhu yaşamış olduğu evin bacasına konar ve kapılarının eşğine gelir yakınlarından dua ve yağ kokusu bekler. Bu yüzden geceleri Kur’an okunur, küçük pide şeklinde gıygaca, poğaça veya ekşi hamurdan ulkum yağda kızartılır. Birinci gün cenaze defnedilip ölü evine dönülür. Evde hamur kızartılır. Gıygaca ve helva yapılır. Meyve ikram edilir. İlk üç gün soğuk yemek; gıygaca, helva ve meyve verilir. İsteyen yemek yapar, bazıları yarımca veya pide yapar. Cenaze sahibi ölünün her yıldönümünde mevlit yapar ve helva dağıtır. Cenaze yemeğinde önemli olan “koku çıkması”dır. Gıygaca kokusu çıksın diye mutlaka yapılır. Cenaze yemeğinin verilme nedeni yemeğin kokusunun mevtaların canına gidip ulaşmasıdır.²⁶¹

Türkmenistan’ın Göklen Türkmenlerinde ölümü takip eden günlerden perşembe günü ikindi namazından sonra yemek ve ekmek kokusu çıkarılması gerektiğine inanılır. Ölen şahsın bu kokuya geldiği inancı vardır. Bu günlerde özellikle Kur’an okunmasını beklediklerine inanılır. Türkmenistan’da tütsü yaparak fenalıklardan korunmak hayatın her dönemine girmiştir. Ayrıca Göklen’de ölünün ardında perşembe günleri dikiş yapılmaz, çamaşır yıkanmaz. Bu günler merhumun ruhuna Kur’an okuma günleridir. Bu günlerde ölen şahıs gelebilir diye düşünülüp kapılar açık bırakılır.²⁶²

Anadolu’da da ölünün ardından helva yapma ve kokusunu çıkartma âdeti bulunmaktadır. Bununla birlikte dikiş konusunda Anadolu’daki yaygın inanış şu şekildedir: Bebeği ölen bir anne bebeğinin ölümünün ardından geçirdiği tüm bayram ve arefe günlerinde dikiş dikmez. Bunun nedeni, bebeğin günahsız olması sebebiyle melek olarak cennetteyken ona ikram edilen şerbet bardağının dikiş dikilmesi halinde altının delineceği ve bebeğin ikram edilen şerbeti içemeyeceği inancından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında ölünün ardından bir süre iş yapmak yanlışır,

²⁶⁰ Dıykanbayeva, **a.g.m.**, s. 95.

²⁶¹ Tufantoz, **a.g.m.**, s. 78-79.

²⁶² Kalafat, **a.g.e.**, s. 417.

onun yasını tutmak gereklidir. Çünkü dikiş dikmek dünyevî işlere dönüşün bir nevi ifadesi olmaktadır.

Ölünün ilk günü, ilk cuma günü, üçüncü, yedinci, on beşinci, otuz yedinci, kırkinci ve elli ikinci günü, ölü evinin yemek veya çörek yapıp dağıtıldığı görülür. Ölünün üçüncü gecesi evlerde düzenlenen mevlit töreninde ölenin ruhuna hatim bağışlanır. Eskiden mevlit şerbeti (turunç çiçeği, çiçek suyu veya gülsuyu) yapılırdı. Kalayla kaplı olan bir kaba birebir oranında şeker ve su koyulup kaynatılır, kokulu olması için de içine gül damlası ile gül konulurdu.²⁶³ Günümüzde bu şerbet yapılmamaktadır. Helva bu merasimlerde önemli bir yer tutar. Ölüm hadisesinden sonra ölü evinde pişirilen ilk yemek, helvadır. Özellikle şehirlerde insanların yaşam şartlarına ve ekonomik durumlarına bağlı olarak törenlerdeki ikramlar değişiklik gösterir. Pide, lahmacun, etli ekmek gibi kolay ikram edilen yemeklerin son zamanlarda daha çok tercih edildiği görülür. Geçmişte yapılan şerbetin yerini de günümüzde ayran almıştır.

Gömüldükten kırk gün sonra ve yıl sonunda ölü için yapılan törenler günümüzde Türk dünyasının neredeyse her yerinde hâlâ yapılmaktadır. Ölenin ardından yas tutma geleneği günümüzde Anadolu’da ilahi söyleme ve Kur’an okuma şeklinde yaşamaktadır. Mesela mevlit geleneği buna en güzel örnektir. Kelime itibariyle “doğum” anlamına gelen “mevlit”in cenaze sonrası icra ediliyor olması bir tezat gibi görünse de bu gelenek Türkler’in yuğ (ağıt) törenlerine karşılık gelmektedir.²⁶⁴ Öteden beri atalarının güzel hasletlerini öven şiirler yazan ve böylece gerek destan gerekse ağıt geleneğini besleyen Türkler, genel itibariyle Peygamberin doğumdan ölüme güzel hasletlerinin anlatıldığı ve övüldüğü mevlit metinlerini aynı şevkle okumaya devam etmişlerdir. Konu ve makam itibariyle farklı görünmekle birlikte mevlit metinlerinin işlevi destan ve ağıtlarla ortaktır. Denilebilir ki İslam dinine Türklerin verdiği renk olan mevlitler, Türklerin İslâmiyet öncesi yaşattıkları atalar kültü inancının da bir devamıdır. Bu yüzden kandillerde, sünnetler de, yas törenlerinde imamlar tarafınan makamlarla okunan bu şiirler ezenden beri şiire ve ezgiye aşına olan Türkler için vazgeçilmez olmuştur.

²⁶³ Karabacak, **a.g.m.**, s. 205.

²⁶⁴ Fuzuli Bayat “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği”, **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008/19, s. 149.

Ölünün kırkınıc gününe kırklanma adı verilir. O gün, toprağa konduğu günden itibaren şişmeye başlayan vücudun patladığına inanılır ve ruh da aynı azabı çeker. Bunun için kırkında mevlit okutulur. En az on çeşit yemeğin bulunduğu kırk yemeği yapılır. Bunlardan en önemlisi yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte Kıbrıs yöresi için “zerde” pilavıdır.²⁶⁵ Anadolu’da ise ölünün kırkında burnunun düşeceğine inanılır bu nedenle kolay düşmesi için mevlit okutulur.

Türkmenler, ölen er veya hatun kişiyi belli günlerinde anmak (üçü, yedisi, kırkı, yüzü ve yılı), onu hatırlama ve onunla vedalaşma manasını taşır. Ölenin üç gün içinde kanı katılaşır. Türkmenler ölenin bir kandan olan akrabaları için bu üç günü yas tutarlar. Yedi gün sonra gözü bozulur, gözü ile gördüğü, ilişkide olduğu kişiler için yas tutma süresidir. Kırkınıc gün ise ölenin iç organları dağılır. Kırkınıc gün yakınları için yas süresidir. Yüzüncü günde ölenin yüz kısmı değişir, tanınmaz hale gelir. Bunun için yüzüncü gün yüzünü görenler, yani ekmeğini yiyip suyunu içen yakınları için yas süresidir. Ayrıca Türkmenler ölümden sonraki üçüncü gün, ölünün yaşadıklarının gözünün önünden geçtiğine, yedinci günde saç ve tırnaklarının uzamaya devam ettiğine, kırkınıc günde ise ödünün yarıldığına inanırlar. Bir yıl dolduğunda ise ölenin eti kemiğinden ayrıldığına ve ağır geçtiğine inanırlar. Bu nedenle ölünün kırkı ve ilk yılında büyük tören yaparlar. Türkmenabat yöresinde ise farklı olarak kırkı çıkana kadar ölünün evinde her perşembe günü cumalık verilir. Eskiden 13’ü diye de bir gün daha vardı. Şimdi ise kaldırdılar. Bugünlerde öküz veya koyun kesilir ve yemek verilir. Yapmadığınız takdirde ise sizi ayıplarlar.²⁶⁶

Eski Türklerde düzenlenen törenlerde ölen kişinin statüsüne göre kurbanlar kesilmektedir. Kurban törenleri, defin işleminin üçüncü, yedinci, yirminci, kırkınıc günlerinde ve yıldönümünde de yapılır. Günümüzde ölen kimsenin yedinci, kırkınıc, elli ikinci günlerinde duaların edilmesi bu geleneğin devam ettiğini göstermektedir.²⁶⁷ Dolayısıyla kurban kesme yalnızca cenaze törenlerinde değil ölünün ardından yapılan anma günlerinde de olur. Hatta günümüzde sıklıkla kırkında kesilir ve yapılan mevlitlerde gelenlere ikram edilir. Kırkınıc günü ve elli ikisinde yapılan anmaların tüm sorumluluğu cenaze sahibine aittir. İlk gün, üçüncü ve yedinci

²⁶⁵ Karabacak, **a.g.m.**, s. 205.

²⁶⁶ Çakır, **a.g.m.**, s. 215.

²⁶⁷ Mehmet Mandaloğlu, “İslâmiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler”, **TSA**, Yıl:16, S. 2, 2012, s. 211.

günlerde düzenlenen mevlitler yakınlar tarafından yapılır, böylelikle cenaze sahibine destek olunur.

Ölünün ardından uygulanan ritüellerden biri de Iğdır yöresinde görülmektedir. Iğdır yöresinde Nevruz ile bütünleşen gelenekler arasında, çocuk bayramı, alav-alav, kosa-kosa, mendil atma, kulak asma, kabir üstü (Ölü bayramı), yedilevin, iğne-iğne ve su serpme gibi geleneklerdir. Nevruzdan bir iki gün öncesi ölü bayramı ya da mezar üstü, kabir üstü olarak anılır. Her köyün ve merkezdeki mezarlıkların ayrı bir ziyaret günü vardır. O gün insanlar mezarlarını ziyaret etmekte, Kur'an okumakta ve yanlarında getirdikleri bisküvi, şekerleme vs. şeyleri ölülerinin hayrına dağıtmakta, mezarlar düzeltilmekte ve mezarlara çiçekler ekilmektedir. Birkaç gün sonrası bayram, yani Nevruz olduğu için önceden gidip ölülerini memnun etmek adına böyle bir şey yapılmaktadır.²⁶⁸

Ölü Bayramı'nın bahar döneminde, Ölüler Günü'nün ise hasat mevsiminin sonunda (Güz) kutlanması ölüme ve ölümlere yüklenen anlamı da farklılaştırmaktadır. Ölüler Günü uygulamasında ölümlere belli bir dirilik atfedilmesine rağmen onlardan korkulduğu ve uygulamanın bu korkuların giderilmesi üzerine yapıldığı görülür. Ölü Bayramı'nda ise ölümlere benzer şekilde belli bir dirilik atfedilirken, ölüm ile yaşam bir uyum içerisinde kabul edilmekte, ölümlerden korkma inancı daha az belirginleşmektedir. Evinde ölüsü olup üzerinden bayram geçmemiş olan ev varsa o ev önce ziyaret edilir, acıları paylaşılır. Ölülerle ilgili, ilk yılda pek çok ritüel yerine getirilir. Ölünün üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü ve senesinde genelde ölünün ruhunun huzura erdiğine inanılır ve bu günlerde yapılan dua, yemek verme, helva dağıtma, anma, mezarlık ziyareti gibi ritüeller terk edilir.²⁶⁹

Gerek Anadolu'da gerekse de Türk Dünyasında bu anma günlerine dikkat edildiği görülmektedir. Genellikle İslâmiyet ile birlikte anma törenlerinde birtakım ritüellere ek olarak toplanıp Kur'an okuma ağırlık kazanmıştır. Her dönemde mutlak surette ölüye saygı duyulmuş, arkasından gözyaşı dökülmüş, yası tutulmuş ve unutulmamıştır.

Ölüyü anma merasimlerinin en önemli işlevlerinden biri de sosyal bütünleşmeyi sağlamasıdır. Yapılan cenaze törenleri, bu törenlerde verilen yemekler

²⁶⁸ Sağır, **a.g.m.**, s. 129.

²⁶⁹ Sağır, **a.g.m.**, s. 131.

toplumun bir araya gelmesi için bir fırsattır. Cenaze ve anma törenlerinin işlevsel yönü, insanlara yaşanan kayıptan dolayı duygularını ifade etme olanağı tanımak ve duyguların biçimsel olarak dışa vurulmasına aracı olmaktır. Birçok insanın törenlere sevdiklerinin anısını yad edeceklerine ve kendilerini rahatlatacaklarına olan inanç ile sahip çıktıkları görülmektedir.²⁷⁰

Örnek, ölüm öncesi ve sonrası yapılan uygulamaların çeşitli işlevlerinin olduğunu ifade etmiştir. Bunlar;

1. Ölenin öteki dünyaya gidişini kolaylaştırmak; onu hem geride bıraktıklarının gözünde hem de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulama.
2. Ölenin geri dönüşünü engellemek yalanlama, kötülük yapmasını engellemek.
3. Ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılır.²⁷¹

1.2.3. Tarihî Süreçte Türklerde Ağıt Yakma Geleneği

Ağıt, insanlığın var oluşundan itibaren yeryüzündeki bütün insan topluluklarının istisnasız hepsinde var olmuş hem çok etkileyici sözlere hem de çok duygulu (lirik) melodilere sahip bir ezgi türüdür. Yazılı kaynaklara göre Sümerlerde, Mısırlılarda, Eski Şintoist, Tibet, Arap, Slav, Yahudi ve Yunanlılarda da ağıt yakma geleneğinin olduğu bilinmektedir. İnsanların ölüm ya da yok olmuş düzen karşısında hissettiklerini, âdetâ ağılıyormuş gibi ruhunun derinliklerinden kopup gelen doğaçlama söz ve ezgilerinin kendiliğinden ortaya saçılmasıyla, ağıt denilen eserler meydana gelmektedir. Bazı istisnalar dışında ağıtların hemen hemen hepsi ölüm üzerine söylenmiş, ezgili manzum eserlerdir. Her ne kadar ağıtlar ferdi bir acının ifadesi olsa da zaman içinde milletlerin dil özellikleri, şiir yapıları, kelime zenginlikleri onların toplumsal bir musiki eseri olmasını sağlamaktadır. Böylece

²⁷⁰ Adem Sağır, **Ölüm Sosyolojisi**, Phoenix Yayınları, 2014, Ankara, s. 107.

²⁷¹ Sağır, **a.g.e.**, s. 112.

ferdilikten çıkıp toplumsallaşan ağıtlar, birçok özellikleriyle de millîleşmektedirler.²⁷²

Ölüm töreni sırasında ve sonrasında ölen kişinin ardından üzüntüyü ve ona olan özlemi belirtmek, ölen kişinin güzel özelliklerini anlatmak için çeşitli sözler dile getirilmekte, ağıtlar yakılmaktadır. Türk kültüründe de ölen kişilerin ardından ağıt yakma geleneği, en eski kaynaklara dayandırılmasından dolayı köklü ve sağlam bir geçmişe sahiptir. Türk kültüründeki ilk örneklerden yola çıkarak ağıt yakma geleneğini değerlendirmek, bu geleneğin tarih boyunca hangi doğrultuda ve ne şekilde değiştiğini, geliştiğini belirlemek açısından son derece önemlidir.

1.2.3.1. İslâmiyet'ten Önce Türklerde Ağıt Yakma Geleneği

Türklerdeki ağıt olarak nitelendirilebilecek ve İslâmiyet öncesine tarihlendirilebilecek ilk metin ile ilgili olarak Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde M.Ö.119 yılına ait olduğu belirtilen bir ağıttan bahsetmektedir. Atsız bu metni tarif ederken Hunlar ve Çinliler arasında gerçekleşen bir savaş sonucunda Hun tarafının topraklarını kaybetmesiyle beraber yazılmış olmasının muhtemel olduğunu belirtmiş ve “Bir Kun Türküsü” başlığı ile aktarmıştır.²⁷³ Halk bilimi araştırmacılarından İsmail Görkem bahsi geçen metni, Atsız’ın bu türküyle ilgili verdiği bilgiler ışığında, Çin kaynaklarında Hunlar tarafından ağlanarak söylendiğinin belirtilmesinden dolayı ağıt olarak nitelendirmiştir.²⁷⁴ Görüldüğü üzere günümüze ulaşan ve ağıt olarak nitelendirilebilecek bu ilk örneğin ortaya çıkış sebebi bir ölüm değil ancak bir savaş neticesinde askerlerin ve vatan topraklarının bir bölümünün yitirilmesidir. Atsız’ın aktardığı metin aşağıdaki gibidir:

Yen-çı dağını kaybettik,

Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar,

Şi-lian-shan yaylalarını kaybettik,

*Hayvanlarımızı çoğaltacak vesâiti elimizden aldılar.*²⁷⁵

²⁷² Merdan Güven, “Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği”, s. 117-118.

²⁷³ Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020.

²⁷⁴ İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

²⁷⁵ Atsız, *a.g.e.*, s. 35.

Her ne kadar ağıt denilince “ölüm” akla gelse de ölüm dışındaki pek çok konuda da ağıt yakılmıştır. Türk destanlarında da önemli yeri olan vatan kaybetme yukarıdaki örnekte olduğu gibi her devirde Türk sosyal şuurunu çok etkilemiş, birçok şiir türüne konu olmuştur. Özellikle imparatorluğun dağılmasından sonra geride kalan toprakların yarası milletin bağrında uzun süre kanamıştır. Bunun dışında sel, deprem gibi doğal afetler, askerlik, gurbet gibi uzun süreli ayrılışlar, düğün, kına gibi köklü gelenekler de ağıtlara konu olmuştur.

Eski Türklerde ölümün gerçekleşmesinin hemen ardından yakınmalar başlamaktadır. Hunlar krallarının öldüğünü duyunca yakınarak acıyla haykırmışlardır. Daha önce ifade edildiği üzere ağıt yakarken yüzlerini de kesmişlerdir. Çinliler ise bu yakınmaları kurt ulumasına benzetmişlerdir. Eski Türklerde ölünün arkasından düzenlenen törenlerde söylenen bu yakınmalar ağıtların temelini oluşturmuştur denilebilir.²⁷⁶

VI. yy.’a ait Yenisey Abidelerinde, ölenin ağzından ağıt yakma gerekliliği ve önemi şu şekilde dile getirilmiştir: “*Eşim, anam, ayrıldım. Kavmim, indim. Er erdemimi teganni edeniz. Yemedem içmeden er erdemimi teganni edeniz. Ey sizler! Ağıt yakınınız; yakınınız ki semavî âlemde diri ve tanınmış olayım ve yemek bulayım.*”²⁷⁷ Metinden de anlaşıldığı üzere ağıt, ölen kişiye öteki taraftaki yolculuğunda kolaylık sağlamaktadır. Belki onun göğe ağmasını kolaylaştırmakta onun ruhu için tanrıya bir yakarış özelliği taşımaktadır. İslâmiyet’in kabulünden sonra özellikle Türkler arasında yaygın olan Kur’an okuma, hatim indirme gibi ibadetlerin de arka planında bu inanç olsa gerektir. Zira Kur’an’da ölünün ardından hatim indirmek gibi bir zorunluluk yoktur. Ancak ölüm hadisesinin ilk haftasında özellikle kadınlar arasında belli sayılarda indirilen hatimler bir zorunluluk gibi görülmektedir. Ayrıca bunların ölünün işini kolaylaştıracağına, kabir azabını azaltacağına inanılmaktadır.

M.S. VI. yy.’da Çinli Seyyah Hu Yi Sing ve Sun Yung’a ait “Lo Yorg İbadethanelerinden Hatıra” adlı eserde Hoten’deki bir matem ayininden söz edilmektedir. Bu ayine ait bilgiler şu şekildedir: “*Önceleri Uygurlar, cesedi ortaya koyar; saz çalarak bunun için türküler söylerler ve daha sonra da cesedi*

²⁷⁶ Büşra Uzunoğlu, “Karaşar Bölgesi Alevî ve Bektaşîlerinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar”, **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. 3, S. 1, 2019, s. 123.

²⁷⁷ Nilgün Akkuş Parlak, “Ağıtlarda Ritim UNSURLU”, (Sanatta Yeterlilik Tezi), **İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1999, s. 10.

yakarlarmış. Sonra şaman ve Budist olan Uygurlar ölüleri toprağın altına gömmeye başlamışlardır. Ölü mezara konmadan, yeni elbiseleri giydirilir ve mezarın içine onun için mükellef bir sofraya hazırlanır. Sofranın üzerine bir hasır serilir; bunun üstüne de ceset konulur. Mezarın etrafına, ölenin sağlığında yurdu ve teb'ası için yaptıklarını anlatan “şiiir” ve “nesirler” nakşedilir. Uygurlar yas müddetince, at ve sığırları “nezir” olarak verirler. Ölenin çadırı etrafında yedi kere dolaşırlar, bıçakla alınlarını yaralayıp kan akıtır ve gözyaşı dökerler.”²⁷⁸

Türk tarihinde çok önemli bir konumda bulunan Orhun Abideleri pek çok konuda olduğu gibi ağıt konusunda da öne çıkmaktadır. Pek çok edebî türe örnek teşkil edebilecek bir muhteveyata sahip bu eserlerimizi bazı araştırmacılar doğrudan doğruya ölen devlet adamları için yazılmış ağıt metinleri olarak nitelendirse de biz yazıtların ağıt yakma geleneğinin varlığına tanıklık ettiklerini belirtmekle yetiniyoruz. Yazıtlarda ağıt yakma ve ölüm töreni ile ilgili bilgiler Bilge Kağan Yazıtı’nda bulunmaktadır. Bilge Kağan Yazıtı’nda ölüm törenine gelen yığıtçı ve sığıtçıların olduğu söylenmektedir. Kül Tigin Yazıtında ise Bilge Kağan kardeşi için üzüntüsünü belirten ağıt niteliğinde şu sözleri kaydetmiştir: “*Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş. Öyle düşünceye daldım. Gözden yaş gelse mâni olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım.*”²⁷⁹

Uygurlar döneminde tespit edilen bir ağıt örneği de mevcuttur. Reşit Rahmeti Arat, ağıt olarak nitelendirdiği şiiri “Bir şahsın ihtiyar annesi ile genç karısını ve iki evladını ağlar vaziyette tasvir eden bu eserin bir beyin ölümü münasebetiyle söylenen bir ağıt olması pek muhtemeldir.” şeklinde açıklamaktadır. Ağıt şu şekildedir:

Orijinal Metin

*Aklar bulut örlep kükirep
Alkuka mu kar yagurur
Ak bir saçlıg karı anam*

Türkiye Türkçesi

*Ak bulutlar yükselip, gürleyerek
Her tarafa kar mı yağdırır;
Ak saçlı o ihtiyar annem*

²⁷⁸ A.g.t., s. 11.

²⁷⁹ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, s. 30.

Açıyu mu yaşların akıdur

Acılar içinde mi gözyaşlarını akıtır.

Karalar bulut örlep kükirep

Kara bulutlar yükselip, gürleyerek,

Kar mu yağmur ol yagurur

Kar mı yağmur mu yağdırır;

Karı yaşlıg ol anam

Oihtiyar yaşlı annem

Kayguda mu yaşın akıdur

Kaygı içinden mi gözyaşlarını akıtır.

Yazkı bulut yaşlap kükirep

Bahar bulutları şimşek çakıp, gürleyerek

Yağmurlar mu ol yagıdur

Yağmurlar mı yağdırır;

Yaşı kiçig alğanlarım

Yaşı küçük aldıklarım

Yaşların mu akıdur

Gözyaşlarımı akıtır.

Küzki bulut kükirep örlep

Sonbahar bulutları gürleyip, yükselerek,

Köp mü yağmur ol yagıdur

Çok mu yağmur yağdırır;

Köngül taşım iki kiçig

Gönlümün taşı, iki küçük

Köz yaşların mu ol akıdur

Gözyaşlarını mı akıtır.²⁸⁰

1.2.3.2. İslâmiyet'ten Sonra Türklerde Ağıt Yakma Geleneği

İslam Türkler için sadece yeni bir din değil aynı zamanda yaşam tarzı ve hayata bakışta da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Yeni dini kabul eden Türkler eski inançlarının İslamiyetle uyum gösterenlerini sürdürmeye devam etmiş; bazılarını İslam'a uyarlamıştır. Ölüm üzerinde şekillenen inanç unsurları için de aynı durum geçerlidir.

İslâmiyetle birlikte ölen kişinin toprağa verilmesi ve sonrasında uygulanan ritüellerde de bazı değişiklikler olmuştur. Bunlardan biri de “yas” konusundaki tutumdur. Hadis metinleri İslam öncesi Arap toplumunda yer alan matem davranışlarını yasaklamaktadır. Bununla birlikte Hz. Muhammet'in ölüler için ağladığı ve ağlayanlara da engel olmadığı, oğlu İbrahim'in ölümü sonrası ağladığına yönelik hadisler bulunmaktadır.²⁸¹ Muhtemelen bu tür hadislerin etkisiyle İslam sonrası Türklerde yas döneminde aşırılığa kaçmaktan çekinilmiş, yer yer de yasin her türlüşünün yasak olduğu yönünde görüşleri ileri sürülmüştür.

²⁸⁰ Arat, **a.g.e.**, s. 27-28.

²⁸¹ M. Esat Harmancı, “Klasik Türk Şiirinde Matem Şekilleri”, **Osmanlı Araştırmaları XXVI**, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan, İstanbul, 2015, s. 331.

İslam'ın kabulüyle birlikte sözlü kültürde eski işlevini kaybeden ancak tamamen millet hafızasından silinmeyen uygulamalardan biri de ağıt yakmadır. Ağıt geleneğini bırakmayan Müslüman Türkler bunun orta çağdan günümüze kadar çok sayıda örneğini vermiştir.²⁸² Türk edebiyatının en eski yazılı ağıt örneği olarak nitelendirilebilecek eser Alp Er Tunga'ya yakılan Kaşgarlı Mahmut tarafından "sagu" diye adlandırılan metindir.²⁸³ Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde de Afrasyab adıyla Alp Er Tunga'ya övgüler yer almakta ve ağıt türüne örnek teşkil edebilecek beyitler bulunmaktadır (yog aşı bolun ya ölüng atinga, ya ol bolup aş birür yatinga).²⁸⁴ Ancak bu konudaki en açık bilgi ve tanıklamalar Kaşgarlı Mahmut'ta bulunmaktadır. Türklerin ve tabi ki Oğuzların yuğ töreninde yaktıkları ağıt geleneğini XI-XII. yüzyıllarda devam ettirdikleri bu bilgiler ışığında görülmektedir. Alp-Er Tunga Sagusu aşağıdaki gibidir:

Orijinal Metin

*Alp Er Tonga öldi mü?
İssız ajun kaldı mu?
Ödleğ öçin aldı mu?
Emdi yürek yırtılır.
Ödleğ yarag küzettı,
Oğrı tuzak uzattı,
Begler begin azıttı,
Kaçsa kâh kurtulur
Ödleğ küni tavratur,
Yalnguk küçin kevreter,
Erdin acun sevirer,
Kaçsa takı ertilür.
Öğreyüki mundag ok,
Munda adın tıldag ok,
Atsa acun ugrap ok,*

Türkiye Türkçesi

*Alp Er Tonga öldü mü
Kötü dünya kaldı mı?
Felek öcün aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır.
Felek fırsat gözetti,
Düşman tuzak kurdu,
Beyleri de azıttı,
Kaçsa bile nasıl kurtulur?
Feleğin günleri çabuk geçer
İnsanın gücünü zayıflatır,
Dünyadaki insanları azaltır,
Kaçsalar bile yakalanırlar.
Gerçekten adeti böyledir,
Bundan başkası bahanedir,
Dünya dileyerek ok atsa,*

²⁸² Roux, a.g.e., s. 283.

²⁸³ Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 118.

²⁸⁴ Görkem, a.g.e., s. 465.

Taglar başı kertilir.
Begler atın argurup,
Kadgu anı torgurup.
Mengzi yüzü sargarıp,
Kürküm angar türtülür.
Ulşıp eren börleyü,
Yırtıp yaka orlayu,
Sıkırıp üni yırlayü,
Sıgtap közi örtülür.
Könglüm için örtedi,
Bütmiş başıg kartadı,
Keçmiş ödüg irtedi,
Tün kün keçip irtelür.
Ödlek arıg kevredi,
Yunçıg yavuz tovradı.
Erdem yeme sevredi,
Acun begi çertilür.
Öpkem kelip ugradım,
Arslanlayu kükredim.
Alplar başın togradım,
Emdi beni kim tutar?
Tokış içre uruştım,
Ulug birle karıştım,
Töküz atın yarıştım.
Aydım: Emdi al Utar!
Kanı akıp yuşuldu.
Kapı kamag teşildi.
Ölüg bile koşuldu.
Togmış küni üş batar.
Bilge böğü yunçıdı,
Acun anı yançıdı.
Erdem eti tınçıcı,

Dağın başı aşınır.
Beyler atını yordular,
Kaygı onları durdurdu.
Yüzleri benizleri sarardı,
Sanki safran sürülmüştü.
Erkekler kurt gibi uluyor,
Yakalarını yırtıp, bağırıyorlar,
İnleyip, feryat ediyorlar,
Ağlamaktan gözleri şişiyor.
Gönlüm için için yandı,
Kapanmış yarayı deşti,
Eski zamanları aradı,
Geceler, günler geçip aranyor.
Felek iyice zayıfladı,
Kötüler kuvvetlendi.
Erdem iyice azaldı,
Dünyanın beyi yok oldu.
Öfkem geldi, uğradım,
Arslan gibi kükredim.
Yiğit başlarını doğradım,
Şimdi beni kim tutar?
Savaşlarda vuruştım,
Ulularla karıştım,
Tokuz atla yarıştım.
Dedim: Şimdi al Utar!
Kanı akıp boşandı.
Derisi de deşildi.
Ölülerle bir oldu.
Doğan günü batıyor.
Bilgililer kötüleşti,
Dünya onları hırpaladı.
Erdemin etleri çürüdü,

Yerke tegip sürtülür.

*Yerlerde sürükleniyor.*²⁸⁵

Diğer Türk toplulukları gibi Selçuklular da ölüm törenlerinde, eski âdetlerin izlerini sürdürmüşlerdir. Ağıt yakma geleneğine dair yazılı bir metin bulunmamakla birlikte yas tutma gelenekleri günümüze ulaşmıştır. Selçuklularda ölen biri olduğunda yakınları tarafından saçlar kesilir, atların eyerleri ters çevrilir, üzerine kara örtüler serilir ve alınları çizilir. Yas yedi gün sürer, ölüye ağıt yakılırken, ardından ağlanırken kadınlar elbiselerini yırtar ve saçlarını yolar. Kırk gün atlara binilmez. Doğan Kaya, Sultan Melikşah'ın oğlu Davud'un ölüm töreninde bu yönde davranışların tespit edildiğini belirtmiştir.²⁸⁶

Eski Türk cenaze merasimlerinde ağıt yakmak bir gelenek olmuş, İslam dininde yasaklanmış olmasına rağmen Türk-İslam kültürü içinde yaşatılmıştır. Örneğin Türkiye Selçukluları döneminde uygulanan bu geleneği Mevlâna, cenaze törenlerinde, para karşılığı ağıtçı tutulmasının yanında, ölü sahiplerinin yas tutarken başlarına toprak saçmaları, saçlarını sakallarını yolarak, elbiselerini yırtmaları, külahlarını yere çalmaları gibi genellikle Orta Asya kökenli matem törenleri hikâye edilmiştir.²⁸⁷ Selçuklular devrinde Sultan Alp Arslan'ın ölümü üzerine yapılan uygulamalarda açıkça bunu görmek mümkündür. Sultan Alp Arslan'ın ölümü üzerine Halife'nin Hatun'u "aza" ve "ağıt" âdetini bizzat yerine getirmiştir.²⁸⁸ Selçuklu hükümdarlarının ölümü üzerine icra edilen ağıtlar ve bu geleneğin sürdürülmesi İslâmiyet öncesi Türk kültüründeki geleneklerin devamı niteliğinde olduğu şüphesizdir.

Yas âdetlerinin Osmanlı devrinde de devam ettiği görülür. 22 Mayıs 1481'de Fatih vefat edince atının kuyruğu kesilmiş, eyerleri tersine çevrilmiştir. Ayrıca sarığı ve savaşta kullandığı yaylar da kırılarak tabuta konmuştur. Kanunî'nin ölümünden sonra da saray görevlileri üsküflerini yere vurarak başlarına toprak saçmışlardır.²⁸⁹

²⁸⁵ Saadetin Gömeç, **Türk Destanlarına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009, s. 247-248.

²⁸⁶ Doğan Kaya, **Halk Bilimi Araştırmaları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 265.

²⁸⁷ Süleyman Özbek, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlâna'nın Fihi Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3:1, 2001, s. 50

²⁸⁸ Mehmet Altay Köymen, "Alparslan ve Zamanı", **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, C. 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.

²⁸⁹ **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, s. 469.

Oğuz Türklerinin “destansı halk hikâyesi olarak nitelendirebileceğimiz “Dede Korkut Kitabı”nda yas ve ağıt olgusuna sıkça rastlanmaktadır. “Dede Korkut Kitabı”ndaki ilk boy “Dirse Han-Oğlu Boğaç Han’ın Destanı”dır. Bu boy içerisinde Boğaç Han’ın yaralanmasının ardından annesi tarafından bir ağıt söylenmiştir. Bu, bir yakarış niteliği taşıyan ağıtlara verilebilecek en eski örnekler arasında yer almaktadır:

Kara gözlerini uyku bürümüş, aç oğul!
On iki kemiğin kırılmış, topla oğul!
Tanrı'nın verdiği tatlı canın gezmekte, yakala oğul!
Vücudunda can var ise, oğul haber ver bana,
Kara başım kurban olsun oğul sana.
Akar senin suların Kazılık Dağı, akarken akmaz olsun.
Biter senin otların Kazılık Dağı, biterken bitmez olsun.
Koşar senin geyiklerin Kazılık Dağı,
Koşarken koşmaz olsun, taş kesilsin.
Ne bileyim oğul, arslandan mı oldu,
Yoksa kaplandan mı oldu, ne bileyim oğul?
Bu kazalar sana nereden geldi?
Vücudunda can var ise, oğul haber ver bana,
Kara başım kurban olsun oğul sana.
*Ağzındaki dil ile birkaç şey söyle bana.*²⁹⁰

Dede Korkut Kitabı’nda yer alan “Kam Börü Beg-Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi” adlı üçüncü boyda Banu Çiçek tarafından nişanlısı Beyrek’in ölüm haberi üzerine yakılan ağıdın da bir yakarış niteliğinde olan ağıtların günümüze ulaşan ilk örneklerinden olduğu söylenebilir. Söz konusu kısım şu şekildedir:

Vay al duvağımın sahibi,
Vay başım gözüüm umudu.

²⁹⁰ Gömeç, a.g.e., s. 331.

*Vay şah yiğidim,
Vay güzel yiğidim.
Doyuncaya kadar,
Yüzüne bakmadığım,
Hanım yiğit.
Nereye gittin beni yalnız bırakıp,
Canım yiğit.
Göz açıp da gördüğüm,
Gönül ile sevdiğim,
Bir yastığa baş koyduğum,
Yoluna ölüp, kurban olduğum.
Vay Kazan Beg'in inançı,
Vay güçlü Oguz'un imrenileni,
Han Beyrek! ²⁹¹*

Aynı eserde “Basat'ın Tepe Göz'ü Öldürmesi Hikâyesi” adlı sekizinci boyda Basat'ın kardeşi için söylediği ağıt şu şekildedir:

*Kıyı yere dikilmiş otaglarını,
O zalim yıktırdı, öyle mi kardaş?
İyi giden atlarını tavlısından,
O zalim seçtirdi, öyle mi kardaş?
Cinsi iyi develerini katarından,
O zalim ayırdı, öyle mi kardaş?
Şölenine koyduğun koyununu,
O zalim kesti, öyle mi kardaş?
Güvenip getirdiğin gelinciğini,
O zalim senden ayırdı, öyle mi kardaş?
Aksakallı babamı,
Oğul diye ağılattın, öyle mi kardaş?*

²⁹¹ Gömeç, **a.g.e.**, s. 331.

*Karşı yatan kara dağın yükseği kardaş,
Coşkun, güzel suyumun taşkını kardaş.
Güçlü belimin kuvveti, karanlık gözlerimin aydını kardaş,
Karındaşımdan ayrıldım.*²⁹²

Dede Korkut Kitabı'nın dokuzuncu boyu olan "Beg İl-Oğlu Emre'nin Hikâyesi" ile on ikinci boyu olan "İç Oğuz'a Dış Oğuz'un İsyan Etmesi, Beyrek'in Ölümü Hikâyesi"nde yer alan ağıdın, günümüzde yakılan ağıtlarının bir kısmının hece yapısıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir:

*Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
En son ucu ölümlü dünya.*²⁹³

İslâmiyet'in kabul edilmesiyle birlikte geçmişteki inanışlar, gelenek-görenek, âdet şekline dönüşmüştür. Hatta bu inanışlar zamanla batıl ve hurafe malumatlar olarak adlandırılmıştır. Törenlerin, ağıtların bu denli şekil değiştirmesi, yasaklanması büyük ihtimalle İslâmiyet'in bu geleneklere bakış açısıyla ilgilidir. İslam dininde daha öncede ifade edildiği üzere ölünün ardından isyan etmek, bağıra çağıra feryat etmek, kadere küsmek yanlıştır. Bu davranışların ölüyü rahatsız edeceği ve ona azap getireceği düşüncesi hâkimdir. Hatta toplumda "Öyle yapma, öyle deme. Allah'ın gücüne gider, sabırlı ol." gibi söylemlerle insanlar birbirini uyardığı görülür.

Türklerin İslâmiyet'in kabulünden sonra günlük yaşam da zamanla İslâmî kurallara göre şekillenmiştir. Ayrıca İslam devriyle paralel olarak şekillenen yerleşik kültür beraberinde iş bölümünü getirmiştir. Bu oluşumun ağıtlar üzerindeki etkisini Ziya Gökalp şöyle açıklamaktadır: "*Yuğ ayininde terennüm edilen sagular, önceleri dini-sihirbazâne mahiyeti hâiz baksıları, kamlar tarafından icra edilirken, İslâmiyet'in Türkler arasında yerleşmesinden sonra, pek tabii olarak daha ziyade*

²⁹² Gömeç, **a.g.e.**, s. 444.

²⁹³ Gömeç, **a.g.e.**, s. 455.

kadınlara intikal etmiştir.”²⁹⁴ Bugün ölüm törenlerinde ağıtlar genellikle sadece kadınların olduğu bölümde ve yine kadınlar tarafından yakılmaktadır. Bazı bölgelerde kadınların sesinin duyulmasının haram olduğu inancı da ağıt yakma kültürünün terk edilmesinde önemli olmuştur.

Alp Er Tunga sagusu gibi önemli bir örneğinde içinde bulunduğu Dîvânu Lügati’t-Türk üzerinde araştırmalar yapan Köprülü, eserde yer alan dört mersiyeden söz ederek, içeriği ve özellikleri bakımından şu tespitleri yapmaktadır: *“Büyük kahramanlar hakkında tanzim edilen mersiyele umumiyetle uzun olur; ölünün faziletleri, cenklerinin muhtelif safhaları, kahramanlığı, düşmanlara nasıl saldırdığı, cenklerin nerede olduğu, kahramanın nasıl öldüğü, ölen için bütün milletin, hatta bütün tabiat çevresinin ne kadar çok müteessir olduğu birer birer tasvir edilir. Bunlardan Sagucu, mersiyele ya kendi ağzından söyler yahut ölünün ağzından nakleder. Bu eserler ne kadar iptidai olursa olsun, bütün topluluğu heyecanlandırma maksadıyla söylendiği için, bedii bir kıymeti hâiz ve umumiyetle çok coşkundur.*”²⁹⁵

Klasik Türk edebiyatı şiir geleneğinde ölenin ardından duyulan bu acı “mersiye”ler ile dile getirilmiştir. Arapça “resâ” kökünden gelen mersiye, ölenin ardından onu iyilikleriyle yâd etmek anlamında kullanılır ve “ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume” olarak ifade edilir. Mersiye, önce Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars edebiyatına sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Mersiye geleneği Müslüman olmadan önce ve olduktan sonra Türklerin halk ve âşık edebiyatında “yuğ, ağıt, sagu, şivan” gibi adlarla devam etmiş, klasik edebiyatta ise müstakil bir tür hâlinde gelişmiştir. Mersiye, ağıt ve sagular şekli farklılıklar barındırmakla birlikte içerik olarak aynı konunun işlendiği şiirlerdir. Hepsinde ölen kişinin iyilikleri anılır ve çeşitli meziyetleri yâd edilir.²⁹⁶

Klasik edebiyat mahsulü olan mersiye İslâmiyet tesiri altında teşekkül ettiği için İslâmî bir renk almış ve onun üslubuna sıkı sıkıya bağlanmıştır. Şekil itibarıyla terkeb-i bend ve terci-i bent şeklinde yazılan mersiye türünde muhteva dünya ve hayat telakkisi, tabiat görüşleri, dua gibi kısımlar ve bunların tahlilinde gördüğümüz bütün şekil, mazmun, fikir, tahayyül, gibi unsurlar, kendi kaideleri ve hudutları

²⁹⁴ Parlak, a.g.t., s. 13.

²⁹⁵ Parlak, a.g.t., s.14.

²⁹⁶ Mehmet Tat, “Yeni Türk Edebiyatında Mersiyele Genel Bir Bakış”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 3, 2014, s. 280.

dahilinde evvelce tayin ve tesbit edilmiş birtakım sembollerden ibarettir. Genel olarak dünyanın faniliği ve ahiret hayatının bakiliği üzerinde durulur.²⁹⁷

Halk edebiyatındaki formu olan ağıt türü ile mersiyeler arasında konu bütünlüğü vardır. Halk ve divan edebiyatlarının farkları üzerinde çok durulsa da aynı konuyu dile getiren bu iki şiir arasında aslında birtakım şekli hususiyetleri dışında fazlaca bir farklılık görülmez. İki şiir çeşidi de ölenin ardından yazılır, ölümün verdiği üzüntü dile getirilir. Mersiyeler, kaside, gazel, müseddes, muhammes, kıt'a, terakib-i bend, terci-i bend gibi nazım şekilleriyle yazılabilirse de en çok kullanılan terakib-i bend şeklidir. Bazı mersiyelerde ölenin vefat tarihi ebce hesabıyla belirtildiği gibi, hayatının önemli safhalarına da işaret edildiği olur. Dinî-tasavvufî edebiyatta ehli beyt sevgisini dile getiren ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan mersiyeler hayli çoktur. Şekil bakımından Arap ve İran etkisinde kalan mersiye türü, içerikte Türk ruhunu yansıtır.²⁹⁸

Mersiyeler, sadece sevilen bir insanın kaybını anlatmaz. Örnekleri diğerleri kadar yaygın olmasa da yitirilen topraklar için "şehir mersiyeleri", sevilen bir hayvanın ölümüyle "hayvan mersiyeleri", vatanın olumsuz durumunu tasvir etmek için de "vatan mersiyeleri" kaleme alınmıştır.²⁹⁹

Kaynaklardaki "ağıt" tanımlarında veya alan araştırmalarında ağdın Divân şiirindeki mersiyenin karşılığı olduğu bilgisi verilse de her ikisinin birbirinden farklı birtakım özellikleri vardır. Ağıt ve mersiye türü başta biçimsel özellikleri ve icra edilmiş şekilleri bakımından birbirinden farklıdır. Ayrıca âşıkların söylediği ağıtlar dışında genelde ağıtlar anonim ürünlerdir, fakat mersiyelerin şairleri çoğunlukla bellidir. Yakın şeklinde doğaçlama icra edilen ağıtların söylendiği yas ortamında yüksek sesle ağlamalarla ağıta eşlik edilir. Mersiyelerde bu tip duygu yoğunlukları ancak Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki ölümünün konu edildiği, özellikle Muharrem ayında düzenlenen bazı cem törenlerinde görülebilir. Mersiyeler sadece devlet adamı ve din adamı gibi önemli kişilerin ölümü üzerine söylenmektedir. Fakat ağıtlar bu gibi önemli kişilerin ölümü üzerine yakılıp söylenebileceği gibi, sıradan insanlar için ve çeşitli sebeplerle yaşanan "ayrılık" durumları için de yakılıp

²⁹⁷ Bali, a.g.e., s. 13.

²⁹⁸ Zeliha Stebler Çavuş, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 38, 2008, s. 133.

²⁹⁹ A.g.t., s. 136.

söylenbilir. Dolayısıyla ağıt ve mersiye'nin tek ortak yanı edebî bakımdan -ölüm teması sebebiyle- “konu ortaklığı”dır. Bununla birlikte birey ve toplum hafızasında önemli kişilerin ölümünün yer etmesi, acısının aynı yoğunlukla yaşanması bakımından geleneksel toplumlarda duygu ortaklığını ve bunun etrafında gerçekleşen uygulamalarla kültürün sürekliliğini sağlarlar.³⁰⁰

Hız. Hüseyin'in şehit edilmesi İslâm dünyasında büyük bir üzüntüye sebep olmuş, bu masum peygamber torununa yapılan haksızlık, asırlar boyunca ağıtlar yakılmasına sebep olmuştur.³⁰¹

İncelendiğimizde günümüze kadar ulaşan yazılı kaynaklardaki ağıt olarak nitelendirilebilecek eski örnekler bize dilin sürekliliği, devamlılığı ve canlı bir varlık olması ile ilgili pek çok ipucu vermektedir. İslâmiyet öncesine ait ilk örneklerinin, Hunlar zamanında oluşmaya başladığını düşündüğümüzde, bu türle ilgili olarak kullanılan Türkçeye ait kelimelerin/terimlerin olduğu gibi veya ufak çaplı fonetik değişmelerle günümüze ulaştığı görülmektedir. Bu türle ilgili olarak kullanılan terimler ya da bu türe ait metinlerde kullanılan kelimeler günümüzde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve diğer Türk devletlerinin kültürlerinde yaşamaktadır. Orhun Kitabelerinde geçen “sığıt”, “sığıtçı”, “sığtamak”, “yoğ/yoğ”, “yoğcı/yoğcı”, “yoğlamak/yoğlamak”, Kutadgu Bilig’de geçen “yoğ”, “sığı”, “sığtamak”, “sığtatmak”, Dîvânu Lûgâti't-Türk'te geçen “yoğ”, Dede Korkut Kitabı'nda geçen “ağlaşmak”, “böğürme”, “buzlamak”, “buzlatmak”, “şîven”, “yas” ve “zarı” gibi ağlamak, yakınmak ve yas töreni düzenlemek ile ilgili terimler, bugün halen Türklerin bulunduğu coğrafyalarda varlığını sürdürmektedirler.

Yapılan incelemelerden yola çıkarak, ağıt yakma geleneğinin Türk topluluklarında çok eski zamanlardan itibaren var olduğu, kuşaktan kuşağa bu geleneğin icra edildiği görülmektedir. Geçmişten bu yana İslâmiyet'in de etkisiyle birlikte şekillenen fakat asla yok olmayan ağıtlar, toplumun kültürel bağını ve acıyı bir arada yaşa isteğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Günümüzde ağıt yakma Anadolu'da hâlâ devam eden bir gelenektir. Fakat artık insanların duygularını çok fazla açığa çıkarmak istemedikleri ve tüm üzüntüyü, acıyı daha ziyade içlerinde yaşadıkları günümüzde gözlemlenebilen sosyolojik bir farklılıktır. Bunda gelişen

³⁰⁰ Tahtaişleyen, **a.g.t.**, s. 64-65.

³⁰¹ Âsım Mustafa Köksal, **Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası**, İstanbul, 2003, s. 219-220.

çağda insanların kolektif yaşama isteğinden bireysel yaşama biçimine yönelmesinin de etkisi büyüktür. Bireyleşmenin kendini geleneksel kültürden ve kültürel bağlardan arındırma, geçmişten kopma, eskiyi hiçbir şekilde sürdürmeme, pekçok yanlış ve abartılı yorumu, yeni kentte kişileri hızla yalnızlaştırmıştır.³⁰²

1.2.4. Ağıtların İcra Ortamları ve İcracıları

1.2.4.1. Ağıtların İcra Ortamları

Ağıtlar insanlığın ilk dönemlerinden beri var olan, insanlığın sözlü ortak ürünleridir. Ağıtlar kimi zaman tek bir kişi için yakılırken kim zaman da toplumsal olaylar için yakılmaktadır. Ağıt geleneği bilindiği gibi pek çok Türk kavminde tarih boyunca var olmuş ve günümüzde de yaşatılan bir gelenektir. Ağıt, tarihi gelişim içinde incelendiğinde bilinen ilk yazılı kaynaklarda da yer aldığı gibi ağıdın ilk icra ortamı ölüm ve ölüm sonrası yapılan törenlerdir.

Ağıtların icra ortamlarının şekillenmesi ağıdın hangi amaçla yakılacağı ile ilgilidir. Ağıt, eğer ölen bir kişinin ardından yakılıyorsa icra ortamı ölen kişinin evi, mezarı ya da yad edildiği ortamdır.

Ölüm dışında ağıt yakma sebepleri arasında kadınların genç yaşta dul kalması, kına törenlerinde baba evinden uzaklaşmanın üzüntüsü, asker uğurlama, annelerin evlatlarını kaybetmesi, çeşitli hayvanların başlarına kötü olayların gelmesi gibi durumlar yer almaktadır.³⁰³ Bu sebepler çerçevesinde yakılan ağıtların asker evi, düğün evi, kız evi gibi icra ortamları yine icra edildiği ortama göre belirlenmektedir.

Ölümün ardından yakılan ağıtlar kişi öldüğü anda evinde yakılabildiği gibi öldükten bir süre sonra mezarında ya da daha sonra yas tutulan evde de gerçekleştirilebilmektedir. Bazı durumlarda kişinin evinde uzak bir yerde vefat ettiği görülmektedir. Bu durumlarda hem öldüğü yerde başkaları tarafından yas töreninin düzenlenmesiyle ağıt yakma geleneğinin gerçekleştirilmesine hem de ölüm haberinin alınmasının ardından kendi evinde düzenlenen yas töreniyle ağıt yakma geleneğinin gerçekleştirilmesine şahit olunmaktadır.³⁰⁴ Ölüm olayının üstünden zaman

³⁰² Öcal Oğuz, **Paldır Kültür Kentleşme**, Geleneksel Yayınları, Ankara, 1920, s. 84.

³⁰³ Erman Artun, “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S. 1, 2009, s. 53.

³⁰⁴ Ahmet Şükrü Esen, **Anadolu Ağıtları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982, s. 13.

geçtikten sonra çeşitli anma günlerinde ya da bayram gibi özel günlerde de ağıt yakıldığı görülmektedir. Buradan hareketle ölen kişinin ölme hadisesinin üzerinden zaman geçse de duygusal yoğunluğun yaşandığı ya da yaşatılmak istendiği çeşitli ortamlarda ağıtlar yakıldığı ve günümüzde artık türküleşmiş ağıtların söylendiği ifade edilebilir.

Erman Artun'un ifadelerine göre ağıtların söylenme ortamlarından bazıları şunlardır;

- 1- Ölü evinde söylenen ağıtlar
- 2- Mezarlıkta söylenen ağıtlar
- 3- Uğurlama sırasında yakılan ağıtlar
 - a) Kına ağıtları
 - b) Asker ağıtları
 - c) Öğrenime ve çalışmaya giderken yakılan ağıtlar
 - d) Hastanede yakılan ağıtlar
- 4- Ölüm, kaza yerinde yakılan ağıtlar³⁰⁵

1.2.4.2. Ağıtların İcracıları

Ölüm törenlerindeki icracılar Türk kültüründeki ilk örneklerde “yığıtçı, sığıtçı” olarak adlandırılmıştır. Günümüzde de “bazı yörelerde ölüye ağlaması için, bu işi meslek edinmiş ve büyük çoğunluğu kadın olan ‘ağıtçı’ denilen kimseler davet edilmektedir. Ağdın, ölünün başında söylenmesi yaygın bir gelenektir. Sözler, o anda ağıdı söyleyen şahsın ruh halini yansıtan ifadelerdir ve coşkun bir lirizmle doludur.”³⁰⁶ Ağıtları icra eden kişiler genelde kadınlardır. Bu kişiler yukarıda belirtilen şekilde bu işi meslek edinmiş kişiler olabileceği gibi ölen kişinin akrabaları arasından annesi, kız kardeşi, eşi, nişanlısı, kuzeni gibi kişilerden biri ya da birkaçı olabilmektedir.

Anadolu coğrafyasında ağıt yakmayı meslek edinmiş kişiler oldukça yaygın olarak görülmektedir. Genel olarak “ağıtçı” veya “ağlayıcı” isimleriyle anılan bu kişilere çeşitli illerde farklı isimler verildiği de görülmektedir. Ağıt yakma geleneğini

³⁰⁵ Erman Artun, “Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları”, **Karacaoğlu’dan BelaBartok’a Dadaloğlu’ndan Aşık Feymani’ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, Matsa Basımevi, Ankara, 2005, s. 6.

³⁰⁶ Doğan Kaya, **Emirdağ Yöresi Ağıtları**, s. 2.

icra eden bu kişilere Burdur’da “yasçı kadın”³⁰⁷, Denizli’de “ağıtçı kadın”, “ağıtçı bacı”³⁰⁸, Malatya’da “keyneni başı”³⁰⁹, Mardin’de “imadede”³¹⁰ ve Trabzon’da “ağlayıcı”³¹¹ adlarının da verildiği tespit edilmiştir.

Bir dizi birbiriyle ilişkili davranış örüntüsü bir toplumsal işlev çevresinde kümелendiğinde ortaya çıkan bileşim toplumsal rol olarak adlandırılır. Toplumsal bir konum işgal eden ağıtçının, tavır ve eylemlerini rol oynama olarak kabul edilebilir. Burada rol, artistik bir hareket ve duruma uygun tavır-davranış sergilemedir. Acı olayı bizzat yaşayıp dillendiren kadın ile bu işi meslek edinmiş ağıtçı kadınlar arasında da çok ciddi bir anlatım farkı ve beden hareketlerinde ciddi ayrımlar söz konusudur. Bu ayrım toplumsal normların belirlediği ölçüdedir. Ağıtçı kadın, üstü çarşafıla örtülü ortada yatan ölünün bir çamaşırını eline alarak ağıt yakar. Ağıt yakan kişinin ve ölünün yakınlarının bedensel duruşlarının da bir anlamı vardır. Toplumsal olarak kendisinden beklenen davranışları sergileyen ağıtçı, yakını ölen kişiden acıyı yaşadığını sözlerine ve yüzüne yansıtmayı beklenir. Yani belirli bir biçimde bir davranım sergilemekle bir nevi görevini yerine getirmiş olur. Hatta ailesinden ya da çevresinden birini kaybeden kişinin ağlaması, toplumsal sorumluluk olarak görülür. Ağıtta, ölenin ardından geriye kalanlar, derin bir acıyla ağlamak ve aynı zamanda metin olmak gibi birkaç ruh halini bir arada ve iç içe yaşayabilir.³¹²

Ağıtlar genellikle ölü evinde söylenir. Odaya her yeni giren kadın ölünün en yakınına sarılıp, ağlar ve bir ağıt söyleyen kadının mısra sonlarında feryat sesleriyle söylediği "uyy", "oyy", "vayy", "hin" gibi seslere orada bulunan kadınlar da katılır. Ağıt yakıcılar genellikle hiçbir eğitim görmeyen tahsilsiz kişilerdir. Çoğunun okur yazarlığı bile yoktur. Buna rağmen halk şiirinin yaygın kalıplarını rahatlıkla zorlamadan kullanmaktadır.³¹³

³⁰⁷ Mehmet Nuri Parmaksız, **Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s. 41.

³⁰⁸ **A.g.e.**, s. 42.

³⁰⁹ **A.g.e.**, s. 47.

³¹⁰ Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 4.

³¹¹ Parmaksız, **a.g.e.**, s. 51.

³¹² Songül Çakmak, “Van İlinde Ağıt Yakan Kadınlar ve Ağıtların Sosyal/Psikolojik Yönleri”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C. 9, S. 17, 2016, s. 36.

³¹³ Mehmet Yardımcı, “Ağıt Söyleme Geleneğimiz ve Kadirli-Kozan Yöresinde Söylenen Ağıtlar”, s.3.

Ağıtların söyleyicileri farklılık gösterir. Bazı ağıtları ölen kişinin akrabaları, eşi, çocukları, annesi, babası vd. bazılarını da ağıt söylemeyi meslek edinmiş kişiler, para karşılığında söylerler. Yine bazı ağıtların da ölen kişinin ağzından söylendiği görülmektedir. Buna göre ağıt söyleyen kişiler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1-Ölen kişinin yakınlarınca söylenen ağıtlar
- 2-Özel ağıtçılar (sığıtçılar) tarafından para karşılığı söylenen ağıtlar
- 3-Ölen kişinin ağzından söylenen ağıtlar
- 4-Çevrede yaşayan âşıklerce yakılan ağıtlar
- 5-Söyleyeni bilinmeyen (anonim) ağıtlar³¹⁴

Bazı yörelerde ağıtçılığı meslek edinmiş kadınlar mevcuttur. Bu kadınlar, para ve çeşitli eşyalar karşılığında ağıt yakmaktadırlar. Bu para ve eşyalar ağıtçı kadına âdeta bir armağan gibi verilmektedir. Demeci, âşık bacı, diyasetçi veya ağıtçı gibi isimlerle anılan bu kadınlar, topluluk üzerindeki etkilerini ezgiyle doğaçladığı ağıt dizeleriyle kurmaktadır. Ağıt yakmayı meslek edinen kadın ne zaman ne yapacağını, nerede ağlayıp nerede hangi sözleri söyleyeceğini ve insanları nasıl etkisi altına alacağını çok iyi bilmektedir. Bir yandan hakkında bilgi sahibi olduğu öleni, özellikleriyle anlatırken, öte yandan topluluğu gözetmekte ve insanları aynı duygu ve ruh etrafında birleştirmektedir. Bu bütünüyle büyük bir ustalık işidir. Öleni toplum içinde dizeleriyle anlatan ve yaşatan kişi ağıtçıdır. Öleni yaşadığı zamandan daha değerli ve saygın kılabilen ağıtçının, toplumu ve değerlerini iyi algılaması, abartıdan uzak ve içten davranışlarla ağıt yakması oldukça önemlidir. Ağıtçının diğer halk kültürü dallarında olduğu gibi usta-çırak ilişkisiyle biçimlenmesi gerekliliği konusunda şu bilgilere rastlanılmaktadır: *“Her kadın ağıtçı olamaz. Ağıtçı kolay kolay yetişmez. Bir kere ağıtçı “el-ağız” almış olacak. Bir ustası bulunacak ağıtçı kadının. Adı belli bir ağıtçının, ünlü birinin dibinde yetişmeyen ağıtçı itibar görmez.”*³¹⁵

Ağıt yakma geleneği tarih boyunca devam etmekle birlikte konuları ve icra ortamları değişim göstermiştir. Ağıtlar sadece ölüm üzerine değil ayrılık, hasret, doğal felaketler gibi çeşitli konuların üzerine de yakılmıştır. Ölüm ve ölüm sonrası yapılan törenlere ek olarak ayrılık üzerine yakılan ağıtlara, kına gecelerinde yakılan

³¹⁴ Erman Artun, **Anonim Halk Edebiyatı Nazmı**, s. 79.

³¹⁵ Akkuş Parlak, **a.g.t.**, s.43.

ağıtlara, asker uğurlamada yakılanlara, vatan hasretiyle yakılan ağıtlara, deprem, sel gibi büyük felaketler ardından yakılan ağıtlara rastlanmıştır. Bu ağıtların ortak özelliği ise dokunaklı bir ezgi ile söylenmesidir.

Kına gecelerinde yakılan ağıtlar kına ağıdı olarak bilinmektedir. Kına gecelerinde evinden ayrılması nedeniyle gelini ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. Bu ağıtlar gelin tarafından ya da geline kınayı yakanlar tarafından icra edilmektedir. Ölüm ağıtları gibi kına ağıtları da tören unsuru taşımaktadır. Bu ağıtlarda, ölüm ağıtlarındaki gibi bireysel ağıtlar bulunmamaktadır. Kına ağıtlarının tamamının anonim olduğu söylenebilir. Yalnızca kadınlar tarafından, geline kına yakılırken ve genellikle çalgısız bir şekilde sessizce söylenmektedir.³¹⁶ Kına gecelerinde yakılan ağıtların da bizzat yaşayan kişi tarafından dile getirilmesine ya da o acıyı hisseden başka kişiler tarafından icra edilmesine rastlanmaktadır.

İcra sırasında, ağıtçı ilk iki dizeyi söylerken elindeki mendili düzenli olarak sağa ve sola sallamakta, ardından ritimli bir ağlama eşliğinde omuzlarını düşürüp öne eğilmekte, bu sırada mendili taşıyan elini dizine düşürmektedir. Ağıtçı kadın bazen hemen yanında oturan kadının dizine dokunarak ve başını ona çevirerek ağıt söylemektedir.³¹⁷

Ağıda katılanların ölünün elbiselerini elinde tutması, birbirinin boynuna sarılması, ağlaması, ağlar gibi yapması ağıdı yakmak için gerekli çok kısa bir zaman sağlar. Ağıt bu kısa anlardan faydalanılarak tören ortamında yakılır. Daha evvelki ağıtlardan alınan gezici mısraların yeni yakılan ağıtta sıkça yer alması bundandır. Bu zamankisallığı nedeniyle hiçbir nazım şekline uymayan, ağıt edenin o anda aklına gelenleri nesir ya da nazım nesir karışık bir şekilde söylediği ağıtlar vardır. “Şafak oldu tan yerleri atıyor, Garip bülbül gül dalında ötüyor, Herkes sevdiğini aldı yatıyor: Koca babamın oğlu, elinin asası babamın oğlu, cebinin kesesi babamın oğlu, duvar dibinde kopyan babamın oğlu.”³¹⁸

Ağıtçı, ağıdına sesi tiz bir sesle başlar, bu arada bir kolunu yukarı kaldırır, elindeki mendilini sallar, sesi pes seslere inerken kolu aşağı iner. Söylemeye ara verdiği bölümlerde ise ağlayıp hıçkırmaya başlar, omuzlarını ve başını öne düşürür,

³¹⁶ Erman Artun, “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, s. 54.

³¹⁷ Evrim Ulusan Öztürkmen, “Anadolu Türkmen Ağıtlarının Yapısı”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.12, S. 27, 2019, s. 596.

³¹⁸ Başgöz, **a.g.e.**, s. 81.

kolunu indirir. Söylerken dik durması, kolunu kaldırıp elini sallaması, ara verdiğinde ise bedenini kapatıp ağlaması birbirini takip eden ritmik hareketlerdir. Ağıtçının bedeni sözüne ve müziğe eşlik eder; kolları, başı ve omuzları hareket/hareketsizlik (sallanma ve durma), açıklık/kapalılık (dik durma/içine kapanma) ve aşağı/yukarı (kolun inip kalkması) karşıtlıklarında gerçekleşmektedir. Ağdın sözlü bölümleri, tiz seslerden başlarken beden de yükselir. Sözel bölümler iletiler taşır ve bu iletiler bedenın salınımlarıyla eşitlenir. Sözel bölümler, ölen kişi ile ilgili bir anlatıdır ve bu bölümlerde eylemler sıralanır, eylemler ve tamamlayıcı bedensel hareketler yaşama; var olmakla ilgilidir. Sözün kesildiği bölümde ise bir anlamda artık sözün/anlatının bittiği, ölen kişinin yok oluşu, ifade eden bedenın kapanmasıyla aşağı doğru düşüşle tamamlanır.³¹⁹

Ağıt yakan kişilerin giyim kuşamları yas sürecine uygun olarak “perişan” bir görünüm sunar. Yas döneminde gözlemlenen bu durum ağıt içeriğine de yansımıştır. Ağıtlarda ağıt yakanlar, sıklıkla bedenlerinin perişanlığından söz ederler. Geride kalanların bedenlerinin bir yarı ölü gibi görünmesi önemsenmektedir. Bu görüntüyü vermeyenler eleştirilmektedir.³²⁰

Anadolu’da kadınların ağıt yakmasına karşın erkeklerin az da olsa ağıt söylediği görülür. Erkeklerin ölüyü mezara götürürken ağıt söylemesi Çukurova’da XX. yüzyılın ortalarına kadar sürdürülmüş olan bir gelenektir. Erkekler ölüm olayının hemen ardından ağıt yakmak yerine, ölümün üzerinden belli bir süre geçtikten sonra aile fertlerinin yanında ağıt söyler. Bu şekildeki ağıt icrasını genellikle âşıklar ve saz çalıp söyleyen kişiler, anonim bir ezgi üzerinden değil bir beste üzerinden yaparlar. Âşıkların besteledikleri ağıtları alıp köy köy dolaşarak, kahvelerde para karşılığı söyleyen icracılar da mevcuttur.³²¹ Aslında erkeklerin ağıdı duygulanarak dinledikleri ve ondan etkilendikleri bilinir. Ama erkeklerin daha dayanıklı olması gerektiği, ağlamanın erkek adama yakışmadığı düşüncesinden olsa gerek bu iş daha çok kadınlar tarafından yapılmaktadır.³²²

³¹⁹ Evrim Uluşan Öztürkmen, “Anadolu Türkmen Ağıtlarının Yapısı”, s. 596.

³²⁰ **A.g.m.**, s. 595.

³²¹ Tahtaişleyen, **a.g.t.**, s. 24-25.

³²² Hilal Aydın, “Ataerki Toplumdaki Kadın Konumu Açısından Ağıt Geleneğine Bir Bakış”, **Milli Folklor**, Yıl:18, S. 71, 2006, s. 108-109.

Öte yandan, Ahmet Z. Özdemir, erkeklerin askerlik gibi çeşitli nedenlerle, yaşadıkları kültür ortamı dışına çıkmalarının ve farklı kültürel etkileşimlerde bulunmalarının, geleneği aktarma konusunda sorun yaratabileceğine işaret eder ve “Kadınlar, başka kültürlerle karşılaşmadıklarından geleneği daha canlı yaşatırlar.” der. Dolayısıyla kadının geleneği taşımadaki etkin rolünü belirtmiş olur.³²³ Bu görüşün sebebi kapalı kültür ortamında yetişen kadınların kültür alışverişinden daha az etkilenmesi ve yörenin has kültürünü daha duru yansıtacağı düşüncesidir.

1.2.5. Ağıtların Biçim ve İçerik Özellikleri

Sözlü kültürün ve sözlü edebiyatın önemli bir parçası olan ağıtlar, bugüne dek birçok araştırmacı tarafından edebî yönleriyle incelenmiştir. Ağıtlar, edebî bakımdan kendilerine özgü, bir kalıp etrafında şekillenen biçimsel özellikler taşımamaktadırlar. Bu sebeple de tasnif edilirken biçimlerine göre değerlendirilen türler içerisine girmeyip daha çok konularına göre tasnif edilen türler arasında yer almaktadırlar. Biçimsel bir değerlendirme yapılacak olduğu zaman ise mâni, koşma vb. biçimler üzerinden değerlendirilmektedir. Ağıtların ezgileri göz önünde bulundurularak da henüz kapsamlı bir tasnif çalışması yapılmamıştır. Ancak ağıtlarda ezgi ile konu arasında kuvvetli bir bağ olduğu ileri sürülmüş ve bu özellikleri açısından ağıtların diğer edebî türlerden ayrılması gerektiği vurgulanmıştır.³²⁴

“Biçim” terimiyle bir edebî ürünün dış görünüşü yani şekil bilgisine ait özellikler ifade edilmektedir. Bir edebî ürünün “şekilsel özelliklerinin” içine ise kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin/ölçü, şiirin hacmi (mısra, beyit veya dörtlük sayısı), şiir içinde tekrar edilen doldurma kelimeler ve ünlem ifadeleri girmektedir.

Halk edebiyatıyla ilgili gerçekleştirilmiş tüm araştırma, inceleme ve tanımlamalar, sözlü ürünlerin kendi ortamı içinde veya dışında, yerel insanların ağzından yazıya aktarılma neticesinde ortaya konmuştur. Ağıtların biçimsel özelliklerinin sonraki kuşaklara aktarımı ise yerel icracıların ağıtları ezberlemeleri ve gerekli duygu yoğunluğuna ulaştıkları ortamlarda aktarmaları yoluyla gerçekleştirilir. Sözlü ürünlerin ezberlenmesi ve aktarılması da ancak biçimsel özelliklerle

³²³ A.g.m., s. 109.

³²⁴ M. Öcal Oğuz, *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 18.

mümkündür. Kelimeler ve dizeler arasındaki kafiye ilişkisi, düşüncenin ritmik tekrarları, sıfatlar veya başka kalıp ifadelerin kullanılması, insanların kolaylıkla hatırlayacağı şekilde yer verilmiş olan atasözü ve deyimlerin bulunması, duygu yoğunluğu olan ortamlarda tekrar edilmesi, hafızaya yerleşmesine ve aktarılmasına imkân sağlar. Ağıtlar, toplum hafızasında da bu sayede yer etmiş ve bugüne ulaşmıştır.

1.2.5.1. Vezin ve Ölçü

Ağıtlar, çoğunlukla hece ölçüsü ile söylenmektedir. Türk kültüründeki ilk yazılı örneklerle ve günümüzdeki anonim örneklerle bakıldığında zaman daha çok 7, 8 ve 11'li hece ölçüsünün kullanılmış olduğu görülmüştür.³²⁵ Bu şekilde hece ölçüsüyle söylenen örneklerin haricinde, konuşuyormuş gibi düz bir biçimde söylenen ağıtlar da bulunmaktadır. Bu tarzdaki ağıtların içerisinde ise serbest söylenen sözlerin yanı sıra, yukarıda belirttiğimiz kalıplaşmış deyişler ve söz öbekleri kullanılmaktadır. Edebiyat araştırmacılarına göre genellikle sanat seviyesine ulaşmış, ferdiyet kazanmış ve türküleşmiş ağıt örnekleri daha düzenli bir ölçü yapısına sahiptir.³²⁶ Düzensiz bir ölçü yapısına sahip olan ağıtlar ise yas töreni sırasında ya da onun tesirinde “yakım/yakma” şeklinde icra edilen ağıtlardır.

Süleyman Şenel, şekil bakımından pek çok türün özelliklerini gösterebilmeleri bakımından ağıtları şekil olarak değil de daha çok konu ve ezgi bakımından değerlendirmek gerektiğini savunmaktadır.³²⁷ Şenel'e göre ağıtlar, edebî yönleriyle ayırt edici biçimsel özelliklere sahip değildir. Ağıtların nazım şekilleri ve kafiye düzenleri Boratav tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Esen'in aktardığı bilgilere göre Boratav ağıtları, “nazım düzeninde tutarlılık, kararlılık bulunmayan ağıtlar”, “düzenli nazımla söylenmiş ağıtlar” ve “konuşma biçiminde söylenmiş ağıtlar” olarak üçe ayırmıştır.³²⁸

Nazım düzeninde tutarlılık olmayanlar yakarış nidalarıyla, düzenli bentlerden oluşan türkü ve şiir kesitlerinin birleştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Günümüzde Anadolu kültüründe en çok karşılaştığımız ağıt örnekleri nazım düzeninde tutarlılık

³²⁵ Şükrü Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, s. 2.

³²⁶ A.g.e., s. 2.

³²⁷ Şenel, a.g.e., s. 473.

³²⁸ Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları*, s. 16.

olmayan bu tipteki ağıt örneklerdir. Bu ağıtların ancak yas törenlerine katılmak suretiyle yakından incelenebilmesi, onların yazılı kaynaklarda az rastlanmasına sebebiyet vermiştir. Şimdiye kadar yapılmış olan araştırmaların edebî estetik kaygısıyla gerçekleştirilmiş olmaları, düzenli nazım özellikleri taşıyan örneklerin incelenmeye değer görülmesine ve düzensiz nazım özellikleri taşıyan örneklerin ise göz ardı edilmesine sebep olmuştur.

Nazım düzeninde kararlılık olmayan ağıt biçimleri, ağıdın Anadolu’da kullanılan en yaygın biçimi olmasına karşılık, Türk ağıt metinleri içerisinde en az rastlanan ağıtlardır. Çünkü bu ağıtlar tören esnasında derlenir.³²⁹

Ölünün başucunda ağıt yakan kadının uzun boylu düşünecek, ağıdı zihninde oluşturacak, ona en güzel biçimi verecek vakti yoktur.³³⁰ Şunu da belirtmek gerekir ki ağıtlar bağlam merkezli türlerdendir. Olay esnasında ve olayın verdiği duygu yoğunluğuyla icra edilir. Bu nedenle sözlü ortamda sonradan yayılarak kayda geçer. Kimse ağıdın icra edildiği ilk anda söz konusu ağıdı yazıya geçiremez. Bu ağıdın yakıldığı ortamda da hoş karşılanmaz. Bu durum ağıdı söyleyen kişinin sonradan kayda geçirmesi söz konusu olsa bile ana metinde bazı değişikliklerin meydana gelmesine yol açar. Ağıtlar, sözlü edebiyat verimlerinin mahiyetini oluşturan unsurlardan “çeşitlenme” özelliğinin en yoğun görüldüğü metinlerdir.

Boratav, düzenli nazımla söylenmiş ağıtlarda daha çok 8’li hece ölçüsünün kullanıldığını belirtmiştir. Tutarlı bir nazım ile söylenen bir diğer biçim ise daha çok Azerbaycan coğrafyasında ve Azerbaycan etkisindeki Kars ve Erzincan dolaylarında görülen mâni biçiminde, 7’li hece ölçüsüyle söylenmiş ağıtlardır. Bu biçimde 8’li hece ölçüsüyle söylenen ağıtlar genellikle ölüm törenlerinde söylenen ağıtlardır.³³¹

Konuşma biçiminde söylenmiş ağıtlarda ise bentler tek kişili, iki kişili ya da daha çok kişili konuşmanın parçalarıdır. Ağıt metnini tek bir ağıtçı söylemesine rağmen sıra ile törene katılanlardan her birinin ya da törene katılmayanların ağzından söylenir. Her konuşturulan kişiye bir ya da birden fazla bent ayrılmıştır. Ağıtçı temsil ettiği kişileri o bentlerde konuşturur.³³²

³²⁹ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, s. 155.

³³⁰ Başgöz, *a.g.e.*, s. 80

³³¹ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, s. 156.

³³² Esen, *a.g.e.*, s. 24.

1.2.5.2. Kafiye/Uyak

Kafiye, ağıtlarda önemli bir edebî unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Serbest düzendeki ağıtlar bu konuda daha esnek bir yapıya sahiptir. Boratav, nazım düzeni tutarlı olan 8’li hece ölçüsündeki ağıtların ise daha çok aaba-ccdc ve abcd-defe şeklindeki kafiye düzenleriyle söylendiğini ifade etmiştir.³³³ Boratav, bu kafiye düzeniyle yazılmış ağıtların daha çok aslen Türkmen ve Yörük olan Toroslar, Çukurova’daki halk ile Kayseri’nin Pınarbaşı yöresindeki halk arasında yaygın olduğunu belirtmektedir. Bu nazım türüyle en çok Avşarlara ait ağıtların bilindiğini ifade etmektedir.³³⁴

Boratav tarafından bir alt tip olarak adlandırılan ve 8’li hece ölçüsüyle yazılan “törenlere bağlı ağıtlar”ın, “acıklı bir konuyu işleyen anlatıcı türkü”ye dönüşmesi sonucu beliren bir ağıt grubu daha vardır.³³⁵ Onların kafiye şeması ise aaab-cccb şeklindedir. Bir diğer alt tipi ise 11’li hece ölçüsüyle yazılan ağıtlardır. Bu ağıtlar abcb (aaba) öteki dizelerde dddb... şeklinde kafiye şemasına sahip ağıtlardır. Bir de Azeri kültürünün etkisinin görüldüğü Kars, Erzincan yöresinde karşımıza çıkan ve 7’li hece ölçüsüyle söylenen mâni biçimindeki ağıtların kafiye şemasının ise aaba-ccbc şeklinde olduğu ifade edilebilir.³³⁶

İster sanat seviyesine ulaşmamış ister bir âşık tarafından söylenen bütün ağıtlarda -divan edebiyatındaki mersiye dışında- hece vezni kullanılmaktadır. Nadir olarak hece vezni ile yazılan mersiyelerde aruz ile kaleme alınmış ağıtlar vardır. Ağıtlar genellikle dörtlüklerden oluşur. Bu şeklinin dört veya daha çok biçimlerine de rastlanır. Genellikle yarım, tam ve zengin kafiye kullanılır.³³⁷

Sivas’ta derlenen ve Fatö adlı genç bir kız için yakılan ağıtta redif ve yarım kafiye örneği bulunur. İyelik ve hal ekiyle tamamlanan ek durumundaki rediften sonra bulunan –l sessizi yarım kafiye özelliği taşır.

“Fatö yârim sen bilirsın halımı

Bir engine düşürdüler yolumu

Ben sana noürdüm zağır bacaklı

³³³ Esen, **a.g.e.**, s. 16.

³³⁴ Esen, **a.g.e.**, s. 16.

³³⁵ Esen, **a.g.e.**, s. 17.

³³⁶ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, s. 160.

³³⁷ Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, s. 2.

Verdin ifadeyi gırdın belimi.” (SA-5/1)

Beypınar köyü sakinlerinden Mustafa Işık için yakılan ağıt, iki sesin benzerliğinden oluşan tam kafiye örnektir.

“Sivas’tan çıktım da sağlık selamet

Düştüm kuyuya da koptu kıyamet

Küçük yavrularım size emanet

Babadan ayrılan yavrum ağlasın.” (SA-10/1)

Altı kız kardeşin tek erkek kardeşi olan Sarı lakaplı Bekir’in ölümü üzerine yakılan ağıt, zengin kafiye örneğidir.

“İne bacı İne bacı

Nasıl yangı nasıl acı

Sarı’m benim olayıdı

Öleyidi altı bacı.” (SA-18/1)

1.2.5.3. İçerik

Halkbilim unsurları, yazılı kültüre oranla bir milletin bireylerinin yaşamı üzerinde daha etkili bir biçimde kabul görür ve bu bireylerin davranışları üzerinde de son derece önemli bir etkiye sahiptir. Bir topluluğa ait millî unsurların ortaya çıkmasında o topluluğa ait sözlü gelenek yine son derece kritik bir önem arz etmektedir. Sözlü geleneğe ait unsurların içerisinde milletin kültürel değerlerinden izler bulmak mümkündür. Bu unsurlar, ait olduğu topluluğun psikolojik, sosyolojik, tarihî birçok yönünü yansıtmaktadır. Zira bunlar işlenmemiş, yaratıcısı bizzat millet olan doğal mahsullerdir. Bazı durumlarda farklı kültürlerden izler taşısalar bile, ait olduğu milletin tarihi sürecini göstermesi ve kültürel eğiliminden yansıtması açısından bu durum dahi önem arz eder. Milletin o süreçte kullandığı dil, etkileşim içinde bulunduğu farklı milletler, gelişim düzeyi, acıları, sevinçleri bütün yalınlığıyla sözlü kültür ürünlerine yansır.

Ağıtların yaygın olarak ölüm hadisesinin ardından icra edilmesi, içeriğini de sıklıkla bu ölüm olaylarının oluşturması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Genellikle ölen bir yakının ardından yakılsa da zaman zaman toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan kimselerin ölümlerinin ardından da ağıt yakıldığı, hatta bazen ölen hayvanların ardından ağıtlar yakıldığı da görülmektedir. Kültürümüzde bir doğal afet

için ağıtlar yakıldığı gibi bu doğal afetlerde ölen kişiler ya da bir savaşta şehit olan askerler için de ağıtlar yakıldığı gözlemlenmektedir.

Ölüm hadisesi dışında yukarıda belirttiğimiz gibi deprem, sel, hastalık, göç, salgın, savaş, gurbet askere gitme gibi durumların ortaya çıkmasında da ağıt yakma geleneği ortaya çıkmaktadır. Gelin olacak kızlar için yakılan düğün ve kına ağıtları da yine ölüm dışında yakılan ağıtlar arasında yer almaktadır.

Evlenme törenlerinin belli bir yerinde geline kına yakarken yapılan birtakım işlemlerle söylenen türkülere -tümüyle- “gelin ağıdı”, “gelin yası” denir. Aslına bakılırsa bunlara vesile olan olaylarda ölüm acısı niteliğinde bir yön yoktur. Yalnız iki vesilede, ölüm ve evlenme hallerinde, ağıt bir tören ögesi olur.³³⁸

Doğan Kaya’nın ifadelerine göre ağıtlar yapı, konu ve söylendiği yerler olmak üzere üç grupta tasnif edilebilirler. Bu tasnif ağıtların içerikleri bakımından da bilgi vermektedir.

Konularına göre ağıtlar;

1. Kişiler için yakılan ağıtlar
 - a. Hastalık üzerine yakılan ağıtlar
 - b. Ayrılık üzerine yakılan ağıtlar
 - c. Kayıp kişiler için yakılan ağıtlar
 - ç. Mutsuzluk ve acı üzerine yakılan ağıtlar
 - d. Ölen kimseler için yakılan ağıtlar
 - e. Öldürülen kimseler için yakılan ağıtlar
2. Sosyal olaylar üzerine söylenen ağıtlar
 - a. Askerlik ve savaş ağıtları
 - b. Sevdalıların kavuşamaması üzerine yakılan ağıtlar
 - c. Boşanma üzerine yakılan ağıtlar
 - ç. Kaçak, kayıp yahut esir kişiler için yakılan ağıtlar
3. Gelin ağıtları
 - a. Kına türküleri
 - b. Başöğme türküleri
 - c. Gelin alma türküleri

³³⁸ Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat I-II**, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s. 444.

4. Asker uğurlama ağıtları
5. Hayvanlar için yakılan ağıtlar
 - a. Yabani hayvanlar için yakılan ağıtlar
 - b. Evcil hayvanlar için yakılan ağıtlar
6. Belde, mekân ve tabiat parçaları için yakılan ağıtlar
 - a. Sular için yakılanlar
 - b. Belde ve mekânlar için yakılan ağıtlar
7. Afet ve felâket ağıtları
 - a. Deprem üzerine yakılan ağıtlar,
 - b. Sel felâketi üzerine yakılan ağıtlar
 - c. Yangın üzerine yakılan ağıtlar³³⁹

Benzer bir tasnif de Erman Artun tarafından “Osmaniye Ağıtları” üzerine yapılmıştır:

1. Anonim ağıtlar
2. Ağıt yakıcılarının ağıtları
3. Âşıkların yaktığı ağıtlar olmak üzere üç başlık altında toplamıştır.

Bununla birlikte Erman Artun’un “*yakıldıkları konulara göre ağıtlar*” başlıklı bir tasnifi de mevcuttur. Sınıflandırma aşağıdaki gibidir;

Yakıldıkları Konulara Göre Ağıtlar:

1- Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar: Bu ağıtlar, ölüm, hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar için yakılan ağıtlardır.

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar: Askerlik, evlenme izni vermeme, boşanma, toplumu ilgilendiren her tür olayla ilgili yakılan ağıtlardır.

3- Gelin Ağıtları: Kına ağıtları, baş övme, duvak ağıtları, gelin alma ağıtlarıdır.

-Kına Ağıdı: Avşar düğünlerinde kına gecesinde, geline kına yakarken söylenen ağıt. Bu işin usta kadınları özel olarak bu iş için görevlendirilmiştir. Kına gecesi söylenen ağıt, gelinin ağzından söylenir.

³³⁹ Doğan Kaya, “Sivas’ta Suda Boğulma ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar”, **Türk Yurdu Dergisi**, S. 269, 2010, s. 78.

4- Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları: Askere gönderme belli törenlerde yapılır. Gidip gelememe duygusu, gurur ve ayrılık duyguları iç içedir.

5- Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar: Çeşitli durumlarda hayvan sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmeleri çeşitli ağıtlara konu olmuştur.

6- Tabiata Yakılan Ağıtlar: Suların kuruması, terk edilen topraklar, dağlar, ormanlar ağıtlara konu olmuştur.

7- Doğal Afetler İçin Yakılan Ağıtlar: Zelzele, sel, yangın, salgın hastalık, kuraklık ağıtlara konu olmuştur. Dolaylı olarak insanların çektiği acılar, yokluklar konu edilir.

8- Âşıkların Yaktığı Ağıtlar: Âşıklar çeşitli konularda ağıt yakmışlardır.³⁴⁰ şeklinde sınıflandırmıştır.

Ağıtlar derlendikleri yöreler bakımından içerdikleri konular bağlamında çeşitlenerek sınıflandırılabilir. Ölüm dışında pek çok ağıt yakılmakla birlikte genelde “ölüm” daha sık karşılaşılan konudur.

Ölünün arkasından yakılmasının yanı sıra gelin çıkarken, kına yakılırken, asker uğurlanırken de ağıt söylenir. Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar çeşitli konularda söylenmeye başlanmıştır. Zamanla dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıta konu olmuştur. Yurdun istilâ görmesi, kaybedilen toprakların uyandırdığı acı, ağıt yakılan konular arasında yer almıştır. Zelzele, yangın, sel gibi afetler ağıtla dile getirilmiştir. Genç yaşta dul kalan kadının sıkıntıları, kına yakma törenlerinde baba evinden ayrılmanın hüznü, yavrusunu kaybeden anneler, geyikler, koyunlar ve leyleklerin başlarına gelen olaylar vd. ağıtların içeriğine yeni boyutlar kazandırmıştır.³⁴¹

1.2.5. Değerlendirme

Birinci bölümün ikinci kısmında ağıt konusuna geçilmiş olup ağıt sözcüğünün tanımı ve ardından Anadolu’da ve Türk dünyasında ağıt kavramının gelişimi, ölüm törenlerinin doğuşu ve bu törenlerin tarihî seyri ile ölüm habercisi inanışlar ve ölüm haberinin duyurulması, ölünün ardından geride kalanların gerçekleştirdiği dinî ya da

³⁴⁰ Erman Artun, “Osmaniye’de Ağıt Yakma Geleneği ve Osmaniye Ağıtları”, s. 7.

³⁴¹ Erman Artun, “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, s. 2.

geleneksel inanışlar ele alınmıştır. Tarihten bugüne hem İslâmiyet öncesinde hem de İslam'ın kabulünden sonra ağıt yakma geleneğinde dini boyutta ne tür değişiklikler olduğu durumu bu bölümde incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan bir diğer konu ise ağıtların genel anlamda biçim ve içerik bakımından incelenmesi hususudur.

Ağıt, ölen kişilerin ardından söylenen acıklı sözlerdir. Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını; büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren ezgili sözlerdir. İslâmiyet'ten önce sagu, divan edebiyatında ise mersiye denmiştir. Bununla beraber, Türk Dünyasında da farklı şekillerde isimlendirildiği görülmektedir. Her bölgenin kendine has bir isimlendirmesi olduğu gibi kendine ait ölüm inanışları da vardır. Bu inanışların bazıları ölüm öncesinde ölümü haber veren inanışlardır. Bazıları ise ölüm esnasında ve ölümden sonra ölen kişinin yakınları tarafından icra edilir. Bazı farklılıklar olmakla birlikte Türk dünyasının ölüme ve ölüm törenlerine karşı tutumunda büyük benzerlikler görülür. Bunlar dinî değerleri farklı olan Türk boylarında da ortak bakış açıları yansıtır.

Ölüm yaşandıktan sonra ölü üzerinde yapılan ritüellerden ilki ölüyü soyup gerekli temizliğini yaptıktan sonra onu yıkamaktır. Yıkama işleminin belirli bir sırası vardır. Ölen kişi kadın ise kadın yıkayıcı, erkek ise erkek yıkayıcı vardır. Yıkama esnasında ölüyü ancak birinci dereceden yakınları görebilir. Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra genellikle demirin kutsiyetinden kaynaklı olarak ölünün karnına demirden bir eşya, bu genellikle bıçak olur, bıçak konur.

Cenaze törenininden sonra da ölünün ardından yapılan çeşitli ritüeller vardır. Ölü evinde yemek verilmesi bu ritüellerin başında gelir. İlk yedi gün ev içerisinde aile üyelerinden kimse yemek yapmaz ve yakınlar, komşular yemek yapıp getirir. Evde ilk yedi gün boyunca her gün Kur'an-ı Kerim okutulur. Ardından kırkında ve elli ikisinde de birtakım dini boyuttaki inanışlar gerçekleşir. Bu süre içinde ölünün kendi evini terk etmediği, kırkına kadar ruhun bedenden ayrılmadığı, elli ikisinde ise burnunun düştüğü ve bunun zor bir durum olduğuna inanılarak hadiselerin daha kolay yaşanması adına Kur'an okunması gerekli görülmektedir. Müslüman Türkler arasında yapılan bu ritüellerin benzer sebeplerle İslam öncesinde de yapıldığı görülmektedir. Bugün de İslamı kabul etmemiş Türk boylarında özellikle bu törenlerin yapıldığı günlerin ve törenlerde yapılan ikramların benzerliği Türk

coğrafyasında ölümün kültürel derinliğin yoğun yaşandığı bir hadise olduğunu gösterir.

Halk edebiyatı verimleri içinde icra ortamında dile dökülen ve irticalen aktratılan önemli türlerden biri ağıttır. Hangi konuda yazılırsa yazılsın mutlaka bir olay üzerine yazılırlar. Özellikle ölüm konulu ağıtların icra edildiği mekân bizzat ölüm töreninin yapıldığı yerdir. Genellikle bir ölünün ardından yakıldığı için cenaze evinde icra edilmektedir. İcracıları çoğunlukla kadın olup bunu meslek edinmiş ve iş olarak yapan kadınlar da vardır. Bu ağıtçı kadına ağıt söylemesinin karşılığında ya ölünün değerli eşyaları ya da belli miktarda para verilir. Ağıdı söyleyen kişi ölüyü tanıyor da olabilir, tanımıyor da olabilir. Bu işi meslek edinen ağıtçılar için bunu önemi yoktur. Onlar adeta ölüyü çok yakından tanıyan ve onun yaşarken hayatına şahit olan kişilermişçesine ağıdın sözlerini oluştururlar. Ölen kişiye övgüler dizer, yaşarken öne çıkan meziyetlerini sıralarlar.

Ağıtların biçim özellikleri incelendiğinde genellikle hece ölçüsü ile söylendiği, hecenin 8'li ve 11'li kalıplarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Kafiye ve redife de dikkat edildiği genellikle yarım ve tam kafiye kullanıldığı görülmektedir. Halk edebiyatının manzum türlerinde sıklıkla kullanılan yarım kafiye ve redif ağıtlarda da en çok kullanılan ahenk unsurudur.

Çalışmanın bu bölümünde ağıt kavramının içine giren unsurlar incelenmiştir. Ağıdın biçim ve içerik olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İCRA BAĞLAMINDA SİVAS'TA AĞIT SÖYLEME GELENEĞİ

2.1. SİVAS'IN ÖLÜM VE YAS ÂDETLERİ

Ölüm, tüm insanlık için kaçınılmaz bir gerçektir. Her ne kadar ölüm kaçınılmaz bir gerçek olsa da insanlar ölümden korkmuşlar, ona alışmakta ve ölümü kabullenmekte güçlük çekmişlerdir. Yaşam ve ölüm arasındaki çizgi, ruhun bedenden ayrılışı, bedenin ve ruhun yolculuğu, öldükten sonraki durumun bilinmezliği gibi birçok sebep ölümle ilgili inanışların da çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu inanışların temelini oluşturan durum elbette ki “*korku*”dur. Korkunun da geri planında yatan sebep bilinmezliktir. İnsanlık hâkim olamadığı, bilmediği ve çare bulamadığı için ölümü hep gündeminde tutmuştur.

İnsanlık tarihi insan yaşamında eşikleri hep önemsemiştir. Doğum, evlenme, erginlenme o eşiklerden bazılarıdır. Sedat Veyis Örnek “geçiş dönemi” olarak nitelendirilen bu eşikleri doğum, evlenme ve ölüm şeklinde üç aşamada ele alır.³⁴² Ship olunan kültürel bağa göre toplum tarafından belirlenen kurallarla çeşitli anlamlar yüklenen bu eşikler insanların hayatlarında dönüm noktasıdır. Her biri için farklı kültürlerde farklı inanışlar, davranış kalıpları, ritüeller vardır. Ölüm de insan hayatının son eşiğidir. İnsan, bu son eşikten atladıktan sonra başka bir boyuta, bir âleme geçer. Bu artık sonsuz bir yok oluş, bir daha aynı zamana dönememe düşüncesiyle birlikte beliren derin acıların ve özlemlerin de başlangıç noktasıdır. Ölen kişi artık söz konusu zamandan kaybolmuştur ve bu dönüşü olmayan bir gidiştir. İşte bu duygu, ölüm olayının ve düşüncesinin bireyin ve toplumun hayatında neden bu kadar yer ettiğinin de cevabıdır. Ölümün birçok toplumda, ağıt, yas, acı gibi sözcük ve eylemlerle karşılık bulmasının sebebi bu yok oluştur.

Ölüm konusu Türkler açısından da son derece önemli inançların, geleneklerin, törelerin ve törenlerin şekillendirdiği önemli kültürel bağları içinde

³⁴² Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Ankara, Bilgesu Yayınları, 2016, s.183.

barındırır. Dünyanın birçok yerine dağılan Türkler, ölümle ilgili inançlarını da gittikleri yerlere nesilden nesile taşımıştır. İslam dininin kabulünden sonra yeni dinin öğretileriyle de kucaklaşan eski Türk inançları Anadolu başta olmak üzere bugün Türk kültürünün yaşadığı her yerde mevcuttur. Sivas, ilk fetih yıllarından itibaren Türklerin yaşadığı önemli merkezlerden biridir. Merkezî ve dış etkilere kapalı bir konumda bulunduğu için de halis kültür unsurları bölge içinde genellikle korunmuştur. Ölüm, ölümü karşılama biçimi, ölümden sonra gerçekleşen eylemler, mezar ziyaretleri, bunlarla ilgili inançlar da bazı değişikliklerle birlikte korunan uygulamalardandır. İncelememizin bu bölümünde, ölüm habercisi inanışlar, ölümün belirtileri, gerçekleşmesi, bunun çevreye duyurulması, ölü üzerinde yapılan işlemler, ölünün gömülmesi, cenaze merasimi, ölü sahiplerinin ve ölü evinin durumu, yas tutma ve yas süreci, ölümün ardından önemli olduğu düşünüler günler vs. gibi konular Sivas ili çerçevesinde ele alınmıştır.

2.1.1. Sivas'ta Ölüm Habercisi İnanışlar

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren birtakım belirtiler vardır. Sivas ve çevresinde de ölümün bilinçaltında yarattığı baskıyla tedirginlik yaşayan halk, ölüme kendilerini hazırlamak, ölümle ilgili geleceğe dair bilgiler edinmek istemişlerdir. Bu sebeple insanlar eşyalar, hayvanlar ve çeşitli yiyecekler üzerinden pek çok inanış geliştirmişlerdir. Ölüm habercisi inanışlar arasında ilk olarak hayvanlarla ilgili birtakım belirtiler vardır. Bu belirtiler çeşitli hayvanlara yüklenilen anlamlardan kaynaklanmaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Evcil ve yabanıl hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır. Öyle ki, bu tür belirtileri gören ya da duyan kimse gizli bir korkuya kapılarak tedirgin olmakta, geleceğine inandığı felâketi uzaklaştırmak ya da önlemek için birtakım yollara bile başvurmaktadır.³⁴³

³⁴³ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, Ankara, s. 15.

2.1.1.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar doğada birkilte yaşadığımız ve davranışlarını yakından takip etme imkânı bulduğumuz varlıklardır. Onların davranışlarındaki olağandışılık, hareketlerindeki hız, ötüş zamanları ve tekniklerindeki değişimler insanların dikkatini çekmiş ve çeşitli olaylara haberci sayılmıştır.

Türklerde genellikle kurdun karşısında koyunun durumuna benzer bir rol üstlenen köpek bazı durumlarda ölüme habercidir. Ayinler sırasında güçlü şamanlar kurt, kartal gibi hayvanların biçimine girerken, zayıf şamanlar köpek şekline giriyordu ve köpek genellikle yer altına inerken kullanılıyordu. Bu olumsuz anlamından yola çıkarak bazı Türk topluluklarında cenaze töreninde kurban edilen bu hayvan, Türk kozmolojisinde ölüme işaret etmektedir.³⁴⁴ Kötücül özelliğinin yanı sıra evcil, sadık ve sezi yeteneği çok gelişmiş olan köpek, bu özellikleriyle de ölümü haber veren bir uyarıcı olarak görülmektedir. Köpekler ulumalarıyla, uluma biçimleri, uluduğu yer, yön ve zamana bağlı olarak ölümü haber vermektedirler.³⁴⁵

Yörede köpeğin acı acı uluması, gece uluması, bir eve yakın ya da kapı önünde ulaması, aynı şekilde bir kurdun da gece uluması ölüm habercisi olarak görülür. Böyle bir durumla karşılaşan yöre halkı köpeği çevreden uzaklaştırmak ister. Bunun için de köpeği kovalar ya da taşlar. Bazen de önüne ekmek doğrayarak kendilerine kötülük getirmemeleri için iyi davranmaya çalışırlar.³⁴⁶

Köpeğin ölüm olayının habercisi olarak görülmesinin yanı sıra çeşitli felaketleri önceden sezen ve bunu ulumalarıyla yansıtan özellikleri de vardır. Yörede köpeğin gece acı acı ve uzun uzun ulumasının, yer altından gelen sesleri duymasıyla ilgili olduğuna inanılır. Bu yer altından gelen sesler deprem dalgalarının yarattığı sesler de olabilir. İnanışa göre kimi hayvanlar insanların duyamadıkları ya da göremedikleri birtakım sesler ya da varlıkları duyar ve görür. Ölüm habercisi olarak bilinmesindeki en büyük neden de gördüğü varlıklarla ilgilidir. Köpeğin Azrail'i gördüğü ve çevreyi uyarmak istediği düşünülür. Benzer bir inanış Merzifon'da da yaygındır. Köpek uluduğu zaman Azrail'i görür ve ev sahibine haber vermek ister. O gece ya da sabahı ölüm olayı mutlaka gerçekleşir.³⁴⁷

³⁴⁴ Çoruhlu, **a.g.e.**, s. 188.

³⁴⁵ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 16.

³⁴⁶ Örnek, **a.g.e.**, s.16-17.

³⁴⁷ Örnek, **a.g.e.**, s. 17.

Ölümle ilgili olarak anlamlandırılan bir diğer hayvan ise kuşlardır. Kuşların ötüş zamanları bu konuda önemli sayılır. Yörede horoz, tavuk, baykuş, yaras, leylek gibi kuş türleri ile ölüm arasında bağlantı kurulmuştur. Horozun vaktinden sonra, özellikle gece ötmesi, tavuğun horoz gibi uzun uzun ötmesi yörede iyi karşılanmaz. Söz konusu durumun ölüm habercisi olduğuna inanılır. Bu inanışta horoz ve tavuğun doğalarına aykırı haller sergiledikleri görülür bu aykırı durum olumsuzluk olarak düşünülür. Bakıldığı zaman eski Türklerde de horoz ve tavuk gibi hayvanlara özel anlamlar yüklenmiştir. Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkan eserler arasında deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiseler üzerinde yer aldığı görülen horoz ve tavuk figürleri büyük olasılıkla kötü ruhları kovan koruyucu bir simgeydir. Cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket, Şeytan def etme gibi vasıfları horozun Türk kozmolojisinde simge olmasını sağlamıştır.³⁴⁸

Baykuşun ise Türk kozmolojisindeki yeri oldukça kapsamlıdır. Şaman giysilerinde ve başlıklarında kartalla birlikte baykuş pençeleri de kullanılmıştır. Şamanın seans sırasında kullandığı anlaşılmaz pek çok sözcüğün hayvan ve kuş bağışırlarının taklitleri olduğu, bu hayvanların arasında baykuşun da olduğu bilinmektedir. Kıyafetlerindeki baykuş tüyü sayesinde Tanrılar ve ruhlar âlemiyle somut ilişkiler içerisine giren kamin, birçok ruha sahip olduğu görüşü de hâkimdir.³⁴⁹ Şaman bu yardımcı ruhlar sayesinde karşılaştığı kötü güçleri yenmekte, göğün ve yerin katlarında dolaşabilmektedir.

Avarlarda ve Kumuklarda, baykuş konan damdan ölü çıkacağı inancı hâkimdir. Gagauzlarda baykuş ölüm habercisi olarak bilinir. Baykuşun gece ağlaması, baykuşun bulunduğu evden ölü çıkacağına yorulur. Makedonya Türklerinde Anadolu'da olduğu gibi baykuşun çatıya konup ötmesi, köpeklerin ulumaları, horozların zamansız ötmeleri ölüm habercisi sayılmaktadır. Bayır Bucak Türklerinde tavuğun horoz gibi ötmesi, köpeğin uluması, evin çatısına baykuş konması, ölüm alameti olarak algılanır. Suriye'de Yayladağı yöresi Türkmenlerinde

³⁴⁸ Çoruhlu, a.g.e., s. 181.

³⁴⁹Sevda Gülakan Kaman, "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine", **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 10/8 Spring 2015, Ankara, s. 1141.

baykuş ötmesi, yıldız kayması, kişinin kalbine doğması ölüm habercisi sayılır. Hazara Türklerinde yarasa, tilki, baykuş gibi hayvanlar uğursuz sayılır.³⁵⁰

Eski Türk mitolojisinde kutlu hayvanlardan biridir ve kaz, kuğu, karga gibi şamanların suretine en çok girdiği kuşlardandır. Ancak Anadolu’da “koca kuş” olarak da anılan baykuş, zamanla uğursuzluk simgesi sayılmaya başlamıştır.³⁵¹ Sivas yöresinde de baykuşun acı acı ötmesi, özellikle karanlık basınca ötmesi, bir eve bakarak ötmesi, öten baykuşla gece göz göze gelmek, baykuşun evin damına konması ve burada ötmesi gibi durumlar iyi karşılanmaz. Bu durumun, sadece ölümün değil aynı zamanda bir felaketin habercisi olduğuna inanılır ve uğursuzluk olarak kabul edilir. Baykuşun bu yönü birçok türküyde de konu olmuştur. Türkülerimizde baykuş yıkılan yuvanın, ölümün, sefaletin, yokluğun, vatansız kalışın simgesidir. “Sefil baykuş ne gezersin bu yerde / Yok mudur vatanın illerin hani?”, “Ne köşkümü koydu ne de sarayı / Baykuşlar tünedi dalıma benim.” gibi anonim türkülerimiz baykuşun bu yönüyle konu olduğu bazı örneklerdir.

Türk halk inanışlarında çoğunlukla baykuşun ölüm habercisi olduğuna inanılır. İnsanlar onun konduğu damdan cenaze çıkacağını düşünür ve bunu bir uğursuzluk olarak kabul ederler. Türk coğrafyasında “*Baykuş viraneleri yurt tutar.*” ve “*Yurdunu baykuşlar yurt tutsun.*” gibi bedduaların da kahramanıdır. Anadolu coğrafyasının pek çok yerinde baykuşun uğursuzluğu ve ölümü ya da bir felaketi çağrıştıracı özelliğinin var olmasının yanı sıra kimi inanışlara göre de baykuşun olumlu özellikleri dikkat çekmektedir. Tatar ve Kıpçak Türk Kültür coğrafyasında baykuşun ölümsüzlüğü simgelediğine inanılmaktadır.³⁵²

Türk coğrafyasının pek çok yerinde örneğin; Kazak, Kırgız ve Özbek Türklerinde baykuşun tırnaklarıyla kanadının çocukları, kızları, kadınları nazardan ve kötülüklerden koruduğuna yönelik inanış vardır. Ayrıca Kazak Türklerinin halk inançlarında, bebeğin nazardan korunması için yüzü kapalı tutulur ve şapkasına baykuş tüyü takılır. Kırgızlar baykuşun kutsal olduğuna ve hamile kadınları ve çocukları koruduğuna inanırlar. Hamile kadın kolay doğursun diye üstüne, hatta çocuğu olmayan kadınların odasına baykuş koyarlar. Beşiklere baykuşun yününü ve

³⁵⁰ A.g.m., s. 1141.

³⁵¹ Gülşah Andım Uçar, “Kerkükten Anadolu’ya Türkülerde Kuşlar ve Çiçekler”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 248, 2020, s. 192.

³⁵² Kalafat, a.g.e., s. 365.

tırnağını asmak yaygın bir gelenektir. Ayrıca Kırgız Türkçesinde baykuşun yuvasına rastlama şeklinde bir deyim vardır. Bu deyim büyük zenginlik sahibi olma anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Kırgız kızları baykuşun kanadını güzellik unsuru olarak görürler ve başlıklarına takarlar.³⁵³

Anadolu’da da aynı şekilde baykuşun olumlu özelliklerinin benimsendiği inançlar bulunmaktadır. Örneğin; Aydın’da baykuşun “devlet kuşu” olarak benimsenmesi, Balıkesir’de baykuşun ötmesi baharın geleceği ya da yağmurun yağacağına işaretler. Giresun’da baykuşun ötüş biçimine göre hamile kadının erkek mi kız mı doğuracağına yönelik inançlar vardır. Konya’da hayırlı kuş olarak anıldığı, Manavgat’ta baykuş kafasının evin kapısına asılması halinde ölümden uzaklaşılacağına inanılır.³⁵⁴

Sivas’ta ölüm habercisi olduğuna inanılan bir diğer hayvan ise “karga”dır. Özellikle baykuş ve karganın dış görünüşünden olacak ki, Anadolu halkının geneli tarafından bu hayvanların uğursuzluğu kabul edilmiştir. Baykuşun iri gözleri ve uzun bakışları, karganın ise renginin kara olması insanlar üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Sivas’ta karganın sürekli olarak ve evin kapısında ötmesi ölümü haber vermektedir.³⁵⁵

Karga genel olarak birçok kültürde uğursuz sayılan ve hem etçil hem de otçul beslenebilme özelliğiyle insanların ekip biçtiği tarla ürünlerine hatta besledikleri hayvanlara bile ortak çıkan kötü üne sahip bir kuş türüdür. Ayrıca kötü haber götürmesinden dolayı renginin kara renkte olduğuna inanılmaktadır.³⁵⁶

Sivas’ta ölüm haberi getirdiğine inanılan bir diğer kuş türü de “leylek”tir. İnaniş’a göre leyleğin ağzında ya da ayağında getirdiği kara çaput ölümün habercisidir.³⁵⁷ Bu inanişta da aynı şekilde getirdiği malzemenin renginin kara olması önemli bir noktadır.

Yarasa, Romalılarda hasta şeytanın ve ölümün bir işaretidir. Karanlıkta görmesi nedeniyle yarasa kanını gözlere sürmenin görüşü keskinleştirdiğine inanılır. Bu kan çeşitli büyülerde kullanılır. Doğu kültüründe yarasalar eğlencenin ve uzun bir

³⁵³ Serkan Köse, “Türk Kültüründe Baykuş”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 3, 2019, s. 294.

³⁵⁴ A.g.m., s. 295.

³⁵⁵ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 20.

³⁵⁶ Semih Büyükkol, Sabriye Öztütüncü, “Türk Mitolojisindeki Karga/Kuzgun İmgesinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 14, S. 33, 2021, s. 133.

³⁵⁷ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 20.

hayatın sembolü olarak kabul edilir. Babillerde yarasa ruhun sembolüdür. Orta Amerikalı kabilelerde uçabildikleri için yarasaları ruh rehberleri olarak görürler. Amerikan yerli kültüründe dünyanın döl yatağı olarak kabul edilen mağaralarda yaşadıkları için yeniden doğuşun bir simgesi olarak algılanırlar. Bazı Afrika kültürlerinde ise yarasaların ölü ruhları taşıdıklarına inanılır.³⁵⁸ Görüldüğü üzere yarasanın pek çok kültürde olumsuz bir durum ya da ölümle bağlantısı vardır. Öyle olacak ki bizim kültürümüzde yarasanın görüntü bakımından ürkütücü ve renk olarak siyah olması ve geceyle bağlantısı bulunan bir hayvan olması sebebiyle ölümle bağdaştırılmıştır. Yörede yarasa ile ilgili olarak ise gece uçarken ötmesi ya da gece bir kimsenin evinin çevresinde uçuşması ve gün ağarana kadar oradan ayrılmaması iyi karşılanmaz, bu durumun ölüm getireceğine inanılır.³⁵⁹

Ölüm habercisi olduğuna inanılan bir başka hayvan da “yılan”dır. Sivas’ın Suşehri ilçesinde benimsenen bir inanışa göre yılan öldürmek iyi değildir, öldürüldüğü takdirde bunun öldüren kişinin hanesinden bir ölüme mal olacağı düşünülür. İnanışa göre bir kimse yılanı öldürdüğünde o yılanın ailesi ya da akrabaları tarafından o kimseden mutlaka bunun intikamı alınır. Bölgede bu konuda “Yılan öldürmek, düşman kazanmaktır.” gibi bir söylenti de vardır. Söz konusu inanıştan kaynaklı öldürülen yılan mutlaka yakılır. Yakılmadığı takdirde geride kalan akrabaların onu öldüren kişiyi bir şekilde bulacağına inanılır. Anadolu halkına göre yılan kindar bir hayvandır. Yılanın bu özelliği, İran ve Türk edebiyatında çok yaygın olan “Şahmeran Efsanesi” ne de konu olmuştur. Efsaneye göre Şahmeran isimli yılan, yılanların şahıdır. Şahmeran’ın vücudu yılan, baş kısmı ise insan görünümündedir. Efsanenin çeşitli coğrafyalarda farklı varyantları bulunmaktadır fakat hepsinde ortak bir nokta vardır. O da yılanın bir insandan zarar görmesi durumunda onun peşini bırakmamasıdır. Söz gelimi efsanede Şahmeran’ın yeri bir insan tarafından bulunuyor ve bu insan alıkonuluyor. Şahmeran yerini kimseye söylememesi gerektiğini, söylediği takdirde soyundan gelen tüm yılanların ona düşman olacağını ve mutlaka intikam alacağını söylese de insanoğlu padişahın ya da padişah kızının bir hastalığı sonucunda Şahmeran’ın şifalı geleceği duyumuyla onun yerini bulur. Şahmeran’ı öldürür ve onun etinden, kemiğinden yararlanarak şifa

³⁵⁸ www.tualim.net (22/03/2021)

³⁵⁹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 18.

bulur. Ancak bu durum tüm yılanların insanoğluna düşmanlığına mal olur.³⁶⁰ Yörede yılanın intikam ve kin duygusuyla ilgili inanışının Şahmeran efsanesiyle mutlaka ortak bir düşüncede bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda efsanede yılanın şifalı olması ve günümüzde yılanın sağlık sembolü olarak kullanılması ayrıca da yörede bazı kesimlerin yılanın derisinin yenmesi halinde kanserli kimselerin şifa bulacağı inancı yılanın şifa kaynağı olarak düşünülmesini sağlamaktadır.

Ölüm habercisi olduğuna düşünülen bir diğer hayvan ise “köstebek”tir. Ancak bu belirti hayvanın kendisiyle doğrudan ilişkili olmayıp onun toprağı kazdığı görüntüyle ilgilidir. Eğer köstebeğin eştığı toprak mezara benziyorsa bu gören kişinin ölüm haberi alacağına işarettir.³⁶¹

Görüldüğü üzere Sivas’ta ölüm habercisi olduğuna inanılan pek çok hayvan vardır. Elbette ki, bunlar tek başlarına bir haberci değildir. Söz konusu hayvanların ses çıkarma biçimleri, bulundukları ve görüldükleri yerler ya da sesin duyulduğu zaman gibi etkenler dikkate alınır ve bu hususlar çerçevesinde anlam yüklenir.

2.1.1.2. Ev Eşyalarıyla İlgili İnanışlar

Ev, ev eşyası, araç-gereç, yiyecek çevresinde oluşan birtakım inanışların temelinde de ölüm korkusu yatmakta ve bunlar halk tarafından çoğu zaman ölümün ön belirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelendirilir.³⁶² Sivas’ta bu bağlamda benimsenen inanışlara göre cam olan şeylerin özellikle aynanın yere düşüp kırılması, bu kırılışın aniden, birdenbire olması önemli bir noktadır, ölüm habercisidir. Bu ani cam veya ayna kırılması hem uğursuzluk olarak düşünülmüştür. Aynı zamanda nazarın çıktığı anlamına da gelmektedir. Bir başka inanışa göre bıçağın kın kısmının yukarı doğru bakması, makasın açık bir şekilde durması da ölüm habercisidir. Yöredeki bir diğer inanışa göre, kapı eşiğinde oturmak iyi değildir, bu durumun ölüm haberi getireceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda bekar gençlerin kapı eşiğine oturması kısmetsizlik getireceğinden uğursuzluk olarak düşünülmüştür.

³⁶⁰ Sultan Sökmen, Zeynep Balkanal, “Anadolu’da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran’ın Halk İnanışlarındaki Yeri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 15, 2018, s. 287.

³⁶¹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 18.

³⁶² A.g.e., s. 21.

Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm isimli eserinde aktardığı bilgiye göre Sivas'ta geceleyin evden ekşi hamur (maya), süt, yoğurt, turşu, soğan, sarımsak çıkması iyi değildir. Bunların evden çıkması halinde ölüm haberinin gelebileceğine ya da ölümün yaşanabileceği inanılır. Bu yiyeceklerin hepsi de ya acı ya da ekşilik özellikleriyle dikkat çekmektedir. Acıyı ve ekşiyi sembolleyen bu yiyecekler, acı bir olay için de ön belirti sayılabilecek niteliktedir. “Acı vermek, acı getirir.” diyen halk, bunları geceleyin başkalarına vermekten kaçınır. Eğer vermek zorunda kalınırsa kimi yörelerde (Ankara, Çankırı) bu yiyeceklerin üzerine kömür, kimi yörelerde de (Kayseri, Balıkesir) tezek (hayvan dışkısı) koyarak gelecek uğursuzluğu bu şekilde önlemeye çalışırlar.³⁶³ Sivas ve Divriği’de “gece vakti bir evden kara kazan çıkarsa o evden ölü çıkacak.” denir. Bir diğer inanışa göre ise, boş testiyle bir eve girilirse o evden ölü çıkar.³⁶⁴

2.1.1.3. Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar

Yörede ölüm habercisi olduğuna inanılan astronomik birtakım inanışlarda vardır. Ay ve güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylar da halk inanmalarında çoğu zaman ön belirti sayılır. Ay ve güneş tutulmalarını korkunç bir olay olarak yorulmayan halk düşüncesi, yeryüzüyle gökyüzü arasındaki sıkı dinsel ilişkinin analogik sonucu olarak yeryüzünde de gökyüzündekine benzer korku verici olaylar beklemektedir.³⁶⁵

Sivas'ta ölüm habercisi olduğuna inanılan inanışlar şu şekildedir: Ay ve güneş tutulması sonucunda insanlar, büyük adamlardan biri ya da birkaçının öleceğine, kıyametin kopacağına, ortalığın karışacağına, savaş çıkacağına, kıtlık olacağına inanırlar. Ayın ve güneşin tutulumu halinde oluşan kızılığın kan belirtisi olduğuna inanılır.³⁶⁶

Yıldız kaymasının da aynı şekilde ölüm ile ilgili izahları yapılır. İnanca göre her insanın bir yıldızı vardır. Yıldızı kayan kimse ölecek olan kimsedir. Bu nedenle yıldızın kaydığını gören kimse “yıldızım yerinde” der. Böylece yıldız kayması da

³⁶³ A.g.e., s. 23.

³⁶⁴ A.g.e., s. 23.

³⁶⁵ A.g.e., s. 24.

³⁶⁶ A.g.e., s. 24.

ölüm emaresi olarak kabul edilir.³⁶⁷ Gökyüzü ile yeryüzü arasında kurulan dinsel-büyüsel ilişkilerden biri de “insanların gökyüzünde birer yıldızı” olduğu tasarımıyla yatmaktadır. Böylece insanlarla yıldızlar arasında “kayma”, “göçme” ve “sönme” yönünden koşutluklar kurulmaktadır. Sivas’ta da yıldız kaymasının ölüm belirtisi olduğu, gökten düşen (kayan) yıldızın sahibi öldü demek olması, insanların yıldız kayması görülünce birinin öleceğine inandıklarını ama bunun yakın çevreden mi uzaktan mı olacağını bilemediklerini söyledikleri olmuştur. Şayet görülen kuyruklu yıldız ise savaş çıkacağına ya da büyük bir insanın doğacağına veya öleceğine, memlekette büyük bir değişiklik yaşanacağına işarettir.³⁶⁸

2.1.1.4. Rüya ile İlgili İnanışlar

Ölümün ön belirtisi olduğuna inanılan bir diğer nokta ise “rüyalar” aracılığıyla anlamlandırılan birtakım hususlardır. Bilindiği üzere Türk mitolojisinde rüyalar oldukça önemli bir yere sahiptir. Rüya, insanlar tarafından gerek İslam öncesinde gerekse de İslam dininin benimsenmesinin ardından çeşitli durumların habercisi olarak algılanmıştır. Gelecekte haber verme, Türk mitolojisinde de rüyaların en önemli işlevi durumundadır.³⁶⁹

Rüyalar, tarih boyunca pek çok bilinmeyen anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak kendisinden zaman zaman korku duyulmuş veya kendisine hayranlık uyandırmış, edebi eserlerin pek çoğuna konu olmuş ve bu eserlerde farklı işlevler üstlenmiştir.³⁷⁰

Türk kültürünün ürünlerinden olan destanlarda rüya motifine Oğuz Kağan Destanı’nda Uluğ Türk tarafından görülen rüyada rastlamaktayız. Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan’ın veziri Uluğ Türk, rüyasında, altın bir yayın gün doğusundan gün batısına, üç gümüş okunsa kuzeye doğru gittiğini görür. Bu rüyasını Oğuz Kağan’a anlatırken de Gök Tanrı düşümde gördüğümü hakikate çıkarsın! Tanrım bütün yeryüzünü senin soyuna bağışlasın, diye dua eder. Oğuz Kağan, Uluğ Türk’ün rüyasını ve yorumunu çok beğenir. Onun öğütleri üzerine oğullarını

³⁶⁷ Kalafat, a.g.e., s. 366.

³⁶⁸ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 24-25.

³⁶⁹ Mehmet Surur Çelepi, “Türk Halk Kültüründe Rüya”, (Doktora Tezi), **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Muğla, 2012, s. 57

³⁷⁰ Fatma Yıldırım, “İslamî Destanların Rüya Motifi Bağlamında Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 46, 2016, s. 157.

çağırarak gönlünün av istediğini söyler. Gün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna; Gök, Dağ ve Deniz'i de gün batısına gönderir. Gün, Ay ve Yıldız, bu yolculukta pek çok av avladıktan sonra buldukları altın bir yayı babalarına getirirler. Oğuz Kağan çok sevinir ve yayı üçe bölerek onların da yay gibi olmalarını, okları göklere atmalarını öğütler. Diğer yandan Gök, Dağ ve Deniz de yine pek çok av avladıktan sonra yolda üç gümüş ok bulurlar. Buldukları bu okları tıpkı diğer kardeşleri gibi babalarına verirler. Oğuz Kağan, okları üçe bölüp küçük oğullarına verirken, yayın oku atacağını ve onların da oklar gibi olmaları gerektiğini söyler. Bu rüya Oğuz boylarının geleceği ve devlet teşkilatlanması hakkında bir ön haber niteliğindedir. Uluğ Türk'ün rüyasıyla, Oğuz Han bir nevi büyük devlet olmanın temellerini atmıştır.³⁷¹

İslâmiyet öncesinde pek çok destan ve anlatıda “rüya” motifinin, gelecek hususunda rehber ve haberci konumunda olduğu görülmektedir. İslâmiyet'in benimsenmesinin ardından ise rüya motifini açık olarak Dede Korkut Hikâyelerinde görmekteyiz. Dede Korkut Kitabı'ndaki Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması hikâyesinde, Salur Kazan Han, ava çıktığı günün gecesinde rüyasında bir karabasan görür. Kara kuduz kurtlar, karakargalar hep hanesine saldırıyordur. İçi rahat etmez. Adamlarını av yerinde bırakıp, atına atlayarak, üç gün yol giderek obasına varır. Durumu görünce, kanlı gözyaşları döker. Sonra da kâfirlerin peşine düşer. Bu rüyada da görmekteyiz ki Salur Kazan gördüklerine kötü dahi olsa bir anlam yüklemiş ve rüyasının peşinden giderek gördüklerinin gerçekliğe dönüşmesine şahit olmuştur.³⁷²

Örneklerini çoğaltabilmemizin mümkün olduğu rüya motifi, insan hayatında boş bir hayal olarak kalmamış, bir mesaj, bir uyarıcı olarak yorumlanmış ve bu uyarıcılar dikkate alınarak geleceğe yönelik planlar yapılmış ve bu doğrultuda hareket edilmiştir. Rüyalar, aynı zamanda ölüm konusunda da bir uyarıcı niteliğindedir. Bu yüzden ölüm ve rüya arasında mutlak bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ hem ölünün kendisiyle ilgili hem de ölen kişinin yakınları ile ilgilidir. Kişiler gördükleri rüyalarla ölüm haberi alacağına ya da ölen kişiyi rüyada görmekle onun diğer dünyadaki durumu ile ilgili fikir oluştururlar. Rüyada dış çekildiğini görmek

³⁷¹ Savaş Kurt, Beyza Kurt, “Türk Devlet Kültüründe Rüya”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8/2, 2015, s. 242.

³⁷² **A.g.m.**, s. 243.

bir kişinin öleceğine, yaş üzüm görmek gözyaşına, soğan görmek acı habere işarettir. Ölen kişinin rüyada bir yiyecek istediğini görmek dua istemeye veya sadaka vermeye yorulur.

Ölüm çevresinde toplanan ve ölen kişiyle toplum bireylerini kuşatan inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisini ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde gerekse de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulamalar oluşturmaktadır. İkincisi, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek için yerine getirilmektedir. Üçüncüsü ise, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılmaktadır.³⁷³

İnsanlar rüyalar aracılığı ile ölenin diğer dünyadaki konumunu görerek psikolojik olarak ya rahatlarlar ya da onun diğer dünyadaki acısını azaltmak için ellerinden geleni yapmaya çalışırlar. Bu hususta kişi eğer rüyasında ölen kişiyi mutlu, iyi bir halde görürse bu onun cennette olduğu anlamına gelir. Eğer kötü bir halde olduğunu gördüyse bu da ölenin duaya ihtiyacı olduğu anlamına gelir. Bu sebepten rüyayı gören kişi, ölen kişinin ruhu için hayır işlemeye gayret gösterir. Rüyalar vasıtasıyla ölüm habercisi olduğuna inanılan birtakım sembollerin yanı sıra ölenin durumu ve geride kalanların yapması gereken şeylerinde önemi ortaya konmuş olur. Rüyada ölüm habercisi olduğuna inanılan İslamî dönem destanları arasında Battal Gazi Destanı da vardır. Bu destanda “Battal yaşlanır ve artık kutsal topraklarda inzivaya çekilir. Gitmeden önce de Kayser’den Malatya’ya saldırmaması için söz alır. Aradan yedi yıl geçtikten sonra Kayser Kanatus verdiği sözü tutmaz ve Malatya için ordu hazırlığına başlar. Battal'a rüyasında Hz. Peygamber tarafından Malatya'daki Müslümanların zor durumda olduğu ve onların yardımına gitmesi söylenir. Battal kutsal topraklardan ayrılmak istemediğini söyler. Hz. Muhammed de ona kendisini özlediğini ve kısa süre sonra buluşacaklarını bildirir.”³⁷⁴ Bu ifadeleri ölümün yaklaştığını bildiren bir rüya olarak kabul edilir.

Danişmend Gazi Destanı’nda ise, Melik Gazi, gördüğü rüyalar sonucunda gelecekte haberdar olmaktadır. Melik, rüyasında bütün âlemin denize döndüğünü,

³⁷³ Yıldırımış, **a.g.m.**, s. 163.

³⁷⁴ Yıldırımış, **a.g.m.**, s. 164.

kendisinin ve Sultan Turasan'ın farklı gemilere bindiğini görür. Bir süre sonra Sultan Turasan'ın gemisi batar. Rüyadan uyanan Melik, Sultan Turasan'ın öleceğini ve fetihleri tek başına gerçekleştireceğini anlar.³⁷⁵

Sedat Veyis Örnek'in *Anadolu Folklorunda Ölüm* isimli eserinde ise Sivas halkının inancına göre, "Rüyada genç ağacın kırılması, sarı renkli bir meyve yemek ya da görmek, rüyada diş dökülmesi, kırılması ya da çekilmesi yakınlarından birinin ölümü, acımadan çekilen ya da yerinden çıkan diş ise uzaktan birinin öleceğine işarettir. Rüyada kırat görmek, beyaz renkli manda görmek, Azrail'i görmek, ölmüş kimsenin rüya sahibini çağırması ya da bir yere götürmesi, kutsal bir kimsenin rüya sahibine öleceğini bildirmesi de ölüme işarettir. Rüyada duman görmek, değirmen taşının kıyısını kırık görmek, duvarın ya da evin yıkıldığını görmek, denizde boğulmak, rüyada ağlayan çocuk görmek ve rüya sahibinin rüyada bir organını kaybetmesi, rüya sahibinin evinin önünü kalabalık görmesi de ölüme işarettir."³⁷⁶ Bu kısımda rüyada çoğunlukla bir şeyin var olan düzeninin bozulması, yok olması, çıkması, kırılması gibi durumların ölüm habercisi olduğu düşünülmektedir. Rüyada bir çocuğun ağlamasının yanı sıra gerçekte bir çocuğun, genellikle 7-8 yaşlarında, bebek gibi ağlaması da yöre halkı tarafından iyi karşılanmaz, bu durum birinin öleceği ve ölüm haberi alınacağı anlamına gelir.

2.1.1.5. Ölen Kişiyle İlgili İnanışlar

Ölüm habercisi bu belirtilerin ardından ölecek kişide birtakım fiziksel ya da psikolojik belirtiler de bulunur. Sivas yöresinde, ölümün psikolojik belirtisi olduğu düşünülen davranışlar arasında, hastanın ayağa kalkıp "gitmem gerek" demesi, güvendiği ya da sevdiği birisini görmek istemesi, hoca, müftü vb. bir din adamını çağırması, borçlarının verilmesini istemesi, vasiyetini yapmak istemesi, uzaktaki akrabalarını görmek istemesi, evine ya da doğduğu yere girmek istemesi, aile üyelerinin, akrabalarının, dostlarının başucunda toplanmasını istemesi, sorulanlara karşılık vermemesi, gaipten sesler duyduğunu, birtakım kimseleri gördüğünü söylemesi ve sayıklaması sayılabilir.³⁷⁷ Ayrıca helallik almak isteyeceği kişileri

³⁷⁵ Yıldırımış, **a.g.m.**, s. 164.

³⁷⁶ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 28-29.

³⁷⁷ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 31.

görmek istemesi, gözünün sürekli yere bakması da “gözü toprakta” anlamına geldiği için halk arasındaki tabirle “gidici” olduğunu düşündürür. Bu belirtilerin yanı sıra birtakım fizyolojik belirtiler de vardır. Sivas halkının ölümün ön belirtisi olduğuna inandığı fizyolojik belirtiler; bedeni soğumaya başlaması, ellerin, ayakların, tırnakların beyazlaması, iştahının birden açılması ya da kesilmesi, güçlkle nefes alıp verme, dalgınlama, bedenin kararması ya da morarması, bedenin şişmesi, ağzından köpük ya da kan gelmesi, uzuvlarının katılaşıma başlaması, inlemesi, tuhaf tuhaf kokmaya başlaması kişinin yakında öleceği anlamına gelir.³⁷⁸

Ölüm döşesindeki kişi tüm bu haller içerisindeyken ev halkı ya da akrabaları onu tek başına bırakmaz, başucunda dururlar. Kişi ölüm döşesindeyken pek çok tanışı ziyaretine gelir ve helalleşmek ister. Bu helalleşme sayesinde yöre halkı, öleceği düşünülen kişinin canının daha kolay ve çabuk çıkacağına inanır. Ölüm döşesinde can çekişen kişinin teslimiyeti zor olursa bu onun günahlarının çok olduğu anlamına gelir. Bu yüzden yanındaki kişiler, ölüm döşesindeki kişinin canını kolaylıkla teslim edebilmesi için başında Kur'an-ı Kerim okurlar. Özellikle Yasin-i Şerif'in bu durumu kolaylaştıracağına, acıları dindirip şifa vereceğine inanılır.

Türklerde ölüm döşesindeki kişinin yalnız bırakılması gerekir. Yalnız kalması halinde hastanın su ihtiyacının karşılanmaması durumunun sonucunda şeytanın onu aldatıp su vermiş gibi yapacağı ve ruhunun şeytan tarafından alıp götürüleceği inancı vardır.³⁷⁹

Kişinin can verişinin onun geçmiş hayatındaki tutumu ile ilgili olduğuna inanılır. İnanca göre insanlar canlarını ölüm meleğine teslim ederlerken zorlanırlar, nefesleri hırıltılı çıkar, çırpınırlar. İyi insanlarda durumun farklı olduğuna inanılır. Onlar adeta gülümseyerek ölürlar, yüzlerine bir güzellik gelir ve çok sakindirler. Küçük bebeklerin ve iyi insanların bir kuş gibi uçup gittikleri inancı vardır. Bedenden ayrılan ruhun bir kelebek gibi uçup gittiğine inanılır.³⁸⁰

Kişinin can verişinin ardından yüzü gülüyor gibiyse yöre halkı bu durumu iyiye yorar ve diğer dünyadaki yerinin iyi olduğu anlamına gelir. Eğer aksi olarak yüzü üzgün ya da sert, kızgın bir görünümde ise bu da onun diğer dünyadaki yerinin

³⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 32-33.

³⁷⁹ Adem Sağır, **Ölüm Sosyolojisi**, s. 100.

³⁸⁰ Kalafat, **a.g.e.**, s. 376.

kötü olduğu anlamına gelir. Ölünün gözleri açık bir şekilde kalması ise yörede birine hasretlik duyduğu anlamına gelir. Bu durumda hasretlik duyduğu kişi yakınlar tarafından biliniyorsa ve o an oradaysa hemen ölünün başucuna çağrılır ve yanında durması istenir ancak bu şekilde ölünün gözünün arkada kalmayacağına inanılır. Eğer hasretlik duyduğu kişi orada değilse imkanlar dahilinde o kişinin fotoğrafı gösterilir. Fotoğrafının gösterildiği durumlarda ölünün gözlerini kapattığı da olmuştur, kapatmadıysa bir başka kişi tarafından kapatılır. Ölünün gözlerinin açık olması aynı zamanda öte dünyada yerini görmesi anlamına da gelir.

Ölüyü gömme sırasında ya da ölünün kendisi ile bağlantılı olarak birtakım hususların da ölümün ön belirtisi olduğuna inanılır. Sivas'ta örneğin; mezar eşilen kazma kürekle eve girmek, kazma ve küreği üst üste mezarın üzerine veya yanına bırakmak, ölüyü yıkamak için su ısıtılan kazanı devirmek, teneşiri cenazeden sonra çıkarmak iyi sayılmaz ve bunların olması durumunda başka bir ölüm daha yaşanacağına inanılır. Ayrıca tabut içerisindeki ceset sallanırsa, ölü yıkanırken eti yumuşarsa, cesedin boynu eğik olursa, ölünün eti hala sıcaksa bu ölümün peşinden bir ölüm daha yaşanacağına işarettir.³⁸¹

Ölüm konusunda ön belirtisi olduğu düşünülen hayvanların, eşyaların, rüyaların, psikolojik ve fizyolojik kimi değişikliklerin yanı sıra yörede yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanıldığı birtakım işlemler ve davranışlarda vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: Bir mahallede ölen olursa o mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır, ölü yıkanırken uyuyan kimseler uyandırılır, cenaze geçerken uyuyan kimseler uyandırılır, cenaze evden çıkınca ardından su dökülür, ölünün yatağı toplanır; yatağın yerine taş konur ya da su serpilir, ölü yıkandıktan sonra su ısıtılan kazan ters çevrilir. Cenazeye katılanlar, ölü evinden çıkan taşta oturur. Bunun nedeni ölünün ağırlığının taşta geçeceği inancıdır. Mezar dönüşü eve döndüğünde, ölenin yakınları arkalarına bakmazlar. Bakmaları durumunda olumsuzlukların olacağına inanılır. Bu gibi inanışlar ölümün yarattığı korkudan kurtulmak, daha doğrusu ölümü uzaklaştırmak, saptırmak ve etkisiz kılmak için birtakım uygulamalara, kaçınmalara dikkat etmek içindir.³⁸²

³⁸¹ Sedat Veyis Örneş, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 35-36.

³⁸² Sedat Veyis Örneş, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 37-40.

2.1.2. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm olayının duyurulma biçimlerinin en doğal ölenin yakınlarının ağlamalarıyla, yaktıkları ağıtlarla gerçekleşir. Komşular bu yakınmalarla, ağlamalarla ölümün gerçekleştiğini anlar. Ölüm haberini alan komşular, duymayanlara ulaşarak ölümü duyurmaya çalışırlar. Sivas'ta ölüm olayının duyurulmasında kullanılan en sık aracı cami hoparlöründen verilen anonslardır. Camilerde verilen salalarla ölenin kimliği, nerede yaşadığı gibi konularda bilgi sahibi olunabilir. Hatta bazen yöreden uzak yaşamasına rağmen doğduğu köyde, ölen kişinin ölümünü duyurmak amacıyla salalar verildiği de görülmektedir.

Günümüzde ölüm haberinin uzaktakilere duyurulması genellikle yerel dernek lokalleri aracılığı ile gerçekleşmektedir. Dernek lokallerinin dernek üyelerine gönderdikleri iletilerle ölenin adı, soyadı, kimlerden olduğu ve cenazenin ne zaman ve nerede kaldırılacağı gibi hususlar belirtilir. Bununla birlikte internet vasıtasıyla da ilgili kişilere haber verilebilmektedir. Genel manada günümüzde ölüm haberinin duyurulması, radyo ve televizyon, internet ve camilerde verilen salalarla gerçekleşir.

Geçmişte ölüm haberinin duyurulması küçük yerlerde adam çıkartıp “*haber okutmak*” ve eşe dosta haber vermekle de olur. Ölüm haberini duyuran bu kimselere “*okuyucu*” adı verilmektedir. Eskiden kasaba ve köylerde haber için tellallar çıkarıldığı gibi, özel habercilerin kullanıldığı da görülüyordu. Giderek bu tür haberleşmenin, özellikle tellal çıkartmanın azaldığını söylemek mümkündür.³⁸³

Toplumların haberleşme biçimleri de kültürlerinin bir parçasıdır. Kültür unsurları ise toplum içinde işleviyle birlikte kendisini korumaktadır. İşlevini yitiren veya yerini başka bir kültürel unsura bırakan hiçbir kültürel değer varlığını koruyamaz. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte mektup, telgraf ve hatta telefon gibi son yüzyılın medeniyetimize kazandırdığı araçlar bile yerini yeni gelişmelerin getirdiği tekniklere bırakmıştır. Çağın icadı olarak düşünebileceğimiz internet bir yandan birçok kültürü birbirine yaklaştırırken diğer yandan insanları birbirinden uzaklaştırmakta, kültürel bağları zayıflatmaktadır. Birlikte yaşamayı yaşamının bir parçası olarak görmeyen bireyin de değerler bütünü olarak tarif edebileceğimiz ve toplum yapısı içinde kendisini gösteren kültürel bağlardan daha çabuk uzaklaşması söz konusudur. Sadece ölümle ilgili inanışlarda değil ölümün karşılanması ve haber

³⁸³ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, a.g.e., s. 41.

edilmesiyle ilgili değişimler de son zamanlarda bireylerin kısa ömürleri boyunca takip edebilecekleri bir hızda seyretmektedir. Kültürel etkileşimden öteye gidip erezyona dönüşen bu değişimler nedeniyledir ki bugün ölüm konusunda ateş tam anlamıyla düştüğü yeri yakmaktadır. Ölüm hadisesinin vermiş olduğı acı daha bireysel yaşanmakta “acıyı paylaşmak” değimi ise sanal ortamlarda kalmaktadır. Ölü evinin dışındaki evlerde sosyal medya üzerinden tek tuşla paylaşılan ve çoğı kalıplaşmış cümlelerle paylaşılan “baş sağlığı”yla ilgili iletiler aynı zamanda “haber verne” işlevi görmektedir.

2.1.3. Ölümün Hemen Ardından Ölü Üzerinde Yapılan İşlemler

Ölümün gerçekleşmesinin hemen ardından ölü, öldüğü yerden alınır ve “rahat dőşeğı” denilen yere yatırılır. Yatırılan yerin toprak, kum ya da soğuk bir zemin olması önemlidir. Bunun nedeni ölünün şişmemesi ve morarmaması içindir. Ölü sıcak yerde morardığı için serin bir zemine yatırılması gerekir. Öncelikle eğer kişı toplu/topaklanmış bir vaziyette öldü ise derhal vücudu düz bir hale getirilir. Çünkü kısa süre sonra vücut soğuyacağı için katılaşır ve onu düz hale getirmek zorlaşır. Ardından başı kible tarafına çevrilir ve kıyafetleri soyulmaya başlanır. Bu işlem sanki kişı yaşıyormuş da bir yeri acıyacaktı gibi yapılır. Çünkü ölülerinde canının acıyacağı düşünülür. Ayrıca bu soyma işlemi sırasında sakın ve hassas davranılmasının bir başka nedeni de ölünün can vermesi sırasında yaşadığı yorgunluktan dolaydır. Azrail’e canının teslim ederken bir hayli yorulduğu bu yüzden de sert bir harekette vücudunun acıyacağı düşünülür. Üzerinden çıkarılan giysilere “soygun” ya da “soyha” adı verilir. Ölünün kıyafetlerini soymaya yardım etmenin sevap olduğu düşünüldüğünden birçok kişı kıyafetler çıkarılırken yardımcı olmak ister. Ölünün yorgun olduğu düşüncesiyle kıyafetler çıkarılırken çok zorlanılıyorsa makasla kıyafetler kesilerek de çıkarılabilir. Makasla kesilmesinin nedeni ölüyü zorlamamak, çok fazla hareket ettirmemek içindir.

Ölüden soyulanlar, soyhası, bekletilmez yıkanır. Bekletilmesi durumunda ölüye sıkıntı verir derler. Yıkama imkânı olmazsa, ölünün yüreğine ferahlık olsun

diye, çamaşırlarına çarşaf vb. üzerine su serperler.³⁸⁴ Ölünün kıyafetlerinin evde tutulması da iyi sayılmaz. Ölüm hadisesinin ilk üç gününde kıyafetleri, bazı değerli eşyaları ihtiyaç sahibi kişilere dağıtılır. Ölen kişi kadında yaptığı başörtüler vs. dua okumak üzere merasimde bulunanlara dağıtılır. İsteyen kişiler ölünün bazı eşyalarını hatıra olarak da alabilirler.

Kırgız Türkleri arasında Azrail'in can almaya geldiğinde, kılıç kullandığına inanılır. Ayrıca, hasta öldüğünde üzerinde bulunan elbise kafasından çıkarılmaz, makasla kesilip çıkarılır.³⁸⁵ gibi inanışlar ölünün Azrail'e karşı zorlu bir mücadele verdiğinin göstergesidir. Ardından varsa takma dişleri derhal çıkarılır, zaman geçtikçe ölünün vücudu soğuyacağından vücut katılaşacak ve takma dişleri çıkarmak zorlaşacaktır. Takma dişler çıkarıldıktan sonra bir tülbent çenenin altından geçirilir ve baş taraftan bağlanır. Bu işleme "*çene bağlama*" denir. Bunun nedeni de ölünün çenesi düşmesin, ağzı açık kalmasın, diyerdir. Ayrıca korkunç ve çirkin görünmesin, ağzına toprak dolmasın, ruhu yarılmasın gibi nedenlerde vardır.³⁸⁶ Ruh, burundan üflenip ağızdan çıkıp giden bir yapı olduğundan ruh yarılmasın diye çene bağlama inancı vardır. Ölünün iki ayağının başparmakları vücudun düzgün durması için birbirine bağlanır. Elleri iki yana ya da göbek üstüne konur. Bunun nedeni kabirde yatacağı şekli alabilmesi içindir. Daha sonra ölünün gözleri açıksa, gözleri arkada kalmasın diye kapatılır. Ölen kişi eğer kadın ise ellerine ve ayaklarına kına yakılır. Bunun nedeni ise diğer dünyaya gelin gitsin diyerdir. Bu kına yakma durumu Alevi köylerinde daha sık rastlanılan bir durumdur.

Ölünün yıkanma işleminden önce vücut temizliği çok önemlidir. Vücut temizliği ölen kişi kadınsa kadınlar tarafından, erkekse erkekler tarafından yapılır. Tırnaklar kesilir, vücut kıldan ve tüyden arındırılır. Ölünün temiz olması, diğer dünyaya da temiz bir şekilde gitmesi demektir. Yörede ölüm konusunda her zaman için bir hazırlık vardır. İnsanlar ani ölümler yaşayabileceğini düşünerek vücut temizliklerine özen göstermeye çalışırlar. Özellikle uzak bir yere gidilmeden önce yolda insanın başına neler geleceğinin bilinmemesinden, vücut temizliği muhakkak

³⁸⁴ Müjgan Üçer, "Beşik-Eşik-Keşik Sivas'ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları", **Erdem (Türk Halk Kültürü Özel Sayısı)**, C. 13, S. 39, 2001, s. 514.

³⁸⁵ Fidan Uğur Çerikan, "Türk Kültüründe Demir", (Yayımlanmamış Doktora Tezi) **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Denizli, 2014, s. 523.

³⁸⁶ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 44.

yapılır ve yola öyle çıkılır. Bu durum öldükten sonra geride kalanları zorlamamak ve bir nevi utanç duygusunun da gerekliliğindendir. Ölünün temizlenmesi sırasında yakınlardan kişiler (anne, baba, kardeş, evlat vs.) hatıra olarak kalması için ölünün saç telinden makas ile kesip alabilir. Amaç ölüyü hatırlamak, onun canlı halinden bir parça alarak bedenini yaşatmak ve onu unutmamak içindir.

Ölü üzerinde yapılan tüm bu işlemlerin ardından ölünün üzerine bir çarşaf örtüldükten sonra göbek kısmına bıçak, makas, kayış, bakır, kılıç gibi demirden eşyalar konur. Günümüzde daha çok bıçak konulduğu görülmektedir. Bunun nedeni de ölünün vücudunun şişmemesi içindir. Bu kısımda konan eşyanın “*demir*”den olması önemli bir noktadır. Hayatın geçiş evrelerinde doğumda, evlenmede ve ölümden her zaman için kötücül ruhlar devreye girer. Doğumda “albastı/alkarısı” olarak isimlendirilen kötücül varlık, ölümde de şeytanlar ve cinler akla gelir. Demir bu aşamada koruyucu bir görev işlevindedir. Yeni doğan çocuğun ve lohusa kadının yastığının altına konulan demirden eşyanın, bu genellikle çengelli iğne olmaktadır, anneye kötü ruhlar konusunda yardımcı olduğu düşünülür. Bu iğne sayesinde bebek ve anne alkarısı/albastıdan korunur. Aynı şekilde ölünün karnına konan demirden maddenin de hem ölüyü hem de çevresindekileri kötücül ruhlardan koruduğu inancı hâkimdir. Ölünün karnına konan demirden madde sayesinde şeytanın ve cinlerin yanına gelemeyeceği, günahların bu demir sayesinde azalabileceği, ölünün hortlamasını engelleyeceği gibi inanışlar da vardır. Sivas’ta ölünün eline demirden bir madde verildiği de görülür. Bu genellikle *çuvaldızdır*. Bu durumda da demirin ölüyü kötücül varlıklardan koruduğuna inanılır. Evin kapısına asılan demir maddenin de aynı şekilde koruyucu işlevi ön plana çıkmaktadır.

Yakutlar ölene en iyi elbiselerini giydirir, sonra onu bir tabuta yerleştirir, yanına da demirden bir çakı ya da bıçak koyarlar. Bu malzemeler ölümlere öbür dünyada yardımcı olacaktır. Samueller de ölüyü giydirir, başına bir tencere geçirir. Onlara göre ruh, ölenle beraber bulunduğu için, ölenin vücudu çürüyünce kadar ruh, bu tencerenin içinde kalır ve orada kendini korur. Karaylarda genç ölümler için mezar kazılıp tabut mezara indirildikten sonra tabutun üzerine kapalı şekli ile kilit konulur.

Bu uygulamanın nedeni, ölüye kötü ruhların ulaşmasını engellemektedir.³⁸⁷ Pek çok kültürde demirin ölümler için koruyucu işlevinden yararlanılmaktadır.

Türk kültüründe Tanrı'nın gökte olduğuna inanılmış ve bu yüzden insanlığın yaratıcısına "Gök-Tanrı" denilmiştir. İnanişâ göre gök, evrenin ilk arketipidir. Demir de gökten yeryüzüne gönderilen "meteor taşı" kaynaklı bir arketiptir. Bir başka ifadeyle güneş ve yıldız sisteminin içerisinde bulunan bir yıldızdır. Eliade bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: *"Göksel metal olan demir, yere yabancısıdır ve üstündür; çünkü yukarıdan gelmektedir. Harikalarla doludur, mucizeler yaratabilir."*³⁸⁸ şeklindeki ifadesi demirin Tanrı kaynaklı oluşunu, gökten gelişini ve yüceliğini ifade eder.

Türklerin evren tasarımı "yeraltı" dünyası vardır. Buranın hâkimi ise "erlik" adı verilen varlıktır. Burada şeytan, devler, cinler gibi kötü ruhlar yaşar. Erlik bu "yeraltı" dünyasının hâkimi olmakla birlikte *"demirci"*dir. Göksel olduğuna inanılan ve iyiliği temsil eden demirin kötücül ruhlarla ve yeraltı dünyası ile ilişkisi Tanrı tarafından belirlenmiştir. Tanrı, demiri bilinçli olarak yeraltı dünyasına göndermiş ve buradaki ruhları bir düzen içinde tutmasını ve düzenin devamlılığını sağlamasını istemiştir. Yeraltından yeryüzüne, yeryüzünden gökyüzüne bu ideal düzenin temsilcisi "Demir Kazık" ya da "Demir Ağaç"tır. Bu Demir Kazık ya da Demir Ağaç göğün direğidir. Göğün direğinin demirle sembolize edilmesi ve bu direğin göğün en tepesine bir kanca ile takılı olması da demirin ne kadar sağlam olduğunu gösterir. Bu kancanın kopması halinde kötülüklerin ortaya çıkacağı diğer bir söylemle kıyametin kopacağı düşünülür.³⁸⁹ Bu kısımdan anlaşılıyor ki, demirin koruyuculuk işlevinin göğün direği olmasıyla mutlak bir bağlantısı vardır.

Ergenekon Destanı'nda da Türklerin çevresi demir dağlarla çevrili bir bölgede yaşadıkları ve buradan yeryüzüne çıkmak için bu demirden dağları erittikleri bilgisi vardır. Destanda Türklerin demirci oldukları ve ateşi kızdırarak demiri erittikleri söylenir. Destana göre Türkler çevresi demir dağlarla örülü bu yerde yaşamışlar burası onlar için bir sığınma ve yaşam alanı olmuştur. Demir dağı erittikten sonra yeryüzüne çıkıp düşmanlarından intikam almak isteyen Türklerin bu

³⁸⁷ Çerikan, a.g.t., s. 521-522.

³⁸⁸ Çerikan, a.g.t., s. 289.

³⁸⁹ Çerikan, a.g.t., s. 292.

kısımda yeryüzünden bağımsız bir yerde yaşadıkları izlenimi vardır. Aslında demir, destana göre kutlu Göktürk sotyunu düşmanlardan koruyan bir sığınaktır.³⁹⁰

Türk kültüründe geçmişten bu yana demir kutsal bir arketiptir. Bu kutsallık Tanrı kaynaklı yani göksel niteliğe sahip oluşundan gelir. Demirin, koruyucu, düzenleyici, sığınılan, sağlamlığın ve iyiliğin temsilcisi olduğu anlaşılmaktadır. Türk mitolojisinin demirle ilgili bu tasavvuru ölüm törenlerine de yansımış, İslam devrinde de devam etmiştir. Ölünün karnına konan bıçak, kılıç, makas gibi demirden maddenin ölünün hem fiziksel anlamda bozulmaması yani vücudunun şişip morarmasını engellediği biyolojik bir tespittir. Şeytan, cin gibi kötücül ruhların ölüye musallat olmamasına engel olduğu düşüncesi ise metafizik gerçekliktir.

Ölen kişi, hazırlandıktan sonra ölünün bulunduğu odanın camları, kapıları açılır. Odanın havalanması sağlanır. Bunun nedeni ölüm kokusunun dağılması, ruhun ve Azrail'in rahatça çıkıp gidebilmesi, meleklerin de rahatlıkla odada ölünün yanında kalabilmesi içindir. Ölünün başucunda Kur'an-ı Kerim okunur, özellikle 71.000 Kelime-i Tevhit çekilir. Sure olarak da özellikle Yasin-i Şerif okunur. Ölünün bulunduğu ve sağken en çok vakit geçirdiği ya da ölüm döşeğinde iken bulunduğu odanın mutlaka aydınlık olması gerekir. Bu işlem ölümün yaşandığı evde yedi gün hiç değilse üç gün boyunca mutlaka sürdürülür. Bunun nedeni ölünün ruhunun hala evin içinde dolaştığına olan inançtır. Özellikle geceleri ruhun korkmaması için oda aydın tutulur. Bir diğer neden ise ruhun evin içinde oluğu düşüncesiyle ev halkının onun yasını unuttuklarını zannetmesine engel olmaktır. Işıkların kapanması, ölünün unutulduğu ve normal hayata hemen döndüğü anlamına gelir. Bu durum sadece ölü için değil, uzaktan yakından cenaze evine gelenler ve orada kalanlar için de gereklidir.

Cenaze evden gidince ölünün yattığı yer hemen toparlanır, ağırlığı yerde kalsın diye de yattığı yere ağır bir taş konur bu taşın ağırlığı alacağı inancı vardır. Yaşar Kalafat, bu hususta bazı yörelerde ölünün kaldırıldığı yere taş konma sebebini "*yerinde ağır olsun*" mesajını içerdiğini belirtir. Nitekim bazı yörelerde de gelin

³⁹⁰ Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, 1983, İstanbul, s. 26.

kızın cebine de yeni evine giderken taş konur. İnanca göre, gelin kız böylece yeni evini benimseyecek ve yerli yersiz baba evine gelmeyi düşünmeyecektir.³⁹¹

Ölünün kıyafetleri bir fakire verilerek hayır işlenir. Eğer kıyafetleri çok eski ise bunların yakıldığı da olur. Ölünün çıktığı evin kapısına ayakkabıları da konur, bunun nedeni de ihtiyacı olan bir kimsenin alması ve ölüye dua etmesi içindir. Ölen kimsenin para, altın, mücevher gibi değerli eşyaları var ise bunlar ya hayır olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılır ya da vasiyetinde bildirdiyse vasiyet üzere kullanılır. Bunların dışında varsa çocukları arasında da pay edilebilir. Ölen kişi eğer evin direği olarak tabir olunan evin reisi ise şapkası hiç kimseye verilmez, evin görünen bir yerinde duvara asılır. Bu şapka dirlik ve birlik anlamlarına gelir. Eğer şapka verilirse o evin dirliğinin, beraberliğinin, huzurunun bozulacağına inanılır.

2.1.4. Ölüyü Yıkama ve Kefenleme İşlemi

Ölüyü gömmeye hazır hale getirmek için yukarıda belirtilen ön hazırlıkların ardından ölüyü *yıkama ve kefenleme* işlemi de vardır. Bu aşamada ağırlıklı olarak dinsel birtakım normlara bağlı kalınmakla birlikte gelenek ve göreneklerin getirdiği çeşitli âdet ve inanmalar da baskın bir rol oynamaktadır.

Ölüyü yıkama konusunda bütün Müslüman Türkler arasında benzerlik görülse de yine kültürler arası farklılıklar gözlemlenebilir. Kişi sabah ölmüşse öğle ezanına müteakip, öğlen ölmüş ise de ikindi namazına müteakip gömülür. Eğer ikindiden sonra ölmüşse bir gece bekletilir ve ertesi sabah gömülür. Bu sırada esas olan çabuk gömmektedir. Ölünün çok bekletilmesi doğru karşılanmaz ancak uzaktaki akrabaların cenazeye yetişmesi için bir gün bekletildiği durumlar olmaktadır. Yörede çabuk gömülmesinin nedenleri arasında beyni soğumaması vardır. Bunun nedeni de beyni soğumayan ölünün sorgu meleklerine ifadesini kolay ve iyi bir şekilde verebileceği düşüncesidir.³⁹² Özellikle yaz aylarında ölüyü çabuk gömmek gerekir. Çünkü sıcaktan dolayı beden çabuk morarır ve kokmaya başlar. Dolayısıyla bedenin çürümemesi için de çabuk gömmek istenir. Kimi söylentilere göre de artık ölünün dünya ile ilişkisi kesilmiş olduğundan onun yeri dünya değildir bu yüzden yerini

³⁹¹ Kalafat, **a.g.e.**, s. 383.

³⁹² Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 48.

yadırgayabileceği bu nedenle çabuk gömmek gerektiği ifade edilir. Yöre halkı bu durumu “Toprağına kavuşsun.” şeklinde ifade eder.

Ölü yıkama işlemi kadın ya da erkek hoca, bu işi tecrübe edinmiş kişiler, dini bütün kimseler, halk deyimiyle namazında abdestinde kimseler, tarafından yapılır. Eğer bu özelliklere sahip bir kişi bulunamazsa ölüyü ya ölü sahipleri ya da komşulardan biri yıkar. Ölüyü yıkayacak kişinin yanında birkaç tane yardımcı bulunur. Bunlar yıkama sırasında su dökmek, ölüyü çevirme gibi işlemler için yardımcı olurlar. Ölü yıkama sevap olduğundan çevredeki kişiler yardımcı olmak ister. Bu nedenle yıkama esnasında çevrede bulunan ölü yakınlarının bu sevaba ortak olması amacıyla ölüyü yıkayan kişi bir tas su döktürür. Ölüyü yıkama işlemi tamamen sevap olduğu maksadıyla ücretsiz yapılır ancak ölü sahibi ölüyü yıkayan kişilerin elini boş bırakmak istemediğinden bir miktar para verir. Durumu müsait olmayan kimseler ise ölünün temiz ve yeni kıyafetlerinden vererek ölü yıkayıcıları hoşnut etmeye çalışırlar. Yörede daha küçük ilçe ve köylerde durum bu şekildeyken daha merkezi yerlerde bu işi belediyeye bağlı cenaze işleri müdürlüğü tarafından görevlendirilen kimseler yapar. Ölü yıkama işlemi *gasılhane* adı verilen ölüyü yıkama yerlerinde yapılmakla birlikte, cami avlularında, etrafı siperlenmiş avlularda, bahçelerde de yapılabilir.

Müşgan Üçer, Sivas’ta ölü yıkama işlemini anlatırken ölen kişinin bedeninin önce teneşire yatırıldığını belirtir. Teneşirin baş kısmı hafifçe yukarı kaldırılır. Ölünün saçında örgü vs. bir şey varsa çözülür. Vücuduna ait olmayan her türlü nesne ve unsurdan arındırılır. Yıkama sırasında yakınlarından su dökmek isteyenler ölü yıkayana yardım eder. Yıkama suyu sıcaklığında olan suyla, ölünün vücudu iyice sabunlanarak yıkanır.³⁹³ Yıkama esnasında ölüyü yıkayan kişi eldiven kullanabilir. Ayrıca ölen kişi kendisinin yıkanmasıyla ilgili bir vasiyette bulunmuşsa veya akrabaları arasında onu yıkamak isteyen biri varsa yıkama işlemi ona devredilir. Yıkama sırasında ölünün üç defa sağ omzuna su dökülür. Aynı şekilde üç defa sol tarafına dökülür. Ölü yıkanırken, göğüsten dize kadar “sıtır” denilen bir örtüyle örtülür. Tepeden tırnağa yıkanan ölünün sağ tarafından başlayarak bir yıkama işlemi daha yapılır. Buna “kıyamet abdesti” denir. Bu işlemden sonra ölü kefenlenir. Tabuta

³⁹³ Üçer, **a.g.m.**, s.510.

konurken imam da çağrılır. İmamın üç kere "Selâmünkavlen mirrabbirrahîm" der. "Elveda, yalan dünya, elveda!" der ve böylece tabutun üzeri kapatılır³⁹⁴ Ölüye yakılan kına genellikle ölüm olayından önce "rahat dölşegi"nde yakılır. Kınanın yıkanma sırasında çıkarıldığı olabilmektedir. Söz konusu yıkama sırasında ayak başparmaklarına bağlanan iplerde çıkarılır.

Ölünün yıkandığı suyun temiz olma şartı dışında hususî bir özelliğı yoktur. Ancak yöre halkı ölüyü yıkama suyuna zemzem suyu katarak ölünün bu suyun maneviyatından yararlanmasını amaçlar. Ölünün yıkama suyuna gül suyu ve gülhatmi adı verilen cennet çiçeğı olarak da bilinen çiçek eklenir. Bunların ölünün ruhuna iyi geleceğıne inanılır. Eğer ölü yıkama suyu artarsa yöre halkı bu suyu dölkebilir, ev halkı elini yüzünü yıkayabilir, şifa niyetine hastalar, özellikle felçli insanlar ve kırklı çocuklar yıkanabilir.³⁹⁵ Bu suyun şifa getireceğıne dair bir inanış vardır.

Ölü yıkarken gerekli olan malzemeler: sabun, gülsuyu, kazan, saplı maşrapa, kulplu tas, kova, sabun köpürtme leğeni, kepçe, ibrik, teneşir tahtası, ölü lifi (kendirden ya da yapağı yünden), kese, peşkir (havlu), eldiven (lastikten ya da patiskadan), peştamal (önlük), kurulum, terlik, takunya, tölbent, yazma, sıtır.³⁹⁶ Bazı kimseler, sağılıklarında cenaze malzemelerini alır, evlerinde hazır ederler ve bunu yakınlarına gösterirler. Bunun sebebi, helâl kazançları ile almak istemeleri ve ölüm zamanında telâşe ve etrafa yük olmamak düşüncesiyledir. Kefenlerini sağılıklarında hazır edenler, senede bir kere bu kefen içine girmeliymiş derler. Hacca gidenler kefenlerini zemzemle ıslatırlar. Ya da Nisanın 7'sinde yağın yağmuru zemzem suyuna katarak bu su ile kefenlerini ıslatır, kurumaya bırakırlar.³⁹⁷ Nisan yağmurlarının da tıpkı zemzem suyu gibi mübarek olduğuna inanılır. Dinen de bu suyun şifalı olduğunu belirten pek çok hadis bulunmaktadır.

Yörede ölü yıkanırken ölen kişinin yakını olan gençler çağrılır. Bu kişiler genellikle torunları olmaktadır. Son kez ölen kişiyi görmeleri istenir. Bu durum bakıldığı zaman ürkütücü bir şey olarak görülse de burada söz konusu işlev eğiticiliktir. Anadolu'da çocuklar henüz küçük yaşlarda en zor şartlarla bilinçli

³⁹⁴ Üçer, **a.g.m.**, s. 510.

³⁹⁵ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 51.

³⁹⁶ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 52.

³⁹⁷ Üçer, **a.g.m.**, s. 512.

olarak karşı karşıya bırakılır. Amaç kişiye daha çocukluk döneminde zorluklarla mücadele edebilmesini öğretmek ve ileriki yaşantısında hayatın her zorluğuna ayak uydurabilmesini sağlamaktır. Ölüm de hayatın bir gerçeğidir ve buna hazırlıklı olmak gerekir. Ölüyü son kez görmek için gelen gençler hem ölünün yıkanişı hakkında bilgi sahibi olmuş olur hem de ölünün cansız bedenini görerek duruma alışır. Ölü, kadın ise genellikle kızlar, erkek ise erkek gençler görmeye gelir. Sadece yüz gösterildiği durumlarda hem kız hem de erkek yakınları görmek için gelebilir. Ancak bu aşamada herhangi bir zorlama yoktur, görmek istemeyenler görmeyebilir.

Cenazenin kefenlenmesi işi ise geride kalanlar üzerine farz-ı kifâyedir. Ölenin aksi yönde bir vasiyetinin bulunması bu yükümlülüğü kaldırmaz. Erkeğin kefeni kamîs, izâr ve lifâfe adı verilen üç parça bezden oluşur. Kamîs, boyun kısmından ayaklara kadar uzanan ve gömlek yerine geçen, izâr da don veya eteklik yerini tutan ve baştan ayağa kadar uzanan bir bezdir. Lifâfe ise sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzanarak baş ve ayak taraflarından düğümlenir. Bu bakımdan izârdan biraz daha uzundur. Her üçü de yensiz ve yakasız, etrafları dikişsiz olur. Kadının kefeni, bu üç parçaya ilâve olarak yüzü de kapatacak bir başörtüsü ile göbekte göğüs arasını kapatacak genişlikte bir göğüs örtüsünden ibaret beş parça bezden meydana gelir. Bu, sünnete uygun kefenleme (kefen-i sünnet) için gereken parça sayısı olup buna imkân bulunamadığında erkek için izâr ve lifâfe, kadın için bu ikisine ilâveten başörtüsü yeterli olur (kefen-i kifâyet). Bu da mümkün olmadığı takdirde cenazenin bedenini kaplayan tek parça bezle yetinilir (kefen-i zarûret). Bulûğ çağına yaklaşmış çocuklar büyükler hükmündedir. Bu çağa gelmemiş çocukların kefenleri sadece izâr ve lifâfeden ibaret olur. Savaşta şehid düşen kimse, üzerindeki silâh vb. malzeme çıkarılarak elbisesiyle gömülür. Şehidin, bedeninin sünnete uygun kefenlemeye göre açık kalan yerlerinin kefenlenerek örtüleceği ve öyle defnedileceği görüşü de vardır. Kefen ve cenazeye güzel kokular sürüldükten sonra lifâfe tabut içine veya düz bir yere, onun üzerine de izâr serilir. Ardından cenaze kefen gömleği giydirilerek ve elleri iki yana bırakılarak izârın üstüne konur. Erkek ölüde izâr önce soluna, sonra sağına getirilerek sarılır, peşinden lifâfe de aynı şekilde sarılır. Açılmasından korkulursa kefen bir kuşakla da bağlanabilir. Kadın ölüde ise saçları ikiye ayrılarak kefen gömleği üzerinden göğsü üstüne konulur ve üzerine yüzünü de örtecek şekilde

başörtüsü yerleştirilir. Ardından üstüne izâr sarılır ve izârın üzerinden göğüs örtüsü bağlanır, daha sonra lifâfe sarılır. Göğüs örtüsü lifâfeden sonra da bağlanabilir.³⁹⁸

Kefenleme işlemi dinî bir hüküm olup kültürden kültüre farklılık göstermez. Usulüne uygun bir şekilde kefenleme işlemi yapılır ve ölü gömülür. Sivas'ta kefenleme işlemi sırasında kefenin içine özellikle naftalin, lavanta gibi kokular konur. Bunun nedeni hem ölünün kokmaması hem de toprak altında yılan, böcek vb. haşeratların ölüye yaklaşmasını engellemek içindir. Bedenin cansız olmasına rağmen bu şekilde düşünülmesi ölüye duyulan saygının göstergesidir.

2.1.5. Ölü Gömme ve Cenaze Töreni

Cenaze törenlerinin ilk adımı ölünün yıkanıp, kefenlenmesinin ardından tabuta konulmasıyla birlikte kılınan cenaze namazıdır. Cenaze namazı İslam dininin gereğince kılınır. Namazın kılınması için bazı gereklilikler vardır. Bunlar; *ölünün Müslüman olması, yıkanmış olması, tabutun cemaat önünde olması, ölünün bütün vücudunun veya başı ile beraber vücudunun yarısının tabutun içinde bulunması, ölünün cenaze namazı kılınacak ve cemaatin toplanacağı yerde bulunması, cenaze namazını kıldırarak imamın, kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasına durması* lazımdır.³⁹⁹ Cenaze namazını yalnızca erkekler kılar. Tabut musalla taşındadır, imam tabutun arkasında durur ve imamın arkasında da cemaat bulunur. Cenaze namazının kılınmasının ardından imam ölüyü aklamak, son kez helallik alınması amacıyla cemaate birtakım sorular sorar. İlk olarak “*Ölüyü nasıl bilirdiniz?*” diye sorar, cemaat hep bir ağızdan “*İyi bilirdik, Allah rahmet eylesin.*” der. Ardından “*Hakkınızı helal ediyor musunuz?*” diye üç kez tekrarlar. Her söyleyişte cemaat “*Helal olsun.*” diye karşılık verir. Daha sonra cenaze omuzlara alınır ve gömülecek yere götürülür. Gömülecek yer uzakta ise bir vasıtasıyla götürülür. Küçük yerlerde mesafe de yakın olduğundan omuzlar üzerinde taşınır. Tabutu genellikle dört kişi taşır. Bu kişiler birinci dereceden yakınlarıdır. Ancak tabut taşımak, taşınırken yardım etmekte sevap sayıldığından komşular, diğer yakınlarda tabutun ucundan tutabilirler.

³⁹⁸ Mehmet Keskin, “Kefen”, TDV İslam Ansiklopedisi, 12/04/2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefen>.

³⁹⁹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 54.

Ölen kişi kadın ise tabutuna yazma, yemeni, eşarp örtülür. Erkek ise şapka ya da sarık konur. Eğer genç bir kız ya da gelin ölmüş ise onun tabutu da tel duvakla, çiçeklerle, pullu, ipekli, al renkli kumaşla süslenir.⁴⁰⁰ Tabutun üzerine konan eşyalar bir şeyi simgeler; yazma/yemeni ölen kişinin kadın olduğunun ifadesidir. Genellikle yazmanın rengi beyaz ya da kırmızı olur. Kırmızı olmasının nedeni kötücül ruhları uzak tutmak içindir. Beyaz ise temizliği ve iyiliği simgelendiğinden bu renkler tercih edilir. Erkeğin tabutuna ise sarık ya da şapka konmasının nedeni onun ailenin büyüğü, reisi olduğunun ifadesidir. Genç kızları ya da gelinler için daha özenli bir şekilde tabut süslenir. Bunun nedeni ölen kişinin genç olmasından kaynaklıdır. Hatta bazen genç yaşta ölen gelinler için gelinlik konulduğu dahi görülmektedir. Daha merkezi yerlerde ise yeşil renkte olan tabut örtüsü örtülür. Ölen kişi eğer şehit ise tabutun üzerine bayrak örtülür. Bu bağlamda tabutun üzerine konan eşyalar ölen kişinin cinsiyetinin, yaşının, toplumsal yerinin ifadesi olarak işlev görür.

Genellikle ölü tabut ile gömülmez ancak Sedat Veyis Örnek'in çalışmasından yola çıkarak yörede "*ün olsun*"⁴⁰¹ diye tabutla gömüldüğü de belirtilmektedir. Muhtemelen bu çok eskiden gerçekleşmiş bir durumken günümüzde rastlanmamaktadır. Ölü tabuttan dikkatli bir şekilde çıkarılır, baş tarafından bir kişi, ayak tarafından bir kişi tutar ve mezara yerleştirilir. Mezara yerleştirme sırasında kefenin içine de konan naftalinden aynı sebeple ölünün yanlarına doğru da konur.

Atalar ve ölümler ibadetinin tipik belirtilerinden olan ölüyü kişisel eşyalarıyla gömme durumu Sivas'ta da varlığını sürdürmüştür. Sivas'ın İmranlı ilçesine bağlı Kevenli köyünde ölenin sağlığında kullandığı saat kösteği, sigara tabakası, mevsim kış ise yatağı yorganı (üşümesin diye) da gömülür⁴⁰² Kefen dışında hiçbir eşya ile gömmemek gerektiği, bunun haram olduğu inancı kimi çevreler tarafından söylenmektedir. Hatta "*kefenle gömülmesi bile ne âlâ*" denilerek kefenin dahi İslamî bir gereklilik olmadığı takdirde kabul edilmeyeceği görülmektedir. Bunun nedeni ölen kimsenin "anadan doğma" şekilde gömülmesi gerektiği inancıyla ilgili olsa gerektir.

⁴⁰⁰ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 56-57.

⁴⁰¹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 58.

⁴⁰² Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 72.

Cenazenin mezara sağ tarafı kibleye gelecek şekilde konması gerekir. Yüzüne “*leh tahtası*” adı verilen tahta kapatılır ve toprak atılır. Ölünün yakınları, komşuları birer kürek toprak atar. Bunun da sevap olduğu düşünülür. Kişi gömüldükten sonra imam ve cemaat ölünün başında oturur ve ellerini açıp dua ederler. Yasin, Tebareke, İhlas (11 defa) Felak, Nas ve Fatıha sureleri okunur. Duadan sonra hoca “*tövbe talkın*” verir. Tövbe talkın, ölünün meleklerle vereceği sorgunun kolaylaştırılması için verilir. Hoca tövbe talkında şehadet ve tekbir getirerek ölen kimsenin sorguda cevaplarını kolay vermesini amaçlar. Cenazeye katılanlar, mezarlıkta bulunan taziye mahalinde, ölü sahibine ve yakınlarına taziyede bulunurlar. Kabre su dökmek için gelen çocuklara para verilir. Buna “*alt üst parası*” denir. Mezarlıktaki fakirlere de sadaka verilir.⁴⁰³

Cenaze töreninin ardından ölünün kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediğı yeminleri için “*ıskat parası*” olarak adlandırılan para fakirlere fidye olarak verilir. Halk arasında bu duruma “*ıskat devrine oturma*” denir. Bu paranın miktarı konusunda fıkhî olarak bir hesaplama yöntemi vardır. Bu hesaplama şu şekildedir; ölünün yaşına göre, kadınsa dokuz, erkekse on iki yıl çıkarılarak kalan yıllar için, oruç ve namaz borçları hesaplanır. Devire oturan fakir kimselere para verilir.⁴⁰⁴ Bu ölen kişi için geride kalanların yaptığı bir hayırdır. Ölünün sorgu sırasında yükünün hafifletilmesi amaçlanır.

2.1.6. Ölüm Sonrası Ritüeller (Önemli Günler ve Yas Süreci)

Cenaze defnedildikten sonra başta ölü sahipleri olmak üzere yakınların ve komşuların ölünün arkasından uyguladıkları birtakım ritüeller vardır. Cenaze namazının kılınmasının ardından ölü sahipleri arasında özellikle yaşı büyük olanlar sırayla otururlar ve taziye kabul ederler. Erkekler genellikle evin önünde, kadınlar ise evde toplanırlar.

Cenaze sonrası komşular, yakınlar ölü sahiplerinin evine gelir. Onların üzüntülerini, acılarını paylaşmaya çalışırlar. Komşular, ölü evinde üç gün yemek pişmediğinden, evlerinde yemek pişirip ölü evine getirirler. Ölü evine götürülmek üzere hazırlanan yemeğe Sivas’ta “*ölü canı görmek*” denir. Yemeği hazırlayan kişi

⁴⁰³ Üçer, **a.g.m.**, s. 512.

⁴⁰⁴ Üçer, **a.g.m.**, s. 513.

ölü evine yemek götürmenin sevap olduğuna inanır ve kendi ölmüşlerinin canına gideceğini, kendi ölülerinin hayrına olacağını düşünür. Özel olarak yapılan bir yemek bulunmamakla birlikte süt çorbası, peskütan çorbası, bulgur çorbası, kuru fasulye, nohut, pilav, ayran, komposto, şerbetli tatlı vb. yiyecekler yapıp ölü evine götürülebilir.⁴⁰⁵

Defin işlemlerinin yapıldığı gün ölü evinde helva kavrulur, ilk üç gün ya da yedi gün içerisinde yemek olarak ölü evinde yapılan tek yiyecek helvadır. Bir yandan Kur'an-ı Kerim okunurken diğer yandan komşular tarafından helva yapılır. Burada amaç; *“helva kokutmak”, “un kokutmak”, “yağ kokutmak”* olarak adlandırılan kokunun çıkması durumudur. İnanca göre bu koku ölüye ulaşır ve onun canına değer. Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra helvalar hem cenazeden dönenlere hem de evde bulunan kadınlara dağıtılır. Helvayı alan kişi *“Ölmüşlerinizin ruhuna değsin”* diye dua eder ve helva yenir. Helva kokutma, ölünün üçüncü, yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerinde de yapılır. Bu günlerde kokutulan helvanın farklı anlamları vardır. Üçünde kokutulan helva ilk gün yapılan helva ile aynı amacı taşır ve ölünün ruhuna gitmesi içindir. Yedisinde yapılan helvanın amacı, ölünün yedi gün boyunca ruhunun evin içinde dolaştığı ve onu unutmadıklarını göstermek içindir. Bir diğer neden ise ölünün çenesi yedinci günde düşer. Amaç ölünün öldükten sonraki suallere kolay yanıt verebilmesi, ağzını kolay açabilmesi içindir. Yörede yedisinde kokutulan helva, *“Ölünün ağzı açılsın.”* gibi söylemlerle de ifade edilir. Kırkında kokutulan helva ile ölünün fiziksel durumu arasında bir bağ vardır. İnanca göre ölünün kırkinci gününde burnu düşer. Burun düşmesi zor bir durumdur. Ölünün burnunun kolay düşmesi için kırkında da helva kokutulur. Elli ikinci gün ise ölünün eti kemikten ayrılır bunun da kolay olması için elli ikisinde de helva kokutulur. Helvayı yapan kişi kavurma aşamasında yani kokunun tam çıktığı sırada helvaya bir tutam tuz atar. Bunun nedeni helvayı yapan kişinin ölüsünün ruhuna kokunun ulaşması içindir. Ölünün üçünde, yedisinde, kırkında ve elli ikisinde okutulan mevlitlerde ikram edilen yemeğe *“ölü yemeği”, “can aşısı”, “kırk yemeği”, “can helvası”* isimleri verilir. Verilen yemekler ölü sahibinin maddi durumuna bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte bu

⁴⁰⁵ Üçer, a.g.m., s. 513.

yemekler ölü hayrına verilen yemeklerdir. Yenildikten sonra ölünün canı ve ruhu için dua edilir.

Özel günlerde helva yapma, Balkanlar'dan günümüze kadar ulaşmış bir gelenektir. Bektaşî ve Alevî Türklerinde pişi ve helva pişirme yani yağ kokutma kansız kurban olarak adlandırılır. Bilindiği üzere kansız kurban, Şaman toplumlarından varlığını göstermiştir. Anadolu'da ağırlıklı olarak bu duruma “saçı” denildiği görülmektedir. Kan dökmeden bir nedene bağlı olarak yapılan hayırlardır. Sünnî ve Bektaşî Balkan Türklerinde hayırlı gecelerde o haneden ölenlerin ruhlarının evi dolaşmaya geldiğini, şayet bacadan koku çıkmazsa mahzun olarak geri döndükleri ifade edilir. O gecelerde yağ kokan hanenin ölüleri sevinçle geriye dönerler.⁴⁰⁶

Ölünün ruhunun belli bir süre evin içinde dolaşması durumu “atalar kültü” ile bağlantılı bir durumdur. Atalar kültüründe en belirgin olan özellik, kimi zaman ölen kişilerin ruhlarının kendi aralarında hala yaşamaya devam ettikleri inancı, kimi zamansa belli dönemlerde ruhların kendilerini ziyarete geldikleri tutumudur. Ruhun belli aralıklarla ziyarete gelmesi, özellikle “atalara tapınma olan toplumlar için” büyük önem taşır. Örneğin Aztekler, hayatı ölümle bir dans olarak kabul ederler ve ölüme olumsuz bir anlam yüklemek istemezler. Onların ölüm kabulü, özellikle yaz boyunca çoğunlukla da hasat mevsimleri boyunca ölümlerin ruhlarının insanları ve ailelerini ziyaret ettikleri üzerine kurulmuştur.⁴⁰⁷

Ruhların koku aldıkları inancı vardır. Bunun içindir ki kandillerde simit, arife ve cuma günlerinde helva ve lokma yapılır. Bunlardan ev halkının yanı sıra konu-komşu ve herkese ikram edilir. Böylece ölümlerin ruhunun şad olduklarına inanılır. Ayrıca meleklerin güzel kokudan zevk aldıkları, çirkin kokudan rahatsız oldukları inancı da vardır. Buradan hareketle iyi olduğuna inanılan yağ ve un kokusu mübarek olduğu kabul edilen gecelerde kokutularak melekler vasıtasıyla ölümlere şefaet dilenilmiş olması da düşünülebilir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Abdürrahim Tufantoz, “Orta Asya'dan Balkanlar'a Türklerde Pişi ve Helva Pişirme Geleneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli**, S. 45, 2008, s. 72-73.

⁴⁰⁷ Sağır, **a.g.e.**, s. 112.

⁴⁰⁸ Kalafat, **a.g.e.**, s. 420.

Ölü evinin ilk yedi günü evin kapısı açık olur ve dileyen herkes eve girebilir. Bu durum genellikle daha küçük yerlerde, köylerde geçerli bir durumdur. İlk hafta her gün evde Kur'an-ı Kerim okunur. Özellikle Yasin-i Şerif'in sık sık okunduğu görülmektedir. Yedi gün boyunca yas tutulur. Gülünmez, fazla konuşulmaz, televizyon açılmaz, müzik dinlenilmez, gezmeye gidilmez, tıraş olunmaz, siyah elbiseler giyilir ve karalar bağlanır. Yedinci gün ölü sahipleri yemek pişirir ve gelen misafirlere dağıtır. Genellikle pilav, et kavurması ya da haşlanmış tavuk eti, helva ve ayran dağıtılır. Yemek yapılamadığı durumlarda pide yaptırılır ve ayran ile birlikte dağıtılır. Durumu müsait olan ev sahipleri camide ya da köyün ortak kullanılan bir alanında yemek yaptırıp dağıtabilir. Genellikle lokma döktürüldüğü de görülmektedir. Yedi gün içerisinde baş sağlığına gelemeyen kişilerin bu günden sonra baş sağlığı dilemesi yanlış sayılır. Bu ölü sahibinin acısını tazelemek olarak algılanır.

Yaslı aileyi normal hayat düzenine çekmek, eksikliğini gidermek, yasından uzaklaştırmak gibi nedenlere bağlı gelenekler görülür. Aileyi yasından uzaklaştırmak için yapıldığı anlaşılan uygulamalardan biri ailenin yaşlı kadın üyesine hediye vermektir. Hediye aracılığı ile “*yas alma*” ya da “*yoklama*” çoğu zaman baş sağlığı ve ölü yemeği verme âdetiyle karışmaktadır. Sivas'ta ölü evi için yemek götüremeyen, ölü evini yoklatır. Bunun için ekseriya Ağız tatlılığına işaret olmak üzere birer tepsi baklava ile peşkir vs. gönderirler. İmranlı İlçesine bağlı Kevenli Köyü'nde ise ölü sahibine yağ, bulgur, şeker ve meyve götürülür. Zara'da elma ya da çay şekeri, sabun, tülbent vb. ile yaslı aile yoklanır. Sivas'ta yaslı aileye çeşitli tatlılar yanı sıra entarilik, havlu, sabun, mendil hediye edilir; hatta süt bile götüren olmaktadır.⁴⁰⁹

Ölünün on beşinci günü Sivas'ta “*yas hamamı*” yapılmaktadır. Bu âdetin günümüzde kaybolmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Kadınların gittiği bu hamamda, ölü günü gibi ağlandığı görülür. Ölü evi, yemek yapanları ve yoklatanları hamama çağırır. Hamamda çağrılan kişi sayısına göre kurna tutulur, sabunları da verilir. Yas hamamını ölü evi yaptığı gibi, ölünün bir yakını da yapabilir. Hamamda, önce acı kahve, yıkandıktan sonra şekerli kahve ikram edilir. Eskiden ölü evinin yas hamamı

⁴⁰⁹ Sedat Veyis Örneş, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 86-87.

yapılmadan komşular hamama gidemezdi. Gitme mecburiyeti olanlar, mazeretlerini söyleyerek ölü sahibinden izin alırlardı.⁴¹⁰

Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm* isimli eserinde Sivas'ta gerçekleşen yas hamamını şu şekilde anlatmıştır:

“... Ya ölü sahibinin akrabası ya komşulardan biri ya da ölü sahibinin kendisi on beş gün sonra hamam yapar. Kim ölü yemeği göndermişse, kim ölü evini yoklamışsa onlar hamama çağrılır. Mali durumu elverişli olanlar hamamı tümden tutarlar; olmayanlar çağrılı sayısına göre kurna tutarlar. Yas hamamından iki gün önce bir okuyucu çıkarılır: “Filancanın iki gün sonra yas hamamı var, ona göre hazırlanın” der. Yas hamamını düzenleyen şeker, kahve, sigara bulundurur; çağrılanlara kahve, sigara ikram edilir, sabun dağıtılır. Ölü sahipleri hamama girmeden önce ağlaşırlar. Sade kahve içilir. Sonra ölü sahibinin büyüğü ve küçükleri komşuları tarafından soyulup, içeriye sokulur. Bu arada da maniler söylenerek yeni baştan ağlaşılır. Ölü sahiplerini komşuların genç kızları ve taze gelinleri yıkarlar. Yıkayıp, elbiseler giyildikten sonra şekerli kahve içilir ve yeniden başsağlığı dileğinde bulunulur. Bu arada hamamcıya, külhancıya ve natırlara da ikişer kalıp sabun, kahve ve bahşiş verilir.”⁴¹¹ Yas hamamında başta sade kahve içilmesi ardından da şekerli kahve içilmesi yastan çıkıldığını gösteren bir semboldür.

Bu bağlamda yas hamamı, yas kaldırmayla ilgili bir durumdur. Yastan çıkmanın gerekliliği olarak aile üyelerinin yıkandığı görülmektedir. Bu kısımda suyun temizleyici ve arındırıcı etkisini görmek mümkündür. Su, Türk kültüründe yaşam kaynakları olarak bilinen ab-ı hayat unsurları içerisinde yer alan dört unsurdan biridir. Su ile ilgili ilk bilgilere Yaradılış Destanı'nda karşılaşılmaktadır. Destan şu şekilde başlamaktadır; *“Daha hiçbir şey yokken Tanrı Kayra Han'la, uçsuz bucaksız su vardı.”* şeklindeki ifade Tanrı'yı “gören”, suyu ise “görünen” olarak tasavvur etmiştir. Altay ve Yakut Türklerinin yaratılış efsanelerinde “su”yun yaratılışıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Su hep vardır. Tanrı insanı ve dünyayı yaratırken sudan faydalanmıştır. Bu tasvir Türk mitolojisinde evrenin yaratılışının yoktan var etme şeklinde olmadığını, bir ön varlığın ve bu ön varlığın bulunduğu mekânın Tanrı ile

⁴¹⁰ Üçer, **a.g.m.**, s. 513.

⁴¹¹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 86.

beraber var olduğunu göstermektedir.⁴¹² Oğuz Kağan Destanı'nda yüzünü görenleri süt ya da kımız olup eritecek güzellikteki kız da yine su ve ağaç dekorunun ortasında doğmuştu. Destanda geçen şu ibareler suyun kutsallığını gözlemlemek için yeterlidir: *"Gene bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Bir göl ortasında, önünde bir ağaç gördü. Bu ağacın kavuğunda bir kız vardı. Yalnız oturuyordu. Güzel, alımlı bi kızdı..."*⁴¹³ Şu Destanı'nda genç hükümdarın ordu milletiyle dolaştığı, susuz bozkırlar boyunca yanında gümüş bir havuz bulundurğu ve her konak yerinde havuzuna su doldurup içine ördekleri ve kazları salması ve devlet, millet problemlerini suyu seyre dalan bakışlarının dalgınlığı ile çözdüğü görülmektedir.⁴¹⁴ Suyun şifa verici, arındırıcı gücüne inanç, Türk mit, efsane ve destanlarına da yansımıştır. "Kurt ve Su" mitinde Oğuz oğlu ile karşılaşan kurt ona: *"Dün avcılar kızımın kanını paramparça ettiler. Sabah erkenden buz pınarının suyundan alıp, onun yarasına döksen iyileşir."* der. Oğuz oğlu su getirerek kurdun kızını iyileştirir ve onunla evlenir.⁴¹⁵ Türk kültüründe geçmişten bu yana su her zaman saygı duyulması gereken bir tabiat kültü olmuştur. Suyun arındırıcı gücüne inanan insanlar bu bağlamda ölüm söz konusu olduğunda da bu acıdan arındırabilecek tek gücün "su"da olduğuna inanmışlardır.

Hamama gitmek için ölü sahibinden izin alma durumu yas süreci ile ilgilidir. Yas süreci ölen kişiyle olan bağa bağlıdır. Eğer birinci dereceden yakın akraba ise yas süresi uzar, bu süre genellikle kırk günlük bir süredir. Bu süre içerisinde yukarıda belirtilen kaçınmaların yanı sıra süslenmek, bir yerlerde gezmek, dolaşmak, eğlenmek iyi karşılanmaz. Bunların mümkün mertebe yapılmaması gerekir. Ölü ile çok fazla yakınlığı bulunmayan komşusu, uzak akrabası olan kişilerin yas tutma süreci ise üç ile yedi gün arasında değişir.

Yas süreci dâhilinde özellikle ilk gün el ve ayak tırnaklarının kesilmesi iyi değildir. Kesilirse iyi iş ile kötü iş birbirine karışır diye bir inanış vardır. Örneğin, düğün ya da evlenme zamanı aileden birinin ölmesi gibi.⁴¹⁶

⁴¹² İsmail Taş, **İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni, Kozmoloji**, Konya, Kömen Yayınları, s. 69.

⁴¹³ Banarlı, **a.g.e.**, s. 18.

⁴¹⁴ Banarlı, **a.g.e.**, s. 15.

⁴¹⁵ Atilla Türkyılmaz, "İslâmiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları", **Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S. 4, 2013, s. 90.

⁴¹⁶ Üçer, **a.g.m.**, s. 514.

Yas süreci içinde yer alan ve tarihi daha önce belirlenen nişan, düğün, sünnet vb. gibi törenler ya ileri bir tarihe ertelenir ya da sessiz sedasız yapılır. Komşular ve akrabalar da ilişki derecelerine göre, birtakım şeylere dikkat ederek yaslı ailenin acısına ortak ve saygılı olmaya çalışırlar. Bu durum, ölenin üyesi bulunduğu cemaatin ya da topluluğun -daha az derecede- yasa katılmasını göstermektedir. Çünkü birinin ölümü, yakınlarının dışında, bağlı bulunduğu cemaatin ve toplumun üyelerini de derece derece etkilemekte, dengesiz duruşunu sarsmaktadır.⁴¹⁷ Yasın son bulması için, belli yas sürelerinin dışında, ölüm olayından sonra gelen ilk dinsel bayramı da (Ramazan ve Kurban Bayramı) geçirmek gerekmektedir. Kimi yerlerde birden fazla bayramın geçmesi gerekmektedir. Bu bayrama Sivas'ta "*yas bayramı*" veya "*karalı bayram*" gibi isimler verilir. Yas bayramında, yaslı ailenin üyeleri, özellikle yaşlıları dışarı çıkmazlar, komşular tarafından ziyaret edilirler. Ziyaretçilere tatlı ve şeker yerine sigara ve acı kahve sunulur. Ziyaretçiler, yaslı aileye yeniden baş sağlığı dilerler, avutucu sözler söylerler.⁴¹⁸

Ölünün kırkıncı gününde okutulan mevlitte "*kırk giliği*" olarak isimlendirilen fırın ekmeği dağıtılır. Bu ekmek, ortası delik, yuvarlak, büyük ekmektir. Günümüzde daha çok helvanın yanında pide yaptırıldığı görülmektedir. "*Kırk suyu*" olarak isimlendirilen su ise ölünün defnedilmesinden sonraki kırk gün boyunca okunan Yasin-i Şerif'in şişe içindeki suya her okumadan sonra üflenip kapağı kapatılarak muhafaza edilen su olarak bilinmektedir. Bu su kırk günün sonunda yapılan mezar ziyaretinde ölünün mezarına dökülür.⁴¹⁹ Kırk giliğine "*ölü giliği*" de denildiği görülmektedir.⁴²⁰

Mezar ziyaretleri Sivas'ta defin günü de yapılmakla birlikte, genellikle, ertesi gün, üç gün sonra, bir hafta sonra, kırk gün sonra, arife, bayram ve kandil günlerinde yapılmaktadır. Bunlar dışında perşembe ve cuma günlerinin mübarek gün olduğu bilindiğinden bu günler de kabir ziyareti yapılır. İnsanlar mezar ziyareti yapılacağı sırada mezarı sulayabilmek için mutlaka yanlarında su bulundururlar ve toprağa su dökerler. Toprağın üzerindeki yeşilliklerin büyümesi ve mezarın daha bakımlı ve

⁴¹⁷ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 83.

⁴¹⁸ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, a.g.e., s. 84.

⁴¹⁹ Üçer, *a.g.m.*, s. 514.

⁴²⁰ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 88.

güzel görünmesi için su dökülür. Kimileri bu suyun ölünün canına gideceğini de söyler. Mezar toprağına çiçek götürmek, çiçek dikmek ölüye saygının göstergesidir.

Mezarın yeri belli olsun, kaybolmasın diye başucuna bir ağaç dikilir ve bir tahtanın üzerine ölen kişinin baba adı ve kendisinin adı soyadı (Örnek: Ahmet oğlu Ali ...) doğum ve ölüm yılı yazılır. Aradan zaman geçtikten sonra mermer ya da taştan hazırlanan mezar taşı üzerine bu bilgiler yazılır ve mezar başına konulur. Mezarların çok süslü olmamasına dikkat edilir. Gösterişli mezarlıklar İslam dinine uygun değildir. Sivas'ta eski zamanlarda mezar taşları üzerine çeşitli semboller yapıldığı bilinmektedir. Sivas'ın İmranlı ilçesine bağlı Kevenli köyünde mezar taşlarına ölenin sağlığında sevdiği meyve resmi, tabanca, av resimleri ve konukseverliğinin belirtisi olarak da çay bardağı ve fincan resimleri yapılmaktadır.⁴²¹

Mezarlık kültürü ve bu kültür etrafında oluşan bütün uygulamalar, toplumsal belleğin yaşatılması ve geleceğe aktarılması için çok önemlidir. Örneğin, mezarda yatan insanla konuşmak, ölenin yakınlarını rahatlatan bir özelliğe sahiptir. Aynı kişiler, bu rahatlamayı sürdürebilmek için sevdikleri iletişim kurmak ve onları anmak için mezarlarına çiçek, mektup hatta fotoğraf bile bırakabilirler.⁴²²

2.1.7. Ölenin Ardından Söylenen Bazı Söylenceler

Türkler ölümü hatırlatan kelimeleri doğrudan söylemek yerine dolaylı söylemeyi tercih etmiş ve “güzel adlandırma” yoluna gitmişlerdir. Bunun sebebi bu kelimelerin soğukluğunu kültürel dokuda ısıtmak olsa gerektir. Bu nedenle ölüm olayını “*can verdi, uçtu, rahmete gitti*” gibi, birinci derece yakınlarının ölümünü ise “*anamı kaybettim*” gibi dolaylı ifadelerle yorumlamışlardır. Eski Türkçede “*öldü*” demek için “*kergek buldi-gerekenle buluştu*” sözünün sık kullanıldığı görülmektedir.⁴²³ Özbekistan'da “*öldü*” yerine “*emaneti tapşırdı*”, “*gücü yumulmuş*”, “*canı çekti*” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Öldü yerine “*uçtu*” kelimesinin kullanımı Orhun Yazıtlarında “*Babam kağan uçup gitti.*” cümlesinde görülmektedir.⁴²⁴ Batı Türklerinde de İslâmiyet'in kabulünden sonra bile öldü yerine “*şunkar boldu*” yani “*şahin öldü*” deymi kullanılmıştır. Animizm'e göre insanlar

⁴²¹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 71.

⁴²² Sağır, **a.g.e.**, s. 151.

⁴²³ Pervin Ergun, “Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler”, **Millî Folklor**, S. 100, 2015, s. 135.

⁴²⁴ Muharrem Ergin, **Orhun Yazıtları**, s. 15.

öldüklerinde ruhları vücutlarından genellikle bir hayvan olarak özellikle de bir kuş olarak ayrılır. Bu bakımdan “şahin öldü” söyleminde bu inancı etkisi hissedilmektedir.⁴²⁵ Alevilerde ölüm kelime olarak kullanılmaz, onun yerine “*hakka yürümek, gerçeklere kavuşmak, kalıp değiştirmek, kalıbı dinlendirmek, sır olmak, emaneti teslim etmek, Cemal’e ve Didar’a kavuşmak, don değiştirmek*” gibi deyimler kullanılır.⁴²⁶ Dolayısıyla Türkler ölümü ifade ederken çok dikkatli davranmışlardır ve ölümle ilgili söylencelerde hem ölüm olayının kendisine hem ölüye hem de ölen kimsenin yakınlarına saygısızlık etmemek, onun acısını tazelememek, yarasını deşmemek adına bu gibi ifadeler kullanarak ölüm hadisesini yumuşatmaya çalışmışlardır. Bu güzel bakış açısı öldükten sonra gidilen âlem için yapılan adlandırmalarda da kendisini göstermektedir. Altay Türklerinde uzak yer, gerçek yurt, ebedi hayat gibi sözcüklerle karşılanmaktadır.⁴²⁷ Benzer sözcükler Anadolu Türklüğü ve Sivas yöresi içinde de kullanılmaktadır.

İnsanlar acılarının dışavurumu sayesinde rahatlama eğilimindedirler. Bu dışavurum genellikle sözcükler aracılığıyla yapılmaktadır. Sivas’ta çok yaygın olan ağıt söyleme geleneği genellikle kadınlar tarafından yapılır. Bu geleneği meslek edinmiş ağıtçı pek çok kadın vardır. Dövünerek, üzülen, ağlayarak söylenen ağıtların yanı sıra geride kalanların söylemleri ağıt niteliğinde olmasa da yakınma, teselli içeren birtakım ifadeleri vardır. Aşağıda bu söylencelerden bazıları ele alınmıştır.

Geride kalanlar ve geride kalanları teselli etmeye çalışanlar, “*Ölen öldü, derdi geride kalana kaldı.*”, “*Gençliğine doyamadan uçtu gitti.*”, “*Muradına ermeden gitti.*”, “*Yatan ölmemiş, vadesi dolan ölmüş.*”, “*Ölen ölmüş, kalan kalmış.*”, “*Ölenle ölinmez.*”, “*Eceli gelen ölür.*”, “*Ömür dolunca vade biter.*”, “*İçeceği su, yiyeceği ekmek bitmiş.*”, “*Allah verdi, Allah aldı.*”, “*Başınız sağ olsun.*”, “*Allah başka dert göstermesin.*”, “*Allah sabır versin*”, “*Mekânı cennet olsun.*”, “*Rabbim geride kalanlara uzun ömürler versin.*”, “*Giden gelmez, elden gelen bir şey yok. Bol dua edeceğiz.*”, “*Allah taksiratını affetsin.*”, “*Rabbim günahlarını bağışlasın.*”, “*Ölüm Allah’ın emri.*”, “*Allah emanetini yanına aldı.*”,

⁴²⁵ Sağır, **a.g.e.**, s. 59.

⁴²⁶ Sağır, **a.g.e.**, s. 99.

⁴²⁷ Figen Güner Dilek, “Altay Türklerinde Ölüm Kavramını Anlatan Sözler ve Söz Kalıpları”, **Bilgi Dergisi**, S. 42, Yıl: 2007, s. 181.

“Her derdin bir çaresi var da şu ölümün çaresini bulan yok.” gibi söylemler kullanmışlardır.

Bunların yanı sıra manzum olarak derleyebileceğimiz birtakım söylenceler de mevcuttur. Bunlar;

Şimdi yaraların iyileşti mi?

Şimdi dertlerin bitti mi?

Yaralarına merhem olamadım.

Derdine derman bulamadım.

Bu acıyı, bu yarayı bıraktın gittin bize. (Hastalıktan ölen kişinin ardından söylenen sözler)

Kuşlar gibi olamadın.

Daldan dala konamadın.

Kuşlar yuva yaptı.

Sen bir yuva kuramadın. (Genç yaşta, muradına eremeyen kişinin ardından söylenen sözler)

Gardaş gardaş,

Gelin yarlı gardaş,

Purç iken budanan gardaş,

Yavrularını bırakıp giden gardaş. (Erken yaşta ölen kişinin ardından kardeşinin söylediği sözler)

Bacım bacım,

Gün görmedin murada ermedin bacım,

Odalar yaptırdın yüceden yüce,

İçinde duramadın üç gün üç gece,

Murad almadan, gün görmeden ölen bacım. (Güzel gün görmeyen kişi için söylenen sözler)

Evin önünde de incir ağacı,

Dökülmüş yaprağı kalmış ağacı,

*Bana da derler ki, gardaşsız bacı,
Gel bacım gardaşım sen bari acı. (Kardeşi ölen kişinin söylediği sözler)*

*Bu dünya bir gamhanedir
Gam çeken divanedir
Ne aldandın behey şaşkın*

*Bu can sana emanettir.*⁴²⁸ (Dünyanın gelip geçici olduğunu ve ölümün muhakkak bir gün yaşanacağını ifade eden sözler)

*Dur dur durmuş var
Askerden gelmiş var
Karısı ölmüş var*

*Kıymetini bilene var.*⁴²⁹ (Karısı ölen kişinin sonraki evliliklerinde kıymet bileceğini ifade eden sözler)

*Bu dünyada üç nesneden korkarım
Bir ayrılık bir yoksulluk, bir ölüm
Ayrılığı gelir diye gözlerim
Yoksulluğu sağlığıma sayarım*

*Ölüm niye sana derman bulunmaz.*⁴³⁰ (Ölüme karşı çaresizliği ifade eden sözler)

Müjgan Üçer'in Sivas'a dair derlediği kimi taziye sözleri şu şekildedir;

“Alicısı geldi, çare ne?”, “Allah ahret muradı, ahret birleşigi versin.”, “Allah bu dünyada hor, öte dünyada darda bırakmasın.”, “Allah bunu unutturmasın.”, “Allah ferahlık versin.”, “Allah size sabır, ona ecir versin.”, “Allah'ın kulu Allah'a gider.”, “Allah, gidene rahmet, kalana ömür versin.”, “Allah, sizlere tuğlu ömür versin.”, “Elin arşa değse ne fayda, herkes sırasına gidecek.”, “Emir büyük yerden.”, “Geliciden gel olunca, çare yok.”, “Kandım diyene kadar Allah rahmet etsin.”, “Ölenin ardından kimse ölmedi.”, “Ölenin suyu toprağı sizlerin olsun: Uzun yaşayın anlamında kullanılır.”, “Ölenle kim ölmüş, herkes

⁴²⁸ Üçer, a.g.m., s. 529.

⁴²⁹ Üçer, a.g.m., s. 530.

⁴³⁰ Üçer, a.g.m., s. 529.

sırasını bekler.”, “Ölüm var mı yok mu, hepimiz o yolun yolcusuyuz.”, “Sırası gelen gidiyor.”, “Toprağının ömrünü, Allah kalanlara versin.”, Acısı yerinde sönsün.”, “Can borcunu ödedi, acısı, anasına bacısına... kaldı.”⁴³¹ gibi.

Sedat Veyis Örnek ise tüm bu söylenenlere ek olarak Sivas’ta taziye söylemleri arasında “*Şu dünyada kimseyi incitmemişti, Allah da onu ahirette incitmesin.*”, “*Ecel gelmiş cihana baş ağrısı bahane.*” ifadelerini de eklemiştir.⁴³²

Tüm bu bilgiler ışığında Sivas’ta ölüm ve yasla ilgili pek çok âdet, inanış, gelenek ve görenek vardır. Bazen bir kuşun çıkardığı ses bazen rüyada görülen birtakım şeyler bazen de bir eşyanın kullanımı ölümü çağrıştırmıştır. Bu çağrışımların ölüm getireceği inancı nedeniyle sürekli bir kaçınma durumu hâkimdir. Ölümün gerçekleşmesinin ardından ölüm haberinin duyurulması genellikle komşular aracılığıyla gerçekleşmiş olup ölü yakınlarının da her daim yanında, bu zor günde destekçi olan kişiler de yine komşulardır. Ölünün dinî kurallara uygun olarak yıkandığı görülmektedir. Kefenleme ve defin sırasında da İslam dininin gerektirdiği şekilde işlemler yapılır. Yas sürecinde ölü evine yemek getirirler, ölü eviyle ilgilenir ve o zor günlerde ev sahibi gibi evin idaresini üstlenirler. Ölünün ardından üçünde, yedisinde, kırkında, elli ikisinde mevlit okutulur, yemekler verilir ve mutlaka helva kokutulur. Bu günlerde ölünün çeşitli nedenlerden dolayı sıkıntı içinde olduğu ve bu sıkıntıyı hafifletmek amacıyla onun ruhu için hayırlar yapıldığı da bilinmektedir. Ölüm vakasının yıl dönümlerinde de kimi zaman mevlit okutulduğu görülmektedir. Ölünün unutulmadığını hissettirmek amacıyla mevlit okutulur ve yemekler verilir. Bunda İslam öncesi Türklerin ölülerine duyduğu saygının etkisi büyüktür. Yas sürecini çok uzun tutmak dinen uygun bir davranış değildir. Bu nedenle genellikle yedinci günün sonunda yastan çıkıldığını gösteren en büyük belirti ölü evinde yapılan yemektir. Yörede on beşinci gün düzenlenen yas hamamıyla da yastan çıkıldığı bilinir. Komşular, akrabalar ölümün muhakkak ve gerçek olduğunu ifade eden söylemleriyle ölü sahibini teselli eder ve acısını hafifletmeye çalışır.

⁴³¹ Üçer, **a.g.m.**, s. 517.

⁴³² Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 93.

2.1.8. Değerlendirme

Derlenmiş ağıt metinlerinden ve Sivas'ın kendine has kültüründen yola çıkarak icra bağlamında Sivas'ta ağıt söyleme geleneği hususunda ele alınan ilk konu Sivas'ın ölüm ve yas âdetleridir. Bu âdetler arasında ölüm habercisi inanışlar, ölümün belirtileri, gerçekleşmesi, bunun çevreye duyurulması, ölü üzerinde yapılan işlemler, ölünün gömülmesi, cenaze merasimi, ölü sahiplerinin ve ölü evinin durumu, yas tutma ve yas süreci, ölümün ardından önemli olduğu düşünüler günler vs. gibi konular Sivas ili çerçevesinde ele alınmıştır.

Sivas'ta ölüm habercisi olduğuna inanılan inanışlardan ilki hayvanlarla ilgili olanlardır. Örneğin, köpeğin gece acı acı uluması, kuşların özellikle baykuş ve karganın ötüş şekli ve zamanı ölüm habercisi olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer durum ise eşya ve araç gereçlerle ilgili olanlardır. Örneğin, camın veya aynanın kırılması, bıçağın kın kısmının yukarı doğru bakışı, makasın açık şekilde durması, kapı eşiğinde durmak, gece vakti evden kazan çıkarmak ve bir başkasına vermek, gece evden acı ya da ekşi bir yiyecek çıkarmak gibi eylemler ölüm habercisi olarak düşünülür. Bazı astronomik durumların yıldız kayması, ay ve güneş tutulmasının da ölümü getireceğine inanılır. Sivas'ta ölüm habercisi olarak düşünülen bir diğer unsur ise rüyalardan görülen şeylerin yorumudur. Rüyada genç ağacın kırılması, sarı renkli bir meyve yemek ya da görmek, rüyada diş dökülmesi, kırılması ya da çekilmesi yakınlardan birinin ölümüne, acımadan çekilen ya da yerinden çıkan diş ise uzaktan birinin öleceğine işaretler. Rüyada kırat görmek, beyaz renkli manda görmek, Azrail'i görmek, ölmüş kimsenin rüya sahibini çağırması ya da bir yere götürmesi, kutsal bir kimsenin rüya sahibine öleceğini bildirmesi de ölüme işaretler. Rüyada duman görmek, değirmen taşının kıyısını kırık görmek, duvarın ya da evin yıkıldığını görmek, denizde boğulmak, rüyada ağlayan çocuk görmek ve rüya sahibinin rüyada bir organını kaybetmesi, rüya sahibinin evinin önünü kalabalık görmesi de ölüme işaretler.

Sivas'ta ölümün duyurulması başta komşular tarafından yapılırken sonraları teknolojinin gelişimi ile birlikte kitle iletişim araçlarından daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir köyde ölen kişinin salasının başka köyde okutulması da söz konusudur. Böylece civar köylere camiler aracılığıyla haber verilmekte ve ölen kişiyi tanıyanlar için bu bir davet sayılmaktadır. Büyükşehirlerde yaşayanlar ise

ölüm hadisesinden genellikle il, ilçe, köy dernekleri veya vakıflarının ilgili kişilere gönderdiği toplu iletiler sayesinde haberdar olmaktadır.

Ölümün gerçekleşmesinin hemen ardından ölü öldüğü yerden alınır ve “*rahat döşegi*” denilen yere yatırılır. Yatırılan yerin toprak, kum ya da soğuk bir zemin olması önemlidir. Burada kıyafetleri yavaşça çıkarılır, sanki ölünün canı acıyacak gibi bir hassasiyet gösterilir. Çıkarılan kıyafetlere “soyha” adı verilir. Çıkarıldıktan sonra o olumsuz durumun ortadan kalkması için kıyafetlerin hemen yıkanması gerektiğine inanılır. Bu kıyafetlerin ihtiyaç sahibi insanlara, ağıtçı kadınlara verilebildiği gibi kimseye verilmeyip yakıldığı da görülmektedir. Tüm bunların ardından ölü, bu işi bilenler tarafından güzelce tüm vücut temizliği esas alınarak kirden ve varsa tüyden arındırılır. Ölü dini ritüellere göre kefenlendikten sonra gömme işlemine geçilir. İslam dinine uygun olarak cenaze töreni yapılır ve törenin ardından ölünün kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için “*ıskat parası*” olarak adlandırılan para fakirlere fide olarak verilir. Tüm bunların ardından ölü yakınları cenaze evinde toplanır. Burada ilk yedi gün boyunca her gün Kur’an-ı Kerim okunur ve evde yemek pişmez. Akrabalar ya da komşular yemek yapar ve okunan mevlidin ardından yemek dağıtılır. Bu yemeğe Sivas yöresinde “ölü aşı” adı verilmektedir. Özellikle helva yapılması ön plandadır. Helva ölünün evinde yapılır ve koku çıkarılarak ölünün ruhuna gitmesi amaçlanır. Ölünün yedisinde, kırkında, elli ikisinde, senesinde bazı nedenlerden dolayı mevlit okutulur ve yemek yapılır. Bu günlerde helva yapılıp un kokusu ya da yağ kokusu çıkarmak da esastır. Bu kokunun ölünün ruhuna gideceği ve bedenin ruhundan daha kolay ayrılacağı, günahlarının azalacağı ve kabir azabının hafifleyeceği inancı vardır. Son zamanlarda değişen ekonomik ve sosyal koşullar ölü evinde verilen yemeğin türünü de etkilemiştir. Önceleri özellikle köylerde düğün ve ölüm merasimleri için yemekler yapan işin ehli kadınlar varken bu kadınların vefatıyla birlikte geleneğin silsilesi kaybolmuştur. Bu yemeklerin zahmeti, uzun vade istemesi, ekonomik külfetinin fazla olması gibi sebepler de Sivas’ta “yemek dökmek” olarak adlandırılan geleneğin boyut değiştirmesinde etkindir. Önceleri şehirlerde başlayan bu değişim etkisini köylere de taşımıştır. Ölü evlerinde söz konusu günlerde, ölünüyedisi, kırkı, elli ikisi ve sene dönümünde, yöreye özel etli ekmek ve lahmacun yaptırılmakta ve ayrıran eşliğinde dağıtılmaktadır. Bazen bu yiyecekler ailenin dostları ve komşuları

tarafından da ölü evine ikram edilmektedir. Son zamanlarda yaygınlaşan uygulamalardan biri de ölü evinin bulunduğu ilçe belediyelerinin söz konusu eve “taziye yemeği” ikramıdır. Bazı ailelerde tavuklu pilav veya etli pilav da tercih edildiği görülmektedir. Bu yas merasimlerinin değişmeyen en önemli ve kutsala dayandırılan ikramı ise helvadır.

Ölünün ardından genellikle geride kalanlara yakınlar, komşular, akrabalar tarafından telkin edici kelimeler söylenerek ölü yakınlarının acısı hafifletilmeye, ölümün hak olduğunu ve mutlaka bir gün herkesin bunu tadacağını söyleyip ölü yakını rahatlatılmaya çalışılır. Sivas ve çevresinde yedi günden sonra taziyeye gidilmesi uygun görülmez bu günden sonra taziye dilemek ölü yakınının yarasını açmak olacağından bu yanlış bulunur.

Alanda yapılan gözlem ve incelemeler ışığında Sivas'ta yaşayan ölüm ve sonrası inanışların Türk dünyasındaki genel inanışlarla paralellik gösterdiği görülmüştür. İslamiyetle birlikte söz konusu törenlerde mevlit okutulması, hatim indirilmesi gibi uygulamalar gelmekle birlikte İslam öncesi yas törenlerinin izleri yeni inanca rağmen yüzyıllardır silinmemiştir. Özellikle sözlü kültürde ağıt olayının hala canlılığını koruması bunu göstergesidir. Yöre halkı ölenin arkasından aşırı ağlamayı, feryadı, figanı “ iyi saymasa” da ölüm karşısındaki tutumu bu düşünceyle uyuşmamaktadır. Öyle ki birçok köyde ve beldede özellikle genç ölümler, arkada yetim ve öksüz çocuk bırakan ölümler, telli duvağıyla ölen genç kızlar halk vicdanında yakılan ağıtlarla acısını unutturmamıştır.

2.2. SİVAS AĞITLARININ SÖYLENDİĞİ VE KULLANILDIĞI DURUMLAR

Acılı bir durum karşısında ağızdan çıkan sözler zamanla ağıt olarak nitelendirilmiştir. Bu ezgili sözcükler çeşitli nedenlerle ortaya çıkmıştır. Bazen bir yakının vefat etmesi üzerine bazen gurbetlik çeken kimsenin derdini sözcüklere aktarmasıyla oluşmuştur. Ancak hangi nedenle ortaya çıkarsa çıksın derin bir acının dışavurumudur. Ağıt konu olan acılar bütün toplumlarda ortaktır. Bu nedenle ağıt da tür olarak birçok toplumun edebiyatında kendisini gösterir. Savaş, göç, hastalık, ölüm, sevdâ, ayrılık gibi insanların çağlar boyu yaşadığı ortak acılar ortak duyguları ve o duygular karşısında dile dökülen sözcükleri meydana getirmiştir. Sivas'ta

derlenmiş olan ağıtların da ölüm, gurbetlik, sevip kavuşamama, şehadet, hastalık gibi durumlarda söylendiği görülmektedir.

2.2.1. Ölüm Ağıtları

Ağıtlar genellikle ölüm karşısında söylenmiş acıklı sözlerdir. İnsanoğlu kaybettiği, geri dönmeyeceğini bildiği kişilerin arkasından gönülden kopan sözcükler dile getirirler. Sivas ve çevresinden derlenmiş olan bu çalışmada yer alan 90 ağıdın 72'si ölüm sonucu yakılmış ağıtlardandır.

Derlenen ağıtlardan yola çıkarak diyebiliriz ki ölüm konulu ağıtlarda en çok dikkat çeken nokta “ağlamak” eyleminin sıklıkla vurgulanmasıdır. Örneğin 2 numaralı ağıtta, “Durmuyor gözümün yaşı” (SA-2/1-2), “Tonuylar çok ağlıyor” (SA-2/2-4), “Kifayet çok ağlıyor” (SA-2/5-3), “Nasıl ağlamayım eller?” (SA-2/6-3), 9 numaralı ağıtta, “Ağlıyah da ölek bacım, ganlı tabıt geldiği zaman” (SA-9/1-3), 10 numaralı ağıtta “İlcak suyumı koyan ağlasın.” (SA-10/9-4), ağıtlarında yer alan ifadelerle ölenin arkasından gözyaşı dökmenin önemi de vurgulanmış olmaktadır. Ağıtlarda ölüm karşısında bir kabulleniş olmakla birlikte feleğe, kadere sitem edildiği de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 4 numaralı ağıtta geçen; “Ne var ıdı Gadir Mevla'm hemen canını alacak?” ifadelerinin diğer ağıtlarda da sıklıkla geçtiği ve bu durumun bir sitem olduğu görülmektedir.

Ölüm konulu ağıtlarda “kara” renginin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Türk mitolojisinde bu renk iyiliğin karşısındaki kötülüğün; yas, ölüm gibi insan hayatında meydana gelebilecek üzüntü verici hususları ifade etmek için kullanılır.⁴³³ Sivas ağıtlarında da karalı haber olan olumsuz haber bu renkle nitelendirilir. Ağıtlarda ölümün, yasın, ölü evinde kalkan bayrağın rengi karadır. Bu rengin kullanıldığı yerlerden örnekler vererek kullanılma amaçlarını ifade edeceğiz. Örneğin 1 numaralı ağıtta geçen “Garalı haber getirdi.” İfadesinde geçen kara sözcüğü ile ölüm haberinin kötü, uğursuz olduğu ifade edilmektedir. 7 numaralı ağıtta, “Dülbeti garadan bağla” (SA-7/9-2), 8 numaralı ağıtta, “Guzum senden ayrılalı, örmedim başıma ağa” (SA-8/1-3), 9 numaralı ağıtta, “Bacılarım garaları bağlasın.” (SA-9/11-4), 15 numaralı ağıtta, “Giysin garalı” (SA-15/5-2), 31 numaralı ağıtta, “Akları çıkart

⁴³³ Çoruhlu, a.g.e., s. 220.

da karalar bağla” (SA-31/11-2), 39 numaralı ağıtta, “Garalar bağlıyor.” (SA-39/5-2) ifadeleri ile yas tutmanın en önemli göstergelerinden birinin siyah renk (bazı yörelerde koyu renk) giymek olduğu ve bir süre hüznü davranmak, eğlenceden, dünya işlerinden uzak durmak gerektiği “karalar bağlamak” ve “karalar giymek” deyimleri ile vurgulanmıştır.

Türk kültüründe “kara” çoğu zaman olumsuz çağrışımlar barındırır. “Ezeli karanlık, boşluk, ölüm karanlığı, tahribat, üzüntü, büyü, kötülük ya da ölümle ilgili mitlerde yer alan tanrılar, karmaşa ortamı, şeytan vb. gibi pek çok şey kara renk ile ifade edilir.”⁴³⁴ cümlesi ile kara rengin başta kültürümüzde olmak üzere pek çok kültürde olumsuz bir durumu çağrıştırdığı görülmektedir. Bununla birlikte Dede Korkut Hikâyelerinden olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde oğlu ve kızı olmayanların kara otağa oturtulması kara rengin üzüntüyü, yokluğu ya da yoksunluğu anlatan, olumsuz bir durumu ifade eden sembol olarak kullanıldığı görülmektedir.

Sultan Melikşah’ın oğlu Davud’un ölümünden dolayı tutulan yasta insanların saçlarını çözdüğü, ağlayıp yakındıkları, atlarına kara çullar giydirdikleri, atlarının kuyruklarını ve saçlarını kestikleri bilinmektedir.⁴³⁵ Bu kısımdan da anlaşılaacağı üzere kara renk yas, üzüntü, ölüm gibi durumlarda ortaya çıkan belirgin bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Derlenen Sivas ağıtlarının çoğunun ölüm konulu olduğu, bu ağıtlardan yola çıkarak hem ağıt yakıcının hem de ölen kimsenin yakınlarının ölüm karşısında belli bir süre yas tuttıkları, bu yas sürecinde gözyaşı dökmenin, kara giymenin, hüznü olmanın zamanla bir kural haline geldiği de görülmektedir. Ölüm, her ne kadar tüm insanlığın bildiği gerçek son olsa da yine de beklenilmeyen, belki de yakıştırılmayan, kondurulmayan bir hadisedir. Ağıtlardan yola çıkarak insanların ölüm söz konusu olduğunda onu alan yaratıcıya karşı da sitem ettikleri görülmektedir. Bu durum Sivas ağıtlarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu sitem etme durumu genellikle genç ölümlerde görülür. Toplum vicdanı “muradını alamadan” giden kişilerin ölümünde kadere isyan eder. Nişanlandıktan sonra hastalanan Gülbeyaz’ın komşusunun düğün

⁴³⁴ Çoruhlu, a.g.e., s. 221.

⁴³⁵ Çoruhlu, a.g.e., s. 222.

gübü ameliyat dikişinin patlaması sonucu kan kaybından yaşamını yitirmesi ani ve genç ölümdür. Bunun üzerine yakılan ağıt da sitem içerir:

“İzmir'den tren yürüdü

Guzum Hanlı'ya inecek

Ne var ıdı gadir Mevla'm

Hemen canını alacak” (SA-4/1)

İncelenen ağıt metinlerden yola çıkarak ölümün farklı nedenlerle oluştuğu görülmektedir. Kimi ağıtlarda bir hastalık sonucu ölümün gerçekleştiği, kimi ağıtlarda bir kaza sonucu, kimilerinde zehirlenme, cinayet, intihar, kimilerinde de şehadete kavuşma sonucu ölümün gerçekleştiği görülmektedir. Her ne nedenle olursa olsa insanoğlu için ölüm, ürkütücü ve üzücü bir hadisedir. Ağıtların çoğunlukla beklenmeyen olarak tabir ederbileceğimiz kaza sonucu ölümlerle ilgili olduğu söylenebilir. Geride yetim ve öksüz bırakanlara, nişanlıyken yaşamını yitirenlere, intihar edenlere yakılan ağıtlar çoğunluktadır. Bu tür hadiselerin toplum üzerindeki etkisi de canlıdır. Geride yetim bırakarak vefat eden Remzi için yakılan ağıtta hem acı hem sitem vardır:

“Yağmır yağar sele serpe

Şu Guzağıl'ın büyük depe

Nasıl gıydın gadir Mevla'm

Daha ağ bebağım görpe.” (SA-13/5)

Ağıtların bazılarında sitem bulunmakla birlikte kendi içinde kadere boyun eğişi, kabullenışı içerenler de vardır. Şehit asker için yazılan ağıt bu boyun eğişi, rızayı gösterir:

“Üzülmek faydasız buymuş kaderin

Ne adın silinir ne dolar yerin

Bize ulaşmadan kara haberin

Gördüm bir gün evvel düşünü oğul” (SA-81/2)

Derlenen ağıtlarda, yas süreci, cenaze törenleri, ölüm sonrası yapılan ritüeller gibi pek çok konuda bilgi sahibi olunabilmektedir. Bunlar başka bir bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.2.2. Gurbet Ağıtları

Ağıtlar her ne kadar ölüm karşısında söylenen acıklı sözler olsa da aslında hayatta her acılı olaya, insanoğlunu derinden etkileyen her hadiseye ağıt yakılabilir. Bunlardan biri de hasret çekme, gurbet yaşama durumudur. İncelenen 90 ağıt içerisinde yalnızca 7'sinin gurbet ve ayrılık konusunu içerdiği görülmektedir.

Derlenen ağıtlar içerisinde 5 numaralı ağıtta nişanlısının başka biri tarafından kaçırılması üzerine gencin yaktığı ağıttır:

“Gapiya çılmış da beni gözlüyor

Ağlıyarak zülûfünü düzlüyor.

Babası dediğin merhameti yok

O yâri elimden almak istiyor.” (SA-5/2)

17 numaralı ağıtta bir annenin oğlunun hapse düşmesi üzerine oğluna duyduğu hasreti dile getiren ağıt yer alır:

“Ağzından kelam alınmaz

Emire garşı durulmaz

Ben ne diyim Ahmet Bey'e

Oğlansız gelin verilmez.” (SA-17/6)

20 numaralı ağıtta iki aşığın ailelerinin istememesi üzerine kavuşamadıklarını ifade eden ağıdı, 22 numaralı ağıtta sevdiğine kavuşamayan bir gencin yaktığı ağıdı, 52 numaralı ağıtta sevdaya tutulup kavuşamayan iki aşığın ağıdı yer alır.

Gümüştepe köyü sakinlerinden Sait'in sevdiği kızın başkasıyla evlenmesi üzerine yaktığı ağıt şöyledir:

“Gara Meşed garalarda galasın

Ateş düşe cayır cayır yanasın

Sen de benim gibi öksüz galasın

Nezo bana ben Nezo'ya vurgunum

Aldırdım Nezo'yu gayet dargınım.” (SA-22/1)

79 numaralı ağıtta ise seferberlik yıllarında esir düşen kocaya karısı tarafından yakılan gurbet ve ayrılık konulu ağıt bulunur:

“Mürekkep şişeni direğe astım

Aldım mektubunu bağrıma bastım

Ben de Őu eŐime gayeten kűstűm

Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor.” (SA-79/1)

Gurbet ve ayrılık konulu ađıtların derlenen ađıtlar gűz űnűnde bulundurulduđuunda űlűm konulu ađıtlardan sayıca daha az olduđu, űlűm konulu ađıtların daha fazla yer aldıđu gűrűlmektedir. Bu sonuç, ađıtların genellikle űlűm karŐısında insanların duygularını bir ifade ediŐ biçimi olduđunu ortaya çıkarmaktadır. Őunu da belirtmek gerekir ki űzellikle gurbete çıkanların arkasından çok ađlamak iyi sayılmamaktadır. Zira geri dűnűŐe ve kavuŐmaya olan inanca bu ađlama eylemi ters dűŐmektedir. Bu nedenle de űlűmden űte hiçbir ayrılık yűre halkı için umuda set vurduramamıŐtır.

2.2.3. Asker Ağıtları

İncelenen 90 ađıt metninden 10 tanesinin askerlik ile ilgili olduđu gűrűlmektedir. Bunlardan 4 tanesi Őehadete kavuŐanlar için sűylenmiŐ ađıtlardır. Örneđin 21 numaralı ađıt, ođlunun Őehit haberini alan bir annenin yakmıŐ olduđu ađıttır. 73, 80 ve 81 numaralı ađıtlar ise seferberlik yıllarında Őehit dűŐenlerin konu edildiđu ađıtlardır.

Őehitlik mertebesine ulaŐanlar için yakılan ađıtların yanı sıra askerlik ve savaŐ konulu ađıtlarda mevcuttur. Örneđin 72 numaralı ađıt, kűűk yaŐtaki çocukların savaŐa katıldıklarını anlatan bir ađıttır. 74 numaralı ađıt Tűrk kızlarının dűŐman askerlere esir dűŐmesini anlatan, 76 numaralı ađıt, Gazi Mustafa Kemal Atatűrk’e duyulan sevgiyi ve gururu ifade eden bir ađıttır. 77 ve 78 numaralı ađıtlar tam anlamıyla askerlik ve savaŐ ile ilgili ađıtlar olmasa da bu konu ile bađlantılıdır. Örneđin 77 numaralı ađıtta ođlunun dűŐmana esir dűŐmesi ve yıllarca gelmemesi űzerine kayınpederin gelinini zevce olarak alması sonucu yakılan bir ađıttır. 78 numaralı ađıt ise kocası esir dűŐen bir kadının, kayınvalidesi tarafından gelin olduđu yerden kovulması űzerine yakılan bir ađıttır.

Askerlik dűneminin her Tűrk’űn hayatında ayrı bir yeri vardır. Bu, askerlik yapan kiŐi için űnemli olmakla beraber, yakınları için de o derece űnemlidir. Seferberlik dűnemlerinde yıllarca sűren (6, 7 yıl...) askerlik sebebiyle, evden ayrı kalmanın dođurduđu acı ve sıkıntılar, ana, baba, eŐ ve hatta çocukları derinden

etkilemiştir. Bu nedenle askere gitme vakti, asker aileleri için hüzünlü günler olmakla beraber, gurur ve şeref duyulan, iftihar edilen vakitler olarak telakki edilmiştir. Evladı askere gönderme düşüncesi, duygusu ve inancı Türk toplumunda o derece yer etmiştir ki ilerleyen zaman içerisinde kendiliğinden *asker uğurlama* geleneği ortaya çıkmıştır. Savaş yıllarında nice ocaklar sönmüş, nice ümitler yıkılmıştır. Bundan dolayıdır ki savaş ağıtları, milletin sosyal psikolojisini ortaya koyması bakımından son derece önem arz eder ve bu alanda çalışma yapacak olanların hassasiyetle ve ciddiyetle üzerinde durmaları gereken bir konudur. Ömrünün baharında vatan için canını feda eden yiğitlerin geride bıraktıkları acılar dayanılır gibi değildir. Bu acı özellikle anneleri geride kalan eşleri ağıt yakmayı öğretmiştir.⁴³⁶

Uzun yıllar yapılan savaşlar Türk milletin hafızasında ve yüreğinde derin acılara da yetmiştir. Savaşa gidip dönmeyenleri geride bıraktıkları uzun yıllar umut içinde kalmış; evlatlar büyümüş, gelinler baba ocağına dönmüş ancak geri gelen olmamıştır. Milletin hafızasına “seferberlik olarak kaydolan o yıllar ağıtlara konu olmuştur. Yıldızeli ilçesinden derlenen bir ağıtta kimsesiz kalan ocaklar ağda yansır:

“Şöyle çıktım baktım idi
İssız dede-baba yurdu
On dörtlüden asker m’olur
Çanta kesmiş ağırır kolu” (SA-72/1)

Sivas asker ağıtları içinde sadece harp ve seferberlik döneminde gidip de dönmeyenlerin ağıtları yoktur. Aynı zamanda ülke için yaklaşık kırk yıldır önemli bir konu olan ve binlerce şehidin verildiği terörle mücadelede kaybettiğimiz şehitlerin de ağıtları yer almaktadır. Şunu söylemek gerekir ki bu ağıtlar sadece bireysel değil aynı zamanda sosyal travmanın da dile gelişidir. Milletlerin yaşadığı her türlü sosyal süreç ve doğurduğu acı ağıtlarda zamana tanıklık etmektedir. Terör de Anadolu insanının hafızasında uzun süre kalan ve bugün de devam eden bir tehlikedir. Vatan mücadelesi için kötünün karşısında iyinin; zalimin karşısında mazlumun simgesi olan Mehmetğin can pahasına verdiği mücadeleye milletin kayıtsız kalması mümkün

⁴³⁶ Doğan Kaya, “Sivas’ta Söylenmiş Harp Ağıtları”, s.4, 20.07.2022,
https://dogankaya.com/fotograf/sivasta_s%C3%B6ylenmis_harp_agitlari.pdf

değildir. Nitekim kalmamıştır ve bu konuyla ilgili ağıtlar da halk gönlünden kopup sözlü kültüre yansımıştır.

1997 yılında Tunceli- Hozat'ta teröristlerle girdiği çatışmada şehit olan Hasan Subaşı için yakılan ağıt asker ağıtlarına örnektir:

“Cenaze Tonus’a geldi

Askerler törene durdu

Bu askere ağlanmaz mı

Vatan için şehit oldu.” (SA-21/1)

Derlenen ağıt metinlerinden yola çıkarak askerlik ve savaş konulu ağıtların ölüm konulu ağıtlara göre geniş yer tutmadıkları görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri özellikle seferberlikle ilgili olan ağıtların ve olayların birinmci dereceden tanıklarının azalması, yeni nesillerin söz konusu olayları hafızada tutamaması, bölgeden büyükşehirlere yapılan göç hareketinin sosyal hafızayı da yeni mahallere taşıması gibi sebepler sayılabilir. Yaşam mücadelesi ve internet, televizyon gibi yeniçağın eğlence ve paylaşma biçimlerinin sözlü kültür ortamlarına olan ilgiyi azaltması da yeni ağıtların doğmasına engel unsurlardandır. Bölgede ölüm de dâhil olma k üzere birçok sosyal olay “kim kime, dum duma” deyiimi gereği yaşanmakta, ateş düştüğü yeri yakmaktadır. Toplu yaşamaya duyulan ihtiyacın azalması, genç kuşakların kendisine köylerde hayat kurmaması, nüfusun yaşlanması ve kültür aktarımının sağlıklı yapılamaması gibi sebepler de ağıtların icra mekânlarıyla ilgili kurulumların gün geçtikçe azalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bireysel yaşanan acılar da topluluk içinde icra edilen ağıtların yaşam ve yaratı alanlarını kısıtlamaktadır.

2.2.4. Doğal Afetler Üzerine Söylenmiş Ağıtlar

Doğal afetler ve felaketler insanoğlunun beklemediği anda gelişen hadiselerdir. İncelenen ağıt metinlerinde afet ve felaket konulu ağıt sayısı toplam 5’tir. Özellikle incelenen ağıt metinlerinde selde boğulma sonucu ölümün gerçekleşmesi durumu vardır.

Örneğin 25 numaralı ağıt metninde sel felaketi sonucunda toplumun tedirginliğini ve korkusunu ifade eden bir anlatım hâkimdir:

“Güllü bostanın çalını
Deste deste bağlamadım.
Uludere’nin selini
Bilgelere soramadım.” (SA-25/2)

Coğrafi şartlar ve iklim gereği bölge yazın sıcak ve kurak kışın ise soğuk geçen karasal iklim etkisindedir. Bundan dolayı da kışın yoğun yağan karların erimesi sonucu kar sularını çeken ve ilkbahar yağmurlarıyla da buluşan dereler sellere sebep olmaktadır. Bu seleler cana mal olabildiği gibi çiftçilerin hasatları, hayvanları için de tehlike arz etmiş ve etmektedir. Bu nedenle afetlerden dolayı bölge insanları kaygıya sürüklenmiş ve bazı ağıtlarda afetler, feleğe siteme sebep olmuştur. Yaşamlarını olumsuz etkileyen hadiseleri yer yer ağıtlara yansıtmışlardır.

55 numaralı ağıtta yıldırım düşmesi sonucu yaşanan ölüm söz konusudur. Rıza Bey’in oğlu Şahin’in yıldırım düşmesi sonucu ölümü ağıda yansır:

“Gapıların önü ağıl
Yağmur yağar şarıl şarıl
Şahin Bey’i yıldırım vurmuş
Yatıyor da mırıl mırıl.” (SA-55/3)

84 ve 85 numaralı ağıtlarda selde boğulma sonucu dile dökülen sözcükler görülmektedir. 87 numaralı ağıt ise bir insana değil bir hayvana yakılmıştır. Sele kapılan bir ineğin ardından söylenen bir ağıttır. Sivas merkeze bağlı Herekli köyünden derlenen söz konusu ağıt, ineğin sahibi Bekir Onbaşı tarafından yakılmıştır:

“Konur inek sele gitti
Taşlar böğrünü yar (a) etti
Kör olasın Koka Hasan
Bizi ele gülünç etti.” (SA-87/3)

Yaşam içerisinde hayvanlarında insanlar için önemi büyüktür. Özellikle Anadolu’da hayvanlar sosyal yaşantının bir parçasıdır. Geçimin en önemli kaynakları hayvanlardır. Hayvanlar sayesinde ulaşım gerçekleştirmiş, onlar sayesinde ekonomik fayda sağlanmıştır. Onların ölümü de insanoğlunu derinden etkileyen bir durumdur.

İncelenen ağıt metinlerinde doğal afet ve felaket konulu çok fazla ağıt yoktur. Olanlar da selde boğulma sonucu yaşanan felaketlerdir.

2.2.5. Değerlendirme

Türk dünyası ve Anadolu’da ağıt denilince akla ilk gelen sözcük acı, daha özelinde düşünüldüğünde ise ölümdür. Doğal afetler, göç ve savaş gibi travmatik olaylar, ayrılık, aşk acısı gibi bireysel üzüntüler sonucu da ağıtlar yakılmakla birlikte ölüm hususunda yakılan ağıtların fazlalığı bu türü ölümle bütünleştirmiştir.

İncelenen Sivas ağıtlarında ağıtların ağırlıklı olarak bir ölüm sonucu yakıldığı görülmektedir. Bu ölüm çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. Bazen bir intihar, vurulma, kaza, hastalık sonucu bazen de şehitlik mertebesine ulaşma sonucu ölüm hadisesi vuku bulmuştur. Yaşanan hadise sonucunda geride kalanlar ya da ağıtçı kadınlar bu acıyı dile getirerek ağıtlar yakmışlardır. Ölüm ağıtlarının yanı sıra asker ağıtları, gurbet ağıtları ve doğal afetlerle ilgili yakılan ağıtlar da Sivas ağıtları içinde yer alır. Selde boğulma sonucu yaşanan ölümlere karşılık yakılan ağıtlarda önemli yer tutmaktadır.

Ölüm konulu ağıtların hemen hepsi genç ölümleri içermektedir. Özellikle nişanlıyken veya evlilik arifesindeyken ölen kadın veya erkek genç delikanlıların ölümü sadece ölüme şahit olanlar için değil daha sonra sözlü kültürde anlatılara maruz kalanlar için de derin tesirler uyandırmıştır. Ölüm konulu ağıtlarda dikkati çeken konulardan biri de kaza sonucu ölümlerin yoğunluğudur. Bu ölümler ayırım yapmaksızın toplum vicdanında etki bırakmıştır. Bunların içinde özellikle çocuklu kadın ve erkeklerin ölümü ağıtlarda kaygı, çaresizlik, empati duygularıyla yansıtılmıştır.

Toplum sevip de kavuşamama üzerine yakılan ağıtları da kültürde muhafaza etmiştir. Ağıtlarda gözlenen eylemlerden biri de toplumsal bakışınm genellikle “aşk”tan yana tavır aldığı hususudur. Sevenlerin kavuşmasına engel olan düzen, yoksulluk, töre vb. unsurlar ağıtlarda karşıya alınmış, eleştirilmiş, bedduaaya maruz kalmış, isyan ve siteme sebep olmuştur.

Seferberlik ve askerlik konulu ağıtlar da Sivas ağıtlarında önemli yere sahiptir. Sarıkamış, Çanakkale, Yemen gibi gidip de dönülmeyen yerlerin geride kalanlardaki acısı unutulmamıştır. 1990’lı yıllarda ülke gündemini meşgul eden terör olayları ve bu olaylar sonucunda verdiğimiz şehitler de toplumun taze yarası olarak

ağıtlarda yer alır. Sivas halkı ağıtların diliyle devletinin yanında, şehidine sahip çıkan ve şehadet mertebesini ululayan bir anlayışı benimsemiştir.

Doğal afetlerle ilgili ağıtların sayısı azdır. Kara ikliminin hâkim olduğu Sivas, özellikle ilkbaharda karların erimesi ve yağmurlar sebebiyle sel felaketlerinin sık yaşandığı bir bölgedir. Yakılan ağıtlar da bu nedenle selle ilgilidir.

Ağıt bir icra ortamı türüdür. Son zamanlarda insanların uzak yerlere göç etmesi, cenaze törenlerine iştirakın zorluğu, çalışma koşulları nedeniyle yas sürecine tam anlamıyla riayet edememe, hayatın hızıyla yas süreci arasındaki tezat gibi nedenlerle ağıt yakma geleneğinin eski gücünü kaybetmesinde etkilidir.. Özellikle yörede derlenen ağıtlar ışığında diyebiliriz ki ağıtçı kadın sayısı çok azalmıştır. Derlenen ağıtların neredeyse tamamına yakını ölen kişinin yakın akrabası ve komşusu tarafından yakılmıştır.

Sivas bölgesinde derin tesir uyandıran ölümler ve toplumsal olaylar sonucu yakılan ağıtlar azalmakla birlikte varlığını sürdürmekte, az da olsa ağıt türü yaşamaya devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS'TA DERLENEN AĞITLARIN BİÇİM VE İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. AĞITLARIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ

Sivas ve ilçelerinden derlenmiş olan ağıt metinleri biçim özellikleri bağlamında ölçü, durak, kafiye şeması, kafiye ve redif, bent sayısı ve dil ve üslup başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.1.1. Ölçü

Ağıtlar genellikle 8'li veya 11'li hece ölçüsü ile söylenirler. Ancak bazı yöresel ağıtlar incelendiğinde bu durumun dışında pek çok ağıt ile karşılaşılabilir. Hatta aynı ağıt içerisinde birden fazla ölçünün yer aldığı bile görülmektedir. Bu değişim halinin birçok nedeni vardır. Her ağıt söyleyenin iyi bir ağıt yakıcı olmamasına ve birden çok ağıtçının aynı anda ağıt söylemesine de bağlı olarak Türk ağıtlarındaki manzum kısımlarda zaman zaman aksaklıklar, ölçü dışı mısralar ve bozuk dörtlükler bulunabilmektedir. Anadolu Türk ağıtlarının genelinde 4+4 şeklinde bölünen sekiz heceli dizeler sık sık kullanılır. Ancak daha uzun, on bir heceli parlando üslubuyla söylenen ezgiler de vardır. Bunlarda hem bestenin hem de güftenin 4+4+3, yahut nadiren 6+5 diye bölünmesi çok yaygındır. Çok nadir olarak aruzla yazılmış mersiyeleler dışında, genellikle dörtlüklerden oluşan ağıtların hemen hepsinde hece vezni kullanılmıştır. Bu ağıtların ekseriyetinde kırık hava olarak söylenen sekiz heceli ve uzun hava olarak terennüm edilen on bir heceli manzum eserler daha yaygındır.⁴³⁷

İncelenen Sivas ağıtlarında da yukarıda bahsi geçen durumda olduğu gibi pek çok ölçüde ağıt metninin varlığı söz konusudur. İncelenen ağıt sayısı toplam 90'dır. Ağıtların toplam kıta sayısı ise 718'dir. Sıklık sırasına göre en çok tercih edilen hece ölçüsü 8'li hece ölçüsüdür. Sonra sırasıyla 11'li, 9'lu, 7'li, 10'lu ve 12'li hece ölçüsünün kullanıldığı ağıt metinleri mevcuttur. Bunlar arasında 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle söylenen ağıtların bazılarının düzenli olduğu görülmektedir. Genel

⁴³⁷ Merdan Güven, "Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği" s. 121.

itibariyle incelenen ağıt metnlerinin tamamı ya 8’li hece ölçüsüyle ya da 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. İncelediğimiz ağıtlarda yer alan düzensizlikler, bunlar içine dâhil olan farklı hece ölçülerinin kullanım sebebidir.

Ağıt metinleri içerisinde tek hece ölçüsüyle söylenmiş ağıtlar da olmakla birlikte bir ağıt metninin içinde birden fazla hece ölçüsünün de kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Sivas’ta derlenen ağıt metinleri hece ölçüsü bakımından düzensiz ağıt metinleridir. Bunda ağıt dediğimiz metinlerin olay anında ve icra ortamında doğaçlama olarak şekillenmesinin etkisi büyüktür. İcra ortamında söze dökülen ağıtların da yine aynı ortamda kaydedilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla hemen hemen bütün ağıtların derlenme zamanları ile söze döküldükleri zaman arasında bir süreç vardır. Bu sürecin uzunluğu kısalığı da ağıt metninin düzeni veya ölçü tutarlılığı açısından önemlidir. Derleme esnasında dikkatimizi çeken hususlardan biri de farklı olaylar karşısında yazılan ağıt metnlerinin bazılarının dizelerindeki benzerliklerdir. Şunu söylemek mümkündür ki yakılan her ağıt aynı bölgede yakılan ve kulaktan kulağa yayılan daha önceki ağıtlarla biçimsel bir bağa sahiptir. Bunda yaşanan acının ortaklığının, gelenek birliğinin, ölüm törenlerine çeşitli bölgelerden farklı kültürlerden katılımların olmasının, ağıt ezgilerindeki benzerliklerin ve kulak alışkanlıklarının söze yansımalarının etkisi vardır. Söz konusu metinlerdeki biçimsel uyumsuzluklar bunlara bağlı da düşünülmelidir.

Aşağıdaki tabloda öncelikle ağıt metinleri içerisinde bütün dizeleri tek ölçüden oluşan ağıt metnlerinin kullanıldığı ağıt numaraları ve toplam sayısı verilmiş olup bir diğer tabloda ise aynı ağıt içerisinde farklı ölçülere sahip ağıt metnlerinin kullanıldığı yerler ve sayısı belirtilmiştir.

Tablo 1. Ağıt metinlerinde hece ölçüsü ve kullanıldığı ağıt metinleri numarası. (“/” işareti ile ağıdın bir diğer varyantı, “,” ile ise ağıt numaraları belirtilmiştir.)

Hece Ölçüsü	Hece ölçüsünün kullanıldığı ağıt metnlerinin numarası
7’li hece ölçüsü	75.
8’li hece ölçüsü	1, 3, 4, 8, 11, 12, 15, 17, 25/II, 26, 28/II, 42, 48/II, 55, 58, 60, 64, 65, 66, 69, 71, 72, 73, 76, 84, 87.

11'li hece ölçüsü	5, 10, 14, 16, 24/II, 30, 40, 43, 44, 45, 67, 74, 77, 78, 79, 81, 89.
Toplam	7'li: 1, 8'li: 26, 11'li: 17.

Yukarıdaki tablodan yola çıkarak Sivas ağıtlarında tüm dizelerin aynı ölçüyle söylendiği, hece ölçüsü bağlamında düzenli olan toplam ağıt sayısı 44'tür.

Aşağıda ağıt metinleri içerisinde yer alan 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle söylenmiş örnek ağıt örnekleri bulunmaktadır:

SA-75: Nazik Kıza Ağıt

Bahçemizin al gülü

Ötmez daha bülbülü

Kurdelemi alırken

Yunan tuttu kolumu

Atina'nın harmanı

Yandan çıkar dumanı

Hiç kimsenin suçu yok

Öldürsünler imamı

Tabancalar yağlanmış

Mor boyaya boyanmış

Beni götüren imam

Zincirlere bağlanmış

Kara koyun yayılır

Saçakları sayılır

Çıkma Nazik dışarı

Seni gören bayılır

Fusulüye pişer mi

Pişer pişer şişer mi
Sen gavur ben Müslüman
Bize nikah düşer mi

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Yaşım on beş demeden
Oldum Yunan karısı

Kılıcımın kını yok
Türklere zulümü çok
Nasıl kabul edeyim
Yunan'ın imanı yok

Oturdum bakakaldım
İnce fikire daldım
Gemi düdük çalınca
Efendim seni sandım

İki gemi yan durdu
Gözlerime kan durdu
Ben Yunan'a düşeli
Yedi yıl tamam oldu

Pencereye çıkarım
Limanlara bakarım
Türkiye'ye gidersem
Koçu kurban yıkarım

İki gemi dayanır
Al kanlara boyanır
Sür gemici gemiyi

Şimdi Yunan uyanır

Adana'nın üzümü
Ben yürüttüm sözümü
Üç uşığı atarken
Yumuverdim gözümü

Gemilerin urganı
Telli olur yorganı
Çocukları sorarsan
Balıkların kurbanı

Elma attım denize
Gidiyor yüze yüze
Atma bizi denize
Gidek Türk ebemize

Arabayı atladım
Al fistanı katladım
Ben Nazik'i yitirdim
Gül aklımı çatlattım

Yumurtanın kulpu yok
Ela gözde uyku yok
Sür gemici gemiyi
Pis Yunan'dan korkum yok

Arabanın mazısı
Şu alnımın yazısı
Ne deyim de ağlayım
Pis Yunan'ın kuzusu

Atina'da bir kuş var
Kanadında gümüş var
Gelin çocuklar gelin
Annenizde bir iş var

İlen gelin buz gibi
Yanıyorum köz gibi
Kız kaç da gel kraldan
Kabul ettim kız gibi

Çarşıya üzüm geldi
Mevlâ'dan izin geldi
Aç kapıyı annesi
Kraldan kızın geldi. (7'li hece ölçüsü)

SA-4: Gülbeyaz'ın Ağdı

İzmir'den tren yürüdü
Guzum Hanlı'ya inecek
Ne var ıdı gadir Mevla'm
Hemen canını alacak.

İzmir'in de günden yüzü
Gülbeyaz'ın köşek gözü
Sana diyom sana deli
Memmed'e ver Gülbeyaz'ı

Goyun gelir yatağına
Arı gelir peteğine
Ben guzumu gelin verdim
Garöğrenin eteğine.

Efendisi düğün gürmuş

Arap atlar yarışıyor
Ayan olsun ayan sunam
Ganlı, kinli barışıyor. (8'li hece ölçüsü)

SA-11: Gani'nin Ağdı

Herifi Sivas'a saldım
Mezerinde bulmuş delik
Üç baş horantadan oldum
Ciğerlerim bölük bölük.

Aynayı astım duvara
Öküz içerde avara
Meyrem'e çarhı giydirsem
Acep oğlan olur m'ola?

Ne bek saralıp da soldun
Dizin dizin sürüneççe
Nasıl gıydın ceylanıma?
Derman diye yerineççe. (8'li hece ölçüsü)

SA-26: Mehmet Çınar'ın Ağdı

Ağ odada boz ganatlı
Ben de buna neler deyim
Gayseri'ye duman endi
Şaştım nereye gideyim.

Hanın harap ola Salih
Zati gelinimiz deli
Böğün boşanmaya getdi
Öksüzüm şaşırmış yolu.

Koçar Hacı yığın dikmiş

Ortak biçeriz harmanı
Ölen yiğit bizim köylü
Harun dokumuş fermanı

Hatıç bacı pek ağlıyor
Aslan gardaş n'oldu diye
Düşman ifade veriyor
Gazaleyin oldu diye

Gızının da adı Huri
Eridi dağların garı
Yaresini görmesinler
Mendili yüzüne bürü.

Yiğidim Sinop'tan gelmiş
Toplanıp görmeye gidek
Varsın yuvada büyüsün
Babasız guzuyu ne'dek? (8'li hece ölçüsü)

SA-73: Abidin'e Ağıt

Abidin'im on ikili
Kayışta durmuş dikili
Nasıl kıydın Kadir Mevla'm
Büyük hanenin vekili
Abidin'im oy oy.

Abidin'im yeni yetti
Hasan'ım yerini tuttu
Ağlasana Gülsüm Hatun
Gene kör ocağın battı
Abidin'im oy oy.

Ocak Abidin'im ocak
Derdin hangisini seçek
Taburu Bağdat'a kalkmış
Cümlemiz önüne geçek
Abidin'im oy oy.

Harmanda kalmış abası
Elinde dikili yabası
Tuzla Çayı'nda ölmüş
Nafiye kızın babası
Abidin'im oy oy. (8'li hece ölçüsü)

SA-5: Fatö'nün Ağdı

Fatö yarım sen bilirsin halımı
Bir engine düşürdüler yolumu
Ben sana noürdüm zağır bacaklı
Verdin ifadeyi gırdın belimi.

Gapıya çılmış da beni gözlüyor
Ağlıyarak zülûfünü düzlüyor.
Babası dediğin merhameti yok
O yâri elimden almak istiyor.

Tahyurt'tan gelirken yolum uğradı
Hançer aldı ciğerimi doğradı
Anası da kızım diyi ağladı
Almadım Fatö'mü alan öğünsün.

Ovada yayılır ördeği, gazı
Teze gelin olmuş Bayındır gızı
Halil mapus olmuş görmesin gözü

Almadım Fatö'mü alan öğünsün. (11'li hece ölçüsü)

SA-14: Mahir'in Ağdı

Tanı deli gonül gendini tanı,
Bu işleri yapan hep ulu Gani
Ahbaplar içinde tek oğlum hanı
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım.

Bir selvi diktım de yetiremedim
Goyu gölgesinde oturamadım
Düğün gurdum gelin getiremedim
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım.

Bir fidan diktım de dalı gırıldı
Cümle âlem başımıza derildi
Düğün gurdum bayrağımız dürüldü
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım. (11'li hece ölçüsü)

SA-30: Benim Hayatım

Beni verdiler de gurbet ellere
Sılam uzah idi yol vurdu beni
Ağustos ayında gışa uğradım
Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni.

Beşik kertmesiydim, verdiler beni
Töre bozulmaz mı, sürdüler beni
Yirmi baş külfetle yordular beni
Selvinin başında dal vurdu beni.

Dört çocuk öldü de ana olmadım
Ayıp idi heç başına varmadım
Ne olsa da heç içinde galmadım
Nisan yağmurunda sel vurdu beni.

Gaynanam bibimdi, taraf çekmezdi.
Bu da benim deyi, dönüp bahmazdı.
Çoh hizmetin ettim, gine bilmezdi
Gine ne yaptıysam, dil vurdu beni. (11'li hece ölçüsü)

SA-81: Şehit Asker Ağdı

Yüreğim yanıyor, nasıl anlatam
Hain teröristin işini oğul
Nasıl sabır edem, nasıl unutam
Yaktın ciğerimin başını oğul!

Üzülmek faydasız buymuş kaderin
Ne adın silinir, ne dolar yerin
Bize ulaşmadan kara haberin
Gördüm bir gün evvel düşünö oğul!

Yavrum sana yanmayan can kalmadı
Ağlamayan hiçbir insan kalmadı
Dizimde fer damarda kan kalmadı
Kuruttun gözümün yaşını oğul!

Kundaklar beledim, beşikler burdum
Yirmi yıl seninle avundum durdum
Yuvamdan uçurdum, yuvanı kurdum
Ya kime bıraktın eşini oğul!

Taze çiçeğimi erken derdiler

Takdir-i İlâhî seni vurdular
Çınar teslim ettim, tabut verdiler
Koydular önüme na'sını oğul!

Dedim hele açın, nerden vurulmuş
Civan kollar tüfeğine sarılmış
Elbisen üstünde kepin sır olmuş
Sancağa sarmışlar başını oğul!

Yaptılar örf adet makam töreni
Dedim ki seyredem bakam töreni
Açtım al bayrağı takam töreni
Kurşunlar süslemiş döşünü oğul!

Dedim Cefâî'ye gel bir ağıt koş
O dedi Fatiha, Yasin daha hoş
Allah'ın hikmeti her gün iki kuş
Bekliyorlar mezar taşını oğul. (11'li hece ölçüsü)

Tablo 2. Bir ağıt metni içerisinde çoğunluk kullanılan hece ölçüsünün yanında farklı hece ölçüsünün de yer aldığı düzensiz ağıt metinleri. (Aşağıda “/” işareti ile varyant belirtilmiş olup, “,” ile ise ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Hece Ölçüsü	İçerisinde farklı hece ölçülerinin de kullanıldığı ağıt metinlerinin numarası
7'li hece ölçüsü	68.
8'li hece ölçüsü	2, 6, 7/II, 9, 13, 18, 19, 21, 23, 25/I, 28/I, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 48/I, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 70, 86, 90.
11'li hece ölçüsü	7/I, 20, 22, 24/I/II, 27, 29, 35, 37, 46, 47, 52, 79, 80, 82, 83, 85, 88.

Toplam	7'li: 1, 8'li: 34, 11'li: 17.

Yukarıdaki tabloda numaralarıyla belirtilen ağıt metnlerinin çoğunluğunun farklı bir hece ölçüsünden oluşmasına rağmen içerisinde başka hece kalıplarıyla yazılmış ağıt metnlerinin olduğu belirtilmiştir. Örneğin 2 numaralı ağıdın dörtlükleri 8'li hece ölçüsüyle oluşurken bazı dizelerinde farklı bir hece ölçüsünün kullanıldığı görülmektedir. Hece ölçüsü bağlamında tutarlı olmayan ağıt sayısı toplam 52'dir.

Aşağıda kıtalarının çoğunluğu 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle oluşmuş ancak içerisinde farklı hece ölçüleri de barındıran ağıt metnlerinden örnekler bulunmaktadır:

SA-6/3: Ağıt metninin kıtalarının çoğunluğu 8'li hece ölçüsünden oluşmasına rağmen 3. kıtanın ikinci dizesi 9'lu hece ölçüsüdür. Burada “Keziban” sözcüğünün dar ünlüsünün yazı dilinde eklenip söyleyişte düşme ihtimakinin göz önünde bulundurmamak gerekir.

Aman Nurettin Nurettin (8'li hece ölçüsü)

Keziban'ı nasıl öğrettin (9'lu hece ölçüsü)

Soyha silahı çekinci (8'li hece ölçüsü)

Gara ciğeri doğrattın (8'li hece ölçüsü)

Nazelim oy oy!

SA-18/9: Ağıt metninin kıtalarının çoğunluğu 8'li hece ölçüsü olmasına rağmen 9. kıtanın ikinci dizesi 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

Senden pisiklet istiyor (8'li hece ölçüsü)

Eniştesi aldı mı? (7'li hece ölçüsü)

Talebem gene ohulda (8'li hece ölçüsü)

Postayınan saldı mı? (8'li hece ölçüsü)

SA-24/1: Kıtalarının çoğunluğu 11'li hece ölçüsünden oluşmasına rağmen 1. kıtada farklı hece ölçüleri görülmektedir.

Gızamıhtan gızarıyor yüzleri (11’li hece ölçüsü)
Öğsürükten dumanlanmış gözleri (11’li hece ölçüsü)
Çiçek toplamıya saldıh gızları (11’li hece ölçüsü)
Ürüşüm, Gara Bayram ille Mevlid’im (N/12’li hece ölçüsü)
Fato’m, Gülname’m ille Mevlid’im. (N/10’lu hece ölçüsü)

SA-31/11: Kıtalarının çoğunluğu 8’li hece ölçüsünden oluşmasına rağmen 11. kıtada farklı hece ölçüleri görülmektedir.

Ağla gızım Döndü ağla (8’li hece ölçüsü)
Akları çıhart da karalar bağla. (11’li hece ölçüsü)
Size diyom ey çobanlar (8’li hece ölçüsü)
Cemal’in düşmanlarını söyle. (10’lu hece ölçüsü)

SA-34/9: Kıtalarının çoğu 8’li hece ölçüsünden oluşmasına rağmen 9. kıtada farklı hece ölçüleri görülmektedir.

Gapımın önü yola bahar. (9’lu hece ölçüsü)
Gardaşın acısı beni yahar. (10’lu hece ölçüsü)
Eller gardaş dedikçe (7’li hece ölçüsü)
Benim ciğerim yanar. (7’li hece ölçüsü)

SA-68/N: Nakarat kısımları hariç ağıt metni 7’li hece ölçüsü ile oluşmuştur. Ancak nakarat kısmının ilk iki dizesi 5 heceli, üçüncü ve dördüncü dizeleri ise 9’lu hece ölçüsüyle söylenmiştir.

Aman güzelim (5 heceli)
Şeker ezelim (5 heceli)
Bu senede bekâr gezelim (9’lu hece ölçüsü)
On bir ay da bekâr gezelim. (9’lu hece ölçüsü)

Tablo 3. Bir ağıt metni içinde birden fazla hece ölçüsünün kullanıldığı ağıt metinlerinin numarası ve bulundukları dizeler. (“/” işareti ile varsa varyantı ve hangi kıtanın olduğu belirtilmiş olup “-” işareti ile ise hangi dizede bulunduğu belirtilmiştir. “N” harfi ise ölçünün nakarat kısmında kullanıldığını ifade eder. “,” ile ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Hece Ölçüsü	Hece ölçülerinin kullanıldığı ağıt numaraları, kıta ve dize sayıları
5’li hece ölçüsü	68/N-1-2.
7’li hece ölçüsü	18/9-2, 18/10-1, 21/3-1, 21/8-2-4, 28/13-3, 31/10-4, 34/2-3, 34/3-3, 34/9-3-4, 35/2-4, 36/11-3, 38/6-1, 41/3-3-4, 41/5-3, 48/I/1-3, 48/I/2-1, 48/I/9-3, 48/I/11-1, 49/1-2, 51/6-2, 53/4-3, 56/1-2, 57/7-3, 57/21-3, 57/29-4, 61/2-2, 62/4-1, 63/11-2.
8’li hece ölçüsü	35/1-1-2-3-4, 35/2-1-2-3, 35/3/4/5, 88/5-1-2-3-4.
9’lu hece ölçüsü	2/6-1, 6/3-2, 7/II/2-2, 7/II/7-2-4, 9/1-4, 13/5-2, 18/3-2, 19/4-4, 23/6-1-2, 25/7-2, 31/7-3-4, 31/8-3-4, 32/1-1-4, 32/6-3, 33/4-4, 34/1-1-2, 34/2-1, 34/3-4, 34/4-1, 34/9-1, 36/1-1, 39/2-3, 39/3-3, 41/4-3, 49/2-4, 49/4-2, 49/9-1, 49/10-1, 50/5-4, 53/2-2, 53/3-2, 54/11-4, 57/18-2, 57/20-4, 57/37-9, 57/40-4, 57/43-3, 59/4-3, 63/4-1-4, 68/N-3-4, 70/10-3, 86/3-1, 86/8-3, 90/1-4.
10’lu hece ölçüsü	7/I/1-3, 23/7-1, 24/I/2-1, 27/3-2, 29/4-2, 31/7-1, 31/8-1-2, 31/9-3, 31/11-4, 34/9-2, 34/10-4, 35/6-1-3, 37/4-3, 37/5-1, 38/5-4, 49/15-1, 52/3-3-5, 52/4-2-5, 54/10-1, 56/1-1, 57/12-1, 80/6-1, 88/1-2.
11’li hece ölçüsü	9/7/8/9/10/11, 20/3-2-3-4, 24/I/N-2, 28/17-1-2-4, 31/6-1-2-4, 31/7-2, 31/9-1-2-4, 31/11-2, 34/11-3, 34/12-1-2, 38/5-1-2-3, 88/N.
12’li hece ölçüsü	20/N-1, 20/3-1, 22/3-3, 22/4-4, 24/I/N-1, 27/2-1, 46/4-3, 47/4-2-3, 47/5-1, 80/6-3, 74/2-1, 85/2-2-3.
13’lü hece ölçüsü	82/1-3, 82/5-1.
14’lü hece ölçüsü	82/5-2.

16'lı hece ölçüsü	27/1.

Aşağıda, yukarıdaki tabloda ele alınan hece ölçüleriyle söylenmiş ağıt metinlerinden örnekler bulunmaktadır:

Guzün nışan dahacam (7'li hece ölçüsü)

Ayrı davetçi salarım (8'li hece ölçüsü)

Ergenimi mezer ettik (8'li hece ölçüsü)

... (eksik dize) (SA-18/10)

Medine söyledi yahtı bunları (11'li hece ölçüsü)

Kaybettim, bulamıyom canları. (10'lu hece ölçüsü)

Gayri ömrüm bitti, yahlaştı günü (11'li hece ölçüsü)

Bir deprem oldu da viran eyledi (N/11'li hece ölçüsü)

Esti deli poyraz viran eyledi. (N/11'li hece ölçüsü) (SA-6/4)

İki elim goynumda döner ağlarım. (12'li hece ölçüsü)

Biz de gezdik şu inlerde, dağlarda (11'li hece ölçüsü)

Çiçek açmış mor sümbüllü bağlarda (11'li hece ölçüsü)

Hiç merhamet yohmuş büyük beylerde (11'li hece ölçüsü) (SA-20/3)

Alın ifademi de ayırman bizi (N/12'li hece ölçüsü)

Düşmanlara garşı goyurun bizi. (N/11'li hece ölçüsü) (SA-20/N)

Arapdede'nin başında marangozlar çalışıyor. (16'lı hece ölçüsü)

Cemse bir yiğit öldürmüş gan toprağa garişiyor. (16'lı hece ölçüsü)

Emmim değil, dayım değil, yiğide goygun yanarım. (16'lı hece ölçüsü)

Babamdan izin alırsam gider davanı çalarım. (16'lı hece ölçüsü) (SA-27/1)

Yatın guzular Cemal gelecek (10'lu hece ölçüsü)

Düşman depesine vurmuş nacak (10'lu hece ölçüsü)

Nasıl vurdunuz ey düşmanlar? (9'lu hece ölçüsü)
Guzular yuvada galacak. (9'lu hece ölçüsü) (SA-31/8)

Zalim felek bunu genç yaşta aldı (11'li hece ölçüsü)
Seni tanıyanlar dizine vurdu (11'li hece ölçüsü)
Köseli muhtarınan arhadaş oldu (12'li hece ölçüsü)
O da müştak imiş Kâtip Savcı'ya. (11'li hece ölçüsü) (SA-46/4)

Ali'm yatmış Boyalı'nın düzüne (11'li hece ölçüsü)
Arşın ellerin atmış yüzüne (10'lu hece ölçüsü) (SA-88/1)

Altı gardaş idik bindirdik ata (11'li hece ölçüsü)
Hürü'yü yolladık üç köyden öte (11'li hece ölçüsü)
Kızılırmak'a varınca oldu bir hata (13'lü hece ölçüsü)
N'ettin Kızılırmak allı gelini (11'li hece ölçüsü)
Gelini gelini benim yârimi (11'li hece ölçüsü) (SA-82/1)

Tüfek getirin de şu kartalı vuralım (13'lü hece ölçüsü)
Dalgıç getirin de allı gelini bulalım (14'lü hece ölçüsü)
Biz gelinsiz nasıl köye varalım (11'li hece ölçüsü)
N'ettin Kızılırmak allı gelini (11'li hece ölçüsü)
Gelini gelini benim yârimi (11'li hece ölçüsü) (SA-82/5)

Dağlara çıkayım seyipler gibi (11'li hece ölçüsü)
Yavrusunu yitirmiş geyikler gibi (12'li hece ölçüsü)
Ne deresini koydum ne de taş dibi (12'li hece ölçüsü)
Yitirdim yavruyu yol kenarında! (11'li hece ölçüsü) (SA-85/2)

Bacısının adı Güler (8'li hece ölçüsü)
Siz de duyduunuz mu eller (8'li hece ölçüsü)
İki yiğide sebep olmuş (9'lu hece ölçüsü)
Adana'da akan seller (8'li hece ölçüsü) (SA-86/8)

Bütün bunlardan yola çıkarak incelenen ağıt metnlerinin çoğunlukla 8’li hece ölçüsüyle söylendiği göze çarpmaktadır. Bu ölçü dışında daha önce de ifade edildiği gibi sıklık sırasına göre 11’li hece ölçüsünün tercih edildiğini söylemek mümkündür. Kalan ağıtlar ise hecenin düzensiz biçimlerinde söylenmiştir.

3.1.1.1.Ağıt Metnlerinde Hece Uyumundan Kaynaklı Ses Düşmeleri

İncelenen ağıt metnlerinde hece sayısının tutturulmaya çalışıldığı da görülmektedir. Ağıtlarda bu amaçla yapılmış “ses düşmesi” bulunmaktadır. Aşağıda ağıt metnlerinden örnekler yer almaktadır.

“Delilyas'a figan doldu.”: Burada bahsedilen yerin asıl adı, Deliilyas’tır. Ancak hece ölçüsüne uyması amacı ile bu şekilde söylenmiştir. “Deliilyas” olarak söylenseydi dize 9’lu hece ölçüsüyle söylenmiş olacak ve hece ölçüsünde tutarsızlık oluşacaktı. (SA:1/4-4)

“Sunam bana küser m’ola?”: Burada “mi” soru ekinde ses düşmesi olduğu görülmektedir. Eğer düşme sağlanmasaydı 9’lu hece ölçüsünden oluşan bir dize olacaktı. (SA-2/8-3)

“Demirden m’ola dirâğen” (SA-8/2-2), “Acep oğlan olur m’ola” (SA-11/2-4), “Nic’ettin gara Zeki’mi oy oy” (SA-19/5-2), “Duysa gelir m’ola asker Hacı’sı” (SA-24/I/4-3), “Gelse ağlar m’ola Hacı emmisi” (SA-24/II/1-3), “Aslan gardaş n’oldu diye” (SA-26/4-2), “Babasız guzuu ne’dek?” (SA-26/6-4), “Hüsey’ni salarım garşı” (SA-32/5-4), “Hanı davulcusu n’oldu” (SA-36/3-4), “Oydu m’ola oydu m’ola” (SA-36/6-1), “Gara yerler doydu m’ola” (SA-36/6-2), “Emmileri duydu m’ola?” (SA-36/6-4), “N’idem böyle yazmış o levhi galem” (SA-46/1-3), “N’oldu Kahri Hoca n’oldu?” (SA-69/4-1), “Aman kaynım! Bir kardeşin nic’oldu?” (SA-89/2-1), “Koydular önüme na’sını oğul.” (SA-81/5-4), “Atlılar da Kap’altı’nı dolaşır.” (Kapıaltı/SA-82/4-1), “Öksüz kuşun yuvas’olmaz.” (SA-84/13-3), “Taşlar böğrünü yar (a) etti.” (SA-87/3-2), “Biri yayan bir’eşekli.” (SA-87/6-4), “N’oldu beyim n’oldu n’oldu?” (SA-90/N-1), “Mustafendi yetim kaldı.” (SA-90/N-3), “N’olduysa bana oldu.” (SA-90/N-4).

“Acep guzum sağ mı ola”: Bu örnekte ise yukarıdaki örneklerin aksine soru ekinde herhangi bir ses düşmesi olmamıştır. Dizenin bulunduğu ağıt metni 8’li hece ölçüsüyle söylendiği için ses düşmesine gerek kalmamıştır. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bir ses düşmesi olsaydı, bu sefer dize 7 heceden oluşacak ve bu da düzensizliğe yol açmış olacaktı (SA-13/4-4). Bu hususa benzer bir örnekte “İş mi olur bundan beter” şeklindeki dizedir (SA-28/18-2). Burada da vurgusuz olan soru ekinde bir ses düşmesi olmamış, hece sayısı korunmuştur.

Ağıt metinlerinde hece uyumundan kaynaklı ses düşmelerine sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Aynı ses düşmesinin yapılabileceği yerler olmasına rağmen hece sayısı ile uyum sağladığı için ses düşmesinin yapılmadığı da görülmektedir.

3.1.2. Durak

Şiirde sözün akışını bozmayacak şekilde dize içinde durulan kısımların adıdır. Bir şiirde tüm dizelerde aynı sayıda hece sayısından sonra duruluyorsa bu şiir duraklı olarak kabul edilir. Ancak her ölçülü şiirde duraklar eşit olmayabilir.

İncelenen ağıt metinlerine şekil itibarıyla bakıldığında durak konusunda çoğunda düzensizlik hâkimdir. Ölçü olarak 8’li ve 11’li hece ölçüsünün ağırlıklı bulunduğu ağıt metinlerinde kelimelerin farklı şekillerde durak oluşturduğu görülmektedir. Örneğin 8’li hece ölçüsüyle söylenen bir ağıt metninde kimi dizeler 4+4 duraklı iken bazen 5+3 ya da 3+5, bazen de 2+6 ya da 6+2 duraklıdır. 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş bir ağıtta kimi dizeler 6+5 ya da 5+6 iken kimi dizeler de 4+4+3’tür. Nadir olarak 4+7 duraklı dizelerde mevcuttur. 5’li, 6’lı, 7’li, 9’lu, 10’lu, 12’li, 13’lü, 14’lü ve 16’lı hece ölçüsüyle söylenen dizelerde durak bakımından bir tutarlılık bulunmadığından bunlarda düzensizlik olarak kabul edilebilir. Aşağıda bu hususa binaen örnekler verilmiştir:

Be-kir is-yan/ Mah-mut ga-yıp (4+4=8)

Kit-li gal-dı/ bü-yük ga-pı (4+4=8)

Ga-ra-lı ha-ber/ ge-tir-di (5+3=8)

To-nus-lu Se-fer-in/ ci-pi. (6+2=8) (SA-1/7)

Yağ-mır ya-ğar/ se-le ser-pe (4+4=8)
Şu Gu-zağ-ıl'm/ bü-yük de-pe (5+4=9)
Na-sıl gıy-dın/ Ga-dir Mev-lâ'm? (4+4=8)
Da-ha ağ be-ba-ğım/ gör-pe. (6+2=8) (SA-13/5)

A-rap-de-de'nin ba-şın-da/ ma-ran-goz-lar ça-lı-şı-yor. (8+8=16)
Cem-se bir yi-ğit öl-dür-müş/ gan top-ra-ğa ga-rı-şı-yor. (8+8=16)
Em-mim de-ğil da-yım de-ğil/ yi-ği-de goy-gun ya-na-rım. (8+8=16)
Ba-bam-dan i-zin a-lır-sam/ gi-der da-va-nı ça-la-rım. (8+8=16) (SA-27/1)
Ha-cı Meh-met bü-yür de/ du-tar yur-du-nu (7+5=12)
Du-ran çe-ker/ ök-süz-lü-ğün/ der-di-ni (4+4+3=11)
Ne-re-li-sin/ as-lan yi-ğit/ ne-re-li? (4+4+3=11)
Cem-se vur-muş da/ böğ-rün-den ya-ra-lı. (5+6=11) (SA-27/2)

Dört ço-cuk öl-dü de/ a-na ol-ma-dım (6+5=11)
A-yıp i-di/ heç ba-şı-na/ var-ma-dım (4+4+3=11)
Ne ol-sa da/ heç i-çin-de/ gal-ma-dım (4+4+3=11)
Ni-san yağ-mu-run-da/ sel vur-du be-ni. (6+5=11) (SA-30/3)

Ga-pı-mın ö-nü/ yo-la ba-har, (5+4=9)
Gar-da-şın a-cı-sı/ be-ni ya-har. (6+4=10)
El-ler/ gar-daş de-dik-çe (2+5=7)
Be-nim/ ci-ğ-e-rim ya-nar. (2+5=7) (SA-34/9)

Sal-lan-ma Fa-di-me'm/ teb-di-lim şa-şar (6+5=11)
İ-yi-nin ta-li-hi/ kö-tü-ye dü-şer (6+5=11)
Di-ken-ler i-çin-de/ gül de bi-ter (6+4=10)
Fa-di-me'm Fa-di-me'm/ gur-ban o-lu-rum. (6+5=11)
Gön-lün var i-se/ yi-ne a-lı-rım. (5+5=10) (SA-52/3)

Ka-ra ko-yun/ ya-yı-lır (4+3=7)

Sa-çak-la-rı/ sa-yı-lır (4+3=7)

Çık-ma Na-zık/ dı-şa-rı (4+3=7)

Se-ni gö-ren/ ba-yı-lır (4+3=7) (SA-75/3)

Tü-fek ge-ti-rin de/ şu kar-ta-lı vu-ra-lım (6+7=13)

Dal-gıç ge-ti-rin de/ al-lı ge-li-ni bu-la-lım (6+8=14)

Biz ge-lin-siz na-sıl köye varalım (4+4+3=11)

N'ettin Kızılırmak allı gelini (6+5=11)

Gelini gelini benim yârimi (6+5=11) (SA-82/5)

Ağıt metinleri içerisinde bütün dizeleri eşit duraklara sahip olan toplam üç ağıt metni bulunmaktadır. “SA-10” numaralı ağıt 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş olup bütün dizelerde “6+5” durak sistemi kullanılmıştır. “SA-44” numaralı ağıt ise aynı şekilde 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş olup bütün dizelerde “6+5” durak sistemi kullanılmıştır. “SA-45” numaralı ağıtta 11’li hece ölçüsü kullanılmış olup duraklama ise “6+5”lik sistem ile yapılmıştır. Son olarak “SA-28/II” numaralı Silifke’den derlenen ağıt Sivas’ta derlenmiş olmasa da burada derlenen bir ağıdın varyantıdır. Bu ağıdın bütün dörtlükleri de “4+4” durak sistemi ile oluşturulmuştur. Aşağıda “SA-10” ve “SA-44” numaralı ağıtlar durakları ile birlikte gösterilmiştir.

SA-10: Mustafa’nın Ağıdı

Si-vas’tan çık-tım da/ sağ-lık se-la-met (6+5=11)

Düş-tüm ku-yu-ya da/ kop-tu kı-ya-met (6+5=11)

Kü-çük yav-ru-la-rım/ si-ze e-ma-net (6+5=11)

Ba-ba-dan ay-rı-lan/ yav-rum ağ-la-sın. (6+5=11)

Hâ-kim, sav-cı ge-lip/ tes-lim al-dı-lar (6+5=11)

Bu na-sıl hı-şım-dır/ di-ye sor-du-lar (6+5=11)

Ce-se-dim çek-me-ye/ mo-tor kur-du-lar (6+5=11)

Çe-kil-mez ur-ga-nım/ el-ler ağ-la-sın. (6+5=11)

A-man Al-lah a-man/ bu na-sıl iş-ler (6+5=11)

Ya-lan de-ği-li-miş/ gör-dü-ğüm düş-ler (6+5=11)

Kon-sun ba-şu-cu-ma/ ser-çe-ler kuş-lar (6+5=11)

Ser-çe-ler dur-sun da/ kuş-lar ağ-la-sın. (6+5=11)

El-bi-sem san-dık-ta/ ba-sı-lı kal-dı (6+5=11)

Tır-pa-nım du-var-da/ a-sı-lı kal-dı (6+5=11)

Kö-te-nim av-lu-da/ ko-şu-lu kal-dı (6+5=11)

Kul-pun-dan tu-tup da/ sü-ren ağ-la-sın. (6+5=11)

At-tı-lar ku-yu-ya/ çen-gel-li si-cim (6+5=11)

Az-ra-il gel-di de/ yet-me-di gü-cüm (6+5=11)

Ka-ra-lar bağ-la-sın/ e-şim-le ba-cım (6+5=11)

Gar-daş-tan ay-rı-lan/ ba-cım ağ-la-sın (6+5=11)

Ha-san'ım bü-yü-sün/ ye-ri-mi tut-sun (6+5=11)

Hü-se-yin'le Ha-cı/ her ye-re yet-sin (6+5=11)

Ab-dul-lah kun-dak-ta/ be-şi-ğe yat-sın (6+5=11)

Gül-lü'm nen-ni de-sin/ yav-rum ağ-la-sın. (6+5=11)

Ye-ter â-şık ye-ter/ bu ka-dar ye-ter (6+5=11)

Bu dün-ya fa-ni-dir/ ge-len-ler gi-der (6+5=11)

Ka-der böy-le-yi-miş/ bi-zim ki be-ter (6+5=11)

Can-sız be-de-ni-mi/ yu-yan ağ-la-sın. (6+5=11)

A-dı-mı so-rar-san/ Mus-ta-fa I-şık (6+5=11)

Dün-ya-da yo-ğu-du/ böy-le ya-kı-şık (6+5=11)

A-na bir ba-ba bir/ i-ki gar-da-şık (6+5=11)

Gar-daş-tan ay-rı-lan/ ba-cım ağ-la-sın. (6+5=11)

Â-şık Sü-ley-man'ım/ da-yan-maz ö-züm (6+5=11)

Hel-bet o-ku-ya-na/ do-ku-nur sö-züm (6+5=11)

Gel-di te-ne-şi-re/ ke-fe-nim be-zim (6+5=11)

I-lı-cak su-yu-mu/ ko-yan ağ-la-sın. (6+5=11)

SA-44: Zeynep Gelin'in Ağdı

Gel-dim baş-u-cu-na/ bakman yüzüme (6+5=11)

De-mek ben-den ar-tık/ geç-tin mi ge-lin? (6+5=11)

Ne-den bu ay-rı-lık/ geldi Mevla'dan (6+5=11)

Ay-rı-lık ba-de-sin/ iç-tin mi ge-lin? (6+5=11)

Ken-di ter-bi-ye-li/ çok gü-zel hu-yu (6+5=11)

Top-ra-ğa mı kat-tın/ o selvi boyu (6+5=11)

Dur-ma-dan ağ-lar-dın/ İsmet-im de-yi (6+5=11)

A-ra-yıp ku-zu-nu/ seç-tin mi ge-lin? (6+5=11)

Gur-bet el-de i-dim/ gör-me-dim yü-zün (6+5=11)

Ha-tır-dan mı çı-kar/ o tat-lı sö-zün? (6+5=11)

Ya-nı-na mı gel-di/ bir-te-cik ku-zun? (6+5=11)

A-ra-yıp ku-zu-nu/ seç-tin mi ge-lin? (6+5=11)

O-na kol-la-rı-nı/ aç-tın mı ge-lin? (6+5=11)

Za-lim fe-lek se-ni/ genç yaş-ta al-dı (6+5=11)

İş-te gi-di-yo-rum/ i-zi-nim dol-du (6+5=11)

Has-türk ka-vuş-ma-mız/ mah-şe-re kal-dı (6+5=11)

Bu ya-lan dün-ya-dan/ göç-tün mü ge-lin? (6+5=11)

3.1.3. Kafiye Şeması/ Kafiye-Redif

İncelenen ağıt metinlerinde kafiye düzeni açısından da bir uyum söz konusu değildir. Bu nedenle inceleme yapılırken dörtlükler kendi içinde değerlendirilmiş olup, diğer dörtlüklerle bağlantı kurulmamıştır. Kafiye şeması bakımından her dörtlük, kendinden önceki ve sonraki ile ilişki içerisinde değildir. Her ne kadar kimi ağıt metinlerinde birkaç dörtlüğün son dizelerinde ses benzerliği olsa da tamamında bu benzerlik söz konusu olmadığından ayrı olarak ele alınmıştır. Çoğu dörtlükte sıklıkla tekrarlanan kafiye şeması “abcb, aaba, abab” şekillerinde farklılık

göstermektedir. Aynı ağıt metni içerisinde birden fazla kafiye şemasının olduğu da görülmektedir. Bu durum, kafiye oluşumundaki düzensizliğin göstergesidir. İncelenen ağıt metinlerinde pek çok dördlüğün mâni nazım şekline göre yani “aaxa” şeklinde kafiyeleştiği görülmektedir.

Tablo 4. Ağıt metinlerinde yer alan kafiye düzenleri (Tabloda “/” işareti ile ağıt numaraları ile ağıdın dördlükleri, “-” işareti ile dördlük numaraları, “,” işareti ile ise ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Kafiye Düzeni	Ağıt Numarası/ Dördlük Numarası
abcb	1/1-2-3-4-7-8, 2/1-3-4-5-7-8, 3/4-5-7, 4/1-4, 6/6-7, 7/II/1-3-6-7-8-9, 8/1-2-3, 9/1-2-3-5-11, 11/3, 12/2-4, 13/1, 16/4, 17/2-4, 18/3-4-5-7-8-9, 19/2-4-5, 21/3-4-5-7-8-9, 23/4, 25/I/1-5-6-8, 25/II/1-3-6-8, 26/1-2-3-6, 32/4, 34/6, 35/1-5, 36/4-8-9-10, 38/6, 41/1-3-4, 42/5, 48/I/1-2-3-4-5-10-12, 48/II/4-5-7, 49/1-2-3-4-6-7-8-10-12-13-14-15-16, 50/1-2-5-6-7, 51/2-3-4-5-6-7-8-9, 54/2-5-7-8-9-10-11-16-17, 56/1, 57/9-10-13-14-16-17-18-20-22-23-24-46-47-48, 58/3-5, 59/3-5, 61/3, 62/3-4, 63/3-12-13, 64/1-2, 66/1-2-3-4-5, 68/1-7, 69/8, 70/1-5-8-11-13, 72/3, 84/14, 86/4-6.
aaba	1/6, 2/6, 3/1-3-6, 4/2-3, 5/1-2, 6/2-3-4-5-8, 8/4-5-6, 9/6, 13/2-3-5-6-7, 15/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11, 17/1-5-6, 18/1-2-6-11, 19/3-6-7, 21/1-2, 23/2-3-5-6-7, 25/I/3, 25/II/2-4-5-7, 26/5, 27/3, 31/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11, 32/1-2-3-5-6, 33/2-3-5, 34/1-2-3-4-5-8-9-10-11, 35/2-4, 36/1-3-5-6, 38/1-2-3-5, 39/1-2-3-4-5, 41/5, 42/1-2-3-4-6-7-8-10-11-12-13-14, 48/I/6-8, 48/II/2-3-6, 49/5-9, 50/3-4-8, 53/1-2-3-4, 54/1-3-4-6-12-14-15-16-18, 55/1-3-4-5-6, 56/2-4-5-7-9-10, 57/1-2-3-4-5-6-7-8-11-12-15-19-21-25-26-27-29-30-31-32-33-34-35-36-38-39-40-41-42-43-44-45-49, 58/1-4, 59/2, 60/1-2-3-4-5, 61/1-2-4, 62/1-2-5-6, 63/2-7-8-9-11-14, 65/1, 67/1-2-3, 68/3-5-11, 69/1-2-3-4-5-7-9-11, 70/2-3-4-6-7-9-10-12-15-16-17-18, 71/1-2-3, 72/2-4, 73/1-2-3-4, 74/2, 75/2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-16-17-18-19-20, 78/2-3, 84/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-

	11-12-13-15-16, 86/1-2-3-5-7-8, 87/1-2-3-4-5-6-7.
abab	1/5, 2/2, 3/2, 6/1, 7/II/2-5, 11/1, 12/1, 13/4, 17/3, 21/6, 25/I/2-9, 26/4, 33/4, 36/7, 42/9, 48/I/9, 48/II/1, 49/11, 54/13, 57/15-27-28-50, 58/2, 59/1, 63/4-10, 66/6, 68/9, 69/6, 70/14.
aaab	5/3-4, 9/7-8-9-10, 16/1-2-3, 35/6-7-8-9-10-11, 74/1-3-4, 78/1, 90/1.
aabc	7/II/4, 11/2, 25/7, 34/7-12-13, 36/2-11, 41/2, 72/1, 75/1.
aabb	9/4, 27/1-2-4, 33/1.
abbb	19/1, 48/11.
abcd	23/1, 25/I/7.
aaaa	38/4, 55/2, 56/3-6, 65/2, 68/N, 69/10, 75/14-15, 90/2-3-4.
Toplam	Dörtlüklerden oluşan ağıt metinlerinde; 170 dörtlük “abcb” kafiye düzeni ile, 285 dörtlük “aaba” kafiye düzeninde söylenmiştir. Sıklıkla kullanılan bu kafiye düzenlerinin dışında, 33 dörtlük “abab” kafiye düzeninde, 20 dörtlük “aaab” kafiye düzenindedir. Bununla birlikte 11 dörtlük “aabc”, 5 dörtlük “aabb”, ve 2’şer dörtlükte “abbb”, “abcd” ve 12 dörtlük ise “aaaa” kafiye düzenlerinde kullanılmıştır. Toplam birbirinden bağımsız dörtlük sayısı; 540’tır.

Aşağıda kıtalar arasında herhangi bir uyum görülmeyen iki ağıt metni örnek olarak verilmiştir. Bu ağıt metinlerinde “aaba”, “abcb”, “abab” gibi kafiyelenişlerin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

SA-21: Şehit Hasan’ın Ağıdı

Cenaze Tonus’a geldi	-a
Askerler törene durdu	-a
Bu askere ağlanmaz mı	-b
Vatan için şehit oldu.	-a
Dağlar bile yas çekiyor	-a

Hava bile bulanıyor	-a
Köyümüzden ölen asker	-b
Tabutunan dolanıyor	-a
Sana diyom kız Selma	-a
Ağlamıya yohdur özüm	-b
Şehitler ölmez diyorlar	-c
Tezkereyi alır güzün.	-b
Goşarah mezere vardım	-a
Askerler selama durmuş	-b
Anaşitin adı batsın	-c
Sol böğründen nasıl vurmuş	-b
Gurban olurum askere	-a
Ölüsü bile gıymatlı	-b
Anaşit tuzana düşmüş	-c
Ta güççükden garametli	-b
Zabaneyin erden gahdım	-a
Yürağıme düşdü sızı	-b
Ben emmime ağlamadım	-a
Yetim asger yahdı bizi	-b
Sana diyom, kız anagız	-a
Senin gaynın ceren idi	-b
Ben gaynıma ağlıyordum	-c
Onun derdi verem idi.	-b
Açın şu ganlı tabudu	-a
Ben sunama bahacam	-b
Küsme bana ceran eşim	-c

Ocağını yahacam. -b

Mezere vardım mezere -a

Al bayrah da bürünüyor. -b

Beyle ölü gördünüz mü? -c

Çiçeklennen gömülüyor. -b

SA-41: Necmiye'nin Ağdı

Ben sunamı davet ettim oy oy -a

Acıynan, zehirinen oy oy -b

Telli sunam zehir içmiş oy oy -c

Anasına gahırınan oy oy! -b

Sunam da bize geliyor oy oy -a

Taçlı kemeri ışıyor oy oy -a

Zehir içme telli sunam oy oy -b

Bırah dediğine savuş oy oy! -c

Sunam işleme işliyor oy oy -a

Yohtur çeşitli ipliği oy oy -b

Ahşamdan gün aşarken oy oy -c

Gaybeyledik kekliği oy oy! -b

Sunam bize neye geldin oy oy -a

Arham yok ki verem arha oy oy -b

Dayısıgile gider sunam oy oy -c

Emmisinden gorha gorha oy oy! -b

Gurbanlar oluyum bacım oy oy -a

Yüreğime vurdu acım oy oy -a

Yetimin halı beyle oy oy -b

Kimseye yetmedi gücüm oy oy! -a

Tablo 5. Diğer ağıt metinlerinde kullanılan kafiye düzenleri. (Aşağıda “/” işareti ile varsa ağıdın varyantı belirtilmiş olup, “,” ile ise ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Kafiye Düzeni	Ağıt Numaraları
aaab/cccb/dddb/eeeb...	7/I, 10, 40, 45, 47, 79, 85.
aaba/aaba/aaba...	60.
abab/cccb/dddb/eeeb/fffb...	43, 46, 80, 81.
abcb/bbbb/dddb/eeeb	30.
aaabb/cccb/dddbb...	14, 52, 82, 83.
abcb-cc/aaba-cc/aaba-cc...	28/I.
aa/bb/cc/bb/dded	88.
aa/bb/cc/bb/dd/bb/ee/bb	89.
aaaa/bbba/ccca/ddda	76.

Aşağıda dörtlükleri birbiriyle bağlantılı bulunan koşma nazım şekliyle kafiyelenmiş “SA-43” numaralı ile “SA-7/I” numaralı ağıt örnek olarak gösterilmiştir. Kafiyeleşimi; “abab cccb dddb...” ya da “aaab cccb dddb...” şeklindedir.

SA-7/I: Seyid’in Ağıdı

Gardaşları burda sakın dolaşır -a
Kim çağırırsa ona çabık ulaşır -a
Ezrail başucunda dolaşır -a
Kime emaneti attın Seyid'im? -b

Tembel garın bekler mola başını -c
Seyit kim görececek senin işini -c
Üç gün öde gördüm Seyid düşün -c
Kime emaneti attın Seyid'im? -b

Hava'yınan Âdem nasıl dayansın? -d
Sana vuran al ganlara boyansın, -d
Yandım anam deyi gece uyansın. -d
Kime emaneti attın Seyid'im? -b

Sırtına giymemiş dahım elbise -e
Seyid ölmüş gitmiş kimin nesine -e
Haber salın gelsin öksüz Sevim'e -e
Kime emaneti attın Seyid'im? -b

SA-43: Acılı Gün

Bugün akşam gönül yine gamlandı -a
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? -b
Hüzünlendim, gözyaşlarım nemlendi -a
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? -b

Bir ateş var içerimde yanıyor -c
Beni gören herkes mutlu sanıyor -c
Düşündükçe yaralarım kanıyor -c
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? -b

Acı haber büktü benim belimi -d
Dertli dertli söyletiyor dilimi -d
Gayıp ettim bir tomurcuk gülümü -d
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? -b

Kuzum neydi zorun yazaydın bana -e
Genç yaşta bu ölüm layık mı sana? -e
Ben senin acından hep yana yana -e
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? -b

Dört yıl oldu göremedim yüzünü -f

Duyamadım senin tatlı sözünü	-f
N'edem, Mevla böyle yazmış yazını	-f
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?	-b

İncelenen ağıt metnlerinin çoğunda kıtaların birbiriyle uyum içinde olmadıkları görülmüş olup bu nedenle her kıtanın ayrı değerlendirilmesi gerekmiştir. Aynı ağıt metni içerisinde kimi kıtalar dörtlüklerden oluşurken kimi kıtalarda beşliklerden oluşmuştur. Bu durum da düzensizlik olarak ifade edilmiştir. İrticalen söylenen ağıt metnlerinin kimi dizelerinin sonunda “oy oy” gibi nağmelerin olduğu da görülmektedir. Bunlar ne hece ölçüsüne ne de kafiye düzenine dâhil edilebilir. Ayrıca kimi ağıt metinlerinde nakarat kısımları kıtaya dâhil iken kimi ağıt metinlerinde ise ayrı kıta olarak ifade edilmiştir.

Tüm ağıt metnlerine bakıldığında kafiye şeması konusunda bir bütünlük yoktur. Bilindiği üzere kafiye düzeni, şiirde ahengi sağlamak amacıyla kullanılan unsurlardan biridir. İrticalen ele alınan bu ağıt metinlerinde kurallara çok bağlı kalınmayarak yalnızca dize sonlarındaki ses benzerlikleri dikkate alınmış, bu şekilde kafiye şemaları belirlenmiştir.

Kafiye, şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, dizelerin başında, ortasında veya sonunda, esas alınan belli seslerle tesis edilen ses benzerliğidir. Redif ise, kafiyeden sonra gelen ve aynen tekrarlanan ek yahut kelimelerdir.⁴³⁸

Doğan Kaya, kafiye çeşitlerini; “çeyrek, yarım, tam, zengin ve cinaslı” olmak üzere beş başlık altında değerlendirmiştir. Doğan Kaya’nın makalesinde de yer alan çeyrek kafiye, ilk olarak 1998 yılında Saim Sakaoğlu tarafından telaffuz edilmiştir. “Bu tarihe kadar, aynı ses olmamakla beraber çıkakları birbirine yakın olan seslerle yapılmış olan kafiyeler, maalesef isimlendirilmemiştir. Bu sesler; “ç-ş”, “n-l-r”, “z-s” gibi sesler olup, önceleri ya kafiye olarak görülmemiş ya da yarım kafiye olarak düşünülmüştür. Hâlbuki bunlara bir isim vermek gerekiyordu. Bu bakımdan, “çeyrek kafiye” terimi yerinde bir sözdür.”⁴³⁹ Yani çıkakları birbirine yakın olan seslerle

⁴³⁸ Doğan Kaya, “Aşık Şiirinde Kafiye ve Redif”, s. 1, 20.07.2022, https://dogankaya.com/fotograf/asik_siirinde_kafiye_redif.pdf

⁴³⁹ Kaya, **a.g.m.**, s. 2.

meydana getirilen kafiye “çeyrek kafiye” denir.⁴⁴⁰ Yarım kafiye, ses benzerliği tek sese dayanan kafiye çeşidine denir. Bu sesin ünlü veya ünsüz olma şartı yoktur.⁴⁴¹ Tam kafiye, ses benzerliği iki sese dayanan kafiye çeşididir.⁴⁴² Zengin kafiye, ses benzerliği iki sestten fazla sahip kafiye çeşidine denir. Bir başka deyişle zengin kafiye, en az üç benzer sesle oluşturulan kafiye.⁴⁴³ Cinaslı kafiye, yazılışları bir, anlamları farklı kelimelerle yapılmış kafiye çeşididir.⁴⁴⁴

Doğan Kaya ayrıca kafiyesi olmayan yalnızca rediften oluşan kıtalar konusunda da fikir beyan ederek, bu konuyu da açıklığa kavuşturmuştur. Doğan Kaya’nın ifadelerine göre, “...kimi zaman kafiye bütünlüğü olmayan örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, birbirine uymayan görüşlerle ifade yoluna gidilmektedir. Bazı âşıklar tekniğe feda etmek istemediklerinden, kafiyesi kusurlu şiirler söyleyebilmektedir. Şiirde kafiyenin mutlaka olması gelenektendir ve âşık buna elinden geldiğince riayet eder. Ancak zaman zaman başarı sağlamayabilir. Sözgeşi, kafiye oluşturmayacak kelimelere redif getirir.”⁴⁴⁵ Sadece redif bulunan dizeler tam anlamıyla redif olmadığı için bunlara “sözde redif” adı verilmiştir. İncelenen ağıt metinlerinde kafiye çeşitlerinin hepsi bulunmakla birlikte ayrıca sözde redifli örnekler de mevcuttur.

Tablo 6. Ağıt metinlerinde kullanılan kafiye çeşitleri ve redif. (Aşağıda “/” işareti ile ağıt numarası ve kıta sayısı ayrılmış olup, “-” ile ise kıta sayısı ifade edilmiştir. “,” ile ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Kafiye-Redif	Kafiye ve Redifin Kullanıldığı Yerler
Çeyrek Kafiye	1/1-4-5, 3/2-4, 4/1, 8/5, 9/2-4, 10/2, 13/4, 14/1, 16/2, 17/6, 18/2, 20/3, 21/1-9, 22/1, 24/1/2, 25/1/9, 27/1, 30/1-3, 31/4, 32/2, 34/1-5, 35/10, 36/3, 38/6, 41/1, 42/11, 45/6, 46/4, 47/1-7-10, 49/5, 50/3, 52/6, 53/2-4, 54/3-12, 57/8-16-36, 66/3-5-6, 69/2-10,

⁴⁴⁰ Kaya, **a.g.m.**, s. 2.

⁴⁴¹ Kaya, **a.g.m.**, s. 3.

⁴⁴² Kaya, **a.g.m.**, s. 4.

⁴⁴³ Kaya, **a.g.m.**, s. 4.

⁴⁴⁴ Kaya, **a.g.m.**, s. 6.

⁴⁴⁵ Kaya, **a.g.m.**, s. 8.

	89/3, 74/2, 75/8-9, 77/5, 82/5, 83/2, 84/2, 85/3, 86/3.
Yarım Kafiye	1/6, 2/1-2-5-6-7, 3/2, 4/2-3, 5/1-4, 6/6-7, 7/I/2-4, 7/II/7, 8/4, 9/3-6-7-10, 10/3-5-6-9, 11/1-3, 13/2-7, 14/2-3, 15/2-7-11, 16/1, 17/1-3-4-5, 18/4-6-8-11, 19/1-3-4, 20/2-4, 21/5, 22/1-2-3, 23/2-3-5-6, 24/I/N, 24/II/1, 24/II/1-3-4, 25/I/N-3-9, 25/II/2-3-4-5-8, 26/4-6, 27/3, 28/I/N-8-16-18, 28/II/3-6, 29/3-4, 30/2, 31/1-6-8, 32/3, 33/1-2-4-5, 35/1, 36/4-5-6-9-10, 37/N, 37/1-2-5, 38/4-5, 39/4, 40/1, 42/N, 42/1, 43/1-3-5, 44/N, 44/2-4, 45/2-3-7-8, 46/2-3-6, 47/2-6-8-9-11, 48/I/4-9, 48/II/2-3-4-6, 49/3-10-14-16, 50/1-4-5-8, 51/4-6-7-8, 52/1-2-6, 53/1-3, 54/7-8-10-13-14, 55/2-5, 56/1-2, 57/1-6-11-15-29-42-44-45-47, 58/1-3-4, 59/2, 60/1, 61/1-2-3-4, 62/6, 63/2-3-6-10, 64/1, 65/1, 66/2, 67/1-4, 68/1, 69/1-4, 70/6-10-11-15, 71/3, 88/2, 72/1-4, 73/2, 74/4, 75/3-5-14-19-20-21, 76/2, 77/1-2-3, 78/2-3, 79/1-2, 81/1-5-7-8, 83/1-2, 84/1-3-4-8-10-11-12-13-16, 86/4-6, 87/1-3-5, 88/2, 89/2, 90/N-3.
Tam Kafiye	1/3-7, 2/3, 3/1-3-7, 6/2-5-8, 7/II/3-4-6-9, 8/1, 9/9, 10/1, 12/4, 13/5-6, 15/9-10, 16/4, 18/5-9, 19/7, 21/4-8, 22/4-5, 23/7, 24/I/3, 24/II/5, 25/I/6, 25/II/1, 26/1, 27/2, 28/I/2-4-6-7-13-14-15, 28/II/2-4, 31/9, 32/4-6, 33/3, 35/2, 36/1-11, 39/1, 40/2, 42/3-7, 43/2, 45/5-9, 48/I/2-5-6-8, 48/II/7, 49/1-6-7-12-15, 50/6-7, 51/2-5, 52/4, 54/16, 55/3, 56/7-8-9, 57/5-7-10-17-18-20-25-28-30-31-41-46-49-51, 58/2-5, 59/3-4-5, 60/2-5, 62/4-5, 63/4-5-7-10-14, 66/4-6, 68/4-6-7, 69/7-8, 70/1-2-3-8-12-13, 75/1-7-10-13-18, 76/1, 78/1, 79/3, 80/1-3-4, 81/2-3-4, 82/1-2, 84/9-15, 85/1, 86/2-5, 87/2-7, 88/1-4, 89/4-5.
Zengin Kafiye	1/2-8, 3/5-6, 4/4, 5/3, 6/1-3-4, 7/I/1-3, 7/II/2-5-8, 8/2, 9/1-4-5-11, 10/7-8, 11/2, 13/1-3, 14/1, 15/1-3-6, 17/2, 18/1-3-7, 19/5-6, 21/2, 25/I/5, 25/II/6, 26/3, 27/1-4, 28/I/1-3-5-9-12, 28/II/1-5, 29/2, 31/3-5-7-10-11, 32/1-5, 34/3-6, 35/8, 36/2-8, 38/1-3, 39/5, 40/3, 41/3-4, 42/5-9-13, 43/4, 44/3, 45/1-4, 46/1, 47/3, 48/I/9-

	10-12, 49/11-13, 50/2, 51/3, 54/1-2-4-5-9-11-15, 55/1-4-6, 56/4-5-10, 57/2-3-4-9-19-21-23-24-26-27-33-34-37-38-39-40-43-50, 59/1, 60/3-4, 62/1-2-3, 63/1-9-11-13, 64/2, 65/2, 66/1, 67/2-3, 68/N-3, 69/3-5-6-9-11, 70/4-5-7-9-16-17-18, 71/1-2, 72/2, 73/1-3-4, 74/1, 75/4-6-11-12, 76/3-4, 77/4-5, 80/1-2-5-6, 81/6-7, 82/3-4, 84/14, 85/2, 86/1-7-8, 87/4-6, 88/3, 89/1, 90/1.
Cinaslı Kafiye	35/7.
Redif	1/1-2-3-4-5-6-8, 2/1-2-3-5-6-7, 3/2-3-4-5-7, 4/1-2-3-4, 5/1-3-4, 6/1-2-6-7, 7/I/1-2-3, 7/II/2-4-6-7-9, 8/1-2-5, 9/2-3-4-6-7-9-10-11, 10/2-3-6-9, 11/1-3, 12/4, 13/1-2-4-7, 14/1-2-3, 15/2-7, 16/1-2-4, 17/1-2-4-6, 18/2-3-4-5-7-8-9-11, 19/1-3-5, 20/2-3-4, 21/1-2-4-5-8-9, 22/1-2-3-4, 23/2-3-5-6-7, 24/II/N, 24/I/1-2-3, 24/II/1-3-4, 25/I/N-3-5-6-9, 25/II/1-2-3-4-5-6-8, 26/1-3-4-6, 27/1-2-3-4, 28/I/N-1-3-4-5-7-12-14-15-17, 28/II/1-2-6, 29/2-3-4, 30/1-2-3, 31/1-4-6-8, 32/1-2-4-6, 33/5, 34/1-5-6-8, 35/1-2-10, 36/3-4-5-6-8-9-10-11, 37/N, 37/1-2-5, 38/1-4-5-6, 39/1-5, 40/1-2-3, 41/1-3, 42/N, 42/7-9-11, 43/1-2-3-5, 44/N, 44/2-3-4, 45/1-2-3-5-6-7-8-9, 46/2-3-4, 47/1-2-6-7-8-9-10-11, 48/I/2-4-5-6-9-10, 48/II/2-3-4-6-7, 49/3-5-7-10-11-12-13-14-15-16, 50/1-2-3-4-5-6-7-8, 51/2-3-4-5-6-7-8, 52/2-4-6, 54/7-8-9-11-12-14-16, 55/1-2-5-6, 56/1-2-4-5-9-10, 57/5-6-7-8-9-10-11-15-16-17-18-20-21-24-25-28-29-36-37-40-41-42-46-47-49-50-51, 58/1-2-3-4-5, 59/2-4-5, 60/1-2, 61/2-3-4, 62/1-3-4-5-6, 63/2-4-5-6-7-8-10-12-13, 64/1, 65/1, 66/1-2-3-5-6, 67/1-2-3-4, 68/1-4-6-7, 69/1-2-4-6-8, 70/1-2-5-8-10-11-12-13-15-18, 71/2-3, 72/4, 75/1-3-4-5-6-8-9-10-11-12-13-14-18-19-20-21, 76/2, 77/1-2-3-4-5-6, 78/1-2-3, 79/1-2-3, 80/1-3-4, 81/1-2-3-4-5-6-7, 82/2-3-4-5-7, 83/1-N-2, 84/1-2-3-8-11-12-13-14-16, 85/1-3, 86/3-4-5-6, 87/2-3-4-5-6, 88/1-2-3-4, 89/1-2-4-6-8, 90/N.
Sözde Redif	1/5, 2/4-8, 5/2, 6/1, 7/II/1-2-5, 8/3-6, 9/8, 10/4, 12/1-3, 13/4, 15/4-6-8, 16/3, 19/2, 20/1, 21/6-7, 22/6, 23/4, 24/I/4, 24/II/2,

	25/I/2-8, 25/II/2, 27/2, 28/I/10-11, 29/1, 30/4, 31/2, 33/1-4, 34/2-4-9-10-12-13, 35/3-4-5-6-9-11, 36/7, 37/N, 37/3-4, 38/2, 39/2-3, 41/2-5, 46/1-5, 47/4-5, 48/I/11, 48/II/1-5, 49/4-11, 51/9, 52/3, 54/6, 56/3-6, 57/12-14-15-22-28-32-35, 59/1, 63/8, 68/5, 69/6, 70/14, 72/3, 74/3, 75/2-15-16, 82/N-6, 83/3, 84/5-6-7.

Tablo 7. Ağıt metinlerinde kullanılan toplam kafiye ve redif sayısı.

Kafiye-Redif	Ağıt metinlerinde kullanılan toplam kafiye ve redif sayısı
Çeyrek Kafiye	63
Yarım Kafiye	234
Tam Kafiye	147
Zengin Kafiye	176
Cinashlı Kafiye	1
Redif	435
Sözde Redif	95

Aşağıda ağıt metinlerinde geçen kafiye çeşitlerine ve redife örnekler verilmiştir:

Ulaş'ta iftar etmemiş

Köyüme var/ıyım deyi

Cipinen yarış goyurmuş

“Afferim” al/ıyım deyi. (SA-1/5) (“r-l” seslerinin çıkakları aynı olduğundan benzer olarak kabul edilerek “çeyrek kafiye” oluşturulmuştur. “-ıyım deyi” ise rediftir.)

Şarkışla'ya atlı sal/dım

Guzum öldü gelsin diye

Akşamdan gınayı vur/dum

Ergen murat alsın diye. (SA-3/2) (“r-l” seslerinin çıkakları aynı olduğundan benzer olarak kabul edilerek “çeyrek kafiye” oluşturulmuştur. “-dum/-dım” ise rediftir.)

Silahın sesini duyunca gaç/dım

Ağlayı ağlayı yollara düş/düm

Gurşunu yiyince gendimden geç/dim.

Zalım eşim, senin avın ben miydim? (SA-16/2) (“ç-ş” seslerinin çıkakları aynı olduğundan benzer olarak kabul edilerek “çeyrek kafiye” oluşturulmuştur. “-dım” ise rediftir.)

Yavrum ateşine nasıl yan/ayım

Atatürk’e bir telgraf vur/ayım

Müjdesine beş yüz altın ver/eyim

Yitirdim yavrumu sel kenarında. (SA-76/3) (“l-n” seslerinin çıkakları aynı olduğundan “çeyrek kafiye”dir. “-ayım/-eyim” ise rediftir.)

Aman Allah aman bu nasıl iş/ler

Yalan değilmiş gördüğüm düş/ler

Konsun başucuma serçeler kuş/lar

Serçeler dursun da kuşlar ağlasın. (SA-10/3) (Üç dizede de yalnızca “ş” sesi benzeştiği için “yarım kafiye”dir. “-lar/-ler” ise rediftir.)

İfadeye çıhdım, dizim dut/muyor

O yârin üstünden gözüm git/miyor

Zalım emmilerim yardım et/miyor

Al ifademi de ayırman bizi

Düşmanlara garşı goyurun bizi. (SA-20/4) (Üç dizede de yalnızca “t” sesi benzeştiği için “yarım kafiye”dir. “-mıyor” ise rediftir.)

Gızamıhtan gızarıyor yüz/leri

Öğsürükten dumanlanmış göz/leri

Çiçek toplamıya saldıh gız/ları

Ürüşüm, Gara Bayram/ ille Mevlid'im

Fato'm, Gülname'm/ ille Mevlid'im. (SA-24/1) (İlk üç dizede “z” yalnızca “z” sesi benzeştiği için “yarım kafiye”dir. “-ları/-leri” ise rediftir. Son iki dizede “ille

Mevlid'im" rediftir. Yine burada sadece "m" sesleri benzeştiği için bunlarda "yarım kafiye"yi oluşturmaktadır.)

İndim geldim çöle al/dan

Arif küçük bilmez hal/dan

Ömer'e eden bulunca

Bülbül figan etti dal/dan. (SA-28/4) (Dörtlükte "-dan" ekleri redifi oluştururken, bu ekten önceki iki sesin üç dizede aynı olması "tam kafiye" oluşturmuştur. Burada tam kafiyei oluşturan sesler "al" sesleridir.)

Gayseri'nin yüksek dağ/ı

Üstüne dökölmüş yağ/ı

Bu kız bu dertten ölmezdi

Gopmuş ciğerinin bağ/ı. (SA-42/7) (Dörtlükte "-ı" eki rediftir. Bu ekten önceki "ağ" sesleri ise "tam kafiye"yi oluşturmaktadır.)

Adım Yaşar idi, on yedi yaş/ım

Merdiven altında ezildi baş/ım.

Süz gözyaşlarını ey hilal kaş/ım

Muradım koynumda kaldı dostlarım. (SA-45/5) ("-ım" redif, "aş" ise tam kafiyeiir.)

Yağmur yağar sepe se/pe

Kulağında altın kü/pe

Babası kızını yıkar

Ala gözden öpe ö/pe. (SA-84/15) ("-pe" tam kafiyeiir. Redif yoktur.)

Efendisi düğün gürmüş

Arap atlar yarış/ıyor

Ayan olsun ayan sunam

Ganlı, kinli barış/ıyor. (SA-4/4) (Bu dörtlükte "-ıyor" eki rediftir. Bu ekten önceki dört ses benzerliği ise "zengin kafiye"yi oluşturmaktadır.)

Sabahleyin erden gahtım

Dağlar boz bulanıh du/man

Ağlıyah da ölek bacım

Ganlı tabıt geldiği za/man. (SA-9/1) (Bu dörtlükte “man” sesleri “zengin kafiye”yi oluşturmaktadır.)

Gapımız mezara g/arşı

Uzun oldu soyha ç/arşı

Eğer Ali gelir ise

Hüsey’ni salarım g/arşı. (SA-32/5) (“-arşı” zengin kafiye. Redif yoktur.)

Sabahınan erden gahdım

Bekçi çıhmış bağı¹r/ıyor.

Ayan olsun gara gördüm

Koyun düze dağı¹l/ıyor, eşim oy oy! (SA-49/11) (Bu dörtlükte “-ıyor” eki rediftir. Bu ekten önceki “ağı¹l/ağı¹r” sesleri ise “zengin kafiye”yi oluşturmaktadır. Burada zengin kafiye oluşturarak seslerin son sesi “-l” çıkakları aynı olduğu için çeyrek kafiye örneğidir. Ancak kendisinden önce üç sesin benzer olması bu çeyrek sesi de kendisine dâhil edip zengin kafiye oluşmasını sağlamıştır. Dikkat edilmesi gereken bir nokta daha var ki ele alınan örnekte çeyrek kafiye oluşturarak sestem önce iki ses benzerliği olsaydı buna “zengin kafiye” demek mümkün olmazdı. Çünkü zengin kafiye için en az üç ses benzerliği olması gerekir. Bu yüzden burada rahatlıkla “zengin kafiye” vardır, denilebilir.)

Gible tarafından bir dolu dutdu.

Orda eşim dostum hep beni dutdu.

Başçavuş başında nöbetin dutdu.

Gelinin yazısı gara guzular. (SA-35/7) (İncelenen ağıt metinleri içerisinde cinaslı kafiye örneği sadece 35. ağıdın 7. dörtlüğünde bulunmaktadır. Burada yazılışları aynı fakat anlamları aynı olan “duttu” kelimesinin ilk dizede “geldi veya yağdı”, ikinci dizede “kayırmak, taraf olmak”, üçüncü dizede ise “beklemek” anlamlarında olduğu görülmektedir.)

Gaynanam bibimdi, taraf çek/mezdi.

Bu da benim deyi, dönüp bah/mazdı.

Çoh hizmetin ettim, gine bil/mezdi

Gine ne yaptıysam, dil vurdu beni. (SA-30/4) (Daha önce de ifade edildiği üzere şiirde kafiye olması gelenektendir. Ancak bazen sadece redifin bulunduğu kıtalar olduğu görülmektedir. Kafiyesiz redif olmayacağı için bu ekler “sözde redif” olarak isimlendirilir. Buradaki örnekte de “-mezdi/ -mazdı” eklerinin “sözde redif” oluşturduğu görülmektedir.)

Ben Çevlik’e gid/eceğim.

Gardaşımı gör/eceğim

Eğer Dursun beni derse

Emmin olup öl/eceğim. (SA-35/4) (Dörtlükte “-eceğim” eki “sözde redif”tir.)

Sabahınan er gah/mışlar

Devre bir ganil(?) gur/muşlar

Şu Baharözü’nün itleri

Güney’den yiğit vur/muşlar. (SA-39/2) (Dörtlükte “-mışlar” ekleri “sözde redif”tir.)

Yedi geyim çorap ör/düm

Yedi kaynım gey/sin deyi

Ben de bir poşu bağla/dım

Celâl güvey ol/sun deyi. (SA-70/14) (1. ve 3. dizelerde “-düm”, 2. ve 4. dizelerde ise “-sın deyi” sözde redif konumundadır.)

İncelenen ağıt metinlerinin çoğunda şiirin düzensiz biçimi gözükse de bazıları uyum içerisindedir. Şiirde kıtaların ikinci mısraında başlayıp dördüncü mısralarda devam eden kafiye bütünlüğü şiirin biçim bakımından düzenli olduğunun göstergesidir. Gelenekte bu kafiye “ayak” şeklinde ifade edilir. Söz konusu husus incelenen ağıt metinlerinin bazılarında bulunmaktadır.

Doğan Kaya, bu konuda şunları ifade etmiştir; “*Âşıklık geleneğinde, ayak sözü ile, dörtlüklerin son mısralarındaki kafiye kastedilir. Bu kafiye ise, genellikle ilk dörtlüğün ikinci mısraında başlatılır. Şiiri meydana getiren dörtlüklerin ilk üç mısraları kendi aralarında kafiyeleenirler. Halbuki ayak, bunlardan bağımsız olarak dördüncü mısralar arasında bir kafiye bütünlüğünü arz etmek durumundadır. Bir başka deyişle, âşık şiirleri iki çeşit kafiye sistemi ile vücuda getirilir. Birincisi; dörtlüklerde, ilk üç mısradaki oluşturulan kafiyeler; ikincisi ise, dörtlüklerin son mısraında ses birliği sağlama esasına dayalı olarak meydana getirilen kafiyeler. Bunlardan ilkin kafiye veya uyak, ikincisine yani dörtlüklerin son mısralarında oluşturulan kafiyelere ise ayak denir.*”⁴⁴⁶ şeklindedir.

Ayak konusunda Mustafa Nihat Özön, “*Saz şairlerinin manzumelerinde bentleri birbirine bağlayan mısraların kafiyelerine denir.*” ifadesiyle isabetli bir yaklaşımda bulunur. Geçmişte ve günümüzde bu alanda ürünler vermiş olan âşıklar da ayak sözüyle, dördüncü mısradaki kafiyei kastetmişlerdir. Buna bazı araştırmacılar bu kafiye için ana ayak/ ana uyak sözünü kullanmışsa da gelenekte kullanılan söz ayaktır.⁴⁴⁷

Âşık şiirinde ayaklar, belirli fonksiyonları icra ederler. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şiirin şekillenmesinde belirleyicilik vasfı vardır.
2. Bünyesinde ortak sesler bulundurmalarından dolayı şiirde ahenk sağlarlar.
3. Gerek ait olduğu dörtlükteki mısralar arasında gerekse şiirin tamamında dörtlükler arasında ilişki sergileyerek anlam bütünlüğünün oluşmasına yardımcı olurlar.
4. Karşılaşmalarda âşıkların sanat güçlerini sergilemesinde etkin rol oynarlar.
5. Şiirin sazla söylendiğinde, işlenen konuyla bağlantılı olarak yeni ezgilerin ve tavırların oluşmasını sağlarlar.⁴⁴⁸

Bütün bunlardan yola çıkarak Doğan Kaya, “ayak” terimini şu şekilde tanımlamıştır: “*Âşık şiirinde genellikle ilk dörtlüğün ikinci dizesinde başlatılan bütün dörtlüklerin son dizelerinde yarım, tam, zengin hatta cinaslı kafiyelerle vücuda*

⁴⁴⁶ Doğan Kaya, “Âşık Şiirinde Ayak” s. 2-3.

⁴⁴⁷ Kaya, **a.g.m.**, s. 3.

⁴⁴⁸ Kaya, **a.g.m.**, 3-4.

getirilen yahut dizenin tamamında aynen tekrarlanan sözlerle oluşturulan ve dörtlüklerin mihengi durumunda olan kafiye denir.” şeklindedir.

İncelenen ağıt metinlerinden örnekler;

Gardaşları burda sakın dolaşır

Kim çağırrsa ona çabık ulaşır

Ezrail başucunda dolaşır

Kime emaneti attın Seyid'im (SA-7/I/1) (7 numaralı ağıt örneğinde, 4 kıtanın tamamının son dizesinin aynı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla “Kime emaneti attın Seyid'im” cümlesi “ayak”tır. Ayaktan önceki üç dizenin kendi arasında kafiyeli olduğu da görülmektedir. Söz konusu ağıtta diğer kıtalarda aynı şekildedir.)

Sivas'tan çıktım da sağlık selamet

Düştüm kuyuya da koptu kıyamet

Küçük yavrularım size emanet

Babadan ayrılan yavrum ağlasın. (SA-10/1) (10 numaralı ağıt örneğinde, 9 kıtanın tamamında son dizelerin “ağlasın” kelimesi ile bittiği görülmektedir. Ayaktan önceki ilk üç dizelerin kendi arasında kafiyeli oldukları görülmektedir.)

Beni verdiler de gurbet ellere

Sılam uzah idi yol vurdu beni

Ağustos ayında gışa uğradım

Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni. (SA-30/1) (30 numaralı ağıt örneğinde, ayağın ağıdın ilk dörtlüğünün ikinci dizesinde başlatıldığı ve sonraki üç kıta da dâhil olmak üzere son dizelerde aynen tekrarlandığı görülmektedir. Söz konusu “ayak”ta “vurdu beni” redif iken, “r-l” sesleri çıkakları aynı olması dolayısıyla “çeyrek kafiye”dir.)

İsmim Cemalettin Aslan okunur

Annem benim için kuştan sakınır.

Beni öldürenler kubbe takınır.

Gader beyle imiş, kime ne diyim? (SA-40/1) (40 numaralı ağıt örneğinde, ayağın üç kıtanın son dizelerinde aynen tekrarlandığı görülmektedir. Söz konusu ağıdın ayaktan önceki ilk üç dizesi kendi arasında kafiyelidir.)

Bugün akşam gönül yine gamlandı

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Hüzünlendim, gözyaşlarım nemlendi

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? (SA-43/1) (43 numaralı ağıt örneğinde ağıdın beş kıtasının tamamının son dizelerinin aynı olduğu görülmektedir. Ayak, görüldüğü gibi ilk kıtanın ikinci dizesinde açılmıştır. Ayaktan önceki dizelerin kendi arasında kafiyeli olduğu görülmektedir.)

Geldim başucuna bakman yüzüme

Demek benden artık geçtin mi gelin?

Neden bu ayrılık geldi Mevla'dan

Ayrılık badesin içtin mi gelin? (SA-44/1) (44 numaralı ağıt örneğinde ağıdın dört kıtanın tamamının son dizeleri aynen tekrarlanmıştır. Ayak, ilk kıtanın ikinci dizenin başlatılmıştır. Ayaktan önceki dizeler kendi arasında kafiyelidir. “-tin mi gelin” redif iken, “ç” ise “yarım kafiye”dir. Bütün dizelerde aynı şekildedir.)

Karagöl köyünü acı bürüdü.

Ezildi vücudum, kanlar yürüdü.

Beni merdivene ecel sürüdü.

Muradım koynumda kaldı dostlarım. (SA-45/1) (45 numaralı ağıt örneğinde ağıdın son dizelerinin bütün kıtalarda aynen tekrarlandığı görülmektedir. Ayaktan önceki dizelerin kendi arasında kafiyeli olduğu görülmektedir.)

Mevla'dan erişti bu acı elem

Yanmayan galmadı Kâtip Savcı'ya

N'idem böyle yazmış o levhi galem

Gel oldu Hûda'dan Kâtip Savcı'ya. (SA-46/1) (46 numaralı ağıt örneğinde son dizelerdeki “Kâtip Savcı'ya” ayaktır. Ayak, ilk dörtlüğün ikinci dizesinde başlatılmıştır. Ayaktan önceki dizeler kendi arasında kafiyevidir.)

Aman ne zor imiş kazada ölmek
Sağ salim gidip de kefenle dönmek
Hak nasip etmedi dünyada gülmek

Hakkınızı helal edin yavrular. (SA-47/1) (47 numaralı ağıt örneğinde tüm kıtaların son dizelerinin aynı olup “ayak” oluşturduğu görülmektedir. Ayaktan önceki dizeler kendi aralarında kafiyevidir.)

Diyar-ı Rum'dan devletler
Bize neydecek ki itler
Yürüyün civan yiğitler

Kelle verin baştan başa. (SA-76/2) (76 numaralı ağıt metninde “-aşa” kafiyesinin diğer kıtaların son dizelerinde aynen tekrarlanarak “ayak” oluşturduğu görülmektedir. Kıtalarda ayaktan önceki dizeler kendi aralarında kafiyevidir.)

Mürekkep şişeni direğe astım
Aldım mektubunu bağrıma bastım
Ben de şu eşime gayeten küstüm

Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor. (SA-79/1) (79 numaralı üç kıtalık ağıtta tüm kıtaların son dizelerinin aynı olup “ayak” oluşturduğu görülmektedir. Ayaktan önceki üç dizeler kendi aralarında kafiyevidir.)

Ömrün hayatında otuz beş yaşın
Dem ü devran sürüp tığlayamadın
Kara dumanlara yem oldu başın

Çırpındın bir fayda sağlayamadın. (SA-80/1) (80 numaralı ağıt metninde ayağın ilk kıtanın 2. dizesinde bağlatıldığı ve 4. dizelerde aynen tekrarlandığı görülmektedir.)

Yüreğim yanıyor nasıl anlatam

Hain teröristin işini oğul

Nasıl sabır edem nasıl unutam

Yaktın ciğerimin başını oğul. (SA-81/1) (81 numaralı ağıtta ayağın 2. dizede başlatıldığı ve 4. Dizelerde aynen tekrarlandığı görülmektedir.)

Bir koyun taş dibinde meliyor

Figanı da dağı taşı deliyor

Komşular da bulamamış geliyor

Yitirdim yavrumu çay kenarında! (SA-85/1) (Bu ağıt metinde 4. dizelerin tüm kıtalarda aynen tekrarlanarak “ayak” oluşturduğu ve ayaktan önceki dizelerin kendi aralarında kafiye oluşturduğu görülmektedir.)

Ele alınan ağıt metinlerinin çoğunun “yarım kafiye”li olduğu ve redifli oldukları görülmektedir. Sıklık sırasına “zengin kafiye” de tercih edilmiştir. Ağıt metinlerinin bütün kıtalarında kafiye ya da redif yoktur. Her ikisinin de olmadığı kıtalar mevcuttur. Kafiye olması gelenektendir ancak olmadığı durumlarda var olan redif de tam anlamıyla redif kabul edilmeyip “sözde redif” denmiştir. Aynı ağıt metni içerisinde kimi dizelerin dörtlüklerden oluşması kimi dizelerinde beşliklerden oluşması kafiye şeması bakımından düzensizliklere yol açmış olup bunlar düzensizlere dâhil edilmiştir. Bazı ağıt metinlerinin ise kafiye şeması bakımından düzenli hale girmesi ilk kıtalarda mümkün değilken ilk kıtalardan sonra son dizelerin birbiriyle uyum içerisinde ilerledikleri görülmektedir. Dolayısıyla şema bakımından bir uyum gözetilmese de kafiye ve redifin varlığı konusunda bir düzen kısmen mevcuttur, denilebilir.

3.1.4. Bent Sayısı

İncelenen ağıt metinlerinde çoğu ağıdın dörtlüklerle oluştuğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda ağıtların büyük kısmının dörtlüklerden oluşması sebebiyle dörtlüklerden oluşan ağıtların numarası ve kıta sayısı belirtilmiş olup diğer bent sayıları ise bir sonraki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 8. İncelenen ağıt metinlerinde dörtlükler şeklinde söylenen ağıt numaraları. (“/” işareti ile ağıt numarası ve varsa varyantı belirtilmiştir. “-” işareti ile kıtalar ve “,” ile de ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Dörtlük Sayısı	Ağıt Numarası	Toplam ağıt sayısı
1 dörtlük	24/I-2, 29/1, 88/5.	3
2 dörtlük	22/2-4, 64, 65.	3
3 dörtlük	20/1-2-3, 40, 44/1-2-4, 67, 71, 78, 79, 85, 90/1-2-4.	9
4 dörtlük	4, 5, 7/I, 16, 27, 30, 53, 61, 72, 73, 74, 76.	12
5 dörtlük	12, 33, 39, 41, 43, 58, 59, 60, 77, 80/1-2-3-4-5.	10
6 dörtlük	8, 17, 26, 32, 38, 46, 55, 62, 66, 81.	10
7 dörtlük	3, 13, 19, 23, 48/II, 87.	6
8 dörtlük	1, 2, 6, 25/II, 50, 86.	6
9 dörtlük	7/II, 10, 21, 25/I, 45, 51.	6
10 dörtlük	56.	1
11 dörtlük	9, 15, 18, 31, 35, 36, 47, 68, 69.	9
12 dörtlük	48.	1
13 dörtlük	34.	1
14 dörtlük	42, 63.	2
16 dörtlük	49, 84.	2
17 dörtlük	54.	1
18 dörtlük	28/I, 70.	2
20 dörtlük	75.	1
51 dörtlük	57.	1

Tablo 9. Dörtlük dışında farklı dize sayısından meydana gelen kıtalar. (Aşağıda “/” işareti ile ağıt numarası varsa varyant ve kıtalar ayrılmış olup, “-” ile kıtalar belirtilmiştir. “,” ile ise ağıt numaraları birbirinden ayrılmıştır.)

Dize Sayısı	Ağıt Numarası	Toplam Ağıt Sayısı
2 dizeli kıtalar	88/1-2-3-4, 89.	2
3 dizeli kıtalar	20/4, 80/6, 90/3.	3
5 dizeli kıtalar	14, 22/1-3-5-6, 24/I/1-3-4, 24/II/1-2-3-5, 28/II/3, 29/2-3-4, 37, 44/3, 52, 67/4, 82, 83.	12
6 dizeli kıtalar	24/II/4, 77/1.	2
8 dizeli kıtalar	28/II/1-5-6.	1
9 dizeli kıtalar	28/II/2-4.	1

Sivas ağıtları içerisinde ele alınan ağıt metinleri yapılarına göre şu şekilde tasnif edilebilir:

(Aşağıda “,” ile ağıt numaraları ayrılmış olup, “/” ile varsa varyantı ve ağıdın numarası ile kıta sayısı ayrılmıştır. “-” ile ise kıtalar belirtilmiştir.)

a-Dörtlüklerle kurulu ağıtlar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7/II, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 21, 22/2-4, 23, 24/I/2, 25/II, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 46, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 86, 87.

b-Bentleri üç, nakaratları tek dizeden oluşan ağıtlar: 7, 9/7-8-9-10-11, 10, 16, 40, 43, 44/1-2-4, 45, 47, 79, 85.

c-Bentleri iki, nakaratları iki dizeden oluşan ağıtlar: 29/1, 88, 89.

ç-Bentleri üç, nakaratları iki dizeden oluşan ağıtlar: 14, 20/4, 22/1-3-5-6, 24/I/1-3-4, 24/II, 29/2-3-4, 37, 44/3, 52, 82, 83.

d-Bentleri dört, nakaratları iki dizeden oluşan ağıtlar: 20, 24/II/4, 28/I, 56/II

e- Bentleri dört, nakaratları dört dizeden oluşan ağıtlar: 25/I, 42, 68, 90.

3.1.5. Dil ve Üslup

Ağıtlar bilindiği üzere acının ve üzüntünün dile dökülmüş halidir. Bu bağlamda ağıtlarda duygu ve düşüncenin aktarılması için kullanılan en önemli araç “dil”dir. Dil ile bağlantılı olan bir diğer husus ise “üslup”tur. Dil ve üslup birbirinden ayrı düşünülemez. “Üslup, anlatım özelliği olarak değerlendirildiğinde sözlerin çok uzun ya da kısa kurulmasının, icazlı yani geniş ve ağır anlamla yüklü olmasından ya da anlamın yüzeyde taşınmasından, sözde edebî sanatlara fazla yer verilip verilmemesinden, söz diziminde fazla kuralcı davranılması ya da günlük konuşmalardaki savrukluğa ve doğallığa bağlı kalınmasından, konu seçiminin, hitap edilen okuyucu kalitesinin, yazarın bağlandığı edebiyat akımının sanat ve dil anlayışının üslubu oluşturduğu ileri sürülebilir.”⁴⁴⁹ Bu tanımdan yola çıkarak ağıt metinleri söz varlığı, anlatım kalıpları gibi özellikler bağlamında incelenmiştir.

3.1.5.1. Söz Varlığı

Sözcük dünyasına dayalı üslup incelemesinde söz varlığının esas alındığı gözlenir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, söz varlığı terimini “bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler” şeklinde tanımlar. Söz varlığını bu şekilde kavrayan pek çok üslup çalışmasında yazarın/ metnin üslubu eserde geçen söz varlığı unsurlarından hareketle belirlenmeye çalışılır. Gerek kısmen gerekse bütüncül olarak söz varlığından hareket eden üslup incelemelerinde deyimler, atasözleri, kalıp sözler, ikilemeler, tekrarlar, argo, özel alan sözleri, yerel sözler, yöresel söyleyişler, taklide dayalı sözler, alınma sözler, seslenmeler vb. yer verildiği görülür.⁴⁵⁰

Ağıt metinlerinde kişi adları, hayvanlar, kullanılan araç ve gereçler, meslekler, bitki ve yiyecek isimleri ve yer-coğrafya adları ele alınarak ağıtların söz varlığı ortaya konmuştur.

3.1.5.1.1. Kişi Adları

Mısıtık (1/1, 1/8), Nuh (1/4), Dudu (1/4), Bekir (1/7), Mahmut (1/7, 7/II/2: Mahmıt), Tonuslu Sefer (1/7), İsak (1/8), Hacı (1/8, 10/6, 24/I/3, 45/4-10), Zeynep (2/1), Kifayet (2/5), Beşir (3/6), Gülbeyaz (4/2), Memmed (4/2, 49/16, 77/3,

⁴⁴⁹ İbrahim Karahancı, “Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 45, 2016, s. 155.

⁴⁵⁰ Karahancı, **a.g.m.**, s. 158-159.

Memmet: 6/2), Fatö (5/1/3/4), Halil (5/4), Nazeli (6/2/5), Nurettin (6/3), Keziban (6/3), Hacı Durah (6/4, 54/1), Seyid (7/I/2-4, 7/II/1-4-5-7-9, 48/I/1-4-6-7, 48/II/5-6), Hava (7/I/3), Adem (7/I/3), Sevim (7/I/4), Arif (7/II/6), Şennaz (7/II/8), Altın/Altınay (8/4-5-6), Nusret (9/9), Hasan (10/6, 39/3), Hüseyin (10/6, 37/5, 39/5, Hüseyin: 32/5), Abdullah (10/6), Güllü (10/6), Mustafa (10/8, 42/3), Âşık Süleyman (10/9), Meyrem (11/2), Fadime (12/5, 13/1, 49/15, 52/N), İremzi (13/1/7), İzzet (13/6), Nutu (13/6), Leyla (15/1), Fadik (15/5), Durah (15/7/10), Meniş (15/9), Resul, İresul (15/9/10), Selvi (17/4), Ahmet (17/6, 19/4, 54/13, 69/2), İne Bacı (18/1), Fidan Hatun (18/6), Bahtiyar (18/11), Vezir (19/1/5), Zeki (19/5), Selma (21/3), Gara Meşed (22/1), Nezo (22/2-N), Alaaddin (22/3-4), Halime (22/5), Firal (22/5), Veli (23/1-4), Gülenaz (23/1), Sıdika (23/6), Hayriye (23/6), Dursun Çavuş (23/6), Gülseren (23/7), Gülderen (23/7), Ürüştü (24/I/2-N, Rüştü: 31/4), Mevlid (24/I/2-N, 24/II), Fato (24/I/N), Gülname (24/I/N), Gara Bayram/Kara Bayram (24/I/2-N), Durdu (24/I/3), Hacı (24/II/1), Sadullah (24/II/3), Salih (26/2), Koçar Hacı (26/3), Harun (26/3), Hatıç Bacı (26/3), Huri (26/5), Hacı Mehmet (27/2, 77/9), Duran (27/2), Elvan (28/1), Arif (28/3-4), Zarif (28/3), Ömer (28/4-9-14-15-17), Ömer Edem (28/7), Ali (28/9, 32/5, 33/3, 42/3, 61/1-2-3-4-5, 75/11), Eşe Bacı (28/I/10-3, 28/II/4), Ayşe (28/13), Hakkı (28/13), Cemal Ağa (28/15), Yeter (28/18), Medine (29/4, 58/4-5), Cemal (31/3/5/6/7/8/9/11/14), Börklü (31/1), Salih (31/5), Bekir (31/5, 53/4), Fazlı (31/10), Döndü (31/11, 37/3, 48/I/8, 57/8-20-22-28, 70/13-18), Saadet (32/1), Bilal (32/1), İrecep (32/1), Hatun (32/3), Kadir (32/6), Sait (32/6), Aliş (33/1), Döne (34/7, 35/3, 48/I/8, 57/18, 70/3-5), Dursun (35/2-3), Oğuz (35/8), Ethem (35/10), Hanifi (35/10), Furkan (36/2-3-4-11), Durdu (36/3), Nurcan (36/8), Faris (37/N), Keleşler Nefi (37/4), Nebi (39/1), Cemalettin (40/1-2), Gadiriye (42/1-5-N), Menevşe (42/N), Şemsi (42/3), Hacı Musa (42/11), İsmet (44/2, 45/9), Hastürk (44/4), Yaşar (45/5-6-7), Rıfat (45/18), Bünyamin (45/10, 47/11), Katip Savcı (46/1-2-3-4-5-6), Molla Musta'emmi (46/5), Vahip (46/6), Salih Çavuş (47/3), Zeynep (47/3/4), Necla (47/5), Fatih Mehmed (47/5), Durmuş (47/5), Ahsen (47/6), Zühdü (47/8), Gurce (49/2), Gara Hüseyin (49/4), Fatma Teyze (49/6), Ömer Rüştü (49/9), Kamil (49/14), Nuri (50/1/2), Fatma (50/8, 57/3, 79/1-6), Afik (51/5), Ali Efendi (53/2), Şakir (53/4), Gara Kekilli Murad (54/2), Hacı Fikir (54/3), Huri Bacı (54/4), Gazi (54/5-16), Nafiye (54/8), Sırrı (54/10), Tüysüz Vezir (54/14), Rıza Bey (55/1), Şahin Bey

(55/3), Elma (56/1/5/6/7/8/9/10), Celal (57/8, 60/3), Ülkü (56/2/6), Memmet (56/3, 58/1-4), Hacı (57/13), Makbule (57/14), Fidan (57/16), Nafiye (57/18), Eşe (57/21), Neşet (57/29), Bağdat /57/31-48), Yusuf (57/49, 64/2), Halil (58/3), Mihralı Bey (59/3), Saadet (59/4), Hacı Mahmut (59/4), Remzi (59/5), Teslime (60/2), Şemseddin (60/5), Adil (61/2-3), Meryem (62/1), Hüsne (63/1), Tayyar (63/5), Fatma (63/7-11), Necati (63/11), Şerif (66/2), Bilal (66/3), Mustafa (66/4), Ahmed (67/1-3), Emine (67/3-4), Gazibey (67/3), Ceco (68/7), Bilal (68/9), Mazi (68/9), Kahri Hoca (69/3-4-5-6-7-8-10), Hasan Ali (69/4), Nafiye (70/18, 64/4), Reşit (70/19), Abidin (73/1-2-3-4), Hasan (73/2), Gülsüm (73/2), Kemal Paşa (74/3, 76/1, 76/4), Nazik (75/4), Ayşe (78/2), Mansur (80/2), Volkan (80/4), Neslihan (80/4), Hacer (80/4), Enver (80/6), Cefâi (81/8), Hürü (82/1), Arife (83/N), Atatürk (85/3), Sultan (84/1-16), Kâzım (84/4-5-10), Sali (86/2), Güler (86/8) Koka Hasan (87/3), Mihralı Çavuş (87/5), Mustafendi (90/2), Kutup (90/3).

Tablo 10. Ağıt metinlerinde geçen kadın ve erkek isim sayısı.

Cinsiyet	Toplam
Kadın İsmi	52
Erkek İsmi	74
Toplam	126

3.1.5.1.2. Hayvan İsimleri

At (3/6, 4/4, 17/5, 29/2, 31/1, 53/4, 54/4-14, 57/39, 60/4, 67/1, 69/9, 79/2, 82/1-3), goyun (4/3, 28/7-10-11, 49/11, 75/4, 85/1), arı (4/3), köşek/köşek göz (4/2), ördek (5/4, 34/10), kaz (5/4, gaz: 34/10), serçe (10/3), kuş (10/3, 15/2, 40/1, 69/9, guş:28/5, 31/7, 34/6, 37/2, 57/42, 63/3), öküz (11/2), ceylan (11/4), sahça (15/3), domuz (16/1), davar (17/1, 24/1/3, 84/3), ceren (21/7), aslan (27/2, 28/3), bülbül (28/4, 37/2-5, 52/4, 75/1), çigen (28/5), doru (28/11, 79/2), camız (29/2, 51/8), deve (57/27), geyik (34/11, 85/2), it (39/2, 76/2), keklik (41/3, 78/1), inek (57/5-50, 70/2, 87/1-2-3), karga (64/2), koç (75/10), balık (75/13), kartal (82/5), baykuş (86/4), yılan (86/7), kurt (87/6), buzağı (87/7), tazi (89/1).

İncelenen ağıt metinlerinin 80 yerinde hayvan ismi geçmektedir. Kullanılan hayvanların isim sayısı ise 33'tür.

3.1.5.1.3. Yiyecek ve Bitki İsimleri

Tohum (3/1), süt kaymağı (6/2), gazeler oymağı (6/2), gahve (12/5, gayfe: 49/10, 63/5, kahve: 70/5), gavah (13/6, 20/1, 25/I/8, 51/3, kavak: 25/II), dut (13/6), ekmani (ekmeğini) (15/9, ekmek: 35/8, 39/1), şerbet (17/5, 54/14), üzüm (20/1), sümbül (20/3), üzerlik kökü (22/4), çiçek (24/I/1, 24/II/4, 25/N, 57/25, 81/5), gül (24/II/N, 25/N/2-9, 43/3, 52/3, 57/32-34, 69/1-4, 75/1, 80/5, 86/2), beyaz buğday (25/5), sarı saman (25/5), ot (28/12, 53/1, 57/23), selvi (30/2), yağlı çörek (32/1), arpa (38/3, 57/38, 60/4, 70/8-9), pezik (42/1), yağ (42/7), çayır (53/1), gonca (56/2, 57/34), yonca (57/2-34-46, 70/7), tütün kahve (57/14), iğde (57/25), yemiş (57/45), söğüt (57/19), şeker (68/N), süt (68/5), kaymak (68/5), nergis (69/1), tütün (70/5), soğan (70/8), fındık (70/6), fusulüye (75/5), yumurta (75/6-16), üzüm (75/12-20), elma (56/6, 75/14), lale (80/5), söğüt (83/2), iğde (84/5-10), gonca (86/2).

İncelenen ağıt metinlerinin 82 yerinde bitki ve yiyecek ismi geçmektedir. Kullanılan bitki ve yiyecek isim sayısı toplam 42'dir.

3.1.5.1.4. Araç ve Gereç İsimleri

Motor (1/2-3-8, 10/2, 37/N, 69/7), teneşir (1/3, 10/9), cip (1/5-7), kurşun (2/2, 88/4, gürşun: 6/7, 9/5-7, 16/2, 54/9), araba (2/8, 3/7, 7/II/1, 47/2, 53/3, 57/22, 70/13, 75/15), kına (3/2-4, 70/3, 71/1, 82/6, gına: 34/7, 50/7, 54/8, 57/30, 59/4-5, 61/2), yatak (3/4, 4/3, 28/II, 40/3), halat (3/6), dabanca, (3/7, 6/4, 52/5, 54/1, tabanca: 75/3, 87/6), tren (4/1, 70/11), petek (4/3), hançer (5/3), silah (6/3, 9/5, 9/8), altın börk (6/8, 51/9), takım elbise (7/4), tabıt (7/6, 9/1-2-3, tabut: 21/2, 45/8, 48/I/2, 81/5), dülbet (7/8), demir (8/2, 19/4), tunç (8/2), urgan (10/2-3, 75/13), elbise (10/4, 16/4, 18/11, 81/6), sandık (10/4, 15/3, 23/5, 33/5, 69/7-11, 70/16 sandıh: 51/9, 57/15), tırpan (10/4, 32/4, 55/2-5), köten (10/4), çengelli sicim (10/5), beşik (10/6, 57/33, 81/4, 84/6, 90/3), kefen (10/9, 36/11, 47/1, kefin: 18/11), ayna (11/2), çarlıh (11/2), taş (12/4), kalem (13/3, galem: 18/2, 49/15, 53/2), defter (13/3), bohça (15/3), yazma (15/10), gazte (16/4, gazeti: 19/6-7, gazete: 34/3, 62/2, 70/17), bavul (18/2), kaad (kağıt) (18/3, kağıt: 49/8), balta (18/4, 31/6), işlik (18/7, 19/6, 27/3, 48/I/12, 54/3, 57/5, 86/3), pisiklet (18/9), gızak (19/3), gazah (19/6-7, kazak: 69/10), poşu (19/7,

57/48, 58/3, 70/14, 84/5), yüzük (22/3), entari (23/3), gejjere (23/4), radyo (23/5, ıradyo: 40/2-3), masa (23/5), asbap (23/5), asvab (24/I/2), bıçak (24/II/4), hasır (25/II-5), mendil (26/5), makine (27/3), yelek (27/3, 34/6, 48/12), kazan (27/4, gazan: 84/8), pelerin (28/3), tüfek (28/18, 81/6, 82/5), petek (28/II/1), bıçak (28/II/3), döşek (31/9, 76/3, 87/6), yorgan (31/9, 70/12, 75/13), tava (32/6), çeyiz (33/5, 70/5, 70/16, cihaz: 69/7), amaliyat masası (34/1), gamyon (34/2-11, 49/5-9, 63/2), mintan (34/6), tel (36/6), altın saat (37/2), fıstan (40/2, 75/15), taçlı kemer (41/2), işleme (41/3), iplik (41/3), pullu keten (42/1), çorap (42/13, 70/14), mektup (47/6, 79/1-2-13, 86/1), künye (48/I/3), sancak (48/I/6, 81/6), şapka (48/I/11, 58/1, şapga: 49/15), gümüş yüzük (48/II/2), sedye (49/1/4), taksi (49/3), düdük (49/5), saat (49/8), gaz ocağı (49/10), kasket (49/12), sandalye (49/13), nöbet davulu (49/16), haşa (50/4), davul (50/8, 57/9, 60/2), küp (51/9), teker (53/3), yaylı (54/8), kilim (54/11), çuval (54/11), dirgen (55/1), dırmık (55/1), pantol (55/1), demir gapı (55/6), elmas (56/7), ip (56/7), ceket (57/8), davul (57/9-28), pullu keten (57/10), fes (57/10), tren (57/11-12), çorap (57/15), taksi (57/42), duvak (57/48, 69/11, 71/1), keten (60/1, 63/9), yün (60/2), valiz (61/3), ipek yorgan (61/4), palto (62/6, 63/10), tır (65/2), ayakkabı (66/5), martin tüfek (67/4), şalvar (67/4), yaylı (68/7-9), tel (69/3), posta (69/3), pullu keten (70/1), işlik yelek (70/2-17), ipek mendil (57/1, 70/6-10), kağıt (89/1), martin “tüfek” (89/3), çanta (72/1), kese (72/2), kayış (73/1), aba/yaba (73/4), kuşak (74/1), kurdele (75/1), zincir (75/3), kılıç (75/7), gemi (75/8-9-13), tayyare (76/1), mavzer (76/3), fişek (76/3), terazi (77/4), keten gömlek (77/6), mürekkep şişesi (79/1), ipek (79/2), madalya (80/3), kundak (81/4), bakraç (83/2), dülbend (84/1), naylon kayış (86/3), gümüş toka (84/3), altın tas (90/1).

İncelenen ağıt metinlerinin 285 yerinde araç ve gereç ismi geçmektedir. Kullanılan toplam araç ve gereç isim sayısı 146’dır.

3.1.5.1.5. Meslekler ve Unvanlar/ Lakaplar

Şoförlük (1/8, şoför: 18/3), paşa (2/5, 49/6, İsmet Paşa: 48/I/6), savucu (2/6-7, savcı: 10/2, 34/5), asker (2/7, 21/1-2-4-5-6, 24/4), doktor (6/1, 76/4 doktor: 31/5, 54/5, Dohtor: 57/26), Kahye Memmet (kâhya) (6/2), hakim (10/2), Âşık Süleyman (10/9), sais (seyis) (13/1), cenderme (17/2, candarma: 49/13, 62/2, jandarma: 54/13), talebe (18/9), posta (18/9), anaşit (21/4-5), ebe (23/6), Dursun Çavuş (23/6), Salih Çavuş:

47/3), cankurtaran (23/6), irençber (25/5), bilge (25/N), hükümet ağa (25/8), marangoz (27/1), çoban (31/11), başçavuş (35/7, 62/1-4), davulcu (36/3, 57/28), tabip (42/9), Hacı Musa (42/11, Hacı Fikir: 54/3), usta (45/2-4), katip (46/1-2-3-4-5-6), muhtar (46/4, 49/12-13), Molla Musta'emmi (46/5), yüzbaşı (48/I/1-11, 48/II/6, 63/2), bölükbaşı (48/I/3-4), tezkereci (48/I/3-5), haraççı (48/I/7), zabıt (48/II/2), beg (bey) (49/3), Tüysüz Vezir (49/5), bekçi (49/11), imam (50/4, 75/2), topçubaşı (51/2-4), Kürt Celal (57/11-44), hoca (57/13), çerçici (57/45), Hacı Mahmut (59/4), mühendis (62/1), dalgıç (63/3), imam (63/4), redif "askerler" (72/3), gemici (75/11-16), dalgıç (86/15), katip (87/4), Bekir Onbaşı (87/7), Mihralı Çavuş (87/5).

İncelenen ağıt metinlerinin 88 yerinde meslek ve unvan/ lakap ismi geçmektedir. Kullanılan toplam meslek ve unvan/ lakap isim sayısı 53'tür.

3.1.5.1.6. Yer İsimleri

Delilyas (1/4), Ulaş (1/5-6), Tonus (2/2, 21/1, 38/2-3, 52/2-6), İstanbul (2/5-7, 50/7, 59/1), Şarkışla (2/7, 3/2, 54/2-3, 57/12-32), Kuzuluk (3/7), İzmir (4/1-2), Hanlı (4/1), Garögren (4/3), Tahyurt (5/3), Trabzon (8/2), Sivas (10/1, 11/1, 18/5, 28/9, 32/2, 34/5, 35/10, 48/I/2, 48/II/7, 53/1, 56/4, 57/4, 59/3-5), Döllük (13/4), Guzağıl (13/5-8), Çongar (16/4, 34/11), Yapaltın Köyü (22/2), Uludere (25/I/N, 25/II), Garadeniz (25/1-4), Gayseri (26/1, 28/1, 34/1, 42/7, 70/10), Sinop (26/6), Arapdede (27/1), Bozok (28/5), Hayvalı (28/5), Ankara (28/6, 76/1), Coda (28/9), Göğdeli (28/13-16), Beypınar (28/18, 31/4), Gızılöz (34/4-11), Çevlik (35/4), Gızılca (35/6), Almanya (36/6, 38/4, Alman ocağı: 38/1), Meletmez (38/5), Baharözü (39/2), Karagöl Köyü (45/1), Köse (46/4), Kaykop (47/2), Gırım-Tatar (48/I/7), Amasya (48/I/10), Samsun (48/II/2-4), Adana (50/2), Başören (54/2-6-7), Henel Dere (56/7), Elaziz "Elazığ" (63/4), Urum (67/3), Kılıçkaya Deresi (69/6), Kale (69/5), Boyalı (88/1), Alaylıgedik (88/N), Kangallı (88/3), Kaman (72/3), Sarıkamış (72/4), Bağdat (73/3), Tuzla Çayı (73/4), Yemen (74/1), Atina (75/2-8), Adana (75/12), Diyar-ı Rum (76/2), Diyarbakır (80/5), Kızılırmak (82/1-N-7), Kapıaltı (82/4), Çorharişi (83/3), Avren (84/14), Adana (86/3), Ören (86/4), Ziyaret (87/2).

İncelenen ağıt metinlerinin 112 yerinde yer adı geçmektedir. Kullanılan toplam yer adı sayısı 65'tir.

3.1.5.2. Anlatım Kalıpları

Anlatım kalıpları, incelenen eser içerisindeki kalıplaşmış sözleri ifade eder. Bu kalıplaşmış ifadeler zengin söz varlığının ortaya konması, anlatılmak istenen konuda pekiştirme yapılması, az şeyle çok şey anlatılması açısından oldukça önemlidir. Burada da ağıt metinleri içerisinde tekrarlara, ikilemelere, atasözü ve deyimler ile alkışlar ve kargışlara değinilmiştir.

3.1.5.2.1. Tekrarlar

Eser içerisinde iki ya da daha fazla tekrarlanan sözcüklerdir. İncelenen ağıt metinleri içerisinde önemli ölçüde tekrarlara yer verilerek gerek söz varlığı gerekse de anlatım açısından zenginlik sağlanmıştır. Aşağıda “()” içlerinde ağıt numaraları ve kıta sayısı ifade edilmiş olup, “/” işareti ile kıta numarası belirtilmiştir. Toplam 45 adet tekrar edilen sözcük bulunmaktadır. Ağıt içerisinde geçen “tekrarlar” alfabetik sırayla aşağıdaki gibidir:

Adım batsın adım Döndü (SA-70/18)
Aman Allah aman (SA-10/3)
Arife'm Arife'm gelin Arife'm (SA-83/N)
Ayan olsun, ayan sunam (SA-4/3)
Bağdat teyze Bağdat teyze (SA-57/31)
Bekar Ali Efendi'm bekar (SA-53/3)
Bilin efendiler, bilin (SA-12/2)
Divana oldum, divana (SA-50/3)
Döne Teyze Döne Teyze (SA-70/3-5)
Düşümde gördüm düşümde (SA-58/1)
Fadime Hatun, Fadime Hatun (SA-49/15)
Fatma Teyze, Fatma Teyze (SA-49/6)
Gamli benim oğlum gamli (SA-51/1)
Hacı Durah, guzum Durah (SA-54/1)
Hacı Durah, Hacı Durah (SA-6/4)
Hacı Fikir, guzum Fikir (SA-54/3)
Hani duvak hani tozak? (SA-70/17)
Hasta Kahri Hoca hasta (SA-69/3)

Humar Cemal'in gözleri humar (SA-31/9)
Huri Bacı, Huri Bacı (SA-54/4)
İnansın anan inansın (SA-48/I/2, 48/II/7)
İne Bacı, İne Bacı (SA-18/1)
Mezere vardım, mezere (SA-21/9)
N'oldu beyim n'oldu n'oldu? (SA-90/N)
N'oldu Kahri Hoca n'oldu? (SA-70/4)
Nazlı benim eşim nazlı (SA-57/6)
Oydu m'ola, oydu m'ola (SA-36/6)
Öle gardaş, bacın öle (SA-28/I/N)
Puslu bizim dağlar puslu (SA-59/2)
Sana diyom sana deli (SA-4/2)
Sana diyom sana Şennaz (SA-7/II/8)
Seyit'im yavrum Seyit'im (SA-48/1)
Soyha gazah, soyha gazah (SA-19/7)
Sürmeli Mıstık sürmeli (SA-1/8)
Şaştım gardaş bende şaştım (SA-19/3)
Tez gel gayınlarım tez gel (SA-42/13)
Tuygun benim oğlum tuygun (SA-13/3)
Uyan Ali'm uyan, uykun mu geldi? (SA-88/N)
Uza gavaah uza (SA-20/1)
Uzundur, uzundur beylerin golu (SA-52/2)
Vara vara Cemal vara (SA-31/5)
Yalansın oğlan yalansın (SA-48/I/2, 48/II/7)
Yanıldım gardaş yanıldım (SA-58/2)
Yaylı geliyor yaylı (SA-68/7)
Zeynep Bacı, Zeynep Bacı (SA-2/1)

3.1.5.2.2. İkilemeler

İkilemeler, kendine has bir biçimde oluşan tekrar gruplarıdır. Bunlar, aynı cinsten iki kelimenin yan yana getirilmesiyle oluşur. İkileme cinsinden tekrarı meydana getiren kelimelerin tekrara iştiraki tamamiyle birbirine eşittir. Anlatımı

pekiştirmek amacıyla aynı ya da biri anlamlı biri anlamsız farklı iki sözcüğün peş peşe tekrarlanmasıyla meydana gelir.⁴⁵¹ İncelenen ağıt metinlerinde ikilemelere önemli ölçüde yer verildiği görülmektedir. Toplam 86 adet ikileme bulunmaktadır. Ağıt içerisinde geçen ikilemeler alfabetik sırayla aşağıdaki gibidir:

ağlayı ağlayı (SA-16/2)

aka aka (SA-84/3-9)

ala ala (SA-19/1)

Allah Allah (SA-2/8)

Altınay'ım Altınay'ım (SA-8/6)

asker asker (SA-74/1)

ata ata (SA-6/6)

ata ata (SA-70/1, 75/8)

baka baka (SA-84/3-9)

basa basa (SA-63/3)

basa basa (SA-72/2)

basamak basamak (SA-52/5)

bölük bölük (SA-6/7, 11/1)

bölükbaşı bölükbaşı (SA-48/3)

bulanı bulanı (SA-84/14)

bura bura (SA-28/7, 39/1)

cayır cayır (SA-22/1)

çırpa çırpa (SA-70/9)

çifter çifter (SA-29/2)

dalga dalga (SA-64/2)

dane dane (SA-57/1)

dane dane (SA-70/6)

deli deli (SA-84/6)

dertli dertli (SA-43/3)

dertli dertli (SA-77/4)

deste deste (SA-25/2/9, 36/1, 42/13)

⁴⁵¹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım, 2013, İstanbul, s. 377.

diye diye (SA-2/8)
diye diye (SA-87/1)
dizime dizime (SA-51/7)
dolanı dolanı (SA-59/3)
dolanı dolanı (SA-84/14)
dost düşman (SA-45/7)
döne döne (SA-70/6)
dura dura (SA-28/7, 39/1)
dura dura (SA-3/4)
dura dura (SA-57/17)
duta duta (SA-6/6)
duta duta (SA-84/8)
Fadime'm Fadime'm (SA-52/N)
gapıyı gapıyı (SA-57/10)
gaynayı gaynayı (SA-1/2)
geri geri (SA-37/1)
geve geve (SA-57/27)
geve geve (SA-70/4)
gırpa gırpa (SA-38/2)
gırpa gırpa (SA-57/38)
gırpa gırpa (SA-60/4)
gide gide (SA-28/1)
guşa guşa (SA-63/3)
hayır hayır (SA-53/1)
hayır hayır (SA-69/9)
helli helli (SA-84/1)
hüdagende hüdagende (SA-56/9)
ılgıt ılgıt (SA-15/2)
ışıl ışıl (SA-69/10)
kana kana (SA-57/30)
kırpa kırpa (SA-70/9)
kucak kucak (SA-57/32)

neresinde neresinde (SA-13/7)

nideceğim nideceğim (SA-56/4)

Nurettin Nurettin (SA-6/3)

3.1.5.2.3. Atasözü ve Deyimler

Atasözü, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük'te geçen tanımına göre; “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.” olarak ifade edilmiştir.⁴⁵²

Deyim ise, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük'te ifade edilen tanımına göre; “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” şeklindedir.⁴⁵³

Aşağıda incelenen ağıt metinlerinde geçen atasözü ve deyimler mevcuttur. Ağıtlarda atasözüne fazla yer verilmediği, ağırlıklı olarak deyimler kullanıldığı görülmektedir. “/” işareti ile ağıt numaraları ve kıtalar ayrılmış olup, “-” işareti ile ise kıta ile dize sayısı ayrılmıştır. Ayrıca “()” içlerinde kastedilmek istenen atasözünün ya da deyim tam şekli ifade edilip anlamı da eklenmiştir. Kullanılan deyim ve atasözleri ağıtlarda alfabetik sırasıyla şu şekildedir:

Acı haber büktü benim belimi. (SA-43/3-1, SA-45/2-3, SA-47/11-2)

Ağlar yolunu yolunu. (SA-54/15-2)

Ağlayı ağlayı yollara düşdüm. (SA-16/2-2)

Ağzından kelam alınmaz. (SA-54/13-1)

Akları çıhart da karalar bağla. (SA-31/11-2)

Akşamdan gınayı vurdum. (SA-3/2-3, SA-48/8-4)

Almanya'ya bir tel çekin. (SA-36/6-3, “tel çekmek”: SA-69/3)

Alnındaki gara yazı. (SA-15/1-4)

Amanın yüreğim demir. (SA-19/4-2)

Anaşit tuzana düşmüş. (SA-21/5-3)

Anaşitin adı batsın. (SA-21/4-3, “adı batmak”: SA-28/18-1, SA-70/18)

Arabaya bindim, sıkıntı bastı. (SA-47/2-1)

Ardını elmaya vermiş. (SA-56/6-1)

Arham yok ki verem arha. (SA-41/4-2)

⁴⁵² <https://sozluk.gov.tr/> (23/01/2021).

⁴⁵³ <https://sozluk.gov.tr/> (23/01/2021).

Arhamı verdim duvara oy oy. (SA-50/3-2)
Atatürk'e bir telgraf vurayım. (SA-85/3)
Ateş düşe cayır cayır yanasın. (SA-22/1-2)
Ayağında tozuyunan. (SA-28/10-2)
Ayan olsun gelin sana (SA-60/1-3)
Ayan olsun, ayan sunam. (SA-4/4-3, SA-49/11-3)
Ayıp idi heç başına varmadım. (SA-30/3-2)
Babası da gulah asmıyor. (SA-31/5-3)
Babasını yola vursun. (SA-35/2-2)
Bacılarım garaları bağlasın. (SA-9/11-4, "karalar bağlamak": SA-10/5-3, SA-39/5-2)
Bacın yollarını gözler. (SA-34/8-4)
Başçavuş başında nöbetin duttu. (SA-35/7-3)
Bebeğe çalmadım nenni. (SA-51/1-4)
Belini vermiş gayaya. (SA-31/2-1)
Ben gardaşı yolcu ettim. (SA-28/12-3)
Ben gelinlik bozdum ama (SA-33/2-3)
Ben sunamı davet ettim oy oy. (SA-41/1-1)
Benden selam söylen Kâtip Savcı'ya. (SA-46/5-4)
Beni öldürenler kubbe takınır. (SA-40/1-3)
Beni verdiler de gurbet ellere. (SA-30/1-1)
Benim ciğerim yanar. (SA-34/9-4)
Benim derdim senden derin. (SA-33/2-2)
Bıyığını bura bura. (SA-28/7-4, SA-39/1-2)
Bilerek dünyada haram yemedim. (SA-47/5-2)
Bilirim gözünün ışığı söndü. (SA-45/6-2)
Bir deprem oldu da viran eyledi. (SA-29/N)
Birikinde mısıml bir garar verin. (SA-27/3-3)
Bize gözyaşıyla nara atmayın. (SA-47/9-2)
Bize nikah düşer mi? (SA-75/5)
Bozarıyor al yanahlar oy oy. (SA-51/8-4)
Bu bir bahdı garalının diyişi. (SA-9/11-1, SA-54/7-1)
Bugün akşam gönül yine gamlandı. (SA-43/1-1)

Bulanık su ciğerimi dağladı. (SA-83/1)
Bülbül figan etti daldan. (SA-28/4-4)
Bülbül gibi ötüşüyor yavrular. (SA-37/N)
Bütün halaları gara geysin. (SA-37/4-3)
Canımı aldım dişime. (SA-28/2-2)
Celâl oğlan can veriyor (SA-70/9)
Cılk oldu yumurtan zaydır emeğin. (SA-78/1)
Ciğerin ağzından gele. (SA-3/4-4)
Ciğerlerim bölük bölük. (SA-11/1-4)
Çekilmez mi bunun yası. (SA-15/1-2, “yas çekmek”: SA-21/2-1)
Çezilir dizimin bağı. (SA-18/4-3)
Çifte davullar dövdürdüm. (SA-71/2)
Dağıldı yuvası, gayri gitmeyin. (SA-47/6-2)
Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni. (SA-30/1-4)
Daha yürek dayanmıyor, yandım oy oy. (SA-38/6-4)
Dedim Cefâî’ye gel bir ağıt koş. (SA-81/8)
Depemden çıkıyor sızım. (SA-34/13-2)
Depemden çıkıyor tütün. (SA-8/4-4, SA-32/3-2, SA-46/3-2)
Derler yazıh oldu, Kâtip Savcı’ya. (SA-46/3-4)
Deyin, amcam Rıfat heder olmasın. (SA-45/7-1)
Dikenler içinde gül de biter. (SA-52/3-3-Atasözü)
Dilerim Mevla’mdan gül benzin solar. (SA-22/5-3)
Dillemişler değmiş nazar. (SA-39/4-2, “nazar değmek”: SA-42/5-4, SA-53/2-4)
Dizimde fer damarda kan kalmadı (SA-81/3)
Dizlerinde yohtur derman. (SA-55/4-4)
Domuz gürşununu sıhtın başıma. (SA-16/1-3)
Dualar okuyun, isyan etmeyin. (SA-47/9-3)
Duran çeker öksüzlüğün derdini. (SA-27/2-2)
Duyamadım senin tatlı sözünü. (SA-43/5-2, SA-44/3-2)
Düşman silahını çekdi, dayadı. (SA-9/8-1)
Düşmandan hayfını alsın. (SA-9/6-2)
Düştüm kuyuya da koptu kıyamet. (SA-10/1-2)

Düşündükçe yaralarım kanıyor. (SA-43/2-3)

Eğri koydun boynumu (SA-68/3)

Ekmeği gözüne dura. (SA-39/1-4)

El attılar ketenime oy oy. (SA-49/2-4)

Eliminen gına yahtım. (SA-3/3-4, “kına yakmak”: SA-54/8-2)

Elin kolun bağlı mıydı? (SA-88/5)

Eline vurmamış gına. (SA-34/7-2)

Eller başıma gahıyor oy oy. (SA-51/6-3)

Elleri goynunda, gözleri dolu. (SA-52/1-2)

Elma gusuruma galma (SA-56/1)

Emağine vermiş eline. (SA-7/II/2-2)

Emire garşı durulmaz. (SA-17/6-2, SA-54/13-2)

Emmileri bütün yasta. (SA-36/1-4)

Emmim oğlu benden geçmiş. (SA-33/5-3, 33/5-4, SA-44/1-2)

Ergen murat alsın diye. (SA-3/2-4, “murat almak”: SA-6/8-3, SA-18/8-3, SA-23/2-4, SA-69/2)

Erinmeden emek verdim oy oy. (SA-48/II/1-1)

Esti de ciğerim kesti. (SA-34/10-2)

Eşim boynu bükük getdi. (SA-2/6-2)

Felek gollarımı gırdı. (SA-1/4-2, SA-8/5-2, SA-36/3-2, SA-48/9-3)

Feryada başlamış havada kuşlar. (SA-37/2-3, SA-47/9-1)

Gadamı alıyım kese. (SA-72/2)

Gara Meşed garalarda galasın. (SA-22/1-1)

Garalı haber getirdi. (SA-1/7-3, SA-35/6-1, 35/6-3, SA-36/1-3, SA-81/3)

Gardaş bana zor geliyor. (SA-35/1-4)

Gaynanam bibimdi, taraf çekmezdi. (SA-30/4-1)

Gaziba boyandı yasa. (SA-15/11-2)

Gelinin göğnü bulanır. (SA-48/5-4)

Gelinliği bozacağım. (SA-70/15)

Gendi ocağını yıhdi. (SA-15/7-4)

Gene bana bir daş vurdu. (SA-12/4-4)

Gıble tarafından bir dolu duttu. (SA-35/7-1)

Gınamayın eller, ciğer acısı. (SA-37/3-2)
Gız eyledim ağır başlı. (SA-54/17-4)
Gine ne yaptıysam, dil vurdu beni. (SA-30/4-4)
Gonca fidanlarım tarumar oldu. (SA-47/10-2)
Gopmuş ciğerinin bağı. (SA-42/7-4)
Goptum, sedyeye sarıldım. (SA-49/4-3, “kopmak”: SA-54/4-3)
Goyunu sürdürüm beriye. (SA-28/11-1)
Gönlün var ise yine alırım. (SA-52/N)
Gözlerim gan ağlar, dilim duada. (SA-46/2-2)
Gözlerime kan durdu. (SA-75/9)
Gul canını incitmedi. (SA-7/II/5-1)
Gurbanlar oluyum (SA-2/4-1, SA-3/1-1, SA-8/3-3, SA-9/4-1, SA-12/1-4, SA-19/2-1, SA-21/5-1, SA-22/2-3, SA-32/3-1-3, SA-33/2-1, SA-34/7-3, 34/8-3, 34/10-3, 34/13-1-3, SA-41/5-1, SA-48/10-1, 48/13-1, SA-49/2-1, SA-50/6-1, SA-51/5-1, 51/7-4, SA-52/N, 52/2-3, SA-57/8-1, SA-57/16-1, SA-57/18-1, SA-57/26-1, SA-68/1)
Gurşunu yiyince gendimden geçtim. (SA-16/2-3)
Guzün nışan dahacam. (SA-18/10-1)
Günümü geçirdim, gara yasınan. (SA-52/4-3)
Haber salın gelsin Öksüz Sevim’e. (SA-7/I/4-3, “haber salmak”: SA-56/4-3)
Hacı Mehmet büyür de dutar yurdunu. (SA-27/2-1)
Hâkim, savcı gelip teslim aldılar. (SA-10/2-1, “teslim etmek”: SA-17/2-3, SA-49/15-3, SA-54/12-3)
Hakkınızı helal edin yavrular. (SA-47/N)
Halimi görenler deliye döndü. (SA-45/6-3)
Hançer aldı, ciğerimi doğradı. (SA-5/3-2)
Hasan’ım büyüsün, yerimi tutsun. (SA-10/6-1, SA-73/2)
Helbet okuyana dokunur sözüm. (SA-10/9-2)
Hele açılısın soyha dilim. (SA-54/11-4)
Hüseyin’le Hacı her yere yetsin. (SA-10/6-2)
İfadeye çıhdım, dizim dutmuyor. (SA-20/4-1)
İki elim goynumda döner ağlarım. (SA-20/3-1)
İnce fikire daldım. (SA-75/8)

İyinin talihi kötüye düşer. (SA-52/3-2-Atasözü)

Kale'nin ardını boyla. (SA-69/5)

Kanlarla birlikte çıktı son nefesi. (SA-47/4-3)

Karagöl köyünü acı bürüdü. (SA-45/1-1)

Kekülünü verme yele. (SA-35/3-2)

Kısa dilemiş dileği. (SA-70/2)

Kimseye yetmedi gücüm oy oy! (SA-41/5-4)

Kollarını çırpı çırpı (SA-70/9)

Kör olsun yohluğun gözü. (SA-3/1-3, "... gözü kör olsun": SA-18/4-3, SA-69/1)

Körpe yavrum el ediyor kucakta. (SA-89/3)

Kuzum neydi zorun, yazaydın bana. (SA-43/4-1)

Küçük bebek dilleniyor. (SA-23/3-4)

Küçük yaştan beri rahat görmedim. (SA-47/5-3)

Mevlid'imın göğnü geçmiş davardan. (SA-24/I/3-3)

Muradım koynumda kaldı dostlarım. (SA-45/N)

Müjdesini verin diyor. (SA-35/5-4)

Nasıl gıydın gadir Mevla'm. (SA-7/II/1-3, 7/II/3-3, "kıymak": SA-11/3-3, SA-13/5-3, SA-23/5-3, SA-32/1-3, SA-33/7-4, SA-36/5-3, 36/10-3, 36/11-3, SA-38/1-3, 38/3-3, SA-39/1-3, SA-54/15-3, SA-56/2-3, SA-73/1)

Ne merak edin ne mektup atmayın. (SA-47/6-3)

Neşet'e gelinlik bozdum. (SA-57/29-1, SA-61/3-4)

Nisan yağmurunda, sel vurdu beni. (SA-30/3-4)

Nişan almış altın dişe. (SA-28/13-4)

Nişanlımda gara yasta. (SA-42/13-4, SA-52/4-3)

O da bana zor geliyor. (SA-50/1-4)

O yâri elimden almak istiyor. (SA-5/2-4)

Oğlum ataşın basıyor oy oy. (SA-51/7-3)

Orda eşim dostum hep beni duttu. (SA-35/7-2)

Oturdum bakakaldım. (SA-75/8)

Öğsürükten dumanlanmış gözleri. (SA-24/I/1-2)

Öldü demem, dilim dursun. (SA-49/5-3)

Paşıya minnet etmiye. (SA-2/5-2)

Pek derin ağlıyor Döndü bacısı. (SA-37/3-1)

Sallanma Fadime'm tebdilim şaşar. (SA-52/3-1)

Sana vuran al ganlara boyansın. (SA-7/I/3-2, "al kanlara boyamak": SA-9/8-2)

Savucu da üç ay gün attı. (SA-2/6-1)

Sebepe benim diye darda kalmasın. (SA-45/7-2)

Selvinin başında dal vurdu beni. (SA-30/2-4)

Seni tanıyanlar dizine vurdu. (SA-46/4-2, "dize vurmak": SA-51/7-2)

Seyid'im deyi yanardı. (SA-7/II/4-1, "yanmak": SA-8/4-3, SA-18/6-2, SA-20/2-4, SA-22/1-2, SA-27/1-3, SA-29/3-3, SA-32/1-2, SA-42/N, SA-45/8-1, SA-46/1-2, SA-46/6-2, SA-46/6-4, SA-57/7-3, SA-81/3, SA-85/3, "içi yanmak": SA-43/2-1, 43/4-3, "yakmak": SA-15/7-2, SA-21/6-4, SA-29/4-1, SA-34/9-2)

Sılam uzak idi yol vurdu beni. (SA-30/1-2)

Sırtına giymemiş dahım elbise. (SA-7/I/4-1)

Şeytana mı uydu yohsa? (SA-15/11-4)

Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım. (SA-14/N)

Uzundur uzundur beylerin golu. (SA-52/2-1)

Ürüşüm de can veriyor ağıl da. (SA-24/I/3-1)

Üstüne niye evlenmiş? (SA-59/1-3)

Verdin ifadeyi, gırdın belimi. (SA-5/1-4)

Yaktın ciğerimin başını oğul. (SA-81/1)

Yalan dünya sana dar mı? (SA-7/II/4-4, SA-44/4-4)

Yanarım gonşular görmeyin ayıp. (SA-46/6-2)

Yandı ciğerimin başı (SA-63/5-2)

Yarasını saramamış. (SA-36/4-4)

Yavruların yollarına bahıyor. (SA-35/11-3)

Yetişsin boz atlı hızır. (SA-17/5-4, SA-54/14-4)

Yıhıldı mı gardaşımın dünyası. (SA-28/17-4)

Yıhılsın onun yuvası. (SA-50/6-4)

Yiğit dalmış uyanmıyor, yandım oy oy. (SA-38/6-2)

Yolumu Kaykop'ta Azrail kesti. (SA-47/2-3)

Yürağime düştü sızı. (SA-21/6-2)

Yürağını duta duta. (SA-6/6-4)

Yüreğime vurdu acım oy oy. (SA-41/5-2)
Yüzükler döktürdüm, yadigâr olsun. (SA-22/3-1)
Yüzüm gülse, gönlüm gülmez ne çare? (SA-43/N)
Zalım düşman ocağımı batırdı. (SA-9/7-3)
Zeynep Hanım derim, çıkmıyor sesi. (SA-47/4-1)

Tablo 11. Ağıt metinlerinde kullanılan toplam atasözü ve deyim sayısı.

Anlatım Kalıbı	Toplam
Atasözü	2
Deyim	194
Toplam Sayı	196

3.1.5.2.4. Alkışlar

Dualar, iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede *alkış* kelimesiyle karşılanmıştır. *Alkış*, *alkamak* “hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek” fiilinden elde edilmiş bir isimdir. Türkçede bu kelimeye bağlı olarak *alkış alkalmak* “alkışlamak”, *alkış almak* “alkışlanmak, övülmek”, *alkış çavuşu* “Osmanlı İmparatorluğunda, padişaha dua görevini yapan divan-ı hümayun çavuşları”, *alkış etmek* “alkışlamak, övmek”, *alkış tufanı* “sürekli ve coşkun alkış”, *alkış tutmak* “el çırparak alkışlamak”, *alkış vermek* “alkışlamak, övmek”, *alkışçı* “öven, şakşakçı, alkışlayan”, *alkışçılık* “şakşakçılık”, *alkışlamak* “1. Çağatay ve Gagauz Türklerinde hayır dua etmek, 2. Anadolu Türkçesinde bir şeyin beğenildiğini, hoş gittiğini anlatmak için el çırpma”, *alkışta bulunmak* “alkışlamak, övmek”, *alkıtmak* “Hakani Türkçesinde alkışlamak” gibi sözler de türetilmiştir.⁴⁵⁴

⁴⁵⁴ Doğan Kaya, “Dualar ve Beddualar”, s. 1.

İncelenen ağıt metinlerin yer alan alkışlar alfabetik sırayla şu şekildedir:

- Ağlayıp, üzmeyin babam Hacı'yı. (A-SA-45/9-3)
- Ahmet emmime versin ömür oy oy. (A-SA-19/4-4)
- Alın ifademi de ayırman bizi. (A-SA-20/N)
- Allah'tan gelene şükür. (A-SA-54/3-2)
- Almadım Fatö'mü alan öğünsün. (A-SA-5/N)
- Babamın yanına goysunlar benim. (A-SA-16/4-4)
- Ben ölüyüm gardaş gelsin. (A-SA-9/6-1)
- Deyin, amcam Rıfat heder olmasın. (A-SA-45/7-1)
- Dost düşman halime bakıp gülmesin. (A-SA-45/7-3)
- Düşmanlara garşı goyurun bizi. (A-SA-20/N)
- Eşe bacın gurban olsun sana. (A-SA-28/I/10-3)
- Etme Mevla'm beş bebeğin birisi. (A-SA-24/II/2-3)
- Hakkınızı helal edin yavrular. (A-SA-47/N)
- Hasan'ım büyüsün yerimi dutsun. (A-SA-10/6-1)
- Hüseyin'le Hacı her yere yetsin. (A-SA-10/6-2)
- Küsme bana ceren eşim. (A-SA-21/8-3)
- Mevla'm bunu kimselere vermeye. (A-SA-46/5-1)
- Ne olur duasız koyman elimi. (A-SA-47/11-3)
- Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme. (A-SA-22/2-4)
- Ömrümden al sen çok yaşa. (A-SA-76/1-4)
- Sana gurban olsun Tonuslu oğlu. (A-SA-52/2-3)
- Sana gurban olsun Yapaltın Köyü. (A-SA-22/2-3)
- Sarı'm benim olaydı. (A-SA-18/1-3)
- Sebepe benim diye darda kalmasın. (A-SA-45/7-2)
- Size de darısı diye, eşim oy oy. (A-SA-49/13-4)
- Tanı deli gönül gendini tanı. (A-SA-14/1-1)
- Yetişsin boz atlı hızır. (A-SA-17/5-4, A-54/14-4)
- Yüzükler döktürdüm yadigâr olsun. (A-SA-22/3-1)

3.1.5.2.5. Kargışlar

Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir.⁴⁵⁵

Kısaca “kötü dilek” olarak niteleyebileceğimiz beddua, Farsça *bed* “kötü” ile Arapça *dua* sözlerinden meydana gelmiştir. Anadolu'nun muhtelif yörelerinde; “ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet” gibi adlarla da anılırlar.⁴⁵⁶

İncelenen ağıt metinlerinde yer alan kargışlar alfabetik sırayla şu şekildedir:

Adım batsın adım Döne (K-SA-57/18-1)

Adım batsın, adım Yeter. (K-SA-28/I/18-2, SA-70/18)

Anaşitin adı batsın. (K-SA-21/4-3)

Ateş düşe cayır cayır yanasın. (K-SA-22/1-2)

Ayağam kökten gırılsın oy oy. (K-SA-50/4-4)

Benim ahım zalımlara gomasın. (K-SA-9/7-4)

Benim gibi ana batsın. (K-SA-3/3-3, K-18/3-3, K-54/9-3)

Benim gibi ana batsın. (SA-3/3-3, SA-54/9-3)

Benim gimî bacı batsın oy oy. (K-SA-19/3-3)

Ciğerin ağzından gele. (K-SA-3/4-4)

Cücüğü yuvada galsın. (K-SA-9/6-4)

Derman diye yerineççe. (K-SA-11/3-4)

Dilerim Mevla'mdan Alaaddin ölsün. (K-SA-22/3-3, 22/4-4)

Dilerim Mevla'mdan gül benzin solar. (K-SA-22/5-3)

Dizin dizin sürüneççe. (K-SA-11/3-2)

Ekmeği gözüne dura. (K-SA-39/1-4)

Felağen gözü kör olsun. (K-SA-18/4-3)

Gara Meşed garalarda galasın. (K-SA-22/1-1)

Her bir parçan bir yerlerde kalaydın. (K-SA-82/7-2)

İki gözüm kör olayıdı. (K-SA-57/7-3)

İmkân mı var giden geri gelmeye? (K-SA-46/5-2)

⁴⁵⁵ Doğan Kaya, **Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2014, s.161.

⁴⁵⁶ **A.g.e.**, s. 162.

Keşke gitmeyeydi deli olaydı. (K-SA-67/2-4)
Kızılırmak parça parça olaydın. (K-SA-82/7-1)
Kör olasın gız anası. (K-SA-3/5-3)
Kör olasın zalim ecel. (K-SA-69/1-3)
Kör olsun ananın gözü. (K-SA-64/1-4)
Kör olsun yohluğun gözü. (K-SA-3/1-3)
Olmaz olasıca Durah. (K-SA-15/7-3)
Olmaz olsun adım Aliş. (K-SA-33/1-4, K-SA-86/2-1)
Olmaz olsun adım Meniş. (K-SA-15/9-1)
Olmaz olsun gızamığın sarısı. (K-SA-24/II/2-1)
Öle gardaş bacın öle. (K-SA-28/N)
Öleyidi altı bacı. (K-SA-18/1-4)
Pullu keten haram olsun. (K-SA-57/10-3)
Sana vuran al ganlara boyansın. (K-SA-7/I/3-2)
Sen de benim gibi öksüz galasın. (K-SA-22/1-3)
Sen de benim gibi yârsız kalaydın. (K-SA-82/7-3)
Seni yakan odlar cehennem yaksın. (K-SA-80/3-3)
Soyha çıhayıdı Urum elleri. (K-SA-67/3-3)
Soyha galası fesine. (K-SA-57/10-4)
Toprağın altında gala oy oy. (K-SA-19/1-4)
Yandım anam deyi gece uyansın. (K-SA-7/I/3-3)
Yazım batsın, yazım gara. (K-SA-54/7-1)
Yıhılası Başören'de. (K-SA-54/7-3)
Yıhılası bizim köye. (K-SA-35/3-4)
Yıhılsın onun yuvası. (K-SA-50/5-4)
Yıhılsın Sivas'ın dağı. (K-SA-18/5-4)

Tablo 12. İncelenen ağıt metinlerinde kullanılan alkış ve kargış sayısı.

Anlatım Kalıbı	Toplam
Alkış	27
Kargış	46

Toplam	73

3.1.6. Dil-Ağız Özellikleri

Sivas ve çevresinden derlenmiş olan ağıtlara bakıldığında yörenin ağız özellikleri belirgin şekilde ağıtlarda yerini almıştır. Aslında bu özellikler yalnızca yöreyi kaplayan değil Anadolu ağızlarında sıklıkla görülen özelliklerdir. Aşağıda ağıt metinlerinde yer alan sözcüklerden yola çıkarak birtakım ağız özelliklerine örnekler verilmiş olup, bunların Türkçedeki yeri ifade edilmiştir.

Ağıt metinlerinin tamamında ağırlıklı olarak geçen “*k-ğ*” değişikliği bulunmaktadır. “Bahsi geçen “*k-ğ*” değişikliği yalnız bugün Anadolu ağızlarında kelime başında görülen bir değişikliktir: kaç > ğaç, karşı > ğarşı, kuzu > ğuzu gibi. Bu değişiklik Anadolu ve Azerî ağızlarında bugün hemen hemen umumileşmiş olup Batı Türkçesinde zamanımızın en büyük ve en şümüllü ses değişikliği manzarası arz etmektedir.”⁴⁵⁷ Bu değişikliğe ağıt metinlerinden verilecek örneklerin bazıları şunlardır; *gan, gaynayı, gız, gırdı, galdı, gapı, gara, gaya, görpe, gasıh, gurban olmak, gatacağım, gahtım, guzum, Gadir, gurşun, goyun, gavah, gatil, galem, gardaş, Garadeniz, gızamıh, gazan, gulah, gaynana, gayım baba, gıymatlı, gonşu, gavrulur, gamyon, gayfe, gayıp, gına, gış, gol, gendi...* gibi kelimelerde görülmektedir.

Ağıt metinlerinde sıklıkla görülen bir diğer özellik ise “*k-h*” değişimidir. “*k-h*” değişikliği kelime içinde, kelime ve hece sonunda görülen bir değişikliktir. Batı Türkçesinde bu değişiklik Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde karşımıza çıkar: ayak > ayağ, çıkan > çıhan, yakın > yahın gibi. Eski Anadolu Türkçesinden sonra Batı Türkçesinin Osmanlı sahası bu *h*’lerden ayrılarak tamamıyla *k* tarafında kalmış, Azeri sahası ise daha geniş ölçüde tarafını tutmuştur. Öyle ki kelime içindeki ve sonundaki bütün *k*’lar bugün Azeri sahasında tamamıyla *h*’ya dönmüş bulunmaktadır.”⁴⁵⁸ Bu değişikliğe ağıt metinlerinden verilecek örnekler şu şekildedir: *bahıyor, çıharttılar, gasıh, vurdurah, yırah, bırah, yahın, bıyih, arha, çoh, çıhıyor, bulanıh, sıhtım, arhadaş, ahan, buğarsıh, gavah, ahlıma, yıhdı, yohdur,*

⁴⁵⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, 2013, İstanbul, s. 89.

⁴⁵⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 89.

yohlulh, yahışmaz, ohul, gazah, gahtım, bayrah, yazıh, uzak, yahışır, gulah, açih, yohuş, sıh, uyhu... gibi kelimelerde değişimler açıkça görülmektedir.

Ağıt metinlerinde karşılaşılan bir hususta Türkçeye uygun olmayan sözcüklerin uygun hale gelmesi için yapılan birtakım eklemelerdir. Bunların birisi “r” ünsüzü ile ilgilidir. “Bilindiği üzere r sesi Türkçede kelime başında hiç bulunmaz. Ses taklidi sözlerin başında bulunması da çok nadirdir: *rap rap* gibi. Türkçenin kelime başında r’yi sevmemesi yüzünden halk dilinde r ile başlayan yabancı asıllı kelimelerin başına bir vokal getirilir: *İramazan, İrecep, irahat, Urus, Urum* misallerinde olduğu gibi. Demek ki Türkçede kullanılan ve başında r sesi bulunan her kelime yabancıdır.”⁴⁵⁹ İncelenen ağıt metinlerinde geçen bazı örnekler şu şekildedir: *İremzi, İrecep, İresul, Ürüştü, ıradyo, irençberler* gibi kelimelerde görülmektedir. Diğer konu da “j” sesi ile ilgilidir. “Türkçe kelimelerde j sesi yoktur. j sesi ancak Türkçeye sonradan girmiş birkaç yabancı kelimeye bulunur: jandarma, jale, japon gibi. Türkçede kelime başında c sesi olmadığı halde bu misallerde kullanılması bu aykırılığın j sesine tercih edildiğini, j sesinin daima yabancı kaldığını göstermektedir.”⁴⁶⁰ Ağıt metinlerinde bu konuda “*jandarma*” kelimesinin hem “*cenderme*” olarak kullanıldığı hem de “*jandarma*” olarak geçtiği görülmektedir. Bir başka örnek ise “*jip*” kelimesidir. Kelimenin “*cip*” olarak kullanıldığı görülmektedir.

Türkçe belirli kaideler çerçevesinde gelişim göstermiş bir dil olmakla birlikte birtakım kurallar çerçevesinde hem yazılışta hem de konuşmada bu kurulların varlığı görülmektedir. Bilindiği üzere Türkçede iki ünsüz yan yana gelmemektedir. Anadolu halkı da telaffuzlarında bu durumu gözetmişlerdir. Bu durum ağıt metinlerinde geçen; *Keziban (Kezban), Trabizon (Trabzon), Gadiriye (Kadriye), hatire (hatra), yalınız (yalnız), savucu (savcı), yadırgı (yargı)* gibi örneklerle açıklanabilir. Bu husus zaman eklerinden önce gelen “-i” ek eyleminde de görülmektedir. Ağıt metinlerinde geçen bazı örnekler şu şekildedir; *var ıdı, değilmiş, öleyidi...* gibi kelimelerde görülmektedir. Ağıt metinlerinde dikkat çeken bir diğer özellik ise emir birinci çokluk şahıs ekinin “-ak, -ag / -ah” ekleriyle yapılıyor oluşudur. Bu ek başta Azerbaycan olmak üzere Anadolu ve diğer Türk coğrafyalarında da kullanılmaktadır.

⁴⁵⁹ Ergin, a.g.e., s. 61.

⁴⁶⁰ Ergin, a.g.e., s. 58.

İncelenen ağıtlardan örnekler şu şekildedir; *diyek, ölek, gidek...* gibi. Sıkça rastlanan bir diğer konu ise vasıta ekidir. Ağıtlarda “-la/-le” vasıta ekinin “-nan / -nen” eki ile yapıldığı görülmektedir. Eski Türkçede “-n” vasıta ekinin Azerî sahasında yoğunluklu olarak bu “-nan” şeklini aldığı görülmektedir. Anadolu’da kullanılmasıyla birlikte günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir. İncelenen ağıt metinlerinden örnekler şu şekildedir; *motorunan (motorla), postayınan (postayla), tabutunan (tabutla), guzuyunan (kuzuyla), tozuynan (tozuyla), gızıynan (kızıyla), acıynan (acıyla), cipinen (jiple), tüfekinen (tüfekte), zehirinen (zehirle), gahırınan (kahırla), muhtarınan (muhtarla)...* gibi örnekler mevcuttur. Bu huşular ağıt metinlerinin tamamında görülen özelliklerdir. Bunların yanı sıra yöreye ait birçok sözcükler aşağıda verilmiştir.

3.1.6.1. Yerel Sözcükler ve Kullanıldığı Yerler

İncelenen ağıt metinlerinde pek çok yöresel kelime mevcuttur. Bazı sözcüklerin ağız özelliklerinden dolayı telaffuzlarının farklılaştığı görülmektedir. Ağıtlarda kullanılan yerel sözcükler ve kullanıldığı dizeler alfabetik sırayla şu şekildedir:

- Ağılı işlik kol istiyor. (SA-86/3-1)
- Aha uyan bura köyün. (SA-8/6-4)
- Al işliği mor yeleği. (SA-69/2-1)
- Altı guzu göydü, getti yuvada. (SA-46/2-3)
- Ana Celâl’i yudular. (SA-70/6-3)
- Anaşitin adı batsın. (SA-21/4-3)
- Araba döndü eğlendi. (SA-70/13-1)
- Arabanın mazısı (SA-75/17-1)
- Asbap sandıkta dürülü. (SA-23/5-2)
- Attılar kuyuya çengelli sicim. (SA-10/4-1)
- Avu yutulur mu avu yutayım. (SA-78/3-2)
- Azıh götürünce yolu şaşırmış. (SA-28/17-3)
- Bahçasında öter sahça. (SA-15/3-2)

Başında bürüğü pullu. (SA-84/16-2)
Beliğini ata ata. (SA-6/6-2)
Beline bağlamış palaska kuşak. (SA-74/1-2)
Ben de bir poşu bağladım. (SA-70/14-3)
Ben de şu eşime gayeten küstüm. (SA-79/1-3)
Ben noürdüm bu felağe? (SA-8/5-3)
Ben sana noürdüm zağır bacaklı? (SA-5/1-3)
Ben seni severdim ne hasınan. (SA-52/4-2)
Ben tezeği çekeceğim. (SA-23/4-1)
Beyaz buğday, sarı saman / Goğullara garişiyor. (SA-25/I/5)
Beyaz mintan, siyah yelek. (SA-34/6-1)
Beyle ölü gördünüz mü? (SA-21/9-3)
Bırak dediğine savuş oy oy! (SA-41/2-4)
Bir eylenip dura dura. (SA-3/4-2)
Birikinde mısmıl bir garar verin. (SA-27/3-3)
Biz gardaşı güva ettik oy oy. (SA-19/6-3)
Boz goyunun dercisiyim. (SA-28/15-2)
Bozarıyor al yanahlar oy oy. (SA-51/8-4)
Buymuş başının görgüsü. (SA-55/6-4)
Buyurun bir gayfe için (SA-63/7-3)
Cansız bedenimi yuyan ağlasın. (SA-10/6-4)
Cemse bir yiğit öldürmüş gan toprağa garişiyor. (SA-27/1-2)
Cipinen yarış goyurmuş. (SA-1/5-3)
Cümle alem başımıza derildi. (SA-14/3-2)
Çala göründü gözüme. (SA-12/1-2)
Çekilmez urganım eller ağlasın. (SA-10/2-4)
Çezilir dizimin bağı. (SA-18/5-2)
Çıhar höyüğün başına oy oy oy! (SA-48/II/6-1)
Çifter çifter camızları yağlanır. (SA-29/2-2)
Çüt mi gelir anam ölü. (SA-12/2-4)
Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni. (SA-30/1-4)
Daha guzuların güççük. (SA-7/II/7-3)

Daramamış geleğini (SA-56/5-4)
Davulu goygun döğdürün. (SA-50/8-2)
Derman diye yerineççe. (SA-11/3-4)
Devre bir ganil(?) gürmuşlar. (SA-39/2-2)
Diken oldu kutnu döşek (SA-76/3-2)
Dizin dizin sürüneççe. (SA-11/3-2)
Döllüklülere hay kesdim. (SA-13/4-3)
Dört odası döşeli de sekili. (SA-29/1-2)
Düğün gurdum bayrağımız dürüldü. (SA-14/3-3)
Dülbeti garadan bağla. (SA-7/II/8-2)
Düşman depesine vurmuş nacak. (SA-31/8-2)
Düşmandan hayfını alsın. (SA-9/6-2)
Düşmanlara garşı goyurun bizi. (SA-20/N)
Eğer uşahları sorarsan (SA-32/6-3)
El dağele bizim köylü. (SA-7/II/1-2)
Emmim değil, dayım değil, yiğide goygun yanarım. (SA-27/1-3)
Emreyle düveller aşak (SA-76/3-3)
Eşim gitti ıssız kaldı düneğim (SA-78/1-3)
Foturafını püsküllemiş (SA-63/4-1)
Galemini çihiladım, eşim oy oy! (SA-49/15-4)
Gamyonu gapıya eğlemiş. (SA-34/2-1)
Gapısının önü seten (?) (SA-42/1-1)
Gapıya bastım hasır (SA-25/I/3-1)
Gara gura yazı yazmış. (SA-1/6-3)
Garadan gahmış bayrağı. (SA-6/2-4)
Gardaş olmuş, bir dop dozah. (SA-34/3-2)
Gelin gayrı sövgün gezer. (SA-39/4-4)
Gelmedi nazlı bibisi. (SA-7/II/9-2)
Gene kör ocağın battı. (SA-73/2-3)
Getir gejjereyi getir. (SA-23/4-1)
Gızamık da uşakların kennisi. (SA-24/II/1-2)
Gostantik bile ağlamış. (SA-1/1-3)

Goyunu sürdüm beriye. (SA-28/11-1)
Göğlü işlik, gara kekil. (SA-54/3-4)
Gurbanlar oluyum aba oy oy. (SA-19/2-1)
Gurşun damış boğrün delik. (SA-6/7-4)
Guzumu toprağa gattım. (SA-18/3-4)
Gülbeyaz'ın köşek gözü. (SA-4/2-2)
Güz gününe habe ıydım. (SA-6/1-1)
Hani duvak hani tozak? (SA-70/17-4)
Haymasında çayır otu. (SA-31/1-1)
Herifi Sivas'a saldı. (SA-11/1-1)
Hozan tarla döşek, gavah da yorgan. (SA-31/9-1)
Humar Cemal'in gözleri humar. (SA-31/7-1)
Hüdagende hüdagende (SA-56/9-1)
İlen gelin buz gibi (SA-75/19-1)
İmamı ala pürlensin oy oy! (SA-50/4-1)
İndim geldim çöle çaldan. (SA-28/4-1)
İşliğinin golu bende. (SA-18/7-3)
Kalk gelin kınası öze. (SA-70/3-2)
Kekülünü verme yele. (SA-35/3-2)
Koçah guzum, deden koçah. (SA-54/5-2)
Kostandih gapıya gelmiş. (SA-6/5-3)
Kötenim avluda koşulu kaldı. (SA-10/3-3)
Köye varmıya yılıyom oy oy. (SA-19/2-3)
Leyla gelinlerin hası. (SA-15/1-1)
Lohusaya görmüş hayın. (SA-23/1-2)
Lüküsünen gömdükleri. (SA-84/12-4)
Mevlid'im de beş bebeğin gökçeği. (SA-24/II/4-1)
Mevlid'im de beş bebeğin tellisi. (SA-24/II/1-1)
Meyrem'e çarhı giydirsem (SA-11/2-3)
Mısırdan ayrılmaz celep. (SA-17/3-4)
Nasıl gıydın heykel ürü? (SA-32/1-3)
Nazelim tükünü hayla. (SA-6/5-2)

O da dağların çiğeni. (SA-28/5-2)
Oğlum yolda yoz sürüyor. (SA-72/2-3)
Öğlen çağı bir hay oldu. (SA-32/2-1)
Öküz içerde avara. (SA-11/2-2)
Ötüşüyor gügükleri (SA-84/12-2)
Paşalar fırgatlı indi. (SA-49/3-3)
Sabaha dek mozuladı. (SA-2/1-3)
Sabahaca bozuluyor oy oy oy! (SA-48/I/4-3)
Saçakları sayılır (SA-75/4-2)
Seve seve bir yumadım. (SA-8/3-2)
Seyit'in enli döşüne oy oy oy! (SA-48/II/6-4)
Soyha silahı çekinci (SA-6/3-3)
Sular akar suvak suvak. (SA-71/1-2)
Şelek sıkıyor belimi. (SA-84/10-2)
Şıvga çubuk gibi uzar. (SA-42/5-2)
Şu Börklü'nün valval iti. (SA-31/1-4)
Şu derenin ibikleri (SA-84/12-1)
Ta güççükden garametli. (SA-21/5-4)
Toplandı bütün tabisi. (SA-7/II/9-4)
Üç baş horantadan oldum. (SA-11/1-3)
Üç gün öde gördüm Seyid düşünü. (SA-7/I/2-3)
Ürüştüm de can veriyor ağılda. (SA-24/I/3-1)
Üzerlik kökünün dalları yerde. (SA-22/4-1)
Vezir emmim bize gelmiş oy oy. (SA-19/1-1)
Vezirim holta vuruyor, eşim oy oy! (SA-49/5-4)
Yalan sözler essah oldu. (SA-87/1-3)
Yamçısını sermiş dağa. (SA-28/8/2)
Yandı gazeler oymağı. (SA-6/2-2)
Yanına mı geldi birtecik kuzun? (SA-44//3-3)
Yedi metre pırtıya. (SA-68/11-4)
Yollara endim de seyipler gibi. (SA-34/12-2)
Yoncalığın cılga yolu. (SA-28/1-1)

Yudular derdiler güne (SA-57/1-2)

Yumam haşası kirlensin oy oy! (SA-50/4-2)

Yüce dağ başında kirmenim başlı. (SA-89/2-1)

Zati gelinimiz deli. (SA-26/2-1)

3.1.7. Değerlendirme

İncelenen ağıt metnlerinin tamamının biçim özelliklerine bakıldığında ilk olarak ölçü bakımından bir düzensizlik olduğu görülür. Örneğin 8’li hece ölçüsüyle oluşan bir ağıt metninin kimi kıtalarının veya dizelerinin farklı hece ölçüsüyle söylendiği görülmektedir. Bütün bu düzensizlikler bir kenara bırakıldığında ağıt metnlerinin çoğu kıtalarında 8’li hece ölçüsünün ve 11’li hece ölçüsünün ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Durak bakımından da aynı şekilde hece ölçüsündeki tutarsızlık söz konusudur. 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş bir ağıt metninde kimi dizeler 6+5 iken kimi dizeler 5+6 ya da 7+4, 4+4+3 gibi duraklama sistemindedir.

Kafiye şeması hususunda ise kıtalar arasında bir bütünlük yoktur. Bütünlük bazı ağıtlarda nakaratla sağlanır. Bunun dışında aralarında sayı bakımından az da olsa düzenli kafiye şeması oluşturan ağıt metnleri de mevcuttur. En sık kullanılan kafiye şeması “aaba ve abcb” şemalarıdır. Kafiye olarak en sık kullanılan kafiye çeşidi “yarım kafiye” ve “zengin kafiye”dir. Bununla birlikte genellikle çok fazla kullanılması tercih edilmeyen bir kafiye çeşidi de “çeyrek kafiye”dir. Ancak ağıt metnleri içerisinde birçok kez çeyrek kafiye de kullanılmıştır. Bunlar aynı ses olmasa da çıkakları bakımından aynı sesi karşılayan kafiyelerdir. Bazı ağıt metnlerinde kafiyenin kullanılmadığı sadece redifin var olduğu görülür. Bu durumda redif, kafiyesiz tam olarak kendini oluşturamadığından “sözde redif” olarak adlandırılır. Sözde rediflere de ağıt metnlerinde sıklıkla karşılaşılmıştır.

Halk edebiyatı ürünleri genellikle geleneğe bağlı olarak dörtlüklerden oluşmaktadır. Ancak Sivas yöresinde incelediğimiz ağıt metnleri bent sayıları bakımından da farklılık göstermektedir. Kıtaların çoğunluğu dörtlüklerden oluşurken farklı dize sayısında da kıtalar mevcuttur.

Son olarak derlenen ağıt metinleri dil ve üslup açısından da değerlendirilmiştir. Ağıt metinlerinde söz varlığının ortaya konabilmesi amacıyla kişi, yer/coğrafya, meslek, hayvan, araç gereç, yiyecek isimleri ele alınmıştır. Bunların yanı sıra tekrar, ikileme, alkış ve kargışlar, atasözü ve deyimler ile edebî sanatların kullanımıyla anlatım kalıplarına ne ölçüde yer verildiği tespit edilmiştir. Bu tespitlerden yola çıkarak anlatım kalıplarının sıklıkla kullanılması ağıt metinlerinde duygu yoğunluğunun, ahenğin ve bütünlüğün var olduğu sonucunu doğurmuştur. Bu sayede ağıt metinlerinde anlatım kuru ve yalın olmaktan çıkıp daha sanatlı ve duygu yüklü bir hale gelmiştir. Bu sanatın ve dildeki ağdanın halkın genel seviyesine uygun olduğunu, abartıya kaçılmadığını ve dilin doğal seyrini zorlamadığını söylemek mümkündür.

Metinler bazı yerel sözcüklerin ve kullanımların dışında ortalama halkın anlamasına uygun içeriktedir.

3.2. AĞITLARIN İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Sivas ve ilçelerinden derlenen ağıt metinleri içerik özellikleri bakımından, konu, tema, zaman, mekân, kişi ve edebî sanatlar başlıkları altında ele alınmıştır.

3.2.1. Konu

İncelenen ağıt metinlerinde konu tasnifi Doğan Kaya'nın sınıflandırması esas alınarak oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma daha evvel ağıtların içerikleri konusunda ifade edilmiş olup burada ağıdın konusuna göre birtakım farklılıklar yapılmıştır. Ağıtlar pek çok konuda söylenebilir. Ağıt denilince ilk akla gelen tema her ne kadar ölüm olsa da gurbet, ayrılık, hastalık vb. konularda da ağıtlar söylenmiştir.

Tablo 13. Konularına göre Sivas ağıtları.

1-KİŞİLER İÇİN YAKILAN AĞITLAR	Ağıdın Konusu	Ağıt Numarası
	a-Ayrılık Üzerine Yakılan Ağıtlar	SA-20, 22.
	b-Mutsuzluk ve Acı Üzerine Yakılan Ağıtlar	SA-30.

	c-Ölen Kimseler İçin Yakılan Ağıtlar	
	-Trafik Kazası Sonucu Ölüm	SA-1, 7, 27, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 47, 49, 65, 66.
	-Kaza Kurşunu Sonucu Ölüm	SA-2, 6, 13, 54.
	-Atın Çifte Atması Sonucu Ölüm	SA-3.
	-Hastalık Sonucu Ölüm	SA-4, 8, 24, 42, 44, 46, 50, 51, 53, 57, 59, 64, 68, 69, 70, 90.
	-Zehirlenme Sonucu Ölüm	SA-10, 32.
	-İntihar Sonucu Ölüm	SA-14, 23, 41, 56.
	-Şehadete Kavuşma	SA-21, 73, 80, 81.
	-Ranzadan Düşme Sonucu Ölüm	SA-43.
	-İş Kazası Sonucu Ölüm	SA-45.
	-Toprak Altında Kalma Sonucu Ölüm	SA-60.
	-Boğulma Sonucu Ölüm	SA-48, 61, 63, 82, 83, 86.
	ç-Öldürülen Kimseler İçin Yakılan Ağıtlar	
	-Vurulma Sonucu Ölüm	SA-9, 11, 12, 26, 28, 31, 39, 62, 71, 88.
	-Cinnet Sonucu Cinayet	SA-15, 16.
	-Bıçaklama Sonucu Ölüm	SA-58.
	-Kan Davası Sonucu Öldürülme	SA-40.
2-SOSYAL OLAYLAR ÜZERİNE	a-Askerlik ve Savaş Ağıtları	SA-72, 74, 75, 76, 77, 78.
	b-Sevdalıların Kavuşamaması Üzerine Yakılan Ağıtlar	SA-5, 52.
	c-Kaçak, Kayıp yahut Esir Kişiler	SA-17, 67, 79.

YAKILAN AĞITLAR	İçin Yakılan Ağıtlar	
	d-Törenin Kurallarına Bağlı Kalma ile ilgili Yakılan Ağıtlar	
	-Töre Gereği Küçük Kardeşle Evlenme	SA-33.
3-AFET VE FELAKET AĞITLARI	a-Enkaz Altında Kalma Sonucu Yakılan Ağıtlar	SA-19.
	b-Sel Felaketi Üzerine Yakılan Ağıtlar	SA-25, 84, 85.
	c-Yıldırım Düşmesi Sonucu Ölüm	SA-55.
4-HAYVANLAR İÇİN YAKILAN AĞIT	-Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar	SA-87.

İncelenen ağıt metinlerine bakıldığında “hastalık sonucu ölüm” ile ilgili söylenmiş ağıt metinlerinin konu bakımında diğerlerine göre fazla olduğu görülmektedir. Ağıtlar incelendiğinde özellikle ani gerçekleşen ölümler ve genç yaşta vuku bulan ölüm olaylarının insanları daha derinden üzdüğü ve ağıtların bu ölümler üzerine yoğunlaştığı gözlenmiştir. Yaşına doyamayan, yiğit iken yıkılan delikanlıların, gelinlik giyemeden ebedi âleme göçen genç kızların ölümü halk hafızasından senelerce silinmemiştir. Ölen kişilerin geride öksüz ve yetim evlatlar bırakması da halk vicdanında derin tesirler uyandırmıştır. Ayrılık, gurbet gibi konularda yakılan ağıtların sayısı az olmakla birlikte askerlik ve savaş, vurulma sonucu ölüm, trafik kazası sonucu ölüm, sel felaketi ve suda boğulma gibi nedenler üzerine yakılan ağıtların sayısı fazladır. Ölüm, geri dönüşü olmayan sonudur. Bu nedenle de acısı sözlü kültürü daha çok meşgul etmiştir.

3.2.2. Tema

Tema, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük’te ifade edilen tanımına göre; “*Asıl konu, temel motif, ana konu.*”, “*Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu,*

düşünce, görüş, tem, ana konu.” olarak tanımlanmıştır.⁴⁶¹ Ağıtlar ise üzüntülü bir durum karşısında söylenen ezgili metinler olduğundan ağıtların temasında da bu olaylardan doğan üzüntüler dile getirilmiştir.

Ağıtlar ölüm, ayrılık, felaket gibi pek çok acılı ve üzüntülü konularda ele alınmaktadır. Dolayısıyla barındırdığı bu konular içerisinde birtakım temalara yer verir. İncelenen ağıt metinlerinde; ölüm karşısında çaresiz kalma, büyük üzüntü yaşama, hüznlenme, acı, keder, ayrılık, sevip kavuşamama gibi temalar bulunmaktadır. Bunlar tüm ağıt metinlerinde geçerliliği olan temalardır.

Belirli temaların yanı sıra ağıtların çoğunda ana temayı oluşturan ölüm, pek çok sebeple gerçekleşmiştir. Hastalık sonucu ölüm, biri tarafından öldürülme, intihar, kaza sonucu ölüm gibi sebeplerdir. Örneğin biri tarafından öldürülen kimse için yakılan ağıtta birtakım temalar mevcuttur. Bunlar; intikam, feleğe sitem gibi geride kalanları harekete geçiren temalardır. Mevcut ağıt metinleri incelendiğinde öldürülme sonucu ağıt yakan kişinin, öldürenlere karşı kinli söylemleri intikam duygusunu ateşlemektedir.

Eğer birinin ölümünden dolayı başka bir kişi veya kişiler sorumlu tutuluyor, suçlanıyorsa bu ölümün her yönüyle hatırlanması gerekmektedir. Çünkü kötü ölümler, ancak karşı taraftan/suçlananlardan birinin canının alınmasıyla ya da karşı tarafın bir bedel ödemesiyle topluluk için sonuca ulaşmış kabul edilir. Artun Ünsal, Anadolu’da kan davalarını incelediği çalışmasında, kan davalarının sürdürülmesinin önemli sebeplerinden birinin “günlük sızlanmaları” ile düşmana duyulan kını sürekli besleyen kadınlar olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁶² Bununla birlikte ölüm ya da ayrılık gibi durumlarda feleği suçlama, feleğe sitem gibi temaların varlığı da söz konusudur. Beklenmedik ölümler, genç yaşta ölümler, geride erkeksiz kalan eş ve çocukların çaresizliği de bu ağıtların belirgin ortak temaları arasındadır.

Ölen kişinin ardından geride kalan yakın çevre ağıtçının ağzından ölenin yerine ölmeyi “kurban olma” temasıyla vurgulamıştır. Bu tema, incelenen ağıt metinlerinin tamamına yakınında varlığını korumaktadır. “Ağıtlarda, ölen kişinin ardından ağıt yakanın ölen kişi yerine ölmeyi istemesi ile ilgili tema oldukça yaygındır. Bu ölen kişinin ruhunu yatıştırıcı bir etkiye sahiptir, muhtemelen Altay

⁴⁶¹ <https://sozluk.gov.tr/>, 24/02/2021

⁴⁶² Ulusan Öztürkmen, **a.g.m.**, s. 587.

Türklerinde ve başka eski kültürlerde de örnekleri görülen ölünün hizmetçileri, eşyaları veya sahip olduğu binek hayvanı ile gömülmesi uygulamalarının sözel boyuta taşınmış biçimidir. Fakat ölen kişinin ardından ölmeyi istemek yalnızca ağıdı dillendiren kişi ile sınırlı kalmamaktadır. Ağıt yakan kişi, ölünün ardından kendisi dışındaki kişilerin ölüye kurban olmasını dileyebilir.”⁴⁶³

Aşağıda söz konusu temalar için incelenen ağıt metnlerinin bazılarında örnekler verilmiştir:

Savucu da üç ay gün attı

Eşim boynu bükük getdi

Nasıl ağlamayım eller

Guzum yalnız bayram etti. (SA-2/6)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “Kaza kurşunu sonucu ölüm”dür. Kıtada soruşturma tarihinin ertelenmesi üzerine ölen kişinin rahat olmadığı ifade edilmiştir. Her ne kadar kaza da olsa ağıdı yakan kişi cezanın çekilmesi gerektiğini duyurmaktadır. Son iki dizede ise ağıtçı ölenin eşinin ağzından geride öksüzlerin kaldığını söyleyerek durumu daha da üzüntülü ve acınacak bir hale dönüştürmüştür.

Halam arabıya bindi

Allah Allah diye diye

Sunam bana küser m’ola

Yengem dünür getdi diye. (SA-2/8)

Aynı ağıt metninin bir başka kıtasında ölenin eşinin tekrar evlenmeye karar verdiği görülmektedir. Bu kısımda “hayatın devam ettiği, yas tutarak zaman geçirmenin doğru olmadığı” teması vurgulanmıştır.

Arabıya goşar atı

Bir garış annının çatı

Beşir dabanca doldurur

Vurdurah mı gatil atı? (SA-3/6)

⁴⁶³ Ulusan Öztürkmen, **a.g.m.**, s. 592.

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “Atın çifte atması sonucu ölüm”dür. Burada ölümün “at” yüzünden olmasının kin ve öfkeyi azaltmadığı, ata dahi “katil” denildiğini ve atın vurulması sonucunda intikamın alınacağı ifade edilmiştir.

Hava’yınan Âdem nasıl dayansın

Sana vuran al ganlara boyansın

Yandım anam deyi gece uyansın

Kime emaneti attın Seyid’im? (SA-7/I/3)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “kaza kurşunu sonucu ölüm”dür. Kıtanın ikinci ve üçüncü dizelerinde edilen beddua öldüren kişiyedir. Öldüren kişi her ne kadar kaza ile birini öldürse de eğer ölen kişi toplum tarafından sevilen ve sayılan biri ise öldüren her zaman ve her koşulda suçludur. Bu ibarelerle geride kalanlara, öldürene karşı bir intikam duygusu aşılanmıştır.

Aha Altınay’ım geldi

Gollarımı kökten gırdı

Ben noürdüm bu feleğe

Tolusuynan beni vurdu. (SA-8/5)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “hastalık sonucu ölüm”dür. Hastalık kişilerin kontrolünde olmayan bir süreçtir. Genellikle Anadolu halkı, hastalık sebebiyle ölüm karşısında çaresiz kalmış ve bu konuda “Allah’tan gelene çare yok.” gibi söylemlerle kabullenışı ifade etmişlerdir. Ancak bu kabullenişe rağmen yine de ölüm karşısından duyulan acı nedeniyle “kadere, feleğe sitem”de bulunurlar.

Ben ölüyüm gardaş gelsin

Düşmandan hayfını alsın

Gardaşı vurduran dilki

Cücüğü yuvada galsın. (SA-9/6)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “silahla vurulma sonucu ölüm”dür. Kıtanın ilk dizesinde “ölen kişinin yerine ölme” teması vurgulanmaktadır. Diğer üç dizede ise intikam temasının belirginliği görülmektedir.

Galleşleyin çığırdı da götürdü

Yedi gurşun sıhdı beni bitirdi

Zalım düşman ocağımı batırdı

Benim ahım zalımlara gomasın. (SA-9/7)

Aynı ağıt metninde yer alan kıtanın son iki dizesinde intikam, kin gibi duyguların söze dökülüğü vardır.

Gelin giymiye giymamış

Gençliğine doyamamış

Durah önüne çıkınca

Gaçmıya yer bulamamış. (SA-15/4)

İncelenen ağıtların pek çoğunda genç ölümler görülmektedir. Bu genç ölümler beklenmedik ve üzücüdür. İncelenen ağıt metinlerinde görülen ortak tema, genç ölümler karşısında duyulan hüznün ve kişinin hayata doyamamasının verdiği acıma duygusudur.

Bir acı düşmüş de gelir peşime

Doyurmadı gençliğime yaşımı

Domuz gürşununu sıhtın başıma

Zalım eşim, senin avın ben miydim? (SA-16/1)

Aynı ağıdın bir başka varyantında da kullanılan aynı tema tekrarlanmıştır.

İne bacı İne bacı

Nasıl yangı nasıl acı

Sarı'm benim olayıdı

Öleyidi altı bacı. (SA-18/1)

Bu kıtada “ölen kişinin yerine başkasının ölmesini dileme” teması bulunmaktadır.

Goşarah mezere vardım

Askerler selama durmuş

Anaşitin adı batsın

Sol böğründen nasıl vurmuş? (SA-21/4)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “şehadet”tir. Burada ağıdı yakan kişi düşmana karşı beddua ederek ona karşı nefret duygusunu belli eder ve geride kalanları bu duygunun ateşiyle harekete geçirerek intikam almaya davet eder.

Öle gardaş bacın öle

Ölmeye de ne gün göre? (SA-28/N)

Nakaratın geçtiği ağıdın konusu “silahla vurulma sonucu ölüm”dür. Ağıdı ölen kişinin ablası yakmıştır. Nakaratlarda “ölenin ardından ölmek isteme” teması vurgulanmıştır.

Goyun gelir guzuyunan

Ayağında tozuyunan

Eşe bacın gurban olsun

Gucağında gızıyınan. (SA-28/10)

Aynı ağıdın devamında “kurban olma” teması da görülmektedir.

Hozan tarla döşek, gavah da yorgan

Olmamış yiğidin derdini soran

Bileydim Cemal böyle ölecek

Gızları verirdim vallahi gurban. (SA-31/9)

Ağıdın bu kıtasından birçok ağıtta geçen “kurban olma” teması bulunmaktadır.

Bacısının adı Döne

Eline vurmamış gına

Gurban olam Kadir Mevlam

Nasıl gıydın, bu yiğide? (SA-34/7)

İncelenen ağıt metnlerinin çoğunda karşılaşılan “Nasıl gıydın Gadir Mevla’m?” ifadesinde “sitem” sezilmektedir.

Düşümde gördüm düşümde

Azrail’i de peşinde

Nasıl gıydın Gadir Mevla’m

Daha on dokuz yaşında? (SA-36/5)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “trafik kazası sonucu ölüm”dür. Burada hem “feleğe sitem”de bulunuluyor hem de genç ölümün üzüntüsünün yaşandığı bir tema mevcuttur.

Nebi gelir dura dura

Bıyığını bura bura

Nasıl gıydın zalım düşman

Ekmeği gözüne dura. (SA-39/1)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “silahla vurulma sonucu ölüm”dür. Burada da düşmana karşı kin ve öfke temalarını barındıran bir söylem vardır.

Iradyoya verin siz bu destanı

Anneme, bacıma aldım fıstanı

Öldürdüler Cemalettin Aslan’ı

Gader beyle imiş, kime ne diyim? (SA-40/2)

Kıtanın yer aldığı ağıt metninin konusu “kan davası sonucu öldürülme”dir. Burada öldürülmeyi kabul eden bir tema söz konusudur. Töre, kan davası gibi toplumsal kaideler insanların değiştiremeyeceği kalıplardır. Bu yüzden her ne kadar acı ve üzüntü duyulsa da geride kalanlar yapacak bir şey olmadığını farkındadır.

Kuzum neydi zorun yazaydın bana

Genç yaşta bu ölüm layık mı sana?

Ben senin acından hep yana yana

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? (SA-43/3)

Bu kıtada genç yaşta ölümün kabul edilmesinin zor olduğunu vurgulayan bir tema bulunmaktadır.

Dört yıl oldu göremedim yüzünü

Duyamadım senin tatlı sözünü

N’edem, Mevla böyle yazmış yazını

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? (SA-43/4)

Aynı ağıdın bir diğer kıtasında “kaderi kabulleniş”i ifade eden bir tema mevcuttur. Bu tema incelenen ağıt metinlerinin birçoğunda bulunmaktadır.

Karagöl köyünü acı bürüdü.

Ezildi vücudum, kanlar yürüdü.

Beni merdivene ecel sürüdü.

Muradım koynumda kaldı dostlarım. (SA-45/1)

Başka bir ağıdın ilk kıtasında da yukarıda bahsi geçen temada olduğu gibi “kaderi kabulleniş” görülmektedir.

Uzundur, uzundur beylerin golu

Selviye benziyor Fadime’m dalı

Sana gurban olsun Tonuslu oğlu

Fadime’m Fadime’m gurban olurum

Beni diler isen geri alırım. (SA-52/2)

Kıtanın yer aldığı ağıdın konusu “sevdaya tutulup kavuşamama”dır. Bu kıtanın iki dizesinde görüldüğü üzere ve incelenen ağıt metnlerinin çoğunda bulunan “kurban olma” teması işlenmiştir.

Ağıtlar genel olarak ele alındığında ölüm, ayrılık gibi acının ve üzüntünün ifadesi temalar barındırır. Bu temalar her ağıtta mevcut temalar olmakla birlikte biz Sivas ve çevresinden derlenen ağıt metnlerinde bu temaların vurguladığı daha özel temalara da yer verdik. İncelenen ağıt metinleri konu bakımından birbirine benzer ağıt metinleri olduğundan ele alınan bir temaya pek çok ağıtta da rastlanılmaktadır.

3.2.3. Zaman

İncelenen ağıt metnlerinde zaman kavramı, günün herhangi bir vakti, gece, gündüz, aylar, mevsimler, kişilerin genç ve yaşlı oluşu, yaş durumu gibi unsurlarla yerini alır. Aşağıda incelenen ağıt metnlerinde geçen “zaman” ile ilgili dizeler ve yer aldığı ağıt metninin numarası, kıta sayısı ve kaçınıcı dizede geçtiği yer almaktadır. Zamanla ilgili kavramlar metinlerde geçtiği sıraya göre aşağıdaki gibidir:

Köyümüz iftar etmedi. (SA-1/1-1)

Orucunda on sekizi. (SA-1/4-3)

Ulaş'ta iftar etmemiş. (SA-1/5-1)

Sabaha dek mozuladı. (SA-2/1-3)

Ölenece ben unutmam. (SA-2/3-3)

Savucu da üç ay gün attı. (SA-2/6-1)

Akşamdan gınayı vurdum. (SA-3/2-3)

Sabahleyin erden gahtım. (SA-3/3-1)

Güz gününe habe ıydım. (SA-6/1-1)

Üç gün misafir eyledim. (SA-6/1-3)

Bu yılda orucu duttu. (SA-6/6-1)

Zabahınan gaymış yükü. (SA-6/8-1)

Üç gün öde gördüm Seyit düşünö. (SA-7/I/2-3)

Yandım anam deyi gece uyansın. (SA-7/I/3-3)

Öğünü getirmiş güze. (SA-7/II/3-4)
Önümüz sabah arayıp (SA-7/II/7-1)
Aşemleyin yolcu oldu. (SA-7/II/9-3)
On yaşında giden guzum. (SA-8/2-3)
Sabahleyin erden gahtım. (SA-9/1-1)
Ganlı tabıt geldiği zaman. (SA-9/1-4)
Gençliğine doyamamış. (SA-15/4-2)
Doyurmadı gençliğime yaşıma. (SA-16/1-2)
Boön ifadenin günü. (SA-17/5-3)
Cuma günü gelen guzum. (SA-18/5-3)
Guzün nışan dahacam. (SA-18/10-1)
Sabahınan gahtım, günden ezeli. (SA-20/2-1)
Tezkereyi alır güzün. (SA-21/3-4)
Zabaneyin erden gahtım. (SA-21/6-1)
Ramazan gününde suyunu döktüm. (SA-22/6-1)
Gışın bunlar ne yapacak? (SA-25/8-2)
Böğün boşanmaya getdi. (SA-26/2-3)
Sabahınan bir guş öter. (SA-28/5-1)
Gayri ömrum bitti, yahlaştı günü. (SA-29/4-3)
Ağustos ayında gışa uğradım. (SA-30/1-3)
Nisan yağmurunda sel vurdu beni. (SA-30/3-4)
Öğlen çağı bir hay oldu. (SA-32/2-1)
Öğlen çağı giden hasta. (SA-32/2-3)
İkindiye geri döndü. (SA-32/2-4)
Soğuyarak getdi günler. (SA-34/8-1)
İlyarak geldi yazlar. (SA-34/8-2)
Daha on dokuz yaşında. (SA-36/5-4)
Daha gencecik yaşında. (SA-36/10-4)
Daha yirmiye basmadı. (SA-36/11-4)
Akşamınan acı haber geliyor. (SA-37/1-3)
Sabahınan er gahmırlar. (SA-39/2-1)
Ahşamdan gün aşarken (SA-40/3-3)

Bugün akşam gönül yine gamlandı. (SA-43/1-1)
Genç yaşta, bu ölüm layık mı sana? (SA-43/4-2)
Dört yıl oldu görmedim yüzünü. (SA-43/5-1)
Zalım felek seni genç yaşta aldı. (SA-44/4-1)
Adım Yaşar idi, on yedi yaşım. (SA-45/5-1)
Bugün duman vardır, dağda ovada. (SA-46/2-1)
Zalim felek bunu genç yaşta aldı. (SA-46/4-1)
Küçük yaştan beri rahat görmedim. (SA-47/5-3)
Kimi gün ağladık, kimi gün güldük. (SA-47/8-2)
Sabahaca bozuluyor. (SA-48/I/4-3)
Geceden ekine gettim oy oy. (SA-48/II/1-2)
Güccük yaşım, gelin başım. (SA-48/II/3-1)
Yaşı güccük, cahil eşim. (SA-48/II/4-3)
Akşamleyin gün aşarken. (SA-49/1-1)
Künde buradan geçiyor. (SA-49/4-1)
Sabahınan erden gahtım. (SA-49/11-1)
Gece sürgüne sürdüler. (SA-49/15-1)
Sabahınan erden gahtım oy oy. (SA-50/1-1)
Yazın gidip arıyaçağam oy oy. (SA-50/2-3)
On senenin geliniyim oy oy. (SA-51/1-3)
Üç gün de goğuştta yatmış oy oy. (SA-51/5-2)
Güzden alıştı oluhlar oy oy. (SA-51/8-1)
Altı aylıh gundah götürdüm. (SA-54/7-2)
Gece yalnız oturdum. (SA-54/7-4)
Bugün ifadenin günü. (SA-54/14-3)
Altı aylıh gundah getirdim. (SA-54/17-3)
Akşamdan geri gidiyor. (SA-57/5-3)
Künde geleydim yanına (SA-57/7-4)
Uzun gece olmaz sabah (SA-57/23-4)
Dünkü giden ağca bebek (SA-57/24-3)
Akşam başlık giderken (SA-57/29-3)
Yaz gelince biter gonca (SA-57/34-1)

Sabahınan bayrah yahtı. (SA-57/50-1)
Ahşamınan geri getti. (SA-57/50-3)
Şemseddin ağlıyor gece (SA-60/5-4)
Bir gece evinde yata (SA-62/4-2)
Güz gelip eşim gelişin (SA-63/14-3)
Ahmed'im de yirmi dokuz yaşında. (SA-67/1-4)
Bu senede bekâr gezelim. (SA-68/N)
On bir ay da bekâr gezelim. (SA-68/N)
Yazın açar gül nergizi (SA-69/1-2)
On üç günün arasına (SA-69/6-4)
Bana akşamına geldi (SA-70/2-3)
Akşam oldu günler niye aşmıyor? (SA-74/2-1)
Yaşım on beş demeden (SA-75/6-3)
Yedi yıl tamam oldu. (SA-75/9-4)
Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor. (SA-79/N)
Birgün olur beni eller kovalar (SA-79/3-3)
Ömrün hayatında otuz beş yaşın (SA-80/1-1)
Gördüm bir gün evvel düşünüy oğul (SA-81/2-4)
Yirmi yıl seninle avundum durdum. (SA-81/4-2)
Allah'ın hikmeti her gün iki kuş. (SA-81/8-3)
Tez gel Mehmed oğlan tez gel (SA-86/3-3)
Sabahınan erken kalktım (SA-86/4-1)
Sabah olmuş tan yerleri atıyor (SA-89/5-1)

Ağıtlarda geçen zaman dilimleriyle ağırlıklı olarak refah içinde sürdürülemeyen bir hayat, genç yaşta ölümler ifade edilmiştir. Bunun dışında gün içindeki vakitler, sabah, öğle, akşam, gece, er ya da geç gibi zaman dilimlerinin yanında ay, yıl, sene, güz ile ifade edilen uzun zaman dilimleri de bulunmaktadır.

3.2.4. Mekân

Mekân, insanların bulundukları yerleri, en çok vakit geçirdikleri alanları, yaşam biçimlerini, sosyal yaşantılarını anlayabilmek için ele alınan önemli unsurlardan biridir. İncelenen ağıt metinlerinde mekân unsuru ile insanların yaşam alanlarını bilmenin yanı sıra uğraştıkları işleri, meşguliyetlerini dahi öğrenebiliyoruz. Ağıtlarda pek çok il ismi ve ilçe ismi geçmektedir. Bunlar ağıtların söz varlığını/zenginliğini ortaya koymak adına dil ve üslup başlığında ele alınmıştır. Bu bakımdan burada yer/coğrafya hususuna değinilmeyecek olup daha özel mekânlar ele alınacaktır. Aşağıda ağıt metinlerinde mekânın bulunduğu kısımlar ele alınmış olup bunların ağıt numarası ve kıta sayısı verilmiştir. Bunlar, metinlerde geçtiği sıraya göre aşağıdaki gibidir:

Köy (1/1, 1/5, 8/6, 12/2, 19/2, 21/2, 34/5, 35/3, 35/8, 36/1, 36/7, 37/4, 42/3, 42/11, 49/6, 59/5, 62/2), ev (1/2, 6/4, 7/II/7, 25/3, 48/II/3, 50/2, 54/1, 57/27-37, 59/3, 60/5, 62/4, 66/3, 69/9, 70/4-7-8-9-17, 71/1, 72/3, 82/2), Ulaş'ın düzleri (1/6), oba (3/1), guzuluk (3/7), Garöğrenin eteği (4/3), gapı ("kapıya çıkmak: dışarı çıkmak", 5/2, 25/3), ova (5/4, 46/2, 50/7), tarla (6/5, 25/6, 31/9, 31/10, 32/4, 35/1, 57/23), kapıya gelmek ("evin önüne gelmek", 6/5, 9/4, 17/2, 54/8, 54/12), harman (6/6, 6/7, 26/3, 73/4, 75/2), hastane (7/II/3, 42/13, 86/6), dünya (7/II/4, 10/8, 72/4), mezer (7/II/8, 11/1, 18/7, 18/10, 21/4, 21/9, 32/4, 32/5, 35/5, 47/8, 47/10, 49/7, 49/14, 53/2, 54/2, 57/23, 80/5, 86/1), dağ (8/1, 9/1, 12/1, 18/5, 20/3, 21/2, 23/7, 24/II/4, 25/N, 26/5, 28/5, 30/1, 34/12, 37/5, 42/7, 46/2, 48/I/5, 48/II/4, 52/5, 59/1-2, 62/5, 63/6, 79/2, 85/1-2, 89/7), çarşı (9/5, 32/5), yuva (9/6, 26/6, 31/8, 32/6, 34/2, 46/2, 47/6, 47/7, 50/6, 79/3, 81/4-5, 84/13), ocak ("ev, aile", 9/7, 15/7, 21/8, 62/4, 73/2), avlu (10/4), ahır (12/3, 29/2, 31/1), depe (13/5, 13/8, 31/8), dere (13/8, 18/2, 25/7, 56/3, 61/2, 68/3-5, 69/6, 84/3-12, 85/2), gapı önü (15/3, 31/3, 33/1, 34/2, 34/9, 35/9, 36/2, 42/1, 42/N, 42/9, 53/1, 55/3, 55/4, 66/1, 70/6), bahça (15/3, 75/1), yol üstü (15/5), çay (15/8, 25/6, 73/4, 87/4), ohul ("okul", 18/9, 18/11), in (20/3), bağ (20/3), punar (1/2, 22/2, 22/5, 24/I/3, 33/4, 50/3, 50/6, 77/1-2-3), dam (23/5, 58/5, 60/3, 68/1), oda (24/I/2, 24/II/5, 26/1, 28/6, 29/1, 29/2, 49/3, 49/8, 57/25, 59/2, 63/12, 70/1, 74/3, 87/6, 84/13), ağıl (24/I/3, 54/7, 55/3, 69/5), bostan (25/2, 25/9, 55/5, 84/6), göze (25/7), han (26/2), yurt (27/2), yoncalık (28/1, 28/6, 28/8, 28/17, 70/15), konak (29/1), morg (35/11, 36/4), cami (36/2, 54/9, 57/4, 63/3-10), avlu (39/4), yayla (42/9,

50/2, 69/1-5-8), kışla (46/3), oymak (48/I/7), mahalle (50/6), koğuş (51/5, 74/4), ağıl (56/3), mezerlik (57/44), baraj (61/1), mektep (63/11), saray (68/7), havlu (68/9), Boyalı'nın düzü (88/1), çayır (88/3), bayır (88/3), hane (73/1, 82/2), liman (75/10), deniz (75/4), dünek (78/1), çöplük (78/3), kale (80/5), köprü (82/3), kabir (84/7), tuş dibi (85/1), çay kenarı (85/1), yol (85/2), göl (61/1, 86/4), ırmak (86/7), değirmen (87/1), konak (90/1).

İncelenen ağıt metinlerinde mekân genellikle dar kapsamlıdır. Geniş mekân olarak “dünya” yalnızca birkaç yerde geçmektedir. Bununla birlikte köy hayatında yaşamın daha çok dışarıda geçmesi nedeniyle dağ, dere, tepe, harman, bağ, bahçe gibi dış mekânlar ağırlıktadır. İç mekân olarak “ev” sıklıkla geçmektedir.

3.2.5. Kişi

İncelenen ağıt metinlerinden yola çıkarak öncelikle ağıtların kim tarafından kime yakıldığı ve bunların cinsiyeti ele alınarak ağıtlarda cinsiyet unsuruna değinilmiştir. Tablo 14’te bu konu ele alınmıştır. Ardından ağıtların hem kendisinden hem de hikâyelerinden yola çıkarak kişilerin yaşayışları, yaşam mücadeleleri, iş hayatları, yaşam koşullarından kadere sitemleri gibi sosyal birtakım noktalara değinilmiştir.

Tablo 14. Ağıtların kim tarafından kime yakıldığı.

Ağıdı kim, kim için yakmış	Ağıt Numarası	Ağıt Yakıcının Cinsiyeti	Ağıt Yakılan Kişinin Cinsiyeti
Ablasından erkek kardeşine	SA-9, SA-19, SA-28, SA-34, SA-65.	Kadın	Erkek
Ablasından kız kardeşine	SA-56, SA-60.	Kadın	Kadın
Ağabeyinden şehit kardeşine	SA-80.	Erkek	Erkek

Ağıtçı erkek, ölenin ağzından kendine	SA-10, SA-45, SA-47.	Erkek	Erkek
Ağıtçı kadın, ölenin ağzından kendine	SA-16.	Kadın	Kadın
Ağıtçı kadın, köylüsü erkeğe	SA-1, SA-7/I-II, SA-62.	Kadın	Erkek
Ağıtçı kadın, köylüsü kadına	SA-15.	Kadın	Kadın
Ağıtçı kadın, kocanın ağzıyla karısına	SA-2.	Kadın	Kadın
Ağıtçı kadın, annenin ağzından oğluna	SA-3, SA-13.	Kadın	Erkek
Ağıtçı kadın, annenin/babanın ağzından kızına	SA-4.	Kadın	Kadın
Ağıtçı erkeğin, ağıdı yaktığı kişiyle ilişiği bilinmiyor	SA-39, SA-55.	Erkek	Erkek
Ağıtçı kadının, ağıdı yaktığı kişiyle ilişiği bilinmiyor	SA-11, SA-27.	Kadın	Erkek
Ağıdı yakılan kişiyle ağıtçının ilişiği bilinmiyor	SA-23, SA-71, SA-83, SA-84.	Bilinmiyor	Kadın
Ağıdı yakılan kişiyle ağıtçının ilişiği bilinmiyor	SA-69, SA-88.	Bilinmiyor	Erkek
Ağıtçıdan düğün alayında ölenlere	SA-82.	Bilinmiyor	--
Ağıtçıdan savaşa katılanlara ağıt	SA-72.	Bilinmiyor	Erkek

Ağıtçıdan kaçırılan kızlara	SA-74.	Bilinmiyor	Kadın
Ağıtçıdan şehit askerlere	SA-81.	Erkek	Erkek
Ağıtçı kadından Mustafa Kemal Atatürk'e ağıt	SA-76.	Kadın	Erkek
Akrabalardan erkeğe	SA-61.	Kadın	Erkek
Akrabalardan kadına	SA-59.	Kadın	Kadın
Annenin/babanın ağzından kızına	SA-6.	Bilinmiyor	Kadın
Annenin/babanın ağzından oğluna	SA-14.	Bilinmiyor	Erkek
Annesinden kızına	SA-8, SA-41, SA-42, SA-54.	Kadın	Kadın
Annesinden oğluna	SA-17, SA-18, SA-21, SA-48/I, SA-50, SA-51, SA-64, SA-67, SA-73.	Kadın	Erkek
Annesinden oğullarına	SA-66.	Kadın	Erkek
Annesinden evladına	SA-85.	Kadın	Bilinmiyor
Dedesinden torununa	SA-43.	Erkek	Erkek
Delikanlı-Baba-Gelin arasındaki deyişme	SA-77.	--	--
Erkekten sevdiği kıza	SA-5, SA-20, SA-22, SA-52, SA-68.	Erkek	Kadın
Erkekten amcasının oğluna	SA-35.	Erkek	Erkek
Evladından babasına ağıt	SA-90.	Bilinmiyor	Erkek
Kadın, kendine	SA-30, SA-33, SA-	Kadın	Kadın

	78.		
Karısından eşine	SA-12, SA-38, SA-48/II, SA-49, SA-63, SA-79, SA-89.	Kadın	Erkek
Karısından eşine ve diğer zehirlenenlere	SA-32.	Kadın	Zehirlenen Kişiler (Kadın ve Erkek)
Kızından babasına	SA-29.	Kadın	Erkek
Kız kardeşinden erkek kardeşe	SA-53, SA-86.	Kadın	Erkek
Kızdan nişanlısına	SA-57, SA-58, SA-70.	Kadın	Erkek
Erkekten eşine	SA-44.	Bilinmiyor	Kadın
Köy sakinlerinden birinin yaktığı ağıt	SA-24/I-II, SA-25, SA-26, SA-31, SA-37.	Kadın	SA-24/I-II: Hastalık, SA-25: Doğa Olayı, SA-26, SA-31, SA-37: Erkek
Ölen erkeğin kendi ağzından kendisine	SA-40.	Bilinmiyor	Erkek
Sahibinden ineğine	SA-87.	Erkek	--
Yakınlarından, ölen kadına	SA-75.	Bilinmiyor	Kadın
Yeğenin yaktığı ağıt	SA-46.	Erkek	Erkek
Yengenin yaktığı ağıt	SA-36.	Kadın	Erkek
Ağıt metinlerinde söz konusu ayrılık ve kavuşamama ise burada sevdiklerin ağıt yaktığı görülür. Teması ölüm olan	Çeşitleriyle birlikte 93 ağıt metni mevcuttur.	İncelenen ağıt metninin 61 tanesinde ağıt yakan kişinin kadın olduğu, 16 ağıt metninin	59 ağıt metninin erkeğe, 28 ağıt metninin kadına, varyantıyla

ağıtlar ise genellikle köylü, yakın akraba ya da aileden birinin ağzıyla dile getirilmiştir.		yakıcısının erkek olduğu ve 16 ağıt metninin yakıcısının ise kim tarafından yakıldığı bilinmediği görülmektedir.	birlikte 2 ağıt metninin hastalık konulu, 1 ağıt metninin sel felaketi konulu, 1 ağıdın ise hayvan konulu olduğu görülmektedir.

İncelenen ağıt metinlerine bakıldığında ağıtların çoğunluğunun kadınlar tarafından yakıldığı görülmektedir. Ağıt yakan kişilerin genellikle kadın olması, büyük olasılıkla kadınların duygusal yanının erkeğe göre daha baskın ve aktif olmasından olabilir. Kadınlar psikolojik açıdan duygularını göstererek yaşayan insanlardır. Erkekler ise fitratlarından dolayı güçlü görünmeye çalışarak duyguları içlerinde yaşamayı tercih ederler. Anadolu’da acı bir olay karşısında üzülme, gözyaşı dökmek bir nevi gerekliliktir. Acılı bir olay karşısında üzüntü içerisinde kişinin ağzından dökülen kelimelere etraftaki insanlar tarafından “neler biriktirmiş içinde”, “yana yana söyledi”, “hem ağladı hem yandı” gibi ifadeler kullanılır. Ağlamayan kadınlar için ise “katı yürekli”, “gamsız” gibi ifadeler kullanılır. Yakını olan kadının ağlaması beklenir. Bu eylemin gerçekleşmemesi durumu olağan akışa ters bulunduğu için söz edilir. Aynı durum kınası yakılan veya evinden gelin çıkan genç kızlar için de söz konusudur.

Ağıt yakılan kişilerin incelenen ağıtlarda yarısından fazlasının erkek olduğu görülmektedir. Bu da toplumda erkeğe biçilen değer en önemli göstergesidir. Ölen kişinin evli bir erkek olması, geride bir eş ve çocuk bırakması demektir ve zorlu günlerin başladığının da göstergesidir. Çünkü bir ocakta erkek demek, ekmek demektir, dağ demektir. Erkeğin olmadığı yuva, eksiktir, korumasızdır. Sivas ve ilçelerinden derlenen ağıtlardan kadının gerek kocasına gerekse de erkek evlada büyük değer verdiği görülmektedir. Ağıt metinlerinde ağıt yakan kişiler yakılan kişinin köylüsü, yakın akrabası ya da ailesidir. Söz konusu ağıt metinlerinin içinde

bu işi meslek edenmiş ağıtçı kadınlar da mevcut olmakla birlikte sayıları son zamanlarda oldukça azalmıştır. Genellikle ağıdı yakılan kişiyle yakan kişinin soyadlarının aynı olması aralarındaki ilişik ifade edilmemiş olsa dahi akrabalığın göstergesidir.

İncelenen ağıt metinlerinde ağırlıklı olarak ölen kimselerin genç ve aile kurmuş bireyler olduğu görülmektedir. Bu ölümler geride kalanları büyük yasa boğan kayıplardır. Çünkü kişi ardında bir eş ve bakmakla yükümlü olduğu evlatlar bırakmıştır. Örneğin “SA-1: Mustafa’nın Ağıdı” isimli ağıtta Mustafa’nın anne ve babasının ölümünden sonra bakmakla yükümlü olduğu kardeşleri vardır. Bu nedenle askerdeyken meslek edindiği kepçe operatörlüğünü yaparak geçimini sürdürür. Ancak traktörle yaptığı bir kaza sonucunda hayatını kaybeder. Ardında eş ve çocuklar kalır. Bu kısımda ele alındığı gibi ağıtların çoğunda yer alan ve toplum tarafından ön plana çıkartılan durum eşlerin dul kalması ve çocukların öksüz ya da yetim kalmasıdır. Böylece ölüm pek çok konuda geride kalanlar için zorlukları da beraberinde getirmiş olur. Söz konusu ağıtlarda ölenin geçmişine, yaşadıklarına veya yaşayamadıklarına, atıfta bulunulur, anılar yad edilir. Ölen kişinin bir daha bu dünyada olamayacağından, muradını gerçekleştiremeyeceğinden dolayı beliren üzüntü yansır. Diğer yandan ise aynı ağıtlarda yaşayan kişileri bekleyen zorlukların yarattığı üzüntü de yansıtılır. Dul kalan genç kadının sosyolojik travması, beşikte kalan çocuğun yaşam boyu çekeceği yokluk ve yoksunluk duygusu, geride kalan ananın ömür boyu taşıyacağı evlat acısı ağıt metinlerinde ölüm sonucunda oluşan geleceğe yönelik kaygıların dışavurumudur.

Ağıtlarda insanların tarla ekerek, ekin biçerek, hayvan bakarak ve ondan üretim sağlayarak geçimlerini sağladıkları görülmektedir. Yine bu ağıtlarda insanların kıt kanaat geçindikleri de “kör olsun yohluğun gözü” gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. Çalışmak amacıyla vatanından kopup uzak memleketlere hatta ülkelere gidildiği de görülmektedir. Örneğin “SA-7: Seyid’in Ağıdı” isimli ağıt metninin hikâyesine bakıldığında Seyid’in babasının Almanya’da çalıştığı ve ailesiyle birlikte orada yaşadığı ifade edilmektedir.

Ağıt metinlerinde üzerinde önemle durulması gereken bir konu da kadınların toplumda erkek gibi vasıflandırılması, erkeklerle aynı ortamları paylaşması ve onların yaptığı işleri yapmasıdır. . Erkek gücünün daha fazla kullanıldığı tarla, bahçe

işlerinde kadınların tıpkı erkekler gibi çalıştığı da görülmektedir. Bu da sosyal açıdan kadının toplumsal rolünü ifade etmedeki en büyük göstergedir. Aynı zamanda kadınların “habe ıydığı” yani halı, kilim dokuma gibi işlerle de meşgul oldukları görülmektedir.

Bütün ağıt metinlerinde ağırlıklı olarak kişiler vasıtasıyla vurgulanan bir diğer husus ise ölüm karşısında ya da çeşitli zorluklar karşısında feleği, dünyayı, kaderi suçlama, sitem etmektir. Ayrıca kişilerin çeşitli sebeplerle gurbetlik çektiği ve ayrılık yaşadığı da görülmektedir. Bu sebepler gelin gitme, sevip kavuşamama gibi nedenlerdir.

Aşağıda ağıt metinlerinde geçen kişilerin sosyal yaşantıları hakkında bazı dizeler ele alınmıştır. Bu dizelerde bazen sosyal hayatta geçimin bağ, bahçe, tarla ve hayvancılık gibi işlerle uğraşması bazen de evin erkeğinin başka bir ülkeye (Almanya) veya şehre gitmesi ile sağlandığı görülmektedir. Uzak diyarlarda çalışmanın getirdiği özlem duygusu bazen kadere siteme yol açmış bazen de çaresizlik kaderi kabullenışı gerektirmiştir. Sosyal hayatın getirdiği ve metinlere yansıyan bazı durumlar aşağıda ifade edilmiştir. Bunlar metinlerde geçtiği sıraya göre şu şekildedir:

Felek gollarımı gırdı. (SA-1/4-2)

Kör olsun yohluğun gözü (SA-3/1-3)

Tohuma mı gitti baban? (SA-3/1-4)

Guzumda ekin biçiyor. (SA-3/4-1)

Güz gününe habe ıydım. (SA-6/1-1)

Ben gızımı gelin ettim. / Evi yahın, yolu yırah. (SA-6/4)

Harman yeri süpürüyor. (SA-6/6-3)

Nazelim harmandan gelir. (SA-6/7-1)

Nasıl gıydın gadir Mevla'm? (SA-7/II/1-3)

Üç güzel guzuynan galmış / Ne diyek anam geline. (SA-7/II/2)

Ben noürdüm bu felağ / Tolusuynan beni vurdu. (SA-8/5)

Küçük yavrularım size emanet. (SA-10/1-3)

Babadan ayrılan yavrum ağlasın. (SA-10/1-4)

Üç baş horantadan oldum. (SA-11/1-3)

Guzularım “Anam!” deyi meliyor. (SA-16/3-1)
Kimsemiz yoh, sefil bacım oy oy. (SA-19/4-3)
Sen de benim gibi öksüz galasın. (SA-22/1-3)
Getir gejjereyi getir. / Ben tezeği çekeceğim. (SA-23/4)
İrençberler çalışıyor. (SA-25/5-2)
Ağlaşıyor öksüz kızlar. (SA-25/7-4)
Ot biçme, orak zamanı. (SA-28/12-4)
Göğdeli’nin gircisiyim / Boz koyunun dercisiyim. (SA-28/15)
Beni verdiler de gurbet ellere / Sılam uzak idi yol vurdu beni. (SA-30/1)
Al ganlar tarlada gizli. (SA-31/10-2)
Size diyom ey çobanlar. (SA-31/11-3)
Mezar tarlanın ekini / Tırpan alıp biçeceğim. (SA-32/4)
Almanya’ya bir tel çekin. (SA-36/6-3)
Bu yiğit de Almanya’nın yolcusu. (SA-37/3-3)
Eşim Alman ocağında yandım. (SA-38/1-2)
Eğer eşim sağ gelmezse oy oy / Kim olur evin vekili yandım oy oy! (SA-38/2)
Tonus’a ektik arpa eşim oy oy! (SA-38/3-1)
Yedi yetimin babası oy oy / Daha yürek dayanmıyor yandım oy oy! (SA-38/6)
Sunam işleme işliyor oy oy! (SA-41/3-1)
Gurbet elde idim görmedim yüzün. (SA-44/3-1)
Zalim felek seni genç yaşta aldı. (SA-44/4-1)
Ot biçerler hayır hayır. (SA-53/1-2)
Bu yoncayı kim biçecek? (SA-57/2-3)
Dostlar bakın düştüm dara (SA-57/43-1)
Çerçiciler satıyor yemiş (SA-57/45-1)
Bağ dokumuş satılacak. (SA-60/2-2)
İpek yorganda yatırdım. (SA-61/4-4)
Ektiğin ekin biterse (SA-64/1-3)
Martin tüfeğini duvara asın (SA-67/4-1)
Kahri yayladan geliyor. (SA-69/8-1)
Motor sürer hayır hayır. (SA-69/9-2)
Celâl bana başlık vermiş. (SA-70/1-3)

Evlerinin önü arpa (SA-70/8-1)

Pınarın başında söylenen sözler/ İlerde gelinler geride kızlar. (SA-77/1)

Keklik senin kumdan pişer yemeğin. (SA-78/1-1)

Eşim gitti ıssız kaldı düneğim. (SA-78/1-3)

Ne bilem gurbetlik açacak yara. (SA-80/2-2)

Üzülmek faydasız buymuş kaderin (SA-81/2-1)

Anam beni soğuk suya yolladı. (SA-83/1-1)

Eller davardan geliyor. (SA-84/1-3)

3.2.6. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar, yer aldığı metin içerisinde bir ahenk unsuru oluşturarak edebî metne anlam bakımından güzellik ve canlılık kazandırır. Bu kazanımlar dolayısıyla metin üzerine yapılan incelemeler ve yorumlar daha derin ve daha etkili bir biçim oluşturur. Sivas ve ilçelerinden derlenmiş olan ağıt metinlerinin edebî sanat bakımından oldukça zengin olduğu görülmektedir. Daha evvel de ele alındığı üzere kullanılan deyimlerin fazlaca olması anlatıma “mecaz” kazandırmıştır. Bu nedenle incelenen ağıt metinlerinde mecaz sanatı en sık kullanılan edebî sanattır. Bu sanatın yanı sıra istiare, teşbih, nidâ, tezat, mecaz-ı mürsel, mübalağa, teşhis, istifham ve tenasüp gibi sanatlar da kullanılmıştır. Çalışma boyunca olduğu gibi burada da sanatın geçtiği ağıt numarası, kıta ve dize sayısı ayraç içinde ifade edilmiştir. Örneklerde sanatın yer aldığı sözcükler altı çizgili olarak ifade edilmiş olup, sanat ismi de belirtilmiştir. Sıralama her edebî sanat kendi içinde alfabetik sıraya göre dizilerek yapılmıştır:

Kurşunlar süslemiş döşünü oğul. / Hüsn-i Talil (SA-81/7-4)

Adı Elma, gendi elmas idi. / İstiare (SA-56/1-1)

Adana’da koydum geldim/ Yeni açan gonca gülü / İstiare (SA-86/2)

Ağ odada boz ganatlı. / İstiare (SA-26/1-1)

Ağlamış guzum ağlamış. / İstiare (SA-3/5-2)

Altı guzu göydü, getti yuvada/ Durmadan melerler Kâtip Savcı’ya. / İstiare, Tenasüp, Mecaz (SA-46/2)

Amanın yürağem demir oy oy. / İstiare (SA-19/4-2)
Annem der ki guzum eyledim gayıp. / İstiare (SA-46/6-1)
Acep guzum sağ mı ola? / İstifham, İstiare (SA-13/4-4)
Arayıp kuzunu seçtin mi gelin? / İstiare, İstifham (SA-44/2-4)
Arhasında sümbül saçı / İstiare (SA-8/3-1)
Aslanımı oğlu vurmuş. / İstiare (SA-9/2-3)
Aslanımı seviyormuş. / İstiare (SA-28/3-3)
Ayan olsun ayan sunam. / İstiare (SA-4/5-3)
Babadan ayrılan yavrum ağlasın. / İstiare (SA-10/1-4)
Babasız guzuyu ne'dek? / İstiare, İstifham (SA-26/6-4)
Ben guzumu gelin verdim. / İstiare (SA-4/3-3)
Ben sunamı davet ettim oy oy. / İstiare (SA-41/1-1)
Ben sunamı gelin ettim. / İstiare (SA-54/1-3)
Bir gülüdüm düşman beni soldurdu. / İstiare, Mecaz (SA-9/10-1)
Böyle yiğit gördünüz mü/ Rıza Bey'in ocağında? / İstiare, İstifham (SA-55/1)
Bu tuzağı hangi vicdansız koymuş? / İstiare, İstifham (SA-45/3-3)
Bu yiğit de Almany'a'nın yolcusu. / İstiare (SA-37/3-3)
Bu yiğit de köyümüzün eyisi. / İstiare (SA-37/4-1)
Civan kollar tüfeğine sarılmış. / İstiare (SA-81/6-2)
Cuma günü gelen guzum. / İstiare (SA-18/5-3)
Cücüğü yuvada galsın. / İstiare (SA-9/6-4)
Çınar teslim ettim tabut verdiler. / İstiare (SA-81/5-3)
Daha ağ bebağım görpe. / İstiare (SA-13/5-4)
Daha guzuların güççük / İstiare (SA-7/II/7-3)
Deli gönül bildiğinden şaşmıyor. / İstiare (SA-74/2-1)
Emmim değil, dayım değil, yiğide goygun yanarım. / İstiare, Mecaz (SA-27/1-3)
Gara toprağa yatırma. / İstiare (SA-18/8-4)
Gardaşı vurduran dilki / İstiare (SA-9/6-3)
Garip anam saçlarını yoluyor. / İstiare (SA-16/3-2)
Gelin güzel, guzun güzel. / İstiare (SA-39/4-1)
Gızılöz'ün dibinde yiğit ölmüş. / İstiare (SA-34/11-3)
Goğun gitsin şu deliyi. / İstiare (SA-12/3-4)

Guzular yuvada galacak. / İstiare (SA-31/8-4)
Guzularım sizin için. / İstiare (SA-32/4-3)
Guzularım, “Anam!” diye meliyor. / İstiare, Nida, Mecaz (SA-16/3-1)
Guzum bir geline vurgun. / İstiare, Mecaz (SA-13/3-4)
Guzum da ekin biçiyor. / İstiare (SA-3/4-1)
Guzum Hanlı’ya inecek. / İstiare, Mecaz-ı Mürsel (SA-4/1-2)
Guzum içerde ağladı. / İstiare (SA-17/2-2)
Guzum neydi zorun, yazaydın bana. / İstiare, İstifham (SA-43/4-1)
Guzum öldü gelsin diye. / İstiare (SA-3/2-2)
Guzum senden ayrılalı / İstiare (SA-8/1-3)
Guzum yalnız bayram etti. / İstiare (SA-2/6-4)
Guzum yatağına bahtım. / İstiare (SA-3/3-2)
Guzum yurdunu tutmuyor. / İstiare, Mecaz (SA-17/4-2)
Guzum, Gazi’nin torunu / İstiare (SA-54/5-1)
Guzuma kefin biçildi. / İstiare (SA-18/11-4)
Guzumu toprağa gattım. / İstiare, Mecaz (SA-18/6-3)
Gül aklımı çatlattım. / İstiare, Mecaz (SA-75/15-4)
Güllü’m nenni desin yavrum ağlasın. / İstiare (SA-10/6-4)
Haber anlamıyor gönül postası / İstiare (SA-67/3-2)
Hakkınızı helal edin yavrular. / İstiare (SA-47/1-4)
Hastanede yatan yiğit / İstiare (SA-7/II/3-1)
Herkes kuzusunu almış yatıyor / İstiare (SA-89/5-2)
İki gızı var yiğidin. / İstiare (SA-31/10-3)
İnce fikire daldım. / İstiare, Mecaz (SA-75/8-2)
Körpe yavrum el ediyor kucakta. / İstiare, Mecaz (SA-89/3-2)
Küçük yavrularım size emanet. / İstiare (SA-10/1-3)
Olmamış yiğidin derdini soran. / İstiare (SA-31/9-2)
On dörtlüden asker m’olur? / İstiare, İstifham (SA-72/1-3)
On yaşında giden guzum. / İstiare (SA-8/2-3)
Ölen yiğit bizim köylü. / İstiare (SA-26/3-1)
Sarı’m benim olaydı. / İstiare (SA-18/1-3)
Sarisız nasıl duruyum? / İstiare, İstifham (SA-18/2-2)

Selvi düğüne gitmiyor. / İstiare (SA-17/4-4)

Seyit'im yavrum Seyit'im oy oy oy. / İstiare, Nida (SA-48/I/1-1)

Sılam uzah idi, yol vurdu beni. / İstiare, Mecaz (SA-30/1-2)

Soysuz gelin mi oluyon oy oy oy? / İstiare, Nida, İstifham (SA-48/I/8-3)

Sultan'ımın ipek saçı. / İstiare (SA-84/2-3)

Sunam tabita mı girdin? / İstiare, İstifham (SA-8/6-3)

Şu Baharözü'nün itleri/ Güney'den yiğit vurmuşlar. / İstiare (SA-39/2)

Şu tombulun kızlarına. / İstiare (SA-1/6-4)

Taze çiçeğimi erken derdiler. / İstiare (SA-81/5-1)

Tuygun benim oğlum tuygun. / İstiare (SA-13/3-1)

Üç baş horantadan oldum. / İstiare (SA-11/1-3)

Üç güzel guzuynan galmış. / İstiare (SA-7/II/2-3)

Vah yavrum, deyip de yananlar yandı. / İstiare, Nida, Mecaz (SA-45/8-1)

Varmam cahilin yanına. / İstiare (SA-49/13-3)

Volkan'ın Neslihan Hacer kuzular / İstiare (SA-80/4-1)

Yanına mı geldi birtecik kuzun? / İstiare, İstifham (SA-44/3-3)

Yatın guzular Cemal gelecek. / İstiare (SA-31/8-1)

Yavrularda al kanları yalıyor. / İstiare, Mecaz (SA-37/1-2)

Yavrum içinden seçildi. / İstiare (SA-18/11-2)

Yiğidim Sinop'tan gelmiş. / İstiare (SA-26/6-1)

Yiğidin yerine goysam. / İstiare (SA-39/3-4)

Yiğit dertli dertli söylüyor ama / İstiare (SA-77/4-3)

Yiğit eşini severdi. / İstiare (SA-15/11-3)

Yiğit okur üniversite. / İstiare, Mecaz (SA-36/1-1)

Zalım anan seni bana verirse. / İstiare (SA-20/1-3)

Zalım düşman ocağımı batırdı. / İstiare, Mecaz (SA-9/7-3)

Zor olur yiğit acısı. / İstiare, Mecaz (SA-36/8-2)

Acep oğlan olur m'ola? / İstifham (SA-11/2-4)

Ahbaplar içinde tek oğlum hanı? / İstifham (SA-14/1-3)

Akşam oldu günler niye aşmıyor? / İstifham, Mecaz (SA-74/2-1)

Alaylıgedik'ten korkun mu geldi? / İstifham, Mecaz (SA-88/N)

Avu yutulur mu avu yutayım? / İstifham (SA-77/3-2)

Bacı yoh mu benim canım? / İstifham (SA-54/11-2)
Ben de buna neler deyim? / İstifham (SA-26/1-2)
Ben ne deyim Ahmet Bey'e? / İstifham (SA-17/6-3)
Ben ne diyim Ahmet Bey'e? / İstifham (SA-54/13-3)
Ben noürdüm bu feleğe? / İstifham (SA-8/5-3)
Ben sana noürdüm zağır bacaklı / İstifham, İstiare (SA-5/1-3)
Beyle gelin bulunur mu? / İstifham (SA-56/8-3)
Beyle ölü gördünüz mü? / İstifham (SA-21/9-3)
Bilmiyorum nere inem oy oy? / İstifham (SA-19/2-4)
Beş bebekli gelin kime yahışır? / İstifham (SA-27/3-4)
Biz gelinsiz nasıl köye varalım? / İstifham (SA-82/5-3)
Bize neydecek ki itler? / İstifham, İstiare (SA-76/2-2)
Böyle ölüm gördünüz mü/ Kuşlar bile etti seyir / İstifham, Mübalağa, Teşhis (SA-69/9)
Böyle ölüm gördünüz mü? / İstifham (SA-69/8-3)
Bu askere ağlanmaz mı? / İstifham (SA-21/1-3)
Bu nasıl sevdayımış/ Kurban olam ölüme. / İstifham, Mecaz (SA-68/1)
Buna bacıları nasıl dayandı? / Mecaz, İstifham (SA-9/8-3)
Buruya mı geldin Durdu bacısı? / İstifham (SA-24/I/4-1)
Büyük Mevla'm bebeklerin suçu ne? / İstifham (SA-24/II/5-2)
Çekilmez mi bunun yası? / İstifham, Mecaz (SA-15/1-2)
Çüt mi gelir anam ölü? / İstifham (SA-12/2-4)
Daha buna neler diyim? / İstifham (SA-54/11-3)
Daha bunu duyan var mı? / İstifham (SA-72/4-3)
Derdin hangisini seçek? / İstifham (SA-73/3-2)
Duysa gelir m'ola asker Hacı'sı? / İstifham (SA-24/I/4-3)
Elin kolun bağlı mıydı? / İstifham, Mecaz (SA-88/4-4)
Elinin kınası soldu mu ola? / İstifham (SA-82/6-1)
Emmileri duydu m'ola? / İstifham (SA-36/6-4)
Evde kaynatası duydu mu ola? / İstifham (SA-82/6-3)
Fusulüye pişer mi? / İstifham (SA-75/5-1)
Gaç yerinden yarelisin? / İstifham (SA-54/6-4)

Gader beyle imiş, kime ne diyim? / İstifham (SA-40/1-4)
Garadeniz'e mi yolun? / İstifham (SA-25/I/N)
Gelinden kanlar akar mı? / İstifham (SA-71/3-4)
Gelse ağlar m'ola Hacı emmisi? / İstifham (SA-24/II/1-3)
Genç yaşta bu ölüm layık mı sana? / İstifham (SA-43/4-2)
Gışın bunlar ne yapacak? / İstifham (SA-25/I/8-2)
Gız bunlara ağlanmaz mı? / İstifham (SA-66/4-3)
Gözünün sürmesi soldu mu ola? / İstifham (SA-82/6-2)
Hanı davulcusu n'oldu? / İstifham (SA-36/3-4)
Haniya gelmedi anam oy oy? / İstifham (SA-19/2-2)
Hani ya Keleşler Nefi dayısı? / İstifham (SA-37/4-2)
Harbe mi saldıydım guzum? / İstifham, İstiare (SA-6/6-3)
Hayırlı olsun dememiş mi? / İstifham (SA-90/1-4)
Her gelin bayrak çeker mi? / İstifham (SA-71/3-2)
Hiç mi bunun kimsesi yoh? / İstifham (SA-28/16-3)
İmkân mı var giden geri gelmiye? / İstifham, Tezat (SA-46/5-2)
İrezil mi godun beni, eşim oy oy! / İstifham, Nida (SA-49/6-4)
İş mi olur bundan beter? / İstifham, Mübalağa (SA-28/18-2)
Karalı bayrak kalkar mı? / İstifham (SA-70/3-1)
Keziban'ı nasıl öğrettin? / İstifham (SA-6/3-2)
Kız Nafiye sen nerdeydin? / İstifham (SA-70/18-3)
Kim olur evin vekili yandım oy oy? / İstifham, Mecaz (SA-38/2-4)
Kime emaneti attın Seyid'im? / İstifham, Mecaz (SA-7/I)
Kime goyum altın börkü oy oy? / İstifham, Nida (SA-51/9-4)
Kurşunları yağlı mıydı? / İstifham (SA-88/4-2)
N'edem, Mevla böyle yazmış yazını. / İstifham, Mecaz (SA-43/5-4)
N'ettin Kızılırmak allı gelini? / İstifham (SA-82/N)
N'idem böyle yazmış o levhi galem. / İstifham (SA-46/1-3)
Nasıl ağlamayım eller? / İstifham (SA-2/6-3)
Nasıl dayanırım yürek sızılar? / İstifham, Mecaz (SA-80/4-2)
Nasıl elime alıyım? / İstifham (SA-18/2-4)
Nasıl gıydı Azrail? / İstifham (SA-36/11-3)

Nasıl gıydın bu yiğide? / İstifham, Mecaz, İstiare (SA-34/7-4)
Nasıl gıydın ceylanıma? / İstifham, İstiare, Mecaz (SA-11/3-3)
Nasıl gıydın gadir Mevla'm? / İstifham, Mecaz (SA-13/5-3)
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm? / İstifham, Mecaz (SA-54/15-3)
Nasıl gıydın gadir Mevla'm? / İstifham, Mecaz (SA-7/II/1-3, 7/II/3-3)
Nasıl gıydın heykel ürü? / İstifham, Mecaz (SA-32/1-3)
Nasıl gıydın Kadir Mevla'm? / İstifham, Mecaz (SA-23/5-3)
Nasıl gıydın zalım düşman? / İstifham, Mecaz, Teşbih (SA-39/1-3)
Nasıl goydun bir tekimi oy oy? / İstifham (SA-19/5-4)
Nasıl kabul edeyim? / İstifham (SA-75/7-3)
Nasıl kıydın Azırayıl? / İstifham (SA-84/6-3)
Nasıl sabır edem nasıl unutam? / İstifham (SA-81/1-3)
Nasıl yangı nasıl acı? / İstifham, Mecaz (SA-18/1-2)
Nasıl yüreğin var imiş? / İstifham (SA-49/6-3)
Ne ağıyon bağırarak? / İstifham (SA-70/5-2)
Ne bahıyon Cemal Ağa? / İstifham (SA-28/15-3)
Ne dedin de bey babası/ Oğlan da sana darılmış? / İstifham (SA-55/5)
Ne deyim de ağlayım? / İstifham (SA-75/17-3)
Ne diyek anam geline? / İstifham (SA-7/II/2-4)
Ne diyorsun şanssız yavrum? / İstifham, İstiare (SA-71/3-3)
Ne durursun Dursun Çavuş? / İstifham (SA-23/6-3)
Ne var azcılı sezdireydin? / İstifham (SA-28/11-3)
Ne var ıdı gadir Mevla'm? / İstifham (SA-4/1-3)
Ne yatarsın Celâl oğlan? / İstifham (SA-70/12-3)
Neden bu ayrılık geldi Mevla'dan? / İstifham (SA-44/1-3)
Nedir ola hallarıma? / İstifham (SA-18/4-2)
Nerden geldin, nerelisin? / İstifham (SA-54/6-1)
Nerelisin babam oğlu nereli? / İstifham (SA-27/4-3)
Neye gerek idi gurbete gitmek? / İstifham (SA-35/8-3)
Neye gerek idi köye gitmek? / İstifham (SA-35/8-1)
Neyleyim hayırsız yazı? / İstifham, Teşbih (SA-54/10-4)
Nic'ettin gara Zeki'mi oy oy? / İstifham (SA-19/5-2)

Niye acele eyledin? / İstifham (SA-7/II/4-3)
Niye attınız guyuyya? / İstifham (SA-31/2-4)
O Yemen yoluna giden gelir mi? / İstifham, Tezat (SA-74/1-4)
Ona kollarını açtın mı gelin? / İstifham (SA-44/3-5)
Onun anası ne yapsın? / İstifham (SA-36/4-3)
Oydu m'ola oydu m'ola? / İstifham (SA-36/6-1)
Öksüzüme nasıl vurur? / İstifham (SA-7/II/6-4)
Ölmeye de ne gün göre? / İstifham (SA-28/N)
Seni vuran dağlı mıydı? / İstifham (SA-88/4-1)
Seyid ölmüş gitmiş kimin nesine? / İstifham (SA-7/I/5-2)
Seyit kim görecektir senin işini? / İstifham (SA-7/I/2-2)
Siz de duydunuz mu eller? / İstifham (SA-86/8-2)
Sol böğründen nasıl vurmuş? / İstifham (SA-21/4-4)
Soldu mu çiçeğin gülün? / İstifham (SA-25/I/N)
Şaştım nereye gideyim? / İstifham (SA-26/1-4)
Şeytana mı uydu yohsa? / Mecaz, İstifham (SA-15/11-4)
Tırpanımı niye gırdın? / İstifham (SA-55/2-4)
Toprağa mı gattın o selvi boyu? / Teşbih, İstifham (SA-44/2-2)
Töre bozulmaz mı, sürdüler beni. / İstifham, Mecaz (SA-30/2-2)
Tunçdan mı senin yüreğin? / İstifham, İstiare (SA-8/2-4)
Ya kime bıraktın eşini oğul? / İstifham (SA-81/4-4)
Yahışmaz mı neler desem? / İstifham (SA-39/3-2)
Yalan dünya sana dar mı? / İstifham, Mecaz (SA-7/II/4-4)
Yavrum ateşine nasıl yanayım? / İstifham, Mecaz (SA-85/3-1)
Yavrum sana kimler dedi? / İstifham (SA-3/4-3)
Yârim nerden gelir martın kucakta / İstifham (SA-89/3-1)
Yıhıldı mı gardaşımın dünyası? / İstifham, Mecaz (SA-28/17-4)
Yüzbaşılar demiş ki oy oy oy/ Oğlan nerede büyüdün oy oy oy! / İstifham, Nida (SA-48/I/1)
Adaş Mansur gibi sen düştün dara / Mecaz (SA-80/2-3)
Adım batsın adım Döndü. / Mecaz (SA-70/18-1)
Ağlar yolunu yolunu. / Mecaz (SA-54/16-2)

Ağlayı ağlayı yollara düşdüm. / Mecaz (SA-16/2-2)
Ağzından kelimeler alınmaz. / Mecaz (SA-17/6-1)
Ağzından kelimeler alınmaz. / Mecaz (SA-54/13-1)
Akşamdan gınavı vurdum. / Mecaz (SA-3/2-3)
Al kanlara boyanır. / Mecaz (SA-75/11-2)
Almanya'ya bir tel çekin. / Mecaz (SA-36/6-3)
Alnımın yazısı kara guzular. / Mecaz, Teşbih (SA-35/8-4)
Alnındaki kara yazı. / Mecaz (SA-15/1-4)
Altı aylık gundah götürdüm. / Mecaz (SA-54/7-2)
Anaşit tuzana düşmüş. / Mecaz (SA-21/5-3)
Anaşitin adı batsın. / Mecaz (SA-21/4-3)
Ankara'ya tel veriyor. / Mecaz (SA-28/6-3)
Anlatman onları yüreğim yanar. / Mecaz (SA-29/3-3)
Anne ah ettikçe çıkar tütün. / Mecaz, Mübalağa (SA-46/3-2)
Arabaya bindim, sıkıntı bastı. / Mecaz (SA-47/2-1)
Arham yok ki verem arha oy oy. / Mecaz (SA-41/4-2)
Arhasında yohdur bacı. / Mecaz (SA-15/6-4)
Arhasını vermiş dağa / Mecaz (SA-59/1-2)
Askerler selama durmuş. / Mecaz (SA-21/4-2)
Askerler törene durdu. / Mecaz (SA-21/1-2)
Asrî mezarlıkta aile olduk. / Mecaz (SA-47/7-3)
Atatürk'e bir telgraf vurayım. / Mecaz (SA-85/3-2)
Ateş düşse cayır cayır yanasın. / Mecaz (SA-22/1-2)
Ateşim yanar da tütünü tüter. / Mecaz (SA-37/5-2)
Ayıp idi heç başına varmadım. / Mecaz (SA-30/3-2)
Ayrılık badesin içtin mi gelin? / Mecaz, İstifham (SA-44/1-4)
Azrail çökmüş düşüne. / Mecaz (SA-34/4-4)
Azrail peşindeymiş. / Mecaz (SA-34/2-3)
Azrail'i de peşinde. / Mecaz (SA-36/5-2)
Babamdan izin alırsam, gider davanı çalarım. / Mecaz (SA-27/1-4)
Babası da gulah asmıyor. / Mecaz (SA-31/5-3)
Babasını yola vursun. / Mecaz (SA-35/2-2)

Bacılarım garaları bağlasın. / Mecaz (SA-9/11-4)
Başçavuş başında nöbetin dutdu. / Mecaz (SA-35/7-3)
Bebekleri etti derdin delisi. / Mecaz (SA-24/II/2-2)
Belini vermiş gagaya. / Mecaz (SA-31/2-1)
Ben bebağе çoh yanıyom. / Mecaz (SA-8/4-3)
Ben de gaderime küstüm. / Mecaz (SA-62/6-4)
Ben de ondan geçeceğim. / Mecaz (SA-33/5-4)
Ben de yahdım bu ocağı oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/10-2)
Ben gelinlik bozdum ama / Mecaz (SA-33/2-3)
Beni de yakıyor yardaki gözler. / Mecaz (SA-77/1-3)
Beni merdivene ecel sürüdü. / Mecaz (SA-45/1-3)
Beni öldürenler kubbe takınır. / Mecaz (SA-40/1-3)
Benim ciğerim yanar. / Mecaz (SA-34/9-4)
Benim gibi ana batsın. / Mecaz (SA-3/3-3)
Benim gibi ana batsın. / Mecaz (SA-54/9-3)
Benim gimі anne batsın. / Mecaz (SA-18/3-3)
Benim gimі bacı batsın oy oy. / Mecaz (SA-19/3-3)
Bıyığını bura bura. / Mecaz (SA-28/7-4)
Bilirim gözünün ışığı söndü. / Mecaz (SA-45/6-2)
Bir acı düşmüş de gelir peşime. / Mecaz, Teşhis (SA-16/1-1)
Bir ateş var içerimde yanıyor. / Mecaz (SA-43/2-1)
Bir engine düşürdüler yolumu / Mecaz (SA-5/1-2)
Bir gopdum da bir yörüdüm. / Mecaz (SA-13/4-1)
Bir tel çekin babasına / Mecaz (SA-69/3-3)
Birinden murat almamış. / Mecaz (SA-23/2-4)
Bize gözyaşıyla nara atmayın. / Mecaz (SA-47/8-2)
Bize nikah düşer mi? / Mecaz, İstifham (SA-75/5-4)
Bu bir bahdı garalının diyişi. / Mecaz (SA-9/11-1)
Bugün akşam gönül yine gamlandı. / Mecaz (SA-43/1-1)
Bulanık su ciğerimi dağladı. / Mecaz (SA-83/1-2)
Canımı aldım dişime. / Mecaz (SA-28/2-2)
Celâl oğlan can veriyor / Mecaz (SA-70/9-3)

Ciğer gavrulur tavada. / Mecaz (SA-32/6-2)
Ciğerime vurdu acı. / Mecaz (SA-54/4-2)
Ciğerin ağzından gele. / Mecaz (SA-3/4-4)
Ciğerlerim bölük bölük. / Mecaz (SA-11/1-4)
Çezilir dizimin bağı. / Mecaz (SA-18/5-2)
Çıkart diye can atıyor. / Mecaz (SA-86/4-4)
Dağıldı yuvası gayri gitmeyin. / Mecaz (SA-47/6-2)
Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni. / Mecaz (SA-30/1-4)
Daha yürek dayanmıyor yandım oy oy. / Mecaz (SA-38/6-4)
Davamı alıyor şu sefil dayım. / Mecaz, Teşbih (SA-40/3-2)
Demek benden artık geçtin mi gelin? / Mecaz, İstifham (SA-44/1-2)
Depemden çıkıyor sızım. / Mecaz (SA-34/13-2)
Depemden çıkıyor tütün. / Mecaz (SA-32/3-2)
Dikenler içinde gül de biter. / Mecaz, Tenasüp (SA-52/3-3)
Dilim ile çaldıcağım sıvalar / Mecaz (SA-79/3-2)
Dillemişler değmiş nazar. / Mecaz (SA-39/4-2)
Dirsekden gollar sıvalı. / Mecaz (SA-7/II/5-4)
Doyurmadı gençliğime yaşma. / Mecaz, Mübalağa (SA-16/1-2)
Duran çeker öksüzlüğün derdini. / Mecaz (SA-27/2-2)
Düşdüm kuyuya da koptu kıyamet. / Mecaz, Mübalağa (SA-10/1-2)
Düşman silahını çekdi, dayadı. / Mecaz (SA-9/8-1)
Düşmandan hayfını alsın. / Mecaz (SA-9/6-2)
Düşündükçe yaralarım kanıyor. / Mecaz (SA-43/2-3)
Ecel aldı nazlı yâri / Mecaz, İstiare (SA-69/2-3)
Ecelin poyrazı bağrıma esti. / Mecaz (SA-47/2-2)
Eğri koydun boynumu. / Mecaz (SA-68/3-2)
Ekmeği gözüne dura. / Mecaz (SA-39/1-4)
Elim ile yaptığımı yuvalar / Mecaz (SA-79/3-1)
Eliminen gına yahtım. / Mecaz (SA-3/3-4)
Eline vurduğum gına oy oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/8-4)
Eline vurmamış gına. / Mecaz (SA-34/7-2)
Ellehem gına yanacak. / Mecaz (SA-54/8-2)

Eller başıma gahıyor oy oy. / Mecaz, Nida (SA-51/6-3)
Emağine vermiş eline. / Mecaz (SA-7/II/2-2)
Emire garşı durulmaz. / Mecaz (SA-17/6-2)
Emire garşı durulmaz. / Mecaz (SA-54/13-2)
Emmim oğlu benden geçmiş. / Mecaz (SA-33/5-3)
Ergen murat alsın diye. / Mecaz (SA-3/2-4)
Ergenim murat almadı. / Mecaz (SA-18/8-3)
Ergenimi mezer ettik. / Mecaz (SA-18/10-4)
Esti de ciğerim kesti. / Mecaz (SA-34/10-2)
Eşe bacın gurban olsun. / Mecaz (SA-28/10-3)
Eşim boynu bükük getti. / Mecaz (SA-2/6-2)
Ezrail başucunda dolaşır. / Mecaz (SA-7/I/1-3)
Fatiha ile Yasin kalkarken şaha. / Mecaz (SA-80/6-3)
Felağen gözü kör olsun. / Teşhis, Mecaz (SA-18/4-3)
Feleğin okunu eğleyemedin. / Mecaz (SA-71/3-4, SA-80/4-4)
Felek gollarımı gırdı. / Mecaz, Mübalağa (SA-1/4-2)
Felek gollarımı gırdı. / Mecaz, Teşhis (SA-36/3-2)
Galemine değmiş nazar. / Mecaz (SA-53/2-4)
Ganlı gamıyon geliyor/ Dertli düdüğü çalıyor. / Mecaz (SA-49/5)
Gadir Mevla'm bu sevdadan kes beni. / Mecaz (SA-52/6-3)
Gara Meşed garalarda galasın. / Mecaz (SA-22/1-1)
Gardaşın acısı beni yahar. / Mecaz (SA-34/9-2)
Gardaşın acısı gara guzular. / Mecaz, Teşbih (SA-35/6-4)
Gardaşlarım al ganını yoluyor. / Mecaz (SA-16/3-4)
Garşı vermiş ellerini. / Mecaz (SA-13/2-4)
Gasıhdan da gurşun yemiş. / Mecaz (SA-2/2-1)
Gavahları sel götürdü. / Mecaz (SA-25/I/8-1)
Gaynanam bibimdi, taraf çekmezdi. / Mecaz (SA-30/4-1)
Gaziba boyandı yasa. / Mecaz (SA-15/11-2)
Gelin garalar bağlıyor. / Mecaz (SA-39/5-2)
Gelin gıza değmiş nazar. / Mecaz (SA-42/5-4)
Geline kıymadım ben kendim aldım. / Mecaz (SA-77/2-4)

Gelinin göğnü bulanır oy oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/5-4)
Gelinin yazısı gara guzular. / Mecaz, Teşbih (SA-35/7-4)
Gençliğine doyamamış. / Mecaz (SA-15/4-2)
Gendi cahal, bıyık teze / Mecaz (SA-7/II/3-2)
Gendi ocağını yıhdı. / Mecaz (SA-15/7-4)
Gene bana bir daş vurdu. / Mecaz (SA-12/4-4)
Gene kör ocağın battı. / Mecaz (SA-72/2-4)
Gıble tarafından bir dolu dutdu. / Mecaz (SA-35/7-1)
Gınamayın eller ciğer acısı. / Mecaz (SA-37/3-2)
Gız eyledim ağır başlı. / Mecaz (SA-54/17-4)
Gızları verirdim vallahi gurban. / Mecaz (SA-31/9-4)
Gine ne yaptıysam, dil vurdu beni. / Mecaz (SA-30/4-4)
Girdim odayı düzledim. / Mecaz (SA-49/3-2)
Gıtmez gönlümüzün gamı. / Mecaz (SA-36/2-2)
Gollarım hep gırıldı oy oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/9-3)
Gollarımı kökten gırdı. / Mecaz (SA-8/5-2)
Goparah içeri girdim. / Mecaz (SA-54/4-3)
Gopmuş ciğerinin bağı. / Mecaz, Mübalağa (SA-42/7-4)
Goptum sedyeye sarıldım. / Mecaz (SA-49/4-3)
Gönlün var ise yine alırım. / Mecaz (SA-52/3-4)
Gözlerim gan ağlar, dilim duada. / Mecaz (SA-46/2-2)
Gul canını incitmedi. / Mecaz (SA-7/II/5-1)
Gurban olam Kadir Mevla'm. / Mecaz (SA-34/7-3)
Gurban olam Vezir gaynım oy oy. / Mecaz (SA-19/5-1)
Gurban olayım Guce'me. / Mecaz (SA-49/2-1)
Gurban olurum askere. / Mecaz (SA-21/5-1)
Gurban olurum izine. / Mecaz (SA-12/1-4)
Gurban oluyum Ömer Rüştü. / Mecaz (SA-49/8-1)
Gurban oluyum yapıya. / Mecaz (SA-9/4-1)
Gurbanlar olayım gardaş. / Mecaz (SA-34/10-3)
Gurbanlar olayım gardaş. / Mecaz (SA-34/8-3)
Gurbanlar olayım gelin. / Mecaz (SA-33/2-1)

Gurbanlar olayım guzum. / Mecaz, İstiare (SA-32/3-3)
Gurbanlar olayım Hatun. / Mecaz (SA-32/3-1)
Gurbanlar olurum gardaş. / Mecaz (SA-34/13-3)
Gurbanlar olurum guzum. / Mecaz, İstiare (SA-34/13-1)
Gurbanlar oluyum aba oy oy. / Mecaz (SA-19/2-1)
Gurbanlar oluyum anam. / Mecaz (SA-2/4-1)
Gurbanlar oluyum bacım oy oy. / Mecaz (SA-41/5-1)
Gurbanlar oluyum gardaş. / Mecaz (SA-18/8-1)
Gurbanlar oluyum gelin oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/10-1, 48/I/12-1)
Gurbanlar oluyum guzum. / Mecaz, İstiare (SA-8/3-2)
Gurbanlar oluyum oğlan. / Mecaz (SA-3/1-1)
Gurşunu yiyince gendimden geçtim. / Mecaz (SA-16/2-3)
Güccük gayınlarım mahşer yolcusu. / Mecaz (SA-24/I/4-2)
Hacı Mehmet büyür de dutar yurdunu. / Mecaz (SA-27/2-1)
Halimi görenler deliye döndü. / Mecaz (SA-45/6-3)
Hasan'ım büyüsün yerimi tutsun. / Mecaz (SA-10/6-1)
Hatın gızım olmuş türkü / Mecaz (SA-6/7-2)
Havada gönlüm havada. / Mecaz (SA-32/6-1)
Helbet okuyana dokunur sözüm. / Mecaz (SA-10/9-2)
Hele açılıns soyha dilim. / Mecaz, Teşbih (SA-54/11-4)
Hemen canını alacak. / Mecaz (SA-4/1-4)
Hiç mi hatire dağmemiş? / Mecaz (SA-13/1-3)
İfadeye çıhdım, dizim dutmuyor. / Mecaz (SA-20/5-1)
İncittim mi eşim seni? / Mecaz, İstifham (SA-49/6-2)
İremzi'yi ava saldım. / Mecaz (SA-13/1-1)
İstiklal kat tatlı aş. / Mecaz (SA-76/4-4)
İyinin talihi kötüye düşer. / Mecaz, Tezat (SA-52/3-2)
Kara haber güveyiye ulaşır. / Mecaz (SA-82/4-3)
Karagöl köyünü acı bürüdü. / Mecaz (SA-45/1-1)
Karalar bağlasın eşimle bacım. / Mecaz (SA-10/5-3)
Kavruldu bedenim düştüm bu hale. / Mecaz (SA-80/5-3)
Kekülünü verme yele. / Mecaz (SA-35/3-2)

Keskin Mevla'nın bıçağı oy oy oy. / Mecaz, Nida (SA-48/I/6-2)
Kör olasin zalim ecel. / Mecaz (SA-69/1-3)
Kör olsun yohluğun gözü. / Mecaz, Teşhis (SA-3/1-3)
Köye düşmüş bir velvele / Mecaz (SA-87/1-2)
Küçük bebek dilleniıyor. / Mecaz (SA-23/3-4)
Leyla gelin bizi yahdı. / Mecaz (SA-15/7-2)
Medine söyledi yahtı bunları. / Mecaz (SA-29/4-1)
Mevla'dan erişti bu acı elem. / Mecaz (SA-46/1-1)
Mevlid'imın göğnü geçmiş davardan. / Mecaz (SA-24/I/3-3)
Muradım koynumda kaldı dostlarım. / Mecaz (SA-45/1-4)
Muradın almamış deyi / Mecaz (SA-6/7-3)
Mustafa oluyor deli. / Mecaz (SA-42/3-2)
Nasıbıma su ahıttım. / Mecaz (SA-12/4-1)
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm? / Mecaz, İstifham (SA-36/5-3)
Ne bek sarılıp da soldun? / Mecaz, İstifham (SA-11/3-1)
Ne bilem gurbetlik açacak yara / Mecaz (SA-80/2-2)
Ne merak edin ne mektup atmayın. / Mecaz (SA-47/6-3)
Ne olur duasız koyman elimi. / Mecaz (SA-47/10-3)
Nezo bana ben Nezo'ya vurgunum. / Mecaz (SA-22/N)
Niriye elimi atsam / Mecaz (SA-18/3-1)
Nisan yağmurunda sel vurdu beni. / Mecaz (SA-30/3-4)
O da candan yanar Kâtip Savcı'ya. / Mecaz (SA-46/6-4)
O yâri elimden almak istiyor. / Mecaz (SA-5/2-4)
Odalar yanar da cenkler söylenir. / Mecaz (SA-29/2-3)
Oğlansız dönmüyor dolap. / Mecaz (SA-17/3-2)
Oğlum ataşın basıyor oy oy. / Mecaz, Nida (SA-51/7-3)
Orda eşim dostum hep beni dutdu. / Mecaz (SA-35/7-2)
Oyum oyum çiçek düşmüş yüzüne. / Mecaz (SA-24/II/3-2)
Öğsürükten dumanlanmış gözleri / Mecaz (SA-24/I/1-2)
Paramparça oldum, belimi büktüm. / Mecaz (SA-45/2-3)
Paşalar fırgatlı indi. / Mecaz (SA-49/3-3)
Sallanma Fadime'm tebdilim şaşar. / Mecaz (SA-52/3-1)

Savucu da üç ay gün attı. / Mecaz (SA-2/6-1)
Sebep benim diye darda kalmasın. / Mecaz (SA-45/7-2)
Selvinin başında dal vurdu beni. / Mecaz (SA-30/2-4)
Seni tanıyanlar dizine vurdu. / Mecaz (SA-46/4-2)
Seyid'im diyi yanardı. / Mecaz (SA-7/II/4-1)
Sırtına giymemiş dahım elbise. / Mecaz (SA-7/I/4-1)
Siyah zülüflerin yüzüne perde. / Mecaz (SA-22/4-2)
Sana gurban olsun Tonuslu oğlu. / Mecaz (SA-52/2-3)
Sana gurban olsun Yapaltın köyü. / Mecaz (SA-22/2-3)
Sana vuran al ganlara boyansın. / Mecaz (SA-7/I/3-2)
Soyha motor geri geri akıyor. / Mecaz (SA-37/1-1)
Soysuz umuş elin gızı. / Mecaz (SA-12/4-2)
Uçan guşlardan imdat umar. / Mecaz (SA-31/7-4)
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım/ Gelinim ahlıma düşer ağlarım. / Mecaz (SA-14/N)
Trafik kazası büktü belimi. / Mecaz (SA-47/10-2)
Uzundur uzundur beylerin golu. / Mecaz (SA-52/2-1)
Ürüştü'm de can veriyor ağılda. / Mecaz (SA-24/I/3-1)
Veli üstüme evlenmiş. / Mecaz (SA-23/4-3)
Verdin ifadeyi gırdın belimi. / Mecaz (SA-5/1-4)
Vurdu beni al ganlara boyadı. / Mecaz (SA-9/8-2)
Vurduran da adam olsa/ Şu Börklü'nün valval iti. / Mecaz, İstiare (SA-31/1)
Yaktın ciğerimin başını oğul. / Mecaz (SA-81/1-4)
Yandı Bilal'in yüreği. / Mecaz (SA-32/1-2)
Yandı ciğerimin başı / Mecaz (SA-86/5-2)
Yandı ciğerimin başı. / Mecaz, Mübalağa (SA-57/49-2)
Yandım anam dey gece uyansın. / Mecaz (SA-7/I/3-3)
Yanarım gonşular görmeyin ayıp. / Mecaz (SA-46/6-2)
Yanmayan galmadı Kâtip Savcı'ya / Mecaz, Mübalağa (SA-46/1-2)
Yaram büyük, derin acı. / Mecaz (SA-15/6-2)
Yanıyorum, çılmaz tütün. / Mecaz, Mübalağa (SA-18/6-2)
Yârine türkü yakıldı. / Mecaz (SA-84/5-4)
Yatağa vurdum goyun. / Mecaz (SA-28/8-1)

Yazım batsın, yazım gara. / Meczaz, Teşbih (SA-54/7-1)
Yazsın gönlündeki bitmez sancıyı. / Meczaz, Mübalağa (SA-45/9-2)
Yedi gurşun sıhdı, beni bitirdi. / Meczaz (SA-9/7-2)
Yetim asger yahdı bizi. / Meczaz (SA-21/6-4)
Yetişsin boz atlı Hızır. / Meczaz (SA-17/5-4)
Yetişsin boz atlı Hızır. / Meczaz (SA-54/14-4)
Yihılası Başören'de. / Meczaz (SA-54/7-3)
Yolumu Kaykop'ta Azrail kesti. / Meczaz (SA-47/2-3)
Yürağime düşdü sızı. / Meczaz (SA-21/6-2)
Yürağini duta duta. / Meczaz (SA-6/6-4)
Yüreğim yanıyor nasıl anlatam? / Meczaz, İstifham (SA-81/1-1)
Yüreğime vurdu acım oy oy. / Meczaz (SA-41/5-2)
Yüzükler döktürdüm yadigâr olsun. / Meczaz (SA-22/3-1)
Arap gapıya gelince. / Meczaz-ı Mürsel (SA-17/2-1)
Delilyas'a figan doldu. / Meczaz-ı Mürsel, Meczaz (SA-1/4-4)
Gostantik bile ağlamış. / Meczaz-ı Mürsel (SA-1/1-3)
Kaybettim, bulamıyom canları. / Meczaz-ı Mürsel (SA-29/4-2)
Köyümüz iftar etmedi. / Meczaz-ı Mürsel (SA-1/1-1)
Sarı lira saya saya. / Meczaz-ı Mürsel, Tekrir (SA-31/3-4)
Şarkışla'ya atlı saldı. / Meczaz-ı Mürsel (SA-3/2-1)
Ağlamayan hiçbir insan kalmadı. / Mübalağa (SA-81/3-2)
Ağustos ayında gışa uğradım. / Mübalağa (SA-30/1-3)
Anamdan doğalı gözlerim yaşlı / Mübalağa (SA-89/7-2)
Annem benim için kuştan sakınır. / Mübalağa (SA-40/1-2)
Âşık Süleyman'ım dayanmaz özüm. / Mübalağa (SA-10/9-1)
Azrail geldi de yetmedi gücüm. / Mübalağa (SA-10/5-2)
Depemden çıkıyor tütün. / Mübalağa, Meczaz (SA-8/4-4)
Durmadan ağlardın İsmet'im deyi. / Mübalağa (SA-44/2-3)
Durmuyor gözümün yaşı / Mübalağa (SA-2/1-2)
Dizimde fer damarda kan kalmadı. / Mübalağa (SA-81/3-3)
Dokuz kışla verir senin methini. / Mübalağa (SA-46/3-3)
Dünyada yoğudu böyle yakışık. / Mübalağa (SA-10/8-2)

Gelin giymiye giymamış. / Mübalağa (SA-15/4-1)
Hançer aldı ciğerimi doğradı. / Mübalağa, Mecaz (SA-5/3-2)
Kefeni ısladı yaşı. / Mübalağa (SA-36/11-2)
Kuruttun gözümün yaşını oğul. / Mübalağa, Mecaz (SA-81/3-3)
Küçük yaştan beri rahat görmedi. / Mübalağa (SA-47/5-3)
Ölenece ben unutmam. / Mübalağa (SA-2/3-3)
Ölmezsem aklımdan çıkmaz. / Mübalağa (SA-84/12-3)
Ömrümden al sen çok yaşa. / Mübalağa (SA-76/1-4)
Ta güççükden garametli. / Mübalağa (SA-21/5-4)
Yavrum sana yanmayan can kalmadı. / Mübalağa, Mecaz (SA-81/3-1)
Allah'ın seversen vurma! / Nida (SA-15/10-4)
Aman Allah aman bu nasıl işler? / Nida, İstifham (SA-10/3-1)
Aman kaynım! Bir kardeşin nic' oldu / Nida, İstifham (SA-89/N)
Aman ne zor imiş kazada ölmek. / Nida (SA-47/1-1)
Aman Nurettin Nurettin / Nida (SA-6/3-1)
Amanın başım çevrildi. / Nida, Mecaz (SA-54/15-2)
Bilin efendiler bilin! / Nida (SA-12/2-1)
Nasıl vurdunuz ey düşmanlar? / Nida, İstifham (SA-31/8-3)
Nazelim oy oy! / Nida (SA-6)
Sana diyom ey çobanlar / Nida (SA-31/11-3)
Süz gözyaşlarını ey hilal kaşım. / Nida, Teşhis / SA-45/5-3)
Uludere Uludere! / Nida (SA-25/I/N)
Yürüyün civan yiğitler! / Nida, İstiare (SA-76/2-3)
Adım batsın, adım Yeter. / Tekrir, Mecaz (SA-28/18-1)
Bu gelin, gelin olmamış. / Tekrir (SA-23/2-1)
Dizlerime vura vura. / Tekrir (SA-13/4-2)
Gavurmuş, gavur Hakkı. / Tekrir, Teşbih (SA-28/13-3)
Uyan Ali'm uyan, uykun mu geldi? / Tekrir, İstifham (SA-88/N)
Uza gava uza, senden uzun yoh. / Tekrir, Mübalağa (SA-20/1-1)
Hava'yınan Âdem nasıl dayansın? / Telmih, İstifham, Mecaz (SA-7/I/3-1)
Anadan ayrılan guzu/ Meliyerek çıkar dağa. / Tenasüp (SA-8/1)
Arı gelir peteğine. / Tenasüp (SA-4/3-2)

Bahçasında öter sahça. / Tenasüp (SA-15/3-2)
Çıhdım bahdım, dallarında üzüm yoh. / Tenasüp (SA-20/1-2)
Çiçek açmış, mor sümbüllü bağlarda. / Tenasüp (SA-20/3-3)
Dirgen, dırmıh gucağında. / Tenasüp (SA-55/1-1)
Galemi deftere uygun. / Tenasüp (SA-13/3-2)
Göğ gürlledi, şimşek çahdı. / Tenasüp (SA-15/7-1)
Güz gününe habe ıydım/ Doku gızım düzleyerek / Tenasüp (SA-6/1-1)
Hozan tarla döşek, gavah yorgan. / Tenasüp (SA-31/9-1)
Nazelim südün kaymağı / Tenasüp (SA-6/2-1)
Ot biçme, orak zamanı. / Tenasüp (SA-28/12-4)
Acı haber büktü benim belimi. / Teşbih, Mecaz (SA-43/3-1)
Akşamınan acı haber geliyor. / Teşbih (SA-37/1-3)
Al entari allanıyor/ Gelin gibi sallanıyor. / Teşbih (SA-23/3)
Alnı İstanbul ovası. / Teşbih (SA-50/6-2)
Basamak basamak dağların garı. / Teşbih (SA-52/5-1)
Bir yıldız oldun sivruldun. / Teşbih (SA-58/2-2)
Bozarıyor al yanahlar oy oy. / Teşbih, Nida (SA-51/8-4)
Bu yalan dünyadan göçtün mü gelin? / Teşbih, İstifham (SA-44/4-4)
Bülbül gibi ötüşüyor guzular. / Teşbih (SA-37/2-5)
Bülbül gibi ötüşüyor yavrular. / Teşbih (SA-37/2-4)
Cemal benzer doğan aya. / Teşbih (SA-31/3-2)
Dağlar gibi devriliyor / Teşbih (SA-25/I/N)
Dağlara çıhdım da geyikler gibi / Teşbih (SA-34/12-1)
Davar kimi buğazlanan. / Teşbih (SA-17/1-3)
Dayım oğlu gara Bekir. / Teşbih (SA-53/4-1)
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im. / Teşbih (SA-24/II/1-4)
Domuz gırşunununu sıhtın başıma. / Teşbih (SA-16/1-3)
Döndü gızı telli suna oy oy oy. / Teşbih, Nida (SA-48/I/8-2)
Duyamadım senin tatlı sözünü. / Teşbih (SA-43/5-2)
Esti deli poyraz viran eyledi. / Teşbih (SA-29/1-4)
Gadiriye'm nasıl güzel/ Şıvga çubuk gibi uzar. / Teşbih (SA-42/5)
Gara Hüseyin gamsız imiş. / Teşbih (SA-49/4-2)

Gara yerler doydu m'ola? / Teşbih, İstifham (SA-36/6-2)
Garalı haber gelince bize. / Teşbih (SA-35/6-1)
Garalı haber getirdi/ Tonuslu Sefer'in cipi. / Teşbih, Teşhis (SA-1/7-3)
Gayıp ettim bir tomurcuk gülümü. / Teşbih (SA-43/3-3)
Gelinliğim suna imiş. / Teşbih (SA-50/7-4)
Gonca fidanlarım tarumar oldu. / Teşbih, Mecaz (SA-47/9-2)
Gurşun bilekli yığidim. / Teşbih (SA-58/2-3)
Günümü geçirdim gara yasınan. / Teşbih (SA-52/4-3)
Hacı Fikir, guzum Fikir. / Teşbih (SA-54/3-1)
Hatırdan mı çıkar o tatlı sözün? / Teşbih, İstifham (SA-44/3-2)
Herhal emmim oğlu deli. / Teşbih (SA-33/3-4)
İlen gelin buz gibi / Teşbih (SA-75/19-1)
İrecep caminin direği. / Teşbih (SA-32/1-4)
Kimseniz yoh sefil bacım oy oy. / Teşbih (SA-19/4-3)
Koçah guzum, deden koçah / Teşbih (SA-54/5-2)
Köye geldi gara haber. / Teşbih (SA-36/1-3)
Küsme bana ceran eşim. / Teşbih (SA-21/8-3)
Nerelisin aslan yiğit nereli? / Teşbih, İstifham (SA-27/2-3)
Nişanlım da gara yasta. / Teşbih, Mecaz (SA-42/13-4)
Nuri'm evimin aynası oy oy. / Teşbih, Nida (SA-50/2-2)
Ok kirpikli oyma gözlü. / Teşbih (SA-57/6-2)
Ok kirpikli, hilal kaşlı. / Teşbih (SA-54/17-2)
Ölüme götürdü bu acı keder. / Teşbih (SA-45/4-3)
Ömer dağ gibi yihıldı. / Teşbih (SA-28/14-4)
Sana diyom Tüysüz Vezir. / Teşbih (SA-17/5-1)
Sana diyom Tüysüz Vezir. / Teşbih (SA-54/14-1)
Pezik poşu, pullu keten. / Teşbih (SA-42/1-4)
Senin gaynın ceren idi. / Teşbih (SA-21/7-2)
Seyit yiğitler goçağı oy oy oy. / Teşbih, Nida (SA-48/I/6-1)
Seyit'imın galem gaşı oy oy oy. / Teşbih, Nida (SA-48/I/4-2)
Soysuz eşi gafıl vurmuş. / Teşbih, Mecaz (SA-15/8-3)
Virane dağlarda bülbül mü öter? / Teşbih, İstifham (SA-37/5-3)

Yollara endim de seyipler gibi / Teşbih (SA-34/12-2)
Yanıyorum köz gibi / Teşbih (SA-75/19-2)
Yardım eder idim her şirin cana. / Teşbih (SA-47/3-2)
Yengeler de kuzu gibi meleşir. / Teşbih (SA-82/4-2)
Zalım eşim, senin avın ben miydim? / Teşbih, İstifham (SA-16/4)
Zalım felek, bunu genç yaşta aldı. / Teşbih (SA-46/4-1)
Zalim felek seni genç yaşta aldı. / Teşbih (SA-44/4-1)
Bakraç suya gitti ben burada kaldım. / Teşhis (SA-83/2-1)
Bülbül figan etti daldan. / Teşhis (SA-28/4-4)
Cemse bir yiğit öldürmüş gan toprağa karışıyor. / Teşhis, İstiare (SA-27/1-2)
Dağlar bile yas çekiyor/ Hava bile bulanıyor. / Teşhis, Mecaz, Mübalağa (SA-21/2)
Eser deli poyraz / Teşhis (SA-57/33-2)
Ezildi vücudum, kanlar yürüdü. / Teşhis (SA-45/1-2)
Feryada başlamış havada guşlar. / Teşhis, Mübalağa (SA-37/2-3)
Gara gura yazı yazmış. / Teşhis (SA-1/6-3)
Garöğrenin eteğine. / Teşhis (SA-4/3-4)
Göğde melekler ağlar. / Teşhis (SA-42/9-4)
Guşlar bile seyrediyor. / Teşhis (SA-15/2-2)
İşliğinin golu bende. / Teşhis (SA-18/7-3)
İzmir'den tren yürüdü. / Teşhis (SA-4/1-1)
Mezerliğin böğrü çayır. / Teşhis (SA-57/45-1)
Sandıhda oturur küpü oy oy. / Teşhis, Nida (SA-51/9-1)
Serçeler dursun da kuşlar ağlasın. / Teşhis (SA-10/3-4)
Tanı deli gonül gendini tanı. / Teşhis (SA-14/1-1)
Uçan guşlar bahışıyor. / Teşhis (SA-34/6-4)
Vurdurah mı gatil atı? / Teşhis, İstifham (SA-3/6-4)
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare? / Teşhis, İstifham (SA-43/1-2)
Ağladım da gülemedim. / Tezat (SA-9/2-2)
Akları çıhart da garalar bağla. / Tezat, Mecaz (SA-31/11-2)
Aradım da bulamadım. / Tezat (SA-12/1-3)
Aradım da bulamadım. / Tezat (SA-34/12-4)
Beyaz işlik siyah kazak. / Tezat (SA-70/17-1)

Beyaz mintan, siyah yelek. / Tezat, Tenasüp (SA-34/6-1)
Birini açar da birini yumar. / Tezat (SA-31/7-2)
Dost düşman halime bakıp gülmesin. / Tezat (SA-45/7-3)
Evi yakın, yolu yırah / Tezat (SA-6/4-4)
Evi yakın, yolu yırah. / Tezat (SA-54/1-4)
Ganlı, kinli barışıyor. / Tezat (SA-4/5-4)
Gara yelek, ışık beyaz oy oy oy. / Tezat, Nida (SA-48/12-2)
Gider gelir danışırım. / Tezat (SA-49/13-2)
Gidip gelip yohlıyorum. / Tezat (SA-18/7-2)
Kimi gün ağladık, kimi gün güldük. / Tezat (SA-47/7-2)
Sağ salim gidip de kefenle dönmek. / Tezat (SA-47/1-2)
Sağ yanımda yanar ışık/ Sol yanımda ala beşik. / Tezat (SA-90/3)
Soğuyarak getdi günler/ Ilıyarak geldi yazlar. / Tezat (SA-34/8)
Yalan sözler essah oldu / Tezat (SA-87/1-3)

Edebî sanatlar bakımından incelenmiş olan ağıt metnlerinin her birinde söz sanatının kullanıldığı görülmektedir. Bu da ağıtlarda duygu yoğunluğunun fazla olması ve dolaylı anlatımın kullanıldığının göstergesidir. Ağıt metnlerinde son dizelerde kullanılan veya ayrı olarak ifade edilen nakarat kısımları tekrar tekrar belirtilmemiş olup, bu kısımlar birer defa ele alınarak sanat ifade edilmiştir. Ayrıca genellikle dize sonlarında kullanılan “oy oy” gibi nağmeler her ne kadar hece ölçüsünde ele alınmamış olsa da söyleyişte var olduğu için bunlarla “nida” sanatı yapılmıştır. Ağıt metnlerinde mecaz, istiare, istifham, teşbih sanatlarına sıklıkla yer verilmiştir.

3.2.7. Değerlendirme

Ağıtlar pek çok konuda söylenebilir. Ağıt denilince ilk akla gelen tema her ne kadar ölüm olsa da gurbet, ayrılık, hastalık vb. konularda da ağıtlar söylenmiştir. Sivas ağıtlarını konu ve tema bakımından incelediğimizde de ölüm konusunun ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

Kişiler için yakılan ağıtlar bölümünde ayrılık üzerine söylenmiş toplam 2 ağıt metni, mutsuzluk ve acı üzerine yakılan 1 ağıt, trafik kazası sonucu yaşanan ölüm ile ilgili 13 ağıt metni, kaza kurşunu sonucu ölüm konulu ağıt metni sayısı 4, atın çifte atması sonucu ölüm ile ilgili 1, hastalık sonucu ölümle ilgili 16, zehirlenme sonucu ölümle ilgili 2, intihar sonucu yakılan ağıt metninin 4, şehadete kavuşma konulu 4, kaza sonucu 3, boğulma sonucu yakılan ağıt metninin sayısı ise 6'dır. Öldürülen kimseler için yakılan ağıt sayısı toplam 14'tür. Askerlik, sevdalıların kavuşamaması, kaçak, kayıp yahut esirler için, töre ve gelenek durumları için toplam 12 ağıt metni mevcuttur. Afet ve felaket konulu genellikle selde boğulma sonucu yaşanan ağıt sayısı toplamı 5'tir. Kendileri için önemli olan hayvanların ölümü için yakılan 1 ağıt metni bulunmaktadır.

Ağıtlar ölüm, ayrılık, felaket gibi pek çok acılı ve üzüntülü konularda ele alınmaktadır. Dolayısıyla barındırdığı bu konular içerisinde birtakım temalara yer verir. İncelenen ağıt metinlerinde; ölüm karşısında çaresiz kalma, büyük üzüntü yaşama, hüznlenme, acı, keder, ayrılık, sevip kavuşamama feleğe isyan, kadere sitem gibi temalar bulunmaktadır. Bunlar tüm ağıt metinlerinde geçerliliği olan temalardır.

İncelenen ağıt metinlerinde zaman kavramı, günün herhangi bir vakti, gece, gündüz, aylar, mevsimler, kişilerin genç ve yaşlı oluşu, yaş durumu gibi unsurlarla yerini alır. Zaman sınırsız olup yöre halkının içinde bulunduğu gerçek zamanı ifade eden sözcüklerle karşılığını bulmuştur. Ağıtlarda takvim zamanı ile karşılaşılmamıştır. Güz, tomus, seher vakti gibi bozkır coğrafyasında yaşam biçimine göre tanımladığı zaman kavramları sıkça kullanılmıştır.

Ağıt metinlerinde mekân genellikle dar kapsamlıdır. Geniş mekân olarak “dünya” yalnızca birkaç yerde geçmektedir. Bununla birlikte köy hayatında yaşamın daha çok dışarıda geçmesi nedeniyle dağ, dere, tepe, harman, bağ, bahçe, tarla gibi dış mekânlar ağırlıktadır. İç mekân olarak “ev” sıklıkla geçmektedir. Ağıdı yakılan kişinin çalışmaya gittiği gurbet el olan Almanya, Hollanda gibi ülkeler; İstanbul, İzmir, Adana gibi büyükşehirler de metinlerde olay örgüsünün geçtiği mekânlar olarak yer alır. Bazıları ağıt metni içinde de geçer. Ağıtta geçen şahısların alışveriş vs. için gidip geldiği merkez ise Sivas veya ilçeleridir. Bunlar da yine ağıdın seyrine göre bazı dizelerde kullanılmıştır. Kayseri de bölge insanının gerek alışveriş gerekse

sağlık sorunları nedeniyle gidip geldiği yerdir. Seferberlik üzerine yazılan bir ağıtta Kırşehir ili Kaman ilçesi de geçer. Yine aynı sebeple yakılan ağıtlarda Çanakkale, Sarıkamış gibi Kurtuluş ve İstiklâl için önemli olan durakların adına rastlanır.

İncelenen ağıt metinlerine bakıldığında ağıtların çoğunluğunun kadınlar tarafından yakıldığı görülmektedir. Ağıt yakan kişilerin genellikle kadın olması, büyük olasılıkla kadınların duygusal yanının erkeğe göre daha yoğun ve aktif olmasından olabilir. İncelenen ağıt metnlerinin 61 tanesinde ağıt yakan kişinin kadın olduğu, 16 ağıt metninin yakıcısının erkek olduğu ve 16 ağıt metninin yakıcısının ise kim tarafından yakıldığına bilinmediği görülmektedir. 59 ağıt metninin erkeğe, 28 ağıt metninin kadına, varyantıyla birlikte 2 ağıt metninin hastalık konulu, 1 ağıt metninin sel felaketi konulu, 1 ağıdın ise hayvan konulu olduğu görülmektedir.

Ağıt metinlerinde dil unsurunun yöresel olarak kullanıldığı, ağız özelliklerine dikkat edilerek, yerel sözcüklerin sıklıkla kullanılmasıyla ağıtların oluşturulduğu görülmüştür. Ayrıca yöre halkı tarafından kulalnılan dualar, beddualar, atasözü ve deyimler de dil özelliği olarak dikkat çeker.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS AĞITLARININ BİREYSEL VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Sözlü kültür unsurlarının yaratılması için mutlaka bir bağlama ihtiyacı vardır. Söyleyici veya icracı, dinleyici ve metin şeklinde özetleyeceğimiz bağlamda bir sözlü ürünün icra edilmesi için canlı performansa ihtiyacı vardır. Bu performans ise işlevle doğrudan ilgilidir.

İşlev kelimesi toplum bilimini ilgilendiren anlamıyla Güncel Türkçe Sözlük'te “Bir yapının gerçekleştirebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkânı veren eylem türü, fonksiyon.” olarak tanımlanır.⁴⁶⁴ Tanımda işlevin ayırt edici özellikleri üzerinde durulmamıştır. İşlevin amaç ve fayda kavramlarıyla ilişkisi onu diğer eylem türlerinden ayıran özelliktir.

İşlev, kısmî bir etkinliğin parçası olduğu toplam etkinliğe yaptığı katkıdır.⁴⁶⁵ Bu çerçevede düşünüldüğünde işlev konusunu bağlı bulunduğu bütünden ayrı düşünmek mümkün değildir. İşlevsel Halkbilimi Kuramlarının bağlam ve kültür merkezli olmasının ana sebebi de budur.

Günümüz halkbilimi çalışmalarında en yaygın kuramlardan biri olan işlevsel kuram, uzun yıllar Amerikan Folklor Kurumunda çalışan ve yine yıllarca editörlüğünü yapıp öğrencileriyle birlikte yayın politikalarını yürüttüğü Amerikan Folklor Dergisi'nde çalışmalarını yürüten Franz Boas ve öğrencileri vasıtasıyla halkbilimi çalışmalarına girmiştir. Kuramın kurucuları B. Malinovski (1881-1954) ve birbirlerinden habersiz olarak yürüttükleri alan araştırmalarının sonucu aynı kuramsal çerçeveyi ileri süren Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955)dir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

⁴⁶⁵ Elliott Oring, “Folklorün Üç İşlevi,” Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevcilik, **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4**, Çev. Aslı Büyükokutan, Haz. Öcal Oğuz, Geleneksel Yayınevi, Ankara, 2019, s.102.

⁴⁶⁶ Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1999, s. 213.

İşlevsel kuramın üzerinde durduğu konu halkbilimi ürünlerinin metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. Bağlam, metinle birlikte anlatıcı, söyleyici ya da icra ediciyle dinleyiciden oluşur.⁴⁶⁷

İşlevsel kuramcılar için bir kültür unsuru neden-sonuç ilişkisine göre şekillenir. Bunlardan Malinovski, yıkılma ya da tamamıyla parçalanma noktasından uzak, normal şartlar altında bulunan herhangi bir kültür incelendiğinde “temel ihtiyaç” ve buna verilen kültürel cevabın birbirleriyle doğrudan doğruya ilişkili ve uyum içinde olduğunu söyler.⁴⁶⁸ Kültür kavramını birey ve biyolojik ihtiyaçla bütünleyen ve birbirinden ayırmayan Malinovski, bireyin varlığını devam ettirmesini bu ihtiyaçların giderilmesine bağlar. İşlevsel kurama göre metnin kendi, ona tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmazsa ya da icra edilmezse anlamsızdır. Bu nedenle kuramcılar, metin önemlidir fakat bağlamsız ölüdür, görüşünü savunur.⁴⁶⁹ Ağıt metinleri bu anlamda düşünüldüğünde bizzat icra ortamında yaratılan ve icra sırasında anlam bulan metinlerdir. Mutlak bir olay neticesinde ve olay anında ortaya çıkar.

İşlevsel halkbilimi kuramlarının önde gelen temsilcilerinden biri olan William Bascom “The Journal Of American Folklore” dergisinde 1954 yılında yayımlanan “Folklorun Dört İşlevi” adlı makalesinde folklorün sosyal ve kültürel bağlamını ve işlevini ele alır. Folklorun en önemli işlevinin eğlence olduğunu söyleyen Bascom’a göre ikinci işlevi kültürün onaylanması, ritüellerin ve kurumların doğrulanmasıdır. Üçüncü işlevi özellikle okuma yazması olmayan toplumlar için eğitimidir. Dördüncü işlev ise kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürmektir.⁴⁷⁰ W.R. Bascom’un yukarıda saydığı işlevlere İlhan Başgöz “protesto işlevi” şeklinde son bir başlık daha eklemiştir.⁴⁷¹

⁴⁶⁷ Münir Cerrahoğlu, “Halk Biliminin İşlevsel Çözümleme Modelelerine Göre Yâran Geleneği”, **Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 7, 2016, s.549.

⁴⁶⁸ Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, s. 218.

⁴⁶⁹ Çobanoğlu, **a.g.e.**, s. 225.

⁴⁷⁰ Mehmet Emin Bars, “William Bascom’un “Folklorun Dört İşlevi” Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, S. 4, 2015, s. 158.

⁴⁷¹ Ed. M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2016, s. 105.

Bascom ve onun izinden gidenler işlev konusunu kültürle bağdaştırırken bireyin toplum içindeki yerini ve kültürün toplumsallığını göz ardı etmemiştir. Kültür kolektif bir halk yaratısıdır. Birey içinde bulunduğu kültürden etkilenir ancak hiçbir kültür unsuru bireysel bir reddedişle ortadan kalkmaz. Bir kültür unsurunun oluşumu da yok oluşu da sürece bağlıdır ve bu bireylerin hayatından çok uzundur. Bu nedenledir ki kültür toplumsal kabul gerektirir.

Ağıt metinleri bireyden topluma uzanan icraya dayalı metinlerdir. Ağıtlar, gerek bireyin gerekse toplumun yaşayışında, ölüm hadisesinin karşılanmasında, ölüme bakış açısında bireyin duygularını yansıtmakla birlikte toplumun tanımlarını ve çizgilerini de içerir. Ağıt kültür unsuru haline getiren de bu devamlılık ve sosyalliktir.

Bireyin yaratısı olarak bireyin ihtiyacına karşılık ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz ağıtların, sözlü kültürde yaşayarak zamanla bireyden çıkıp topluma mâl olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle iki başlık halinde ele aldığımız bu bölümde ağıtların bireysel işlevini değerlendirirken bireyin iç dünyasına yönelerek psikolojik boyutlarını değerlendirmeye çalıştık. Toplumsal işlev kısmında ise ağıt ve kültür kavramı üzerinde durduk.

4.1. AĞITLARIN BİREYSEL İŞLEVLERİ

Ağıt, sözlü kültür ortamında şekillenir. Ölüm törenleri esnasında ve irticalen söylenen ağıtlar, mutlak amaca hizmet eder. Ağıtlar, öncelikle ölüm veya bir felaket sonrasında bireyin acısını dile getirmek için söylenir. Dolayısıyla acının dışa vurulması, bireyin rahatlaması, bireyin ölüm hadisesini kabullenmesini, acıyı başkalarıyla paylaşmasını sağlar.

Ağıtlar acıklı olayları dile getirir. Bu acıklı olaylar aslında geride kalanlar için üzücü de olsa insanlar ağıtlardan haz duymaktadır. Evet, acılı bir olaydan zevk duyma. Çünkü ağıt söylenirken insan ağıtta konu edinilen kişiyle baş başa kalmakta ve anılar içinde onunla bir daha yaşamaktadır.⁴⁷² Ağıt yakan kişi ölü ile özel bir

⁴⁷² Ahmet Z. Özdemir, **Öyküleriyle Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 16.

iletişim dili kullanarak ölenin iyi özelliklerini, yaptığı iyilikleri, geçmişte yaşadıkları anıları dile getirir. Dolayısıyla ağıt yakılırken yakan kişinin durumu ve ağdın geride kalanlar üzerinde yarattığı bireysel tutum ile ağdı ağıt yapan toplumsal durumun etkisi önemlidir.

Ağdın temel konularından biri olan ölüm, insanoğlunun var olma mücadelesinde en çok uğraştığı olgulardan birisidir. Ağıt, hem ölüme karşı insanlığın sığınaklarından biri hem de ölüm acısını hafifleten bir ögedir. Bir başka ifadeyle, ağıt, ölüme karşı sözlü direniştir. Ağıtlar aracılığıyla, insanların ölüm karşısındaki durumları, ölüm karşısındaki acıları, tesellileri, umutları, umutsuzlukları, içlerindeki şiir; korkuyu, sevinçleri, iç içe geçmiş birçok karmaşık duyguyu ortaya çıkarır. Ölenin arkasından övgü, bütün ağıtların ana temasını oluşturur. Ölenin yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği, yardımseverliği dile getirilir. Her ağdın kendi içinde, ölen kişiyle birlikte geçen güzel günleri yad etme, ölen kişiyle ortak geçmişe özlemi belirtme yönleri bulunur.⁴⁷³

Ağıtlara ölen insanın kişiliği, ölümün nasıl meydana geldiği, sosyal çevre, ölüm zamanı, geride kalanların durumu, ölenin topluluk içindeki yeri, toplumun etnografyası [...] yansır, ancak ağıt asıl, ölümle, psikolojik ve sosyal durumları daha da ağırlaşan geride kalanların türküsüdür. Dolayısıyla ağdın bireysel ya da toplumsal boyutunu yalnızca ölen kişiyle sınırlamak yetersizdir, çünkü ağıt aynı zamanda geride kalanların yaratım sürecindeki bireysel ve toplumsal rollerini kapsamaktadır. Ölen kişilerin ardından aileleri ve yakınları; acılarını, üzüntülerini, verdikleri kayıpla ortaya çıkan bütün endişelerini ağıt yolu ile dile getirirler.⁴⁷⁴

Ölen kişinin veya kaybedilen kişinin hemen unutulmayacağı açık açık ağıtların dilinden aktarılır. Ağıtlarda toplumsal dayanışmayı pekiştirecek söylem ve hareketler, toplumsal kabul görececek türdendir. Toplumsal kabul gören bir ağdın söylenebilmesi için aşadıdaki şartların bir arada ve bir bütün olarak bulunması gerekir.

-Ölümün trajik bir olay içerisinde meydana gelmesi,

⁴⁷³ Abdullah Özbolat ve Saffet Kartopu, “İsyan ile Teslimiyet Arasında: Ağıtlarda Kader İnancı”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, S. 7/3, Ankara, 2012, s. 1961.

⁴⁷⁴ Aydın, **a.g.m.**, s. 109-110.

-Ölen kişinin (kadın veya erkek) mutlaka bazı niteliklere (vasıflara) sahip olması,

-Çevrenin ve akranlarının sevgi ve takdirini kazanmış olması,

-Seçkin bir kişiliğe sahip olması, gibi nitelikler ağıt yakılmasında ve ölen kişinin unutulmamasında belirleyici etkenlerdir.⁴⁷⁵

Başlangıçta birey için yakılan ve geride kalan bireyin acısının dışavurumu olarak karşımıza çıkan ağıt, icra edildiği bağlam merkezli düşünüldüğünde daha ilk anlan itibaren törensel bir kültürün içine doğmaktadır. Bu çerçevede bireysel ve toplumsal bağlar için önemli unsurları içinde barındırmaktadır.

Ağıtların bireysel işlevlerini ele aldığımız bu bölümde ağıt türünün birey için önemi ve ortaya çıkış nedenleri üzerinde duracağız.

4.1.1.Acı ve Üzüntüyü Dile Getirme ve Rahatlama İşlevi

Ölüm, toplumların tarihleri boyunca yüz yüze kaldıkları kaçınılmaz sondur. İlk insandan bu yana insanlığın ortak derdi ve çare arayışı olarak düşünebileceğimiz bu son karşısında toplumların tepkileri bağlı bulunulan kültürel değerler bütünü içinde bazı farklılıklar gösterse de insan olarak ölüme gösterilen tepki aynı, yaşanan hisler de evrenseldir.

Ölümün insana yaşattığı en önemli hislerden biri çaresizliktir. Çaresizlik hissi çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir: yaşanan kaybın geride bıraktığı acı, onu bir daha görememe duygusunun ağırlığı, kaybedilen kişiye karşı duyulan vicdan azabı veya hayıflanma duygusu, maddî vr manevî olarak bundan sonraki gelecekte kaybın etkisinin bilinmezliği gibi duygular çaresizliğin sebeplerindendir.

Ölüm karşısında gösterilen toplumsal tepkilerde geleneğin, kültürün, dinî inançların, coğrafi şartların etkisi ne kadar önemliyse bireysel tepkilerde de bireylerin yaşama bakış açılarının, yaşamı anlamlandırış biçimlerinin, inançlarının ve belleklerinin kaybedilen kişiye karşı tutumu aynı oranda etkilidir. Özellikle bireylerin geçmişlerinde yaşadıkları kayıpların onlarda bıraktığı etkinin yanı sıra kaybedilen kişiye karşı hissettikleri duygu ve oluşturdıkları bağ da sergilenen davranışta belirleyicidir. John Bovlyby'in tezine göre güvenlik ve emniyet

⁴⁷⁵ Çakmak, a.g.m., s. 36.

gereksinimi erken yaşlardan itibaren bireylerin diğer bireylere bağlanma içgüdüsünün belirleyicisidir. Bireylerin bebeklik çağlarından itibaren bu içgüdü birkaç özel bireye yönelir ve yaşam döngüsünün büyük bir bölümü boyunca devam eder. Bağlanılan figür gözden kaybolduğunda ya da varlığı tehdiye uğradığında yanıt yoğun bir bunalıt ve güçlü duygusal protestodur.⁴⁷⁶ Söz konusu bu bunalıt ve protestonun doğru biçimlerde yaşanmaması bireylerin geleceği açısından ciddi psikolojik sıkıntılarının sebebi olarak görülmektedir. Psikoanalitik kurama göre doyuma ulaşmayan, bastırılan istek, duygu ve arzular belli durumlarda nevrozlar diye adlandırılan patolojik olayların ortaya çıkmasına sebep olurlar. Bastırılan fakat ortadan kaldırılmayan istek, duygu, ve arzular doyuma ulaşmak için başka yollardan çıkış noktası ararlar.⁴⁷⁷ Derin acıların dile dökülerek sanatsal bir üslupla dışa vurulmasını sağlayan ağıtlar, bireysel ve toplumsal anlamda rahatlama işlevi görmektedir. Genellikle ölüm karşısında duyulan ağır acının konu edildiği ağıtların ölenin yakınları tarafından yakılmasının temel sebebi de bu olsa gerektir. Bireylerin kayıp karşısında sessizliğe bürünmeleri, b içe kapanmaları anlamına gelir. Bu içe kapanmanın karşısındaki eylem ise dile dökmektir. Ağıt, yaşanan acının dışa yansımaları olarak düşünüldüğünde ölenin yakınlarının ruhsal anlamda rahatlaması için önemli bir çıkış yoludur.

Ölüm karşısındaki tepkiler incelendiğinde şunu söylemek mümkündür: Bütün ölümler ve ölüm çağrışımları insanlarda olumsuz tepkilere yol açmaktadır. Ancak ani gelişen ölümler tepkilerin dozunu artırmaktadır. Trafik kazaları, doğal afetler, iş kazaları, terör saldırıları, intihar gibi olaylar ani ve şiddetli kayıplara yol açmaktadır. Ölümün ani ve şiddet içeren bir şekilde gerçekleşmesi kayıp karşısında duyulan acının zamanla hafiflememesi ve patolojik bir vakaya dönüşmesi olarak tanımlanan “karmaşık yas” açısından da güçlü belirleyiciler olarak değerlendirilebilir. Ani ölümlerde kişinin dünyası birden yıkılır, kişi kayba anlam vermekte zorlanır, neden başına geldiğini sorgular.⁴⁷⁸ Sivas ağıtları içerik bakımından incelendiğinde intihar gibi travmatik vakaların, trafik ve iş kazası gibi ani ölümlerin, terör eylemi ve doğal

⁴⁷⁶ J. William Worden, **Yas Danışmanlığı ve Yas Terapisi**, Çev. Bedriye Öncü, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 2003, s. 2.

⁴⁷⁷ Gülşah Yüksel, “Kastamonu Türkülerine Psikoanalitik Açıdan Bakış”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri III**, Sivas, , Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 25.

⁴⁷⁸ Gizem Cesur, “Kayıp Yaşantılarının Sonrası: Tartışmalı Bir Kavram, Karmaşık Yas”, **Nesne Dergisi**, S. 10, Yıl:2017, s. 296.

afet gibi toplumun genelini ilgilendiren vakaların ağıtlara daha çok yansıdığı görülmektedir. Söz konusu durumlar sonucu gerçekleşen kayıplarla ilgili yakılan ağıtlar sosyal hafızada unutulmadığı gibi, yaşanan olayların seyri ve etkisi de canlı tutulmaktadır. Toplumsal ve bireysel bellek bu ani ve acı ölümleri ağıtlar yoluyla dışa vurarak acının baskılanıp travmatik bir hal almasının önüne geçmektedir. Gurbetçi bir ailenin çocuğu olarak Almanya’da yaşayan ve genç yaşta ranzadan düşme sonucu hayatını kaybeden Tarık Hastürk için dedesi tarafından yakılan ağıt şöyledir:

“Kuzum neydi zorun yazaydın bana
Genç yaşta bu ölüm layık mı sana
Ben senin acından hep yana yana
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare” (SA-43/4)

Ağıt metninde görüldüğü üzere birey vicdanı genç yaşta ölümü kişiye yakıştıramamaktadır. Bu durum toplum vicdanı için de geçerlidir. Yöreden derlenen ağıtların önemli bir çoğunluğunun genç ölümler neticesinde yazılması bunun göstergelerindendir. Genç ölümler sonucu işlenen temalardan biri ölen kişinin muradının yarım kalması, gün görememesi, gençliğini yaşayamaması düşüncesidir. Bu durum ağıtlarda sıkça dile getirilmiştir. Karagöl köyünde yaşanan bir iş kazasında amcasının evine yapılan merdivenin kalıbını sökerken tam olarak kurumamış olan yapının çökmesiyle inşaatın altında kalaran vefat eden Yaşar Cırırcı’nın ağıdında bu murat alamama durumu dile getirilmiştir.

Garip Anam, Zala Yaşar’ın öldü
Bilirim gözünün ışığı söndü
Halimi görenler deliye döndü
Muradım koynumda kaldı dostlarım. (SA- 45/6)

Ağıtlarda kaza sonucu gerçekleşen ani kayıplar da büyük yer tutmaktadır. Bu ölümlerdeki olay örgüsü de aşağı yukarı tüm köylüler tarafından bilinmektedir. Sözlü kültürün çeşitlenme özelliği nedeniyle anlatılarda bazı farkla görülmekle birlikte olayın vehameti, üzerine yazılan manzum ağıtla birlikte ölen kişinin toplum içinde varlığını muhafaza etmesini de sağlamaktadır. İcra ortamlarında özellikle kaza sonucu ölümlerin arkasındaki acı olayların ve geriride kalanların düşünülerek ağlama eyleminin dozunun artırılması, feryatların kopmasıacının dışa vurumunun sağlanması

ve yas sürecinin olağan biçimde yaşanması açısından önemlidir. Ağıt metinleri sayesinde olay bu süreçte defalarca yeniden yaşanmakta, düşünülmekte ve içselleştirilmektedir. Psikolojik tespitlere göre yasın normal sürecinde yaşanmadığı durumlarda, yaşam sürecinde karşılaşılan uyarıcılara bağlı olarak tekrar çok ağır ve uzun süren yas tepkileri ortaya çıkmaktadır.⁴⁷⁹ Özellikle geride yetim ve öksüz bırakan genç ölümler acı duygusunu katlamakta ve empatiyle birlikte derin izler bırakmaktadır. Gurbetten kazandığı parayla traktör alan yedi çocuk babası Faris'in aldığı traktörün devrilmesi sonucu vefat etmesi ağıt metnine şöyle yansımıştır:

“Soyha motor geri geri ahıyor.

Yavrular da al kanları yalıyor.

Akşamın acı haber geliyor.

Doğrudun motoru alın Faris'i

Galdırın motoru alın Faris'i.” (SA-37/1)

Ölümün neticesinde ölen kişi ebedi yolculuğuna uğurlanır. Ancak geride kalanlar için hayat devam etmektedir. Kabullenilmesi gereken bir yokluk, yaşanması gereken bir acı vardır. Kaybedilen kişinin yakınlığı ve ölümün şekli bu acının katlanmasına sebep olabilir. Ölüm olayının ardından kişilerin içinde bulundukları ruhsal bunalımdan kurtulamayarak intihara varan süreçler yaşadığı gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda ağıt, bireysel ve toplumsal psikolojinin sağlıklı kalmasında önemli yere sahiptir.⁴⁸⁰ Ağıt metinlerine yansıyan acıklı ölümlerden biri de intihardır. Bu tür ölümleri bireylerin ve toplumun kabullenmesi zordur. Kişinin kendisine zarar vermesi ya da ölüm noktasına taşınması insan ruhunun dehşetle karşıladığı bir olaydır. Bunun bir anne tarafından kabulü ise en zordur. Sivas ağıtları içerisinde yer alan bir vakada intihar olayının bir annenin dilinden yansıması görülür. 16 yaşında güzel bir kız olan Necmiye'nin istemediği bir adamla evlendirilmek istemesi sonucu intihar etmesi annesi tarafından ağır bir buhranla karşılanmıştır. Genç kızın yaşadığı çaresizliği, olayın sebebine ve dolayısıyla sebep olduğunu düşünülen kişilere isyanı, kendini suçlamayı içeren birçok duygu ağıda dökülmüştür. Anne evladının bu sonuna mani olamadığı için kendisini suçlamaktadır ve bu da metne şöyle yansımıştır:

⁴⁷⁹ Semra Karaca, “Gecikmiş Veda: Bir Olgu Sunumu”, **Psikiyatri Hemşireliği Dergisi**, S. 2, Yıl: 2012, s. 138.

⁴⁸⁰ Ramazan Ergöz, “Kültürel Bellek Mekânı ve Millî Kimlik Yaratmada Pınarbaşı Ağıtlarının İşlevi”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S. 47, Yıl: 2020, s. 32.

“Ben sunamı davet ettim
Acıynan, zehirinen
Telli sunam zehir içmiş
Anasına gahırınan.” (SA-41/ 1)

Psikiyatrist George Engel’e göre ciddi bir yaralanma ya da yanma fizyolojik olarak ne kadar travmatikse sevilen birinin kaybı da psikolojik olarak o derece travmatiktir. Yasın sağlık ve iyilik durumundan ayrılmayı gösterdiğini ve fizyolojik olarak bedenin homeostatik dengesini sağlamak için nasıl bir iyileşme süreci gerekiyorsa benzer biçimde yas tutanın da denge durumuna dönmesi için belli bir süreye ihtiyacı olduğunu savunur.⁴⁸¹ Engel’in bahsettiği bu süre kişiden kişiye değişse de ölüm karşısında verilen tepki ve duyulan acı genel olarak aynıdır. Yas da bu kaybın sonucundaki “acıyı hissetme” sürecidir. Ağıtlar ölümün ilk anından itibaren yaşanan bu sürecin ürünüdür. Sürece dâhildir ve sürecin belirleyicisidir. Sivas özelinde derlenen ağıt metinlerine yaşanan bu süreç de zaman zaman yansır. Çongar köyünde doğup büyüyen Rıfat ve Nurcan Çevik’in oğulları Furkan’ın trafik kazası sonucu ölümünü konu alan ağıdın bir bölümü şöyledir:

“Yiğit okur üniversite
Perçemi de deste deste
Köye geldi gara haber
Emmileri bütün yasta.” (SA-37/1)

Ölüm karşısında duyulan acıyı hafifletme yöntemlerinden biri de kadere boyun eğmektir. Ağıtlarda bunun yolu bazen eceli düşünmek, bazen ölüme sebep olduğuna inanılan feleğe çatmak, bazen de alın yazısına rıza göstermek şeklindedir. Şehit Polis Mansur Artunç için ağabeyi tarafından yakılan ağıtta kadere boyun eğme söz konusudur:

“Üç yavru bıraktın, nazlı yâr baksın
Şehit madalyanı göğsüne taksın
Seni yakan odlar cehenmem yaksın
Feleğin okunu eğleyemedim.” (SA- 80/3)

⁴⁸¹ Worden, **a.g.e.**, s. 3.

Şarkışla ilçesi, Başören köyünde derlenen bir ağıtta yıldırım çarpması sonucu hayatını kaybedeb Şahin Yardımcı için yakılan ağıtta alın yazısı şöyle vurgulanmıştır:

“Demir gapının sürgüsü

Siyah saçının örgüsü

Yıldırımdan adam ölmüş

Buymuş başının görgüsü” (SA-55/6)

Ağıt metinlerine yansıyan önemli temalardan biri de aşk acısıdır. Zamanın şartlarında görüşme imkânı bulamayan, birbirini uzaktan seven ancak kavuşamayan sevdalıların feryadı zaman zaman ağıtlara yansımıştır. Ağıt metinleri aracılığıyla âşıklar kavuşmasa bile aşkları kalmış, dillerde yaşamıştır. Gümüştepe köyü sakinlerinden Sait’in aynı köyden Nazmiye isimli bir kıza âşık olması, kızın ailesinin yoksulluk içinde büyüyen gence kızı layık görmemesi ve onu başkasıyla nişanlaması Sait’in yüreğini yakar. Bu yangının acısını ve kavuşamamaya sevbep olanlara olan kızgınlığını ağıda döker:

“Gara Meşed, garalarda galasın

Ateş düşe cayır cayır yanasın.

Sen de benim gibi öksüz galasın

Nezo bana ben Nezo’ya vurgunum

Aldırdım Nezo’yu gayet dargınım.” (SA-22/1)

Ağıtta görüldüğü gibi dile getirilen iki duygu vardır: aşk ve nefret. Sevgilinin elden gitmesinin ve ona bir daha kavuşamama duygusunun verdiği çaresizlik hissi bedduaya dönüşmüştür. Acının ve kinin iç içe olduğu ağıt, Sait’in derdinin dışa vurumudur.

Benzer bir kavuşamama Tonus köyünde Haydar Ağa ve Fadime adında bir genç kız arasında yaşanır. Aynı köylü olan iki genç birbirine sevdalanır fakat kızın ailesinin Fadime’yi komşu köyden zengin bir aileye vermesi üzerine dünyası kararan Haydar Ağa, sevdiği kızın gelin havası çalınırken ayrılığın acısını ağıda döker:

“Salanma Fadime’m tebdilim şaşar

İyinin talihi kötüye düşer

Dikenler içinde gül de biter

Fadime’m Fadime’m gurban olurum

Gönlün var ise yine alırım.” (SA-51/3)

Sevdayı ele alan bu iki ağıt, aynı zamanda Bascom’un bahsettiği folklorün dört işlevinden biri olan “sosyal baskıdan kurtulma”ya da hizmet etmektedir.⁴⁸² Kültürün genel akışına aykırı olarak başka birine sözlenmiş, nişanlanmış ve hatta evlenmiş bir kıza ilan-ı aşk etmek geleneğe aykırıdır. Ciddi sonuçları olabilecek bu durum ağıt içinde erimiş ve toplum hafızası söz konusu aykırılıktan ziyade aşkı geleceğe taşımıştır. Bir tür kayıp olarak değerlendirebileceğimiz sevip de kavuşamama ya da başka bir tabirle sevdiği kişinin başkasıyla evlendirilmesi sonucu yaşanan çaresizliğin ağıda dökülmesi de toplumu etkileyen bir durumdur. Bireyin de dünyasında ölüm açkısı kadar tesir ettiği, bazen hastalık veya intiharla sonuçlanan yıkımlara yol açtığı görülmektedir. Bu acının dile dökülmesi, toplum tarafından kabullenilmesi de rahatlama işveviyle bağlantılıdır.

Dile getirilemeyen acı içe atılmakta ve zamanla iç dünyada hasarlara sebep olmaktadır. Denilebilir ki kelimeler acının tarifidir. Kelimelerle ifade edilemeyen, diğer bir ifade ile ağıda dökülmeyen acı ise tarifsizdir. Bu bağlamda bakıldığında yas sürecinin önemli bir parçası olan ağıtların iç dünyayı rahatlatma görevi çok önemlidir. Aynı durum ağlama ve gözyaşı dökme için de geçerlidir. Ağdın kavramsal olarak ağlama eylemi ile bağlantılı olması da tesadüf değildir. Colin Murray Parkes’e göre yas işinin tamamlanması için bu acının yaşanması gerekliyse kişinin acısını bastıran ya da engelleyen her şey yas sürecinin uzamasına sebep olur.⁴⁸³ Parkes’in bu düşüncesinin karşısında ise eylemsel olarak ağlama ve ağıt yer alır. Bazı inanışlara göre ağlama eylemi dinî sebeplerle sakıncalı sayılsa da kültürel olarak ağlama ve onun söze dökümü olarak düşünebileceğimiz ağdın Türklerin yüğ törenlerinde önemli yeri vardır.⁴⁸⁴ Türklerin kültürel belleği acının yaşanması engel olmamaktadır. Tam tersine ağıtların ve yas âdetlerinin Türk kültüründeki yeri düşünüldüğünde yası toplu halde yaşama kültürün bir parçasıdır.

Türklerde yas açısından ölümden sonraki kırk gün önemlidir. Cenazelerin toplu halde icra edilen törenlerle uğurlandığı Türk topluluklarında yas süreci de

⁴⁸² Uğur Durmaz, “Bereket, Eğitim ve Eğlence Üçgeninde Bir Köy Seyirlik Oyunu: Hibibim”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 118, Yıl:2018, s. 136.

⁴⁸³ Worden, **a.g.e.**, s. 6.

⁴⁸⁴ Behruz Bekbabayi, “Muharrem Ritüellerinde İslam Öncesi İnanç İzleri: İran Türkleri Örneği”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 125, Yıl:2020, s. 116.

bireysel değil toplumsal ilişkilerle şekillenir. Toplumsal ruh ölümün ilk anlarını önemser ve ölen kişinin ailesini bu süreçte yalnız bırakmaz. Ölümün acısı da birlikte yaşanır. Psikologlara göre ilk kaybın yaşandığı sırada yeterince hissedilmeyen duygular geleceğe taşınmakta⁴⁸⁵ ve yeni kaybın meydana gelmesiyle daha derin biçimde ortaya çıkmaktadır. Kayıp acısı henüz taze iken bireylerin kendisini ifade edebilmesi ve acısını içinden geldiği gibi yaşayabilmesi önemlidir.

4.1.2. Ölen Kişiyi Geride Kalanlarla Konuşturma ve Vedalaştırma İşlevi

Ölüm, bireyin ve toplumun hayatında önemli yaralar açar. Gerçekleştiği andan itibaren kaybın yarattığı acıyla baş etme düşüncesiyle hayata devam etme çabası iç içe girer. Ağıtlara yansıyan duygular dikkate alındığında denilebilir ki beklenen, alışılmış ya da kabullenilmiş ölüm yoktur. Ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin her ölüm mutlaka olumsuz bir etki alanına sahiptir. Ancak genç yaşta ve ani gerçekleşen ölümlerin bıraktığı etkinin yaşam ve yayılma alanı daha geniştir.

Ölüme karşı çaresiz kalan insanoğlu, ölümün bıraktığı acıyla baş etmek için çareler aramıştır. Bu arayışlar neticesinde ölüm törenleri ve ölümle ilgili ritüeller şekillenmiştir. John Bowly, evrim süreci boyunca içgüdüsel donanımın kayıpların dönüşü olabileceği gerçekliği çerçevesinde geliştiğini ve geriye dönüşü olmayan kayıpların hesaba alınmadığını belirtir. Yas tutma sürecinin bir kısmını oluşturan davranışsal yanıtların kayıp nesneyle yeniden bir ilişki oluşturmaya yönelik olduğunu söyler.⁴⁸⁶ Bowly’ın ölüm ve yas konusundaki bu görüşüne ek olarak şunu söylemek mümkündür: Yas sürecinin ve ölüm acısının sözlü ifadesi olarak önemli bir yere sahip olan ağıtların işlevlerinden biri de ölen kişiyi geride kalanlarla konuşturma ve vedalaşma işlevidir. Ölen kişinin yakınları sembolik de olsa kaybettikleri kişiyle, anne ve babalar gelin olan kızları ve asker olan oğullarıyla ağıtlar aracılığıyla vedalaşır.⁴⁸⁷ Özellikle ölümün ani olduğu durumlarda kaybedilen kişiyle yaşanmayan günler, umutlar, söylenmeyen sevgiler hatta bazen içte kalan kırılganlıklar, küslükler ağıtlarda yerini alır. Bazı ağıtlarda ölen kişinin yerine konuşma, bazılarında ölen

⁴⁸⁵ Tuba Özpulat Olgun, “Travmatik Kayıpların Ardından Gelişen Yas Sürecini Belirleyen Etmenler”, (Uzmanlık Tezi), **İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı**, İstanbul, 1999, s. 57

⁴⁸⁶ Worden, **a.g.e.**, s. 3.

⁴⁸⁷ Halil İbrahim Şahin, “Balıkesir Cepnilerinde Ağıt Geleneği ve Ağıtçı Kadınlar”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, S. 2, Yıl:2011, s. 193.

kişiyile karşılıklı konuşma söz konusudur. Sivas ağıtlarında da sıkça karşılaştığımız ölüyle konuşma ve onu konuşturma, Halil'in ağıdında ölümün ardındaki sırrı çözmeyi hedeflemiştir. Eşinden boşandığı için öz oğlu tarafından vurulan Halil için ablası tarafından yakılan ağıdın bir bölümü şöyledir:

“Açın tabıdı tabıdı
Ben gardaşı göreceğim
Oğlu vurmuş yedi yerden
Niye vurmuş soracağım.” (SA:9/3)

Ağıtlarda ölen kişinin birinci ağızdan konuşturulduğu örneklere de sıkça rastlanır. Amcasının evine yapılan mersivenin çökmesi sonucu inşaatın altında kalarak vefat eden Yaşar'ın ağıdında Yaşar konuşur:

“Karagöl köyünü acı bürüdü
Ezildi vücudum, kanlar yürüdü
Beni merdivene ecel sürüdü
Muradım koynumda kaldı dostlarım.” (SA:45/1)

Ağıtlar, elbette ölen kişi için yakılır. Ama ağıt asıl ölümle psikolojik ve sosyal durumları daha da ağırlaşan geride kalanların türküsüdür. Ağıtlar, çoğu zaman bunların sorunlarını, kaygılarını, üzüntülerini, yarın için korkularını dile getirir. Ağıtta ölümden ziyade yaşam ve yaşama dair duygular yoğunlukla metne yansır.⁴⁸⁸ Sivas ağıtlarında görülen önemli hususlardan biri de geride yetim ve öksüz yavru bırakan genç ölümlerin bıraktığı acının yansımalarıdır. Geride bırakılan çocukların durumu toplum vicdanını meşgul etmiş, bu da ağıtlarda yerini almıştır. Beypınar köyü sakinlerinden Mustafa Işık için yakılan ağıtta ölünün diliyle verilen durum şöyledir:

“Sivas'tan çıktık da sağlık selamet
Düştüm kuyuya da koptu kıyamet
Küçük yavrulararım size emanet
Babadan ayrılan yavrum ağlasın.” (SA:10/1)

Ağıt metninin devamında evin reisi olan Mustafa'nın ölümünden sonraki sosyal ve ekonomik kaygı ölen kişinin ağızıyla söyle yansıtılmıştır:

⁴⁸⁸ Aydın, **a.g.m.** s. 117.

“Hasan’ım büyüsün, yerimi tutsun
Hüseyin’le Hacı her yere gitsin
Abdullah kundakta beşiğe yatsın
Güllüm nenni desin, yavrum ağlasın.” (SA:10/6)

Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir. Ancak toplumların inanış törelerinde doğum ve düğün gibi geçiş değeri taşır. Ölümden sonra d aölünün yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri devam eder. ⁴⁸⁹Ağıt metinlerinde sıklıkla konuşturulan ölü’nün öteki dünya yolculuğuyla ilgili kavramlara çok az rastlanmaktadır. Genellikle ölü, geride bıraktıklarının derdiyle söylenmekte, yaşayamadığı hayatın hayıflanmasını yaşamaktadır. Şarkışla Gazibey köyünde ikamet eden beş çocuk babası Hacı Hasan’ın ölümünden sonra yetim kalan evlatlarının yaşam mücadelesi ölüye seslenilen bir ağıtla söylenmiştir:

“Hacı Mehmet büyür de dutar yurdunu
Duran çeker öksüzlüğün derdini
Nerelisin aslan yiğit nereli
Cemse vurmuş da böğründen yaralı.” (SA-27/2)

Yetim büyüyen Seyid Kayran’ın ekmek parası kazanmak için gittiği Şarkışla’dan dönerken geçirdiği trafik kazası sonucu ölümü üzerine yakılan ağıtta da dünya kaygısı dikkati çeker. Seyid üç çocuk babasıdır. Ölümünden sonra kendisi gibi yetim kalan evlatlarının durumu ağıtta yerini alır:

“Tembel garın bekler mola başını
Seyid kim görececek senin işini
Üç gün öde gördüm senin düşünüy
Kime emaneti attın Seyid’im.” (SA-7/2)

Halk arasında yaygın inanca göre kul hakkıyla ve helalleşmeden ölmek hoş karşılanmaz. Bu nedenle ölümü beklenen yaşlı veya hasta kişilerle, uzun yolculuğa çıkanlarla helalleşilir. Ölümün ani olduğu durumlarda gerçekleşemeyen helalleşme inancı da ağıt metinlerinin “ölen kişiyle vedalaşma” işleviyle ilgilidir. Oğlunun nişan merasiminden dönerken trafik kazası sonucu vefat eden Salih Çavuş ve ailesi için yakılan ağıtta helallik alma görülür:

⁴⁸⁹ Güven, **a.g.m.**, s. 540.

“Aman ne zor imiş kazada ölmek
Sağ salim gidip de kefenle dönmek
Hak nasip etmedi sünyada gülmek
Hakkınızı helal edin yavrular.” (SA-47/1)

Bütün insanların bir kaybın ardından farklı derecelerde de olsa yas tuttuğu hakkında kanıtlar vardır. Diğer toplumların kültürlerini ve sevdiklerinin kaybına verdikleri tepkileri inceleyen antropologlar, dünyanın neresinde, hangi toplumda olursa olsun hemen hemen evrensel olanın yitirilen sevgi nesnesini tekrar kazanma ve sevilenle tekrar birleşebilecek bir ikinci yaşam inancı olduğunu söylemektedirler.⁴⁹⁰ Ağıtlarda, ruhu bedenden ayrılmış, dolayısıyla konuşma, anlama ve dinleme gibi diri bir ruhun gerçekleştirebileceği eylemleri icra etmesi mümkün olmayan cansız bedene yüklenen eylemler bu beklentiyi doğrular niteliktedir. Metinlerde ölen kişiyle buluşma düşüncesi bazen öteki dünyaya bırakılan bazen de bu dünyada varsayılan bir eylemdir. Ağıtlara yansıma biçimi değişmekle birlikte ölenle konuşma ve onu konuşturma sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ölüm olayından sonra gelecek günlerde kaybedilen kişiyle bir daha aynı ortamda bulunamama, ona söylenmesi gereken sözlerin bir daha söylenemeyeceği, anılarda kalan günlerin bir daha geri dönemeyeceği gibi düşüncelerin yarattığı duygular böyle bir temayülün sebebidir. Bu durumun neticesi olarak diyebiliriz ki ağıda konu olan kişi her ne kadar dünyasını değiştirmiş olsa da yaşadığı mahalden, evinden, sevdiği insanların dünyasından aynı çabuklukla geçip gitmez. Sözlü ortamda varlığını bir müddet devam ettirir. Hatat toplumda bıraktığı intiba, ölüm şekli ve ölümünden sonra kendisi için yakılan ağıtlar varlık sürecini uzatabilir. Bu durum bir yandan kişiye ölümsüzlük verip onu fanilikten çıkarırken diğer yandan da yaşayanların ölüm karşısındaki çaresizliğini hafifletir.

4.1.3. Ölümü ya da Kaçınılmaz Sonu Düşündürme ve Kabullenme İşlevi

Ağıt, sadece ölümlle ilgili yazılmamakla birlikte sosyal ortamda en etkili biçimini ölüm konusu üzerinde gösteren bir türdür. Gelin olma, gurbete çıkma, askere

⁴⁹⁰ Worden, **a.g.e.**, s. 3.

gitme gibi hadiseler ayrılığın verdiği üzüntüyle ağıtların yazılmasını sağlamış olsa da sonu olan ve ucunda kavuşmayı umut ettiren bir durum olduğu için bireyleri ve toplumları teması ölüm olan ağıtlar kadar etkilememiştir.

Ölüm, gerçekleştiği andan itibaren bireyin dehşetle karşıladığı, mücadele etmek zorunda olduğu, gerçek ancak kabulü zor bir olgudur. Bir insan öldüğünde ölümü bekleniyor bile olsa her zaman bu ölümün sanki gerçek olmadığı duygusu vardır. Yas tutmanın psikolojik boyutunda tamamlanması gereken ilk görev o kişinin öldüğü gittiği ve bir daha geri dönmeyeceği gerçeğiyle yüz yüze gelmektir.⁴⁹¹ Ölüm hadisesi karşısında gösterilen ilk tepki olarak niteleyebileceğimiz, “ölümü reddetme” duygusunun bilinçaltından yansması ve dile dökümü ağıt metinlerinde de karşılaştığımız hususlardandır. Altınyayala ilçesine bağlı Kürkçüyurt köyü muhtarı Fevzi Atalay’ın kullandığı kamyonetin devrilmesi sonucu vefat ettiği kazanın ardından karısı tarafından yakılan ağıtta ölüm hadisesine inanmama ve onu reddetme şöyle dile gelir:

“Ganlı gamıyon geliyor

Dertli düdüğü çalıyor

Öldü demem dilim dursun

Vezirim holta vuruyor.”

Ölümü kabullenememe durumu Şahlı köyü sakinlerinden Nuri’nin verem hastalığına yakalanarak genç yaşta ölümü sonucu yakılan ağıdında şöyledir:

“Arada bir yol gelirdi

Nuri’m evimin aynası

Yazın gidip arıyağım

Adana bunun yaylası.” (SA-50/2)

Kayıp gerçeğinin kabul edilmemesi hafif bir çarpıtmadan sanrı düzeyine kadar farklı derecelerde görülebilir. Psikiyatris Geoffrey Gorer’in mumyalaştırma olarak tanımladığı durum daha sık görülür. Burada ölen kişi geri döndüğünde eşyalarını aynı şekilde bulsun diye bu eşyalar sanki mumyalaştırılarak korunur.⁴⁹² Özellikle genç ölümlerde ölen kişilerin birinci dereceden yakınları tarafından yakılan

⁴⁹¹ J.William Worden, **a.g.e.**, s. 4.

⁴⁹² **A.g.e.**, s. 5.

ağıtlarda kabullenememe durumunun sıkça dile döküldüğü görülür. Muhtar Fevzi'nin eşinin yaktığı ağıtta Gorer'in "mumyalaştırma" dediği durum söz konusudur:

"Odasına girdim bahtım
Durmuş, işlemiyor saat
Ben eşime öldü demem
Odada oynuyor kağıt. (SA-43/8)

Yas, sevilen birinin ölümünden sonra kayıp yaşayan bireyler tarafından gösterilen fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkiler olarak nitelendirilebilir. Yas tutma, kayba verilen psikolojik yanıt, iç dünya ile gerçeklik arasında uyum sağlamak için yapılan uzlaşmadır.⁴⁹³ Tanıma göre kültürün bir parçası olan yas ve yas süreci, bireyin kaybın acısını bastırmadan yaşamasını, kayıp sonrası durumu kabullenmesini sağlar. Daha önce de belirttiğimiz gibi yasın önemli bir parçası olan ağıt, bu işlevi destekler. Çünkü ağlama eylemini toplu bir seramoniye dönüştüren ağıt, duyguların akışını kolaylaştırır. Ölüm anını, ölen kişinin özelliklerini, onunla yaşananları, hatta bir daha yaşanamayacakları düşündürerek zamansal bir gelgit döngüsü içinde bireyin anları tekrar tekrar yaşamasını ve ölümü içseleştirmesini sağlar. Üstelik birey bu eylemde yalnız değildir. Etrafındaki insanlar da onun bu eylemini destekler, eyleme katılır ve pekişmesini sağlarlar.

Bazı kültürlerde yas tutma gelenekleri kişinin kaybettiği kişiyle vedalaşmasına ve yasını uzun süre tutmasına izin vermez ve kayıptan kısa bir süre sonra normal sorumluluklarını yerine getirmesini bekler. Oysa yas tutma, geleneklerinin ölen yakınının mezara gömülmeden önce görülmesi, vedalaşılması, cenaze ve mezarlık merasimlerinde bulunulması ve her türlü yas tepkileri için izin âdetlerini içermektedir. Ancak bu tür yas tutma gelenekleriyle ölüm gerçekliği kabul edilir ve yas süreci tamamlanır.⁴⁹⁴

Genel olarak Türklerde, özelde de Sivas yöresindekisi ölüm sonrası geleneklere bakıldığında acının baskılanmadığı, ölümü kabullenmenin ve onun bıraktığı acıyla mücadelenin inançlara hâkim olduğu görülür. Ölen kişinin yakınlarının cenaze yıkanırken bulunması veya en azından cenaze yıkandıktan sonra

⁴⁹³ Karaca, **a.g.m.**, s. 136.

⁴⁹⁴ Ayten Zara, "Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci", **Yaşadıkça, Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları**, İmge Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 77.

cenazeyi görmelerinin sağlanması, cenazenin bir müddet kendi evinde bekletilmesi, cenaze namazı sonrasında helallik için eve getirilmesi gibi uygulamalar bu durumun somut ifadesidir. Bireyin ve toplumun ölüm gerçeğiyle yüzleşebilmesi ve onunla yaşaması için geleneğin parçası olmuş bu uygulamaların önemi büyüktür.

Cenaze töreninde bulunmayan kişiler ölüm gerçeğini kabul etmek için başka yollara ihtiyaç duyabilir. Ani ölümlerde, özellikle ölen kişinin bedeninin görülmediği durumlarda gerçeği kabullenme zorlaşabilir.⁴⁹⁵ Yaşları yedi ila on bir arasında değişen ve anne ve babasını kanserden kaybeden on dört çocukla yapılan görüşmede yasin ilk duyulduğunda inanılması zor fakat yapılan seramoniden sonra gerçek bir şey olarak algılanmaya başlandığı vurgulanmıştır.⁴⁹⁶ Ölüm anından itibaren başlayan ve ölünün yıkanmasından gömülmesine kadar birçok somut eylemi içinde barındıran bu seremoni birçok yönden etkili bir terapidir. Ölen kişiye son görevin yapılması, tören esnasında okunan dualar, törenden sonraki ikramlar bütünüyle bu terapinin bir parçasıdır. Ağıtlar da İslâm öncesinde ölünün bedenini göğe ağdıran dua niteliğindeki İslam devrinde bir kültür unsuru olarak varlığını korumuştur. Söyleyiş amacı kısmen değişmiş olsa da ağıtların her iki dönemde de en belirgin özelliği ölüm acısı üzerine çalışmaktır. Acının her boyutu ağıtta yerini bulur. Cinnet geçiren eşi tarafından vurularak öldürülen Leyla gelinin ağdında yaşanan acı şöyle dile getirilir:

“Guzularım ‘anam’ deyi meliyor

Garip anam saçlarını yoluyor

Gardaşlarım al ganını yoluyor

Zalım eşim, senin avın ben miydim?” (SA-16/3)

Ağıtlarda ölümü kabullenmenin en belirgin yollarından biri dünyanın faniliğine olan inançtır. Bu inanç, boyun eğmeyi ve kabullenmeyi beraberinde getirmektedir. Kuyuda biriken metan gazının etkisiyle zehirlenen Mustafa Işık için yakılan ağıtta dünyanın faniliği vurgulanır:

“Yeter âşık yeter, bu kadar yeter

Bu dünya fanidir, gelenler gider

⁴⁹⁵ Worden, **a.g.e.**, s. 6.

⁴⁹⁶ Büşra Bahar Balcı, “Yas Sürecine İlişkin Toplumsal Temsiller Üzerine Nitelikli Bir Çalışma”, **Nesne Dergisi**, S. 8, Yıl:2020, s. 98.

Kader böyle imiş, bizimki beter

Cansız bedenimi yuyan ağlasın.” (SA-10/7)

Dünyanın faniliği düşüncesiyle paralel düşünebileceğimiz ahiret hayatı ve bakiliği inancı da ölüm acısını hafifleten ve onu kabullenmeyi kolaylaştıran hususlardandır. Bu inanç ebedî âlemde buluşma umuduyla birleşir. Aslolan fani dünyada değil beka âleminde buluşmaktır. İnancın bu yönü ağıtlarda da yer alır. Eşi askerde olan Zeynep gelin ayrılık acısına dayanamaz ve inca hastaşlığa yakalanır. Onun genç yaşta ölümünü konu alan ağıtta “mahşer” inancı şöyle yansır:

“Zalim felek seni genç yaşta aldı

İşte gidiyorum, izinin doldu

Hastürk kavuşmamız mahşere kaldı

Bu yalan dünyadan göçtün mü gelin.” (SA-43/4)

Bazı ağıtlarda ölen kişinin bizzat dile getirilerek geride kalanları teselli ettiği görülür. 1997 yılında vuku bulan elim bir trafik kazasında kendisi ve ailesi vefat ewden Salih Çavuş için yakılan ağıtta ölüm acısına teslim olmama, isyan etmeme ve duaya sığınma öğütlenir:

“Sakın evlatlarım feryad etmeyin

Bize gözyaşlarıyla nara atmayın

Dualar okuyun, isyan etmeyin.

Hakkınızı helal edin, yavrular. (SA-47/9)

Ağıtlarda ölen kişi, olayın en masum kahramanını oluşturur. Kişinin ölümü çeşitli sebeplere dayandırılır. Ölenin eşi, eşine beni bir başıma bıraktın dememekte, “Felek sen ettin!” demekte ve olumsuzluğu feleğe yüklemektedir. Trafik kazasında ölmüşse, bir traktör altında kalmışsa, “Niye bindin o traktöre?” diye suçlamamakta, dağda çığ altında kalmışsa, “Niye dağa gittin?” diye sitem etmemektedir. Ölen yakınına suçlamamasında bireyin teslimiyet yönü ağır basan bir kader anlayışının varlığı ileri sürülebilir.⁴⁹⁷

Ağıtlar, ölümle içi içe metinlerdir. Türklerin tarihteki en önemli özelliklerinden biriölümü bir son olarak tasavvur etmemeleridir. Öldükten sonraki ebedî yaşama iman, ölümle Türkler arasında hiçbir millete olmayan yakınlık ve

⁴⁹⁷ Abdullah Özbolat, Saffet Kartopu, **a.g.m.**, s. 1963.

kabullenmeyi beraberinde getirmiştir. Ölümü bazen Tanrı'nın takdir ettiği kaderi, bazen de sonsuz âlemi ifade eden kavramlarla nitelendirmişlerdir. Emrihak vaki olmak, ahret yolcusu olmak, ecel şerbetini içmek, ömür defterini kapatmak, vadesi dolmak, adres değiştirmek, ahrete intikal etmek, dünyasını değiştirmek, can borcunu ödemek, dar-ı bekaya irtihal etmek, ebediyete göçmek, Hakka'a yürümek, Rahman'a kavuşmak, sonsuzluğa intikal etmek gibi güzel adlandırmalar ölümle barışık olan millî mizacın yansımasıdır.⁴⁹⁸ Türkler, “can kafesi” olarak nitelendirdikleri bedeni hiçbir zaman baki görmemiş, öldükten sonra bir kuş misali “uçmağ” olarak tanımladıkları cennetlerine uçurdukları “ruhu” ölümsüz görmüşlerdir. Aslolan ruh ve ona yüklenen anlamdır.

Ölümü kabulleniş Türklerin hayatının her alanına etki etmiştir. Özellikle İslam medeniyetiyle bütünleşerek kurulan İstanbul, Bursa, Edirne gibi Türk-İslam şehirlerinde yaşam ve ölüm yan yana ve uyum içindedir. Ölüler Osmanlı kentinde dirilerle yaşamaya devam ederler. Eski toplumumuzun insanı ölüm olayına onu geciktirip kaçarak değil; sıcak bir dostlukla kuzaklayıp yanına alarak direnir.⁴⁹⁹ Ölümü korkulası bir olgu olarak görmeyen Türk bakışı, doğal bir öğreti olarak onu kabullenme eğilimindedir. Ağıt metinlerinde de genel olarak bu bakış gözlemlenmektedir.

4.2. AĞITLARIN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Ağıtlar, birey tarafından yaratılan ancak toplum tarafından yaşatılan metinlerdir. Bunun sebebi ağıtların sözlü kültür ortamında yaratılması ve çoğunun zamanla anonim özellik kazamasıdır. İcra ortamında yakılan ve dile dökülen ağıt, topluma kazandırılır ve kültürün ürünü olur. Sosyal belleğin bir kültür ürününü yaşatması için topluma kalkı sağlaması, işlevsel olması gerekir. Ağıtlar, acının paylaşıldığı tören ortamında söylendiği için toplumu bağlayan, ortak acıların ortakdille aktarılmasını sağlayan ürünlerdir. Dil başta olmak üzere birçok kültürel değer ağıtlar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır.

⁴⁹⁸ Pervin Ergun, “Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler”, s.137.

⁴⁹⁹ İlber Ortaylı, **İstanbul'dan Sayfalar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2018, s.33.

Ölenin ardından yas tutulması ve ağıt yakılmasının toplumsal kimlik boyutunun da bulunduğunu belirtmek gerekir. Toplumsal kimlik olarak adlandırılan sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sistemin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Toplumsal kimlik, onu biçimlendiren, daha doğrusu yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk düşer. Kültürel sistem, ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü araç niteliği taşıyıcı iken kişi, ölüp gitmiştir. Ancak ölü haliyle bile bir kimliğe sahiptir, çünkü ağıt yakılan kişi, hala bizim bir parçamızdır. Ortak kimlik, ölümden sonra da sürdürülür. Kaybedilen varlığın bir daha geri gelmemesi durumu, ölünün acısını toplumda uzun süre devam ettirir. Acı ve üzüntü toplumsal kalıplar içinde ifade edilirken, ağıtlar, ölünün başında bir ayini/töreni anımsatır.⁵⁰⁰

Bu bölümde ağıtların toplumsal işlevi olarak değerlendirebileceğimiz bu unsurlar ele alınacaktır.

4.2.1. Ağıtçı Kadınlara Saygınlık Kazandırma ve Onların Sorunlarını Dile Getirme İşlevi

Aileyi sosyal yapılanmanın temeline oturtan Türkler için evlilik “sönmez bir ateş yakma” eve gelen gelin ise “evi aydınlatan ateş”tir.⁵⁰¹ Ocağın ateşinin sönmesi demek, işlevini kaybetmesi demektir. Dolayısıyla Türklerde kadın, ailenin varlık sebebi, milletin de temel dayanağıdır.

Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren kadınlarına saygın bir yer belirleyen Türkler, toplumun gelişmesinin ve ilerlemesinin hatta biyolojik anlamda türeyişinin merkezine kadını koymuştur. Özellikle Türk mitlerinde gök kaynaklı, kutsal varlık olarak tasavvur edilen kadın, ilk olarak yaratılık mitinde ortaya çıkmaktadır. Ak Ana olarak isimlendirilen kadın silüeti bu anlatıda suyun yüzeyinde belirerek Tanrı’ya “yarat” emrini vermiş ve yaratmaeylemine ilham olmuştur.⁵⁰² Altay Türklerinin bu destanına göre kadın, insanlığın ilk atası olmanın ötesinde ilahî bir yerde bulunmaktadır.

⁵⁰⁰ Abdullah Özbolat, Saffet Kartopu, **a.g.m.**, s. 1963

⁵⁰¹ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s. 254.

⁵⁰² Banarlı, **a.g.e.**, s. 11.

Türk destanlarında, ili yönetecek olan kağanların annesi veya eşi olan kadınlar, kutsiyel sembolü bir ışıkla ya da yer-su ruhuyla anılmıştır. Destana göre Oğuz Kağan, günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözlerinin parlamasıyla dünyaya gelmiştir.⁵⁰³ Oğuz soyunun tarihi ve biyolojik öyküsü Ay Kağan'la başlamıştır. Kadın destana göre Türk milletinin, kutlu Oğuz boyunun, ilk atası olmuştur.

Oğuz Kağan'daki ilk ecdad anlatısının benzer biçimde Buryatlarda da olduğu görülmektedir. Yaygın olan mitolojik anlatıya göre, iki kadın şaman, Aysihan ve Husihan mucizevî şekilde Buryatların ecdadı olan Balagat ve Ehirit'i doğurmuş veya bulup büyütmüştür.⁵⁰⁴

Türklerin taştan tarihi olarak niteleyebileceğimiz Orhun Abideleri'nde de kadın Tanrı'ya yakın bir konuma oturtulmuştur. Abideye göre Türk Tanrısı, İlteriş Kağan'ı ve onun eşi İlbilge Hatun'u Türk milleti yok olmasın diye göğün tepesinde tutup kaldırmıştır.⁵⁰⁵

İslam öncesi Türklerde devlet yönetiminde söz sahibi olan, hükümdarın annesi ve eşi olarak da önemli bir vazifeye haiz görülen Türk kadını, konum itibarıyla çağdaşlarının çok ilerisinde, kutsal bir saygınlığa sahip olmuştur. Zamanla, Türklerin iletişimşim halinde bulundukları farklı milletlerin kültürlerinden ödünçlenilen anlayışlar, yerleşik kültürdeki iş bölümü ve sınıflaşmanın etkisi, yeni kabul edilen İslam inancının yorumlanış biçimleri gibi sebeplerle Türk toplumunda kadın algısı değişmeye başlamıştır. Önce yazılı ve tercüme eserlere yansıyan bu anlayış farkı zamanla sözlü eserlere ve dolayısıyla halk yaşamına da etki etmeye başlamıştır. Dede Korkut Kitabı'nın mukaddime kısmında gördüğümüz olumsuz kadın tipleri hikâyelere de girer. Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek boyunda yalan söyleyen, fitne çıkartan, kırk oynaşlı olarak nitelenen kadın tiplerine rastlanır ki Türk destan geleneğinde bunun örneği yoktur.⁵⁰⁶

Sosyal hayatta atlı göçebe kültürün yerini yerleşik kültür almaya başladığında yaşam biçimi değişikliğe uğramıştır. Sadece kadının değil erkeğin de statüsünü değiştiren bu durum baskın kültürel etkileşimler nedeniyle Türk kadını sosyal hayata

⁵⁰³ Naciye Ata Yıldız, **Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 369.

⁵⁰⁴ Fuzuli Bayat, **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25.

⁵⁰⁵ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, s. 13.

⁵⁰⁶ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, s. 84.

daha az iştirak eden bir konuma çekmiştir. Sosyal ve ekonomik yaşamın kültüre olan baskısına rağmen kadının yerleşik kültür öncesi konumunu devam ettirdiği ender rollerden biri, ağıtçı kadın kimliğidir. Türk ağıtlarının en bariz özelliklerinden biri ağıt söyleyen kişilerin hemen hemen hepsinin kadın ağıtçılardan oluşmasıdır. Ölüye ağlama törenlerini sadece kadınlar düzenler ve yürütür.⁵⁰⁷

Ağıtlar, kadın yaratıcılığının eseridir.⁵⁰⁸ Ağıtları yakanların ve hatta ağıdın icra ortamını kurran ve yönetenlerin kadın olması, iki önemli işlevi yerine getirmektedir. Bunlardan ilki kadınların bu törenlerde ve törenlerden zamana kalan ağıt metinleri üzerinden saygınlığının artmasıdır. İkincisi ise kadınların toplum baskısının üstünde, kendi yarattıkları bir ortamda, kendilerine kültürün doğal bağlamında sağlanan imkânla yaşadıkları cinsiyet temelli sorunları dile getirme fırsatı sunmasıdır. Ağıt metinleri incelendiğinde ikinci işlev bir dayanışma ve farkındalık ekseninde dikkat çekmektedir. Toplumun koyduğu sınırların içine hapsolan kadın kimliği, ağıtlarda bazen sessiz bir öfkeyle, bazen çaresizlikle dile getirilmektedir. Sevdiği insanla evlendirilmeyen, aile büyüklerinin kararıyla kendisine layık görülen kişiyle evlenmek zorunda bırakılan, çocuksuz kaldığı için evlendiği kişi ve ailesi tarafından hor görülen, erkek evlat doğurmadığı için eşinin doğum yatağında yalnızlığa mahkûm ettiği, üzerine kuma getirdiği kadınlar cinsî kimlikle ilgili yaşadığı sorunları çoğu zaman bilinçdışı sıralanan sözcüklerle dile getirirler.

Ağıtları yaratanlar büyük çoğunlukla kadınlar olduğuna göre bu durumda duyguları, düşünceleri, endişeleri yansıyan kişiler de kadınlar olmaktadır. Söz konusu olan yalnızca kendi duyguları, düşünceleri, endişeleri olmasa da başkalarının duygularını, içine düştükleri zor durumu yansıtan bakış açısı yine kadına aittir.⁵⁰⁹

Ağıt metinlerinde sıkça gördüğümüz olaylardan biri erkeğin egemen olduğu toplumda sevdasını gizlemek zorunda kalan ve yine aile büyüklerinin kararıyla kendisine layık görülen kişiyle çoğu zaman rızası alınmadan evlenmek zorunda bırakılan kadınların dramıdır. Bu durum bazen kadının mutlak bir boyun eğişle gittiği yerde yaşadığı her sıkıntıyı göğüslemesiyle sonuçlanır. Bazen de ağıt

⁵⁰⁷ Merdan Güven, *Anadolu Ağıtlarının Türkleşmesi Süreci ve Üç Ağıt Örneği*, s. 122.

⁵⁰⁸ Başgöz, *a.g.e.*, s.77.

⁵⁰⁹ Aydın, *a.g.m.*, s. 110.

metinlerine yansıyan ve yıllarca toplumun hafızasından silinemeyen acıklı hikâyelere dönüşür. Ağıtlardaki baskın kadın kimliği kendisine reva görülenin çoğu zaman farkında bir üslupla bu sorunu dile getirir. Yetim büyüyen Necmiye'nin annesi de kızının amcası tarafından istemediği biriyle evliliğe zorlanması sonucu intihara sürüklendiği hadisenin ardından yaktığı ağıtta farkında olduğu bu baskıyı isyan, çaresizlik ve acıyla ağıda döker. Arkasında kimse olmadığı için kendisine reva görülene sesini çıkaramayan Necmiye özelinde yaşanan sosyal sorun ağıda şöyle yansır:

“Gurbanlar oluyum bacım
Yüreğime vurdu acım
Yetimin hali beyle
Kimseye yetmedi gücüm.” (SA-41/5)

Ağıtlarda kadınlarla ilgili yansıtılan sorunların temelinde kadına söz hakkı tanımayan sosyal yapı vardır ve gösterilen tepki de bunadır. Eşi ölen kadının toplum tarafından “dul” olarak tanımlanması ve bu tanım doğrultusunda yine aynı toplumun uygun gördüğü, düzenlediği, dayattığı bazı şartlar ağıtlarda kadınların ortak tepkisine dönüşür. Nişanlısı Celal'in evlilik hazırlığı içindeyken ince hastalığa yakalanıp ölmesi Döndü kızın yüreğini yakar. Henüz düğün alayı kurulmamış ancak resmi nikâhı kıyılmış olan Döndü, toplumda kendisini bekleyen yeni kimliğe isyanını şöyle dile getirir:

“Ne yokuşun dibindeyim
Ne inişin başındayım
Bana dulluk yakışır mı
Daha on beş yaşındayım?” (SA-57/35)

1970 yılında Hanlı köyünde yaşanan bir olayda da kadın kimliğinin yok sayılması söz konusudur. Çalıştığı inşaata geçirdiği kaza sonucunvefat eden Cavid'in eşi, çocukları da olduğu için evden çıkarılmak istenmez. Aile meclisinin aldığı bir kararla küçük kayını Hacı Ömer'le nikâhlanır. Ancak Hacı Ömer, amcasının kızı Anış'le nişanlıdır. Sevdığının nişanlandığını duyan Anış, bu acıyla bir ağıt yakar. Ağıtta söz konusu töreye isyanını dile getirir:

“Gapımızın önü yohuş
Olmaz olsun adım Anış

Emmioğlu almam demiş
Gelin zornan nikâh olmuş.”

Ağıt, acı ortamında ve doğaçlama olarak olayın çeşitli yönleriyle anlatıldığı türdür. Bağlam merkezli olduğu için olay anında ortaya çıkan duyguların gelişigüzel biçimde söze döküldüğü görülür. Ağıda özgü, bu fazla ölçüp biçmeye, bilincin denetimine fırsat vermeyen yaratım süreci kadınların anlık seçimlerine bağlı olarak bilinçdışı duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkması anlamına gelir. Bu durum kadınların erkek egemen toplum içindeki bastırılmış duygularının aşağı sayılan toplumsal konumlarına ilişkin dile getirilemeyen düşüncelerinin ağıt yoluyla dışa vurulduğu görüşüne zemin oluşturabilir.⁵¹⁰

Ağıt metinlerinden anlaşıldığı üzere dul kalan kadınların önemli sorunlarından biri de eşinin evinde kalıp kalmaması meselesidir. Çocuklu kadınlar, yaşı ilerlemişsem genelde eşinin evinde kalmakta, genç ise farklı çözümler aranmaktadır. O çözümlerden biri evde bekâr kayın varsa gelini onunla nikâhlamaktır. Bunda özellikle geride kalan çocukların durumu göz önünde bulundurulmaktadır. Çocuk yoksa çıkabilecek olası dedikodulardan çekinildiği için gelin babasının evine yollanmakta veya gelinin ailesi gelip kızlarını almaktadır. Bütün bunlar yaşanırken olayın asıl öznesi olan kadın ise genellikle seyircidir. Kaderine veya verieln karara razıdır. Evin tek oğlu olduğu için ocak yansın diye askere gitmeden evlendirilen Seyit, görev sürecinde arkadaşlarıyla Yeşilirmak olduğu söylenen ırmağa gzmeye gider. Yine söylenenlere göre ırmağa girer ve yüzme bilmediği için akıntıya kapılıp boğulur. Geride bir kız çocuğu bırakan Seyit’in bu genç ölümü sonucu yakılan ağıtta eşinin baba evine gönderilmesine tepki vardır:

“Güccük yaşım gelin başım
Suya giden cahil eşim
Ölürüm evimden çıkmam
Çıhartır deli gardaşım.” (SA-48/3)

Kadın dayanışmasının ağıt metinlerinde görüldüğü kavramlardan biri de “kumalık”tır. Sivas bölgesinde sık görülmemekle birlikte yaklaşık bir asırlık zamana yayılan metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Çocuğu olmama, erkek çocuk

⁵¹⁰ Aydın, **a.g.m.**, s.111.

doğuramama, gurbete gitme, hastalık gibi sebepler kadınların üzerine evlenme sebebi olarak olay örgüsüne yansır. Ancak metinlerdeki kahraman bakış açısı kumalık kavramının karşısında ve üzerine kuma gelen kadının yanındadır. Bir oğlu olan Saadet gelinin öyküsü bunlardan biridir. Saadet'in eşi Remzi çalışmak için uzun yıllar gurbete gider. Belli bir süre sonra Remzi hakkında söylentiler çıkar. Söylentilere göre Remzi resmî nikâhlı olmasına rağmen başka biriyle evlenmiştir. Dedikodular Saadet'in kulağına gider ve kadın vereme yakalanır. Hastalık oğluna da bulaşır. Önce oğlu vefat eder sonra da bu acıya dayanamayan Saadet ölür. Gelinin akrabası tarafından yakılan ağıtta duruma tepki vardır:

“Gelin İstanbul’a getmiş
Arhasını vermiş dağa
Üstüne niye evlenmiş
Emmioğlu soysuz ağa?” (SA-59/1)

Ağıtlardan anlaşıldığına göre bireylerin kadını cezalandırdığı mevzulardan biri de çocuksuzluk veya erkek çocuğa sahip olmama durumudur. Böyle bir durumda evlendiği kişi veya ailesi tarafından horlanan kadının içine düştüğü duygusal yıkım intihara kadar giden elim olayların da sebebi olmuştur. Toplum vicdanı ve ağıtlardaki kadın olgusu bu duruma rıza göstermemiş, kadının yanında bir tavırla buna isyan etmiştir. Gümüştepe köyünden Dursun Çavuş’un oğlu Veli’yle evli olan Gülenaz, üç kız çocuğu annesidir. Dördüncü çocuğa hamiledir. Anlatılanlara göre eşi veli, dördüncü çocuğun kız olması durumunda kendisine müjdecî yollanmamasını söyler. Bebek doğra ve görürler ki yine kız olmuştur. Yaşadığı psikolojik baskıya ve eşini

N kendisinin yanına gelmemesine dayanamayan Gülenaz, çocuğun eşini kendi eliyle kopararak canınan kıyar. Bu acı ölüm köylülerin hafızasından silinmez ve Veli’nin akrabası tarafından yazılan ağıta şöyle yansır:

“Getir gejjereyi getir
Ben tezeğe gideceğim
Veli üstüme evlenmiş
Babamgile gideceğim” (SA-23/4)

Bir felaket veya ölüm olayına bağlı olmadığı halde bazı düğün türküleri ağıt karakteri gösterir. Mutlu bir olayın ağıda dönüşmesi ataerkil aile yapısıyla ilişkilidir. Bu düzende kocanın evinde genç kızı, anne olana kadar hatta erkek çocuk doğurana

kadar zor işler, hor görülme, aşağılanma ve değersiz sayılma beklemektedir.⁵¹¹ Ağıtlarda bu gün görmeme veya hor görülme durumu da kadın bakış açısıyla yansıtılır:

“Gaynanam bibimdi taraf çekmezdi

Bu da benim deyi dönüp bahmazdı

Çoh hizmetin ettim, gine bilmezdi

Gine ne yaptıysam dil vurdu beni.” (SA-30/4)

Gürünlü Medine Kayapınar’ın kendi hayatını anlattığı ağıtta toplumun kadın üzerinde kurduğu baskı da dile getirilir. Kadın bu baskıyla anneliğini, eşliğini, genç kızlığını, sevdasını yaşayamaz. Bu bir kadının değil bütün kadınların ortak sorunu”dur:

Dört çocuk oldu da ana olmadım

Ayıp idi, heç başına varmadım

Ne olsa da heç işimden galmadım

Nisan yağmurunda sel vurdu beni.” (SA-30/3)

Kadın bütün toplumların temelidir. Kadının olmaması demek insanlığın biyolojik anlamda çoğalamaması ve yok olması demektir. Bütün insanlar öncelikle bir ananın evladıdır. Ancak ekonomik ve sosyal koşullar, inançlar ve etkileşimler toplumların kadına bakış açısını etkilemiş, zamanla alanı daralan kadın her zaman gereken mücadeleyi gösterememiş ve ona tanımlanana razı olmaya başlamıştır. Türklerin ölüm törenleri İslam devrinde de kadının hakim olduğu ender alanlardan biri olatrak kalmıştır. Yakılan ağıtların menşeyinin kadın ruhu ve kadın duyguları olması cinsiyet temelli bir dayanışmaya da vesile olmuştur. Günümüzde de önemli bir sorun olan kadına gösterilen şiddetin psikolojik olanı dahi ağıtlarda yerilmiş; kumalık, zorla evlendirme gibi kadın ruhunu yok sayan yaklaşımlar metinlerde dışlanmıştır. Sevdiğiyle evlendirilmeyen kadınların yaşadığı acılar ve buna sebep olanlara duyulan öfke de metinlerde yerini bulmuştur. Ağıtlar bu çerçevede kadınların tepkilerinin, isyanlarının, beklentilerinin, kimliklerinin yansıması olarak sözlü kültürün, kadın dilinden, önemli verileridir. Hata denilebilir ki kadın bakışını bu kadar açık ve net yansıtan bir ikinci türden bahsetmek zordur. Ağıtlar birinci

⁵¹¹ Başgöz, a.g.e., s. 95.

ağızdan kadın eseri olduğundan kadının kadına ve kendisine, topluma bakışının yansımasıdır.

4.2.2. Haksızlık, Adaletsizlik ve Zulümleri Dillendirme- Protesto İşlevi

Ağıtlar, sözlü kültürün ürünüdür. Bütün halk edebiyatı verimlerinde olduğu gibi ağıtlar da öncelikle bir kişinin eseridir. Zamanla ilk söyleyeni unutulur ve anonim özellik kazanırlar. Çıkış noktası bireysel olmakla birlikte şunu unutmamak gerekir ki folklor ürünleri toplumun çabasıyla canlı kalır ve kültüre mal olur.

Sözlü ürünlerin kuluçka evresi yazıya geçirilene kadar olan dilimdir. Bu evrede ürün tamamıyla toplumun ruhuna, hissiyatına, vicdanına ve hafızasına emanettir. Bu ortamda ürünün canlı kalabilmesi için toplumun onu kabullenmesi şarttır. Bu nedenle anonim kültüre ait bütün metinler sosyal içerik ve işlevi içinde barındırır. Genelde türkü ve onun özelinde ağıt için de durum böyledir. Türkü aracılığıyla yaşanan sevinç ve acılar tek tek kişilerin yaşantısını aşarak toplumsal dokuyu güçlendirir ve birlik duygusunu pekiştirir. Amaç kimi zaman protest bir tavırla toplumda yanlış olarak görülen uygulamaların yok olması kimi zaman da toplumsal kurumların güçlenmesidir.⁵¹²

Bütünöyle duyguların ifadesine dayalı olan türkülerin kişiye duygusal açıdan en sıkıntılı olduğu zamanlarda coğrafi çevresi ve biyolojik sınırlılıklarından kaçıp kurtulma imkânı vermesi mümkündür.⁵¹³

Fertlerin sosyal davranışlarıyla bağlı bulundukları toplumun çizdiği ve belirlediği sınırlar arasında sıkı bir bağ vardır. Fertlerin davranışlarının bağlı bulunduğu sosyal bağlamda bir anlam ifade ettiğini söylemek gerekir. Bu davranışlar üzerinde kurulan baskı da toplumun kalıplarıyla doğrudan bağlantılıdır. Ağıt metinlerinde bazen bireysel istekler, yoksulluk, işsizlik gibi sorunlar ahlakî normlarla kısıtlanmış bazı hazların rahatlıkla dışa vurulduğu görülür. Aslında bu bireysel konular aracılığıyla din, yönetim, yoksulluk, işsizlik, göç, özel mülkiyet, çok eşlilik gibi toplumsal konuların bir analizi çoğu zaman da eleştirisi yapılır. Başka bir deyişle

⁵¹²Mustafa Yıldız, “Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2011, s. 54.

⁵¹³Gülay Mirzaoglu, **Halk Türküleri**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2015, s. 26

türküler, üstü örtülü olarak halkın iktidar karşısındaki ortak dilidir.⁵¹⁴. Ağıtlar da bir türkü türü olarak düşünüldüğünden türkülerin bu işlevini yerine getirir.

Türkülerde protesto edilen iktidar, kimi zaman padişah, kimi zaman ağa, kimi zaman felek, kimi zaman da sevgilidir.⁵¹⁵ Celkenyurt köyünün sevilen delikanlısı Ömer, Sarıkamış gazisi olmuş, vatanına döndükten sonra da Sivas ve civarında halka zarar veren Ermeni çeteleriyle mücadele etmiştir. Gösterdiği kahramanlıktan dolayı Ömer'in namı yaşadığı civarda yayılmış, halkın büyük takdirini toplamıştır. 1921 yılında Anadolu artık özlediği barış ve istiklâl ortamına kavuşunca Ömer de yuva kurmak istemiştir. Elbistan'da Dudu adında bir kızla nişanlanmış fakat nişanlısı Afşinli Hüseyin Ağa'nın oğluyla kaçmıştır. Bunu namus meselesi olarak gören Ömer de oğlanı asker sevkıyatı sırasında bölüğünün içinde bulup vurmuştur. Bundan sonra Ömer artık devletin karşısında, kötü namı Ankara'ya kadar giden, valinin “vur emri” verdiği, aranan bir eşkıya olmuştur. Göğdeli denilen bir mevkiye geldiğinde köylülerden birinin jandarmaya haber vermesi sonucu baskın yiyen Ömer vurulmuştur. Ancak halk onun öyküsüne bu acı sonu yakıştıramamış; onun yiğitliğini de onu vurana d aunutmamış ve ağıda yansıtmıştır:

“Emmisinin adı Ali

Odasının yanı halı

Şu Ömer'i vurun demiş

Sivas'ta oturan vali.” (SA-28/12)

Aynı ağdın devamında yönetime de gönderme yer alır:

Göğdeli'nin boz dumanı

Hükümet bilme zamanı

Ben gardaşı yolcu ettim

Ot biçme, orak zamanı. (SA-28/12)

Yöre halkının genel temayülü yönetimin yanında ve devletçi bir tavidir. Ancak Ömer, Ermeni çetelere karşı mücadelesi ve Sarıkamış gazisi olması sebebiyle “yiğit” tanımına uygun bir saygıyla sevilmiştir. Bundan olsa gerek Ömer'i vuran askere de tepki dile getirilmiştir:

⁵¹⁴ Yıldız, a.g.m., s. 54.

⁵¹⁵ Yıldız, a.g.m., s. 54

“Bacısının adı Ayşe
Kan bulaşmış çatık kaşa
Gavurmuş, gavur Hakkı
Nişan almış altın dişe.” (SA-28/13)

Ömer’deki isyana benzer bir isyan da Süleyman’ın ağıdında görülür. İki köy arasında su kaynağı nedeniyle çıkan anlaşmazlığı bastıramayan jandarma, havaya ateş açar. Seken kurşunlardan biri beş çocuk babası Süleyman’a isabet eder. Buna içerleyen sosyal hafıza ağıdı şöyle yakar:

“Yoh muydu bunun evi
Bir gece evinde yata
Beş tane guzu galdı
Başçavuş ocağın bata.” (SA-62/4)

Ağıtlarda dile getirilen sosyal sorunlardan biri de yoksulluktur. Atın çifte atması sonucu on yedi yaşında hayatını kaybeden Ethem Darıcı’nın ağıdında yoksulluğa isyan vardır:

“Gurbanlar oluyum oğlan
Ağlıyanlar senin oban
Kör olsun yohluğun gözü
Tohuma mı gitti baban.” (SA-3/1)

Sivas, nüfusunun büyük bir kısmında işsizlik ve yoksulluk nedeniyle gurbete gönderen şehirlerimizdendir. Bu nedenle gurbet kavramı d ağıtlarda bir isyan temayülü olarak yerini alır. Mehmet Hanifi’nin trafik kazası sonrasında ölümü üzerine yakılan ağıtta gurbet teması işlenir:

“Neye gerek idi o köye gitmek
Bize yeter idi bir yarım ekmek
Neye gerek idi gurbete gitmek
Alnımın yazısı gara guzular.” (SA-35/7)

Normal zamanlarda söylenmeyecek, ayıp sayılan, saygısızlık olarak yorumlanan sözler bile ağıtlarda dile getirilir. O zaman ağıtçı da söyleyen de içini boşaltmış ve öfkesini almış olur.⁵¹⁶ Bu öfke bazen geleneğe, âdete, töreye de yönelir.

⁵¹⁶ Aydın, **a.g.m.**, s. 111.

Gürün ilçesinde ikâmet eden Medine Kayapınar kendi hayatı özelinde yöredeki birçok kadının ortak isyanını ağıdında dile getirir:

“Beşik kertmesiydim verdiler beni
Töre bozulmaz mı sürdüler beni
Yirmi beş külfetle yordular beni
Selvinin başında dal vurdu beni.” (SA-30/2)

Türkülerde geçen dağ imgesi bir yandan seven ve sevilen arasındaki kavuşmanın engeli olarak görülürken bir yandan da türkünün yakıldığı bölgenin coğrafi özelliğine dikkat çeker. Ayrıca dağlar iktidarın ulaşamadığı bir doruk olarak isyan mekânıdır.⁵¹⁷ Bu durum sergilediği yiğitlikle yöre halkının gönlünü kazanan Ömer’in ağıdında da görülür. Çünkü dağlar Ömer’in pusu ve saklanma alanıdır:

“Sabahınan bir guş öter
O da dağların çiğeni
Aslı Bozokludur ama
Kendi Hayvalı yeğeni.” (SA-28/5)

Yaşar Kemal’e göre kimi ağıtlarda yumuşak, boyun eğen, oluruna bırakan, başkaldırmayan, kaderine razı olmuş duygular varsa da böyle duyguları söyleyen ağıtlar azdır. Ağıtların çoğunluğu şiddettir, öfkedir, başkaldırmadır; biraz da yakınma, sonsuz acıdır.⁵¹⁸ Bu isyan ve sorgulama bazen Allah’a, kadere, feleğedir. Hanife Çevik için yakılan ağıtta Allah’ın takdirini sorgulama vardır:

“Bacısının adı döne
Eline vurmamış gına
Gurban olam Gadir Mevla’m
Nasıl gıydın bu yiğide.” (SA-54/7)

Güney köyü sakinlerinden yedi çocuk babası Faris’in trafik kazası sonucu ölümü üzerine yakılan ağıtta da sitem yer alır:

“Boz pantolon bacağında eşim oy oy
Eşim Alman ocağında yandım oy oy
Nasıl gıydın Gadir Mevla’m oy oy

⁵¹⁷ Yıldız, **ag.m.**, s. 53.

⁵¹⁸ Aydın, **a.g.m.**, s. 112.

Körpe guzum gucağında yandım oy oy. (SA-38/1)

Peter Thomas, kader ve matem arasında bir ayrıma giderek kaderin kişinin bağlandığı bir figürün kaybedilmesi durumunda yaşadığı üzüntü, kızgınlık, suçluluk ve şaşkınlık duygularına işaret ettiğini, matemın ise bir bireyin kaybedilmesinden dolayı verilen kültürel nitelikteki sosyal tepki olduğunu dile getirir.⁵¹⁹ Thomas'ın belirttiği gibi matem ya da yas dediğimiz süreç bireyi de içine alan sosyal yapının sınırlarında yaşanır. Toplumun koyduğu kurallara, âdetlere, geleneklere göre yaşanır. Diyebiliriz ki yas sürecini de bu süreç dâhilindeki ritüelleri de belirleyen kültürel kodlardır.

Bascom'a göre folklor, kültürün istikrarlılığının sürmesi için önemli bir mekanizmadır. Gençlikte gelenekleri ve ahlakî standartları telkin etmek, yetişkin olduğunda uygun davranışları ödüllendirmek, yoldan çıktığında küçümseme ya da eleştiriyile cezalandırmak, kurumlar ve âdetler sorgulandığında ya da onlarla mücadele edildiğinde akılcılaştırma sağlamak, onlarla oldukları gibi yetinmeyi önermek ve günlük yaşamın zorluklarından, eşitsizliklerinden ve adaletsizliklerinden telafi edici bir kaçış sağlamak için kullanılır.⁵²⁰ Bu kaçış bireye aynı zamanda bir rahatlama ortamı sağlar ve söz konusu toplumsal baskının suç olarak dışavurumunu önler. Folklorun doğal bağlamında otorite veya toplumsal yargılara karşı sergilenen her türlü hareket ve isyan yine aynı bağlamda kabul görür.

4.2.3. Kültürü ve Değerleri Aktarma İşlevi

Hakın sahiplendiği, yaşamına etki eden, öğretici olarak gelecek kuşaklara aktardığı her türlü değer kültürün bir parçasıdır. Başka bir deyişle kültür, halkın sosyal bünyesinde varlığını koruyan işlevsel bir unsurdur. Halk, kültürü işlevine bağlı olarak yaşar ve yaşatır. İşlevsizleşen bir kültür unsuru yerini başka bir unsura bırakır ve yok olur.

Kültür, özel bir bağla bir arada bulunan topluluğun içinde şekillenir ve varlığını korur. Kan bağına da içeren tarih, gelecek fikri, vatan gibi ortaklıklarla perçinlenen bu topluluk, millet olarak tanımlanan kimlikli ve kişilikli bir kitledir.

⁵¹⁹ Öykü Terzioğlu, "Metin ve Aksiyon/Performans Olarak Ağıt ve Edim Bilim", **Millî Folklor Dergisi**, S. 118, Yıl:2006, s. 119.

⁵²⁰ Abdulkadir Emeksiz, **Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa**, Mühür Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 47.

Millî kimlik ve kültür birbirini koruyan ve besleyen kavramlardır. Birinin olmadığı bir ortamda ötekinden bahsetmek güçtür.

Genel olarak bakıldığında müzik kültürün önemli bir parçasıdır. Milletin duygu, düşünce ve tepkilerini kendi diliyle aktarmanın yanında kullanılan aletler, icra ediliş sebepleri gibi birçok kültürel unsurun kesiştiği yerdedir. Toplumların sanatsal başarıları oldukça çok yönlüdür ancak bu yönlerden hiçbiri müzik kadar toplumun tüm kesimlerine seslenen ve toplumsal yapıyı etkiler nitelikte değildir. Bu bakımdan kültürel yapının oluşması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında müziğin önemli bir yeri vardır.⁵²¹ Müzik, inanç, davranış, ahlak; araç-gereç gibi birçok kültür kolunu içinde barındırır. Maddî ve manevî kültürü ilgilendiren dalalr müzikte buluşur. Bu nedenle hangi kolu olursa olsun halkın anonim ortamda dillendirdiği her türlü müzik onun yaşam tarzının da bir kesitidir.

Sosyal antropoloji açısından her türkû toplumun kültürel tercihlerinin varlığını yansıtan toplumsal bir üründür.⁵²² Türkülerde bir toplumun hayata bakış açısı, duaları, bedduaları, aile yapısı, kadın algısı, değerleri gibi birçok unsur kuşaktan kuşağa aktarılır. Ağıt biçimindeki türkülerde de halkın ölüm karşısındaki tavırlarını, ölümü nasıl içseleştirdiklerini ve hayatın parçası haline getirdiklerini görürüz.⁵²³ Esasen konusu ne olursa olsun bütün türkülerde millî kimlik ve milletin yaşam felsefesi ile ilgili birçok unsur bulunur. Ağıtlar için de durum böyledir. Teması ölüm olan ağıtların içinde tarihe yazılan sözcükler, söz varlıkları, yaşam biçimleri, giyim, gelenek gibi milleti millet yapan kimlik şablonlarıyla karşılaşılır. Sivas özelinde incelenen ağıtlarda bazıları günümüzde unutulmaya başlayan inanç, töre, anlayış yer alır. Sadece ölümle sınırlı olmayan bu kültürel unsurlar ölüm olayının verdiği acıyla yalın ve doğal bir üslupla sözlü hafızaya kaydedilir.

Sözlü edebiyat ile müziğin bir araya gelerek özgün bir biçim kazandığı türkülerin temel eksenini felsefenin soyut kavramlarla tanımladığı değil de yaşayan, acı çeken, sevenen, değiştirmek isteyen umut eden, kimi zaman da umudunu yitiren somut insandır. Türküler bu somut insanın dünyayla ilişkisinde varlığa getirdiği tüm değerlerin, toplumun yaşam biçimini belirleyen inançlarının bir tezahür alanı

⁵²¹ Yıldız, **a.g.m.**, s. 51.

⁵²² Yıldız, **a.g.m.** s. 53.

⁵²³ Yıldız, **a.g.m.** s. 55.

durumundadır.⁵²⁴ Esasen bütün milletlerde ya da kültürlerde de türkülerin en yüksek düzeydeki işlevi ait olduğu ulusun ortak ruhu olmaktır. ⁵²⁵ Bu ortak ruh, tarihten bugüne ağıt türüne ehemmiyet veren, ölülerini ağıtlarla uçmağa yollayan Türkler için son derece belirgib çizgiler içermektedir. Günümüzde teknolojik şartların, kültür ödünçlenmelerinin etkisiyle varlığı tehlikeye düşen ve hatta yok olan birçok inanç ağıtlara nakşedildikleri haliyle yaşamaktadır. Günümüzde yok olmaya yüz tutmuş uygulamalardan biri de ölen kişinin adının ailede yeni doğan birine verilmesidir. 1957 yılında meydana gelen olayda Mehmet Yılmaz askerlik görevini yerine getirmek üzere üzere gittiği Fırat nehrinde boğularak vefat etmesi üzerine yakılan ağıtta bu gelenek söz konusudur:

“Anam senin üç oğlun var
Vermez Mehmet’in tadını
Beşikteki ağ bebeğe
Goyah Hafız’ın adını.” (SA-63/13)

Sivas yöresinde geçmişte var olan ancak son yirmi yılda kaybolmaya yüz tutan âdetlerden bir de “gelinlik etme”dir. Söz konusu bu âdete göre yeni evlenen gelin evde başta kaynatası olmak üzere aile büyükleriyle bir müddet konuşmaz. Bu müddet bazen birkaç sene bazen birkaç ay bazen de ömür boyu sürebilir. Bu durum söz konusu aile büyüğünün izniyle kaldırılabilir. Ağıtlarda bu gelenek de yer alır:

“Adil askere gidiyor
Valizini düzeceği
Gınamayın gayınlarım
Gelinliği bozacağım.” (SA-61-3)
Söz konusu gelenek başka bir ağıtta şöyledir:
“Mezarlıkta gezeceğim
Al duvağı çözeceğim
İzin verin gayınlarım
Gelinliği bozacağım.” (SA-70-15)

Charles Seeger’e göre halk türküsünün başlıca işlevi, kültürü kuşaktan kuşağa aktarmaktır. Kazanılan özelliğin muhafaza edilmesi demek olan kültürel gelenek

⁵²⁴ Yıldız, **a.g.m.**, s. 52.

⁵²⁵ Gülay Mirzaoglu, **Halk Türküleri**, s. 13.

sayesinde kişi, bir önceki kuşak sona ermeden yeni kuşağın başlamasına kadar geçen zaman aralığında yaşamış insanlarla iletişimi mümkün kılan zaman birleştirici bir geleişme elde eder.⁵²⁶ Seeger’in bahsettiği zaman birleştiricilik yönü kuşaktan kuşağa kurulan bağ ile ilişkilidir. Yaşanan ortak acılar, aşklar, başkaldırı ve isyanlar bir yandan ortak hafızayı ve tarih şuurunu beslerken diğer yandan aidiyet duygusunu kuvvetlendirir. Ağıtların kültürel aktarımda zaman birleştiriciliği rolüyle ilgili olarak Sivas ağıtlarında da varlığını koruyan ancak bugün uygulamasına az rastlanan âdetlerden biri de başlık parasıdır. Bugün Sivas ve civarındaki evliliklerde neredeyse hiç görmediğimiz bu anane ağıda şöyle yansır:

“Gelin gayınlarım gelin
Cenazemi köye salın
Sana diyom Hacı Musa
Başlığımı geri verin.” (SA-42/11)

Kültürel unsur, var olmak için işleve muhtaçtır. Diğer bir ifadeyle toplumun faydasına olmayan hiçbir unsur kültür değerine yükselemez. Dolayısıyla işlevini kaybeden her şeyin olduğu gibi kültürel unsurun da yok olması veya değişmesi gerekir. Toplumların yaşam tarzlarının değişmesi, eğlence anlayışlarının bireyselleşmesi, teknolojik gelişmeler ve ekonomik şartlar halk kültüründe de olumlu ve olumsuz değişmelere yol açmıştır. Özellikle toplumların bir arada bulunma sebeplerini doğruran şartlar değiştiği için kolektif olarak icra edilen değerler, törenler, uygulamalar da yok olmuş, erimiştir. Bu uygulamalardan biri de Anadolu’da uzun kiş gecelerinde evlerde toplanarak yapılan “cenk söyleme” geleneğidir. Eski ağlardan beri söylenegelen destan anlatıcılığının yerleşik kültürdeki aksi olarak nitelendirebileceğimiz bu geleneğin Anadolu ve Balkanlarda önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.⁵²⁷ Sivas’ın Gürün ilçesinde kaydedilen ağıtta, günümüzde göremediğimiz bu gelenek yer alır:

“Ahırına Arap atlar bağlanır
Çifter ifter camızları yağlanır
Odalar yanar da cenkler söylenir
Bir deprem oldu da viran eyledi

⁵²⁶ Gülay Mirzaoğlu, **Halk Türküleri**, s. 14.

⁵²⁷ Kazım Yetiş, **Yahya Kemal: Hayatı**, İstanbül Fetih Cemiyeti, İstanbül, 1998, s.23.

Esti deli poyraz, viran eyledi. (SA-29/2)

Ağıtlar, yatay boyutta bireysel ve toplumsal psikolojinin korunmasını sağlamanın yanında dikey boyutta bağlı bulunduğu toplumun kültürel belleğinin yaşatılmasını sağlayan tarihi, kültürel ve sosyal kodları gün yüzüne çıkarır.⁵²⁸ Halkın yaşantısının bir parçası olarak yansıyan ağıtlar, aslında kültürel değerlerin yaşaması ve korunması açısından önemli işleve sahiptir. Bütün anonim eserler olduğu gibi ağıtlar da birer toplum sözleşmesidir. Çünkü ortak kültürün içinde doğar ve yaşar. Ağıtları yaşatan kolektif şuurudur. Sivas ağıtlarında dikkati çeken ve bugün de yer yer yaşatılan geleneklerden biri de düğün habercisi olarak “bayrak kaldırma” geleneğidir. Yörede genellikle üç gün süren düğünlerde düğün bayrağı oğlan evinde kaldırılır. Düğün bayrak kaldırma töreniyle başlar. Bayrak, güveyin kılavuzu durumundaki bir kişi tarafından dualarla dikilir ve çeşitli sembollerle bezenir. Bazı bölgelerde dokuz topaklı olan ve bu haliyle Tanrı mekânını sembolize eden bayrak direğinin evin boyundan yüksek olması gerekir.⁵²⁹ Bayrak kaldırma, bir yandan düğünün başladığının habercisiyken diğer yandan da düğüne dışardan davet edilenler için düğün yapılan evi belli eden bir işaret işlevindedir. Sivas ağıtlarında sıkça karşılaştığımız bu âdet, işler yolunda gitmediğinde yas sembolüne dönüşür. Bayrağın dürülmesi, kara bayrak kalkması gibi deyimlerle ifade edilen bu durum halkın yıllarca üzüntüyle hatırladığı elim bir olaya döner. Nişanlıken bir kaza kurşunu sonucu hayatını kaybeden Nazeli’nin toyunun yarım kalması da bu acı olaylardandır. Ağıdına şöyle yansır:

“Nazeli’ın südün kaymağı

Yandı Gazeler oymağı

Kahye Memmet düğün gürmuş

Garadan gahmış bayrağı.” (SA-6/2)

Davul zurna eşliğinde kaldırılan bayrağın bir yas belirtisi olarak rengibnin karaya dönmesi genç yaşta ölen Nuri’nin ağıdında da yer alır:

“Bayrağı gara galdırın

Davulu goygun vurdurun

⁵²⁸ Ergöz, **a.g.m.**, s. 32.

⁵²⁹ Pervin Ergun, “Türk Gelininin Mitolojik Göçü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 24, 2010, s. 281.

Kimsemiz yoh Fatma gızım

Gelini size indirin. (SA-50/8)

Sivas yöresinde bugün karşımıza çıkmayan ancak ağıtlarda yer alan yas sembollerinden biri de “börk kurutma”dır. Günümüzde evlilik çağında vefat eden genç kızların tabutunun üzerine gelinlik koyma ya da ölen kişilerin sevdiği bir eşyasını yerleştirme söz konusudur. Ağıtta yer alan biçimiyle “mudadını alamadan” ölme durumunda kişinin tabutuna börk yerleştirme vardır. Ağıtta bu durum şöyledir:

“Zabahınan gaymış yükü

Hatın gızım olmuş türkü

Muradın almamış deyi

Gurutmuşlar altın börkü.” (SA-8/6)

Seeger, halk türküsünün işlevini, bireyin kültürle ilişkisi açısından şöyle ifade eder: Halk türküleri vasıtasıyla birey hem bilinç hem bilinçaltı düzeyde kendi kültürünün kökleriyle teması sürdürür. Halk türküleri kültürün bütünüyle olan ilişkisinde muhafaza edici bir element olarak rol oynar. Halk türkücüsü ve türkülerindeki mevcut değerler özel bir üslupla yansıtılır ki bu üslup icracının çocukluğundan itibaren içinde bulunduğu çevrenin etkisiyle kişiliğinde belirginleşen bir eğilimler ve alışkanlıklar bütününden meydana gelir.⁵³⁰ Söz konusu eğilimler toplumun bireye farkında olmadan yüklediği genetik kültür kodlarıdır. Bireylerin değil toplumun değerlerinin ön planda olduğu bu kültürel ortamda insan, doğal bir aidiyet duygusuyla sosyalleşir ve yine aynı sosyal kurallar çerçevesinde kişiliğini şekillendirir. Bu durum bir ahenk içinde gerçekleşir. Bu uyumu sağlayamayan bireylerin sosyalleşme sürecini tamamlaması ve bulunduğu toplumda mutlu olması zordur. Ölüye giden ağlar, düğüne giden oynar, atasözüyle özetleyebileceğimiz bu davranış kalıpları aile, sülale, boy ve nihayetinde millet olabilmenin gereğidir. Sivas ağıtlarında yer alan ortak tepkilerden biri de yas sürecinde ele ve saça kına vurmama geleneğidir. Gelin, asker kınası gibi birçok geleneğin temeline oturan kına, yarı kutsal bir işlevle yakını ölen biri için kaçınılan ve hatta yakılması ayıp sayılan bir unsura dönüşür. Bu nedenle ölü yakınlarının toplumun koyduğu bu sınırın gereği

⁵³⁰ Gülay Mirzaoglu, **Halk Türküleri**, s. 14.

olarak “kına vurmaması” ağıtlara yansır. Ardında yetim bırakarak ebedî âleme giden Hanifi Çevik’in ağıdında durum gözlemlenir:

“Bacısının adı döne
Eline vurmamış gına
Gurban olam Gadir Mevla’m
Nasıl gıydın bu yiğide.” (SA34/7)

Yas sürecinde bir inanış olarak yakılması ayıp görülen kına asker ve gelin için olmazsa olmazdır. Özellikle gelinin kinasız gitmesi yöre insanı tarafından hoş karşılanmaz. Asker kınası da bugün için uygulaması az görülen ancak ağıtlarda yerini koruyan bir gelenektir. Asker kınası geleneği Adil’in ağıdında görülür:

“Dere derenin arası
Derin Adil’in yarası
Adil askere gidiyor
Hani elinin kınası?” (SA-61/2)

Sivas ağıtlarında al ve ak renkler yasın zıddı renklerdir. Yaslı günlerde bu renkleri giyinen de hoş karşılanmaz. Ak çıkarıp kara giymek deyimine de yansıyan bu anlayış ağıtta yerini alır:

“Anadan ayrılan guzu
Meliyerek çıkar dağa
Gülüm senden ayrılalı
Örtmedim başıma ağa.” (SA-8/1)

Günümüzde teknolojik imkânlarla oluşturulan hayat biçimlerinin yaygınlaşmasının kaçınılmaz sonucu olarak doğal hayat biçimlerinin yok olması tehdidine karşılık türküler, bu doğal hayatı en yalın biçimiyle yansıtması bakımından önemini gün geçtikçe daha çok hissettirmektedir.⁵³¹ İnsanlar arasındaki ilişkileri yalın ve içten bir biçimde gözlemlene fırsatı bulduğumuz türküler, bugünü geçmişe geçmiş de bugüne taşıyan önemli bir köprüdür. Ağıtlarda günümüze ulaşan geleneklerden biri de “müjde verme” geleneğidir. Uzaktan yakını gelelne, çocuğu olana, evladı askerden dönenen müjde vermek ve karşılığında hediye beklemek âdettir. Ağıtlar bunu da kayırt altına almıştır:

⁵³¹ Ergöz, a.g.m., s. 52.

“Yavrum ateşine nasıl yanayım
Atatürk’e bir telgraf vurayım
Müjdesine beş yüz altın vereyim
Yitirdim yavrumu sel kenarında.” (SA-85/3)

Türk sözcüğünden Türk’e özgü anlamına gelen türkü sözcüğü, derlenme, toplanma ve bir yerde yerleşme gibi anlamları içeren bir kökten gelir. Dolayısıyla türk insanının müziksel etkileşimi ile bir yerde toplanıp bir kültür oluşturmalarının birbiriyle iç içe geliştiği söylenebilir. Bu yüzden Türklerin yaşam biçimi türkülerle özdeşleşmiştir.⁵³² Türklerin yaşam biçimlerini yansıtan önemli geleneklerden biri de “çeyiz dizme”dir. Sivas yöresinde de düğün öncesinde gelin evindesergilenen çeyizler yöre halkının ziyaretine açılır ve gelenler çeyizi tamamlamak maksadıyla ufak hediyeler getirir. Günümüzde bu uygulama yok olmaya başlasa da ağıtlarda yerini almıştır. Nişanlısını askerlik görevi sırasında verem hastalığından kaybeden Medine’nin acısını anlatan ağıtta çeyiz geleneği şöyledir:

“Sandığını aldık ceviz
Motorunan gitti cehiz
Tez gel Fahri hoca tez gel
Biz de düğün edeceğiz.” (SA-69/7)

Yörede çeşitli olayların habercisi olduğuna inanılan batıl inançlar da ağıtlara yansır. Bunlardan biri “karsa ötmesi”dir. Karganın evin yakınlarında ve ev sakinlerinin duyacağı şekilde acı acı ötmesi kara bir habere işarettir. Karga, her zaman ölüme işret etmemekle birlikte mutlaka olumsuzluk çağırıştır. Ağıt metninde ise söz konusu kara haber doğrudan ölümdür:

“Fukara gönlüm fukara
Gapıda ötüyor karga
Yusuf düğünden geliyor
Gara kekül dalga dalga.” (SA-64/2)

Benzer düşünce “baykuş ötmesi” için de geçerlidir. Barajda boğulma sonucu vefat eden gencin ağıdında baykuş ötmesi ölüme habercidir:

“Sabahınan erken kalktım

⁵³² Ergöz, **a.g.m.**, s. 52.

Örende baykuş ötüyor
Gardaş düşmüş dipsiz göle
Çıhart diye can atıyor.” (SA-86/4)

Türk kültüründe yer alan inançlardan biri de nazar değmesidir. Nazar konusu kuvvetli bir dizi kültürel ritüele dönüşmüştür. Kurşu dökmek, tütsü yakmak, nazar boncuğu takmak gibi birçok eyleme yansıyan bu inanaç ağıtlarda da yer bulur. Genç ve güzel bir kız olan Kadriye’nin düğün öncesinde aniden hastalanıp ölmesi de halk arasında nazarla yorumlanır:

“Gadiriye’ın nasıl güzel
Şıvga çubuk gibi uzar
Gınamayın gonşularım
Gelin gıza değmiş nazar. (SA-42/4)

Türklerde İslam öncesinden bugüne çeşitli olayların habercisi olarak görülen ve kültüre özgü yorumlarla yaşatılan inanışlardan biri de rüya yoluyla gelecekte haber alınmasıdır. Ölüm de rüya tabirlerine konu olmuştur. Rüya da ölen kişiyi çeşitli şekillerde görme, ölen kişinin eşyalarını görme, ondan bir eşya alma, dişin çekilmesi veya kırılması gibi durumlar genel olarak ölümle yorumlanır.⁵³³ Sivas ağıtlarında da rüya yoluyla haber alma motifine rastlanır. Yöre insanı rüyada kişinin ölümüyle ilgili bir işaret görüldüğünde “ayan olmuş” deyimini kullanır. Sivas’ta derlenen bir şehit ağıdında karşımıza çıkan ölümün ayan olması durumu şöyledir:

“Üzölmek faydasız buymuş kaderin
Ne adın silinir, ne dolar yerin
Bize ulşmadan kara haberin
Gördüm bir gün evvel düşünö oğul.” (SA-81/2)

Gurbete çalışmaya giden ve orada geçirdiğı felç sonucu yaşamını yitiren bir babanın aynı adlı oğlu olarak dünyaya gelen Seyid Kayran’ın ağıdında da rüya motifi vardır:

“Tembel garın bekler mola başını
Seyid kim göreceğ senin işini
Üç gün öde gördüm senin düşünö

⁵³³ Mahire Olcay Can, **Gidenler, Geride Kalanlar**, Başsaray Yayınevi, İzmir, 2018, s. 49.

Kime emaneti attın Seyid'im. (SA-7/2)

Millet, kültür unsurları ile birbirine bağlanan ve bunun şuuruna varan fertlerin meydana getirdiği topluluktur. Gerçekten ferdin millet haline gelmesi, millî şuura ulaşması, ferdin ve cemiyetim millet olduğunun farkına varması demektir.⁵³⁴ Kültür olmadan milletin ve millet temelli yapılanmaların oluşması mümkün değildir. Özellikle devletin kurulması ve devam etmesi, doğrudan millet ve kültür anlayışına muhtaçtır. Çünkü devleti meydana getiren vatan, töre, istiklâl gibi ortak şuur gerektiren unsurların tamamı milletleşmeye bağlıdır. Günümüzde dünya siyasetine yön veren devletlere dikkat edildiğinde bunların hemen hepsinin sağlam millî temelüzerine kurulduğu görülür. Dünya devletlerinin bugünkü pozisyonunda milletleşemeyen, dolayısıyla kimlik kazanamayan toplulukların kitle konumunda olduğu ve emperyalist devletlerin piyonu haline geldiğini söylemek mümkündür.

Kültür, günümüz toplumları için dün olduğu gibi bugün de yaşam sebebidir. Birlik olmayan, birlikte yaşamak için geçerli bağlara sahip olmayan toplumların ayakta kalması güçtür. Birlik olma fiili ise aile ve millet dediğimiz, kan bağı ile kurulan doğal ve sosyal birlikteliğe ait ola hissiyatıyla doğrudan ilgilidir. Ağıtlar aynı zamanda ailedeki gerginliği, huzursuzluğu, acıyı dindirme ve sarsılan aile düzenini sağlama törenidir. Ağıt yakma geleneği, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı sağlar, küsleri barıştırır. İnsanların birbirlerine candan sarılıp kucaklaşmasıyla dostluklar geliştirilip kırgınlıklar ortadan kaldırılır.⁵³⁵

Ağıtların kültürel değerleri aktarma ve yaşatma işlevi günümüz toplumları için ölüm kalım meselesidir. Çünkü bugün için vatan ve vatandaşlık kavramlarıyla benlik, kimlik ve millî kimlik kavramlarını örtüştüremeyen bireylerin veya toplumların uluslararası alanla tanım bulması ve sahiplenilmesi mümkün değildir. Çağımız mülteci meselesi ve düzensiz göç kavramlarının küresel bir soruna dönüştüğü çağdır ki bu sorunun temelinde milliyetsizlik ve devletsizlik vardır.

Küresel kültürün millî kimlikleri yok ettiği günümüzde, insanların ortak acılarının ve ihtiyaçlarının dışavurumu olarak önemli bir kültür atmosferinde şekillenen hatta o atmosferin doğmasını da destekleyen ağıtlar başta ana dil olmak

⁵³⁴ Muharrem Ergin, **Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri**, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1975, s.14.

⁵³⁵ Merdan Güven, "Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği", **Folklor/Edebiyat**, C. 19, S. 75, 2013/3, 2013, s. 119.

üzere birçok kültür unsurunu içinde tutar. Sivas ağıtları da bu anlamda zenginlikleri içinde barındırır. İnanç, gelenek, ahlak; giyim kuşam, yemek-içme gibi dallarında kayda geçirilen ve geleceğe taşınan kültür unsurları ağıtlarda yerini alır.

4.2.4. Vatan Sevgisi ve Mensubiyet Şuurunu Pekiştirme İşlevi

Millet olmanın gereklerinden biri de ortak vatanda birlikte yaşama isteğidir. Millet, aynı toprak parçası üzerinde, ortak bir tarihle geleceğe yürüyen gönüllü bir topluluktur. Ancak mensubiyet duygusuyla birbirine bağlanan toplumlar istiklâl ve istikbal için yaşama, mücadele etme ve hatta ölme kararlılığında olurlar.

Topluluğun birlikte yaşadığı anlar ve anılar ne kadar çok olursa mensubiyet duygusu da o oranda yükselir. Ölüm verdiği duygu yoğunluğu ve devamında gelişen ritüellerle birlikteliğin kuvvel-tle yaşandığı anlardan biridir. Ölen karşısında duyulan yoksunluk ve korku hissi beraberinde toplumları bir araya getirmiştir. İnsan, ölümle dolaysız bir bütünleşmeyi seçmiş; cenaze törenleri veya hasta ziyaretleri dünyanın neresinde olursa olsun soya ilişkin, herkesin katıldığı bir olay haline gelmiştir.⁵³⁶ Bu durum acı anındaki ihtiyaç ve yakınlaşmayla birlikte bir yandan toplumsal dayanışmayı kuvvetlendirirken diğer yandan da bir topluluktan alınan güçle ve o topluluğun içinde kendini güçlü hissetme duygusuyla birleşerek mensubiyet şuurunu pekiştirmektedir.

Savaşlar, doğal afetler ve hastalıklar gibi toplum üzerinde iz bırakan veya beklenmedik andaki ölümler gibi fert üzerinde müessir olan muhtelif hadiseler, ağıtların doğmasına neden olmuştur. Milletimizin tarihinde onulmaz yaralar açan savaşlarda verilen binlerce şehidin acısı, geride kalanların çektiği yokluk, kıtlık, hastalık gibi sıkıntılar ağıtlar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu savaşlardan biri de Çanakkale muharebeleridir. “Çanakkale Türküsü” adıyla anılan ve “Çanakkale içinde vurdular beni / Ölmeden mezara koydular beni / Of gençliğim eyvah...” diye dillerde dolaşan ağıt, önce bir şehit üzerine söylenmiş, daha sonra anonimleşerek hem söyleyicisi unutulmuş hem de bütün şehitlere ve Mehmetçiklere hitap eder hale gelmiştir.⁵³⁷ Bu ağıttan anlaşıldığı üzere Çanakkale Savaşı’na genç yaşlardaki insanların katıldığı, şehitlerin çok olduğu ve vatan uğruna girilen

⁵³⁶ Zara, a.g.m., s. 549.

⁵³⁷ Ali Duymaz, “Gelibolu Ağıdı”, **Milli Folklor**, s. 40-41.

mücadele ağıta yerini bulur. Dolayısıyla ağıtlar tarihimizin gün yüzüne çıkmasında ve toplumsal değerlerin ifade edilmesinde en önemli araçlardan biridir. İşte bu olayların unutulmaması ve korunması için ağıt haline getirilip, hafızada daha kolay kalması sağlanarak gelecek kuşaklara aktarımı gerçekleşmiştir. Bu konuda Dursun Yıldırım şu ifadeleri kullanmıştır: *“Tarih, tarihî gerçeğe aykırı gördüğünü inceleme alanı dışına çıkartırken, folklor; tarihi olgu veya eylemi, ulusun sözlü hafızasında tespit ve muhafaza edilmiş biçimi ile, ona ait olanın tabiatını, toplumun ve toplum yapısının, toplumsal kurumların, insan ve toplum ilişkilerinin özelliklerini bulundukları durum ve bağlam içinde anlamak için inceler.”*⁵³⁸ Bu nedenle ağıtlar, meydana gelen bir olayın sonunda icra edildikleri için hadiselerin ayrıntılarını ele alan bir özellikte göstermektedir.

Lomax’a göre halk türküleri, bir yerli, bir yerde doğan kimse ile onun kökleri arasında temel bir bağ kuran unsurdur ve kişiyi kendi kültüründeki doğal etkinliklere hazırlar.⁵³⁹ Müzik insan ruhuna doğrudan hitap ettiği için toplumu birbirine bağlayamın önemli bir yoldur. Geçmişten günümüze tören atmosferinde şekillenen, ilahî temele dayanan; maddî ve manevî kültür unsurlarını içinde barındıran müzik sosyal hayatta da önemli yere sahiptir. Ağıt gibi doğal icra ortamında ve acıya bağlı bir tepkiyle ortaya çıkan türde ise bu durum daha da önem kazanır. Dayanışma ve kültürel etkileşim ağıtların icra edildiği yas törenlerinde ön plana çıkar. Öyle ki taraflar arasındaki husumetler bile ölüm söz konusu olduğunda unutulur. Ağıt metninde durum şöyledir:

“Efendisi düğün kurmuş
Arap atlar yarışıyor
Ayan olsun ayan sunam
Ganlı, kinli barışıyor.” (SA-4/4)

Ağıt yakmak için bir araya gelen kişiler arasında sosyal ilişkiler gelişir, dayanışma artar ve bu da toplumsal bütünlüğün gelişmesine dolayısıyla sosyal paylaşımın gerçekleşmesine vesile olur.⁵⁴⁰ Sedat Veyis Örnek, yasin toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan

⁵³⁸ Dursun Yıldırım, **Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 90.

⁵³⁹ Gülay Mirzaoglu, **Halk Türküleri**, s. 15.

⁵⁴⁰ Şahin, **a.g.m.**, s. 193.

birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etme olduğunu söyler.⁵⁴¹ Bu durumda şunu söyleyebiliriz: Ölüm acısı bireysel tepkilere neden olurken yas dediğimiz olgu toplumsaldır ve toplumun koyduğu sınırlar, kuralalr içinde yaşanır. Bu durumda ölüm, sosyal bir kimliğe bürünür ve etrafında teşekküleden ritüeller, törenler, gelişen davranışlar kültür değeri kazanır.

Gittikçe küreseleşen ve tektipleşen dünyada farklılık ve kendi olarak ifade edilebilecek özgünlüklere sahip olmak, çağdaş folklor tanımlarının temelinde bulunması gereken kodlar arasında yer almak, ortak bellek veya paylaşılan deneyim oluşturmaktır. Bütün bu durumlardan sonra denilebilir ki bireye kolektif bağları bir görev, bir amaç yükler. Bu sorumluluk genellikle geleneği temsil edenin belirlediği sınırlar dâhilinde geleneği uygulama ve aktarmadır. Bu durumda gelenek, insanı kendi grubu içerisinde görünür kılarken çeşitli söz, davranış, ritüel aracılığıyla geçmiş bağlarını, kimliğini bütüncül olmasa bile koruma şansı verir.⁵⁴² Bu kimlik ve etrafında oluşan bağlar farkında olmadan bireyin hayata tutunmasını, yaşadığı topluma ve dolayısıyla toplumun bir parçası olarak kendine anlam yüklemesini sağlar. Bulunduğu toplumdan kendisini soyutlayan ve anlamlı birliktelik kuramayan bireylerin de yaşamdan haz alması zorlaşır. Millet olabilmek bütünde milletin içinde millî benlik sahibi birey olmak da özelde birbirine bağlı ve önemlidir. Ağıtlar, özellikle ortak düşman karşısında kimliğiyle var olma mücadelesi veren kişiler için yakıldığında bir yandan düşmanı öteki olarak belirginleştirirken diğer yandan “kendine” olan sevgi ve bağlılığı da pekiştirir. Ülkemizin gündemini uzun süre meşgul eden ve bugün de milletçe canımızın acısı olan teröre karşı mücadele verirken 1998 yılında şehit düşen Hasan’ın ağıtında düşmana karşı hissedilen kimlik duygusu şöyledir:

“Goşarah mezere vardım
Askerler selama durmuş.
Anaşitin adı batsın
Sol böğründen nasıl vurmuş.” (SA-21/4)

⁵⁴¹ Terzioğlu, **a.g.m.**, s. 120.

⁵⁴² Güven, **a.g.m.**, s. 550

Terör, Türk toplumu için yaradır. Hikâyesi nereye yazılırsa yazılsın Türklerin bulunduğu her yerde aynı acıyla okunan şehadet haberi milletin yaklaşık kırk yıldır ortak acısıdır. Sivas'ta derlenen şehit asker ağsında bu acı dile dökölür:

“Yüreğim yanıyır nasıl anlatam
Hain teröristin işini oğlu
Nasıl sabır edem nasıl unutam
Yaktın ciğerimin başını oğul.” (SA-81/1)

Aidiyet duygusunun en önemli simgelerinden biri bayraktır. Bayrak aynı zamanda millî şuurun tetiklediğı istiklâl duygusunun da olmazsa olmazıdır. Bayrak sevgisi ağıtlarda yer alır:

“Yaptılar örf, âdet, makam töreni
Dedim ki seyredem, bakam töreni
Açtın al bayrağı takam töreni
Kurşunlar süslemiş döşünü oğul.” (SA-81/7)

Töre takmak, düğünde hediye vermek anlamında kullanılan bir deyimdir. Ağıtta bayrağın töre olarak takılması ile şehadetin düğüne benzetilmesi söz konusudur. Benzer bir durum gazilik için de geçerlidir. Kınalı kuzu Ahmet'in ağsında gaziliğe verilen önem gözlenir:

“Durdurun atını binek taşında
Gazilik nişanı nazlı döşünde
Gınaman gonşular, nasıl edeyim
Ahmet'im de yirmi dokuz yaşında.” (SA-67/1)

Güneydoğı Anadolu yüzyıllardır Türklerin vatanıdır. Son yıllarda özellikle dış kaynaklı beslenen terör odaklarının verdiği acılarla ülke insanının belleğinde acıyla anılır olmuştur. Çünkü birçok ailenin ocağına ateş düşmüş; asker, polis, öğretmen, bölgeye giden gençler memleketine şehit olarak dönmüştür. Bu nednele denilebilir ki Güneydoğı ülkeye mensubiyet duygusuyla bağı olan her Türk'ün travmasını içinde barındırır. Öyle ki verilen şehitlerle birlikte güneydoğı bu topraklara kan bağıyla bağlanmıştır. Diyarbakır'da görev yaptığı sırada şehit edilen polisin ağsında mekâna yansıyan acı dile gelir:

“Diyarbakır derler dört yanı kale
Babam mezarına diksın gül, lale

Kavruldu bedenim, düştüm bu hale

Merhem sürüp yaran yağlayamadım. (SA-80/5)

Ağıtlarda bulunan yer adlarını kültürel belleğin önmlü bir değeri olarak görmek gereklidir. İnsanın çevresiyle kuracağı güvenli ontik ilişkide bu bakımdan ağıtlar önemli kültürel işlevi yerine getirmektedir.⁵⁴³ Mekânla bütünleşek tarihe ve sözlü kültüre yazılan acılardan biri de Türkler için Sarıkamış'tır. Sarıkamış, ortak millî benliğe kazınan birçok ağıdı, destanı, hikâyeyi içinde saklar. Millî benliğin bugün donarak hatırladığı elim tarihi, kolektif bir anımsamaya dönüştüren Sarıkamış adının ağıda yansması da dayanışma ve ortak şuurun işaretidir:

“Sarıkamış ne karalı,

Kimi ölmüş, kimi yaralı

Daha bunu duyan var mı

Dünya âlem bulunalı.” (SA-72/4)

Babasız kalan çocuklar, evladını kaybeden analar, eşsiz gelinler de bu toprakların acıyla hatırladığı ve bildiği yaşanmış hikâyelerin kahramanıdır. Özellikle seferberlik yıllarını hatırlayanlar bu sözcüğün hangi yaşanmışlıkları içinde barındırdığını bilir. Bugün o yılları hatırlayanların sayısı azalmış olsa da ağıtlarda acısı tazedir. Bir seferberlik ağıdında kimsesiz kalan hanelerin durumu şöyle yansıtılır:

“Kaman'da kimse kalmadı

Redif gitti sürüyünen

Hangi eve vardımisa

Bir gelin var karıyanan.” (SA-72/3)

Türkü icrasının üslubu ve kültür arasındaki paralellikleri inceleyen kapsamlı bir çalışmanın sahibi olan Lomax, halk türkülerinin kültür içindeki işlevinin dinleyicilerin yurtlarına ve mensup oldukları toplumlara karşı besledikleri duyguları kuvvetlendirerek bir güvenlik duygusu oluşturmak olduğunu belirtir.⁵⁴⁴ Kurtuluş Savaşı yılları, ortak tarihin, kültürün ve istiklâl duygusunun bugüne yansıması olarak hatırlanan ve dayanışmayı esas kılan anıları içinde barındırır. Bu dayanışmanın lideri Mustafa Kemal ve halkın ona sevgisi de ağıda yansır:

⁵⁴³ Ergöz, **a.g.m.**, s. 37.

⁵⁴⁴ Gülay Mirzaoglu, **Halk Türküleri**, s. 15.

“Urus pek dayanır kışa
Teyyaresi benzer kuşa
Ankara’da Kemal Paşa
Ömrümden al, sen çok yaşa.” (SA-76/1)

Türklerin hafızalarına kahramanlık destanları ve ağıtlarla kazınan istiklâl mücadelesi birliğin zaferidir. Bu birliğin temelinde de millî bağ ve aidiyet duygusu vardır. Kemal Paşa için yazılan ağıtta düşmana karşı oluşan bu dayanışma ve özgüven vardır:

“Diyar-ı Rum’dan devletler
Bize neydecek ki itler
Yürüyün civan yiğitler
Kelle verin baştan.”

Gurbete giden birinin geride bıraktığı vatanına olan duygularını yoğun şekilde ağıtlaştırması ya da şehit olan askere yazılan ağıdın etkisinin toplum hafızasında unutulmuş değerleri hatırlatması türün millî bilinci meydana getirme işlevini göstermesi açısından önemlidir.⁵⁴⁵ Bir Yunan subayı tarafından Aitna’ya kaçırılan Nazik kızın ağıdında bu hasret görülür:

“Pencereye çıkarım
Limanlara bakarım
Türkiye’ye göndersem
Koçu kurban yıkarım.” (SA-75/10)

Türküler, ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarında “sembolik anlam dünyası” yaratarak birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı sağlar.⁵⁴⁶ Sosyo-kültürel bağlamda hikâyeli türküler kaynaştırıcı rol oynar. Nazik kızda olduğu gibi Ezo Gelin de gurbete gelin gider. Akrabalarının ısrarıyla Suriye’ye gelin giden Ezo, vatan hasretine dayanamaz ve hastalanır. Vasiyetinde de Suriye ve Türkiye arasındaki dağın tepesine gömülmek ister. Vasiyet yerine getirilir ve türküyü şöyle yansır.

“Ezo gelin çıkmış da Suriye’nin dağına
Güneş vurmuş da yüzüğünün kaşına

⁵⁴⁵ Ergöz, **a.g.m.**, s. 40.

⁵⁴⁶ Şahin, **a.g.m.**, s. 104.

Ezo Gelin neneyle neneyle
Gel otur karşıma da bir de sen söyle
Zalımın kızı möldürdün beni.”⁵⁴⁷

Türkülerin sınırları aşan bir bağlayıcılığı vardır. Öyle ki bugün topraklarımız içinde olmayan Kerkük için yazılan türküler, dilimizden, hafızamından ve dolayısıyla da hayallerimizden silinmemiştir:

“Kerkük’üm hasta Kerkük
Nergisi deste Kerkük
Âlem kefte sefada
Sen kaldın yasta Kerkük.”

Türküler, sahip oldukları sosyal bellek sınırları aşan tarihî kayıtlarla bir milletin biyografisini bizzat milletin dimağında canlı tutar. Dolayısıyla kaybedilen topraklara yazılan acılarla, umutlarla, sevdalarla türküler o toprakların da “vatan” olarak kalmasına, dolayısıyla söz konusu bağın sonraki nesillere aktarılmasına aracı olur. Türk milletinin tarihinde unutamadığı vatanlardan biri de Yemen’dir. Erzurumlu bir gelinin Yemen’e giden ve orada şehit düşen eşine yaktığı ağıt aynı durumda olan gelinlerin ortak dilidir:

“Mızıka çalındı, düğün mü sandın
Al beyaz bayrağı gelin mi sandın
Yemen’e gideni gelir mi sandın
Dön gel ağam dön gel dayanamiram
Uyku gaflet basmış uyanamiram
Ağam öldüğüne inanamiram.”⁵⁴⁸

Türkler, kadim tarihlerinde geniş coğrafyaları vatan edinmişlerdir. Tarihin seyri içinde ise bu vatanları ve vatanda edindiklerini geride bırakmak mecburiyetinde kalmışlardır. Ata yurtları uzun süre S.S.C.B. esaretinde kalan ana vatan Türkleri de geride bıraktıklarını unutmamışlardır. Sovyetlerin yasak ve baskıları türküler sayesinde aşılmıştır. Türkülerin birleştirici gübû sayesinde S.S.C.B. döneminde sınırlar halkları birbirinden ayırdığı zaman bile birliktelik sağlanmış, canlar ayrı olsa

⁵⁴⁷ Fuzuli Bayat, “Türkülerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonu”, s. 60.

⁵⁴⁸ Ömer Özden, “Türkülerimize Felsefî Bir Bakış”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 51.

da şiir ve şarkılarla ruhlar birleşmiştir. İçinde Gence, Şeki, Şirvan şehirlerinin isimleri geçen “Ay Dağlar Sende Gözüm Var” türküsü iki halkın birbirine serenadı gibidir.⁵⁴⁹

Evrenin büyüğü ve ritmik ruhunu kendi bütünlüğü içinde eriten türküler, Türk milletinin varlığı ve varlık alanını da ses ve melodiye dönüştürür. Bu dönüşüm kaynağını Türk milletinin yaratıcı bilinç ve muhayyilesinden alır. Dünyaya yeni oturma ve katılma alanı açar. Açılan her yeni oturma ve katılma alanı Türk milletinin kültürel zaman kurgusunu kendi olana yönlendirir ve ona tabi olanlar arasında bir duygudaşlık bağı kurar.⁵⁵⁰ Bu bağ geçmişi bugünü ve geleceği kapsar. Mekân ve zaman üstüdür. Ortak acıların tarihe kaydı olarak değerlendirebileceğimiz ağıtlar da duygu yoğunluğu ve dolayısıyla bıraktığı dayanışma hissi daha da kuvvetlenir.

4.2.5. Toplumu Eğitme ve Rol-Model Oluşturma İşlevi

Türkler, tarihî süreçleri içinde kahramanlarında iki özelliği önemsemişlerdir: bilgelik ve alplik. Türk destanlarında bu iki tip ön plana çıkarılmış, yazıtlarda ise kahramanların bilge ve cesur olmasıyla övünülmüştür.⁵⁵¹

Türklerin kahramanlık anlayışında bireyci değil toplumcu bir bakış açısı vardır. İdealize edilen kahraman kendisini kısıtlamayan, toplum adına hayaller kuran ve üzrine düşünen, özgüven sahibi, akıllı, bilgili ve ideallerinin peşinden koşan, onları gerçekleştiren kişidir. Türkler, sözlü kültür ürünü olan destanlar aracılığıyla kendi toplumlarının ihtiyaç duyduğu insan modelini oluşturmuş ve gelecek kuşaklara da aktarmıştır. Oğuz Kağan Destanı’nda idealize edilen Oğuz, güçlü, kuvvetli, cesur, ileri görüşlü, akıllı, kararlı, Tanrı’yı bilen ve onun adaletiyle hükmeden bir kahramandır.⁵⁵² Uygurların Türeyiş Destanı’nda ise Uygurlara hükümdar olan Bugu Han, beş Uygur çocuğunun en güzeli, en akıllısı, en bilgelisidir. Âşık Paşa da Garib-

⁵⁴⁹ Elmira Memmedova, “Türkülerin Birleştirici Gücü Bağlamında Türk Halklarının Entegrasyonu ve Türkçenin Gelişimi”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 94-95.

⁵⁵⁰ Şahin, **a.g.m.**, s. 104.

⁵⁵¹ Muharrem Ergin, **Orhun Yazıtları**, s. 5.

⁵⁵² Banarlı, **a.g.e.**, s. 17.

name adlı eserinde alp tipini anlatırken cesaret, kuvvet, gayret, hâkimiyet, serden geçme gibi özelliklerinin olması gerektiğini savunmuştur.⁵⁵³

Atalar kültü inancı gereği kutsal kabul edilen destanlar gibi ağıtlar da uhrevî yönü olan sözlü ürünlerdir. Türklerin “uçmağ” dedikleri cennetingökte olmasıyla paralel olarak “ağmak, yükselmek” kelimesiyle bağlantılı olan ağıtlar, kahramanların ruhunu uğmağa ağdıran, Tanrı adaklı şiirlerdir. Destanlarda olduğu gibi ağıtlarda da kahraman modeleri şekillenmiş, iyi vasıflar övülmüştür.

Ağıtlarda insan hazinelerinin biyografilerine de yer verildiği görülür. Yaşadığı toplumun önemli şahsiyetleri, ölümlerin ardından yakılan ağıtlarla kolektif belleğe kazınırlar. Ağıtlar sayesinde toplumsal hafızanın derinliklerinde bir ömür boyu saklı kalır ve yaşatılırlar.⁵⁵⁴ Yaşatılan sadece bu şahsiyetler değil, şahsiyetlerin sahip olduğu kişilik özellikleridir. İyilik, cesaret, yalan söylememe, topluma faydalı olma gibi huylar, ağıtlar vasıtasıyla kahramanların ruhsal portresini şekillendirir ve destanlarda olduğu gibi ağıtlarda da bu hasletlere toplumun dikkati çekilir. Denilebilir ki ağıtlar, şahısları değil şahsiyetleri yaşatır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk milletinin ruhuna doğan Mustafa Kemal ve Türk milletinin ona bakışı bir yandan ağıda yansırken diğer yandan da Türk gençliği için model oluşturur. Düşman askerleri tarafından kaçırılarak esir edilen kırk kızın ağıdında Kemal Paşa şöyle anılır:

“Kırkımızı bir odaya koydular
Üstümüzü başımızı soydular
Kırkımızı kırk gavura verdiler
Yetiş Kemal Paşa car sende kaldı.” (SA-74/3)

İdeali olmayan bir insanın ideal kahraman olması mümkün değil. Söz konusu ideal ise çoğunlukla bireysel değil toplumsaldır. Özellikle tarihe mal olmuş olaylar ve kişiler hakkında yakılan ağıtlar toplumu aynı kimlikte buluşturma ve dolayısıyla kendi idealinin kahramanını yaratma konusunda önemli işleve sahiptir.

Kendi ölüm ve acılarını unutarak başka bir milletin yardımına koşan Türk halkı, askeri, Yemen Türküsü her dille gelişinde o simgesel yolculuğa tekrar çıkar.

⁵⁵³ Cafer Can, “Garib-nâme’de İnsan ve İnsan Tipleri”, (Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2007, s. 252.

⁵⁵⁴ Ergöz, **a.g.m.**, s. 38.

Zira yalnız anılarımızı değil, içimizde taşıdığımız bütün atılımcı ruhu da türküyle Yemen'in sınırına katarız.⁵⁵⁵ Türk milletinin kolektif ideali olan istiklal yolundaki kahramanı Kemal Paşa hem yaşadığı asırda hem de sonrasında, taşıdığı vasıflarla idealize edilmiştir:

“Hak'tan başka korkum yoktur.

Candan başka narhım yoktur

Kemal Paşa olsun doktor

İstiklâl kat, tatlı aş.” (SA-76/4)

Ağıtlarda ölen kişinin ardından bazı özellikler sıralanır. Bu durumda ağıtlar, aslında geride kalanların beklentilerini, duygularını ve iletilerini aktarma açısından bir araç niteliği taşır. Kişi, yaşarken hangi eylemi gerçekleştirirse gerçekleştirsin ağıt, ölen kişiyi iyi bir toplumsal benlik duygusuyla yaratır. Öldükten sonra da kişi topluluğun bir üyesi, temsilcisi olmayı sürdürür.⁵⁵⁶ Derlenen Sivas ağıdında toplum tarafından sevilen ve övülen Katip Savcı şöyle yer alır:

“Eyerleyin şu savcının atını

Anne ah ettikçe çıkar tütünü

Dokuz kışla verir senin methini

Derler yazılı oldu Kâtip Savcı'ya” (SA-46/3)

Ağıtların bir diğer özelliği, ağıtlarda hemen hemen öteki dünyaya yer verilmemesidir. Ağıtlarda, geri gelmeyecek kişi, derin acılarla uğurlanır ancak ölüleri ne kurtların ne yılanların yediğine vurgu yapılmaz. “Senin yerine ben öleyim.” dediğimiz, eşimizin, annemizin, kardeşimizin öte dünyadaki durumu işlenmez. Ağıtlarda hep bu dünyada yaşarken yapıp ettikleri, yaşam biçimleri ve iyilikleri ele alınır. Gelenekler, görenekler, toplumun tarihinden getirdiği değerler, konuşma dilinin zenginliğiyle yapmacığa veya ustalığa başvurmada, en sade, açık, anlaşılır bir biçimde yer alır. Ağıtların acıyı hafifletici bir işlevi vardır. İnsanoğlunun en büyük acısı, ölüm ve sevdiklerinden ayrılmaksa, hayatın sevinci, tadı, neşesiyle vazgeçilmezliği her şeyden üstün bir yerededir. İnsanın ölürenkenki yalnızlığını, yanında sevdiklerini bile götürememesini düşündüğümüzde, kalanlar açısından ölüm, acımızı

⁵⁵⁵ Şahin, a.g.m., s. 107

⁵⁵⁶ Ulusan Öztürkmen, a.g.m., s. 584.

hafifletilebilir.⁵⁵⁷ Geride kalanlar ve ağıt yakıcılar ölünün ardından kötü düşünmek istemezler, yaşamış oldukları acı ve üzüntü eşliğinde ölenin olumlu yönlerini dile getirerek kendilerince telkinde bulunmaya çalışırlar. Bu durum bireyin, kötü ve olumsuz olandan kaçışın ifadesi olarak açıklanabilir. Yardımseverlik de toplum tarafından benimsenen ve “iyi” olarak nitelenen bir özelliktir. Salih Çavuş için yazılan ağıtta da onun bu özelliği vurgulanır:

“Salih Çavuş derler bilenler bana
Yardım eder idim her şirin cana
Mezarım Zeynep’le geldi yan yana
Hakkınızı helal edin yavrular.” (SA-47/3)

Yaşamın sıradanlığı içinde bölünün insan bilinci kültürel bellek mekânı olan türküler vasıtasıyla tamlığa ulaşarak bölünmekten kurtulur. Böylece bireyin varoluşsal atılımları toplumsal varoluşa dönüşür. Bu dönüşümle toplum, mimetik belleklerinin temel ontolojik güvenliğini sağlar ve kendi benliğini tanır. Tanıdıkça da atalarının ruhunu keşfeder.⁵⁵⁸ Bu durumda rol-model açısından değerlendirdiğimiz, Türklerin tarihe mâl olmuş lider kimliklerinin özellikleri ortaya çıkar. Yiğitlik önceden beri Türk halkı için özenilesi bir kişilik özelliği olmuştur. Ağıtlarda da karşımıza çıkan kavram, Şahin Bey için yazılan ağıtta şöyledir:

“Dirgen, dırmıh gucağında
Siyah pantol bacağında
Böyle yiğit gördünüz mü
Rıza Bey’in ocağında.” (SA-55/1)

Kahramanı doğrudan insan olan ölüm konulu ağıtlarda kaybedilen kişinin nitelikleri anlatılır. Bu durum toplumun önem verdiği değerlerin ve yansıtılmasını sağlar. Toplum vicdanı ne pahasına olursa olsun iyiliğin yanındadır. Bu taraf tutmanın en önemli işlevi ise bireylere verilen iletidedir. İleiyeye göre topluma faydalı olmak ve iyi anılmak ölümsüzlüğe giden yoldur.

⁵⁵⁷ Özbolat, Kartopu, **a.g.m.**, s. 1963.

⁵⁵⁸ Şahin, **a.g.m.**, s. 108.

4.2.6. Değerlendirme

Folklor ürünlerinin en önemli özelliklerinden biri de işlevselliktir. Bunun temel sebebi folklorün mahiyetini oluşturan unsurlarda gizlidir. Sözlü olma, anonimlik, çeşitlenme, geleneğe bağlılık, kalıplaşma şeklinde özetlediğimiz bu kavramların hepsi icraya bağlı kavramlardır.

İcra edilen her şey canlıdır. Değişir, gelişir, büyür, yaşlanır veya ölür. Kültür de canlı, yaşayan bir varlıktır. Halka mâl olan her şey aynı zamanda kültürle ilişkilidir. Halk biliminin mahiyetini oluşturan unsurlardan geleneğe bağlılık ve kalıplaşma unsurun köküne işaret ederken çeşitlenme ve sözlü olma ya da anonimleşme değişimle, canlılıkla ilgilidir. Bir gelenek canlıysa yaşıyordur. Canlı kalabilmesi için de bulunduğu ortamla bağlarını koparmaması gerekir.

Halka ait olan bir unsurun yaşaması için halk tarafından talep görmesi, kullanılması şarttır. Bu da onun işlevselliğiyle ilgilidir. Yukarıda bireysel ve toplumsal işlevlerini ele aldığımız ağıtların da yaşaması için icra edildikleri sözlü ortama, bağlama, ihtiyaçları vardır. Toplumun bir arada yaşadığı, kolektif ruhun tören atmosferinde bulunduğu ölüm hadisesi ağıtların doğduğu doğal ortamı yaratır. Ölüm anında ortaya çıkan yoğun acı, kayıp ve yoksunluk duygusu, çaresizlik, bireyin iç dünyasında yaşadığı yıkım kendisine çıkış ortamı arar. Bu içe doğru yıkılan bir binanın toz bulutuna benzer. Mutlaka dışa atılma eğiliminde olan bu his, dışa atılmadığı takdirde bireyde farklı yıkımların ortaya çıkmasına sebep olur. Ağıtlar, farkında olmasak da bireyin bu ihtiyacını karşılar. Geride kalanların ölüm diye bir gerçeğe tanışmasına, onu kabullenmesine yardımcı olur.

Ağıtların bireylerin iç dünyalarına sağladığı rahatlama ve kabullenme etkisi aslında toplum için de geçerlidir. Toplum da yaşadığı kötü olaylar, savaşlar, göçler, felaketler konusundaki çaresizlik hissini bir arada ve ortak duygulara sarılarak aktarır. Toplumun ihtiyaç duyduğu bir arada olma isteğini yerine getirir ve aidiyet duygusunu pekiştirir. Aynı anda aynı yerde ve aynı duyguda buluşma hadisesi aslında kendiliğinden katılım sağlanan doğal bir törene dönüşür.

Sözlü ürünler kültürü yaratanın bizzat yarattığı ürünler olduğu için kültürün de en kuvvetli taşıyıcısıdır. Ağıtlar vasıtasıyla deyimler, atasözleri kalıplaşmış kavramlar, lakaplar, benzetmeler yeni kuşaklara aktarılır. Gelenek, görenek, âdet, töre dediğimiz görünmeyen sosyal bağlar da ağıtlar sayesinde yaşatılır. Özellikle

toplumun ortak acısını ve ortak değerlerini konu edinen ağıtlar tarih şuurunu canlı tutarak birlik duygusunu ve bir arada yaşama arzusunu pekiştirir.

Ağıtların bireysel ve toplumsal işlevini ele aldığımız bu bölümde Sivas ili ve ilçelerinde derlenen ağıtlar değerlendirilmiştir. Bireysel ve toplumsal yönüyle irdelenen ağıtların benlik, kişilik, kimlik oluşumuna katkıları incelenmiş; psikolojik ve sosyal işlevleri ele alınmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AĞIT METİNLERİ

5.1. SÖZLÜ ORTAMDA DERLENMİŞ AĞITLARIN KÜNYELERİ VE AĞIT METİNLERİ

Ağdın Adı	Mustafa'ya Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mustafa TEK (Mıstık)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Deliilyas Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1958
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Döndü ÜLKER
Kaynak Kişi/ Kişiler	İfakat Deniz- Mevlüt Tek- Dudu Tek
Kaynak Kişilerin Yaşı	57 65 60
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	1
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Ağda konu olan Mustafa Tek, yöre halkının deyişiyle Mıstık, anne ve babasının ölümünden sonra dört kardeşine bakmakla yükümlüdür. Belediye Başkanı Hakkı Akbulut'un traktörünü kullanmaktadır. Kendisi askerde kepçe operatörlüğü yaptığından askerlik sonrasında da öğrendiği mesleği icra etmeye başlamıştır. 1958 yılının ramazan ayında Ulaş'a gider. İftarı orada yapar, dönüş yolunda kaza geçirir. Sivas yolunda traktör rampa aşağı yuvarlanır. Mustafa, traktör römorgunun altında kalır ve hayatını kaybeder. Evlidir, iki oğlu ve iki kızı vardır. Çevresinde çok sevilen ve sayılan biri olan Mıstık'ın ölümü yörede derin tesir uyandırmış ve üzerine yakılan ağıt sözlü kültürde söylenegelmiştir. Ağdını köyün ağıtçı kadınlarından biri olan, Gıyo lakabıyla tanınan Döndü Ülker yakmıştır.

SA-1: Mustafa'ya Ağıt

Köyümüz iftar etmedi
Yaralı Mıstık gelince
Gostantik bile ağlamış
Ezik beyini görünce.

Evlerinin önü pınar
Ahar gaynayı gaynayı

Motorunan ölü geldi
Beyin oynayı oynayı.

Motorunan ölü geldi
Millet yaraya bahıyor
Teneşire çıharttılar
Ganinan beyin ahıyor.

Oğlu Nuh da gızı Dudu
Felek gollarımı gırdı
Orucunda on sekizi
Delilyas'a figan doldu.

Ulaş'ta iftar etmemiş
Köyüme varıym deyî
Cipinen yarış goyurmuş
“Afferim” alıym deyî.

Şu Ulaş'ın düzlerine
Ganlar dolmuş gözlerine
Gara gura yazı yazmış
Şu tombulun kızlarına.

Bekir isyan, Mahmut gayıp
Kitli galdı büyük gapı
Garalı haber getirdi
Tonuslu Sefer'in cipi.

Sürmeli Mıstık sürmeli
Motorları çalıştırır
İsak'ın oğlu Hacı'yı
Şoförlüğe alıştırır.

Ağdın Adı	Nurdoğan'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nurdoğan GÖKDAŞ
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Deliilyas Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Kaza Kurşunu Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1987
Ağdı Yakan Kişinin Adı	İfakat DENİZ
Kaynak Kişi/ Kişiler	Saniye AYDIN- İfakat DENİZ
Kaynak Kişilerin Yaşı	62 57
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	2
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Altınyayla'da evli olan Nurdoğan Gökteş baba evine Deliilyas'a kardeşi Turgay'ın düğününe gelir. Dört çocuğu vardır. Astsubay olan abisi Hacı Ahmet Deniz'de aynı düğüne İstanbul'dan gelir. Kardeşleri Turgay Deniz'in düğünü başlar. Akşam üzeri dışarda davul zurna eşliğinde köylüler halay çekmektedirler. Düğün alayı eğlencesine devam ederken düğün evinin içinde Hacı Ahmet Deniz ahşap bir kapı üzerinde tabancasını denemek ister. Amacı kurşunların kapıyı delip delmediğini görmektir. Kapalı kapının ardından üç dört el silah sıkar. Fakat kapının arkasında Nurdoğan'ın olduğundan haberi yoktur. Kurşunlar Nurdoğan'a isabet eder. Ahmet Deniz kaza kurşunuyla kardeşini vurur.

SA-2: Nurdoğan'ın Ağdı

Zeynep bacı Zeynep bacı

Durmuyor gözümün yaşı

Sabaha dek mozuladı

Ağ bebeği, garip eşi.

Gasıhdan da gurşun yemiş

Ganı durmadan ahıyor

Hiç mi kötülük etmemiş

Tonoslular çok ağlıyor.

Çağırın yanıma gelsin

Yalınız yatan anamı

Ölenece ben unutmam
Gurşundan giden sunamı.

Gurbanlar oluyum anam
Daha neler diyecäğem
Golu kesik, beyni delik
Ben babamı gatacağım.

Ben de İstanbul'a gittim
Paşıya minnet etmiye
Gız Kifayet çok ağlıyor
Bir bacı, bir gardaş diye.

Savucu da üç ay gün attı
Eşim boynu bükük getdi
Nasıl ağlamayım eller
Guzum yalnız bayram etti.

Şarkışla'ya gideceğim
Savucu beni çağırır
İstanbul'dan gelen asker
Burda gardaşını vurmuş.

Halam arabıya bindi
Allah Allah diye diye
Sunam bana küser m'ola
Yengem dünür getdi diye.

Ağdın Adı	Ethem Darıcı'nın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Ethem Darıcı
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Deliilyas Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Atın Çifte Atmasıyla Meydana Gelen Ölüm
Olayın Zamanı	1970

Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Döndü ÜLKER
Kaynak Kişi/ Kişiler	Saniye AYDIN- İfakat DENİZ- Mevlüt TEK
Kaynak Kişilerin Yaşı	62 57 65
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	3
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Ethem on yedi yaşındadır. Ahıra atlara yem vermeye gider. At çifte atar ve Ethem ağır yaralanır. Hastaneye varmadan da hayatını kaybeder. Henüz ergen bir genç olan Ethem'in ölümü yöre halkında büyük tesir uyandırır. Ölümünden sonra üzerine ağıt yakılır ve ağıdı dilden dile dolaşır.

SA-3: Ethem Darıcı'nın Ağıdı

Gurbanlar oluyum oğlan
Ağlıyanlar senin oban
Kör olsun yohluğun gözü
Tohuma mı gitti baban?

Şarkışla'ya atlı saldım
Guzum öldü gelsin diye
Akşamdan gınayı vurdum
Ergen murat alsın diye.

Sabahleyin erden gahtım
Guzum yatağına bahtım
Benim gibi ana batsın
Eliminen gına yahtım.

Guzumda ekin biçiyor
Bir eylenip dura dura
Yavrum sana kimler dedi
Ciğerin ağzından gele.

At vurup da yiharkene

Ağlamış guzum ağlamış
Kör olasin gız anası
Halatları gan bağlamış.

Arabiya goşar atı
Bir garış annının çatı
Beşir dabanca doldurur
Vurdurah mı gatil atı?

Guzuluğun büyük duvar
Dört yanına bahamamış
Arhadaşları gelişin
Toplanıp da gahamamış.

Ağdın Adı	Gülbeyaz'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Gülbeyaz GÜL
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla / Deliilyas Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık sonucu ölüm
Olayın Zamanı	1949
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Döndü ÜLKER
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hanım TEK- Saniye AYDIN- İfakat DENİZ
Kaynak Kişilerin Yaşı	58 62 57
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	4
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Akkuzulu köyünde bir delikanlıyla nişanlı olan Gülbeyaz hastalanır. Tedavi olmak için abisinin yanına, İzmir'e, gider. Ameliyat olur ve köyüne döner. Döndüğü gün komşularının düğünü olmaktadır. Gülbeyaz da düğün yengesi olarak at arabasına biner. At arabasından inerken ameliyat dikişi patlar. Gülbeyaz kan kaybına dayanamaz ve vefat eder.

SA-4: Gülbeyaz'ın Ağdı

İzmir'den tren yürüdü
Guzum Hanlı'ya inecek

Ne var ıdı gadir Mevla'm
Hemen canını alacak.

İzmir'in de günden yüzü
Gülbeyaz'ın köşek gözü
Sana diyom sana deli
Memmed'e ver Gülbeyaz'ı.

Goyun gelir yatağına
Arı gelir peteğine
Ben guzumu gelin verdim
Garögrenin eteğine.

Efendisi düğün gürmuş
Arap atlar yarışıyor
Ayan olsun ayan sunam
Ganlı, kinli barışıyor.

Ağdın Adı	Fatö'nün Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Fatö
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Gümüşdiğin
Ağdın Konusu (Olay)	Halil isimli gencin nişanlısının kaçırılması
Olayın Zamanı	1990
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Nişanlısı Halil
Kaynak Kişi/ Kişiler	Durdu GÜNDOĞDU
Kaynak Kişinin Yaşı	78
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	5
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Halil, Gümüşdiğin köyünden bir gençtir. Bayındır köyünden Fatö adında bir kızla nişanlanır. Evlilik hazırlığı yapmaktadır. Nişanlısının köyden bir başka genç tarafından kaçırılması üzerine yaşadığı üzüntüyü dile getirir ve ağıt söyler. Halil'in yazdığı ağıtle onun aşkı dilden dile dolanır.

SA-5: Fatö'nün Ağdı

Fatö yarım sen bilirsin halımı
Bir engine düşürdüler yolumu
Ben sana noürdüm zağır bacaklı
Verdin ifadeyi gırdın belimi.

Gapıya çıhmış da beni gözlüyor
Ağlıyarak zülûfünü düzlüyor.
Babası dediğin merhameti yok
O yâri elimden almak istiyor.

Tahyurt'tan gelirken yolum uğradı
Hançer aldı ciğerimi doğradı
Anası da kızım diyi ağladı
Almadım Fatö'mü alan öğünsün.

Ovada yayılır ördeği, gazı
Teze gelin olmuş Bayındır gızı
Halil mapus olmuş görmesin gözü
Almadım Fatö'mü alan öğünsün.

Ağdın Adı	Nazeli'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nazeli KAYA
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Doğupınar
Ağdın Konusu (Olay)	Kaza kurşunuyla vurulma
Olayın Zamanı	1962
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Durdu GÜNDOĞDU
Kaynak Kişinin Yaşı	78
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	6
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Nazeli, Hacı Durak isimli bir gençle nişanlıdır. Nişanlısı harman yerine giderken tabancasını Nazeli'ye verir. Nazeli tabancayı alır ve yükün arasına saklar. Harman

yerinde yatarlarken Nazeli'nin abisi tabancayı bulur. Tabancayla oynarken tabanca ateşlenir. Kurşun Nazeli'ye isabet eder ve kız orada ölür.

SA-6: Nazeli'nin Ağdı

Güz gününe habe ıydım
Doku gızım düzlüyerek
Üç gün misafir eyledim
Dokturları gözliyerek.
Nazelim oy oy!

Nazelim südün gaymağı
Yandı Gazeler oymağı
Kahye Memmet düğün gürmuş
Garadan gahmış bayrağı.
Nazelim oy oy!

Aman Nurettin Nurettin
Keziban'ı nasıl öğrettin
Soyha silahı çekinci
Gara ciğeri doğrattın
Nazelim oy oy!

Hacı Durah, Hacı Durah
Dabancanı geri bırak
Ben gızımı gelin ettim
Evi yahın, yolu yırak.
Nazelim oy oy!

Dolaydaki büyük tarla
Nazelim tükünü hayla
Kostandih gapıya gelmiş
Gızım ifadeni söyle

Nazelim oy oy!

Bu yılda orucu duttu
Beliğini ata ata
Harman yeri süpürüyor
Yürağını duta duta
Nazelim oy oy!

Nazelim harmandan gelir
Gara saçı bölük bölük
Harbe mi saldıydım guzum
Gurşun damış boğrün delik.
Nazelim oy oy!

Zabahınan gaymış yükü
Hatın gızım olmuş türkü
Muradın almamış deyi
Gurutmuşlar altın börkü.
Nazelim oy oy!

Ağdın Adı	Seyid'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Seyid KAYRAN
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Başyayla
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	23.10.2014
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Saadet ÇINAR
Kaynak Kişi/ Kişiler	Faruk TOKUŞ
Kaynak Kişinin Yaşı	57
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	7
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Üzerine ağıt yakılan Seyid'in babası Almanya'da çalışırken geçirdiği bir felç sonucu vefat etmiştir. Seyid, babası öldükten sonra dünyaya gelmiştir. Bu nedenle kendisine babasının adını vermişlerdir. Beş ağabeyi tarafından büyütülen Seyid, evlilik çağı

geldiğinde evlendirilir. Üç çocuğu olur. Ağabeylerinin itirazına rağmen Şarkışla'ya çalışmak için gitmeye karar verir. Bir müddet çalışır. Köyüne dönerken yolda araba çarpar. Sivas'a hastaneye götürülür. On beş gün yoğun bakımda kalan Seyid, yaşam mücadelesini kaybeder. Öldüğünde 33 yaşında, genç bir babadır.

SA-7: Seyid'in Ağdı-1

Gardaşları burda sakın dolaşır
Kim çağırsa ona çabık ulaşır
Ezrail başucunda dolaşır
Kime emaneti attın Seyid'im.

Tembel garın bekler mola başını
Seyit kim görececek senin işini
Üç gün öde gördüm Seyid düşünü
Kime emaneti attın Seyid'im.

Hava'yınan Âdem nasıl dayansın
Sana vuran al ganlara boyansın
Yandım anam deyi gece uyansın
Kime emaneti attın Seyid'im.

Sırtına giymemiş dahım elbise
Seyid ölmüş gitmiş kimin nesine
Haber salın gelsin öksüz Sevim'e
Kime emaneti attın Seyid'im.

Seyit'in Ağdı-2

Seyid'e araba çarpmış
El dağele bizim köylü
Nasıl gıydın gadir Mevla'm
Ergen dağel Seyid evli.

Mahmıt başını beklemiş

Emagine vermiş eline
Üç güzel guzuynan galmış
Ne diyek anam geline.

Hastanede yatan yiğit
Gendi cahal, bıyık teze
Nasıl gıydın gadir Mevla'm
Öğünü getirmiş güze.

Seyid'im diyi yanardı
Seyid yanına mı vardı
Niye acele eyledin
Yalan dünya sana dar mı?

Gul canını incitmedi
Golayca verir sualı
Seyid çalışmadan geldi
Dirsekden gollar sıvalı

Yeşil tabıta gomuşlar
Abisi başında durur
Ben Arif'e gızacaam
Öksüzüme nasıl vurur?

Önümüz sabah arayıp
Gider Seyid'i getiririm
Daha guzuların güççük
Çılmaz evimde otururum.

Sana diyom, sana Şennaz
Dülbeti garadan bağla
Mezeri sana da yakın

Git gel mezerinde ağla.

Biz Seyid'i yolcu ettik

Gelmedi nazlı bibisi

Aşemleyin yolcu oldu

Toplandı bütün tabisi.

Ağdın Adı	Altınay'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Altınay ÖZTÜRK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Başyayla Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Altınay'ın Annesi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Altınay'ın Annesi
Kaynak Kişinin Yaşı	58
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	8
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

1970 yılında Altınyayla ilçesinin Başyayla köyünde bir kız çocuğu doğar. Adını Altınay koyarlar. Altınay on yaşına geldiğinde Trabzon'da öğretmenlik yapan dayısı Mehmet ve yengesi onu yanlarında götürmek ve okutmak ister. Ailesinden izin alırlar ve götürürler. Dört yıl sonra ziyaret amaçlı köye döndüklerinde babası bu kez kızının gitmesine izin vermez. Altınay doğduğu köyde kalır. Ancak Trabzon'da farklı bir kültürle büyüyen Altınay kendi köyüne bir süre uyum sağlayamaz. Annesi ve ablaları uzun bir süre Altınay'a köyün gelenek ve göreneklerini öğretmek için uğraşır ve bunu başarırlar. Altınay evlilik çağına geldiğinde Hollanda'dan bir akrabası ile evlendirilir. İki çocuğu olur. Kansere yakalanır. Tedavisi olumlu netice vermez. Altınay vefat eder. Cenazesi öldükten dört gün sonra köye getirtilir. Vasiyeti üzerine cenaze, annesinin köyüne defnedilir. Şairin dediği gibi Altınay'ın "huduttan hududa" atılan ömrü ölümünden sonra annesi tarafından ağıtlaştırılır.

SA-8: Altınay'ın Ağdı

Anadan ayrılan guzu

Meliyerek çıkar dağa

Guzum senden ayrılalı

Örtmedim başıma ağa.

Trabizon'un yolları
Demirden m'ola dirağen
On yaşında giden guzum
Tunçdan mı senin yürağen?

Arhasında sümbül saç
Seve seve bir yumadım
Gurbanlar oluyum guzum
Sana bir ana olmadım.

Guzumunda adı Altın
Verseler alırım satın
Ben bebağē çoh yanıyom
Depemden çıhıyor tütün.

Aha Altınay'ım geldi
Gollarımı kökden gırdı
Ben noürdüm bu felağē
Tolusuynan beni vurdu.

Altınay'ım, Altınay'ım
Ölünü getirdi dayın
Sunam tabıta mı girdin
Aha uyan bura köyün.

Ağdın Adı	Halil'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Halil
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas / Altınyayla/ Tahyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Haziran 1994
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Halil'in ablası

Kaynak Kişi/ Kişiler	Bekir GÜZELDAĞ
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Üniversite Mezunu
Ağıt Numarası	9
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Halil kendisinden 7 yaşı büyük biriyle evlenir. Evlendiği kişi de kendisinin akrabasıdır. Üç kız, bir erkek çocukları olur. 25 yıl evli kalırlar ve boşanırlar. Halil çocuklarıyla Şarkışla'da yaşamaya başlar. Halil'in tek oğlu vardır. Dayıları Halil'in oğlu İrfan'a annesini boşadığı için babasını vurdurmak ister. Oğlanın aklına girerler ve babasını vurdururlar. Halil hastaneye kaldırılır ancak kurtarılamaz. Oğlu tarafından yedi kurşunla vurulan Halil için ablası ağıt yakar.

SA-9: Halil'in Ağıdı

Sabahleyin erden gahtım
Dağlar boz bulanıh duman
Ağlıyah da ölek bacım
Ganlı tabıt geldiği zaman.

Ganlı tabıt gelirkene
Ağladım da gülemedim
Aslanımı oğlu vurmuş
Niye vurmuş soramadım.

Açın tabıdı tabıdı
Ben gardaşı göreceğim
Oğlu vurmuş yedi yerden
Niye vurmuş soracağım

Gurban oluyum yapıya
Al ganlım geldi gapiya.
Babam oğlu düğün gurmuş
Tabileri hep de gelmiş

Düşman silahı dutuşun
Gollarını vermiş garşı
Zalım yedi gurşun sıhmış
Zelzeliye gitmiş çarşı.

Ben ölüyüm gardaş gelsin
Düşmandan hayfını alsın
Gardaşı vurduran dilki
Cücüğü yuvada galsın.

Galleşleyin çığırdı da götürdü
Yedi gurşun sıhdı beni bitirdi
Zalım düşman ocağı mı batırdı
Benim ahım zalımlara gomasın.

Düşman silahını çekdi dayadı
Vurdu beni al ganlara boyadı
Buna bacıları nasıl dayandı
Benim ahım zalımlara gomasın.

Nusret gardaşım da geldi yanıma
Yetişemedi ki benim canıma
Görenler ağladı ahan ganıma
Benim ahım zalımlara gomasın.

Bir gülüdüm düşman beni soldurdu
Ahbaplarım geldi beni galdırdı
Düşman beni öz oğluma vurdurdu
Benim ahım zalımlara gomasın

Bu bir bahdı garalının diyişi
Duyan diniyenler buna ağlasın

Düşman beni öz oğluma vurdurdu

Bacılarım garaları bağlasın.

Ağdın Adı	Mustafa'nın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mustafa IŞIK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas / Gürün/ Beypınar Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Kuyuda Zehirlenme Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	12 Haziran 1952
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Âşık Süleyman
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bekir GÜZELDAĞ
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Üniversite mezunu
Ağıt Numarası	10
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Beypınar Köyü sakinlerinden Osman Başer evinin önünde bulunan kuyunun ağzına taş örmektedir. Mustafa Işık'ın azadı olan Mehmet Gezer kürek almak için yanına geldiğinde kuyu ilgisini çeker. Kuyunun suyunu merak eder ancak kuyunun kovası içindedir. Kovayı çıkarmak için kuyuya iner ve bir daha çıkmaz. O gün Sivas'tan yeni gelen Mustafa Yıldız o civardan geçerken bunu duyar. Mehmet'i merak eder ve o da kuyuya iner. Zaman ilerler ancak Mustafa da kuyudan bir türlü çıkmaz. Mustafa Işık'a azadı Mehmet ve adaşı Mustafa'nın kuyudan çıkmadığı haber verilir. Mustafa gelir, karısının ve köylünün bütün ısrarlarına rağmen kuyuya iner. Ancak Mustafa da kuyudan çıkamaz. Bunun üzerine köyün muhtarı kuyunun ağzını kapatır ve kimsenin girmesine izin vermez. Karakola haber verilir. Yetkililerin yaptığı inceleme sonucu kuyuda yüksek oranda metan gazının olduğu ve kuyuya inen üç kişinin de zehirlendiği anlaşılır. Savcının emriyle kuyunun taşları sökülür, kuyu alçaltıldıktan sonra kanca yardımıyla cesetler çıkartılır. Bu olay köy halkını çok etkiler. Sadece ölenlerin aileleri değil bütün köylü günlerce yas tutar.

SA-10: Mustafa'nın Ağdı

Sivas'tan çıktım da sağlık selamet

Düştüm kuyuya da koptu kıyamet

Küçük yavrularım size emanet

Babadan ayrılan yavrum ağlasın.

Hakim, savcı gelip teslim aldılar

Bu nasıl hışımdır diye sordular

Cesedim çekmeye motor kurdular

Çekilmez urganım eller ağlasın.

Aman Allah aman bu nasıl işler
Yalan değilmiş gördüğüm düşler
Konsun başucuma serçeler kuşlar
Serçeler dursun da kuşlar ağlasın.

Elbisem sandıkta basılı kaldı
Tırpanım duvarda asılı kaldı
Kötenim avluda koşulu kaldı
Kulpundan tutup da süren ağlasın.

Attılar kuyuya çengelli sicim
Azrail geldi de yetmedi gücüm
Karalar bağlasın eşimle bacım
Gardaştan ayrılan bacım ağlasın

Hasan'ım büyüsün yerimi tutsun
Hüseyin'le Hacı her yere yetsin
Abdullah kundakta beşiğe yatsın
Güllü'm nenni desin yavrum ağlasın.

Yeter aşık yeter bu kadar yeter
Bu dünya fanidir gelenler gider
Kader böyleymiş bizim ki beter
Cansız bedenimi yuyan ağlasın.

Adımı sorarsan Mustafa Işık
Dünyada yoğudu böyle yakışık
Ana bir baba bir iki gardaşık
Gardaştan ayrılan bacım ağlasın.

Âşık Süleyman'ım dayanmaz özüm
Helbet okuyana dokunur sözüm
Geldi teneşire kefenim bezim
Ilıcak suyumı koyan ağlasın.

Ağdın Adı	Gani'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Gani Yıldırım
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Cemel Beldesi
Ağdın Konusu (Olay)	İki Ailenin Kavgası
Olayın Zamanı	1940
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Meryem YILDIRIM
Kaynak Kişi/ Kişiler	Neriman YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	11
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Dört kız kardeşin tek erkek kardeşi olan Gani, 25 yaşındadır. Cemel beldesinde yaşamaktadır. Tarlaya giderken aynı beldede yaşayan Müdürler diye bilinen bir sülalenin gençleriyle Köprübaşı denilen yerde karşılaşır. Daha önceden de Gani'nin amcasının oğluyla kavgalı olan gençlerle aralarında kavga çıkar. Gani silahını ateşler ancak silah ateş etmez. Müdürlerden biri Gani'yi vurur. Gani, Sivas'a hastaneye götürülür ancak kurtarılamaz. Cenazesi de Sivas'ta defnedilir. Genç ölümlerin yöre halkı üzerinde etkisi büyük olur. Evli ve bir kız çocuğu babası Gani'nin ölümü de belde halkını derinden etkiler. Üzerine yakılan ağıtlarla hem olayı hem de Gani'yi yaşatırlar.

SA-11: Gani'nin Ağdı

Herifi Sivas'a saldım
Mezerinde bulmuş delik
Üç baş horantadan oldum
Ciğerlerim bölük bölük.

Aynayı astım duvara
Öküz içerde avara
Meyrem'e çarık giydirsem
Acep oğlan olur m'ola

Ne bek saralıp da soldun
Dizin dizin sürüneççe
Nasıl gıydın ceylanıma
Derman diye yerineççe.

Ağdın Adı	Hasgül'ün Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Hasgül YILDIRIM
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Cemel Beldesi
Ağdın Konusu (Olay)	Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1940
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hasgül Yıldırım'ın Eşi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Neriman YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	12
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Hasgül Yıldırım köyünde saygın bir kişidir. Aynı köyde imamlık yapan eniştesi Ali Hoca'yla birlikte çayır biçmeye giderler. Yolda bir ara atlar gitmekte zorlanır. Bunun üzerine Ali Hoca bunda bir hikmet olduğunu düşünür ve geri dönmek ister. Ancak Hasgül Ağa dönmek istemez. Çayıra doğru yol alırlar. Yolda harp kaçağı iki kişiyle karşılaşır. Karşılaştırdıkları kişiler Hasgül Ağa'dan atlarını ister. Ancak atını vermek istemez. Bunun üzerine Ali Ağa'dan köstekli saatini ister. Ali Hoca vermeyince almak için uğraşır ve hocayı vururlar. Hasgül Ağa'yı da vurur ve yollarına devam ederler. Osman Kalaycı adındaki bir çoban vurunu görür ancak korkar ve yıllarca kimseye söylemez. Olaydan çok sonra gerçek ortaya çıkar. Hasgül Ağa'yı ve Ali Hoca'yı vuran civar köyden Sefer adında biridir ve ömrünün sonunda gözleri kör olmuştur.

SA-12: Hasgül'ün Ağdı

Dağlar aramıya geldim
Çala göründü gözüme
Aradım da bulamadım
Gurban olurum izine

Bilin efendiler bilin
Mağır gırıgırmış golu

Baba çıhsın köyünüze

Çüt mi gelir anam ölü

Ahıra bağlan doruyu

...

Ağama intizar verdi

Goğun gitsin şu deliyi

Nasıbıma su ahıttım

Suyum ahmadı da durdu

Soysuz umuş elin gızı

Gene bana bir daş vurdu

Fadime gahve bişirdi

Efendim gelecek deyi

...

...

Ağdın Adı	Remzi'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Remzi ÖZKUL
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Cemel Beldesi
Ağdın Konusu (Olay)	Av esnasında kaza kurşunuyla vurulma
Olayın Zamanı	1944
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Fadime ÖZKUL
Kaynak Kişi/ Kişiler	Osman ÇINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	72
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	13
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Remzi; arkadaşları Abuzer ve Hacı ile ava gider. Av esnasında tilki, tazının kulağını tutar. Remzi, tüfeğin kabza kısmıyla tilkiye vurmak ister. Ancak tüfek doludur ve namlusu da Remzi'ye dönüktür. Tüfek bu şekilde ateş alır ve kurşun Remzi'nin göğsüne isabet eder. Bir evin bir oğlu olan Remzi, hastaneye kaldırılır ancak kan kaybından hayatını kaybeder.

SA-13: Remzi'nin Ağdı

İremzi'yi ava saldım
Saisden de av avlıyor
Hiç mi hatire dağmemiş
Fadime de bek ağlıyor.

Bilemiyom hallarını
Gaya kesmiş gollarını
Buğarsıhları çıharken
Garşı vermiş ellerini.

Tuygun benim oğlum tuygun
Galemi deftere uygun
Yeni yetmelerden seçme
Guzum bir geline vurgun.

Bir gopdum da bir yörüdüm
Dizlerime vura vura.
Döllüklülere hay kesdim
Acep guzum sağ mı ola?

Yağmır yağar sele serpe
Şu Guzağıl'ın büyük depe
Nasıl gıydın gadir Mevla'm
Daha ağ bebağim görpe.

Anasının adı Nutu
Gavahlar doküyor dutu
Sana diyom gaynım İzzet
Zateden talimiz kötü.

Neresinde neresinde

Guzağıl'ın deresinde
İremzi'm gendini vurmuş
Guzağıl'ın depesinde.

Ağıdın Adı	Mahir'in Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mahir
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Döllük Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	İntihar
Olayın Zamanı	1950'li yıllar
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Osman ÇINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	72
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	14
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Döllük köyünde yaşayan Hidayet Efendi, arazi bakımından zengin biridir. Mahir adında bir oğlu vardır. Mahir'in annesi öldükten sonra Hidayet Efendi, başka biriyle evlenir. Oğlan evlilik çağına gelir, nişanlanır. Düğün kurulur. Mahir sağdıcını da yanına alarak eve yemek yemeye gider. Üvey annesinden yemek ister ancak Mahir'in bu mutlu gününde kadın, yemeği vermediği gibi ona gücüne giden sözler söyler. Mahir, bu sözler üzerine odasına gider ve kendini vurur.

SA-14: Mahir'in Ağıdı

Tanı deli gönül gendini tanı
Bu işleri yapan hep ulu Gani
Ahablar içinde tek oğlum hanı
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım.

Bir selvi diktim de yetiremedim
Goyu gölgesinde oturamadım
Düğün gurdum gelin getiremedim
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım.

Bir fidan diktim de dalı gırıldı
Cümle alem başımıza derildi
Düğün gurdam bayrağımız dürüldü
Tek oğlum ahlıma düşer ağlarım
Gelinim ahlıma düşer ağlarım.

Ağdın Adı	Leyla'nın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Leyla Keklik
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Cinnet Nedeniyle Cinayet
Olayın Zamanı	2015
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Zübeyde KILIÇ
Kaynak Kişi/ Kişiler	Ayşe KARASU
Kaynak Kişinin Yaşı	58
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	15
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Durak, Mehmet Ali Keklik'in oğludur. Bir oğlu bir kızı vardır. Olayın sebebi tam olarak bilinmemektedir. Olay günü Durak, Şarkışla'ya gider ve mermi alır döner. Önce ava çıkar. Av dönüşünde karısı Leyla, harman yerinde çocuklarını gezdirmektedir. Karısını çocuklarının yanında başından vurur. Kızını da yaralar. Evinin balkonunda duran babasını da karnından vurur. Kendisi de intihar eder. Babası ve kızı kurtulur ancak karısını ve Durak'ı kurtaramazlar. Çocukları dedeleri tarafından büyütülür.

SA-15: Leyla'nın Ağdı

Leyla gelinlerin hası
Çekilmez mi bunun yası
Gadir Mevla'm devre yazmış
Alnındaki gara yazı.

Çifte cenaze gidiyor
Guşlar bile seyrediyor
Yarayı belinden almış
İlgıt ılgıt gan gidiyor.

Gapısının önü bahça
Bahçasında öter sahça
Açın bahın sandığını
Türlü cehiz ala bohça.

Gelin giymiye giymamış
Gençliğine doyamamış
Durah önüne çıkınca
Gaçmıya yer bulamamış.

Büyük gızı çoh yaralı
Fadik de giysin garalı
Yol üstünde garip yatar
Sorun bu gelin nereli?

Sana diyom Fadik bacı
Yaram büyük, derin acı
Gardaş deyi ağlıyan yoh
Arhasında yohdur bacı.

Göğ gürlledi şimşek çahdı
Leyla gelin bizi yahdı
Olmaz olasıca Durah
Gendi ocağını yıhdı.

Yemani bişirmiş gelin
Yolunu şaşırmiş gelin
Soysuz eşi gafil vurmuş
Çay başına düşmüş gelin.

Olmaz olsun adım Meniş
Guzum ekmani yememiş

Ana uşāa gidiyom
Resul suya düşer demiş.

Başındaki beyaz yazma
Durah git garşıma dutma
İresul'um daha güçcük
Allah'ın seversen vurma!

Gayım babası çoh hasta
Gaziba boyandı yasa
Yiğit eşini severdi
Şeytana mı uydu yohsa?

Ağdın Adı	Leyla'nın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Leyla Keklik
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Cinnet Nedeniyle Cinayet
Olayın Zamanı	2015
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Nazlı AYDIN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nazlı AYDIN
Kaynak Kişinin Yaşı	52
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	16
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Durak, Mehmet Ali Keklik'in oğludur. Bir oğlu bir kızı vardır. Olayın sebebi tam olarak bilinmemektedir. Olay günü Durak, Şarkışla'ya gider ve mermi alır döner. Önce ava çıkar. Av dönüşünde karısı Leyla, harman yerinde çocuklarını gezdirmektedir. Karısını çocuklarının yanında başından vurur. Kızını da yaralar. Evinin balkonunda duran babasını da karnından vurur. Kendisi de intihar eder. Babası ve kızı kurtulur ancak karısını ve Durak'ı kurtaramazlar. Çocukları dedeleri tarafından büyütülür.

SA-16: Leyla'ya Ağıt

Bir acı düşmüş de gelir peşime
Doyurmadı gençliğime yaşıma
Domuz gürşununu sıhtın başıma

Zalım eşim, senin avın ben miydim?

Silahın sesini duyunca kaçdım

Ağlayı ağlayı yollara düşdüm

Gurşunu yiyince gendimden geçdim.

Zalım eşim, senin avın ben miydim?

Guzularım “Anam!” deyi meliyor

Garip anam saçlarını yoluyor

Gardaşlarım al ganını yoluyor

Zalım eşim, senin avın ben miydim?

Yazın gaztelere duysunlar beni

Ganlı elbisemi soysunlar benim

Cenazemi o Çongar’a götürün

Babamın yanına goysunlar beni.

Ağdın Adı	Bekir’in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bekir SUBAŞI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkçüyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Adam Öldürme Sonucu Hapse Düşme
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hatice SUBAŞI
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hasan DURMUŞ
Kaynak Kişinin Yaşı	71
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	17
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Bekir, Kürkçüyurt köyünün delikanlılarından biridir. Kendi köyünden bir kızla nişanlıdır. Köyün içinde Osman isimli bir delikanlıyla kavga eder. Daha önceden de aralarında anlaşmazlık vardır. Bekir’in olay anında silahı yanındadır. Kavga ettiği Osman’ı tabancayla vurur. Osman olay yerinde yaşamını yitirir. Bekir de hapse düşer. Hapiste yakalandığı bir hastalık neticesinde ölür. Bekir’in hapse düşmesi sonucu annesi Hatice Subaşı tarafından ağdı yakılır.

SA-17: Bekir’in Ağdı

Tıfılımı mapis ettin
Hanımı öldüye gattın
Davar gimi buğazlanan
Vezir babamı unuttun.

Arap gapıya gelince
Guzum içerde ağladı
Yadırgıya ettim teslim
Cenderme golun bağladı.

Beş bilene gız uşağı
Oğlansız dönmüyor dolap
Gittim gelin gızı gördüm
Mısırdan ayrılmaz celep.

Beş bilene gız uşağı
Guzum yurdunu dutmuyor
Tıfılım mapis olalı
Selvi düğüne gitmiyor.

Sana diyom Tüysüz Vezir
Şerbet içtik gelin hazır
Boön ifadenin günü
Yetişsin boz atlı Hızır.

Ağzından kelam alınmaz
Emire garşı durulmaz
Ben ne diyim Ahmet Bey'e
Oğlansız gelin verilmez.

Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bekir SUBAŞI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Şekerpınar Mezrası
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	20 Haziran 1971
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bekir'in Annesi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hanife SUBAŞI
Kaynak Kişinin Yaşı	63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	18
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

“Sarı” lakabıyla anılan Bekir, Hikmet Subaşı’nın oğludur. Altı kızın tek erkek kardeşidir. Yaşı on sekizdir ve öğrencidir. İki amca çocuğu olan Celal ve Bekir, tarlayı herg yaparken pulluk demiri kırılır. Onu tamir etmek için Kangal’ın Çeçen köyüne doğru yola çıkarlar. Babasına ait traktörle giderken traktör aşırı hız sonucu devrilir ve dereye yuvarlanır. Her iki genç de yaralanır. Bekir, hastaneye yetiştirilemez ve kan kaybından vefat eder. Celal ise yaşam savaşını kazanır. Ölümün her türlü derin izler bırakır ancak genç ölümlerin acısı toplumun gönlünde daha büyük izler bırakır. Köylülerin ve ağıt metninin bize ilettiğine göre Bekir’in muradı yarım kalmıştır. Onun ölümü bu düşünceyle daha da yakar köyünü. Annesinin onun ölümü üzerine söylediği ağıt, sadece kendi ocağında değil, yöre halkının dilinde de söylenegeldir.

SA-18: Sarı Bekir’in Ağdı

İne bacı İne bacı

Nasıl yangı nasıl acı

Sarı’m benim olayıdı

Öleyidi altı bacı.

Hele deriye varıyım

Sarısız nasıl duruyum

Bavulunda dolu galem

Nasıl elime alıyım?

Niriye elimi atsam

Çıhıyor şiforun kaadi

Benim gimi anne batsın

Ellere verdim saadi.

Kürtlerdeki bibim gelsin
Nedir ola hallarıma?
Felağen gözü kör olsun
Palta vurdu gollarıma.

Emsallarını görüşün
Çezilir dizimin bağı
Cuma günü gelen guzum
Yıhılsın Sivas'ın dağı.

Fidan Hatun, Fidan Hatun
Yanıyorum, çılmaz tütün
Guzumu toprağa gattım
Gayri Möhteber'i satın.

Şükür mezeri burada
Gidip gelip yohlıyorum.
İşliğinin golu bende
Ölenecek sahlıyorum.

Gurbanlar oluyum gardaş
Ne var ergeni götürme,
Ergenim murat almadı
Gara toprağa yatırma.

Senden pisiklet istiyor
Eniştesi aldı mı?
Talebem gene ohulda
Postayınan saldı mı?

Guzün nışan dahacam

Ayrı davetçi salarım
Ergenimi mezer ettik
...

Elin okulu açıldı
Yavrum içinden seçildi
Bahtiyar elbise giydi
Guzuma kefin biçildi.

Ağıt Metninin Çeşitlemeleri

Bekir Subaşı için yakılan ağıdın, 65 yaşındaki Elif Atalay adlı başka bir kaynak kişiden dinlenen versiyonunda dizelerde bazı farklar göze çarpmaktadır. Bazı dizelerin yerleri değişmekte bazı dizelerdeki sözcükler ise tamamen farklı söylenmektedir. Sözlü ortamda icra edilen bütün verimler gibi ağıt metnlerinin de zamana, zemine ve icracıya bağlı olarak ağızdan ağıza değişen bu özelliğine dikkat çekmek üzere çeşitlemeleri değiştirmeden aktarıyoruz.

İlk metnin birinci kıtasının birinci dizesi sesleniş cümlesi ile başlarken Elif Atalay'dan derlenen çeşitlemede sesleniş görülmez. İlk metinde 2. kıtanın son iki dizesi çeşitlemede 1. kıtanın son iki dizesine eklenmiştir. Ayrıca Elif Atalay tarafından metnin nağmeli okunmasından olsa gerek dizelerin sonuna “oy oy” biçiminde ünlem eklenmiştir. 1. kıtadaki fark şöyledir:

“Nasıl yangın, nasıl acı oy oy
Öleyidi altı bacı oy oy
Hele dereye varayım oy oy
Sarı'sız nasıl durayım oy oy!”

Ağıdın Adı	Zeki'nin Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Zeki SUBAŞI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ İbecik Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Enkaz Altında Kalma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1960
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Zeynep SUBAŞI
Kaynak Kişi/ Kişiler	Kafiye KARPINAR-Fidan SUBAŞI-Sadiye SUBAŞI

Kaynak Kişinin Yaşı	79	80	62
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu		
Ağıt Numarası	19		
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ		

Olay Özeti

Zeki, İbecik köyünde Muhittin Subaşı'nın oğludur. Kürkçüyurt köyünde ikamet eden ablasını ziyarete gider. Sabah kalkar ve yağmur sonucu hasar gören ahırın tavanını onaran dayısına yardım eder. Yanında Muhammed adlı bir genç vardır. Dam adı verilen toprak tavanı desteklemek için direk kaldırırken kar ve yağmurun yağmasıyla yumuşayan duvar iki gencin üstüne çöker. Muhammed enkazın altından sağ çıkar ancak Zeki vefat eder. Daha sonra Muhammed de yaşama tutunamaz. Bu acı ölüm sonucunda misafir olduğu evin sahibi Zeynep Subaşı, Zeki'nin ablası, ağdını yakar.

SA-19: Zeki'nin Ağdı

Vezir emmim bize gelmiş oy oy

Soluğunu ala ala oy oy

Acep kimler didi ola oy oy

Toprağın altında gala oy oy?

Gurbanlar oluyum aba oy oy

Haniya gelmedi anam oy oy

Köye varmıya yılıyom oy oy

Bilmiyorum nere inem oy oy?

Şaştım gardaş, ben de şaştım oy oy

Gızağın önüne düştüm oy oy

Benim gimi bacı batsın oy oy

Eliminen toprah eştim oy oy.

Toprahtan da ben çiharttım oy oy

Amanın yürağem demir oy oy

Kimsemiz yoh, sefil bacım oy oy

Ahmet emmime versin ömür oy oy.

Gurban olam, Vezir gaynım oy oy
Nic’ettin gara Zeki’mi oy oy
Seninkinin ardında var oy oy
Nasıl goydun bir tekimi oy oy?

Ağlı işlik, gara gazah oy oy
Bunu gazetiye yazah oy oy
Çifte cenaze geliyor oy oy
Gardaş alayından tozah oy oy.

Soyha gazah, soyha gazah oy oy
Bunu gazetiye yazah oy oy
Biz gardaşı güva ettik oy oy
Boynuna poşu bağliyah oy oy.

Ağıt Metninin Çeşitlemeleri

Ağıt metninin Kafiye Karpınar’dan derlenen biçiminde ilk metnin üçüncü kıtasının ilk dizesinde yer alan “gardaş” sözcüğü “eller” sözcüğüne dönüşmüştür. Bu kıta şöyledir:

“Şaştım eller ben de şaştım
Gızağın önüne düştüm.
Benim gibi bacı batsın
Eliminen toprak eştim.”

Ağdın Adı	Kara Kız’ın Ağd
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Kara Kız
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Samankaya Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Ayrılık
Olayın Zamanı	1972
Ağd Yakan Kişinin Adı	Yusuf ALTUNTAŞ
Kaynak Kişi/ Kişiler	Süleyman YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	49
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Ortaokul Mezunu
Ağıt Numarası	20
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Yusuf, Kapaklı köyünden Kara Kız isimli bir kıza âşık olur. Kızı ailesinden ister ancak aile vermez. Bunun üzerine Yusuf kızla anlaşır ve kızı kaçıırır. Yaklaşık bir ay dağlarda dolaşırlar. Komşu köylerden ve çobanlardan yiyecek alarak yaşarlar. Kış yaklaşır, kızın ailesi de peşlerini bırakmaz. Jandarma tarafından gizlendikleri mağarada yakalanırlar. Mahkemeye çıkarılırlar. Mahkeme, kızın ailesi istemediği için yaşı da küçük olan Kara Kız'ı ailesine teslim eder. Ayrılığa içeren Yusuf, bu ağdı yazar. Daha sonraki yıllarda her ikisi de başka kişilerle evlenir. Fakat Yusuf'un hikâyesi hafızalardan, ağdı da dillerden silinmez.

SA-20: Kara Kız'ın Ağdı

Uza gavah uza, sendan uzun yoh
Çıhdım bahdım, dallarında üzüm yoh
Zalım anan seni bana verirse
Ahdım olsun, el yarinde gozüm yoh!

Alın ifademi de ayırman bizi
Düşmanlara garşı goyurun bizi.

Sabahınan gahdım, günden ezeli
Ben kimi sevmişim, senden ezeli
Gurbanlığım yohdur, candan ezeli
Almadan gidiyom, ona yanarım.

Alın ifademi de ayırman bizi
Düşmanlara garşı goyurun bizi.

İki elim goynumda döner ağlarım.
Biz de gezdik şu inlerde, dağlarda
Çiçek açmış mor sümbüllü bağlarda
Hiç merhamet yohmuş büyük beylerde

Alın ifademi de ayırman bizi
Düşmanlara garşı goyurun bizi.

İfadeye çıhdım, dizim dutmuyor
O yarin üstünden gözüm gitmiyor
Zalım emmilerim yardım etmiyor
Al ifademi de ayırman bizi
Düşmanlara garşı goyurun bizi.

Ağdın Adı	Şehit Hasan'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Hasan SUBAŞI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkçüyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Şehadet
Olayın Zamanı	20.05.1998
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hasan'ın Annesi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Annesi
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	21
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

1977 yılında Sivas'ın Altınyayla ilçesine bağlı Kürkçüyurt köyünde dünyaya gelen Hasan askerlik çağı gelinceye kadar köyünde yaşamaktadır. Çiftçi bir ailenin çocuğudur. 1997 yılında askere gider. Tunceli'nin Hozat ilçesinde piyade er olarak vatani görevini yaparken PKK'lı teröristler tarafından açılan ateş sonucu şehit edilir. Ağıt annesi tarafından yakılır.

SA-21: Şehit Hasan'ın Ağdı

Cenaze Tonus'a geldi
Askerler törene durdu
Bu askere ağlanmaz mı
Vatan için şehit oldu.

Dağlar bile yas çekiyor
Hava bile bulanıyor
Köyümüzden ölen asker
Tabutunan dolanıyor

Sana diyom gız Selma
Ağlamıya yohdur özüm
Şehitler ölmez diyorlar
Tezkereyi alır güzün.

Goşarah mezere vardım
Askerler selama durmuş
Anaşitin adı batsın
Sol böğründen nasıl vurmuş?

Gurban olurum askere
Ölüsü bile gıymatlı
Anaşit tuzana düşmüş
Ta güççükden garametli

Zabaneyin erden gahdım
Yürağime düşdü sızı
Ben emmime ağlamadım
Yetim asger yahdı bizi

Sana diyom, gız anagız
Senin gaynın ceren idi
Ben gaynıma ağlıyordum
Onun derdi verem idi.

Açın şu ganlı tabudu
Ben sunama bahacam
Küsme bana ceran eşim
Ocağını yahacam.

Mezere vardım mezere
Al bayrah da bürünüyor.

Beyle ölü gördünüz mü?

Çiçeklennen gömülüyor.

Ağdın Adı	Nezo'nun Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nazmiye
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gümüştepe Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Ayrılık
Olayın Zamanı	1962
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Sait ÖZGÜR
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mediha SUBAŞI - Hüsamettin SUBAŞI
Kaynak Kişinin Yaşı	62 65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	22
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Gümüştepe köyünde yaşayan Sait, öksüz büyümüştür. Aynı köyden Nazmiye isimli bir kıza sevdalıdır. Nezo olarak seslendiği Nazmiye de Sait'in sevdasına kayıtsız değildir. Sait, Nazmiye'yi ailesinden ister. Ancak kızın ailesi Nazmiye'yi Sait'e laik görmez. Sevdasını bildikleri için de Sait'le kaçır korkusuyla kızı aynı köyden Alaadin diye bir gençle nişanlarlar. Sevdigini alamayan Sait, Mersin'e gider. O da başka biriyle evlenir ancak iki genç sevdasını unutamaz. Bu ayrılık üzerine Sait, Nazmiye için ağıt yakar. Yaktığı ağıtlarla birlikte onların sevdaları köy halkı tarafından hâlâ yaşatılmaktadır.

SA-22: Nezo'nun Ağdı

Gara Meşed garalarda galasın

Ateş düşe cayır cayır yanasın

Sen de benim gibi öksüz galasın

Nezo bana ben Nezo'ya vurgunum

Aldırdım Nezo'yu gayet dargınım.

Punarin suyu da hacılar suyu

Boyuma benziyor Nezo'nun boyu

Sana gurban olsun Yapaltın köyü

Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme.

Yüzükler döktürdüm yadigâr olsun

Tah parmaklarına soyhanda galsın
Dilerim Mevla’mdan Alaaddin ölsün
Nezo bana ben Nezo’ya vurgunum
Aldırdım Nezo’yu gayet dargınım.

Üzerlik kökünün dalları yerde
Siyah zülüflerin yüzüne perde
Ben sana ne ettim, durduğum yerde?
Dilerim Mevla’mdan Alaaddin ölsün.

Anası Halime, babası Firal
Mekânımız oldu aşağı punar
Dilerim Mevla’mdan gül benzin solar
Nezo bana ben Nezo’ya vurgunum
Aldırdım Nezo’yu gayet dargınım.

Ramazan gününde suyunu döktüm
Açtım pencereyi yüzüne baktım
Sen beni almadın, ben sana küstüm
Nezo bana, ben Nezo’ya vurgunum
Ayrıldım Nezo’mdan gayet dargınım.

Ağdın Adı	Gülenaz’ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Gülenaz Dursun
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gümüştepe Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	İntihar
Olayın Zamanı	1960’lı yıllar
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Mediha SUBAŞI
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mediha SUBAŞI
Kaynak Kişinin Yaşı	58
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	23
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Gülenaz, Gümüštepe köyünden Abdullah Hoca'nın kızıdır. Aynı köyden Dursun Çavuş'un oğlu Veli ile evlenir. İki kızı olur. Üçüncü çocuğa da hamiledir ancak eşi çocuğun oğlan olmasını ister. Gülenaz'ın doğum sancıları tutunca Veli, komşularına bebeğin kız olması durumunda kendisine haber vermemelerini ister. Gülenaz doğum yapar. Eşinin söylediği onun kulağına gider. Buna alınan Gülenaz, çocuğun eşini kendi eliyle koparır. Köy yerinde kan kaybından vefat eder. Gülenaz'ın Gülseren ve Gülderen adındaki iki kızı annelerinin ölümünden sonra babaları tarafından büyütülür. Ancak son doğan kızı annesinin ölümünden bir yıl sonra vefat eder. Bu genç ve acı ölüm halkın hafızasına ağıtla kazınır.

SA-23: Gülenaz'ın Ağdı

Kocasının adı Veli,
Lohusaya görmüş hayın
Küsüp gitme kız Gülenaz
Gah da bebeğini büyüt.

Bu gelin, gelin olmamış
Alı yeşili solmamış
Allah çiftler bebek vermiş
Birinden murad almamış.

Al entari allanıyor
Gelin gibi sallanıyor
Gelinin de bebeği var
Küçük bebek dilleniyor.

Getir gejjereyi getir
Ben tezeği çekeceğim
Veli üstüme evlenmiş
Babamgile gideceğim.

Radyo masada gurulu
Asbap sandıkta dürülü
Nasıl gıydın Kadir Mevla'm

Damda bulguru serili.

Sıdika başında oturur.

Hayriye ebeyi götürür

Ne durursun Dursun Çavuş

Can kurtaranı getirin.

Gülseren ağlar, Gülderen ağlar

Yine dumanlandı dağlar

Çiçeğini dolu vurmuş

Meyve vermez bizim çağla.

Ağdın Adı	Kızamık Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Kızamıktan Ölen Beş Çocuk
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köy
Ağdın Konusu (Olay)	Kızamık Salgını Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1970’li yıllar
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Meryem DOĞAN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Dürdane DOĞAN- Emin KARASU
Kaynak Kişinin Yaşı	53 78
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	24
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

1970’li yıllarda Gazibey köyünde çocuklar hastalanmaya başlar. Ateşle birlikte gelen hastalık köyde birçok çocuğun ölümüne yol açar. Sağ kalanların bazılarında yüksek ateşten kaynaklı sağırlığa sebep olur. Dönemin şartlarında önü alınamayan hastalık, ağıda konu olan ailede beş çocuğun birden canını alır. Köy sakinlerinden Meryem Doğan bu beş çocuğu yaktığı ağıtle köylüye unutturmaz. Bu ağıtle birlikte köyü yasa boğan kızamık salgını da sözlü hafıza da yerini alır.

SA-24: Kızamık Ağdı-1

Gızamıhtan gızarıyor yüzleri

Öğsürükten dumanlanmış gözleri

Çiçek toplamıya saldıh gızları

Ürüşüm, Gara Bayram ille Mevlid’im

Fato'm, Gülname'm ille Mevlid'im.

Açın odamın telli camını
Değsin seher yeli, içine değsin
Beş bebek de asvabını soyunmuş
Varsın arhadaki olanlar geysin.

Ürüşüm de can veriyor ağılda
Kara Bayram su istiyor pınardan
Mevlid'imın göğnü geçmiş davardan
Ürüşüm, Gara Bayram ille Mevlid'im
Fato'm, Gülname'm de ille Mevlid'im.

Buruya mı geldin Durdu bacısı
Güccük gayınlarım mahşer yolcusu
Duysa gelir m'ola asker Hacı'sı
Ürüşüm, Gara Bayram ille Mevlid'im
Fato'm, Gülname'm de ille Mevlid'im.

Kızamık Ağdı-2

Mevlid'im de beş bebeğin tellisi
Gızamık da uşakların kennisi
Gelse ağlar m'ola Hacı emmisi
Derdi büyük yerden gelen Mevlid'im
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im.

Olmaz olsun gızamığın sarısı
Bebekleri etti derdin delisi
Etme Mevla'm beş bebeğin birisi
Derdi büyük yerden gelen Mevlid'im
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im.

Bahın Mevlid'imın ela gözüne
Oyum oyum çiçek düşmüş yüzüne
Yazılı oldu Sadullah'ın gızına
Derdi büyük yerden gelen Mevlid'im
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im.

Mevlid'im de beş bebeğin gökçeği
Dağlar da bitirmiş türlü çiçeği
Gızların eline verdik bıçağı
Çiçek toplamaya saldı bibisi.
Derdi büyük yerden gelen Mevlid'im
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im.

Dolu düştü ağ odanın içine
Büyük Mevla'm bebeklerin suçu ne?
Bakın hele ufak giden göçüne
Derdi büyük yerden gelen Mevlid'im
Domurcuk gül iken solan Mevlid'im.

Ağdın Adı	Uludere Ağdın
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Doğa Olayı
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Sel Felaketi
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdın Yakan Kişinin Adı	Meryem Doğan
Kaynak Kişi/ Kişiler	Emin Karasu
Kaynak Kişinin Yaşı	78
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	25
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Yıllar önce Gazibey köyünde bir sel felaketi yaşanır. Selin tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte ağdın içeriğinden selin hasat zamanına denk geldiği görülür. Öyle kuvvetli olur ki köylülerin bağı bostanı bu selde telef olur. Hayvanları sel suyuna kapılır. Zamanı net olarak bilinmeyen bu felakette can kayıpları da yaşanır. Bunun üzerine köylü kadınlardan biri bu üzücü olayı sözlü hafızaya kaydeder.

Felaketi yaşıyanlar zaman seline kapılırken yaşıyan bu felaketin acıları yakılan ağıt sayesinde halkın dilinde canlı kalır.

SA-25: Uludere Ağıldı-1

Uludere, Uludere

Soldu mu çiçeğin, gülün?

Dağlar gibi devriliyor

Garadeniz'e mi yolun?

Güllü bostanın çalını

Deste deste bağlamadım.

Uludere'nin selini

Bilgelere soramadım.

Gapiya bastım hasırı

Mevla'ya idi gusuru

Evimizi sel almazsa

Gurban kesek o gısrı.

Uludere Uludere

Soldu mu çiçeğin gülün?

Dağlar gibi devriliyor

Garadeniz'e mi yolun?

Yeter verdin Gadir Mevla'm

İrençberler çalışıyor

Beyaz buğday, sarı saman

Goğullara garışıyor.

Uludere Uludere

Senin çalın söküldü mü?

Güllü bostanın çalısı

Çay tarlaya döküldü mü?

Her derede gaynar göze
Sular ister sarı öküz de
Yeter verdin Gadir Mevla'm
Ağlaşıyor öksüz kızlar.

Gavahları sel götürdü
Gışın bunlar ne yapacak
Hükümet ağa verirse
Sel belki yerden galhacah.

Güllü bostanın gülünü
Deste deste alamadım
Uludere'nin selini
Bilgelere soramadım.

Ağıt Metninin Çeşitlenmeleri

Uludere Ağıdı'nın farklı bir varyantı Doğan Kaya'nın Sivas'ta Boğulma Ağıtları isimleri makalede ele alınmaktadır. Bu varyant Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürü Kadir PÜRLÜ'nün arşivinden alınmıştır. Ağıdın hikâyesi ve ağıt aşağıda yer almaktadır.

Olay Özeti:

Cumhuriyetin ilk yıllarında köyün birinde hasat zamanı aniden bir kara bulut çıkar ve biraz sonra da yer-gök birbirine karışır. Uludere denilen yerden sel gelir. Bir yağmur, bir boran başlar ki ev ocak bırakmaz yıkar, kavakları söker, harmanlarda ne kadar ekin varsa hepsini önüne katıp ırmağa döker. Ne buğday ne sap ne saman bırakır. Hepsini Altınyayla'ya oradan da Kızılırmak'a döker. Halkın bir yıllık umudu böylelikle sele gider. İçi yanar, olup biten için şu ağıdı yakar:

Uludere Ağıdı-2

Uludere Uludere

Senin çalın söküldü mü
Güllü bostanın duvarı
Çay tarlaya döküldü mü

Güllü bostanın gülünü
Deste deste bağlamadım
Uludere'nin selini
Bir gevere çalamadım

Kavakları sel götürdü
Kışın bunlar ne yakacak
Atatürk emir verirse
Seldeki evler kalkacak

Her dereye kaynar gözler
Suda yatar sar'öküzler
Yeter verdin Kadir Mevlâ'm
Ağlaşıyor öksüz kızlar

Kapıya bastım hasırı
Mevlâ'ya ettik kusuru
Evimizi sel almasın
Kurban keserik kısırı

Mevlâ'm bize verir m'ola
Kapımızın yarısını
Devlet de asker eylemiş
İki evin delisini

Yağmur ile gelen dolu
Düzayak yürüttü seli
Gayri bostan yıkılıyor

Biz ağlayak sefil karı

Hükümet arka verince

Seldeki evler kalkacak

Kavakları sele gitmiş

Kışın bunlar ne yakacak? ⁵⁵⁹

Ağıdın ilk varyantının 6. kıtası ikinci varyantta ilk kıtada görülmektedir.

Değişiklik şu şekildedir:

Uludere Uludere

Senin çalın söküldü mü?

Güllü bostanın çalısı

Çay tarlaya döküldü mü? (SA-25/I/6)

Uludere Uludere

Senin çalın söküldü mü?

Güllü bostanın duvarı

Çay tarlaya döküldü mü? (SA-25/II/1)

Bir diğer değişiklik ise ilk ve ikinci varyantın 2. kıtalarında görülmektedir.

Değişiklik şu şekildedir:

Güllü bostanın çalını

Deste deste bağlamadım.

Uludere'nin selini

Bilgelere soramadım. (SA-25/I/2)

Güllü bostanın gülünü

Deste deste bağlamadım.

⁵⁵⁹ Doğan Kaya, "Sivas'ta Suda Boğulmalara ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar", *Türk Yurdu*, Sayı: 269, 2010, s. 85.

Uludere'nin selini

Bir gevere çalamadım. (SA-25/II/2)

İlk varyantın 8. kıtası ile ikinci varyantın 3. kıtası arasında da bazı farklılıklar vardır. Ayrıca ilk varyantın 8. kıtası ikinci varyantın 8. kıtası arasında bazı ortaklıklar görülmekle birlikte aralarındaki bazı farklar şu şekildedir:

Gavahları sel götürdü

Gışın bunlar ne yapacak

Hükümet ağa verirse

Sel belki yerden galhacah. (SA-25/I/8)

Kavakları sel götürdü

Kışın bunlar ne yakacak

Atatürk emir verirse

Seldeki evler kalkacak. (SA-25/II/3)

Hükümet arka verince

Seldeki evler kalkacak

Kavakları sele gitmiş

Kışın bunlar ne yakacak? (SA-25/II/8)

İlk varyantın 7. kıtası ile ikinci varyantın 4. kıtası arasında da değişiklikler vardır. Bunlar:

Her derede gaynar göze

Sular ister sarı öküz de

Yeter verdin Gadir Mevla'm

Ağlaşıyor öksüz kızlar. (SA-25/I/7)

Her derede kaynar gözler

Suda yatar sar'öküzler

Yeter verdin Kadir Mevlâ'm

Ağlaşıyor öksüz kızlar. (SA-25/II/4)

İlk varyantın 3. kıtası ile ikinci varyantın 5. kıtası arasında da görünür derecede farklılıklar vardır.

Gapiya bastım hasırı

Mevla'ya idi gusuru

Evimizi sel almazsa

Gurban kesek o gısırı. (SA-25/I/3)

Kapiya bastım hasırı

Mevlâ'ya ettik kusuru

Evimizi sel almasın

Kurban keserik kısırı. (SA-25/II/5)

Ağdın Adı	Mehmet'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet ÇINAR
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1954
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Fidan YERLİKAYA
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nazlı AYDIN
Kaynak Kişinin Yaşı	52
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	26
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Mehmet Toy, köy bekçisi; Mehmet Çınar da arazi bekçisidir. Köyde çobanlık yapan Duran Şeker ve Hakkı Polat'ın köylünün ekinini yaydığı hususunda bir yaygara çıkar. Bunun üzerine bekçi Mehmetler araziye kontrole gider. Mehmet Toy, çayırı yayanları korkutmak ister ve Hakkı Polat'ın keçesini alır. Mehmet Çınar da arkadan onları takip etmektedir. Bu sırada Mehmet Toy'un silahı ateş alır. Yanlışlıkla ateşlenen kurşun Mehmet Çınar'ın boynuna isabet eder. Dört çocuklu Mehmet Çınar oracıkta vefat eder. Köyde Mehmet'i vuran kişinin Hakkı Polat olduğu yönünde söylentiler çıksa da silahın sahibi Mehmet Toy suçlu bulunur ve cezaevine girer. Otuz yıl hapis cezasına çarptırılır. Üç oğlu bir kızı olan Mehmet'in hanımı başka

biriyle evlenir. Çocuklar da yuvaya verilir. Mehmet hapisten çıkınca durumu öğrenir ve felç geçirip vefat eder.

SA-26: Mehmet Çınar'ın Ağdı

Ağ odada boz ganatlı
Ben de buna neler deyim
Gayseri'ye duman endi
Şaştım nereye gideyim.

Hanın harap ola Salih
Zati gelinimiz deli
Böğün boşanmaya getdi
Öksüzüm şaşırmış yolu.

Koçar Hacı yığın dikmiş
Ortak biçeriz harmanı
Ölen yiğit bizim köylü
Harun dokumuş fermanı

Hatıç bacı pek ağlıyor
Aslan gardaş n'oldu diye
Düşman ifade veriyor
Gazaleyin oldu diye

Gızının da adı Huri
Eridi dağların garı
Yaresini görmesinler
Mendili yüzüne bürü.

Yiğidim Sinop'tan gelmiş
Toplanıp görmeye gidek

Varsın yuvada büyüsün

Babasız guzuyu ne'dek.

Ağıt Metninin Çeşitlenmeleri

Mehmet Çınar için Meryem Doğan tarafından yakılan ağıdın derlendiği diğer köy sakini Lalezar Sırıklı'dır. 57 yaşındaki Lalezar Sırıklı'dan derlenen bu metinde, ana metnin 3. ve 4. kıtalarında değişim görünmektedir. Sözlü geleneğin ilkelerinden biri olan çeşitleme bu dizelerde şöyledir:

3. Kıta:

“Koşar Hacı, yığın dikmiş
Ayrı ayrı fehim etmiş.
Başı punar öğü çayır
Yiğit yohlamaya gitmiş.”

4. Kıta:

“Hatıç bacın seni arıyor.
Aslan Gardaş, n'oldu diye
Eller ifade veriyor
Gazaleyin oldu diye.”

Ağıdın Adı	Hacı Hasan Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Hacı Hasan DOĞAN
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gazibey Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1955
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Meryem DOĞAN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Salih DOĞAN
Kaynak Kişinin Yaşı	68
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	27
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Şarkışla ilçesi Gazibey köyü sakinlerinden Hacı Hasan marangoz ustasıdır. Beş çocuk babasıdır. O dönemlerde köyün yakınlarında askerî birliğin inşaatında çalışır. Askeriyenin arabasıyla Şarkışla'ya kilim boyası almaya gider. Birliğe döndüğünde

arabadan inerken arkadan gelen askerî aracın altında kalır. Hacı Hasan hastaneye götürülürken Sivas yolunda vefat eder. Eşi Hatun beş çocuğu ile yalnız kalır. Çocuklarının bakımıyla amcaları ilgilenir fakat beşi de yoksulluk ve yoksunluk içinde büyür. Bu genç ölüm köy halkının hafızasından silinmez. Yakılan ağıt da Hacı Hasan'ın acı ölümünü dillerden düşürmez.

SA-27: Hacı Hasan Ağdı

Arapdede'nin başında marangozlar çalışıyor.

Cemse bir yiğit öldürmüş gan toprağa garışıyor.

Emmim değil, dayım değil, yiğide goygun yanarım.

Babamdan izin alırsam gider davanı çalarım.

Hacı Mehmet büyür de dutar yurdunu

Duran çeker öksüzlüğün derdini

Nerelisin aslan yiğit nereli?

Cemse vurmuş da böğründen yaralı.

Makine de makineye tohuşur

Al işlik, gara yelek yahışır.

Birikinde mısmıl bir garar verin

Beş bebekli gelin kime yahışır?

Gurun gazanı da boyan garayı

Hiçbir doktor saramamış yarayı

Nerelisin babam oğlu nereli?

Cemse vurmuş da böğründen yaralı.

Ağdın Adı	Ömer'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mıstık Oğlu Ömer SAT
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gürün/ Yazyurdu Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1931
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Yeter SAT (Ömer'in Ablası)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Medine KAYAPINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu

Ağıt Numarası	28
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Ömer, eski adı Celkenyurt, yeni adı Yazyurdu olan köyde, doğmuştur. Babası Mustafa Efendi, annesi Fatma Ana'dır. Anlatılanlara göre Ömer, çok gürbüz bir çocuk olarak dünyaya gelir. 17-18 yaşlarına geldiğinde bir mandayı yere yıkacak güce sahip olur. Köyünde yiğit biri olarak bilinir. Ömer'in gücü ve yiğitliği civar köylerde de duyulur olmuş. Hakkında çeşitli rivayetler dillenmiş: Ayağının altına koyduğu meci diye parayı üç kişinin alamadığı, alnına dayadığı işaret parmağına bağlı iple yine üç kişinin onu yerinden kıpırdatamadığı bu söylentilerden bazılarıdır. Bir yandan Ömer'in namı yayılırken bir yandan da Ermeni ve Hınçak çeteleri Türk köylerini basmakta, kervanlarını yağmalamakta, sürülerine zarar vermektedir. 1912-1915 yılları arasında Ömer bu çetelerle mücadele eder. Bu ona olan sevgiyi daha da artırır. Seferberlik zamanında, Enver Paşa'nın 90 bin kişilik askeriyle Sarıkamış'a gider. Ordu tipiye, soğuğa ve genel şartlara yenik düşer. Bir gecede yaklaşık 80 bin asker şehit olur. On iki bin asker sağ kalmayı başarır. Onlardan biri de Göğdeli Yaylası'nın yiğidi Ömer'dir. Döndükten sonra da civar köylerin yetişmiş delikanlılarını etrafına toplayan Ömer, bir süre Ermeni çetelerine karşı mücadele verir. 1921 yılında artık yurt, yavaş yavaş özlediği barış ve istiklâl ortamına kavuşur. Ömer de yaşın getirdiği olgunlukla yuva kurmak ister. Ömer, Elbistan'da bir ağanın "Dudu" adındaki kızıyla nişanlanır. Kızın yaşının küçük olması Ömer'i rahatsız eder. Elbistan'a nişanlısını görmeye gittiğinde onun köy sokaklarında çocuklarla oyun oynadığını gören Ömer, sert tepki gösterir. Kız Ömer'den korkar ve Afşinli Hüseyin Ağa'nın oğluyla kaçır. Hüseyin Ağa'nın oğlu askere gider. Askerî sevkiyatı takip eden Ömer, nişanlısını kaçıran Hüseyin'i bulur ve sevkiyatın içinde vurur. Sevkiyat esnasında bir askeri vurduğu için Ankara'dan "vur" emri gelir. Sarıkamış gazisi Ömer, bundan sonra yurdunda kaçaktır. Köyüne yakın olan Göğdeli Yaylası'nda uzun süre kaçak olarak yaşar. Söylentiye göre Ömer sabah namazında her gün Yoncalık denilen mevkiye gelir, abdest alıp namaz kılarmış. Bir sabah yine yayladan iner, abdestini alır. Ancak o sabah Ömer'in Yoncalık'a son inişidir. Jandarma bir köylünün de yardımıyla Ömer'e pusu kurar. Jandarmalardan Maraşlı Ali ve Yozgatlı Süleyman, Ömer pusuyu anlasın diye uyarı ateşi açar. Kayserili Hakkı Çavuş ise Ömer'i affetmez, başından vurur. Boyunun iki metreye yakın olduğu söylenen Ömer, oraya yığılır. Karakterli, dürüst, adaletsizliğe tahammülü olmayan biri olarak civar ilçelerde ve özellikle Gürün'de halkın diline destan olan Ömer'in o günden sonra artık ağıdı yakılır. Halk vicdanı ne Sarıkamış gazisi, Ermeni çetelerinin can düşmanı Ömer'i ne de onu bu yiğitliğiyle yere yıkan jandarma Hakkı Çavuş'u unutmaz. Ömer vicdanın yiğit kahramanı olarak anılırken, sözlü vicdan Hakkı Çavuş'a içten içten kızgınlığını yansıtır.

SA-28: Ömer'in Ağıdı

Yoncalığın cılga yolu

Gide gide gavuşuyor

Seni vuran Gayserili

Elvan ile savuşuyor.

Öle gardaş bacın öle

Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Pelerin aldım başıma

Canımı aldım dişime

Kimselere görünmezdim

Jandarma geldi garşıma.

Öle gardaş bacın öle

Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Kardeşinin adı Arif

Aslını edemem tarif

Aslanımı seviyormuş

Şu müdürün kızı Zarif.

Öle gardaş bacın öle

Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

İndim geldim çöle çaldan

Arif küçük bilmez haldan

Ömer'e eden bulunca

Bülbül figan etti daldan.

Öle gardaş bacın öle

Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Sabahınan bir guş öter

O da dağların çiğeni

Aslı Bozokludur ama
Kendi Hayvalı yeğeni.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Yoncalığın kıvrık yolu
Odasına iner vali
Ankara'ya tel veriyor
Emmim oğlu, kaynım Veli.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Koyun gelir dura dura
Ayağını vura vura
Şimdi Ömer Edem gelir
Bıyığını bura bura.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Yatağa vurdum goyun
Emmimlerde oldu oyun
Goştum yoncalığa indim
Ahıyor gan ile beyin.

Emmisinin oğlu Ali
Odasının yanı halı
Şu Ömer'i vurun demiş
Sivas'ta oturan vali!

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Goyun gelir guzuyunan
Ayağında tozuyunan
Eşe bacın gurban olsun
Gucağında gızıyınan.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Goyunu sürdüm beriye
Gardaş biner al doruya
Ne var azcılı sezdireydin
Sıhmış, geriden geriye.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Göğdeli'nin boz dumanı
Hükümet bilmez amanı
Ben gardaşı yolcu ettim
Ot biçme, orak zamanı.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Bacısının adı Ayşe
Kan bulaşmış çatık kaşa
Gavurmuş, gavur Hakkı
Nişan almış altın dişe.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Paçadan gurşun sıhıldı
Düşman içeri dıhıldı
Gelin bahın emmileri
Ömer dağ gibi yıhıldı.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Göğdeli'nin gircisiyim
Boz goyunun dercisiyim
Ne bahıyon Cemal Ağa
Ben Ömer'in bacısıyım.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Sizin ergen, bizim ergen
Yoncalık'a olmuş sergen
Hiç mi bunun kimsesi yoh
Üstüne örtmemiş yorgan?

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Beypınar'da babamgilin yaylası
Deli olmuş, Bey Ömer'in annesi
Azıh götürünce yolu şaşırılmış
Yıhıldı mı gardaşımın dünyası?

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Adım batsın, adım Yeter
İş mi olur bundan beter
Tüfekinen mal kazanmış
O da bundan sonra batar.

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre? (Nakarat)

Ağıt Metninin Çeşitlenmeleri

Sivas'ın Gürün ilçesine Bağlı Yazıurdu köyünün yiğit delikanlısı Ömer'in ağıdı Sivas'ın bütün ilçeleri başta olmak üzere Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya dolaylarına kadar sözlü kültürde halka halka yayılmıştır. Ozan Ali Kızıltuğ ve Gül Sorgun tarafından da besteli olarak söylenen ağıdın, olay örgüsünde farklılık tespit edilmiştir.

Halk tarafından derlenen olayda dağa kaldırılan Ömer'in nişanlısıdır. Ancak âşıklar tarafından seslendirilen olay örgüsünde ise Öner'in kız kardeşi yedi kişilik çete tarafından dağa kaldırılmıştır. Aynı çete Ömer'in babasını da vurarak öldürmüştür. Bunu duyan Ömer, askerden gelerek bu çetenin peşine düşmüş; kardeşinin intikamını almıştır. Sonuç kısmı ise iki olayda da örtüşmektedir. Namus uğruna katil olan Ömer, kaçak durumuna düşmüş ve Yoncalık denilen mevkide bir jandarma tarafından vurularak öldürülmüştür. Olay örgüsünde böyle fark gördüğümüz ağıdın metin kısmında da farklar mevcuttur. Farklılıklar şöyledir:

1. Kıta:

“Yoncalığın cılga yolu
Gide gide gavuşuyor
Seni vuran Gayserili
Elvan ile savuşuyor.”

Ağıdın halk arasında dillenen metninde 1. kıtada Ömer'i tek kurşunla vuran jandarmanın kimliğine dair bilgi dikkat çekmektedir. Ancak ozanlar tarafından söylenen varyantta bu kısım yoktur. 1. kıta notalı varyantta şöyledir:

“Yoncalığın ince yolu
Gide gide gavuşuyor.
Seni vuran jandarmalar
Elvan elvan dolaşıyor, bacın öle.”

Ağıdın 9. kıtasında görülen farklılık ise şöyledir:

“Durmadan kurşun sıkıldı
İlgıt ılgıt kan döküldü
Gelin bahın emmileri
Ömer dağ gibi yihıldı.”

Ana metnin 11. kıtasında da değişim görünmektedir. Aşıkların seslendirdiği 11. kıta şöyledir:

“Ergen oğlu Ömer ergen,
Yoncalığa olmuş sergen
Haber verin dayısına
Üstüne de örtün yorgan, bacın öle.”

Ana metnin nakarat kısmına da aşıklar tarafından ezgiyle söylenilen varyantında eklemeler yapılmıştır. Nakarat şöyledir:

“Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre
Bir gardaşın bir bacısı
Yürekten çıkmaz acısı.”

Köy sakinlerinden 65 yaşındaki Emekli Öğretmen Özkan Kayapınar'dan derlenen metinde ise ağıdın ana metninin 8. Kıtasında farklılık tespit edilmiştir. Metnin bu kısmı şöyledir:

“Bacısının adı Eşe
Yamçısını sermiş daşa
Jandarmalar nişan almış
Ağızındaki altın dişe.”

Özkan Kayapınar'dan derlenen ağdın mahlas kısmında da çeşitlenme görülmektedir. Mahlas dörtlüğü şöyledir:

“Adım batsın adım Yeter
Dilim bülbül olmuş öter
Kor olup da görmeyeydim
Ölüm olmaz bundan beter.”

Aşağıda ağdın bir diğer varyantının Silifke’de derlendiği görülmektedir. Ali Berat Alptekin’in makalesinde yer verdiği ağıtta kıta sayısı 6 olmakla birlikte dize sayısı farklılık göstermektedir. 1. kıtada bendin 4 dizeden oluştuğu bağlantının ise yine dört dize olduğu görülmektedir. Bu kısımda dize sayısı 8’dir. 2. kıta, 9 dizeden oluşmaktadır. Bendin 6 dizeden bağlantının ise 3 dizeden oluştuğu görülmektedir. 3. kıta 5’lik şeklindedir ve nakarat kısmı yoktur. 4. kıtanın bendi 7 dize, bağlantısı ise 2 dizedir. 5. ve 6. kıtanın bendi 6 dize, bağlantısı ise 2 dizedir. Ağıt şu şekildedir:

Ömer’e Ağıt-2: Askerde bir suç işlediği için vurulan Ömer isimli gence akrabaları tarafından yakılmıştır.⁵⁶⁰ (Silifke’den derlenmiştir.)

Goyun gelir yatağına,
Arı gonar peteğine,
Ömer bacım çadır gürmuş,
Garadağın eteğine,
Ömer Ömer bacım Ömer,
Elin gızı seni över,
Ömer Ömer bacım Ömer,
Ömer bacım Ömer bacım. (Nakarat)

Goyun gelir yata yata,
Çamurlara bata bata,
Senin aslın suya gider,

⁵⁶⁰ Ali Berat Alptekin, “Silifke’de Derlenen Ağıtlar”, *Türk Folkloru/ Aylık Folklor Dergisi*, S:36, 1982, s. 14-15.

Gollarını ata ata
Senin yârin suya gider,
Gollarını ata ata
Ömer Ömer bacım Ömer
Elin gızı seni över
Ömer Ömer bacım Ömer (Nakarat)

Babamın adı Memiş
Babamın adı Memiş
Bıçağının sapı gümüş
Angara'da İsmet Paşa
Şu Ömer'i vurun demiş.

Bacısının adı Eşe
Bacısının adı Eşe
Gamçısını çalmış daşa
Candarmalar nişan almış,
Ağzındaki altın dişe
Ömer Ömer bacım Ömer
Elin gızı seni över. (Nakarat)

Ömer bacımın vekili,
Havlusunda bağ ekili.
Ömer bacımın vekili,
Havlusunda bağ ekili.
Çıkarmışlar teneşire
Dalgalanır mor kekili
Ömer Ömer bacım Ömer
Elin gızı seni över.

Gara çadır is mi dutar
Altın gümüş pas mı dutar

Gara çadır is mi dutar
Altın gümüş pas mı dutar
Sen ağlama garip anam
Elin gızı yas mı dutar
Ömer Ömer canım Ömer
Elin gızı seni över.

Ağdın Adı	Arif'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Arif SAT
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gürün/ Yazyurdu Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1961
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Medine KAYAPINAR
Kaynak Kişi/ Kişiler	Medine KAYAPINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	29
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Olay bazı kaynaklara göre 1961, bazı kaynaklara göre ise 1964 yılında meydana gelir. 1905 doğumlu olan Arif, olay meydana geldiğinde 56 yaşındadır. Arif oldukça zengin bir ailenin çocuğudur. Alışveriş yapmak için Asım adlı köylüsüyle Kayseri'ye gider. Dönüş yolunda Pınarbaşı yakınlarında bindiği araç kaza yapar. Arif, Kayseri Devlet Hastanesine götürülür. Dört gün hastanede kalır ancak kurtarılamaz. Beklenmedik her ölüm gibi Arif'in ölümü de derin acıya sebep olur. Kızı Medine tarafından yakılan ağdı köylüleri tarafından da söylenegeler. İyi niyetli, cömert biri olarak bilinen Arif, gönülde bu meziyetleriyle, dillerde de ağdıyla yaşamaya devam eder.

SA-29: Arif'in Ağdı

Babamın konağı yüksek yapılı
Dört odası döşeli de sekili
Bir deprem oldu da viran eyledi
Esti deli poyraz viran eyledi.

Ahırına arab atlar bağlanır.
Çifter çifter camızları yağlanır.

Odalar yanar da cenkler söylenir.
Bir deprem oldu da viran eyledi
Esti deli poyraz viran eyledi.

Kaymakamlar gelir, valiler biner
Anam yahışihlı içinde döner.
Anlatman onları yüreğim yanar.
Bir deprem oldu da viran eyledi
Esti deli poyraz viran eyledi.

Medine söyledi yahtı bunları
Kaybettim, bulamıyom canları.
Gayri ömrüm bitti, yahlaştı günü
Bir deprem oldu da viran eyledi
Esti deli poyraz viran eyledi.

Ağıdın Adı	Benim Hayatım
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Medine KAYAPINAR
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gürün/ Yazyurdu Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Yaşadığı Acılar
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Medine KAYAPINAR
Kaynak Kişi/ Kişiler	Medine KAYAPINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	30
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Gürün ilçesi Yazyurdu köyü sakinlerinden Medine, ağıdı dillere destan olan Ömer Sat'ın yeğenidir. Medine'nin babası köyün zengin ailelerindendir. Uzun kış gecelerinde doğduğu konakta misafirler ağırlanır, âşık atışmaları yapılır, cenk türküleri söylenir. Bu geleneğin izleyicisi olarak büyüyen Medine, bir de kendi yaşamının acılarıyla yoğrulunca gönlünden kopanları dile dökmüş, köyün âşık kadını olmuştur. İlkokul mezunu olmasına rağmen ağıtlarında Türkçenin inceliklerini kullanmıştır. Küçük yaşta evlenmiştir. Oldukça kalabalık bir aileye gelin giden Medine, uzun yıllar o evin yükünü taşımıştır. Dört çocuğu olmuştur. Küçüklükten itibaren amcası Ömer'in hikâyelerine şahit olan, genç yaşında üstüne verilen

sorumlulukla mücadele eden, çocuklarının da ölümüne şahit olan, yüreği acılarla yanan, acı ateşinde pişen Medine, ömrünün biriken duygularını ağıda dökmüştür.

SA-30: Benim Hayatım

Beni verdiler de gurbet ellere
Sılam uzah idi yol vurdu beni
Ağustos ayında gışa uğradım
Dağlar kürtük duttu, gar vurdu beni.

Beşik kertmesiydim, verdiler beni
Töre bozulmaz mı, sürdüler beni
Yirmi baş külfetle yordular beni
Selvinin başında dal vurdu beni.

Dört çocuk öldü de ana olmadım
Ayıp idi heç başına varmadım
Ne olsa da heç içinde galmadım
Nisan yağmurunda sel vurdu beni.

Gaynanam bibimdi, taraf çekmezdi.
Bu da benim deyi, dönüp bahmazdı.
Çoh hizmetin ettim, gine bilmezdi
Gine ne yaptıysam, dil vurdu beni.

Ağdın Adı	Cemal'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Cemal (Bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gürün/ Akdere Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	-
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Fatma İmamoğlu
Kaynak Kişi/ Kişiler	Fatma İmamoğlu
Kaynak Kişinin Yaşı	70
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	31
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Cemal köyün delikanlılarından. Evlenme çağına geldiğinde komşu köylerden birinden bir kız ile nişanlanır. Kızın adı Iraz'dır. Kendi köyünde değirmen sahibi Şeyhamit Ağa adında yaşlı bir adam kızın namusuna göz diker. Kızı iğfal eder ve Iraz hamile kalır. Bunu haber alan Cemal, Şeyhamit Ağa'yı pusuya düşürür ve öldürür. Cemal uzun süre kaçak düşer. Ölümünden bir gün önce eve gelen Cemal, annesinden köfte ister. Köfteyi çoban arkadaşlarıyla birlikte yiyeceğini söyler. Annesi köfteyi akşam yoğurur ancak Cemal almaya gelmez. Ağanın yakınları Cemal'i uzun süre takip eder ve Gelloş köylü Hasan adlı birine para vererek öldürtürler. Cemal'in ölümü üzerine köyün kadınlarından Fatma Bacı ağıt yakar.

SA-31: Cemal'in Ağdı

Haymasında çayır otu
Ahırında kişner atı
Vurduran da adam olsa
Şu Börklü'nün valval iti

Belini vermiş gagaya
Uyhusu gelmiş uyuya
Öldürmeye öldürdünüz
Niye attınız guyuyya?

Gapımızın önü gaya
Cemal benzer doğan aya
Cemal'imi öldürmüşler
Sarı lira saya saya.

Beypınar'da sürü geçti
Rüştü Bey'de gayfe içti
Siz de oğlumu araman
Düşmanın toruna düştü.

Vara vara Cemal vara
Gurşun değmiş, başı yara
Babası da gulah asmıyor

Salih Bekir doktor ara.

Buldum baltaların soyha düzünü
Ben göreyim elle iki gızını
Düşman nasıl öldürdüyse
Açık gomuş Cemal'imın yüzünü.

Humar Cemal'in gözleri humar.
Birini açar da birini yumar.
Düşman başına birikişin
Uçan guşlardan imdat umar.

Yatın guzular Cemal gelecek
Düşman depesine vurmuş nacak
Nasıl vurdunuz ey düşmanlar?
Guzular yuvada galacak.

Hozan tarla döşek, gavah da yorgan
Olmamış yiğidin derdini soran
Bileydim Cemal böyle ölecek
Gızları verirdim vallahi gurban.

Gardaşının adı Fazlı
Al ganlar tarlada gizli
İki gızı var yiğidin
İkisi de pek nazlı

Ağla gızım Döndü ağla
Akları çıhart da karalar bağla.
Size diyom ey çobanlar
Cemal'in düşmanlarını söyle.

Ağdın Adı	Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Zehirlenmeden Ölen Kişilere
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Çongar Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Zehirlenme Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1968
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hatun YILDIRIM
Kaynak Kişi/ Kişiler	Sevgi YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	32
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Sivas'ın merkez köylerinden İlbeyli Türkmenlerine ait Çongar köyünde 1968 yılında elim bir olay yaşanır. Köy halkının anlattığına göre bu elim olaydan bir gün önce köye pancar ilacı dağıtılır. Köyün kadınlarından biri ilacı un çuvallarına yakın bir yere bırakır. Ertesi gün kadınlar toplanır, inşaatta çalışan işçiler için çörek yapmaya koyulur. Un çuvallarının yanına bırakılan zehir de yanlışlıkla hamura karılır. Çörek biryandan pişirilir bir yandan da servis edilir. İnşaatta çalışan Ali, Bilal, Mustafa, Kadir, Rıza isimli işçiler ve ev halkı çörekten yer. İkinci vakti insanlara bir şeyler olmaya başlar. Köylüler önce olayın nedenini anlamaz. İnşaat yapılan yerde “ocak” olarak bilinen bir türbe vardır. Bu türbeden kaynaklı işçilerin çarpıldığı zannedilir. Ev halkının çocukları da rahatsızlanınca durumdan şüphelenilir ve köye sağlık ekibi çağırılır. Köye gelen jandarma ekipleri çöreklerden bir köpeğe yedirir. Köpeğin öldüğü görülür. Zehirlenenler Sivas'a hastaneye götürülür ancak kurtarılamaz. Üç çocuk, bir hamile kadın ve sekiz inşaat işçisi olmak üzere on iki kişi bu olayda hayatını kaybeder. Ölen inşaat işçilerinden Ali'nin eşi Hatun söz konusu ağdı yakar.

SA-32: Ağıt

Saadet'in yağlı çöreği

Yandı Bilal'in yüreği

Nasıl gıydın Heykel Ürü

İrecep caminin direği.

Öğlen çağı bir hay oldu

Köylüler Sivas'a doldu

Öğlen çağı giden hasta

İkindiye geri döndü.

Gurbanlar olayım Hatun

Depemden ılıyır tütün
Gurbanlar olayım guzum.
Siz de galdınız yetim.

Mezar tarlanın ekini
Tırpan alıp biçeceğim
Guzularım sizin için
Zehir olsa içeceğim.

Gapımız mezara garşı
Uzun oldu soyha arşı
Eğer Ali gelir ise
Hüsey’ni salarım garşı

Havada gönlüm havada
Ciğer gavrulur tavada
Eğer uşahları sorarsan
Gadirenen Sait yuvada.

Ağıdın Adı	Anış’ın Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Anış YILDIRIM
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Hanlı Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Tre Gereği Küçük Kardeşle Evlenme
Olayın Zamanı	1970
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Anış YILDIRIM
Kaynak Kişi/ Kişiler	Sevgi YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	33
Derleyen Kişi	Bekir GüZELDAğ

Olay zeti
1970 yılında köyde “Tre konuşunca han susar” kabilinden bir olay yaşanmış. Evin büyük oğlu Cavid Manisa’da bir inşaatta çalışmaktadır. Çalıştığı inşaatta kum kamyonunun devrilmesi sonucu kamyonun altında kalır. Evli ve bir ocuk babası Cavid oracıkta ruhunu teslim eder. Cavid’in ailesi çocuklu kadını evden çıkarmak istemez. Aile meclisi karar verir ve Cavid’in eşi o vakit nişanlı olan küçük kaynına,

Hacı Ömer'e, nikahlanır. Oğlanın nişanlısının adı, Anış'tır. Hacı Ömer aynı zamanda Anış'ın amcasının oğludur. Anış, nişanlısının yengesiyle nikahlandığını duyunca büyük elem çeker, günlerce hasta düşer. Sonunda başka biriyle evlenir, dört çocuğu olur fakat mutluluğu bir türlü bulamaz. Hastalanır ve genç yaşta hayatını kaybeder. Söz konusu ağıdı ise ayrılığın verdiği acıyla yakar. Çeyizi sandıkta, gözü yolda, yâri elde kalan Anış, yaktığı ağıtla kendisinden sonra da acısını sözlü kültürün diline dolar.

SA-33: Anış'ın Ağıdı

Gapımızın önü yohuş

Olmaz olsun adım Anış

Emmimoğlu almam demiş

Gelin zornan nikah olmuş.

Gurbanlar olayım gelin

Benim derdim senden derin.

Ben gelinlik bozdum ama

Siz gelin de benden sorun.

Gaynımın da adı Ali

Bilmiyom gettiğim yolu

Benden böyle ayrılıyor.

Herhal emmimoğlu deli.

Dolandım punara vardım.

Hoca sıh bahtı yüzüme

Niye bahtın hocam, dedim

Dedi inanma el sözüne.

Sandığımı açacağım

Çeyizimi saçacağım

Emmim oğlu benden geçmiş.

Ben de ondan geçeceğim.

Ağdın Adı	Hanifi'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet Hanifi ÇEVİK
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Merkez / Çongar Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	29.05.2011
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Döne ALTUNHAN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Döne ALTUNHAN- Nurettin ALTUNHAN
Kaynak Kişinin Yaşı	59 59
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	34
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Sivas merkeze bağlı Çongar köyü sakinlerinden Hanifi Çevik, 1957 doğumludur. Şakacı, hayat dolu, iyi bir insan olarak tanınır. Kızılca köyü yakınlarında aracın arka tekerleği patlar ve Hanifi direksiyon hâkimiyetini kaybeder. Araç takla atar, Şoför koltuğundaki Mehmet Hanifi, aracın altında sıkışır. Sivas'a hastaneye götürülür. Oradan Kayseri'ye nakledilir. Birkaç gün yoğun bakımda kalır ancak kurtarılamaz. Arabada Hanifi dışında iki kişi daha vardır. Onlar kazadan sağ çıkar. Hanifi'nin Oğuz, Dursun, Ethem, Serkan, Hakan isimli beş çocuğu yetim kalır. Ölümü üzerine ablası Döne, ağdını yakar.

SA-34: Hanifi'nin Ağdı-1

Dolandım Gayseri'ye vardım
Gardaş nerededir, deyi sordum
Amaliyat masasına yatışın
Gardaş başucumda sandım.

Gamyonu gapıya eglemiş.
Gider de gelirim demiş.
Azrail peşindeymiş
Gardaş yuvaya dönmemiş.

Gayseri'nin yolu uzak
Gardaş olmuş, bir dop dozah
Eğer gardaş gelmezse
Bunu da gazeteye yazah.

Yatmış Gızılöz'ün düzüne
Gan dolmuş ela gözüne
Gardaş gahmış, gelecekmiş
Azrail çökmüş döşüne.

Sivas'tan da savcı gelmiş
Köyün nere, diye sormuş.
Gardaş cevap vermeyince
Alıp Sivas'a götürmüş.

Beyaz mintan, siyah yelek
Ne de güzel yahışıyor.
Gardaş yoldan giderkene
Uçan guşlar bahışıyor.

Bacısının adı Döne
Eline vurmamış gına
Gurban olam Kadir Mevla'm
Nasıl gıydın, bu yiğide.

Soğuyarak getdi günler
Ilıyarak geldi yazlar.
Gurbanlar olayım gardaş,
Bacın yollarını gözler.

Gapımın önü yola bahar.
Gardaşın acısı beni yahar.
Eller gardaş dedikçe
Benim ciğerim yanar.

Yine bugün bir sel esti
Esti de ciğerim kesti.

Gurbanlar olayım gardaş

Gardaşı el içinden seçti.

Çongar'ın da büyük özü

Yayılr ördeği, gazı

Gızılöz'ün dibinde yiğit ölmüş.

Demişler ki kimin nesi?

Dağlara çıhdım da geyikler gibi

Yollara endim de seyipler gibi

Eğlendirdim gamyonları

Aradım da bulamadım.

Gurbanlar olurum guzum

Depemden çıhıyor sızım

Gurbanlar olurum gardaş

Ellerin lafları bütün.

Ağdın Adı	Zor Geliyor
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet Hanifi Çevik
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Çongar Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	29.05.2011
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Cafer ÇEVİK
Kaynak Kişi/ Kişiler	Cafer ÇEVİK
Kaynak Kişinin Yaşı	60
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	35
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Sivas merkeze bağlı Çongar köyü sakinlerinden Mehmet Hanifi, 1957 doğumludur. Şakacı, hayat dolu, iyi bir insan olarak tanınır. Yılı tam olarak bilinmeyen olayın, mayıs ayının 20'sinde gerçekleştiği söylenir. Kızılca köyü yakınlarında aracın arka tekerleği patlar ve Hanifi direksiyon hakimiyetini kaybeder. Araç takla atar, Şoför koltuğundaki Mehmet Hanifi, aracın altında sıkışır. Sivas'a hastaneye götürülür. Oradan Kayseri'ye nakledilir. Birkaç gün yoğun bakımda kalır ancak kurtarılamaz.

Arabada Hanifi dışında iki kişi daha vardır. Onlar kazadan sağ çıkar. Hanifi'nin Oğuz, Dursun, Ethem, Serkan, Hakan isimli beş çocuğu yetim kalır. Ölümü üzerine yakılan ikinci ağıt amcasının oğlu Cafer Çevik tarafından yazılır.

SA-35: Hanifi'nin Ağdı- 2

Dolandım gapıya vardım.

Yağmurunan gar geliyor.

Gınaman gonşular beni

Gardaş bana zor geliyor.

Oğlunun da adı Dursun

Babasını yola vursun.

Gınaman gonşular beni

Gelinim burda dursun.

Gelinimin adı Döne

Kekülünü verme yele

Ben gardaşı gayıp ettim.

Yıhılası bizim köye.

Ben Çevlik'e gideceğim.

Gardaşımı göreceğim

Eğer Dursun beni derse

Emmin olup öleceğim.

Bacısının adı Döne

Mezarlıkta dolanıyor.

Eğer gardaşım gelirse

Müjdesini verin diyor.

Garalı haber gelince bize

Gardaşı yatırdım Gızılca köye

Garalı haber varınca size

Gardaşın acısı gara guzular.

Gıble tarafından bir dolu dutdu.
Orda eşim dostum hep beni dutdu.
Başçavuş başında nöbetin dutdu.
Gelinin yazısı gara guzular.

Neye gerek idi o köye gitmek.
Bize yeter idi bir yarım ekmek.
Neye gerek idi gurbete gitmek
Alnımın yazısı gara guzular.

Oğuz gelmiş orda ona bakıyor
Gardaşın ganları yola ahıyor
Zalım savcı gelmiş zabıt tutuyor.
Oğuz'un yazısı gara guzular.

Götürdüm Sivas'a benden aldılar.
Gardaşın mı diye bana sordular.
Eşim dostum hep oraya doldular.
Gardaşın acısı gara guzular.

Ethem gelmiş babasını arıyor
Gardaşım Hanifi morgda yatıyor.
Yavruların yollarına bahıyor
Ethem'in yazısı gara guzular.

Ağdın Adı	Furkan'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Furkan ÇEVİK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Çongar Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	24.05.2013
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Latife ÇEVİK

Kaynak Kişi/ Kişiler	Latife ÇEVİK
Kaynak Kişinin Yaşı	56
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	36
Derleyen Kişi	BEKİR GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Çongar köyünde doğup büyüyen Rıfat Çevik ve eşi Nurcan Bursa'da yaşamaktadır. 18 yaşındaki oğulları Furkan, Sivas Cumhuriyet Üniversite öğrencisidir. Ailesinden ayrı eğitimini sürdüren Furkan, Sivas'ta akrabalarının yanında kalmaktadır. Kendi kullandığı araçla trafik kazası geçirir. Kara haberi Bursa'ya, ailesine, ulaşır. Aile Bursa'dan Sivas'a gelir. Furkan da ameliyata alınır. Ameliyattan çıkar ancak yaşayamaz. Furkan'ın genç yaşta ölümü köylülerini acıya boğar. Ağıdı, Furkan'ın yengesi Latife Çevik tarafından yakılır.

SA-36: Furkan'ın Ağıdı

Yiğit okur üniversite
Perçemi de deste deste
Köye geldi gara haber
Emmileri bütün yasta.

Gapımızın önü cami
Gitmez gönlümüzün gamı
Biz Furkan'a düğün gürdük
Beri zata salın onu

Halasının adı Durdu
Felek gollarını gırdı
Biz Furkan'a düğün gurduh
Hanı davulcusu n'oldu.

Furkan'ı gomuşlar morga
Anasını görememiş
Onun anası ne yapsın?
Yarasını saramamış.

Düşümde gördüm düşümde
Azrail'i de peşinde
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm
Daha on dokuz yaşında?

Oydu m'ola oydu m'ola
Gara yerler doydu m'ola
Almanya'ya bir tel çekin
Emmileri duydu m'ola?

Emmisine haber gelmiş
Köye bayrah galdır diye
Gomşuları duya demiş
Köyde sela verin diye.

Sana diyom gelin Nurcan
Zor olur yiğit acısı
Nasıl saçını yolardı
Olsaydı onun bacısı.

Cenaze geldi deyinde
Ben yohuştan çıhamadım
Anası sakın ağlıyor
Ben yüzüne bahamadım.

Düşümde gördüm düşümde
Gara kekülü başında
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm
Daha gencecik yaşında?

Furkan'ın da gara gaşı
Kefeni ısladı yaşı

Nasıl gıydı Azrail

Daha yirmiye basmadı?

Ağdın Adı	Faris'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Faris TOY
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Güney Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1969
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hüseyin YURT
Kaynak Kişi/ Kişiler	Gülizar ÜLKER- Döndü TOY
Kaynak Kişinin Yaşı	61 60
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	37
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Güney köyü sakinlerinden Faris, yedi çocuk babasıdır. Çocuklarının geçimini sağlamak için dört yıl Almanya'da çalışır. Döndüğünde traktör alır. Tarla işlerini bitirdikten sonra Almanya'ya gitmeyi niyetlemektedir. Olay günü Tonuslu bir şoförle yola çıkarlar. Sivas'a hasta götürürler. Dönüş yolunda Faris traktörü kendi kullanmak ister. Niyetleri tarlaya gidip herg yapmaktır. Tarla yolunda traktör dereye uçar, Faris traktörün altında kalır. Altıncı ayın on altısında meydana geldiği söylenen kazada Faris yaşamını yitirir. Yedi çocuğu yetim kalır. Ağdı köylüsü Hüseyin Yurt tarafından yazılır.

SA-37: Faris'in Ağdı-1

Soyha motor geri geri ahıyor.

Yavrular da al kanları yalıyor.

Akşamınan acı haber geliyor.

Doğrudun motoru alın Faris'i

Galdırın motoru alın Faris'i.

Altın saati de golunda işler.

Ağzında galmamış olanca dişler.

Feryada başlamış havada guşlar.

Bülbül gibi ötüşüyor yavrular.

Bölböl gibi ötüşüyor guzular.

Pek derin ağılıyor Döndü bacısı
Gınamayın eller, ciğer acısı
Bu yiğit de Almanya'nın yolcusu
Doğrudun motoru alın Faris'i
Galdırın motoru alın gardaşı.

Bu yiğit de köyümüzün eyisi
Hani ya Keleşler Nefi dayısı
Bütün halaları gara geysin.
Doğrudun motoru alın Faris'i
Galdırın motoru alın gardaşı.

Yeter Hüseyin bu gadar yeter.
Ateşim yanar da tütünüm tüter.
Virane dağlarda bölböl mü öter?
Bölböl gibi ötüşüyor yavrular.
Bölböl gibi ötüşüyor guzular.

Ağıdın Adı	Faris'in Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Faris TOY
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Güney Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1969
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Hüsne TOY
Kaynak Kişi/ Kişiler	Döndü TOY
Kaynak Kişinin Yaşı	60
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	38
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Güney köyü sakinlerinden Faris, yedi çocuk babasıdır. Çocuklarının geçimini sağlamak için dört yıl Almanya'da çalışır. Döndüğünde traktör alır. Tarla işlerini bitirdikten sonra Almanya'ya gitmeyi niyetlemektedir. Olay günü Tonuslu bir

şoförle yola çıkarlar. Sivas'a hasta götürürler. Dönüş yolunda Faris traktörü kendi kullanmak ister. Niyetleri tarlaya gidip herg yapmaktır. Tarla yolunda traktör dereye uçar, Faris traktörün altında kalır. Altıncı ayın on altısında meydana geldiği söylenen kazada Faris yaşamını yitirir. Yedi çocuğu yetim kalır. Faris'in ölümü üzerine yakılan ikinci ağıt eşi Hüsne'ye aittir.

SA-38: Faris'in Ağdı- 2

Boz pantolon bacağında eşim oy oy
Eşim Alman ocağında yandım oy oy
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm oy oy
Körpe guzum gucağında yandım oy oy!

Tonus'ta yazlık ekili eşim oy oy
Eşimin deste kekülü yandım oy oy
Eğer eşim sağ gelmezse oy oy
Kim olur evin vekili yandım oy oy!

Tonus'a ektik arpa eşim oy oy
Gırat yesin gırpa gırpa yandım oy oy
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm oy oy
Gendim gelin, guzum körpe yandım oy oy!

Tonus'a yazlık biçildi eşim oy oy
Eşimin ganı saçıldı yandım oy oy
Eller Almanya'dan geldi, eller oy oy
Benim sürmelim seçildi yandım oy oy!

Daha gitmem Meletmez'in düzüne oy oy
Toprak dolmuş sürmelimin gözüne yandım oy oy
Cahil gönlüm öldüğüne inanmaz oy oy
Yarin emsalleri geldi yine yandım oy oy!

Yenilmez yerden geldim oy oy
Yiğit dalmış uyanmıyor yandım oy oy
Yedi yetimin babası oy oy
Daha yürek dayanmıyor yandım oy oy!

Ağdın Adı	Nebi'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nebi Durna
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Güney Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1978
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hüseyin Yurt
Kaynak Kişi/ Kişiler	Huri Darıcı
Kaynak Kişinin Yaşı	58
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	39
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Sivas merkeze bağlı Güney köyü sakinlerinden Nebi, olay meydana geldiğinde 24 yaşındadır. Evli ve üç çocuk babasıdır. Kendi evine ait koyunların çobanlığını yapmaktadır. Hayvanlarını yaylaya çıkarırken Baharözü köyü sınırlarından geçer. Komşu köyün korucuları bunu haber alır. Nebi'nin bulunduğu yere gelerek hayvanları rehin alırlar. Nebi köyüne döner ve olanları ev halkına anlatır. Bunun üzerine amcası hayvanları almaya Baharözü köyüne gider. Bütün uyarılara rağmen Nebi de amcasının peşinden gider. Korucular ile aralarında kavga çıkar. Çıkan kavgada Nebi ve babası vurulur. Babası bacağından vurulduğu için kurtulur ancak Nebi kan kaybından yaşamını yitirir. Nebi'nin üç kız evladı yetim kalır. Aile gelini ve çocukları evden çıkarmamak için Nebi'nin eşini kardeşiyle nikahlar. Nebi'yi öldüren kişiye 8 yıl hapis cezası verilir. Olaydan sonra kan davası güdülmez. Ağdı Hüseyin Yurt tarafından yakılan Nebi'nin genç yaşta acı ölümü köylüler tarafından unutulmaz. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen ağdı dillere yazılır ve olayla birlikte yaşar.

SA-39: Nebi'nin Ağdı

Nebi gelir dura dura
Bıyığını bura bura
Nasıl gydın zalım düşman
Ekmeği gözüne dura

Sabahınan er gahmışlar
Devre bir ganil (?) gurmuşlar
Şu Baharözü'nün itleri
Güney'den yiğit vurmuşlar.

Pederinin adı Hasan
Yahışmaz mı neler desem
Bir oğlu yohtur ki el ele
Yiğidin yerine goysam.

Gelin güzel, guzun güzel
Dillemişler değmiş nazar
Büyük avlunun yüzünde
Gelin gayrı sövgün gezer.

Dertli anan çoh ağlıyor.
Gelin garalar bağlıyor.
Duyanlar ağlasın buna
Hüseyin destan söylüyor.

Ağdın Adı	Cemalettin'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Cemalettin ASLAN
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Mutibey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Kan Davası Sonucu Öldürölme
Olayın Zamanı	1964
Ağdı Yakan Kişinin Adı	-
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bedriye AKKAYA
Kaynak Kişinin Yaşı	62
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	40
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Cemalettin küçük yaşta babasını kaybeder. İki kardeşiyle yetim büyür. Çobanlık yaparak geçimini sağlar. Aynı köyden çiftçilik yapan Alaaddin'le aralarında nedeni bilinmeyen bir kavga çıkar. Alaaddin tarlasına tohum ekmektedir ve elinde “meses”

adı verilen bir alet vardır. Kavga esnasında “meses” Alaaddin’in gözüne girer. Alaadin tek gözünü kaybeder. Bunun üzerine Cemalettin’in köyü terk etmesi, aksi halde düşmanlık güdüleceği söylenir. Olay zamanı on altı yaşında olan Cemalettin, köyünü terk eder ve Ankara’ya yerleşir. Ancak sıra hasretine dayanamaz ve üç yıl sonra köyüne döner. Köyüne döndüğü duyulunca Alaaddin’in kardeşleri tarafından kendi evinde vurulur. Cemalettin olay yerinde ölür. Onu büyük kardeşin öldürdüğü söylenir. O da 11 yıl hapis cezası alır.

SA-40: Cemalettin’in Ağdı

İsmim Cemalettin Aslan okunur

Annem benim için kuştan sakınır.

Beni öldürenler kubbe takınır.

Gader beyle imiş, kime ne diyim?

İradyoya verin siz bu destanı

Anneme, bacıma aldım fıstanı

Öldürdüler Cemalettin Aslan’ı

Gader beyle imiş, kime ne diyim?

İradyoya verin, eylece yayın

Davamı alıyor şu sefil dayım

Yatak sizin olsun, gatiller yayın.

Gader beyle imiş, kime ne diyim?

Ağdın Adı	Necmiye’nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Necmiye ATALAY
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkçüyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	İntihar Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1960
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Nafiye ATALAY
Kaynak Kişi/ Kişiler	Ablası- İsim Verilmedi
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	41
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Necmiye 16 yaşında, uzun boylu güzel mi güzel bir kızdır. Babasını küçük yaşta kaybeder. Kendisi amcası tarafından büyütülür. Kendi yaşlarında bir delikanlıya sevdalanır. Ancak sevdalandığı kişiye amcası onu vermek istemez. Necmiye'yi başka biriyle nişanlarlar. Annesi de sözünü amcasına geçiremez. Necmiye bu olayın üzüntüsüne dayanamaz ve ilaç içerek intihar eder. Necmiye'nin sevdasını bu günlere taşıyan ağdını da annesi yakar.

SA-41: Necmiye'nin Ağdı

Ben sunamı davet ettim oy oy

Acıynan, zehirinen oy oy

Telli sunam zehir içmiş oy oy

Anasına gahırınan oy oy!

Sunam da bize geliyor oy oy

Taçlı kemeri ışıyor oy oy

Zehir içme telli sunam oy oy

Bırah dediğine savuş oy oy!

Sunam işleme işliyor oy oy

Yohtur çeşitli ipliği oy oy

Ahşamdan gün aşarken oy oy

Gaybeyledik kekliği oy oy!

Sunam bize neye geldin oy oy

Arham yok ki verem arha oy oy

Dayısıgile gider sunam oy oy

Emmisinden gorha gorha oy oy!

Gurbanlar oluyum bacım oy oy

Yüreğime vurdu acım oy oy

Yetimin halı beyle oy oy

Kimseye yetmedi gücüm oy oy!

Ağdın Adı	Kadriye'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Kadriye TAŞDEMİR
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1960
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Şemsi TAŞDEMİR
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hüsne ALTINTAŞ
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	42
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Kadriye köyün genç ve güzel kızlarındandır. Mustafa Karaduman adında bir gence gönül verir. Sevdası karşılıklıdır. Mustafa da onu sever. Mustafa Kadriye'nin evine görücü gönderir. İki genç nişanlanır. Dört yıl Mustafa ile nişanlı kalır. Bayrak kaldırma, yol dağıtma, ekmek başlama gibi ifadeler kullanılan düğün arifesine girilir. Artık iki gencin vuslatına sayılı günler kalmıştır. Ancak mutlulukları uzun sürmez. İnanişe göre Kadriye'nin güzelliğine nazar değer ve genç kız verem hastalığına yakalanır. Şarkışla Hastanesinde hastalığa teşhis konulamaz. Kayseri Devlet Hastanesine gönderilir. Burada Kadriye'ye halk arasında “ince hastalık” olarak anılan verem teşhisi konulur. Dönemin şartlarına göre verem devası kolay olmayan bir hastalıktır. Kadriye bir ay hastanede kalır. Ancak kurtarılamaz ve vefat eder. Muradı yarım kalan Kadriye, gelinliği ile mezara gömülür. Ağdı annesi Şemsi Taşdemir tarafından yazılır.

SA-42: Kadriye'nin Ağdı

Gapısının önü seten (?)

Hiç gahmıyor bizim yatan.

Gadiriye'm gelin olmuş.

Pezik poşu, pullu keten.

Yanıyorum yanıyorum

Göğde bulut dönüyorum.

Menevşe geçme gapıdan

Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Gardaşının adı Ali

Mustafa oluyor deli
Sana diyom Şemsi bacı
Sen topla köydeki yolu.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Gadiriye'm nasıl güzel
Şıvga çubuk gibi uzar.
Gınamayın gonşularım
Gelin gıza değmiş nazar.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Gayseri'nin yüksek dağı
Üstüne dökülmüş yağı
Bu gız bu dertten ölmezdi
Gopmuş ciğerinin bağı.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Yüce yaylaya gelince
Açmış kekilini yağlar.
Tabip gapıya gelince

Göğde melekler ağlar.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Gelin gayınlarım gelin
Cenazemi köye salın
Sana diyom Hacı Musa
Başlığımı geri verin.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Hastanede galdım hasta
Çoraplarım deste deste
Tez gel gayınlarım tez gel
Nişanlım da gara yasta.

Yanıyorum yanıyorum
Göğde bulut dönüyorum.
Menevşe geçme gapıdan
Gadiriye'm sanıyorum. (Nakarat)

Ağdın Adı	Acılı Gün
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Tarık HASTÜRK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Ranzadan Düşme Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1995
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Vahit HASTÜRK

Kaynak Kişi/ Kişiler	Nuri HASTÜRK- Hüseyin HASTÜRK
Kaynak Kişinin Yaşı	66 68
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Emekli Öğretmen- İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	43
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Tarık ve ailesi uzun süre Hollanda’da yaşar. Olay, anlatılanlara göre şöyledir: Tarık 19 yaşında genç bir delikanlıdır. Gece yatarken uyku arasında ranzadan düşer. Tarık’ın amcası Hüseyin Hastürk’ün anlattığına göre ise Tarık, sinir anında kendisini ranzadan atar. Tarık’ın bu olay sonucu boynu kırılır. Tarık düşer düşmez hayatını kaybeder. Tarık’ın cenazesi Sivas’ın Gemerek ilçesindeki köyüne getirilir. Buraya defnedilir. Ailesi Hollanda’da yaşamaya devam eder. Ancak her yıl Tarık’ın mezarını ziyarete gelirler. Dışa dönük, neşeli bir kişi olarak bilinen Tarık’ın genç ölümü Türkiye’de yaşayan dedesini çok etkiler. Bunun üzerine ağıdını yakar. Aslında bu genç ölüm bütün köyün yüreğinde derin bir acı olarak bugün de yaşar.

SA-43: Acılı Gün

Bugün akşam gönöl yine gamlandı
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?
Hüzünlendim, gözyaşlarım nemlendi
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Bir ateş var içerimde yanıyor
Beni gören herkes mutlu sanıyor
Düşündükçe yaralarım kanıyor
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Acı haber büktü benim belimi
Dertli dertli söyletiyor dilimi
Gayıp ettim bir tomurcuk gülümü
Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Kuzum neydi zorun yazaydın bana
Genç yaşta bu ölüm layık mı sana?
Ben senin acından hep yana yana

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Dört yıl oldu göremedim yüzünü

Duyamadım senin tatlı sözünü

N'edem, Mevla böyle yazmış yazını

Yüzüm gülse gönlüm gülmez ne çare?

Ağdın Adı	Zeynep Gelin'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Zeynep Hastürk
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Verem Hastalığı Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1940'lı Yıllar
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nuri HASTÜRK
Kaynak Kişinin Yaşı	66
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Emekli Öğretmen
Ağıt Numarası	44
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Zeynep gelin 24 yaşında, bir çocuk annesi, genç ve güzel bir kadındır. Eşi askere gider. O dönemler askerlik uzun sürer. Eşi askerdeyken Zeynep verem hastalığına yakalanır. Hastalık çocuğuna da bulaşır. Önce oğlu İsmet vefat eder. Zeynep çocuğunun hastalanmasına ve ölümüne çok üzülür. Acısına dayanamaz, bir süre sonra da Zeynep hayatını kaybeder. Askerdeki eşine haber verilir, izinli olarak köye gelir. Genç eşi ve çocuğunun acısıyla bu ağdı yakar.

SA-44: Zeynep Gelin'in Ağdı

Geldim başucuna bakman yüzüme

Demek benden artık geçtin mi gelin?

Neden bu ayrılık geldi Mevla'dan?

Ayrılık badesin içtin mi gelin?

Kendi terbiyeli çok güzel huyu

Toprağa mı kattın o selvi boyu

Durmadan ağlardın İsmet'im deyi

Arayıp kuzunu seçtin mi gelin?

Gurbet elde idim görmedim yüzün

Hatırdan mı çıkar o tatlı sözün?

Yanına mı geldi birtecik kuzun?

Arayıp kuzunu seçtin mi gelin?

Ona kollarını açtın mı gelin?

Zalim felek seni genç yaşta aldı

İşte gidiyorum izinim doldu

Hastürk kavuşmamız mahşere kaldı

Bu yalan dünyadan göçtün mü gelin?

Ağdın Adı	Yaşar'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Yaşar CIRITCI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	İş Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1997
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bünyamin DOĞAN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bünyamin DOĞAN
Kaynak Kişinin Yaşı	64
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	45
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Yaşar'ın amcası Almanya'da çalışmaktadır. O yıl köyüne ev yaptırır. Aynı zamanda Yaşar'ın amcasının oğlu Bekir'in de yeni yapılan bu evde düğün hazırlığı yapılmaktadır. Evin inşaat işleri biter, merdiveni yapılır. Amcası Yaşar'dan merdivenin kalıbını sökmesini ister. Yaşar merdivenin kalıbını temizlerken, yeni yapılan ve henüz kurumayan yaklaşık yirmi tonluk merdiven, Yaşar'ın üstüne çöker. Enkazın altından Yaşar'ı çıkarırlar ancak genç, hayata tutunamaz. Henüz 17 yaşındayken bu elim kaza sonucu vefat eder. Olayın asıl sebebi merdiveni yapan ustaların, merdivenin altına destek koymamasıdır. Olay kaza olarak algılandığı için adli boyuta taşınmaz. Altı kız kardeşin bir erkek kardeşi Yaşar'ın bu genç ölümü, köylüyü yasa boğar. Ağdını köy sakinlerinden Bünyamin Doğan yakar.

SA-45: Yaşar'ın Ağdı

Karagöl köyünü acı bürüdü.

Ezildi vücudum, kanlar yürüdü.
Beni merdivene ecel sürüdü.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Ustanın yaptığı merdiven çöktü.
Düştü üzerime, kanımı döktü.
Paramparça oldum, belimi büktü.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Sebebim merdiven, kaderim buymuş.
Kalbi hasta babam, haberi duymuş.
Bu tuzağı hangi vicdansız koymuş.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Babam Hacı ağlar, bayılır gider.
Yapan ustalara intizar eder.
Ölüme götürdü bu acı kader.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.
Adım Yaşar idi, on yedi yaşıım
Merdiven altında ezildi başım.
Süz gözyaşlarını ey hilal kaşıım
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Garip anam, Zala Yaşar'ın öldü
Bilirim gözünün ışığı söndü.
Halimi görenler deliye döndü.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Deyin, amcam Rıfat heder olmasın.
Sebep benim diye darda kalmasın.
Dost düşman halime bakıp gülmesin.
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Vah yavrum deyip de yananlar yandı.
İsmet amcam beni ölmedi sandı
Bak amcam, yeğenin tabuta konu
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Bünyamin akrabam, yazsın acıyı
Yazsın gönlündeki bitmez sancıyı
Ağlayıp üzmeysin, babam Hacı'yı
Muradım koynumda kaldı dostlarım.

Ağdın Adı	Kâtip Savcı'nın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Süleyman SAVCI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1950
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Vahip HASTÜRK
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nuri HASTÜRK
Kaynak Kişinin Yaşı	66
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Emekli Öğretmen
Ağıt Numarası	46
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Süleyman Savcı, Karagöl köyünde ikamet etmektedir. Köy köy dolaşıp belli bir para karşılığında köylünün resmî dilekçelerini yazarak geçimini sağlar. Hüseyin köylüler tarafından sevilen bir insandır. Evli ve altı çocuk babasıdır. Henüz genç denebilecek bir yaşta, 45 yaşında, hastalığa yakalanır. Hastalığının teşhisi konulamaz. Hüseyin çok geçmeden vefat eder. Ağıttan da anlaşıldığı üzere, ölüm Mevla'dan olsa da Hüseyin'in genç yaşta ölümü, ardında bıraktığı altı evlat söz konusu olayın halk vicdanında ağıtla ölümsüzleşmesine sebep olmuştur. Ağdını yeğeni Vahip Hastürk yazmıştır.

SA-46: Kâtip Savcı'nın Ağdı

Mevla'dan erişti bu acı elem
Yanmayan galmadı Kâtip Savcı'ya
N'idem böyle yazmış o levhi galem
Gel oldu Hüda'dan Kâtip Savcı'ya.

Bugün duman vardır dağda, ovada
Gözlerim gan ağlar, dilim duada.
Altı guzu göydü, getti yuvada.
Durmadan melerler Kâtip Savcı'ya.

Eyerleyin şu Kâtip'in atını
Anne ah ettikçe çihar tütünü
Dokuz kışla verir senin methini
Derler yazıh oldu Kâtip Savcı'ya.

Zalim felek bunu genç yaşta aldı
Seni tanıyanlar dizine vurdu
Köseli muhtarınan arhadaş oldu
O da müştak imiş Kâtip Savcı'ya.

Mevla'm bunu kimselere vermeye
İmkân mı var giden geri gelmeye
Bir ricam var Molla Musta'emmiye
Benden selam söylen Kâtip Savcı'ya.

Annem der ki guzum eyledim gayıp.
Yanarım gonşular görmeyin ayıp.
Bu şiiri yazan yeğenin Vahip
O da candan yanar Kâtip Savcı'ya.

Ağdın Adı	Salih Çavuş ve Ailesine
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Salih Peker ve Ailesi
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Gemerek/ Karagöl Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1997
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bünyamin DOĞAN
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nuri HASTÜRK- Mehmet YERLİKAYA
Kaynak Kişinin Yaşı	66 68

Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	Emekli Öğretmen
Ağıt Numarası	47
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Olay 1997 yılında gerçekleşir. Salih Peker, İstanbul’da polis olarak görev yapan oğluna nişan yapmak için Gemerek ilçesi Karagöl köyüne gelir. Nişan yapacakları köy, Kayseri yakınlarında Derler diye bir köydür. Köyden bir akrabadan ödünç minibüs alırlar. Aile üyeleri ve birkaç akraba minibüse biner, yola çıkarlar. Gidiş yolunda bindikleri minibüsü nişanlanacak gencin kardeşi kullanır. Nişan gerçekleşir, Salih Peker ve ailesi dönüşe geçer. Aracı bu kez nişanlanan genç kullanmak ister. Salih Peker ve ailesini taşıyan minibüs, Kömürkaya denilen bir yerde kum yüklü kamyonla çarpışır. Kazada Salih Peker ve araçta bulunan on bir kişi vefat eder. Salih Peker’in eşi Zeynep, kızları, torunları araçtan çıkarıldıklarında tanınmayacak haldedir. Araçta bulunan on bir kişinin cesetleri bile parça parça olur. Köylülerin anlattığına göre Salih Peker’in elindeki horoz bile ezilerek can verir. Bu acı olay köyde uzun süre unutulmaz. Olay üzerine köy sakinlerinden Bünyamin Doğan tarafından ağıt yakılır.

SA-47: Salih Çavuş ve Ailesine

Aman ne zor imiş kazada ölmek
Sağ salim gidip de kefenle dönmek
Hak nasip etmedi dünyada gülmek
Hakkınızı helal edin yavrular.

Arabaya bindim sıkıntı bastı
Ecelin poyrazı bağrıma esti
Yolumu Kaykop’ta Azrail kesti
Hakkınızı helal edin yavrular.

Salih Çavuş derler, bilenler bana
Yardım eder idim her şirin cana
Mezarım Zeynep’le geldi yan yana
Hakkınızı helal edin yavrular.

Zeynep Hanım derim çıkmıyor sesi
Yolun ortasında yatıyor bedeni

Kanlarla birlikte çıktı son nefesi
Hakkınızı helal edin yavrular.

Necla, Fatih Mehmed'im, Durmuş'um canım
Bilerek dünyada haram yemedim
Küçük yaştan beri rahat görmedim
Hakkınızı helal edin yavrular.

Bacınız Ahsen'i merak etmeyin
Dağıldı yuvası gayri gitmeyin
Ne merak edin ne mektup atmayın
Hakkınızı helal edin yavrular.

Mevla bacınıza evlat vermedi
Çocuksuz yuvada yüzü gülmedi
Kocasından ayrı kabre girmedi
Hakkınızı helal edin yavrular.

Damadım Zühdü'yle beraber öldük.
Kimi gün ağladık, kimi gün güldük.
Asrî mezarlıkta aile olduk
Hakkınızı helal edin yavrular.

Sakın evlatlarım feryad etmeyin
Bize gözyaşıyla nara atmayın
Dualar okuyun, isyan etmeyin
Hakkınızı helal edin yavrular.

Torunum, gelinim yanımda öldü
Gonca fidanlarım tarumar oldu
Bizden yedi kişi mezara girdi

Hakkınızı helal edin yavrular.

Yeğenim Bünyamin yazsın halimi

Trafik kazası бүktü belimi

Ne olur duasız koyman elimi

Hakkınızı helal edin yavrular.

Ağdın Adı	Seyit'in Ağdın
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Seyit ALACA
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkcüyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Boğulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1950'li Yıllar
Ağdın Yakan Kişinin Adı	Döne ALACA (Annesi)- Döne ATALAY(Eşi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Elif ATALAY
Kaynak Kişinin Yaşı	65
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	48
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Köyün varlıklı ailelerinden Hasan Subaşı'nın oğlu olan Seyit, dört kız kardeşin tek erkek kardeşidir. Faris Ağa'nın kızına gönlünü düşürür. Küçük yaşta, askere gitmeden kızla evlendirirler. Bir kız çocuğu olur. Askerlik görevini yapmak için Samsun'a gider. İzinli gününde arkadaşlarıyla denize gider. Birlikte denize gittiği arkadaşları tarafından bir kayanın altında ölü bulunur. Yüzme bilmediği için boğularak can verir. Sözlü kaynakların bazıları tarafından olay yerinin Amasya olduğu ve Seyit'in de denizde değil Yeşilırmak'ta boğulduğu söylenir. Ölümünde sonra tek çocuğu olan kızı yetim kalır. Genç yaşta dul kalan eşi de başkasıyla evlenir. Seyit baba ocağının tek umudu, tek oğlan çocuğudur. Bu nedenle ölümü geride kalanları büyük acıya boğar. Ağdını annesi ve eşi yakar. Gelin ve kaynananın ağdın karşılıklı atışma şeklindedir.

SA-48: Seyit'in Annesi Tarafından Yakılan Ağdın-1

Seyit'im yavrum Seyit'im, oy oy oy

Yattım da uyhu uyudum oy oy oy

Yüzbaşılar demiş ki oy oy oy

Oğlan nerede büyüdün oy oy oy!

Sen ecele gitmedin oy oy oy
Yalansın oğlan yalansın oy oy oy
Tabutun Sivas'a gelmiş oy oy oy
İnansın anan inansın oy oy oy

Bölükbaşı bölükbaşı oy oy oy
Künyesini бага versin oy oy oy
Tezkereciler geliyor oy oy oy
Amanınız beni vurun oy oy oy!

Bölükbaşı bölükbaşı oy oy oy
Seyit'imın galem gaşı oy oy oy
Sabahaca bozuluyor oy oy oy
Ağ bebeği, gelin eşı oy oy oy!

Garı oğlun suya getmiş oy oy oy
Dağlar döndükçe dolandır oy oy oy
Tezkereciler geliyor oy oy oy
Gelinin göğnü bulanır oy oy oy!

Seyit yiğitler goçağı oy oy oy
Keskin Mevla'nın bıçağı oy oy oy
İsmet Paşa düğün gurmuş oy oy oy
Seyit'im çeker sancağı oy oy oy!

Gara yere düğün gurduh oy oy oy
Seyit'im oynar diye oy oy oy
Haraççılar mal bölüyor oy oy oy
Gırım Tatar oymağı oy oy oy!

Gelinimin adı Döne oy oy oy
Döndü gızı telli suna oy oy oy
Soysuz gelin mi oluyon oy oy oy
Eline vurduğum gına oy oy oy!

Gelinim gezmiye geldi oy oy oy
El gibi çağırdım eve oy oy oy
Gollarım hep gırıldı oy oy oy
Bağı yıhtı gara deve oy oy oy!

Gurbanlar oluyum gelin oy oy
Ben de yahdım bu ocağı oy oy
Amasya'da suya giden oy oy
Oğlan görmedi gucağı oy oy!

Yığın başına çıhmış oy oy oy
Şapkayı yıhar başına oy oy oy
Yüzbaşılar demiş buna oy oy oy
Enli döşe, çatık gaşa oy oy oy!

Gurban oluyum oluyum oy oy oy
Gara yelek, işlik beyaz oy oy oy
Sahipsiz oda yanar mı oy oy oy
Camlarını dutmuş ayaz oy oy oy!

Döne Gelin'in Ağdı-2

Erinmeden emek verdim oy oy oy
Geceden ekine gettim oy oy oy
Gayrı beni çıharttıysan oy oy oy
Bebeğin üstüne attım oy oy oy!

Gümüş yüzük parmağında oy oy oy

Gezer zabit örneğinde oy oy oy
Garı oğlun çırpınıyor oy oy oy
Şu Samsun'un ırmağında oy oy oy!

Güccük yaşım gelin başım oy oy oy
Suya giden cahil eşim oy oy oy
Ölürüm evimden çılmam oy oy oy
Çıhartır deli gardaşım oy oy oy!

Çıhtım yücesine bahtım oy oy oy
Samsun dağı görünüyor oy oy oy
Yaşı güccük cahil eşim oy oy oy
Oğlan diye yeriniyor oy oy oy!

Seyit'im tezkere almış oy oy oy
Geriye verin geriye oy oy oy
Eliyinen suya giden oy oy oy
Arz eyle de gel sılaya oy oy oy!

Çıhar höyüğün başına oy oy oy
Şaphayı yıhar başına oy oy oy
Yüzbaşılar hep ağlamış oy oy oy
Seyit'in enli döşüne oy oy oy!

Yağmur yağıp sel gitmedi oy oy oy
Yalansın oğlan yalansın oy oy oy
Tabutun Sivas'a gelmiş oy oy oy
İnansın anan inansın oy oy oy!

Ağdın Adı	Fevzi'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Fevzi ATALAY
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkçüyurt Köyü

Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1958
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hatice ATALAY
Kaynak Kişi/ Kişiler	Elif ATALAY- Kafiye KARPINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	65 79
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	49
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Fevzi, Kürkcüyurt köyü muhtarıdır. O yıl köyün tuz ihtiyacını karşılamak için birkaç köylüsüyle merkeze gitmek üzere kamyonetle yola çıkar. Kamyonette bir de hasta vardır, onu Sivas'a bırakırlar. Tuzu alır ve dönerler. Dönüş yolunda Kardeşler Dağı mevkiinde tuz yüklü kamyonet devrilir. Köy muhtarı Fevzi bu kazada vefat eder. Kazadan diğer köylüler yaralı kurtulur. Köylülerin anlattığına göre kazada araçta bulunan yumurtalar kırılmaz ancak ecel Fevzi'ye aman vermez. Kazaya kamyonun yükünün çok olmasının sebep olduğu söylenir. Fevzi'nin bir oğlu ve iki kızı yetim kalır. Ağdı da karısı tarafından yazılır.

SA-49: Fevzi'nin Ağdı

Akşamleyin gün aşarken
Geldi bir ganlı sedye
Eşim bana dayanamaz
Çiçekler sarmış hediye, eşim oy oy!

Gurban olayım Guce'me
Aldı geldi vatanına
Ne olduğunu bilemedim
El attılar ketenime, eşim oy oy!
Ganlı taksi eğlenişin
Girdim odayı düzledim
Paşalar fırgatlı indi
Begemi canlı gözledim, eşim oy oy!

Künde buradan geçiyor
Gara Hüseyin gamsız imiş
Goptum sedyeye sarıldım

Meğer eşim cansız imiş, eşim oy oy!

Ganlı gamıyon geliyor
Dertli düdüğü çalıyor
Öldü demem, dilim dursun
Vezirim holta vuruyor, eşim oy oy!

Fatma teyze, Fatma teyze
Ganlı gardaşların dibi
Ben gayrı köylere çıhdım
Hep yoruldu dizim tabi, eşim oy oy!

İki yol mezara gittim
İncittim mi eşim seni
Nasıl yüreğin var imiş
İrezil mi godun beni, eşim oy oy!

Odasına girdim bahtım
Durmuş, işlemiyor saat
Ben eşime öldü demem
Odada oynuyor kağat, eşim oy oy!

Gurban oluyum Ömer Rüştü
Emmin gamıyondan düştü.
Gardaşları çiharkene
Ganı toprağa garişti, eşim oy oy!

Gahtım gaz ocağını yahtım
Goydum gayfenin suyunu
Gamıyona binerkene
Bir çala gördüm boyunu, eşim oy oy!

Sabahınan erden gahdım
Bekçi çıhmış bağırıyor.
Ayan olsun gara gördüm
Koyun düze dağılıyor, eşim oy oy!

Yudum arıttım da saldım
Toprah dolmuş kasketine
Elden evvel duza getmiş
Muhtarların nispetine, eşim oy oy!

Candarma sandalye attı
Muhtarın garısı diye
Eşim seçimi gazanmış
Size de darısı diye, eşim oy oy!

Mezeri yolun üstünde
Gider gelir danışırım
Varmam cahilin yanına
Kâmil ile gonuşurum, eşim oy oy!

Fadime Hatun, Fadime Hatun
Şapgayı mı gohuladım
Mühürünü teslim ettim
Galemini çıhladım, eşim oy oy!

Gece sürgüne sürdüler
Gahtım bacaları bastım
Nöbet davulu çalarmış
Ben Memmet dayıma küstüm, eşim oy oy!

Ağıt Metninin Çeşitlenmeleri

Ağıt metninin Mehmet Atalay’dan derlenen kısmında bazı kıtalarda çeşitlenme görülmektedir. Birinci metnin ikinci kıtasında fark şöyledir:

“Gayretli emmim uşağı

Getirdiler vatanına

Bir şeyden haberim yoh

El attılar ketenime.”

Ağıt metninin Kafiye Karpınar’dan derlenen bir diğer çeşitlemesinde ise ikinci kıta şöyledir:

“Gurban olurum guccama

Aldı geldi öz hanına

Ne olduğunu bilemedim

El attılar ketenime.”

Ağıt metninin Kafiye Karpınar’dan derlenen çeşitlemesinde ana metnin dördüncü kıtasında fark görülmektedir. Söz konusu kıta şöyledir:

“Gara Hüseyin gamsız imiş

Bizim gapıdan savuştu

Açtım bahtım sediyeyi

Meğer eşim cansız imiş eşim oy oy!”

İlk metnin dokuzuncu kıtasında da bazı kelimelerin değiştiği görülmektedir. Olayın yaşanma zamanı farklı olsa da aynı derleme ortamında metin içinde meydana gelen bu değişim sözlü kültür veriminin zamanla daha farklı çeşitlemelerinin olacağı kanısını uyandırır. Halk edebiyatı verimlerinin geleneğe bağlılık, anonimlik, sözlü olma, kalıplaşma ve çeşitlenme özelliğinin göstergesi olan bu değişim metnin dokuzuncu kıtasında şöyledir:

“Gurban olayım Ürüştü

Emmin gamıyondan düştü

Gardaşlar’ın yohuşunda

Ganı toprağa garişti oy oy!”

Ağıdın Adı	Nuri’nin Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nuri TOPRAK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkcüyurt Köyü

Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1967
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Annesi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hacı Mahmut ATALAY- Hatice ATALAY
Kaynak Kişinin Yaşı	65 80
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	50
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Nuri, köyün delikanlılarından biridir. 25 yaşına gelince köyünden bir kıza sevdalanır. Sevdası karşılıklıdır. Gelenekler yerine getirilir ve sevdiği kızla nişanlanır. Kışın havanın açık olduğu bir günde Nuri ve arkadaşı ava çıkar. Şahlı köyü yakınlarına vardıklarında hava bozulur ve kar tipisine yakalanırlar. Köyün yolunu kaybederler. Köyün etrafında dolanırlar ancak bir türlü yolu bulamazlar. Nuri'nin yanındaki arkadaşı donarak vefat eder. Nuri sürünerek köye ulaşmayı başarır. Ancak köye ulaşma çabası üç gün sürer. Dönemin şartlarında kızaklarla Sivas merkeze, hastaneye, götürülür. Ancak geç kalınır. Nuri'nin kangren olan iki ayağını kesmek zorunda kalırlar. Ayağı kesilince nişanlısı nişanı atar. Nuri bu üzüntüye dayanamaz. Bir süre sonra verem hastalığına yakalanır ve vefat eder. Ağdı annesi tarafından yakılır.

SA-50: Nuri'nin Ağdı

Sabahınan erden gahdım oy oy
Poyrazınan gar geliyor oy oy
Nuri'nin ayağı kesik oy oy
O da bana zor geliyor oy oy!

Arada bir yol gelirdi oy oy
Nuri'm evimin aynası oy oy
Yazın gidip arıycağam oy oy
Adana bunun yaylası oy oy!

Divana oldum divana oy oy
Arhamı verdim duvara oy oy
Çıhın bahın dışarıya oy oy
Gelin gız gelmiş punara oy oy!

İmamı ala pürlensin oy oy

Yumam haşası kirlensin oy oy
Nişanlısın ele vermiş oy oy
Baga ne gendi harlansın oy oy!

O yurt da bize gelmiyor oy oy
Ağ punara bostan etmem oy oy
Ayağam kökten gırılsın oy oy
Aşağı mahalleye gitmem oy oy!

Gurban oluyum, oluyum
Alnı İstanbul ovası
Tohtur ayağını kesmiş
Yıhılsın onun yuvası.

Ben buraya niye geldim?
Düğün değil, gına imiş
Ben sıdkınan bahmamışım
Gelinliğim suna imiş.

Bayrağı gara galdırın
Davulu goygun döğdürün
Kimsemiz yoh Fatma gızım
Gelini size indirin.

Ağıt Metninin Çeşitlemeleri

Ağıdın Hatice Atalay'dan derlenen metninde beşinci kıta farklılık göstermektedir. Metnin bu kıtası şöyledir:

“Ağ punarın adı batsın
Ben orayı bostan etmem
Ayağım kökten gırılsın
Aşağı mahalleye gitmem.”

Ağdın Adı	Abidin'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Abidin ŞUBAŞI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Kürkcüyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1947
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Annesi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	51
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Evli ve iki çocuk babası Abidin askere gider. Askerde belli bir süre sonra hastalanır. Tifo olduğu söylenen hastalığın dönemin şartlarında çaresi bulunamaz. Üç gün hastanede yatan Abidin hastalığa yenik düşer. Mezarı İstanbul'da kalır. Çocukları yetim, eşi dul kalan Abidin'in genç ölümü köylülerinin gönlünde senelerce silinmez. Ağdı annesi tarafından yakılır.

SA-51: Abidin'in Ağdı

Elini yüzüne gomuş oy oy

Gamlı benim gaynım gamlı oy oy

On senenin geliniyim oy oy

Bebeğe çalmadım nenni oy oy.

Benim gaynım topçubaşı oy oy

Silahını yağlamışlar oy oy

Soyha tifoya tutulmuş oy oy

Gollarını bağlamışlar oy oy.

Gendini becerin güzün oy oy

Gavahlar döker gazeli oy oy

Hele bahın tutarsıza oy oy

Benim gaynım Kürt güzeli oy oy.

Benim gaynım topçubaşı oy oy

Topun üstüne oturur oy oy

Ne duruyon deli garı oy oy
Eller gızını götürür oy oy.

Gurban oluyum gaynıma oy oy
Üç gün de goğušta yatmış oy oy
Afık emmim gızı dedi oy oy
Aman adı bana gatmış oy oy.

Gel bacım yanıma otur oy oy
Söyleyim eksigimi oy oy
Eller başıma gahıyor oy oy
Oğlunun birini getir oy oy.

Basamahdan inerkene oy oy
Vurdum dizime dizime oy oy
Oğlum ataşın basıyor oy oy
Gurban olurum cicime oy oy.

Güzden alıştı oluhlar oy oy
Çifte camızı balahlar oy oy
Çığırılmış yanına vardım oy oy
Bozarıyor al yanahlar oy oy.

Sandıhda oturur küpü oy oy
Süslü gayaradı yükü oy oy
Vurunmaya gıymazıdı oy oy
Kime goyum altın borkü oy oy.

Ağdın Adı	Fadime'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Fadime ŞEKER
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Menşurlu Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Sevdaya Tutulup Kavuşamama
Olayın Zamanı	1923

Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Haydar AĞA
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mahmut ŞEKER
Kaynak Kişinin Yaşı	67
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	52
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Tonus köyünde bir delikanlı Fadime adında genç bir kıza âşık olur. Bir yolunu bulup Fadime'ye aşkını ilan eder. Gencin sevgisi karşılıksız değildir. Fadime de genci sevmektedir. Bir süre uzaktan uzağa aşkları devam eden gençler evlilik hayali kurmaktadır. Gün olur devran döner, babası Fadime'yi Menşurlu köyünden zengin bir ailenin çocuğuyla nişanlar. Şekeroğulları sülalesinden olan bu gencin ne zenginliği ne gücü Fadime'nin gözüne görünmüştür. Fadime, Tonuslu gence yürekten bağlıdır. Ancak babasıyla bu meseleyi konuşması da mümkün değildir. Kaderine boyun eğen Fadime, sevmediği biriyle evlendirilir. Gelin havası Fadime için çok acı çalar. Fadime, gözünün yaşıyla ata bindirilir. Artık onun ve sevdiği genç için dönüş yoktur. Fadime'nin Tonuslu sevdiği de gelin havası çalarken onu izlemektedir. Yüreği bu acıya dayanamaz ve acısını söze döker Köylülerin anlattığına göre Tonuslu delikanlı sevdiğinin köyüne birkaç kez onu görmek için dilenci kılığında gelir. İki gencin sevdası Tonus ve Menşurlu köylerinde o gün bu gündür unutulmaz.

SA-52: Fadime'nin Ağdı

Fadime gidiyor yürüğe doğru
 Elleri goynunda gözleri dolu
 Fadime'mi alan bir yörük oğlu
 Fadime'm Fadime'm gurban olurum
 Eğer beni dersen geri alırım.

Uzundur, uzundur beylerin golu
 Selviye benziyor Fadime'm dalı
 Sana gurban olsun Tonuslu oğlu
 Fadime'm Fadime'm gurban olurum
 Beni diler isen geri alırım.

Sallanma Fadime'm tebdilim şaşar
 İyinin talihi kötüye düşer

Dikenler içinde gül de biter
Fadime'm Fadime'm gurban olurum
Gönlün var ise yine alırım.

Bülbülü suladım altın tasınan
Ben seni severdim ne hasınan
Günümü geçirdim gara yasınan
Fadime'm Fadime'm gurban olurum
Gönlün var ise yine alırım.

Basamak basamak dağların garı
Dabanca belinde, gundağı eğri
Fadime'yi seven Tonus'un oğlu
Fadime'm Fadime'm gurban olurum
Göynün varısa da geri alırım.

Benim yârim şu Tonus'un esmeri
Götür yârin gapısında as beni
Gadir Mevla'm bu sevdadan kes beni
Fadime'm Fadime'm gurban olurum
Göynün varısa da geri alırım.

Ağdın Adı	Ali Efendi'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Ali ŞEKER
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Menşurlu Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1970
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Kız Kardeşi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Kadir ŞEKER
Kaynak Kişinin Yaşı	68
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	53
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Köyün zengin ailelerinden Şekeroğullarına mensup olan Ali, köyün genç delikanlılarından. 25 yaşında bir hastalığa tutulur. Hastalığının ne olduğu o günün şartlarında anlaşılamaz. Sözlü derlemelerimizde kaynak kişilerden bazıları hastalığın tifo olduğunu söyler. Bazıları ise yaşadığı sancılardan kaynaklı apandisit olma ihtimali üzerinde durur. Babası vefat eden Ali o günlerde babasının mahkemesini takip etmek için Sivas'a gider. Dönüşte ise hastalanır. Üç gün Heyrekli köyünde yatar. Ali üç gün sonra bu meçhul hastalığa yenik düşer ve genç yaşta hayatını kaybeder. Ağdını kız kardeşi yakar.

SA-53: Ali Efendi'nin Ağdı

Gapımızın önü çayır

Ot biçerler hayır hayır

Biz Sivas'a düğün gurduh

Dayım oğlu sen de buyur.

Dolayında çifte mezer

Güzel Ali Efendi'm güzel

Hükümetliğe girişin

Galemine değmiş nazar.

Arabada çifte teker

Bekar Ali Efendi'm bekar

Biz Sivas'a düğün gurduh

Gızlar halayını çeker.

Dayım oğlu gara Bekir

Davamıza olsun vekil

Bir gazanın reisi

Altı Arap atlı Şakir.

Ağdın Adı	Nafiye'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nafiye SUBAŞI
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Şekerpınar Mezrası
Ağdın Konusu (Olay)	Kazayla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1953
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Annesi

Kaynak Kişi/ Kişiler	Ata İMAMOĞLU
Kaynak Kişinin Yaşı	63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Lise Mezunu
Ağıt Numarası	54
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Nafiye, köy sakinlerinden Hayriye ve Nuri'nin kızıdır. Babası annesinin üzerine kuma getirir. Bunun üzerine annesi Hayriye'nin kardeşi ablasını baba evine götürür. O sırada Nafiye altı aylıktır. Bu olaydan sonra Nafiye, Başören köyünde annesi ile yaşar. Yetim büyür. On sekiz yaşına gelince Taşlıhöyük köyündeki baba evine misafirliğe gider. Yatağı kaldırırken yatağın altında tabanca bulur. Tabancayı alır, yengesi ile şakalaşırken silah ateş alır. Nafiye yaralanır. Dönemin şartlarında hastaneye yetiştirilemez ve vefat eder. Bu kazaya sebep olan yengesi altı ay hapis yatar. Daha sonra "Menderes affı" denilen bir aflla haptiden kurtulur. Yetim büyüyen Nafiye'nin baba evine bu acı dönüşü yürekleri yakar. Ağıdı annesi tarafından yakılır. Acısı da ağıtlı birlikte sözlü hafızaya kazınır.

SA-54: Nafiye'nin Ağıdı

Hacı Durah, guzum Durah

Tabancayı evde bırահ

Ben sunamı gelin ettim

Evi yahın, yolu yırահ.

şarkışla'ya gideceğim

Gara Kekilli Murad'a

Başören'e göndermedim

şükür mezeri burada.

Hacı Fikir, guzum Fikir

Allah'tan gelene şükür

şarkışla'da yatan hapis

Göğlü işlik, gara kekil.

Huri bacı, Huri bacı

Ciğerime vurdu acı

Goparah içeri girdim

Sarılmış gardaşa bacı.

Guzum Gazi'nin torunu
Koçah guzum, deden koçah
Doktor otopsi eyliyor
Ellerinde keskin bıçah

Nerden geldin, nerelisin
Bacı sen de buralısın
Kahır dağım, telli sunam
Gaç yerinden yarelisin?

Yazım batsın, yazım gara
Altı aylıh gundah götürdüm.
Yıhılası Başören'de
Gece yalnız oturdum.

Gızlar ağıla toplanmış
Ellehem gına yanacak
Yaylı gapımıza geldi
Nafiye'm gelin binecek.

Gurşun dayanılmazımış
Bilemedim, ben uyuttum
Benim gibi ana batsın
Vardım camide soyuttum.

Sırrı emmisi, Sırrı emmisi
Oğluna vereyim gızı
Sağ olana yaz geliyor
Neyleyim hayırsız yazı.

Çuvalını ettim kilim
Bacı yoh mu benim canım
Daha buna neler diyim
Hele açılsın soyha dilim.

Arap gapıya gelince
Guzum içerde ağladı
Yadırgıya ettim teslim
Jandarma golum bağıladı.

Ağzından kelim alınmaz
Emire garşı durulmaz
Ben ne diyim Ahmet Bey'e
Oğlansız gelin verilmez.

Sana diyom Tüysüz Vezir
Şerbet içtik, gelin hazır
Bugün ifadenin günü
Yetişsin boz atlı hızır.

Yohuşta yaylı devrildi
Amanın başım çevrildi
Nasıl gıydın Gadir Mevlâ'm
Emsallarından ayrıldı.

Açtım gapıyı bahtım ki
Ağlar yolunu yolunu
Yerinden iskân olan
İmam Gazi'nin torunu.

Başören'in yolu daşlı
Ok kirpikli, hilal kaşlı

Altı aylık gundah getirdim

Gız eyledim ağır başlı.

Ağdın Adı	Şahin'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Şahin YARDIMCI
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Başören Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Yıldırım Düşmesi Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1958
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Nedim YARDIMCI
Kaynak Kişi/ Kişiler	Muammer YARDIMCI
Kaynak Kişinin Yaşı	74
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	55
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Şahin yakışıklı, baba yiğit, çalışkan bir delikanlıdır. Rıza Dayı adında birinin oğludur. Henüz evlenmemiştir. Ailesinden birkaç kişi ile ot biçmeye gider. Bir süre ot biçtikten sonra köyün yolunu tutarlar. Dönüş yolunda hava kararır, yağmur başlar. Şahin'in omzunda tırpan vardır. Köye yaklaştıklarında diğer dört kişinin arasında Şahin'e yıldırım düşer. Diğerleri olaydan yara almadan kurtulur ancak Şahin kurtulamaz. Orada vefat eder.

SA-55: Şahin'in Ağdı

Dirgen, dırmıh gucağında

Siyah pantol bacağında

Böyle yiğit gördünüz mü

Rıza Bey'in ocağında?

Tırpanıma cıla vurdum

Havayı bulanık gördüm

Vurduysan beni vurdun

Tırpanımı niye gırdın?

Gapıların önü ağıl

Yağmur yağar şarıl şarıl

Şahin Bey'i yıldırım vurmuş

Yatıyor da mırıl mırıl.

Gapıların önü harman
Harmanda verilir ferman
Bacıların duymuş gelir
Dizlerinde yohtur derman.

Tırpan biçmiş de yorulmuş
Gelmiş bostana serilmiş
Ne dedin de bey babası
Oğlan da sana darılmış.

Demir gapının sürgüsü
Siyah saçının örgüsü
Yıldırımından adam ölmüş
Buymuş başının görgüsü.

Ağıt Metninin Çeşitlemesi

Ağıt metninin Turan Çaylak'tan derlenen diğer versiyonunda ana metnin birinci kıtasının ikinci ve üçüncü dizesinde farklılık görünür. Söz konusu kıta şöyledir:

“Dirgen dırmıh gucağında
Gara şalvar bacağında
Beyle yiğit töredi mi
Rıza Bey'in ocağında?”

Ağıdın Adı	Elma'ya Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Elma KARAHAN
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Gemerek / Arpaözü Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	İntihar
Olayın Zamanı	1944
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Fatma Aslan (Ablası)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mustafa POLAT – Hüseyin ÖZER
Kaynak Kişinin Yaşı	84 83

Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	56
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Arpaözü köyünde Elma isimli güzel bir gelin vardır. Eşi Niyazi başka bir kadınla evliyken Elma'yı kaçıır. Elma kendi köyüne kuma olarak gelin gider. Ancak bir süre sonra iki kadın arasında tartışmalar yaşanmaya başlar. Elma gelinin bir kızı olmuştur. Geldiği yerde yavaş yavaş yaşanmaya başlayan huzursuzluklar onu mutsuz eder. Kendisine güvenerek ömrünü teslim ettiği eşi de ona kötü davranmaya başlar. Hatta arada şiddet de uygular. Olayın olduğu gün iki kuma arasında kavga çıkar. Eşinden korkan Elma gelin, bahçeye saklanır. Köylülerin anlattığına göre eşi gelini saklandığı yerde bulur. Saçından tutarak sürüklemeye çalışır. O sırada Elma gelinin boynu kırılır ve oracıkta hayatını kaybeder. Yine anlatılanlara göre eşi, bir akrabasının da yardımıyla olaya intihar süsü vermek için Elma gelini bahçedeki bir ağaca asar. Altına da taş koyarlar. Gelinin psikolojik sorunlarının olduğu, bu nedenle intihar ettiği söylenir. Cesedinin bir hafta ağaçta asılı kaldığı söylenir. Hâkim ve savcının gelmesi beklenir. Olaya kayıtlara intihar olarak geçer. Kimse ceza almaz ve olay kapanır. Ağıdı da gelinin kız kardeşi tarafından yakılır.

SA-56: Elma'ya Ağıt

Adı Elma, gendi elmas idi

Asıldı dalda galma

Eller beyle yaman olur

Elma gusuruma galma

İki goncanın arası

Gövdesi direk yarası

Nasıl beyle gıydı idin

O da Ülkü'nün anası

Örneği eline almış

Ağıl deresine varmış

Gumasından imdat ummuş

Ölüyorum anam, demiş.

Nideceğim, nideceğim

Aha beyle nideceğim
Memmet bana haber salmış
Ben Sivas'a gideceğim.

Mercan sıhmış bileğini
Mevla'm vermiş dileğini
Elma süsü pek severdi
Daramamış geleğini.

Ardını elmaya vermiş
Yönünü gıbleye dönmüş
Boğazından ip aşırılmış
Ölüyorum Ülkü'm demiş.

Elma'nın gözleri humar
Birin açar, birin yumar
Boğazından ip aşırılmış
Gumasından imdat umar.

Henel Dere, derin dere
Elma'nın gözleri ala
Beyle gelin bulunur mu?
Ağla nazlı yârim ağla.

Hüdagende hüdagende
Gan galmamış dudağında
Elma'nın nazlı bebeği
Şu gumanın gucağında.

Bu elma kimin elması
Yanağı bodur elması
Alayından zor geliyor

Elma'nın dalda galması

Ağıt Metninin Çeşitlemesi

Ağıdın Hüseyin Özer'den derlenen çeşitlemesinde 4. kıta şu şekildedir:

“Nideceğim, nideceğim
Aha beyle nideceğim
Gayım babam haber salmış
Ben Sivas'a gideceğim.”

Ağıdın Adı	Celaloğlu Ağıdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Celal KULMAÇ
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Deliilyas Köyü
Ağıdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1946
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Döndü DEMİREL (Nişanlısı)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Latife TEK-Döndü DOĞAN
Kaynak Kişinin Yaşı	65 68
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	57
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Celal, köyün en yakışıklısıdır. Köyünde delikanlı, sözünün eri, iyi bir insan olarak tanınır. Döndü ise köyün en güzel kızıdır. İki genç birbirlerine sevdalanır. Gün olur, aileler bu işe rıza gösterir ve gençler nişanlanır. Sevdaları dilden dile dolaşmaya başlar. Ancak 1940'lı yıllar yokluk, kıtlık yıllarıdır. Celal, Döndü ile evlenmek için başlık parası bulmak zorundadır. Sivas'ta bir çimento fabrikasına girer ve çalışmaya başlar. Celal parayı bir an önce biriktirmek için çok çalışır. Yatacak yer ayarlamaz ve çimento kağıtlarının üzerinde yatar. Beslenmesine de dikkat edemeyen Celal, zamanla güçten düşer. Celal ve Döndü düğün alışverişi yapmak ve nikâh günü almak için Şarkışla'ya gider. Dönüşte sıcak havadan etkilenir ve yol üstünde bir pınarın suyunda serinler. Eski gücü kalmayan Celal bir müddet sonra hastalanır. Hastalığı tifoya çevirir. Bir yandan da düğün hazırlıkları tamamlanmıştır. Çeyiz serilmiş, düğün bayrağı kalkmıştır. Nazar değdiği düşünülen genç, bir gece hastalığın seyrine dayanamaz ve vefat eder. Köylülerin tabiriyle Celal ve Döndü'nün bayrağı dürülür kalır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde de bu ağıt sahiplenilir ancak ağıda konu olan Celal, Deliilyas köyünün oğludur. Ağıdı nişanlısı tarafından yakılır. Celal'in düğün arifesinde köyde yedi evde daha düğün yapılacaktır. Kaldırılan bütün bayraklar indirilir ve yerine kara bayrak asılır. Civar köylerde de bu genç ölümün acısı hissedilir. Yedi gün ağıtlar yakılır. Yıllar geçer ancak ne sevdası ne de namı unutulur. Bugün doğan çocuklar da bilir ki o köyden bir yiğit geçmiştir.

SA-57: Celaloğlan Ağıdı

İpek mendil dane dane
Yudular derdiler güne
Ana Celal'i yudular
Başucunda döne döne
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Evlerinin önü yonca
Yonca gahmış dam boyunca
Bu yoncayı kim biçecek
Celal oğlan olmayınca
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Evlerinin önü kare
Selam söylen Celal yâre
Nişanlısın eller almış
Bulunmaz mı buna çare
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Sivas'taki büyük ordu
Babam da talime durdu
Kalkın gidek çimentoya
Çimento Celal'in yurdu
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Al işliğin mor yeleği
Kısa dilemiş dileği
Akşamdan geri gidiyor
Celal'in başlık ineği
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Nazlı benim eşim nazlı
Ok kirpikli oyma gözlü
Ben de buna yanmaz mıyım
Her sırları bende gizli
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Kurban olayım canına
Felek düşürdü şanına
İki gözüm kör olaydı
Künde geleydim yanına
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Kara ceket dal istiyor
Sallanmaya kol istiyor
Uyan Celal'im uyan
Döndü gelin yar istiyor
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Bayrağı kara kaldırın
Davulu çifte vurdurun
Hacı Memmetler dahımı
Beni oraya indirin
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Açın gapıyı gapıyı
Duyanlar gelsin sesime
Pullu keten haram olsun
Soyha galası fesime
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Babası trenden inmiş
Satar kızını kızını

Kaldırmam Kürt Celal'imi
Yatar süzünü süzünü
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Şarkışla'da muayane olduk
Beraber trene bindik
Bize nazar değer diye
Sorana kayınım dedik
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Aha gınacım geliyor
Hacı gaynım düşmüş öne
Hoca namazı gılınca
Celal'e buyurmuş dua
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gurban olayım Makbule
Ne ağlıyon bağırarak
Ala cehiz yazdırmadım
Tütün kahve dağıtarak
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Yedi geyim çorap ördüm
Yedi gaynım geysin diye
Sandıh açtım, gırat verdim
Celal güvey olsun diye
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gurbanlar olayım Fidan
Bayrağım geri mi indi
Yürüyerek gelin geldim
Geldim de Celal'im öldü

Celal oy oy, yavrum oy oy!

Yaz gelir de karlar erir
Sular gelir dura dura
Celal eşim can veriyor
Avazına vura vura
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Adım batsın adım Döne
Yücelerden engine indi
Sana diyom gız Nafiye
Gelin hocalara indi
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Susuz yerde bitmez söğüt
Deli oldum verin öğüt
Çevrelerde var mı ola
Celal gibi babayiğit
Celal oy oy, yavrum oy oy!

El camiden çıkarken
Bulandım gardaş bulandım
Döndü'yü gelin getirdik
Uyku uyumadım dolandım
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gaynımın Eşe karısı
Celal derdimin yarısı
Bahın gıyamet goptu
Düman başına darısı
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gapıdan araba geçti
Dolan Döndü, bineceksin
Sevgili gardaşın yâri
Kime gelin gideceksin
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Tarlalarda ot yoldım
Ayak yalın başım kabak
Beni mezere götürün
Uzun gece olmaz sabah
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gurban olam Döne bacı
Celal ordan savuştu mu
Dünkü giden ağca bebek
Dayısına gavuştu mu
Celal oy oy, yavrum oy oy!

İğde çiçek dal atıyor
Celal odada yatıyor
Ne yatıyon soysuz Celal
Nişanlını el satıyor
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Gurban olam Döne bacı
Ne zorumuş keskin acı
Bunun işi bitmiş diye
Dohtor vermemiş ilacı
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Aşağıdan gelir deve
Gevişini geve geve

Sanki ben de gelin oldum
Celalgilin büyük eve
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Celal de cirite binmiş
Davulcuya vur diyerek
Döndü kıza altın etmiş
Nefsine dur diyerek
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Neşet'e gelinlik bozdum
Hem okudum hem de yazdım
Akşam başlık giderken
Çatlayıp öleyazdım
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Görümümün adı Döne
Ellerine yakın gına
İnce diktim, ağca yudum
Helal olsun kana kana
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Bağdat teyze, Bağdat teyze
Benim derdim oldu teze
Beş gızınan davet gezdim
Benim düğün galdı güze
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Yüksek evlik büyük bucak
Gül topladım kucak kucak
Hey n' olurdu Gadir Mevla'm
Öksüze düğün olacak

Celal oy oy, yavrum oy oy!

Eser deli poyraz eser
Ciğerim içinden keser
Ana ben Sivas'a gitmem
Celal duyar, bana küser
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Yaz gelince biter yonca
Celal'in gülleri gonca
Beşikte bebek ağladı
Garadan bayrah galhınca
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Ne yokuşun dibindeyim
Ne inişin başındayım
Bana dulluk yakışır mı
Daha on beş yaşındayım
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Ağlayıp da güleceğim
Çatlayıp da öleceğim
Yengeler gapıya geldi
Vur davulcu bineceğim
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Daha görmeyim görmeyim
El oğlunun acısını
Ölürsem ölüme goymayın
Nazlı yârin bacısını
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Evlerinin önü arpa
Gırat gelir gırpa gırpa
Celaloğlan hastalanmış
Guru yerde yata yata
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Arhamda belğim ince
Örer dikerim galınca
Vallaha da ata binmem
Celal eşim gelmeyince
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Ben mi yazdım bu yazıyı
Bozdurdum elli gaziyi
Bana ağlama diyorlar
Nasıl unutayım maziyi
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Künde söylerim adını
Alamam ben muradımı
Mezer taşına yazarım
Celal'le benim adımı
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Aşağıdan guş geliyor
Sesi bana hoş geliyor
Celal'i götüren taksi
Dolu gitti boş geliyor
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Dostlar bakın düştüm dara
Yürekte açıldı yara

Onu Allah'a yolluyorum
Sebebini çekin dara
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Mezerliğin böğrü çayır
Celal gitmiş orda uyur
Öksüz kız gelin oluyor
Kürt Celal'im sen de buyur
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Çerçiciler satıyor yemiş
Tepeliğim sade gümüş
Yolda çalışan Çavuş
Hani Celal oğlum demiş
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Evlerinin önü yonca
Yonca bitmiş dal atıyor
Ne yatıyon Celaloğlan
Eller nişanlın satıyor
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Çıhdım ziyaret başına
Gara çalı görünüyor
Cahildi benim eşim
Ketenliye yeriniyor
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Hele görsen Bağdat teyze
Karada verdim duvağı
Nasıl gıydın Gadir Mevla'm
Boynu poşulu güveye

Celal oy oy, yavrum oy oy!

Mezerliğin gara daşı
Yandı ciğerimin başı
Acep babam verir m'ola
Yusuf, Celal'in gardaşı
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Sabahınan bayrah gahtı
Yohtur bayrağın direği
Ahşamınan geri getti
Celal'in başlıh ineği
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Celal oğlan yola getmiş
Sanki muradına yetmiş
Garalı bayrah gahınca
Felek buna ayıp etmiş
Celal oy oy, yavrum oy oy!

Ağıt Metninin Çeşitlemeleri

Celaloğlan ağıdı Anadolu'nun birçok yerinde gerek hikâyesi gerek ağıt kısmıyla söylenegelmektedir. Yozgat, Ardahan başta olmak üzere hikâye geniş coğrafyada yaygındır. Aynı zamanda Sivas ili içinde de Celal ve hikâyesini farklı ilçe ve köyler sahiplenmektedir. Tespitimiz şudur ki Altınyayla ilçesi Deliilyas köyünde Celal sadece söylence olarak kalmamış, insanların dimağında “anı” olarak yaşatılmıştır. Sadece insanlarda mı? Hikâyenin geçtiği mekânlar da bugün hala Celal'in izlerini taşımaktadır. Celal'in doğduğu ev, Döndü ilk buluştukları pınarın başı, serinlemek için girdiği su... Sözlü kültürün bir unsuru olmakla kalmamış, bir yandan dilden dile dolaşırken bir yandan da Deliilyas köyünde ete kemiğe bürünerek ikamet etmiştir. Ağıdın 1940'lı yıllarda insanların yaşam şartlarından, kavgalarından ortak kesitler taşıması; dönemin yokluğunu, başlık derdini, gurbet kahrını yansıtmaları

da geniş kesimler tarafından benimsenmesine sebep olmuştur. Bu nedenle de sözlü ortamın gereği olarak birçok çeşitleme oluşmuştur.

Altınyayla ilçesi Deliilyas köyünde yapılan derlemede de kaynak kişiye göre çeşitlemeler oluşmaya başlamıştır. 76 yaşındaki köy sakini Sabiha Akbulut'tan derlenen metinde yukarıdaki metnin 31. kıtası şöyledir:

“Bağdat teyze Bağdat teyze

Ohuntu mu vardı size

Beş gızınan davet gezdik

Bizim düğün galdı güze

Celal oy oy, yavrum oy oy!”

Celaloğlu ağdının Yozgat çeşitlemesinde nişanlısının adı Elif olarak geçmektedir. Sivas çeşitlemesinde hastalıktan öldüğü söylenilirken Yozgat çeşitlemesinde Elif'e talip olan düşmanları tarafından vurularak öldürüldüğü nakledilir. Her iki hikâyede de Celal sevdiği kızı almak için başlık parası toplamak ister. Bunun için gurbete çalışmaya gider. Parayı toplar ve köyüne döner. Düğün hazırlıkları başlar. Düğün bayrağı kalkar, töresi dağıtılır. Ölüm sebepleri farklı olmakla birlikte ölümün gerçekleştiği zaman, düğün arifesidir. Ağıt metninde bazı farklılıklar olmakla birlikte biçim ve ses özellikleri başta olmak üzere birçok yönden benzerlik göstermektedir. Ağdın Yozgat çeşitlemesi şöyledir:

Aşağıdan guş geliyor

Sesi bana hoş geliyor

Celal'i götüren motor

Geri dönmüş, boş geliyor

Celal oy oy, eşim oy oy!

Evimizin önü yonca

Yonca gahmış dam boyunca

Bu yoncayı kim biçecek

Celal oğlan olmayınca

Celal oy oy, eşim oy oy!

Evlerinin önü iğde
İğdenin dalları yerde
Düğünümüz başlayacak
Celaloğlan acep nerde
Celal oy oy, eşim oy oy!

Aşağıdan gelir deve
Gevişini geve geve
Sanki ben de gelin m'oldum
Celalgilin büyük eve
Celal oy oy, eşim oy oy!

İpek mendil dane dane
Yudular serdiler güne
Ana Celal'i vurdular
Başucunda döne döne
Celal oy oy, eşim oy oy!

Evimizin önü arpa
Gırat gelir gırpa gırpa
Celaloğlan can veriyor
Ganadını çırpı çırpı
Celal oy oy, eşim oy oy!

Evlerinin önü mezer
Celaloğlan ganda yüzer
Vurdular mavzerinen
Düşmanlar meydanda gezer
Celal oy oy, eşim oy oy!

Babam Gayseri'den geldi
Evimize tufan doldu

Al cehizim yazılırken
Duyuldu ki Celal öldü
Celal oy oy, eşim oy oy!

İğde büyük dal atıyor
Celal mezerde yatıyor
Ne yatıyon Celal oğlan
Nişanlını el satıyor
Celal oy oy, eşim oy oy!

Yedi giyim çorap ördüm
Yedi gaynım giysin diye
Sandıh açtım, poşu seçtim
Celal güvey girsin diye
Celal oy oy, eşim oy oy!

Ali Berat Alptekin'in makalesinde Celaloğlan ağdının hikâyesinden şu şekilde bahsedilir; "İki gencin düğün merasimlerinin Sivas'ta yapıldığı ve trenle yola çıkan çiftin Şarkışla'ya geldiklerinde Celal'e nazar olması sonucunda ölmesi üzerine duvağı başında olan gelin sevdiğine ağıt yakar." Ağdın Silifke'de derlenen şekli aşağıdaki gibidir:

Sivas'tan bir trene bindim,
Şarkışla'da indim,
Ona nazar oldu diye,
Soranlara gayınım dedim.
Ona nazar oldu diye,
Soranlara gayınım dedim.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Celâl odada yatıyor,

Yorganın yel atıyor,
Uyan uyan Celâl oğlan,
Sevgilini el satıyor.
Uyansana Celâl oğlan
Sevgilini el satıyor.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış yolmayınca,
Bu yoncayı kim biçecek,
Celâl oğlan gelmeyince.
Bu yoncayı kim biçecek,
Celâl oğlan gelmeyince.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Dokuz çift çorap ördüm,
Gayınlarım geysin diye,
Ak kollarımı soydum,
Celâl oğlan sevsin diye.
Ak kollarımı soydum,
Celâl oğlan sevsin diye.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Mezarlıkta gezeceğim,
Al duvağı çözeceğim,
İzin verin gayınlarım,
Gelinliği bozacağım.
İzin verin gayınlarım,
Gelinliği bozacağım.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Az gideyim, uz gideyim,

Dere depe düz gideyim.
Az gideyim, uz gideyim,
Dere depe düz gideyim.
İzin verin gayınlarım,
Gelin geldim, gız gideyim.
Celâl'im oy, Celâl'im oy...

Evlerinin önü kavak,
Kavağın dalları uzak,
Elim kına, başım duvak,
Celâl'im oy, Celâl'im oy...⁵⁶¹

Ağdın Adı	Mehmetoğlu Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Deliilyas Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Bıçaklama Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1962
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor (Sözlüsü)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hatice DEMİR – Necmettin MERMER
Kaynak Kişinin Yaşı	76 63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu – Lise Mezunu
Ağıt Numarası	58
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Mehmet kendi köyünden bir kıza sevdalıdır. Sevdiği kızla sözlenir, ev dizmeye başlar. Yakın zamanda muradına ermek ister. Hayatının baharında olan Mehmet, kendisinden yaşça küçük bir köylüsüyle tartışır. Tartışma kavgaya döner. Mehmet'in kavga ettiği genç bıçak çeker, Mehmet'i yaralar. Mehmet kan kaybından ölür. Muradına ermeden ölen Mehmet'in acısı her genç ölüm gibi köyün yüreğinde yer eder. Ağdı sözlüsü tarafından yakılır.

SA-58: Mehmetoğlu Ağdı

Düşümde gördüm düşümde
Gara şapkası başımda
Mehmet oğlanı vurmuşlar

⁵⁶¹ Ali Berat Alptekin, "Celaloğlu Ağdı", *Türk Folkloru/Aylık Folklor Dergisi*, S:16, 1980, s. 21.

Gara Tonus'un başında.

Yanıldım gardaş yanıldım
Bir yıldız oldun savruldun
Gurşun bilekli yiğidim
Niye kediye boğuldun?

Gara poşunun yeşili
Ben de yitirdim eşimi
Halillere gelin oldum
Anam bağlasın başımı.

Dört tarafı yeşil ekin
Mezarına işler (?) dökün
Mehmetoğlu çavuş olmuş
Goluna bir nişan dakin.

Yüceden bir evlik yapmış
Toprağını kim atacak
Çıkın bakın dam başına
Yine mi orda yatacak?

Ağdın Adı	Saadet Gelin
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Saadet AKBULUT
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Tonus
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor (Salih'in Amcasının Kızı)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Remzi Akbulut
Kaynak Kişinin Yaşı	68
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	59
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Saadet kendi köyünden Salih’le evlenir. İlk zamanlar evliliğinde mutludur. Bir oğlu olur, adını Remzi koyarlar. Salih bir süre sonra çalışmaya gider. Saadet hastalanır, verem olur. Sivas’ta tedavi görür. İyileşir. Ancak eşinden ayrı genç bir kadındır. Zaman geçer, görünmcesi eşiyle ilgili asılsız haberler yaymaya başlar. Daha doğrusu haberlerin aslı var mı, bilinmez. Saadet’le resmî nikâhlı olmasına rağmen çalıştığı yerde kuma edindiği söylenir. Bunu duyan Saadet gelin üzüntüden tekrar hastalanır. Yemeden içmeden de kesilir. Bir süre sonra da bedeni hastalığa yenik düşer ve vefat eder. Oğlu Remzi, öksüz büyür.

SA-59: Saadet Gelin Ağdı

Gelin İstanbul’a getmiş
Arhasını vermiş dağa
Üstüne niye evlenmiş
Emmioğlu soysuz ağa gelin oy oy!

Puslu bizim dağlar puslu
Yine benim gönlüm yaşlı
Gardaşın odasın açtım
Gardaşın odası süslü gelin oy oy!

Evimizin ağar işi
Görür dolanı dolanı
Sivas’ta bir gelin ölmüş
Mihrali Bey’in yeğeni gelin oy oy!

Eli yatın, eli yatın
Elini gınaya batın
Saadet Hanım sana küser
Hacı Mahmut duda götür gelin oy oy!

Bibim köyde bir düğün var
Eli gızın gınası mı
Sivas’ta bir gelin ölmüş
İremzi’nin anası mı gelin oy oy!

Ağdın Adı	Teslime'nin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Telime GÜLER
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Aylı Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Toprak Altında Kalma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1955
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Kamer BULUT (Bacısı)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Zeki KESKİN
Kaynak Kişinin Yaşı	73
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	60
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Kaynak kişilerin belirttiğine göre Teslime, boylu poslu bir gelindir. Çok çalışkan, gayretli, beceriklidir. Eşi çobanlık yapmaktadır. Bu nedenle evin bütün yükü kendisinin üzerindedir. Olayın olduğu gün Teslime, yanına amcasının torununu da alarak toprak getirmeye gider. Mayıs ayıdır. Toprağı hem evi sıvamak hem de tandır yapmak için getirmek ister. Bahar ayı olduğu için toprak ağırdır. Bir müddet kazar, kazınan toprağı yanındaki çocuk köye taşır. Ancak Teslime, toprağın taşsızını çıkarmak için yarın dibine girer, derinleşir. Islak toprak gelinin üzerine yığılır. Latif Keskin adında bir köylü olay esnasında tarla sürmektedir. Yarın yıkıldığını görür ancak olayın vahametini anlamadığından genç bir kadının yanına yalnız gitmekten çekinir ve biraz zaman kaybeder. Teslime'ye yardımcı olan kuzen toprağı bırakıp döndüğünde kadını bulamaz. Köye döner ve haber verir. Köylüler gelir, genç kadının toprağın altından çıkarır ancak geç kalınmıştır. Teslime çıkarıldığı an ruhunu teslim eder. Teslime'nin iki oğlan iki kız olmak üzere dört çocuğı öksüz kalır. İkisi de üvey anne elinde büyür. Yaşadıkları zorluklar bugün bile hatıralarında gözyaşına dönüşür. Gelin olurken komşuları onlara annelik eder. Geride acılı yürekler bırakan Teslime'nin ağdı bugün de sevenlerinin gözünde damla damla akar.

SA-60: Teslime'nin Ağdı

Gelin çayırda yatıyor

Ağ keteni yel atıyor

Ayan olsun gelin sana

Bacının arı tutuyor.

Yün toplamış, atılacak

Bağ dokumuş satılacak

Teslime'nin dört çocuğı

Öksüzlere gatilacak.

Damımızın ardı yonca
Yonca gahar dam boyunca
Gelin seni yolcu etmem
Celal gaynın gelmeyince.

Gapımızın önü arpa
Atlar gelir gırpa gırpa
Gurban olum gelin sana
Daha çocukların körpe.

Evimizin önü yüce
Bize yöneldi salaca
Gurban olam gelin sana
Şemseddin ağlıyor gece.

Ağdın Adı	Adil'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Adil BAYHAN
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Şarkışla / Döllük Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Suda Boğulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1979
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Fadime MIZRAK (Ablasının Kayınvalidesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mevlûde BAYHAN
Kaynak Kişinin Yaşı	82
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	61
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Adil, Döllük köyünde çok sevilen, dürüst, çalışkan bir delikanlıdır. Askerlik çağı gelir. Askere gitme hazırlıklarına başlar. Yakın bir köyde evli olan ablası Adil'i evine davet eder. Devrin âdeti budur. Askere gidecek olan gençler izzet-i ikram için davet edilir. Adil de ablasına misafir olur. Annesi gitmesini istemez ancak ablasını kıramaz. Birkaç gün orada kalır. Köyün gençleriyle Güzeloğlan Barajı civarına eğlenmeye giderler. Futbol oynar, eğlenirler. Sıcak bastırınca serinlemek için baraja girerler. Çok iyi yüzme bilen Adil, baraj suyunda biraz açılır. Ayağına kramp girer. Geri dönemmez. Etrafındakiler de suya girip ona yardım etmeye korkar. Adil su yüzünde kaybolur. Köye dalgıç çağırılır. Adil üç gün aranır ancak bulunamaz. Üç

gün sonra cansız bedeni su kenarında bulunur. Misafir gittiği köyden ölüsü gelen Adil'in genç ölümü köyü tesiri altına alır. Annesi Mevlüde Bayhan ağlaya ağlaya âmâ olur. Babası Hasan dayı ise evlat acısına dayanamaz, genç yaşta vefat eder. Ağdını da ablasının kayınvalidesi yakar.

SA-61: Adil'in Ağdı

Soyha baraj başın serin
Girilmez göllerin derin
Bacına katil diyorlar
N'olur guzum, çih da görün.

Dere derin arası
Derin Adil'in yarası
Adil askere gidiyor
Hani elinin gınası

Adil askere gidiyor
Valizini düzeceğim
Gınamayın gayınlarım
Gelinliği bozacağım.

Gelin oğlunu getirdim
Her eksliğini yetirdim
Darılma gelin sen bana
İpek yorganda yatırdım.

Ağdın Adı	Süleyman'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Süleyman YILDIRIM
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Merkez / Söğütçük Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1969
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Hatice TOY (Köylüsü)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mehmet GÜNEŞ – Mustafa DOĞAN
Kaynak Kişinin Yaşı	78 72
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	62

Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Güney ve Söğütçük köyleri arasından bir su kaynağı geçmektedir. Söz konusu kaynak, Güney köyünün arazisinden çıkar. Kayadibi Köyü de bu kaynağı kullanmak ister. Kaynak nedeniyle uzun süre iki köy arasında anlaşmazlık yaşanır. Olayın olduğu gün Kayadibi köylüleri suyun yönünü değiştirmek için toplanır. Söğütçük köyü sakinleri de bunu haber alır. Su mahalinde köylüler karşı karşıya gelir. Süleyman da o gün köydedir. Kayseri'ye çalışmaya gidecektir. Bu nedenle hazırlık içindedir. Köylülerden biri olayı haber verir. Süleyman'ı da çağırır. Süleyman önce gitmek istemez. Israr üzerine gider. Olay yerine vardıklarında köyün gençleri arasında başlayan kavga büyümüştür. Jandarma da gelmiştir. Olaya hâkim olamayan jandarma havaya ateş açar. Seken kurşunlardan biri Süleyman'a isabet eder. Süleyman olay yerinde vefat eder. Geride en küçüğü altı aylık, en büyüğü on iki yaşında olan beş çocuğu kalır. Süleyman'ın çocuklarını dayıları büyütür, evlendirir. Çocuklarının maddi tarafı dolsa da manevî yanları hep boş kalır. Olay da kaza sayılır. Davası çok sürmez, kapanır. Geride ise beş çocuğun bugün bile kapanmayan yarası ve yakılan ağıt kalır.

SA-62: Süleyman'ın Ağıdı

Meryem bağlasın garayı

Başçavuş bozmuş arayı

Mühendisler keşfe gelmiş

Böğründe bulmuş yarayı.

Soyha ırmah köye uzak

Candarmalar gurmuş duzah

Böyle ölüm olur muydu

Bunu gazeteye yazah.

Köylü toplanmış gediıyor

Belki yiğid bahar deyi

Yiğidi gurban verdiler

Soyha pınar ahar deyi.

Yoh muydu bunun evi

Bir gece evinde yata
Beş tene guzusu galdı
Başcavuş ocağın bata!

Anası yoh bacısı ağlar
Yine dumanlandı dağlar
Her ne desem yahşıyor
Yiğidin ganları çağlar.

Paltoyu duvara astım
Datlı'yı bağrıma bastım
Gurban olam gonşularım
Ben de gaderime küstüm.

Ağdın Adı	Mehmet'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet YILMAZ
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Merkez / Söğütçük Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Suda Boğulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1957
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Fatma YILMAZ (Eşi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Hatice TIRNAKÇI – Lütü YILMAZ
Kaynak Kişinin Yaşı	68 63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	63
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Mehmet, 1935 doğumludur. Köyünde imamlık yapmaktadır. Dönemin şartları gereği erken evlenir. Askerlik zamanı geldiğinde kendi köyünden Fatma adlı bir gelinle evlidir ve bir çocuk babasıdır. 1955 yılında askere çağrılır. Elazığ'a gider. Olay 1957'de meydana gelir. Fırat nehrine altı arkadaş yüzmeye gider. Hepsi nehre girer. Ancak Mehmet nehirden çıkamaz. Debisi yüksek olan nehir Mehmet'i sürükler. Bir rivayete göre de Uzungöl'ün kenarına abdest almaya gider. Ayağı kayar ve suya düşer. Mehmet kurtarılamaz. Babasına öldüğü haberi gelir. Ancak yokluktan oğlunun naaşını almaya gidemez. Mehmet askerlik yaptığı yerde gömülür. Mehmet vefat ettikten sonra Fatma gelin kayını İsmail ile evlendirilir. Oğlu Necati ise amcası tarafından büyütülür.

SA-63: Mehmet'in Ağdı

Bacısının adı Hüsne
Eşim alayından yosma
Gurban oluyum gaynana
Üç oğlun var, bana küsme.

Düz yoldan gamyon aşar mı
Yüzbaşısı da şaşar mı
Bir tabur asker içinde
Tek Mehmet suya düşer mi?

Eşim camiden geliyor
Dirhem dirhem basa basa
Dalgıçlar sudan çıkarmış
Ganının su guşa guşa.

Foturafını püsküllemiş
Anam ona bahsın deyi
Dayıları imam dutmuş
Cümle âlemi yahsın deyi.

Elaziz'in gara daşı
Yandı ciğerimin başı
Ha o Tayyar'ın arhadaşı
Acep sorsam ne der ola?
Bacanıza çıkacağım
Gamyonlara bahacağım
Eğer eşim gelmez ise
Elaziz'i yihacağım.

Fatma gelin goygun ağlar
Yine dumanlandı dağlar

Buyurun bir gayfe için
Cenazeyi gılan beyler!

Mehmet de denize girmiş
Sanki muradına ermiş
Hem gelin hem güvey
Felek buna ayıp etmiş.

Ketenimin pulu ince
Bürünürüm yar gelince
Varmam eşim gardaşına
Emsallerin gelmeyince.

Eşim camiden geliyor
Paltosunu giyinerek
Anası duymuş ağlıyor
Dizlerini dövünerek.

Anasının adı Fatma
Necati'ni ohutma
Necati daha küçük
Öksüz mektebine gatma.

Evliğinde dolanıyom
Eller beni gısganıyor
Girdim küçük odasına
Oy dedikçe sesleniyor.

Anam senin üç oğlun var
Vermez Mehmet'in dadını
Beşikteki ağ bebeğe
Goyah hafızın adını.

Gurban olurum teyze
Niye geldin sen de bize
Güz gelip eşim gelişin
Ben de varacağım size.

Ağıt Metninin Çeşitlenmesi

Doğan Kaya'nın makalesinde yer verdiği Mehmet'in Ağıdı isimli ağıt metninin bu derlemede bazı kıtalarının değişiklik gösterdiği ve dördlük sayısının da farklı olduğu görülmektedir. Ağıt aşağıdaki gibidir:

Fatma gelin koygun ağlar
Yine dumanlandı dağlar
Buyurun bir kahve için
Cenazeyi kılan beyler

Elaziz'in kara taşı
Yandı ciğerimin başı
Havut eşimin arkadaşı
Acep sorsam ne der ola

Düz yoldan kamyon aşar mı
Yüzbaşı da şaşar mı
Bir tabur ekser içinde
Tek Mehmet suya düşer mi

Ketenimin pulu ince
Bürünürüm yâr gelince
Varmam eşim gardaşına
Emsalllerin gelmeyince

Eşim camiden geliyor

Paltosunu giyinerek
Anası duymuş ağlıyor
Dizlerine dövünerek

Anasının adı Fatma
Necaattin'i okutma
Necaattin daha küçük
Öksüz mektebine katma

Evliğinde dolanıyom
Eller beni kısıkanıyor
Girdim küçük odasına
Oy dedikçe sesleniyor

Kapımızın önü basma
Eşim alayından yosma
Kurban olayım kaynana
Üç oğlum bana küsme.⁵⁶²

Ağdın Adı	Yusuf'un Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Yusuf YILDIRIM
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Şarkışla / Samankaya Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Hastalık Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1944
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Elif YILDIRIM(Annesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Süleyman YILDIRIM
Kaynak Kişinin Yaşı	49
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Ortaokul Mezunu
Ağıt Numarası	64
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti
Yusuf askerlik çağına gelmiş bir delikanlıdır. Muayene zamanı gelir. Askere gitmeden önce Uçuk köyünde ikamet eden dayısının yanına düğüne gider. Düğün

⁵⁶² Doğan Kaya, "Sivas'ta Suda Boğulmalara ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar", *Türk Yurdu*, S:269, 2010, s. 88-89.

dönüşü hastalanır. Hastalığı bir türlü anlaşılmaz. Nazar değdiği söylenir. Bir süre sonra vefat eder. Yusuf'un ölümü de her genç ölüm gibi yüreklerde etki bırakır. Ağdıyla birlikte acısı da yaşar.

SA-64: Yusuf'un Ağdı

Bezin oraya çıkınca
Görünür kötenin düzü
Ektiğin ekin biterse
Kör olsun ananın gözü.

Fukara gönlüm fukara
Gapıda ötüyor karga
Yusuf düğünden geliyor
Gara kekül dalga dalga.

Ağdın Adı	Köksal'ın Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Köksal ŞİMŞEK
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Altınyayla / Başyayla Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	2014
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Şirin ŞİMŞEK (Ablası)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Şirin ŞİMŞEK
Kaynak Kişinin Yaşı	45
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	65
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Köksal öksüz büyümüştür. Motosiklet kullanmayı sever. Motosikletle giderken tırın çarpması sonucu genç yaşta hayatını kaybeder. Ağdı ablası tarafından yakılır.

SA-65: Köksal'ın Ağdı

Gelin boynunu büküyor
Babam gözyaşı döküyor
Ne anam var ne gardaşım
Tekin ardı tez geçiyor.

Gurban olsun bacın şirin
Yaraların çok mu derin
Altında da galdın tırın
Gırıldı mı her bir yerin.

Ağdın Adı	Mustafa ve Bilal'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mustafa ve Bilal Kardeşler
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Şarkışla / Merkez
Ağdın Konusu (Olay)	Trafik Kazası Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	2000
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Şerif AKYÜZ (Annesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Nuran AKYÜZ
Kaynak Kişinin Yaşı	55
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	66
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Bilal ve Mustafa bir evin iki oğludur. Bir de kız kardeşleri vardır. Mustafa bekâr, abisi Bilal ise Tonus köyünden bir kızla nişanlıdır. Eski radar yolu denilen bir mevkide trafik kazası geçirir ve vefat ederler. Bu olaydan sonra acıya dayanamayan baba Kazım Efendi kanser olur ve kısa süre sonra ölür. Anne Şerif Hanım da çok sürmez, hastalanıp vefat eder. Ağıtları anneleri tarafından yakılır.

SA-66: Mustafa ve Bilal'in Ağdı

Endim gapının önüne
Dizilip de oturmuşlar
Buna ana dayanır mı
Yiğitleri götürmüşler

Şerif'in beli bükülmüş
İnan daha doğrulmaz ki
N'olur Mevla'm birini ver
İki gardaş bir ölmez ki.

Ben bunlara çoh üzöldüm

İnan yüreğim yanıyor
Gelin kız da eve gelmiş.
Bilal'im deyi ağlıyor.

Hangi birine ağlayım
Mustafa'm da gayet keleş
Gız bunlara ağlanmaz mı
Bulamadıh ona bir eş.

Ayakkabı düşmüş yola
Arayıp da bulunmadı
Gız bunlara ağlanmaz mı
İnan muradın almadı.

Çifte yiğitler yatıyor
Bacıyı yanına almış
Mezarlık düğün ediyor
Muratlar mahşere galmış.

Ağdın Adı	Kınalı Kuzu Ahmet'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Salih Oğlu Ahmet
Derleme Yeri- İl/İlçe/Köy	Sivas / Merkez
Ağdın Konusu (Olay)	Savaşta Esir Düşme ve Ayrılık
Olayın Zamanı	1918
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Mevlide Kadın (Annesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Döndü ÇETİNDAG – Zeynep GEYİK
Kaynak Kişinin Yaşı	55 56
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	67
Derleyen Kişi	Bekir GÜZELDAĞ

Olay Özeti

Yıl 1911. Osmanlı Devleti uzun süren savaşlar sonunda yorgun düşmüştür. Devletin bu yorgunluğundan istifade etmeye çalışan düşmanlar hem içte hem dışta çeşitli faaliyetlere girişmiştir. En önemli hedef, Balkanlardır. Bu nedenle Balkanlardaki farklı etnik gruplar kışkırtılmakta, silah desteği verilerek isyana sevk edilmektedir. Ahmet o yıllarda genç bir delikanlıdır. Evin yetişkin tek oğludur. Süleyman ve

Hamza adında iki erkek kardeşi daha vardır. Ancak onlar henüz çocuktur. Kel Salih derler, babası, Ahmet'i kendi köyünden Hacı İbiş'in kızı Emine ile evlendirmek ister. Emine'ye dünür olunur. Babası razı olur, Emine ve Ahmet nişanlanır. O dönemin geleneğinde nişanlılık süresi uzun tutulur. Ancak Ahmet, Salih Efendi'nin en büyük oğlu olduğu için süreyi uzatmazlar. Dört ay nişanlı kalır iki genç. Bu dört ay içinde sevdalarını büyütürler. Artık Emine ve Ahmet'in aşkı köyün dilindedir. Düğün kurulur, Emine gelin getirilir. Emine ve Ahmet evlendikten birkaç ay sonra seferberlik ilan edilir. Anadolu'da eli silah tutan herkes savaşa çağrılır. Çağrı pusulası gelen yiğitlerden biri de Kel Salih'in oğlu Ahmet'tir. Ahmet Emine'sini geride bırakıp cephenin yolunu tutar. Emine de sevdalısı Ahmet'in ardından bakakalır. Ahmet'in nereye gittiği bilinmez, gidişi de o gidiş olur. Aradan kaç ay geçer bilinmez, anlatılanlara göre çok uzun değil, dönemin kolluk kuvvetleri köye gelir. Gelişleri de hayra alamet değildir. Bir şehit varakasıyla Kel Salih'in kapısını çalarlar. Oğulları Ahmet'in Balkan Savaşı'nda şehit düştüğünü söylerler. Haber köye yayılmıştır. Köylüler Salih'in evinde toplanır. Bir süre geliş gidişler devam eder. Sonra herkes kendi hayatına çekilir. Salih Efendi, kendisine verilen şehit varakasını evin duvarında asılı duran Kuran-ı Kerim'in içine koyar. Acısını yalnız yaşayan biri daha vardır evde: Emine. Ahmet'in eşyalarıyla hatıralarıyla yaşar. Günler günleri kovalar. Emine Ahmet'in evindedir; genç ve güzel bir gelindir. Anadolu köylerinde o zamanlar gelinlerin uzun süre dul kalmasına iyi bakılmaz. Emine için de durum böyledir. Bu durum Kel Salih'i içten içe rahatsız eder. Eşi Mevlide Hanım'la konuşur ve bir karar alırlar. Kararları Emine gelinin baba ocağına dönmesidir. Bir gün Kel Salih Hacı İbiş'in evinin yolunu tutar. Onunun da iznini aldıktan sonra Mevlide Hanım Emine ile konuşur. Gelin, çaresiz, alınan karara boyun eğer. Emine'nin eşyaları toplanır ve Ahmet'in evinden çıkarılır. Lakin gidişi çok hüznölü olur. Kel Salih de Mevlide Hanım da oğullarından sonra ikinci bir yas yaşar. Emine de babasının evinde o evin işiyle gücüyle uğraşmaya başlar. Aradan birkaç ay geçer. Aynı köyden Hurşid isimli bir gence Emine'yi almak isterler. Köylüler arasında kırgınlığa mahal vermemek için oğlanın babası Musa Efendi, önce Kel Salih ile konuşur. Kel Salih'in de izniyle Emine'ye dünür olunur. Emine bir hafta içinde gelin getirilir. Aradan yıllar geçer. Hurşid ve Emine'nin bir oğlu olmuştur. Öte yandan Balkan Savaşları ve Cihan Harbi bitmiş, yapılan antlaşmalar gereği esir mübadeleleri başlamıştır. 1918 yılı Eylül ayında, köylüler Kümbet mevkiinde tohum ekerken elinde tahta valizle birinin kendilerine yaklaştığını görür. Önce tanıyamazlar. Ancak yolcu biraz daha yaklaşınca anlarlar ki gelen, esir değişiminde hürriyetine kavuşan Ahmet'tir. Şaşkınlık içinde hasret giderirler. Haber evinin avlusunda abdest alan Salih Efendi'ye ulaşır. Evi bir bayram havası alır. Giderken ardından sular dökülen Ahmet, evine tez dönemese de dönmüştür. Bunu kelimeler, haller anlatamaz. O gün köylüler bu müjdeli haberle Salih Efendi'nin evine dolar taşar. Ahmet'in gözleri ise Emine'yi arar. Utancından bir türlü soramaz. Köylüler de Mevlide Hanım'ın da tembihiyle Emine ile ilgili bir şey demez. Akşam olur, el ayak çekilir. Ahmet artık dayanamaz, annesine sorar. Annesi Emine'yi bir süre babasının evine yolladıklarını söyler. Ahmet, uyumaya çekilir. Ancak Salih Efendi ve eşinin uykusu sevincin yanında Emine'nin kaygısıyla bölünür. Karı koca düşünür taşınır. Sonunda Salih Efendi, sabah kahvaltıdan sonra olayı oğluna anlatmaya karar verir. Sabah olur, kahvaltı biter. Salih Efendi oğlunu kenara çeker. Kuran'ı Kerim'in içine koyduğu şehit varakasını çıkarır ve olanı biteni anlatır. Ahmet, derin bir sessizliğe bürünür.

Esaretten kurtulup büyük bir özlemle döndüğü memleketinde Ahmet'in gönlü gurbet olmuştur. Acısını kelimelere dökemez. Sadece geldiği gibi gitmek ister. Babası oğlunu teselli etmeye çalışır, annesi kalması için uğraşır. Ancak başaramaz. Ahıra gider, atını çıkarıp binek taşının oraya getirir. Olay köye de yayılır. Gelen herkes Ahmet'i köyde kalmaya ikna etmeye çalışır. Ancak Ahmet, Emine'sinin başka kapılara girmesine, başka ocaklar yakmasına düşüncede bile zor katlanırken bununla yüzleşemeyeceğini bilir. Atına biner ve doğup büyüdüğü köyden uzaklaşır. Anne ve baba çaresizdir. Seneler sonra yeniden kavuştuğu oğlunu yüreğinde ağır bir acıyla yola salan anne Mevlide Hanım acısını ağda döker. Anlatılan odur ki abisi şehit olduğunda yeni yetişen Hamza da büyür ve Irak cephesine alınır. Ahmet gelmeden birkaç ay önce gitmiştir. Ahmet'in hüznü gidişinden sonra Kel Salih'in kapısı yine karakoldan gelen askerlerce çalınır. Ellerinde yine şehit varakası vardır. Şehit kardeşi Hamza, savaş dönüşü Dicle Nehri'nden geçerken nehre düşerek boğulmuştur. Büyük oğlunun acısı yüreğinde tazeyken ikinci evladının da haberini alan Salih Efendi kapının eşiğine yığılır. Felç olur. Mevlide Hanım da Hamza'nın haberinden sonra hayata tutunamaz. Birkaç ay içinde vefat eder. Salih Efendi küçük oğlu Süleyman ile kalır. Kendisi de dört yıl sonra vefat eder. Süleyman, amcası tarafından büyütülür.

SA-67: Kınalı Kuzu Ahmet'in Ağdı

Durdurun atını binek taşında
Gazilik nişanı nazlı döşünde
Gınaman gonşular nasıl edeyim
Ahmed'im de yirmi dokuz yaşında.

Ulu derelerin seli olaydı
Kümbetin başının yeli olaydı
Gınaman gonşular nasıl edeyim
Keşke gitmeyeydi deli olaydı.

Emine'm de Gazibey'in destesi
Haber anlamıyor gönül postası
Soyha çıhayıdı Urum elleri
Ahmet'im de onca yılın hastası.

Martin tüfeğini duvara asın
Gara şalvarını sandığa basın

Emine'nin eğer oğlu olursa
Söylen sarı gıza adını gosun.
Söylen soyha gıza adını gosun.

5.2. YAZILI KAYNAKLARDAN DERLENMİŞ AĞITLARIN KÜNYELERİ VE AĞIT METİNLERİ

Ağdın Adı	Damlarda Yata Yata
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Haydar (Soyadı bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Gültekin Mahallesi
Ağdın Konusu (Olay)	Verem Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	1940 yılları
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	68
Derleyen Kişi	Özkan YALÇIN

Olay Özeti
1940 yılları. Gültekin mahallesinden Haydar isimli bir delikanlı, Dolayı mahallesinden Fatma isimli bir kıza sevdalanır. Çevrede “Ceco” lakabı ile anılan kızı, babası bir başkasına verir. Kızın kara sevdalı olan Haydar, bunun üzerine, sevdiğine yakın olabilmek için, onun evinin yakınlarındaki damlarda yatar. Hastalanır, verem olur ve ölür.

SA-68: Damlarda Yata Yata

Damlarda yata yata
Sızı girdi belime
Bu nasıl sevdayımış
Kurban olam ölüme.

Aman güzelim
Şeker ezelim

Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat)

Şu derenin oylumu
Eğri koydun boynumu
Ben bu dertten ölürsem
Fatma'm koysun suyumu.

Aman güzelim
Şeker ezelim
Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat)

Şu derenin ayağı
Fatma'm çekmiş bayrağı
Ben Fatma'yı tanırım
Pişmiş südün kaymağı

Aman güzelim
Şeker ezelim
Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat)

Yaylı geliyor yaylı
Bizi bindirse bari
Ceco çıkmış saraya
Doğru söylese bari

Aman güzelim
Şeker ezelim
Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat)

Yârimi bindirmişler
Bilal'in yaylısına
Götürüp indirmişler
Mazi'nin havlusuna

Aman güzelim
Şeker ezelim
Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat)

Yârim varma kötüye
Bensiz girme örtüye
Yârimi aldatmışlar
Yedi metre pırtıya

Aman güzelim
Şeker ezelim
Bu senede bekâr gezelim
On bir ay da bekâr gezelim. (Nakarat) ⁵⁶³

Ağdın Adı	Şu Yaylanın Günden Yüzü
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Kahri Hoca
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla
Ağdın Konusu (Olay)	Verem Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	69
Derleyen Kişi	Özkan YALÇIN

⁵⁶³ Özkan Yalçın, “Şarkışla Folklorunda Verem”, *Türk Folkloru/Aylık Folklor Dergisi*, S:26, 1981, s. 23-24.

Olay Özeti
Kahri Hoca, Medine isimli bir kızla nişanlı ve askerdir. Askerliği sırasında veremden ölür. Nişanlısını sonra küçük kardeşi ile evlendirirler.

SA-69: Şu Yaylanın Günden Yüzü

Şu yaylanın günden yüzü

Yazın açar gül nergizi

Kör olasin zalim ecel

Yarsız koydun gelin gızı

Bir yar sevdim varamadım

Bir arada ölemedim

Ecel aldı nazlı yâri

Muradıma eremedim.

Hasta Kahri Hoca hasta

Gardaşları kara yasta

Bir tel çekin babasına

Kardan işlemiyor posta

N'oldu Kahri Hoca n'oldu

Domurcuk güllerin soldu

Çok sevdiğin Medine'yi

Küçük Hasan Ali'n aldı.

Ağılın ardında yayla

Medine kaderin böyle

Kahri Hoca'ya sorarsan

Kale'nin ardını boyla.

Kahri Hoca bostan ekmiş

Kılıçkaya deresine

İki bacı bir dul kalmış

On üç günün arasına

Sandığını aldık ceviz

Motorunan gitti cihaz

Tez gel Kahri Hoca tez gel

Biz de düğün edeceğiz

Kahri yayladan geliyor

Paltosunu sallayarak

Böyle ölüm gördünüz mü

Nişanlısı ağlayarak

Evlerinin önü bayır

Motor sürer hayır hayır

Böyle ölüm gördünüz mü

Kuşlar bile etti seyir

Yağmur yağar ıslıl ıslıl

Kahri'nin kazağı yeşil

Tez gel anacığı tez gel

Kahri Hoca çabuk üşür

Haydi sandığını açak

Yiğidin aldığıın seçek

Bu kız razı mı kadere

Hani duvak hani çiçek?⁵⁶⁴

Ağdın Adı	Ay Odayı Süpürmedim
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Celal (Soyadı bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla
Ağdın Konusu (Olay)	Verem Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor

⁵⁶⁴ a.g.m., s. 24.

Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	70
Derleyen Kişi	Özkan YALÇIN

Olay Özeti
Celâl, nişanlısına başlık verebilmek için büyük bir gayretle çalışırken, verem olur ve ölür.

SA-70: Ay Odayı Süpürmedim

Ağ odayı süpürmedim

Pullu keten ata ata

Celâl bana başlık vermiş

Kuru yerde yata yata

Al işliğı mor yeleğı

Kısa dilemiş dileğı

Bana akşamına geldi

Celâl'in başlık ineğı

Döne teyze Döne teyze

Kalk gelin kınası öze

Beş gızınan davet gezdim

Düğünümüz kaldı güze

Aşağıdan gelen deve

Gevişini geve geve

Sanki ben de gelin oldum

Şu karşiki büyük eve

Döne teyze Döne teyze

Ne ağıyon bağırarak

Ala eyiz yazdırmadım

Kahve tütün dağıllarak

İpek mendil dane dane

Yudular serdiler güle

Ana Celâl'i yudular

Etrafında döne döne

Evlerinin önü yonca

Yonca kalkmış diz boyunca

Bu yoncayı kim biçecek

Celâl oğlan olmayınca

Evlerinin önü arpa

Arpa değil soğan imiş

Bizim köyde bir düğün var

Düğün değil figan imiş

Evlerinin önü arpa

Atları yer kırpa kırpa

Celâl oğlan can veriyor

Kollarını ırpa ırpa

Babam Kayseri'den geldi

Hep komşular bize doldu

eyizimizi yazarken de

Dediler ki Celâl öldü

Babası tirenden imiş

Satar kızını kızını

Değmeyin Celâl oğlana

Yatsın süzünü süzünü

Celâl odada yatıyor
Yorganını yel atıyor
Ne yatarsın Celâl oğlan
Nişanlını el satıyor

Araba döndü eğlendi
Donan Döndü bineceksin
Tek kardeşin nişanlısı
Kime gelin ineceksin

Yedi geyim çorap ördüm
Yedi kaynım geysin deyi
Ben de bir poşu bağladım
Celâl güvey olsun deyi.

Yoncalığı gezeceğim
Kuşağımı çözeceğim
İzin verin kayınlarım
Gelinliği bozacağım.

Kapımızın önü fındık
Fındığın dalını kırdık
Her çeyizim şöyle dursun
Beş tane de yeşil sandık

Beyaz işlik siyah kazak
Bunu gazeteye yazak
Gelin evimize gelmiş
Hani duvak hani tozak?

Adım batsın adım Döndü

Yüksekten engine endi
Kız Nafiye sen nerdeydin
Gelin Reşitgile endi.⁵⁶⁵

Ağdın Adı	Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla/ Ortaköy
Ağdın Konusu (Olay)	Silahla Vurulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Kadir ÖZCAN
Kaynak Kişinin Yaşı	32
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	71
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti

Anadolu’da yine günlerce yapılan düğünlerden biri daha olmaktadır. Güzelliği dillere destan olan gelinin, sevenleri çoktur. Düğün olmazdan evvel bu geline gönül vermiş bir genç, gelinle konuşur. “Bana gelmezsen seni başkasına yar etmem.” der. Fakat kız başkasına verilir. Düğün günü gelir çatar. Herkes yer, içer, eğlenir. Sonunda gelin ata bindirilir. Davul zurnalarla oğlan evine getirilir. Tam kapıdan içeri gireceği zaman, peş peşe silah sesi duyulur. Kurşunlar hedefini bulmuştur. Gelin al kanlar içinde cansız yere düşer. Bağırırılar, haykırırlar, dövünürler, koşuşurlar ama nafiye... Uzun uzun, yanık yanık türküler söylerler.

SA-71: Ağıt

Evlerinin önü kavak
Sular akar suvak suvak
Sanki bana gelin geldin
Elin kına yüzün duvak

Karalı bayrak kaldırdım
Çifte davullar dövdürdüm
Kınamayın aziz dostlar
Talihsiz gelin getirdim

⁵⁶⁵ a.g.m., s. 25.

Karalı bayrak kalkar mı?
Her gelin bayrak çeker mi?
Ne diyorsun şanssız yavrum
Gelinden kanlar akar mı?⁵⁶⁶

Ağdın Adı	Seferberlik Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Yıldızeli/ Kaman Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Ülke savunması için küçük yaştaki çocukların dahi savaşa katılması.
Olayın Zamanı	Seferberlik yılları (1898)
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Kadriye YULA
Kaynak Kişinin Yaşı	85
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	72
Derleyen Kişi	Hikmet ZORLU

SA-72: Seferberlik Ağdı

Şöyle çıktım baktım idi
İssız dede-baba yurdu
On dörtlüden asker m' olur
Çanta kesmiş ağırır kolu

Gadanı alıyım kese
Aldı beni kaygı tasa
Oğlum yolda yoz sürüyor
Birer birer basa basa

Kaman'da kimse kalmadı
Redif gitti sürüyünen
Hangi eve vardımisa
Bir gelin var karıynan

⁵⁶⁶ Doğan Kaya, "Ortaköy ve Çevre Folkloru", *Türk Folkloru Dergisi*, S:43, 1983, s. 26.

Sarıkamış ne karalı
Kimi ölmüş kimi yaralı
Daha bunu duyan var mı
Dünya âlem bulunalı.⁵⁶⁷

Ağdın Adı	Abidin'e Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Abidin KAYA
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Tahyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Şehadet
Olayın Zamanı	Seferberlik yılları (1896)
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Ayşe KAYA (Annesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Naciye ALACAHAN
Kaynak Kişinin Yaşı	63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Tahsili yok
Ağıt Numarası	73
Derleyen Kişi	Birol ÖZKAN

Olay Özeti
Seferberlik zamanında, cepheye, Altınyayla'dan 150 kişi gider ve bunların içinden sadece iki kişi sağ gelir. Oğlunun şehit haberini alan Ayşe Kaya, onun için ağıt yakar.

SA-73: Abidin'e Ağıt

Abidin'im on ikili
Kayışta durmuş dikili
Nasıl kıydın Kadir Mevla'm
Büyük hanenin vekili
Abidin'im oy oy.

Abidin'im yeni yetti
Hasan'ım yerini tuttu
Ağlasana Gülsüm Hatun
Gene kör ocağın battı
Abidin'im oy oy.

⁵⁶⁷ Doğan Kaya, "Sivas'ta Söylenmiş Harp Ağıtları", *Türk Harp Edebiyatı Konulu 1. Uluslararası Türkiye Sempozyumu*, s. 183.

Ocak Abidin'im ocak
Derdin hangisini seçek
Taburu Bağdat'a kalkmış
Cümlemiz önüne geçek
Abidin'im oy oy.

Harmanda kalmış abası
Elinde dikili yabası
Tuzla Çayı'nda ölmüş
Nafiye kızın babası
Abidin'im oy oy.⁵⁶⁸

Ağdın Adı	Kırk Kız Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Ulaş/ Karataş Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Namus için yakılan ağıt
Olayın Zamanı	Seferberlik Yılları
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Fadime KARATAŞ
Kaynak Kişinin Yaşı	81
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Tahsili yok
Ağıt Numarası	74
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti

Seferberlik zamanında Kars'a gelen Ruslar, kırk Türk kızını toplayıp kırk askerin eline verir. Kızlar düşman askerine ellerinden geldiğince direnmişlerse de onlara güçleri yetmemiş. Bu acı hadise sonunda ağıtlar söylenmiş. Ağıt, Kars'tan Sivas'a göçenler tarafından zaman zaman söylenerek yaşatılmaya çalışılmaktadır.

SA-74: Kırk Kız Ağdı

Asker asker derler bir küçük uşak
Beline bağlamış palaska kuşak
Siz de talim olun bizler ağlaşak

⁵⁶⁸ a.g.m., s. 183.

O Yemen yoluna giden gelir mi?

Akşam oldu günler niye aşmıyor
Deli gönül bildiğinden şaşmıyor
Doldurdum badeyi verdim eline
Sar-askeri kahr eylemiş içmiyor

Kırkımızı bir odaya koydular
Üstümüzü başımızı soydular
Kırkımızı kırk gavura verdiler
Yetiş Kemal Paşa car sende kaldı

Koğuşun önünde çift pınar akar
Anam ağlar babam yollara bakar
Ser-tabip duyar da koğuşu yıkar
Emriniz ne diye geldik albayım.⁵⁶⁹

Ağdın Adı	Nazik Kıza Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Nazik (Soyadı bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas
Ağdın Konusu (Olay)	Namus için yakılan ağıt
Olayın Zamanı	Seferberlik Yılları
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Nazik'in yakınları
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	75
Derleyen Kişi	-

Olay Özeti

Anadolu işgal altındadır. Ege yöresinde Yunanlıların Türklere yaptıkları baskı ve işkenceler tahammül edilmez hale gelmiştir. Bir Yunan subayı, Nazik adındaki Türk kızına gönlünü kaptırır. Hâlbuki Nazik nişanlı bir kızdır. Subay, Nazik'e dini bilgiler veren Hoca'ya baskı yaparak, Nazik'i kaçırma hususunda yardımını ister. Hoca, ölüm korkusuyla bunu kabul eder. Hoca, bir plan hazırlar. Fırsatına getirip kızın kurdelesini pencereden aşağı atar, ona kurdelenin düştüğünü, gidip getirmesini

⁵⁶⁹ a.g.m., s. 184.

söyler. O sırada aşağıda bekleyen Yunan subayı kızı kolundan kapıp, hemen oradan uzaklaşır. Bu arada düşman da geri püskürtülür. Nazik'i Yunanistan'a götüren subay, onunla evlenir, çünkü onu çok sevmiştir. Nazik, birkaç kere intihara teşebbüs ederse de başaramaz. Aradan yedi sene geçer. Sevmediği Yunan subayından Nazik'in üç çocuğu olur. Bütün düşüncesi Türkiye'ye kaçmak olan Nazik, uçan kuşa, denizdeki martılara, burnunda tüten anası, babası, kardeşi, nişanlısı, en çok da vatanı için türküler söyler. Bir gün fırsatını bulur, çocuklarıyla birlikte bir gemiye binip Türkiye'ye doğru yol alır. Yolda düşünceye dalar: "Bu çocuklarla memlekete gidersem; 'Sen geldin ya, bu Yunan döllerini niye getirdin?' derler. Çocukları denize atsam, nasıl atayım. Ne de olsa benim evladım." Bir çıkış yolu bulamaz. Sonunda üç çocuğunu beline bağlayıp, Ege'nin sularına atlar. Dördü de oracıkta ölür. Bu acıklı olay Türkiye'de duyulunca, yanan yürekleri soğutmak için, annesi, nişanlısı, yakınları ve onu sevenler ağıtlar yakarlar.

SA-75: Nazik Kıza Ağıt

Bahçemizin al gülü

Ötmez daha bülbülü

Kurdelemi alırken

Yunan tuttu kolumu

Atina'nın harmanı

Yandan çıkar dumanı

Hiç kimsenin suçu yok

Öldürsünler imamı

Tabancalar yağlanmış

Mor boyaya boyanmış

Beni götüren imam

Zincirlere bağlanmış

Kara koyun yayılır

Saçakları sayılır

Çıkma Nazik dışarı

Seni gören bayılır

Fusulüye pişer mi

Pişer pişer şişer mi
Sen gavur ben Müslüman
Bize nikah düşer mi

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Yaşım on beş demeden
Oldum Yunan karısı

Kılıcımın kını yok
Türklere zulümü çok
Nasıl kabul edeyim
Yunan'ın imanı yok

Oturdum bakakaldım
İnce fikire daldım
Gemi düdük çalınca
Efendim seni sandım

İki gemi yan durdu
Gözlerime kan durdu
Ben Yunan'a düşeli
Yedi yıl tamam oldu

Pencereye çıkarım
Limanlara bakarım
Türkiye'ye gidersem
Koçu kurban yıkarım

İki gemi dayanır
Al kanlara boyanır
Sür gemici gemiyi

Şimdi Yunan uyanır

Adana'nın üzümü
Ben yürüttüm sözümü
Üç uşığı atarken
Yumuverdim gözümü

Gemilerin urganı
Telli olur yorganı
Çocukları sorarsan
Balıkların kurbanı

Elma attım denize
Gidiyor yüze yüze
Atma bizi denize
Gidek Türk ebemize

Arabayı atladım
Al fistanı katladım
Ben Nazik'i yitirdim
Gül aklımı çatlattım

Yumurtanın kulpu yok
Ela gözde uyku yok
Sür gemici gemiyi
Pis Yunan'dan korkum yok

Arabanın mazısı
Şu alnımın yazısı
Ne deyim de ağlayım
Pis Yunan'ın kuzusu

Atina’da bir kuş var
Kanadında gümüş var
Gelin çocuklar gelin
Annenizde bir iş var

İlen gelin buz gibi
Yanıyorum köz gibi
Kız kaç da gel kraldan
Kabul ettim kız gibi

Çarşıya üzüm geldi
Mevlâ’dan izin geldi
Aç kapıyı annesi
Kraldan kızın geldi.

Ağıdın Çeşitlenmesi

Bu ağıdın bir varyantı da Batı Trakya’da söylenmektedir. Çeşitlenme şu şekildedir:

2. kıta:

“Atina’nın hamamı
Yandan çıkar dumanı
Hiç kimseden şüphem yok
Öldürsünler imamı”

13. kıta:

“Atina’nın çayırı
Dik yukarı bayırı
Üç çocuğumu attım denize
Balıkların kurbanı.”⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ a.g.m., s. 184-185.

Ağdın Adı	Kemal Paşa Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mustafa Kemal ATATÜRK
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Altınyayla/ Tahyurt Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Mustafa Kemal Paşa'ya gurur ve umut ağdı
Olayın Zamanı	Kurtuluş Savaşı yılları
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Kamer (Soyadı bilinmiyor)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Naciye ALACAHAN
Kaynak Kişinin Yaşı	63
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Tahsili yok
Ağıt Numarası	76
Derleyen Kişi	Birol ÖZKAN

Olay Özeti
Kurtuluş Savaşı sırasında Sivas'ta, Rusların Erzincan-Çardaklı'ya kadar geldiği, yakın zamanda Sivas'a da gireceği haberi yayılır. Eli silah tutan herkes askere çağrılır. Tarlalarda çalışacak erkek kalmaz. Derken kıtlık baş gösterir. Halk, telaşa kapılır. Günlerce uyku, dinlenme demeden çalışır. Bu arada Mustafa Kemal, ülkeyi kurtarma gayreti içindedir. Halk, bunu duyar, sevinir. Sivas'ta Kamer Hanım bu haberi duyunca içi coşkuyla dolar ve dilinden bu ağıt dökülür.

SA-76: Kemal Paşa'ya Ağıt

Urus bek dayanır kışa

Tayyaresi benzer kuşa

Ankara'da Kemal Paşa

Ömrümden al, sen çok yaşa

Diyar-ı Rum'dan devletler

Bize neydecek ki itler

Yürüyün civan yiğitler

Kelle verin baştan başa

Çifte mavzer çifte fişek

Diken oldu kutnu döşek

Emreyle düveller aşak

Emeklerin gitmez boşa

Hak'tan başka korkum yoktur

Candan başka narhım yoktur

Kemal Paşa olsun doktor

İstiklal kat tatlı aşı.⁵⁷¹

Ağdın Adı	Talihsiz Asker
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Doğanşar
Ağdın Konusu (Olay)	Askere giden oğlunun gelmemesi üzerine babanın oğlunun nişanlısını kendine zevce yapması.
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Doğanşar'da muhtelif şahıslar
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	77
Derleyen Kişi	Önder ÇAĞLAR

Olay Özeti
Doğanşar ilçesinden köylünün biri oğlunu askere gönderir. Delikanlının normal askerlik süresi dolar, fakat askerden gelmez. Aradan epey zaman geçer. Herkesin delikanlının geleceğine dair umudu tükenir. Zaman uzayınca baba, oğlunun nişanlısını başkasına kaptırmak istemez ve gelinini kendine zevce yapar. Delikanlının askere gitmesinin ardından yedi yıl geçmiştir. Günün birinde delikanlı çıkıp gelir. Köyün çeşmesinde nişanlısı olduğu kızı görür. Kız, olup biteni delikanlıya anlatır. Delikanlı-Baba-Gelin arasında şöyle bir deyişme olur. Deyişme muhteva itibariyle ağıttır. Ağıda Doğanşar'da "las" denilir.

SA-77: Talihsiz Asker

Oğlan:

Pınarın başında söylenen sözler

İlerde gelinler geride kızlar

Beni de yakıyor yardaki gözler

Baba sende yok mu utanır yüzler

İnsan bir oğlunun yolunu gözler

Gavur baba nasıl aldın yârimi?

⁵⁷¹ a.g.m., s. 185.

Baba:

Pınarın başına vardım oturur
Ellerini soğuk suya batırır
Oğul ben almazsam eller götürür
Geline kıymadım ben kendim aldım

Oğul:

Pınarın başında varsın otursun
Ellerini soğuk suya batırsın
Baba sen alma da eller götürsün
Gavur baba nasıl aldın yârimi

Gelin:

Oturdum oturdum oturamadım
Terazim kırıldı tartılamadım
Yiğit dertli dertli söylüyor ama
Şu zalim babandan kurtulamadım

Oğlan:

Babamın kolları sıkı sarılmış
Dini olan Müslümanlar darılmış
Dört kitabın hangisinde var imiş
Gavur baba nasıl aldın yârimi

Gelin:

Keten gömlek giymiş yanı işleme
Yanıma gelmeden naza başlama
Allah'ı seversen öp de dişleme
Şu zalim babandan kurtulamadım.⁵⁷²

⁵⁷² a.g.m., s. 186.

Ağdın Adı	Fadik Gelin'in Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Musa (Soyadı bilinmiyor- Eşi)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas
Ağdın Konusu (Olay)	Kocasının şehadeti üzerine gelinin, kaynanası tarafından evden kovulması.
Olayın Zamanı	Birinci Dünya Savaşı yılları
Ağıdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Vezzuha PÜRLÜ
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	78
Derleyen Kişi	Kadir PÜRLÜ

Olay Özeti
Birinci Dünya Savaşında kocası Musa'nın düşmana esir düşmesi, daha sonra da ölüm haberi gelmesi üzerine Fadik Gelin, kaynanası tarafından evden kovulur. Hayattaki tek varlığı çocuklarından ve pek çok hatırasını yaşadığı evden kovulmak Fadik Gelin'e zor gelir. Acılarını dile döker.

SA-78: Fadik Gelin'in Ağdı

Keklik senin kumdan pişer yemeğin
Cılık oldu yumurtan zaydır emeğin
Eşim gitti ıssız kaldı düneğim
Bir yâr için ağlıyorum burada

Ayşe kuzumun da yüzü gülmüyor
Ahmet oğlum hiç yanıma gelmiyor
Emek ile büyüttüğüm yavrular
Zalim eller hiç yanıma salmıyor

Kaynım sen söyle de ben de tutayım
Avu yutulur mu avu yutayım
Eğer kaynatam da beni kovarsa
İt olayım çöplüğünde yatayım.⁵⁷³

⁵⁷³ a.g.m., s. 187.

Ağdın Adı	Esir Kocaya Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Koyuncu Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Sılasına dönemeyen eş için yakılan ağıt
Olayın Zamanı	Seferberlik yılları
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor (Eşi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Vezzuha PÜRLÜ
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	79
Derleyen Kişi	Kadir PÜRLÜ

Olay Özeti
Sivas Koyuncu köyünden Fadik, seferberlikte esir düşen kocasının arkasından aşığıdaki ağdı yakmıştır.

SA-79: Esir Kocaya Ağıt

Mürekkep şişeni direğe astım
Aldım mektubunu bağrıma bastım
Ben de şu eşime gayeten küstüm
Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor

Atın doru idi demir kır idi
Başının püskülü ipek mor idi
Asker kalktı karlı dağı bürüdü
Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor

Elim ile yaptığım yuvalar
Dilim ile çaldığım sıvalar
Bir gün olur beni eller kovalar
Dokuz aydır bir mektubu gelmiyor.⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ a.g.m., s. 188.

Ağdın Adı	Şehit Polise Ağıt
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mansur ARTUNÇ
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Tutmaç Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Şehadet
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Enver ARTUNÇ (Enverî)- Ağabeyi
Kaynak Kişi/ Kişiler	Enver ARTUNÇ
Kaynak Kişinin Yaşı	67
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	80
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti

Âşık Enverî'nin kardeşi Mansur, Diyarbakır'a polistir. Birgün evden çıkarken eşine; "Hanım! Ben bu topraklarda şehit olursam, üç tane yavrum var onlar da polis olsunlar." der. Takdir-i ilahî, aynı gün teröristler tarafından şehit edilir. Bu haberi alan âşık Enverî ardından aşağıdaki ağdı söyler. Şiir, Sivas Emniyet Müdürlüğü'ndeki şehitler köşesinde asılıdır. Şehit polisin arzusu gerçek olur ve üç çocuğu da bugün polis memurudur.

SA-80: Şehit Polise Ağıt

Ömrün hayatında otuz beş yaşın
Dem ü devran sürüp tığlayamadın
Kara dumanlara yem oldu başın
Çırpındın bir fayda sağlayamadın

Şark görevin çıktı uzak diyara
Ne bilem gurbetlik açacak yara
Adaş Mansur gibi sen düştün dara
Kesildi nefesin ağlayamadın

Üç yavrun bıraktın nazlı yâr baksın
Şehit madalyanı göğsüne taksın
Seni yakan odlar cehennem yaksın
Feleğin okunu eğleyemedin

Volkan'ın Neslihan Hacer kuzular

Nasıl dayanırım yürek sızılar
Ana baba kardeş seni arzular
Feleğin okunu eğleyemedin

Diyarbakır derler dört yanı kale
Babam mezarına diksın gül lale
Kavruldu bedenim düştüm bu hale
Merhem sürüp yaran yağlayamadım

Enver'im tamam yazma bir daha
Coşar duygularım biçilmez paha
Fatıha ile Yasin kalkarken şaha
Okuyup Kur'an'ı bağlayamadım.⁵⁷⁵

Ağdın Adı	Şehit Asker Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Hasbey Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Şehadet
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Aşık Cefâî
Kaynak Kişi/ Kişiler	Âşık Cefâî
Kaynak Kişinin Yaşı	42
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Okuryazar
Ağıt Numarası	81
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti
Âşık Cefâî, Güneydoğu Anadolu'da şehit edilen bir askerin acısına dayanamaz ve aşağıdaki ağdı yakar.

SA-81: Şehit Asker Ağdı

Yüreğim yanıyor nasıl anlatam
Hain teröristin işini oğul
Nasıl sabır edem nasıl unutam
Yaktın ciğerimin başını oğul

⁵⁷⁵ a.g.m., s. 188-189.

Üzölmek faydasız buymuş kaderin
Ne adın silinir ne dolar yerin
Bize ulaşmadan kara haberin
Gördüm bir gün evvel düşünö oğul

Yavrum sana yanmayan can kalmadı
Ağlamayan hiçbir insan kalmadı
Dizimde fer damarda kan kalmadı
Kuruttun gözümün yaşını oğul

Kundaklar beledim beşikler burdum
Yirmi yıl seninle avundum durdum
Yuvamdan uçurdum yuvanı kurdum
Ya kime bıraktın eşini oğul

Taze çiçeğimi erken derdiler
Takdir-i İlâhî seni vurdular
Çınar teslim ettim tabut verdiler
Koydular önüme na'sını oğul

Dedim hele açın nerden vurulmuş
Civan kollar tüfeğine sarılmış
Elbisen üstünde kepin sır olmuş
Sancağa sarmışlar başını oğul

Yaptılar örf adet makam töreni
Dedim ki seyredem bakam töreni
Açtım al bayrağı takam töreni
Kurşunlar süslemiş döşünü oğul

Dedim Cefâî'ye gel bir ağıt koş

O dedi Fatiha Yasin daha hoş
Allah'ın hikmeti her gün iki kuş
Bekliyorlar mezar taşını oğul.⁵⁷⁶

Ağdın Adı	Köprüye Varınca Köprü Yıkıldı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Şarkışla
Ağdın Konusu (Olay)	Kızılırmak'ta boğulan gelin
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	İsmail KILIÇ
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	82
Derleyen Kişi	Muzaffer SARISÖZEN

Olay Özeti

Sivas Şarkışla dolaylarında iki ayrı köyden iki gencin nişanı yapılır. Aradan aylar geçer mart ayının sonlarına doğru düğün yapılmaya karar verilir. Oğlan evi gelini alıp dönerken Kızılırmak üzerindeki köprüden geçerken köprü yıkılır ve düğün kervanı coşkun akan Kızılırmak'ın suyuna gark olur. Onlarca insan ölür. Bu acı hadise sonrasında ağıtlar yakılır.

SA-82: Köprüye Varınca Köprü Yıkıldı

Altı gardaş idik bindirdik ata

Hürü'yü yolladık üç köyden öte

Kızılırmak'a varınca oldu bir hata

N'ettin Kızılırmak allı gelini

Gelini gelini benim yârimi

Evde kaynanası evi bezedir

Yolda kaynatası yolu gözedir

Gelinsiz haneyi kime bezedir

N'ettin Kızılırmak allı gelini

Gelini gelini benim yârimi

⁵⁷⁶ Doğan Kaya, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Kitabevi Yay., 2000, İstanbul, s. 405-406.

Köprüye varınca köprü yıkıldı
Üç yüz atlı birden suya döküldü
Nice yiğitlerin beli büküldü
N'ettin Kızılırmak allı gelini
Gelini gelini benim yârimi

Atlılar da Kap'altı'nı dolaşır (Kapıaltı)
Yengeler de kuzu gibi meleşir
Kara haber güveyiye ulaşır
N'ettin Kızılırmak allı gelini
Gelini gelini benim yârimi

Tüfek getirin de şu kartalı vuralım
Dalgıç getirin de allı gelini bulalım
Biz gelinsiz nasıl köye varalım
N'ettin Kızılırmak allı gelini
Gelini gelini benim yârimi

Elinin kınası soldu mu ola
Gözünün sürmesi soldu mu ola
Evde kaynatası duydu mu ola
N'ettin Kızılırmak allı gelini
Gelini gelini benim yârimi

Kızılırmak parça parça olaydın
Her bir parçan bir yerlerde kalaydın
Sen de benim gibi yârsız kalaydın
N'ettin Kızılırmak allı gelini
*Gelini gelini benim yârimi*⁵⁷⁷

⁵⁷⁷ Doğan Kaya, "Sivas'ta Suda Boğulmalara ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar", *Türk Yurdu*, S:269, 2010, s. 79-80.

Ağdın Adı	Anam Beni Soğuk Suyu Yolladı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ İmranlı
Ağdın Konusu (Olay)	Suda Boğulma Sonucu Ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	İsmail KILIÇ
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	83
Derleyen Kişi	Muzaffer SARISÖZEN

Olay Özeti

Bu türkünün hikâyesi tespit edilememiştir. Ancak metin içindeki ifadelerden anlaşıldığına göre evine su getirmek için dereye ırmağa giden kız bilediğimiz sebepten suya düşmüş, kendisi ve bakracı suya kapılmış, çırpınmaları sonuç vermemiş ve boğularak ölmüştür. Saçları bir söğüdün dallarına takılı kalmıştır. Genç yaşında ölümü köyde derin üzüntü yaratmış, ardından yakılan ağıtlarla acılar kısmen dindirilmeye çalışılmıştır.

SA-83: Anam Beni Soğuk Suyu Yolladı

Anam beni soğuk suya yolladı

Bulanık su ciğerimi dağladı

Anam duydu babam beni aradı

Arife'm Arife'm gelin Arife'm

Yaz bahar suyuna giden Arife'm

Bakraç suya gitti ben burada kaldım

Sırmadan saçlarım söğüde sardım

Anneme babama ben hasret kaldım

Arife'm Arife'm gelin Arife'm

Yaz bahar suyuna giden Arife'm

Yolumuz uğradı Çorharişi'ye

Değme baba değme sabah ışıya

Benden selâm söylen konu komşuya

Arife'm Arife'm gelin Arife'm

Ağdın Adı	Sele Giden Gelin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Sultan (Soyadı bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Yıldızeli/ Avren Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Suda boğulma sonucu ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Kaynak Kişi/ Kişiler	Sabiha YÜCEL
Kaynak Kişinin Yaşı	67
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	84
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti

Yıldızeli'nin Avren köyünde Sultan adındaki bir gelin tarlada çalışırken hava karışır, çok geçmeden şiddetli bir yağmur yağar ve arkasından sel gelir. Gelinin çalıştığı tarla da iki tepenin arasındadır. Gelin, kuvvetli sel sularına kapılır. Cesedini ırmağın epey ilerisinde bir kenarda bulurlar. Akşamüzeri yıkayıp lüks lambanın ışığında defnedilir. Arkasından ağıt yakılır. Ağıt genellikle mâni tipinde dörtlüklerle vücuda getirilmiştir.

SA-84: Sele Giden Gelin Ağdı

Yağmur yağar helli helli

Dülbendinin ucu pullu

Eller davardan geliyor

Sultan'ımın yeri belli

Sel geldi kıyıya vurdu

Babası kızını vardı

Sultan'ımın ipek saçı

Topak topak gübre doldu

Dere gelir aka aka

Kâkülünde gümüş toka

Allı gelin sele gitmiş

Gözlerine baka baka

⁵⁷⁸ a.g.m., s. 82.

İğdeden tuttum elimi
Şelek sıkıyor belimi
Kâzım gelmiş soruyor ki
N'ettiniz allı gelini

Başım taşlara çakıldı
Poşum dikmeye tahıldı
Ne duruyon ihmal Kâzım
Yârine türkû yakıldı

Yağmur yağar deli deli
Bostanlarda izi belli
Nasıl kıydın Azırayıl
Beşikte kuzu beleli

Akşam ezanı yudular
Yârsız kabire koydular
Ne muhannet eller ise
Ölümü selde buldular

Kara gazanlar kuruldu
Kulplarından duta duta
Allı gelin sele gitmiş
Kollarını ata ata

Seller gelir aha aka
Kakülünde gümüş toka
Allı gelin sele gitmiş
Komşulara baha baka

İğdeden tuttum elimi

Şelek sıkıyor belimi
Kâzım geliyor soruyor ki
N'ettiniz allı gelini

Seller önümü bağıyor
Ali boynunu eğiyor
Ne eğiyon öksüz Ali
Halan karalar bağıyor

Şu derenin ibikleri
Ötüşüyor gügükleri
Ölmezsem aklımdan çıkmaz
Lüküsünen gömdükleri

Küçük odanı bozsunlar
Karalı mektup yazsınlar
Öksüz kuşun yuvas'olmaz
Git de yuvanı düzsünler

Şu Avren'in büyük özü
Ahar bulanı bulanı
Gurbet elden kocan gelmez
Arar dolanı dolanı

Yağmur yağar sepe sepe
Kulağında altın küpe
Babası kızını yıkar
Ala gözden öpe öpe

Yağmur yağar telli telli
Başında bürüğü pullu
Eller davardan geliyor

Sultan'ımın yeri belli.⁵⁷⁹

Ağdın Adı	Selde Boğulan Çocuğun Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Bilinmiyor
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Ulaş/ Baharözü Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Selde boğulma sonucu ölüm
Olayın Zamanı	Cumhuriyetin ilk yılları
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bilinmiyor (Annesi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Mustafa MUTLU
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	85
Derleyen Kişi	Doğan KAYA

Olay Özeti

Bu ağıt, Cumhuriyetin ilk yıllarında Şarkışla yöresinde bir çocuğun sel sularında ölmesi üzerine annesi tarafından yakılmıştır.

SA-85: Selde Boğulan Çocuğun Ağdı

Bir koyun taş dibinde meliyor
Figanı da dağı taşı deliyor
Komşular da bulamamış geliyor
Yitirdim yavrumu çay kenarında

Dağlara çıkayım seyipler gibi
Yavrusunu yitirmiş geyikler gibi
Ne deresini koydum ne de taş dibi
Yitirdim yavruyu yol kenarında!

Yavrum ateşine nasıl yanayım
Atatürk'e bir telgraf vurayım
Müjdesine beş yüz altın vereyim
Yitirdim yavrumu sel kenarında.⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ a.g.m., s. 83-84.

⁵⁸⁰ a.g.m., s. 86.

Ağdın Adı	Barajda Boğulan Gencin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Mehmet (Soyadı bilinmiyor)
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Güney Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Suda boğulma sonucu ölüm
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Güler (Soyadı bilinmiyor/ Kız kardeşi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Yaşı	Bilinmiyor
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	Bilinmiyor
Ağıt Numarası	86
Derleyen Kişi	Mesut KARAKAŞ

Olay Özeti
Sivas'ın Güney köyünden Mehmet adında bir genç iş bulup çalışmak için Adana'ya gider. Mehmet, bir gün serinlemek için arkadaşıyla birlikte baraja gider. İkisi de yüzme bilmemektedir. Biraz ilerilere gidince bir daha dönemezler ve iki genç de boğulup ölürlər. Mehmed'in ağabeyi Adana'ya gider, onu orada defneder. Bu acıklı olay üzerine Mehmed'in kız kardeşi Güler, aşağıdaki ağdı yakar.

SA-86: Barajda Boğulan Gencin Ağdı

Adana'da garip mezar

Yeli eser kumu tozar

Öleceğini bilememiş

Oturmuş da mektup yazar

Olmaz olsun adım Sali

Kardeş verdim oldum deli

Adana'da koydum geldim

Yeni açan gonca gülü

Ağılı işlik kol istiyor

Naylon kayış bel istiyor

Tez gel Mehmed oğlan tez gel

Güller bacım sen'istiyor

Sabahınan erken kalktım

Örende baykuş ötüyor

Kardeş düşmüş dipsiz göle
Çıkart diye can atıyor

Adana'nın kara taşı
Yandı ciğerimin başı
Dalgıçlar sudan çıkarmış
Ak benizli çatık kaşı

Hastanede ölen gelin
Anam senin kızın mıydı
Biri ateşten biri sudan
Bu da senin yazın mıydı

Adana'da olur yılan
Bulan soyha ırmak bulan
Kardeşin de öldü derler
Yalan emmim oğlu yalan

Bacısının adı Güler
Siz de duydunuz mu eller
İki yiğide sebep olmuş
Adana'da akan seller.⁵⁸¹

Ağdın Adı	Kara İneğin Ağdı
Ağıt Yakılan Kişinin Adı	Kara İnek
Derleme Yeri- İl/ İlçe/ Köy	Sivas/ Merkez/ Herekli Köyü
Ağdın Konusu (Olay)	Sele kapılan Kara İnek için yakılan ağıt
Olayın Zamanı	Bilinmiyor
Ağdı Yakan Kişinin Adı	Bekir Onbaşı (İneğin sahibi)
Kaynak Kişi/ Kişiler	Ömer ÇINAR
Kaynak Kişinin Yaşı	81
Kaynak Kişinin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu
Ağıt Numarası	87

⁵⁸¹ a.g.m., s. 86-87.

Olay Özetı

Sivas'ın merkeze bağlı Herekli köyünde Bekir Onbaşı, Çakır ve Hatibinoğlu kışlık yiyeceklerini hazır etmek için eşeklerine buğdaylarını yükleyerek Hayırbey köyünün değirmenine giderler. Değirmende işleri biter, köylerine dönmek üzere tekrar yola çıkarlar. Bu yörelerde şiddetli sel baskınları olmaktadır. Üç arkadaş köye doğru ilerlerken Hatibinoğlu ile Çakır, Bekir Onbaşı'ya şaka yaparlar. "Bu günkü sel bir ineği götürür. Senin inek sele gitsin de bak." derler. Böyle şakalaşarak köye gelirler. Köye geldiklerinde köyün inekleri yaylımdan dönmüş, köy halkı da ineklerini evlerini almakla meşguldür. Herkes ineğini tamam eder ancak dönen sürüde üç tane eksiktir. Bunlardan birisi; Cebeci Hamza'nın, biri "Köfte" lakaplı Ahmet'in, bir diğeri de Bekir Onbaşı'nındır. İnekleri dönmeyen bu üç kişi ineklerini aramak için yola koyulurlar. Bir süre dolaştıktan sonra Gölyeri denilen yerde Cebeci Hamza'ninkini sağ olarak bulurlar. Sonra tekrar aramaya koyulurlar bir süre daha dolaştıktan sonra Çallı Çayırı denilen yerde de Köfte'nin ineğini de sağ olarak bulurlar. Akşam olur, ineklerini bulan Köfte ve Cebeci Hamza köye dönerler. Bekir Onbaşı aramaya devam eder. Bekir onbaşının ineği sele kapılmıştır. Bunu değirmende çalışanlardan öğrenir. Bekir Onbaşı aramaya devam eder, sonun da ineğini ölü olarak Hayırbey köyünün altında bulur. Bekir Onbaşı çok sevdiği ineğinin ardından aşığıdaki ağıdı yakar.

SA-87: Kara İneğin Ağıdı

Değirmenden geldim eve

Köye düşmüş bir velvele

Yalan sözler essah oldu

Senin inek diye diye

Ziyaret'e yağmur yağdı

Seller aktı su bulandı

Kömür gözlü konur inek

Şimdi kumlara belendi

Konur inek sele gitti

Taşlar böğrünü yar (a) etti

Kör olasın Koka Hasan

Bizi ele gülünç etti

Çayda buldum yolağını
Kestim kuyruk kulağını
Götürdüm kâtibe verdim
Bul davamın kolayını

Gece tuttum gittim yolu
Seller bastı sağı solu
Yaşasın binler yaşasın
Mihrali Çavuş'un oğlu

Odası kurtlu döşekli
Tabancam yedi fişekli
Ben izi sürdüm getirdim
Biri yayan bir'eşekli

Sahibim Bekir Onbaşı
Beni yüzen iki kişi
Şükür olsun Mevlâ'ya
Evde bir buzağım dişi.⁵⁸²

SA-88: Ali'm (Hikâyesi Bilinmiyor)

Ali'm yatmış Boyalı'nın düzüne
Arşın ellerin atmış yüzüne

Uyan Ali'm uyan, uykun mu geldi?
Alaylıgedik'ten korkun mu geldi? (Nakarat)

Ali'm yatmış Kangallı'nın bayıra
Kulaç kollarını atmış çayıra

⁵⁸² a.g.m., s. 87-88.

Uyan Ali'm uyan, uykun mu geldi?
Alaylıgedik'ten korkun mu geldi? (Nakarat)

Seni vuran dağlı mıydı?
Kurşunları yağlı mıydı?
Atsana Ali'm atsana
Elin kolun bağlı mıydı?⁵⁸³

SA-89: Kadının Erkeğine Ağıdı (Hikâyesi Bilinmiyor)

Yârim nerden gelir iki tazılı
Kağnılar koşulmuş çifte bazılı

Aman kaynım! Bir kardeşin nic'oldu?
Bu ayrılık hepisinden güç oldu. (Nakarat)

Yârim nerden gelir martin kucakta
Körpe yavrum el ediyor kucakta.

Aman kaynım! Bir kardeşin nic'oldu?
Bu ayrılık hepisinden güç oldu. (Nakarat)

Sabah olmuş tan yerleri atıyor
Herkes kuzusunu almış yatıyor.

Aman kaynım! Bir kardeşin nic'oldu?
Bu ayrılık hepisinden güç oldu. (Nakarat)

Yüce dağ başında kirmenim başlı
Anamdan doğalı gözlerim yaşlı.

⁵⁸³ Doğan Kaya, "Ortaköy ve Çevre Folkloru", *Türk Folkloru Dergisi*, S:43, 1983, s. 26.

Aman kaynım! Bir kardeşin nic' oldu?
Bu ayrılık hepisinden güç oldu. (Nakarat) ⁵⁸⁴

SA-90: Baba Ölümüne Yakılan Ağıt (Sivas/Zara)

Buyur beyler beyim hasta
Şurubu var altın tasta
Bu konağı yapan usta
Hayırlı olsun dememiş mi?

N'oldu beyim n'oldu n'oldu
Sarardı gül benzim soldu
Mustafendi yetim kaldı
N'olduysa bana oldu (Nakarat)

Sağ yanımda yanar ışıık
Sol yanımda ala beşik
Kutup küçük oynar aşık

N'oldu beyim n'oldu n'oldu
Sarardı gül benzim soldu
Mustafendi yetim kaldı
N'olduysa bana oldu. ⁵⁸⁵ (Nakarat)

⁵⁸⁴ a.g.m., s. 26.

⁵⁸⁵ Sedat Veyis Örneık, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 102.

SONUÇ

İnsanın yaşam serüveninde doğum, evlenme, sünnet, askerlik gibi basamaklar, önemli törenlerin, çeşitli ritüellerin konusu olmuştur. Bu basamaklardan en önemlileri şüphesiz başlangıcı, canlılığı, üremeyi, var olmayı temsil eden doğum ve sonu, bilinmezliği, karanlığı ebediyeti temsil eden ölümdür.

Yaşadığı coğrafya ve dinianlayış ne olursa olsun bütün toplumlarda ölüm ve ölüm sonrası önemli kültürel birikintilerin merkezi halindedir. Birçok âdet, inanış, görenek, atalar sözü bu kaçınılmaz son üzerine kurulmuştur. Toplumların ölümü algılayış ve karşılayış biçimi sosyo-kültürel konumlanışa göre bazı farklılıklar gösterse de “sonsuz bir yok oluş” olarak niteleyebileceğimiz ölüme karşı duyulan korku, onu erteleme çabası, ölen kişinin ardından ona duyulan özlem neticesinde dışa vurulan davranışlar insanî refleksler gereği ortaklık göstermektedir.

Ölümün Türk tarihinde ve Türklerin sosyal şuurunda da önemli yeri vardır. Özellikle İslam öncesi Türkler, inançlarının bir parçası olan “Atalar kültü” anlayışı gereği ölen atalarının ruhlarını memnun etme, onlardan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etme gibi düşüncelerle ölüm sonrası törenleri ve mezar kültürünü önemsemişlerdir. Denilebilir ki ruhun öldükten sonraki yolculuğunda ve bedenın taşınmasında Türkler kadar ölüyü diri kılan ve diri muamelesi yapan başka millete rastlamak zordur. Son zamanlarda kadar Türk tarihinin ilk yazılı belgesi sayılan Orhun Kitabeleri böyle bir saygının neticesinde tarihe kaydolmuştur. İlk yazılı belgelerde olduğu gibi Türk tarihini izleyebildiğimiz somut arkeolojik kalıntıların çoğu mezar kültü üzerinedir. Sözlü edebî verimlerde de ölüm konusu önemli yer tutmaktadır. Her ne kadar “ağıt” kavramı yalnızca ölen kişilerin ardından söylenen sözlü verim olarak görülme de İslam öncesinden günümüze ulaşan sağıların çoğunun içeriğı ölümdür.

Türk sosyal hafızası önemli kişilerin ölümlerini geleceğe ağıt türü vasıtasıyla taşımıştır. Tarih öncesinden itibaren ölen atalarının ruhunu göğe ağdırarak “uçmağ” denilen cennete yollayan Türkler, ruhun bu yolculuğuna bugün “dua” diyebileceğimiz lirik ve beliğ şiirleriyle eşlik etmiştir. Yaşayan kahramanlarını

destanlarıyla ihya edmişler; ölen atalarının ruhlarını da dünyadaki memnuniyetlerinin göstergesi olarak övgü dolu sagularla Tanrı katına yollamışlardır. Böylece toplum düzeni ve dünya nizamı için önemli bir rol-model olan “kahraman” algısı canlı tutulmuş, geride kalan nesiller için kahramanın durağı hedef gösterilmiştir. Şunu diyebiliriz ki topluma mal olmuş kahramanlarını öldükten sonra da unutmayan, onlara barklar, türbeler inşa eden, başlarına balballar diken, onların ruhunu diğer ruhlardan daha yükseğe mertebelendiren Türk algısında destan ve ağıt aynı sosyal işleve sahip iki tür olarak kadim Türklerin tarih öncesi çağlarından bugüne taşınmıştır. İslamiyetin kabulünden sonra da bu algı yakın manalarla devam etmiştir. Şehitlerini kefenlemeyen, onları Kuran’ın emri olarak da ölü bilmeyen Türkler, ölen yakınları için cenaze merasimleri düzenlemeyi, ölü canı yapmayı, ölüm hadisesinin ilk haftasında onların ruhlarını ızdıraptan kurtarmak ve işlerini kolaylaştırmak için hatimler indirmeyi, Kuran-ı Kerim okumayı, ağıt yakmayı kendilerine görev saymışlardır. Ölen atalarını yâd etmek, onların ruhlarını şad etmek amacıyla destanlar yazan, ağıtlar yakan Türklerin İslam döneminde de benzer geleneği sürdürdüklerini gösteren en önemli unsurlardan biri “Mevlid” geleneğidir. İslamı kabul eden diğer toplumlarda karşımıza çıkmayan bu gelenek, Türk kültürünün bir yansımasıdır. Bütün Türk dünyasında yaygın olan ve Peygamber sevgisini, onun hayatını ve meziyetlerini anlatan şiirlerin okunduğu ve kendi adıyla anılan törenlere dönüşen bu merasimlerde İslam öncesi dönemde olduğu gibi Peygamber başta olmak üzere ölmüş atalar yâd edilmektedir. Ölen kişinin ardından yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve sene-i devriyesinde yapılan törenler de bu adla anılmaktadır. Görülen odur ki kelime anlamı “doğmak” ve “doğum”la ilişkili olan sözcük Türk coğrafyasında ölümü belki de öldükten sonraki hayatı aralayan bir merasime dönüşmüştür. Ezelden beri ölüm ve yaşamı iç içe düşünen, mezarlıklarını kurdukları büyük şehirlerin merkezlerine konumlandırıran Türklerin hayata bakış açılarının bir tecellisi olarak kabullenilen ölüm, bu merasimlerle kalanların dünyasına yön verme işlevini üstlenmektedir. Ölüm Türk felsefesinde bir son olmaktan ziyade her devirde sonsuz bir başlangıcın, yükselişin timsali olarak güzel düşünülen, güzel karşılanan ve güzel adlandırılan bir olgu olmuştur.

Yerleşik kültürün etkisiyle halk yaşamındaki değişimler ağıt türünde de özellikle muhteva bakımından çeşitlenmeleri beraberinde getirmiştir. İslamiyetin

kabulünden sonraki süreçte bu yeni dinin öğretileri toplumun bazı kesimlerinde ölüm ve yas kavramına bakış açısını etkilemiştir. Bugün gelinen noktada hayatın hızla aktığı, insanların iletişim biçimlerinin değiştiği, daha az insanla yaşamamının mümkün olduğu “mekanik ve bireyci” bir çağa girilmiştir. Bu süreçte her şeyi birdenbire yaşayan insanoğlu ölüm ve ölüm acısını da demleyecek zamana sahip değildir. Bu nedenle yas ve ağıt geleneği Türk toplumunda da önemi azalan bir gelenektir. Bu durum özellikle ölüm törenlerini etkilemiştir. Yas törenleri sadeleşmeye başlamış, süresi kısalmıştır. Ekonomik ve sosyal koşulların bu sadeleşmede etkisi büyüktür. Özellikle herkesin çalışmak zorunda olduğu şehir yaşantısında mesai koşullarının da uzun süre yas tutmaya, misafir ağırlamaya, ölüm törenine katılmaya uygun olmaması yasin süresini kısaltan önemli etkenlerdendir. Ülkenin ve dünyanın yaşadığı pandemi süreci de toplu yapılan bütün törenleri olduğu gibi ölüm törenlerini de olumsuz etkilemiştir. Son yüzyılda zaten bireyselleşme temayülünde olan insan bu sürecin getirdiği korku ve bilinmezlikle tamamen içine kapanmıştır.

Sivas ilinde ağıt geleneğinin bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte yaşatıldığı görülür. Özellikle merkezden uzak köylerde ölüm törenleri yas havası taşıyan ritüellerle uygulandığı için buralarda ağıtların ortaya çıkışı kolaylaşır. Ağıt metinlerinin belli bir yaştan üstünde kişilerce yakılması veya kaydedilmesi de yaşlı ve orta yaş üstü kesimin konu üzerindeki hâkimiyetini ve hassasiyetini gösterir. Ölüm törenlerine iştirak konusunda da aynı yaş grubu çoğunluktadır.

Sivas, işsizlik, geçim sıkıntısı, miras yoluyla bölünen toprakların ekip biçmeye yeterli olmaması gibi sebeplerle dışarı göç oranı yüksek bir şehirdir. Genellikle yaşlı nüfus köylerde yaşarken genç nüfus çalışmak için gurbete çıkmaktadır. Bu durum kültürün aktarımını kesintiye uğratmakta ve yaşamasını zorlaştırmaktadır. Ölüm törenleri de bu sosyo-ekonomik duruma yenik düşmektedir. Özellikle yakınları başka şehirlerde yaşayanların ölüm törenlerine iştirak ekonomik sebeplerle azalmış, yine aynı sebeplerle ölü evinde geçirilen zaman da kısalmıştır. Bu da yas sürecini ve biçimini etkilemiştir.

Önceleri bir köyde ölen kişinin acısı ve yası bütün köylüyü ilgilendirirken son zamanlarda bu dayanışmanın da sınırı daralmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında

insanların yaşam kavgası, yeni kuşakların birbirini tanımaması veya uzaklığı, toplum bağlarının zayıflaması gibi küresel kültürle ilgili sebepler önemlidir.

Ağıt yakma ve ağıtçı geleneği azalmış olsa da tamamen bittiğini söylemek mümkün değildir. Ağıtçı kadınlara yörede rastlamak güçtür fakat son yirmi yıllık hadiseler için de ölen kişilerin köylüleri veya akrabaları tarafından ağıtlar yakılmakta ve bunlar sözlü kültürde yaşama imkânı bulmaktadır.

Derleme sırasındaki gözlemlerimizden yola çıkarak diyebiliriz ki geleneğin kendi içinde yaşamaya devam ettiği Sivas, ölüm ve yas özelinde bazı değerler unutulsa da ölümü bireyci değil toplumcu bir şuurla karşılamaktadır. Yeni nesillerde söz konusu sebeplerden kaynaklı geleneğe bağlılık azalsa da kendi içinde öğütücü bir yerel kültürün varlığından söz etmek mümkündür.

Ağıt geleneği özellikle kadınlar tarafından yaşatılmakta, kaynak kişi olarak da kadınlar ön plana çıkmaktadır. Kadınların sosyal hayatta yöreden yöreye değişen konumları, utangaç tavır göstermeleri gibi sebeplerle ağıtların kaynağına ulaşma güçlüğü yaşanabilmektedir.

Sivas'ta derlenen ağıtlara dil özelliği olarak bakıldığında bugün günlük konuşma dilinde kullanılmayan bazı sözcüklerin varlığı dikkat çekmektedir. Ağız özellikleri bazı ağıtlarda aktaran kişilerce korunmakla birlikte bazılarında doğal yapısından uzaklaşmıştır. Ağız özelliklerinin doğal haliyle aktarımı da kaynak kişilerin yaşına, etkileşim durumlarına ve yaşadıkları yere göre değişmektedir.

Sivas ağıtları söz varlığı olarak değerlendirildiğinde yöreye özgü atasözü, deyim, alkış, kargış gibi kalıplaşmış unsurların zenginliği dikkat çekmektedir. Günlük dilde bugün kullanılmayan birçok sözcük, benzetme, ve kalıplaşmış unsur ağıtlarda varlığını korumaktadır.

Derlenen ağıtlardan yola çıkarak Sivas ilinin dil özelliklerinin yanında yöreye ait düğün gelenekleri, sosyal ilişkiler, inanışlar, giyim kuşam, askerlik gibi birçok kültürel ve sosyal hususta bilgi edinmek mümkündür. Ayrıca ekonomik yaşam, işsizlik, yoksulluk gibi sosyal sorunlar ve bunlar karşısında halkın tutumu da ağıtlarda içtenlikle yer alır.

Kurtuluş Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi Türkler ve dünya milletleri için önemli olan tarihî konular da Anadolu halkının kendi penceresinden ağıtlara yansır.

Yüzyıllar sonra doğacak nesiller için zamana tanıklık eden sözlü kültür unsurları olarak niteleyebileceğimiz ağıtlar, yöre halkının ortak duygusunu, kaderini, geçmişini ve geleceği yorumlama biçimini içermesi açısından kültürel olarak önemli yere sahiptir.

Ölüm törenlerinin icrası ve ağıt geleneği kültürel dokuya bağlı olarak yaşayan bir organizmadır. Dolayısıyla kültürün ve millî dayanışmanın sağlamlığıyla doğrudan ilgilidir. Son zamanlarda gelişen teknoloji, evlerimizin içine hücum eden kitle iletişim araçları insanları mekanize edip kitle kültürünü yaygın hale getirmiştir. Dünyanın bir ucunda “moda” olan bir durumun Sivas’ın ücra bir köyünde bir eve girmesi bugün için çok hızlı şekilde gerçekleşmektedir. Olumlu etkileri olmakla birlikte olumsuz etkilerini de görmemiz gerek bu durumun en önemli tehlikesi topluma doğan bireyin artık içinde bulunduğu toplum tarafından büyütülmemesidir. Kültürün en büyük tehdit sebebi budur. Söz konusu durum sadece toplum için değil bireyin dünya serüveni için de büyük tehdittir.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet: “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Milli Folklor**, Sayı 43, 2011, s. 24-33.
- AÇA, Mehmet: “Kültür-Medeniyet Kahramanları ve Türk Müzik Aletlerinin Ortaya Çıkışı Hakkında Teşekkül Etmiş Bazı Efsaneler”, **Milli Folklor**, S.45, 2000, s.47-48.
- AÇA, Mustafa: “Altay Türklerinin Destanlarındaki Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler”, **Bilig Dergisi**, S. 59, 2011, s.1-20.
- ALBAYRAK, Nurettin: **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010.
- ALBAYRAK, Nurettin: **Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, L&M Yayınları, 2004.
- ALBAYRAK, Nurettin: “Türk Halk Şirinde Biçim ve Tür Sorunu”, **Halkbilimi Dergisi**, 2009 s.145.
- ALPTEKİN, Ali Berat: **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015.
- ALPTEKİN, Ali Berat: “Silifke’de Derlenen Ağıtlar”, **Türk Folklor Dergisi**, S.36, 1982, s.13.
- ALTIN, Kübra Yıldız: **Türk Kültüründe Atalar Kültü**, Gazi Kitabevi Yayınları, 2021.
- AKKUŞ PARLAK, Nilgün: **Ağıtlarda Ritim Unsuru**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, Sanatta Yeterlilik Tezi, s.10-15, s.24-25, 1999 s.43.
- ARAT, Reşit Rahmeti: **Eski Türk Şiiri**, Ankara, TTK Basımevi, 1991.

- ARTUN, Erman: “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S.1, 2009, s.53-54.
- ARTUN, Erman: “Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları”, **Karacaoğlan’danBela Bartok’a Dadaloğlu’ndan-Âşık Feymânî’ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, 2005, s.6.
- ARTUN, Erman: **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004.
- ARTUN, Erman: **Anonim Halk Edebiyatı Nazmı**, Adana, Karahan Kitabevi, 2015.
- ARTUN, Erman: “Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler”, **Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu**, Muğla, 2013 s.1-5.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal: **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2020.
- Âşıkpaşaoğlu: **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2014.
- AYDEMİR, Adem: “Manevi Kültürümüze Ait İki Kelime Ağıt ve Sığıt Üzerine: Semantik Bir Yaklaşım”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic**, 2013, s.793-796.
- AYDIN, Hilal: “Ataerkil Toplumdaki Kadın Konumu Açısından Ağıt Geleneğine Bir Bakış”, **Milli Folklor**, S.71, 2006, s.108-110.
- AYTAÇ, Pakize: **Türküler, Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2003.

- AZAR, Birol: “Sözlü Kültür Geleneği Açısından Türk Saz Şiiri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elâzığ, S.2, 2007, s.120-124.
- BANARLI, Nihad Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.1, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- BALCI, Büşra Bahar: “Yas Sürecine İlişkin Toplumsal Temsiller Üzerine Nitelikli Bir Çalışma”, **Nesne Dergisi**, S. 8, 2020, s. 95-111.
- BALİ, Muhan: **Ağıtlar**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1969.
- BARS, Mehmet Emin: “William Bascom’un ‘Folklorun Dört İşlevi’ Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, S.4,2015, s. 149-166.
- BAŞGÖZ, İlhan: **Türkü**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008.
- BAYAT, Fuzuli: “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği”, **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19, 2008, s.149.
- BAYAT, Fuzuli: **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010.
- BAYAT, Fuzuli: “Türkülerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonu”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013.
- BEKBABAYİ, Behruz: “Muharrem Ritüellerinde İslam Öncesi İnanç İzleri: İran Türkleri Örneği”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 125, 2020, s. 110-122.
- BEKKİ, Salahaddin: **Baş Yastıkta Göz Yolda/Sivas Türküleri**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004.
- BEKKİ, Salahaddin: “Saraybosna ve Anadolu’daki Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine”, **Osmanlı’dan Günümüze Bosna-Hersek Uluslararası Sempozyumu**, 2010 s.82.

- BERKER, Çetin: **Mersin’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Mersin Ağıt Örnekleri**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Mersin, 2018, s.10-11.
- BORATAV, Pertev Naili: **Folklor ve Edebiyat I-II**, İstanbul, Adam Yayınları, 1982.
- BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2014.
- BORATAV, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1969.
- BÜYÜKKOL, Semih-ÖZTÜTÜNCÜ, Sabriye: “Türk Mitolojisindeki Karga/Kuzgun İmgesinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, S.33, 2021, s.133.
- CAFEROĞLU, Ahmet: **Sivas ve Tokat Ağıtlarından Toplamalar**, Ankara, TDK, 2. Baskı, 1994.
- CAN, Cafer: **Garib-nâme’de İnsan ve İnsan Tipleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- CAN, Mahire Olcay: **Gidenler, Geride Kalanlar**, Başsaray Yayınevi, İzmir, 2018.
- CERRAHOĞLU, Münir: “Halk Biliminin İşlevsel Çözümleme Modelelerine Göre Yâran Geleneği”, **Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.7, 2016, s. 543-558.
- CESUR, Gizem: “Kayıp Yaşantılarının Sonrası: Tartışmalı Bir Kavram, Karmaşık Yas”, **Nesne Dergisi**, S.10, 2017, s. 296.
- COŞKUN, Hamit(Editör): **Sosyal Psikoloji**, Elma Basım, İstanbul, 2015.
- ÇAKIR, Ahmet; ÖCAL, Mehmet; OZANOĞLU, Tanju: **Türk Halk Ezgileri III**, Ankara, 2000.

- ÇAKIR, Ramazan: “Türkmen Cenaze Törenlerindeki Ritüeller ve Söylenen Alkışlar: Türkmenistan Örneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 70, 2014 s.205-227.
- ÇAKMAK, Songül: “Van İlinde Ağıt Yakan Kadınlar ve Ağıtların Sosyal Psikolojik Yönleri”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.9, S.17, 2016 s.36-38.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur: **Türk Halk Kültüründe Rüya**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Muğla, 2012.
- ÇERİKAN, Fidan Uğur: **Türk Kültüründe Demir**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli, 2014 s.521-523.
- ÇETİN, İsmet: **Türk Halk Hikâyeciliği Türkiye Sahası**, Ankara, Nobel Yayınları, 2011, s. 135.
- ÇOBANOĞLU, Özkul: **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1999.
- ÇOBANOĞLU, Özkul: **Türk Halk Kültüründe Bazı İnanışlar ve Memoratlar**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2015.
- ÇOBANOĞLU, Özkul: “Türkü Olgusu Bağlamında ‘Türkü’ ve ‘Şarkı’ Terimlerinin Etimolojisini Yeniden Tanımlama Denemesi”, **Türk Yurdu**, S.269, 2010, s.46-47.
- ÇORUHLU, Yaşar: **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2002.
- DIYKANBAYEVA, Mayramgül: “Kırgız Türklerinde Ölüm”, **Milli Folklor**, S.82, 2009, s.90-93.
- DİLEK, Figen Güner: “Altay Türklerinde Ölüm Kavramını Anlatan Sözler ve Söz Kalıpları”, **Bilig Dergisi**, S. 42, 2007 s. 177-188.

- DİZDAROĞLU, Hikmet: **Halk Şiirinde Türler**, Ankara: TDK Yayınları, 1969.
- DURMAZ, Uğur: “Bereket, Eğitim ve Eğlence Üçgeninde Bir Köy Seyirlik Oyunu: Hibibim”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 118, 2018, s. 130-144.
- DUYMAZ, Ali: “Gelibolu Ağıdı”, **Millî Folklor**, 1990, s.40-41.
- EĞİLMEZ, Savaş: “Yenisey Bölgesinde Türklerde Kurban ve Ölü Gömme Âdetleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.67, 2019, s.300.
- EKİCİ, Metin: “Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, , Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.43-49.
- EKİZ, Osman Nuri: **Dede Korkut**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1986.
- ELÇİ, Armağan Coşkun: “Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları”, **Millî Folklor**, S.78, 2008, s.38-40.
- ELÇİ, Armağan Coşkun: “Sözel ve Müzikal Varyantlaşma: Manilerin Türkü İçindeki Dönüşümü”, **Millî Folklor**, S.91, 2011, s.133-134.
- ELÇİN, Şükrü: **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- ELÇİN, Şükrü: **Türkiye Türkçesinde Ağtlar**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- EMEKSİZ, Abdulkadir: **Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa**, Mühür, İstanbul, 2010.
- EMEKSİZ, Abdulkadir: **İstanbul Mânileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.
- ERDEN, Attila: “Batı Anadolu Türkmenlerinde Ölüm Kültürü Üzerine Derlemeler”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi**, 1998, s.113.

- ERGİN, Muharrem: **Dede Korkut Kitabı**, Ankara, Boğaziçi Yayınları, 2003.
- ERGİN, Muharrem: **Orhun Abideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1988.
- ERGİN Muharrem: **Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri**, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1975.
- ERGİN, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basımevi, 2013.
- ERGÖNENÇ AKBABA, Dilek: "Nogay Türklerinde Ölüm ile İlgili İnançlar ve Ağıtlar", **Milli Folklor**, S.80, 2008, s.78-84.
- ERGÖZ, Ramazan: "Kültürel Bellek Mekânı ve Millî Kimlik Yaratmada Pınarbaşı Ağıtlarının İşlevi", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S. 47, 2020, s. 29-43.
- ERGUN Pervin: "Türk Gelininin Mitolojik Göçü", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 24, 2010, s. 275-290.
- ERGUN, Pervin: "Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler", **Millî Folklor**, S. 100, 2015, s. 134-148.
- EROĞLU, Furkan Balategin: "Türk Halk Müziğinde Yöre, Üslup ve Tavrı Kavramları Üzerine", **Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, S.3, 2014, s.235.
- ERSOY, Ruhi: "Türklerde Ölüm ile İlgili Rit ve Ritüeller", **Milli Folklor**, S.54, 2002, s.89-99.
- ESEN, Ahmet Şükrü: **Anadolu Ağıtları**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982.
- FEYZİOĞLU, Nesrin: "İdeoloji, Mantalite, Tarih ve Anlatı Kavramları Çerçevesinde Türkü (Halk Şarkısı) Biçimi", **İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi**, S.3, 2017, s.58.

- FİDAN, Süleyman: “Asker Türkülerinin Sosyal Psikolojik Zemini ve İşlevleri”, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, 2017, s.101-104.
- FREUD, Sigmund: **Dinin Kökenleri**, Çeviren: Aycan Özüpek, Ankara, Dorlion Yayınları, 2020.
- GÖHER VURAL, Feyzan: “Türk Kültürünün Aynası: Türküler”, **e-Journal of New World Sciences Academy**, S.3, 2011 s.399-410.
- GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006.
- GÖMEÇ, Saadettin: **Türk Destanlarına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.
- GÖRKEM, İsmail: **Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- GÖZAYDIN, Nevzat: “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, **Türk Dili Aylık Dil Dergisi**, S.445-450, 1989, s.25-30.
- GÜLEÇ, Hamdi: **Halk Edebiyatı**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2002.
- GÜLAKAN KAMAN, Sevdâ: “Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara, S.10/8, 2015, s.1141.
- GÜVEN, Filiz: “Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.12, S.27, 2019, s.541-545.
- GÜVEN, Merdan: “Anadolu Ağıtlarının Türküleşmesi Süreci ve Üç Ağıt Örneği”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, C.79, S.75, 2013, s.118-121.
- GÜVEN, Merdan: **Türküler Dile Geldi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.

- GÜVEN. Merdan: **Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2005, s.95.
- GÜVEN, Merdan: “Türkülerin Varyantlaşması”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, S.50,2013, s.152-153.
- HARMANCI, M. Esat: “Klasik Türk Şiirinde Matem Şekilleri”, **Osmanlı Araştırmaları XXVI**, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan, İstanbul, 2015, s. 331.
- HASAN, Hamdi: **Makedonya Türklerince Söylenen Türküler**, Ankara, AKDITYK Yayınları, 2008.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali: “Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları”, **Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı**, s.396, 2011.
- İNAN, Abdulkadir: **Makaleler ve İncelemeler**, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998.
- JANSKY, Herbert: **Türk Halk Şiiri**, Çev. Abdurrahman Güzel Dünya Edebiyatından Seçmeler, 1977.
- KAFESOĞLU, İbrahim: **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.
- KALAFAT, Yaşar: **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, Berikan Yayınları, 2010.
- KARABACAK, Esra: “Kıbrıs Ağzında Ölümle İlgili Anlatımlar”, **Milli Folklor**, s.94, 2012, s.204-213.
- KARACA, Semra: “Gecikmiş Veda: Bir Olgı Sunumu”, **Psikiyatri Hemşireliği Dergisi**, S.2, 2012, s. 136-140.
- KARAHANCI, İbrahim: “Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.45, 2016, s.155-159.

- KARATAŞ, Turan: **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Perşembe Kitapları, 2001.
- KAYA, Doğan: **Anonim Halk Şiiri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- KAYA, Doğan: **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2000.
- KAYA, Doğan: “Âşık Şiirinde Kafiye ve Redif”, s.1-6.
- KAYA, Doğan: “Âşık Şiirinde Ayak” s.2-4.
- KAYA, Doğan: “Dualar ve Beddualar”, s.1.
- KAYA, Doğan: “Emirdağ Yöresi Ağıtları”, s.2-6.
- KAYA, Doğan: **Halk Bilimi Araştırmaları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002.
- KAYA, Doğan: “Halk Şiirinde Biçim ve Tür”, s.6-7.
- KAYA, Doğan: “Ortaköy ve Çevre Folkloru”, **Türk Folkloru Dergisi**, S.43, 1983, s.26.
- KAYA, Doğan: “Sivas’ta Söylenmiş Harp Ağıtları”, **Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiye Sempozyumu**, s.183-189.
- KAYA, Doğan: “Sivas’ta Suda Boğulma ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar”, **Türk Yurdu Dergisi**, S.269, 2010, s.78-88.
- KAYA, Doğan: **Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2014.
- KINIK, Mehmet: “Bir İletişimde Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler”, **Erciyes İletişim Dergisi**, S.2, 2011, s.143-147.
- KÖKSAL, Asım Mustafa: **Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası**, İstanbul, Köksal Yayıncılık, 2003.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad: **Edebiyat Araştırmaları I**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad: **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Alfa Tarih Yayınları, 2014.
- KÖSE, Serkan: “Türk Kültüründe Baykuş”, **Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.3, 2019, s.294-295.
- KÖYMEN, Mehmet Altay: **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, TTK Yayınları, 2016.
- KUNOS, Ignacz: **Türk Halk Edebiyatı**, Haz. Tuncer Gülensoy, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1978.
- KURNAZ, Cemal: “Fuzuli’yi Bilir Misiniz?”, **Türk Yurdu Dergisi**, S.269, 2010, s.27.
- KURT, Savaş; KURT, Beyza: “Türk Devlet Kültüründe Rüya”, **Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 2015, s.242-243.
- MANDALOĞLU, Mehmet: “İslâmiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler”, **TSA**, S.2, 2012, s.211.
- MEMMEDOVA, Elmira: “Türkülerin Birleştirici Gücü Bağlamında Türk Halklarının Entegrasyonu ve Türkçenin Gelişimi”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s. 93-102.
- MİRZAOĞLU, Gülay: Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler, **Mustafa Öztürk’e Armağan**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015.
- OĞUZ, M. Öcal: **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2016.
- OĞUZ, M. Öcal: **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- OĞUZ, M. Öcal: Paldır Kültür Kentleşme, Ankara, Geleneksel Yayınları, 2020.
- OLGUN, Tuba Özpula: **Travmatik Kayıpların Ardından Gelişen Yas Sürecini Belirleyen Etmenler**, İstanbul

- Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1999.
- ORİNG, Elliott: **Folklorün Üç İşlevi, Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevcilik, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4**, Çeviren: Aslı Büyükokutan Geleneksel Yayınevi, Hazırlayan: Öcal Oğuz, Ankara, 2019, s.102-113.
- ORTAYLI, İlber: **İstanbul'dan Sayfalar**, İnkilâp Kitabevi, İstanbul, 2018.
- ÖGEL, Bahaeddin: **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001.
- ÖGEL, Bahaeddin: **Türk Mitolojisi**, C. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- ÖRNEK, Sedat Veyis: **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Ankara, Bilgesu Yayınları, 2014.
- ÖRNEK, Sedat Veyis: **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis: **Türk Halkbilimi**, Ankara, Bilgesu Yayınları, 2016.
- ÖZBAKIR, Burhan: **Amasya Türküleri**, Amasya, Amasya Belediyesi Yayınları, 1998.
- ÖZBEK, Mehmet: **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1994.
- ÖZBEK, Mehmet: **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998.
- ÖZBEK, Süleyman: “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlana’nın Fihi Mafih ve Mesnevi’sine Göre)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, s.50.
- ÖZBOLAT, Abdullah; “İşyan ile Teslimiyet Arasında Ağıtlarda Kader

- KARTOPU, Saffet: İnancı”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara, S.713, 2012, s.1961-1963.
- ÖZDEMİR, Ahmet: **Öyküleriyle Ağtlar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.16.
- ÖZDEN, Ömer: “T rk lerimize Felsefi Bir Bakış”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık,2013, s. 51-64.
- PARMAKSIZ, Mehmet Nuri: ** şık Edebiyatında Ağıt Konulu Destanlar** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.5-6.
- PARMAKSIZ, Mehmet Nuri: **Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2010.
- ROUX, Jean Paul: “ l m Törenlerinin Tarihi Gelişimi”, **Eskiçağ Ve Ortaçağda Altay Türklerinde  l m**,  ev.: Aykut Kazancıgil, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1999.
- ROUX, Jean Paul: **Türklerin Tarihi**, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2018.
- SAĞİR, Adem: “ l m, Kültür ve Kimlik:  l  Bayramı ile Meksika  l  Günü  rneği”, **Milli Folklor**, S.98, 2013, s.125-137.
- SAĞİR, Adem: ** l m Sosyolojisi**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2014.
- SEVER, Mustafa: **Türk Halk şiiri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013.
- SÖKMEN, Sultan; “Anadolu’da önemli Bir Simge Olan

- BALKANAL, Zeynep: Şahmeran'ın Halk İnanışlarındaki Yeri", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15, 2018, s.287.
- SÖZBİLİCİ, Şaban: "Ağıt Kelimesinin Kökeni", **Türk Dili**, S.604, s.326.
- STEBLER ÇAVUŞ, Zeliha: "Türk Edebiyatında Mersiyeler", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, S.38, 2008, s.133-136.
- SÜMBÜLLÜ, Y. Ziya: "Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, s.62-69.
- ŞAHİN, Halil İbrahim: "Balıkesir Cepnilerinde Ağıt Geleneği ve Ağıtçı Kadınlar", **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 2011, s.179-196.
- ŞAHİN, Veysel: "Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler", **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri**, Sivas, , Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.105-107.
- ŞENOCAK, Ebru: "Eleştirici/Dönüştürücü Bir Güç Olarak Aşk Sevda Türküleri", **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C.8, S.18, 2019, s.46.
- ŞİMŞEK, Esmâ: "Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri", **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S. 8, 2016, s.41.
- TAHTAİŞLEYEN, Nihan: **Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.64-65.
- TAŞ, İsmail: **İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni, Kozmoloji**, Konya, Kömen Yayınları.

- TAT, Mehmet: “Yeni Türk Edebiyatında Mersiyeye Genel Bir Bakış”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.3, 2014, s.280.
- TEKİN, Hatice Selen: “Popüler Kültür ve Türkülerimiz”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 2012, s.154-160.
- TEMİZ, Mehmet: **Andırın (Kahramanmaraş’tan) Derlenen Ağıtlar**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.2.
- TERZİOĞLU, Öykü: “Metin ve Aksiyon/Performans Olarak Ağıt ve Edim Bilim”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 118, 2006, s.119-122.
- TOKEL, Bayram Bilge: **Bağımıza Gazel Düştü Müziğe Dair**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- TOZLU, Necdet: “Refahiye Türküleri Üzerine Bir İnceleme”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S.20, 2020, s.168.
- TUFANTOZ, Abdurrahim: “Orta Asya’dan Balkanlar’a Türklerde Pişi ve Helva Pişirme Geleneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Dergisi**, S.45, 2008, s.78-9.
- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi: 2003 C. III, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Türk Dünyası Edebiyat Terimleri ve Kavramları Sözlüğü: 2011 Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi.
- Türkçe Sözlük: 2011, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N: 2011, Ankara, TDK Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (I-VI): 2009, Ankara, TDK Yayınları (Birleştirilmiş Tıpkıbasım).
- TÜRKYILMAZ, Atila: “İslâmiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları”, **Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırma Dergisi**, S.4, 2013, s.90.

- UÇAR, Gülşah Andım: “Kerkükten Anadolu’ya Türkülerde Kuşlar ve Çiçekler”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.248, 2020, s. 179-198.
- ULUSAN ÖZTÜRKMEN, Evrim: “Anadolu Türkmen Ağıtlarının Yapısı”, **Motif Akademi Halkbilim Dergisi**, S.27, 2019, s.587-592, s.595-596.
- UYSAL, Sabri: “Türkülerimiz Üzerine”, **Türk Folkloru**, S.18, 1981, s.16.
- UZUNOĞLU, Büşra: “Karaşar Bölgesi Alevî ve Bektaşilerinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar”, **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.1, 2019, s.123.
- ÜÇER, Müjgan: “Beşik-Eşik-Keşik Sivas’ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları”, **Erdem**, s.510-517, 2001, s.529-530.
- WORDEN, J. William: **Yas Danışmanlığı ve Yas Terapisi**, Çeviren: Bedriye Öncü, Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 2003.
- YALÇIN, Özkan: “Şarkışla Folklorunda Verem”, **Türk Folkloru/Aylık Folklor Dergisi**, S.26, 1981, s.23-25.
- YALTIRIK, Hüseyin: “Türkülerde Ninni ve Sümer İzleri”, **E.Ü. Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi**, S.2, 2012, s.58-59.
- YAKICI, Ali: **Halk Şiirinde Türkü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- YARDIMCI, Mehmet: “Ağıt Söyleme Geleneğimiz ve Kadirli-Kazan Yöresinde Söylenen Ağıtlar”, **I.Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu**, Adana, 1990, s.3.
- YARDIMCI, Mehmet: **Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri**, Ankara, Ürün Yayınları, 2002.

- YETİŞ, Kazım: **Yahya Kemal Hayatı**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1998.
- YILDIRIM, Dursun: **Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.
- YILDIRMIŞ, Fatma: “İslami Destanların Rüya Motifi Bağlamında Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.46, 2016, s.157-164.
- YILDIZ, Naciye Ata: **Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Yıldız, Mustafa: “Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2011, s.51-55.
- YOLCU, Mehmet Ali: **Balıkesir’den Derlenen Maniler Üzerinde Bir Araştırma**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Balıkesir, 2011, s.99.
- YÜKSEL, Gülşah: Kastamonu Türkülerine Psikoanalitik Açıdan Bakış, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri III**, Sivas, Es Ofset Matbaacılık, 2013, s.23-32.
- ZARA, Ayten: “Yaşadıkça, Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları”, **Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci**, İmge Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 73-90.

ELEKTRONİK BİLGİ KAYNAKLARI

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turku#1> (05/10/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turku#1> (05/10/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turku> (06/10/2020)

<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1833> (08/10/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turku#1> (15/10/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ozan> (07/12/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ozan> (07/12/2020)

sozluk.gov.tr (11.06.2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/habil-ve-kabil> (20/10/2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kefen> (12/04/2021)

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Ata İMAMOĞLU

Yaşı: 63

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Emekli

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 54. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Ayşe KARASU

Yaşı: 58

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 15. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 14.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Bedriye AKKAYA

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 40. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Bekir GÜZELDAĞ

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 9. ve 10. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (9. Ağıt): Bilinmiyor

Derleme Tarihi (10. Ağıt): 19.02.2020

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Bünyamin DOĞAN

Yaşı: 64

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 45. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 07.11.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Cafer ÇEVİK

Yaşı: 60

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıtlar: 35. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 29.10.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Döndü ÇETİNDAG

Yaşı: 55

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 67. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 29.01.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Döndü DOĞAN

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 57. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 23.11.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Döndü TOY

Yaşı: 60

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 37. ve 38. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (37. Ağıt): 28.11.2014

Derleme Tarihi (38. Ağıt): 28.11.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Döne ALTUNHAN

Yaşı: 59

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 34. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 29.11.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Dudu TEK

Yaşı: 60

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 1. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 19.06.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Durdu GÜNDOĞDU

Yaşı: 78

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 5. ve 6. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (5. Ağıt): Bilinmiyor

Derleme Tarihi (6. Ağıt): 17.10.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Dürdane DOĞAN

Yaşı: 53

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 24. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 14.08.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Elif ATALAY

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 48. ve 49. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (48. Ağıt): 13.03.2017

Derleme Tarihi (49 Ağıt): 24.08.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Emin KARASU

Yaşı: 78

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 24. ve 25. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (24. Ağıt): 14.08.2016

Derleme Tarihi (25. Ağıt): Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Enver ARTUNÇ

Yaşı: 67

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Âşık

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 80. ağıt

Derleyen Kişi: Doğan KAYA

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Fadime KARATAŞ

Yaşı: 81

Eğitim Durumu: Tahsili yok
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 74. ağıt
Derleyen Kişi: Doğan KAYA
Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Faruk TOKUŞ
Yaşı: 57
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 7. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 14.03.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Fatma İmamoğlu
Yaşı: 70
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 31. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 10.05.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Fidan SUBAŞI
Yaşı: 80
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 19. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 24.08.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Gülizar ÜLKER

Yaşı: 61

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 37. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (37. Ağıt): 28.11.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hacı Mahmut ATALAY

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 50. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hanım TEK

Yaşı: 58

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 4. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 19.06.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hanife SUBAŞI

Yaşı: 63

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 18. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 26.07.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hasan DURMUŞ

Yaşı: 71

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 17. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 14.08.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hatice ATALAY

Yaşı: 80

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 50. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hatice Demir

Yaşı: 76

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 58. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 23.12.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hatice TIRNAKÇI

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 63. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 20.11.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Huri DARICI

Yaşı: 58

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıtlar: 39. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hüsamettin Subaşı

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 22. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 14.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hüseyin HASTÜRK

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 43. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 06.12.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hüseyin ÖZER

Yaşı: 83

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 56. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Hüsne ALTINTAŞ

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 42. Ağıt

Derleme Tarihi: 04.30.2016

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: İfakat DENİZ

Yaşı: 57

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 1., 2., 3. ve 4. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (1. Ağıt): 19.06.2015

Derleme Tarihi (2. Ağıt): 19.06.2015

Derleme Tarihi (3. Ağıt): 19.06.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: İsmail KILIÇ

Yaşı: Bilinmiyor

Eğitim Durumu: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 82. ve 83. ağıtlar

Derleyen Kişi: Muzaffer SARISÖZEN

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: İsmi bilinmiyor (Ağıt yakılan kişinin annesi)

Yaşı: 58

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 8. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 07.12.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: İsmi bilinmiyor (Ağıt yakılan kişinin annesi)

Yaşı: Bilinmiyor

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 21. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 13.03.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: İsmi bilinmiyor (Ağıt yakılan kişinin ablası)

Yaşı: Bilinmiyor

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 41. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 24.02.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Kadir ÖZCAN

Yaşı: 32

Eğitim Durumu: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 71. ağıt

Derleyen Kişi: Doğan KAYA

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Kadir ŞEKER

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 53. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 05.11.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Kadriye YULA

Yaşı: 85

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: İlkokul Mezunu

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 72. ağıt

Derleyen Kişi: Hikmet ZORLU

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Kafiye KARPINAR

Yaşı: 79

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 19. ve 49. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (19. Ağıt) : 24.08.2014

Derleme Tarihi (49. Ağıt) : 24.08.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Latife ÇEVİK

Yaşı: 56

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 36. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 29.11.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Latife TEK

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 57. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 23.11.2014

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Lütfü YILMAZ
Yaşı: 63
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 55. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 20.11.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mahmut ŞEKER
Yaşı: 67
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 52. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 05.11.2015

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mediha SUBAŞI
Yaşı: 62
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 22. ve 23. ağıtlar
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi (22. Ağıt): 14.03.2017

Derleme Tarihi (23. Ağıt): 02.08.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Medine KAYAPINAR

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 28., 29. ve 30. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (28. Ağıt): 21.11.2005

Derleme Tarihi (29. Ağıt): 29.07.2015

Derleme Tarihi (30. Ağıt): 29.07.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Mehmet GÜNEŞ

Yaşı: 78

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 62. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 18.12.2017

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Mehmet YERLİKAYA

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 47. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 30.04.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Mevlüde BAYHAN
Yaşı: 82
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 61. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 10.10.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mevlüt TEK
Yaşı: 65
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 1. ve 3. ağıtlar
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi (1. Ağıt): 19.06.2015
Derleme Tarihi (3. Ağıt): 19.06.2015

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Muammer YARDIMCI
Yaşı: 74
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 55. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 06.02.2015

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mustafa DOĞAN
Yaşı: 72

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 62. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 18.12.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mustafa MUTLU
Yaşı: Bilinmiyor
Eğitim Durumu: Bilinmiyor
Mesleği: Bilinmiyor
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 85. ağıt
Derleyen Kişi: Doğan KAYA
Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Mustafa POLAT
Yaşı: 84
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Bilinmiyor
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 56. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Naciye ALACAHAN
Yaşı: 63
Eğitim Durumu: Tahsili yok
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 73. ve 76. ağıtlar
Derleyen Kişi: Birol ÖZKAN

Derleme Tarihi (73. Ağıt): Bilinmiyor

Derleme Tarihi (76. Ağıt): Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Nazlı AYDIN

Yaşı: 52

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 16. ve 26. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (16. Ağıt): 14.08.2016

Derleme Tarihi (26. Ağıt): 14.08.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Necmettin MERMER

Yaşı: 63

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 58. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 23.12.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Neriman YILDIRIM

Yaşı: 65

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 11. ve 12. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (11. Ağıt): 25.08.2016

Derleme Tarihi (12. Ağıt): 25.08.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Nuran AKYÜZ

Yaşı: 55

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 66. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Nurettin ALTUNHAN

Yaşı: 59

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 34. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 29.11.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Nuri HASTÜRK

Yaşı: 66

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 43., 44., 46. ve 47. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (43. Ağıt): 06.12.2016

Derleme Tarihi (44. Ağıt): 06.12.2016

Derleme Tarihi (46. Ağıt): 01.04.2016

Derleme Tarihi (47. Ağıt): 30.04.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Osman ÇINAR

Yaşı: 72

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 13. ve 14. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 25.08.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Ömer ÇINAR

Yaşı: 81

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 87. ağıt

Derleyen Kişi: Doğan KAYA

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Remzi AKBULUT

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 59. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 23.04.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Sabiha YÜCEL

Yaşı: 67

Eğitim Durumu: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 84. ağıt

Derleyen Kişi: Doğan KAYA

Derleme Tarihi: Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Sadiye SUBAŞI

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 19. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 24.08.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Salih DOĞAN

Yaşı: 68

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 27. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 14.08.2016

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Saniye AYDIN

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 2., 3. ve 4. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (2. Ağıt): 19.06.2015

Derleme Tarihi (2. Ağıt): 19.06.2015

Derleme Tarihi (4. Ağıt): 19.06.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Sevgi YILDIRIM

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 32. ve 33. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (32. Ağıt): 29.11.2015

Derleme Tarihi (33. Ağıt): 29.11.2015

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Süleyman YILDIRIM

Yaşı: 49

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: İşçi

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 20. ve 64. ağıtlar

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi (20. Ağıt): Bilinmiyor

Derleme Tarihi (64. Ağıt): Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Şirin ŞİMŞEK

Yaşı: 45

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 65. ağıt

Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleme Tarihi: 07.12.2014

Kaynak Kişinin:

Adı Soyadı: Vezzuha PÜRLÜ

Yaşı: Bilinmiyor
Eğitim Durumu: Bilinmiyor
Mesleği: Bilinmiyor
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 78. ve 79. ağıtlar
Derleyen Kişi: Kadir PÜRLÜ
Derleme Tarihi (78. Ağıt): Bilinmiyor
Derleme Tarihi (79. Ağıt): Bilinmiyor

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Zeki KESKİN
Yaşı: 73
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Emekli
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 60. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 13.09.2017

Kaynak Kişinin:
Adı Soyadı: Zeynep GEYİK
Yaşı: 56
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı
Derlenen Ağıt/Ağıtlar: 67. ağıt
Derleyen Kişi: Bekir GÜZELDAĞ
Derleme Tarihi: 29.01.2016

YEREL SÖZCÜK VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

Çalışmamızda derlenen türkülerde geçen sözcükler Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü⁵⁸⁶, Türkçe Sözlük⁵⁸⁷ Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar⁵⁸⁸ adlı kaynaklara başvurulmuştur.

A

Aba: Abla.

Acı бүрümek: Herkesi acı kaplamak.

Acısı yüreğine vurmak: Bir şeyin verdiği acı ve üzüntünün kişinin benliğinde derin iz bırakması.

Adı batmak: Sevilmeyen bir şey ya da kimsenin unutulması, adının anılmaz olması.

Ağıl: Ahır.

Ağılı işlik: Beyaz gömlek.

Ağır başlı olmak: Ciddi, olgun, hareketlerinde ölçülü olmak.

Ağıt koşmak: Ağıt söylemek.

Ağzından laf almak: Bir kimseyi değişik yollarla ve ustalıkla konuşturup birtakım gizli şeyleri öğrenmek.

Aha: İşte, şura, o.

Akla düşmek: Hatırlamak.

Akları çıkarıp, karalar bağlamak: Yas tutmak.

Al ganlara boyanmak: Yaralanmak, vurularak ölmek.

Alnının gara yazısı: Kötü kader, kötü talih.

Anaşit: Terörist.

Arkasını birine vermek: Bir kimsenin himayesinden güç almak.

Arkasını vermek: Sırtını bir yere yaslamak.

Asbap: Elbise.

Aşa: Aşağı.

Ateş basmak: Kızarmak, sıkılıp başına kan yürümek.

Avara: Boş, işsiz.

⁵⁸⁶Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü(I-VI) Ankara, TDK Yayınları (Birleştirilmiş Tıpkıbasım, 2009.

⁵⁸⁷sozluk.gov.tr (11.06.2020)

⁵⁸⁸ Ahmet Caferoğlu, Sivas ve Tokat Ağıtlarından Toplamalar, Ankara, TDK, 2. Baskı, 1994.

Avu: Zehir.

Ayağının tozu ile: Yoldan gelir gelmez, henüz dinlenmeden.

Ayan: Belli, görünür.

Ayıp görmek: Uygun bulmamak.

Azıh: Yemek.

B

Bahdı garalı olmak: Talihi yaver gitmemek, sürekli mutsuzluk yaşamak.

Başına kakmak: Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak bir kişiyi üzme.

Başına varmak: Yanına gitmek.

Beli bükülmek/kırılmak: Birini bir şeyi yapamaz duruma getirmek.

Beliğ: Saç.

Bel vermek: Yaslanmak.

Benzi solmak: Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

Beri: Az ötesi.

Beyle: Böyle.

Bıyık burmak: Çalım yapmak amacıyla bıyıklarını kıvırma.

Bibi: Hala.

Birini tutmak: Tarafında olmak.

Birtecik: Birtanecik.

Boynu bükük olmak/Boynunu eğri koymak: Kimsesi arkası olmayan, zavallı.

Üzüntülü, durgun.

Bozarmak: 1. Sararıp solmak, 2. Utançtan kızarmak.

Böğür: Sırtın yan kısımları.

Bülbül gibi ötüşmek: Yüksek sesle konuşmak.

Bürük: Başörtüsü.

Bürünmek: Örtünmek.

C

Camız: Çamış, manda.

Can incitmek: Kırmak, üzme.

Cana kıymak: Öldürmek, canını almak.

Canını dişine almak: Her tehlikeyi göze alarak bir işe girişmek.

Celep: Sığır tüccarı.

Cemse: Askeri araç.

Cılga: Kıvrak ve ince yol.

Cılk olmak: İyi ya da emek verilen şeyin bozulması.

Ciğer acısı: Çocuğunu yitiren ana babanın duyduğu acı.

Ciğeri ağzından gelmek: Çok korkmak.

Ciğerini doğramak/dağlamak: Kişiyi dayanılmaz bir üzüntü vermek.

Ciğerinin bağı kopmak: Hayata bağlayan şeyin ortadan kalkması.

Ciğerinin başını yakmak: Bir kimsenin değer verdiği durum üzerinden ona üzüntü ve acı vermek.

Ciğeri parça parça olmak: Yüreği parçalanmak, üzülmek.

Ciğeri yanmak: Çok acı ve sıkıntı çekmek.

Ciğeri kesmek: Nefes almayı zorlaştırmak.

Ç

Çağ: Vakit.

Çal: Taşlık yer, çıplak tepe.

Çala: Azıcık.

Can vermek: Ölmek.

Çarıl: Ayakkabı.

Çezilmek: Çözülmek.

Çihılamak:

Çiğen: Yular.

Çüt: Çift.

D

Dağele: Değil.

Dağmak: Değmek.

Darda kalmak: Zor duruma düşmek.

Davul dövdürmek: Davul çaldırmak.

Deliye dönmek: Çok üzülmek.

Depesinden tütün çıkmak: Bir acının ateşiyle yanıp tutuşmak.

Derci: Toplayıcı.

Derilmek: Toplanmak.

Derdi derin olmak: Sıkıntısı büyük olmak.

Dert çekmek: Sıkıntı içinde olmak, üzülmek.

Dikenler içinde gül de biter: Her zorluğun yanında mutlak bir kolaylıkta vardır.

Dili açılmak: Herhangi bir sebeple konuşmayan kimsenin konuşmaya başlaması.

Dili durmak: İleri geri konuşmaktan vazgeçmek.

Dillenmek: Konuşmaya başlamak.

Dizleri dutmamak: Dizlerinde derman, güç kalmamak.

Dizlerinde derman kalmamak: Yorulmak.

Dizlerine vurmak: Üzülmek, dövünmek.

Dizlerinin bağı çezilmek: Korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek.

Dop dozah:

Döş: Bağır, göğüs.

Dövünmek: Kendini hırpalayarak acısını ifade etmek.

Dülbet: Başörtüsü.

Dünek: Ev.

Dünyası başına yihılmak: Büyük bir yıkıma uğrayıp bütün umutlarını ve mutluluğunu yitirmek.

Dürmek: Katlamak, toplamak.

Düvel: Dünya, âlem.

E

Ebedî uykuya dalmak: Ölmek.

Ekmeği gözüne durmak: Nankörlük eden kimseye karşı söylenen ilenme sözü, bir çeşit beddua.

Ekser: Asker.

El atmak: Bir işe girişmek.

El etmek: Uzaktan el ile “gel” işareti yaparak yanına çağırmak.

Eli goynunda kalmak: Çaresiz kalmak.

Eli kolu bağı kalmak: Yapması gereken bir işi engeller dolayısı ile yapamaz duruma gelip beklemek.

Elinden almak: Bir şeyden mahrum etmek.

Elleri goynunda kalmak: Çaresiz kalmak.

Emeğini eline vermek: Emeğinin karşılığını vermek.

Emmi: Amca.

Essah: Gerçek.

Eylenmek/ Eğlenmek: Durmak.

F

Feryat etmek: Yüksek sesle haykırmak.

Fırgat:

Figana etmek: Bağırarak ağlamak, inlemek.

G

Gadasını almak: Derdini ve üzüntüsünü paylaşmak.

Gahmak: Sokmak.

Gan ağlamak: Çok üzölmek, çok ağlamak.

Ganil: Kanun.

Gara haber: Bir ölümlü ya da felaketi bildiren haber.

Gara gura: Karışık

Garalar bağlamak: Yas tutmak.

Garalarda galmak: Huzursuz, kötü zamanlar geçirmek.

Garametli: Kadersiz, çileli.

Garar vermek: Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak.

Gara yasta olmak: Yas tutmak.

Gatmak: Koymak, eklemek, yerleştirmek.

Gayeten: Son derece.

Gazeler oymağı: Sütün kaymağından yapılan bir çeşit helva.

Geçmek: Vazgeçmek.

Gejgere: Tezek taşıma aleti.

Gelinlik bozmak: Evlenme işinin bozulması.

Gene: Yine.

Gına vurmak/yakmak: Kınayı su ile karıştırıp, kıvamlı bir hale getirerek boyanacak yere sürmek.

Goğul: Küçükbaş hayvanların gübresi.

Golları gırılmak/Kolu kanadı kırılmak: Çaresiz kalmak.

Golu uzun olmak: Gücü yeter, sözü geçer olmak.

Gostantik/ Kostandih: Savcı

Goygun: Derinden üzüntü, acıklı.

Goyurmak: Bırakmak, salmak.

Göglü işlik: Yeşil renkte gömlek.

Göğnü geçmek: Artık istememek, vazgeçmek.

Gökçek: Güzel.

Gönlü bulanmak: Kuşkulanmak.

Gönlü gamlanmak: Kederlenmek, dertlenmek.

Gönlü gülmemek: İçi huzurlu olmamak, mutlu olamamak.

Gönlü olmak: Razi olmak, istemek.

Görgü: Yazgı

Göynek: Gömlek.

Gözleri dolu olmak: Ağlayacak kadar duygulanmak.

Gözleri dumanlanmak: Öfkeden gözü hiçbir şey görmez duruma gelmek.

Gözlerine kan durmak: Çok ağlamak ya da kızgınlık sebebiyle gözlerin kızarması.

Gözünün ışığı sönmek: Hayat sevinci kalmamak.

Gurban olmak: Bir şey için kendini feda etmek.

Gurbet ele düşmek: Aile ocağından uzak bir yere gitmek.

Güççük: Küçük.

Gügük: Bir kuş türü.

Gün atmak: İleri bir tarihe ertelemek.

Gün geçirmek: Vakit geçirmek.

Güva etmek: Güvey etmek.

H

Habe ıymak: Kilim dokumak.

Haber salmak: Haber göndermek.

Haram yememek: Toplumun gelenek, görenek ya da dini kurallarına aykırı olan bir şeyi kullanmamak.

Has: İyi, güzel.

Hasır: Kurumuş ottan yapılan kilim.

Haşa/ Hasse: Bez.

Hay: Çok, hayli zaman.

Hay kesmek: Danışmak.

Hayma: Çalı çırpıdan yapılan çardak.

Hayf almak: İntikam almak.

Hayın: Hainlik.

Heder olmak: Kendini boş yere üzme.

Herif: Erkek eş.

Her yere yetmek: Her şeyin ihtiyacını karşılayacak güçte olmak.

Heykel ürü: Bir tür lakap.

Hızır gibi yetişmek: Birinin çaresiz kaldığı zamanda beklemediği bir kimse tarafından darlıktan kurtarılması.

Holta vurmak: Gezinmek, yürümek.

Horanta: Ev halkı üyeleri.

Hozan tarla: Ot çıkan tarla.

Höyük: Toprak tepe.

İ

İbik: Kol.

İçine ateş düşmek: Büyük bir acı ve üzüntünü etkisi altına girmek.

İlenmek: Söylenmek, kötü dilekte bulunmak.

İnce fikire dalmak: Dalgın bir durumda düşünmek.

İşlik: Gömlek.

İyinin talihi kötüye düşer: İyi insanların hakettiği güzel günleri, hakketmeyen kötü insanlar yaşar.

K

Kar vurması: Karın yorması, yürümeye engel olması.

Karşı durmak: Birine ya da bir şeye direnmek, dayanmak.

Kekül: Kâkül.

Kendinden geçmek: Kendini kaybetmek, bayılmak.

Kenni: Kinli.

Kına özmek: Kınayı kıvama getirmek.

Kıyamet kopmak: Bir yerde çok gürültü ve telaşın olması.

Kirmen: Yün ya da pamuk eğirmeye yarayan tahtadan araç.

Koçah: Yürekli, yiğit.

Kol çırpma: Can verirken zorlanmak.

Kopmak: Koşmak.

Köşek: Deve.

Köten: Büyük saban.

Kubbe takınmak: Sevinmek, mutlu olmak.

Kulak asmak: Önem vermek, dinlemek.

Kurşun yemek: Vurulmak.

Kutnu: Pamuktan dokunmuş, yumuşak kumaş.

Kürtük: Kar yığını.

L

Lüküs/ Löküs: Gazla yanan bir tür lamba.

M

Mektup atmak: Mektubu postaya vermek.

Mısmıl: Düzgün.

Minnet etmek: Bir şey için boyun eğip, yalvarmak.

Mintan: Elbise.

Mozulamak/Bozulamak: Sızlanmak, ağlamak.

Muradı koynunda kalmak: Emeline ulaşamamak.

Murat almak: Dileğine kavuşmak.

Müjde vermek: Bir kimseye sevindirici, mutlu haberi ulaştırmak.

N

Nacak: Küçük balta.

Nara atmak: Yüksek sesle uzun uzun haykırmak.

Nazar değmek/olmak: Göz değmek.

Nenni çalmak: Ninni söylemek.

Nikâh düşmek: Bir kimsenin evliliğine engel olacak herhangi bir yasal ya da örf bakımından engel bulunmamak.

Nişan almak: Bir hedefi vurmak için ateşli silahlara gerekli doğrultuyu vermek.

Nişan takmak: İki çiftin evlenmeden önce ilişkilerinin duyurulması amacıyla yapılan yüzük takma merasimi.

Noürmek: Ne yapmak.

Nöbet tutmak: Korumak veya gözetlemek amacıyla belli bir süre nöbetçilik yapmak.

O

Ocağı batmak: Yuvası yıkılmak veya soyu tükenmek.

Ocağını yıkmak: Yuvasını dağıtmak.

Ö

Öde: Önce, evvel.

P

Palaska: Genellikle askerlerin fişek koymak için bellerine bağladıkları kemer.

Pırtı: Bez parçası.

Poşu: Bezden şala benzer atkı.

Pürlenmek: Örtünmek.

R

Rahat yüzü görmemek: Sürekli sıkıntı ve darlık içinde yaşamak.

S

Saçak: Püskül.

Sahça: Saksığan.

Savuşmak:

Sekili: Basamaklı.

Sesi çıkmamak: Susmak.

Seten: Taş.

Seyip: Başiboş.

Sıkıntı basmak: Çok sıkılmak, can sıkıntısı duymak, bunalmak.

Sırta giymek: Üzerine giymek.

Sızısı depeden çıkmak: Bir acının ateşiyle yanıp tutuşmak.

Sicim: İnce ip.

Son nefesini vermek: Ölmek.

Soyha: 1. Kötü, 2. Ölünün üzerinden soyulan giysi.

Sözü dokunmak: Sözleriyle üzme, dertlendirmek.

Sürüneççe/ Sürünesice: Sürünsün.

Ş

Şelek: Sırtta taşınan ekin yükü.

Şeytana uymak: Doğru yoldan ayrılarak, kötü bir iş yapmak.

Şıvga: Budanan dal.

T

Tabi: Köy insanları, halk.

Taraf çekmek: Taraf tutmak.

Tarumar olmak: Dağınık, karışık, perişan olmak.

Taş vurmak: Yermek.

Tatlı sözlü olmak: İnce, yumuşak ve kibar sözlü olmak.

Tebdili şaşmak: Şaşkınlıktan dili tutulmak, neye uğradığını bilememek.

Telgraf çekmek: Telgrafla haber göndermek.

Telli: Güzel.

Tezek: Hayvan dışkısı.

Tozak:

Tuzağa düşmek: Birileri tarafından hazırlanan kötü bir durumu yaşamak, oyuna gelmek.

U

Urgan: Halat.

Uşah: Çocuk.

Ü

Üzerlik: Bir çeşit bitki.

V

Valval:

Viran eylemek: Yıkıntı durumuna getirmek.

Y

Yalan dünya: Dünyada her şeyin gelip geçici olduğunu anlatmak için kullanılan deyim.

Yanmak: Çok üzülmek.

Yamçı: Kalın yünden dokunmuş yağmurluk.

Yarası kanamak: Acılarının tekrar gün yüzüne çıkması.

Yarasını sarmak: Acısını, üzüntüsünü gidermek. Derdine derman olmak.

Yasa boyanmak: Üzüntü yaşamak, kederlenmek.

Yas çekmek: Üzüntü, acı yaşamak, acı duymak.

Yele vermek: Savurmak.

Yerineççe/ Yerinesice: Üzülsün, sızlansın, inlesin.

Yerini tutmak: Artık olmayan bir nesnenin yerini almak, onu aratmamak.

Yılmak: Korkmak, çekinmek.

Yokluğun gözü kör olsun: Gereksinim duyulan şeyin yokluğunda söylenen söz.

Yola vurmak: Yola koyulmak, yola çıkmak.

Yolcu etmek: Yola çıkanı uğurlamak.

Yol gözlemek: Bir kimsenin gelmesini beklemek.

Yol kesmek: Geçmesine engel olmak, durdurmak.

Yollara düşmek: Yola çıkmak.

Yollarına bakmak: Bir kimsenin gelmesini beklemek.

Yolunarak ağlamak: Feryat, figan içinde kendinden geçercesine, dövünerek ağlamak.

Yoz: Koyun sürüsü.

Yumak: Yıkamak.

Yurt tutmak: Bir yeri, bir toprağı kendine yurt edinmek.

Yuvası dağılmak/yıkılmak: Aile içinde huzuru kaçmak, anlaşmazlıklar ve ayrılıklar yaşamak.

Yüreğı dayanmamak: Acısına katlanamamak, çok acı duymak.

Yüreğı demir olmak: Soğukkanlı ve güçlü olmak.

Yüreğine sızı düşmek: Üzölmek, kederlenmek.

Yüreğini tutmak: Acısını içinde yaşamak.

Yüzük döktürmek: Yüzük almak, yüzük takmak.

Z

Zağır: 1. Başıboş köpek, 2. Bodur, bacaksız.

Zati: Zaten.

Zor gelmek: Bir işin yapılması birine güç gelmek.

Zoru olmak: Sıkıntısı olmak.

FOTOĞRAFLAR

12 Eylül 2017 / Sivas / Kangal / Çat Köyü

12 Eylül 2017 / Sivas / Kangal / Delioğlenderesi Köyü

12 Eylül 2017 / Sivas / Kangal / Çat Köyü

12 Temmuz 2018 Sivas Yıldızeli Yusifoğlan Köyü

18 Temmuz 2018 Sivas /Yıldızeli / Banaz Köyü

14 Temmuz 2018 Sivas / Şarkışla /Yolkaya Köyü

14 Temmuz 2018 Sivas / Şarkışla /Yolkaya Köyü

11 Şubat 2017 / Sivas / Merkez / Yukarı Tekke Şehitliği

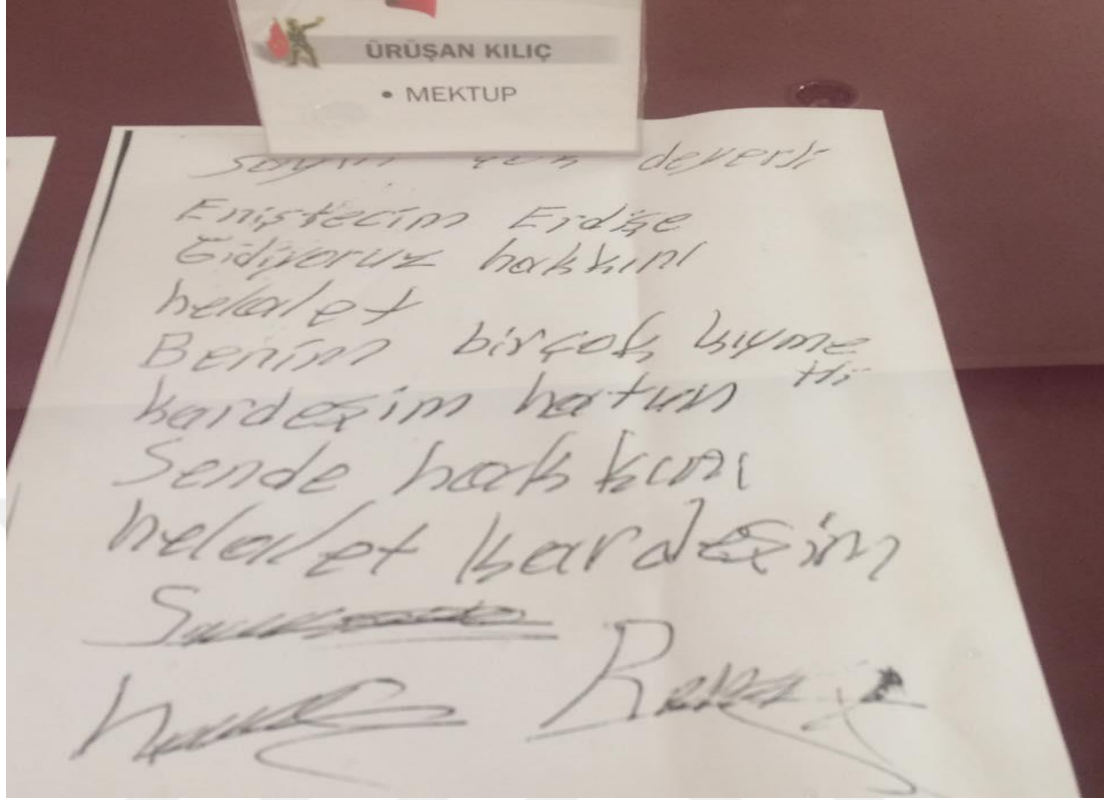
11 Şubat 2017 / Sivas / Merkez / Yukarı Tekke Şehitliği

11 Şubat 2017 / Sivas / Merkez / Şehitlik Müzesi

11 Şubat 2017 / Sivas / Merkez / Şehitlik Müzesi

11 Şubat 2017 / Sivas / Merkez / Şehitlik Müzesi

15 Şubat 2017 / Sivas / Merkez

Mıstıkoğlu Ömer'in Kabri 21 Kasım 2005 (Eski Hali)

Mıstıkoğlu Ömer'in Kabri / 14 Mart 2017 / (Yeni Hali)

28 Numaralı Ağıdı Yakan Kişi / Ömer'in Ablası Yeter SAT

Ömer Sat'ın Yaşadığı Köyden Bir Görüntü

63 Numaralı Ağıdı Yakan Kişi / Merhum Fatma Yılmaz

Gürün İlçesi Girişinden Bir Görüntü / 14 Mart 2017

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Eğitim Bilgileri

Doktora: 2015-2022 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Sivas Ağıtlarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi)

Yüksek Lisans: 2006-2009 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Kitap Çalışmalarının Halkbilimi Yöntemleriyle İncelenmesi)

Lisans: 2002-2006 İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bilimsel Çalışmalar

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceeding) basılan bildiriler:

“Alevi-Bektaşî Kültüründe Orta Asya İzleri”, TÜRKKÜM (Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi), 5-8 Eylül 2018, Burhaniye/Balıkesir.

“Türk Yaşam ve Düşünce Tarzının Hacı Bektaş Veli ve Türk Tasavvufuna Yansıması”, Yunus Emre, Ahi Evran Ve Hacı Bektaş Veli’de Buluşma Sempozyumu, 4 Kasım 2021, Yeni Yüzyıl Üniversitesi / İstanbul

Yazılan Uluslararası kitaplar veya kitaplarda bölümler:

Gümüş, İbrahim(Editör)(2021), Mitoloji Araştırmaları II, “Türk Mitolojisinde Tabiat(Yer-Su) Mitleri”, Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale, s.165-176.

Ülgen, Erol (Yayınları Haz.), (2022), Anadolu’nun Üç Güzeli, “Türk Yaşam ve Düşünce Tarzının Hacı Bektaş Veli ve Türk Tasavvufuna Yansıması”, TEDEV Yayınları, İstanbul, s.213-223.

Diğer Yayınlar

Muhammediyev, Rinat, Göz Açtırmayan Boran, Turan, TDAV Yayınları, İstanbul, 2017. (Editör)

Akademik Yayınlardaki Görevler

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (Hakemli) Alan Editörlüğü

